

Data-analyse provincie Groningen

M23.018

Auteurs: Peter Louter en Pim van Eikeren (Bureau Louter)

Opdrachtgever: Provincie Groningen

Bureau Louter
Rotterdamseweg 183c
2629 HD Delft
Telefoon: 015-2682556
peter@bureaulouter.nl
www.bureaulouter.nl

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Bureau Louter.

Verwijzing naar resultaten uit dit onderzoek is toegestaan, mits voorzien van een duidelijke bronvermelding, namelijk: 'Bureau Louter (2024) Data-analyse provincie Groningen'

Inhoud

1	Inleiding	1
2	Standaardproducten	9
2.1	Profiel Brede Welvaart Provincie Groningen	9
2.2	Monitor Sociaal-Economische Prestaties Provincie Groningen	17
2.3	Economisch rapport	33
3	Woon-werk stromen	43
4	Economische specialisaties	52
5	Economische ontwikkelingen 1996-2022	86
6	Economische en demografische prognoses 2023-2035	86
6.1	Demografische ontwikkelingen en prognoses 1996-2035	86
6.2	Economische ontwikkelingen en prognoses	89
7	Economische kernzones	104
8	Goederenhandel	116
	Bijlagen	
I	Figurenbijlage	123
II	Regio maal sector tabellen	234
III	Afbakening vijf economische kernzones	243

1 Inleiding

De provincie Groningen gaat een economische visie opstellen en heeft daarvoor behoefte aan een statistische onderbouwing. De provincie wenst inzicht in 'de staat' van de economie van Groningen, in ontwikkelingen in de afgelopen jaren en een vooruitblik hoe Groningen zich de komende jaren (richtjaar: 2035) gaat ontwikkelen. Daarbij bestaat de wens om de 'economische prestaties' van Groningen in perspectief te plaatsen: niet alleen door te vergelijken met het nationaal gemiddelde, maar ook met relevante andere gebieden in Nederland ('benchmarken'). Relevant zijn dus 'monitoring', 'benchmarking' en prognoses. Daarbij gaat de aandacht niet alleen uit naar de provincie als geheel, maar ook naar deelgebieden binnen de provincie. Dit rapport voorziet daarin. Naast een overzicht van de 'feiten en cijfers', voorzien van een technische toelichting bij de wijze van berekening en, waar nodig, de wijze waarop de figuren en illustraties moeten worden 'gelezen' worden de resultaten ook beschreven en geïnterpreteerd.

Kortom, met 'economie' als thema laat de vraag van de provincie zich vertalen als:

'Wat is er, hoe heeft het zich ontwikkeld en welke ontwikkeling valt te verwachten? Dit alles voor de provincie als geheel en deelgebieden daarbinnen en in verhouding tot het nationaal gemiddelde en waar nuttig ten opzichte van een benchmarkgroep.'

Bij de keuzes van de uit te voeren analyses wordt rekening gehouden met de volgende publicaties:

- Toekomstagenda Groningen (3 februari 2021) Gezamenlijk opgesteld door de Rijksoverheid, de provincie Groningen en de tien gemeenten in de provincie.
- Veur mekoar; Hoofdlijnenakkoord 2023-2027 (29 juni 2023). Opgesteld door de vier provinciale coalitiepartijen BBB, PvdA, ChristenUnie en Groninger Belang.

Economische sectoren

In deze publicaties wordt onder andere ingegaan op sectoren waarvoor bij de provincie extra aandacht bestaat. De resultaten worden bepaald voor de volgende economische sectoren:

- De indeling in twaalf economische sectoren die Bureau Louter onderscheidt in het jaarlijkse onderzoek 'Economische Toplocaties' voor Elsevier Weekblad. Deze worden verder aangeduid als de 'Bureau Louter sectoren' (of kortweg 'de BL-sectoren').
- Een eerste set van voor Groningen specifieke 'aandachtssectoren', namelijk uit het hoofdlijnenakkoord 'Veur mekoar'. Aangegeven wordt daarin dat er 'aandacht is voor de ontwikkeling en bloei' van de agrarische sector, vrijetijdseconomie, health-sector, innovatieve en groene industrie, maakindustrie en transport.
- Een tweede set van voor Groningen specifieke 'aandachtssectoren', namelijk uit de Toekomstagenda Groningen. Daarin worden als binnen Groningen 'sterke sectoren' beschouwd: energie, healthy aging, digitalisering en chemie.

In tabel 1.1 staan de twaalf BL-sectoren. Deze kunnen verder worden gebundeld naar drie brede typen economische activiteiten, namelijk:

- materiaalgeoriënteerde activiteiten: de productie en distributie van materiële goederen. Deze activiteiten zijn vaak gevestigd op bedrijventerreinen en het personeelsbestand bestaat voor een groot deel uit technisch opgeleiden;
- informatiegeoriënteerde activiteiten: het verkrijgen, verwerken en verstrekken van informatie. Deze activiteiten vinden veelal plaats vanuit kantoren (het is 'de kantorensector' en het personeel heeft vaak een opleiding in economische richting);
- personeengeoriënteerde activiteiten: deze activiteiten houden zich bezig met directe dienstverlening aan consumenten. Ze kunnen gevestigd zijn in specifieke voorzieningencentra, maar kunnen ook

voorkomen binnen de woonbebouwing. Het personeel heeft deels een opleiding in verzorgende richting en deels in economische richting.

Tabel 1.1 Indeling BL-sectoren

BL-sector	Brede economische activiteiten	Opmerking
Landbouw	Materiaalgeoriënteerd	Inclusief activiteiten in delfstoffenwinning en openbaar nut waar productieactiviteiten plaatsvinden, zoals bijvoorbeeld Nedmag en de energiecentrales in de Eemshaven.
Industrie	Materiaalgeoriënteerd	
Bouwnijverheid	Materiaalgeoriënteerd	Inclusief reparatiebedrijven en milieubedrijven (afval en recycling)
Groothandel	Materiaalgeoriënteerd	Inclusief e-commerce
Transport	Materiaalgeoriënteerd	Inclusief post en koeriers
Kennisdiensten	Informatiegeoriënteerd	Adviesdiensten (economisch, juridisch, technisch, marketing), ICT, media en Research & Development. Ook handel in onroerend goed is hiertoe gerekend. Inclusief activiteiten in delfstoffenwinning en openbaar nut waar kantooractiviteiten plaatsvinden, zoals bijvoorbeeld de Gasunie, GasTerra en kantoren van Enexis.
Financiële diensten	Informatiegeoriënteerd	Banken en verzekeringen en financiële dienstverlening.
Openbaar bestuur	Informatiegeoriënteerd	Inclusief rechtspraak, politie en brandweer en defensie. Ook belangenorganisaties zijn hiertoe gerekend.
Zorg	Personengeoriënteerd	Exclusief thuiszorg (toegerekend aan ambulante activiteiten).
Onderwijs	Personengeoriënteerd	
Detailhandel	Personengeoriënteerd	Inclusief persoonlijke dienstverlening (zoals kappers en pedicures) en verhuurbedrijven.
Vrijtijdsactiviteiten	Personengeoriënteerd	Combinatie van horeca, recreatie en cultuur: deels toeristisch en deels gericht op de eigen bevolking.
Ambulante activiteiten		Zie 'toelichting' onder de tabel

Toelichting:

'Ambulante activiteiten' zijn activiteiten waarbij het overgrote deel van het personeel werkt bij de klant, maar waarbij alle werknemers worden toegewezen aan het adres waar het (hoofd)kantoor is gevestigd. Daar werkt in de praktijk slechts een klein deel van het personeel (management en administratie). Dat kan bijvoorbeeld inhouden dat verplaatsing naar een ander adres resulteert in een groot verlies aan arbeidsplaatsen op het oude adres en een grote winst aan arbeidsplaatsen op het nieuwe adres, terwijl er in de praktijk niet veel veranderd (de locatie waar de klanten zijn gevestigd wijzigt niet of nauwelijks). Dat kan tot grote wijzigingen van het aantal arbeidsplaatsen in de tijd leiden. Voorbeelden van ambulante activiteiten zijn schoonmaakbedrijven, thuiszorg, cateringbedrijven, loonbedrijven en uitleenbureaus. Uitzendkrachten horen hier niet bij: zij worden in het LISA-bestand (de bron voor de werkgelegenheidsgegevens) toegerekend aan de inhurende partij.

In overleg met de provincie Groningen is een bundeling van 'aandachtssectoren' gemaakt, aangevuld met een aantal specifieke sectoren. Deze worden in dit rapport aangeduid als 'de Groningse sectoren'. Om de omvang en ontwikkeling van deze aandachtssectoren te bepalen en in perspectief te plaatsen, is een vertaling naar 'sbi-sectoren' nodig (het meest fijnmazige niveau van ruim 900 typen economische activiteiten). Hiervoor zijn bij de provincie vooralsnog geen 'koppelingstabellen' van sbi-codes naar aandachtssectoren beschikbaar. Bureau Louter heeft daarom een vertaling gemaakt van aandachtssectoren naar sbi-codes. Daarbij is soms sprake van 'overlappenden' (sbi-codes die tot meerdere Groningse sectoren zijn gerekend). De som over de Groningse sectoren kan dus groter zijn dan het totaal (waarin gecorrigeerd is voor 'dubbelstellingen'). Opgemerkt moet worden dat 'innovatieve en groene industrie' en 'healthy aging' niet te vertalen zijn in sbi-codes. Hun omvang kan dus niet worden vastgesteld.

De volgende 'Groningse sectoren' zijn geselecteerd in dit onderzoek:

- Agrarische sector. Dit betreft slechts de primaire sector, niet allerlei activiteiten die zich bezighouden met de verwerking van en handel in producten uit de agrarische sector (het 'agribusinesscomplex')

- Vrijtijdseconomie. Dit betreft horeca, cultuur (bijvoorbeeld musea en theaters/poppodia), reisorganisaties, recreatie en entertainment (zoals bijvoorbeeld radio en TV).
- Zorg en welzijn. Dit betreft alle onderdelen van zorg en welzijn, inclusief academische ziekenhuizen.
- Medisch cluster. Dit betreft de productie van en handel in farmaceutische producten en medische apparaten alsmede medische onderzoeksinstellingen. Om die laatste reden zijn ook academische ziekenhuizen hiertoe gerekend. De overige onderdelen van zorg en welzijn zijn niet tot het medisch cluster gerekend.
- Maakindustrie. Hiertoe zijn gerekend textiel-, kleding- en leerindustrie, hout(bewerkings)industrie metaalproductenindustrie, machine-industrie, electrotechnische industrie, transportmiddelenindustrie, meubelindustrie, vervaardiging van apparaten en reparatie van machines en apparaten.
- Procesindustrie. Alle overige, veelal zeer kapitaalsintensieve en grootschalige industrie, zoals bijvoorbeeld voedings- en genotmiddelindustrie, papierindustrie, bouwmaterialenindustrie, drukkerijen, basismetale, chemische industrie, aardolieraffinage en kunststofverwerkende industrie.
- Scheepsbouw. Dit is een specifiek onderdeel van de maakindustrie.
- Transport. Dit betreft goederen- en personenvervoer, hulpbedrijven van het vervoer en post & koeriers.
- Energie. Dit bestaat uit delfstoffenwinning en openbaar nutsbedrijven.
- ICT. Dit betreft een pragmatische vertaling van de aandachtssector 'digitalisering'. Die term is niet volledig te 'vangen' in sbi-sectoren omdat digitalisering (in feite een proces) in vrijwel alle economische sectoren in meerdere of mindere mate een rol speelt. Gekozen is daarom voor bedrijvigheid die zich bezighoudt met het ontwikkelen van diensten die tot digitalisering leiden, namelijk de ICT-sector.
- Chemie. Naast chemie betreft dit aardolieraffinage en kunststofverwerkende industrie. Dit is een onderdeel van de procesindustrie.

Gebiedsindelingen

De resultaten zijn bepaald op verschillende ruimtelijke schaalniveaus. Bij de indeling van gebieden wordt, waar relevant, ook vergeleken met andere gebieden in Nederland (de 'benchmarkgebieden'). Er is uitgegaan van de volgende gebiedsindelingen:

- De provincie Groningen. Vergeleken wordt met het nationaal gemiddelde, met de andere provincies in Nederland (welke positie op de ranglijst van twaalf provincies neemt Groningen in) en met het gemiddelde van drie vergelijkbare provincies, namelijk Fryslân, Drenthe en Zeeland (nationaal decentrale ligging, relatief weinig verstedelijkt);
- Het stadsgewest Groningen. Dat is één van de 47 gebieden die door Bureau Louter is afgebakend op basis van relatiepatronen op het gebied van de arbeidsmarkt, de woningmarkt en de markt voor voorzieningen. De economische prestaties van stadsgewest Groningen worden vergeleken met het nationaal gemiddelde. Tevens wordt de positie binnen de ranglijst van 47 regio's bepaald. Tenslotte wordt vergeleken met het gemiddelde voor een benchmark van vijf andere stadsgewesten, namelijk de stadsgewesten Leeuwarden, Enschede/Hengelo, Maastricht, Heerlen en Sittard-Geleen. Het gaat daarbij om stadsgewesten in nationaal decentraal gelegen delen van Nederland¹.

¹ Het stadsgewest Groningen volgens de oorspronkelijke indeling van Bureau Louter wijkt enigszins af van de Regio Groningen-Assen. In de indeling van Bureau Louter ontbreekt Assen en zijn Veendam en Eemsdelta toegevoegd. Dat hangt samen met het feit dat de indeling van Bureau Louter is gebaseerd op feitelijke relatiepatronen. Bij het opstellen van de indeling in stadsgewesten voldeed Assen niet aan de criteria om bij stadsgewest Groningen te worden gevoegd, voor Veendam en Eemsdelta was dat wel het geval. De indeling wordt om de tien jaar geactualiseerd. Recentelijk is een nieuwe gebiedsindeling gemaakt

- De tien gemeenten in Groningen. De resultaten worden vergeleken met het nationaal en provinciaal gemiddelde. Per gemeente verschilt de benchmarkgroep. Voor de stad Groningen is dat het gemiddelde voor de nationaal decentraal gelegen kernsteden uit de indeling van Bureau Louter (Leeuwarden, Enschede, Hengelo, Venlo, Sittard-Geleen, Heerlen en Maastricht), voor de suburbane gemeenten in het stadsgewest Groningen is dat het gemiddelde voor de suburbane gemeenten in de provincies Groningen, Fryslân, Drenthe, Overijssel, Zeeland en Limburg en voor de gemeenten in Groningen die geen deel uitmaken van het stadsgewest Groningen is dat het gemiddelde voor de landelijke gemeenten in de provincies Groningen, Fryslân, Drenthe, Overijssel, Zeeland en Limburg.
- Een indeling in vijf gebieden in Groningen (de 'Groningse gebieden'), namelijk de afzonderlijke gemeenten Westerkwartier en Groningen, de 'havengemeenten' (Het Hogeland en Eemsdelta), oostelijk Groningen (Midden-Groningen en Oldambt) en zuidoostelijk Groningen (Veendam, Pekela, Stadskanaal en Westerwolde). De prestaties van deze gebieden worden vergeleken met het nationaal gemiddelde en het provinciaal gemiddelde.
- De vijf economische kernzones (Westpoort, Eemshaven, Delfzijl, AVEBE/Zuid-Groningen en A7/N33-regio). Het is een beleidsmatig streven in die zones (grote) bedrijven te clusteren. De aanpak verschilt hier van de overige gebiedsindelingen. Ten eerste omdat de gebieden niet samenvallen met gemeenten of combinaties van gemeenten en ten tweede omdat het veelal om heel specifieke typen economische sectoren gaat. In hoofdstuk 7 wordt ingegaan op de ruimtelijke afbakening van de vijf economische kernzones.

In figuur 1.1 staat de afbakening van stadsgewest Groningen en de indeling in vijf gebieden.

Indicatoren

Er zijn verschillende indicatoren denkbaar om 'economische prestaties' te meten. Bij de keuze in dit project was bepalend op welke ruimtelijke schaalniveau gegevens beschikbaar zijn (zonder zeer hoge kosten voor de aanschaf van gegevens). De voorkeur heeft 'structurele beschikbaarheid'. Dat wil zeggen: zonder of tegen bescheiden kosten beschikbare, volledig nationaal dekkende, gegevens op een zo laag mogelijk ruimtelijk schaalniveau (veelal gemeenten, soms nog gedetailleerder - met name bij de economische kernzones) die bovendien exact onderling vergelijkbaar zijn, zowel tussen gebieden als door de tijd. Daaraan voldoen de volgende in dit onderzoek gekozen 'kernindicatoren':

- arbeidsplaatsen (in te delen naar elke ruimtelijke indeling, vanaf 2000²)
- toegevoegde waarde (in te delen naar elke ruimtelijke indeling, vanaf 2013)³
- startende bedrijven (KvK-gegevens): op gemeentelijk niveau, voor tien economische sectoren, vanaf 2000

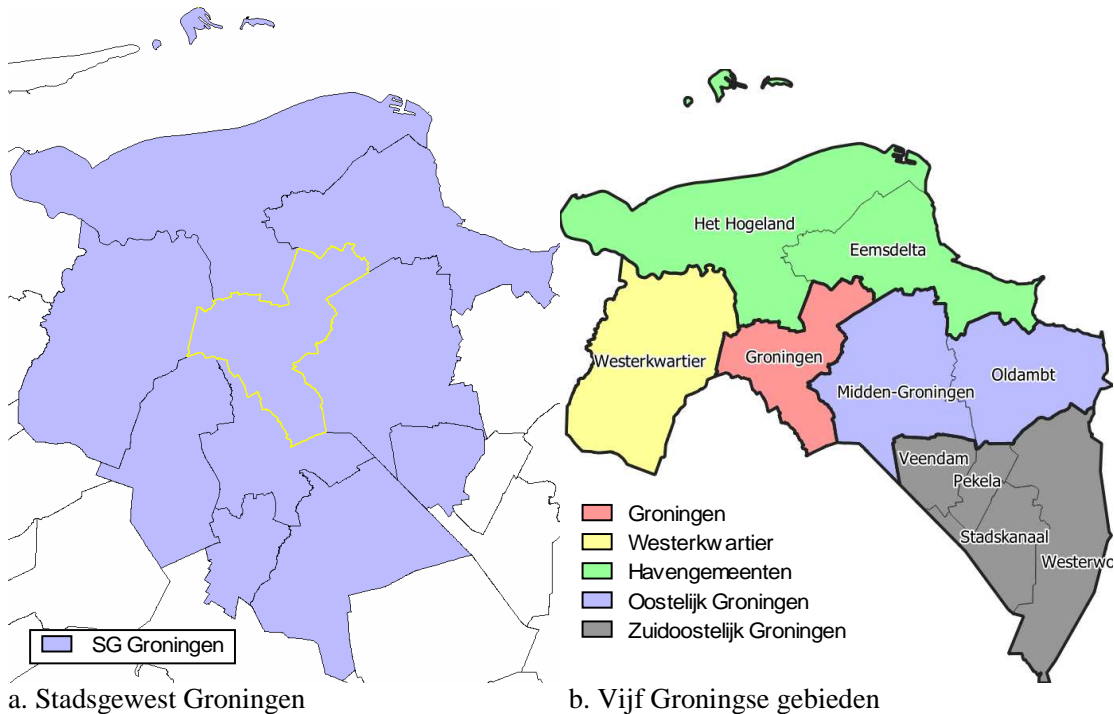
op basis van de meest recente gegevens over woon-werk stromen en stromen voor het gebruik maken van voorzieningen. Daaruit bleek dat, volgens de gehanteerde criteria, Assen en Aa en Hunze inmiddels tot het stadsgewest Groningen gerekend kunnen worden. Het stadsgewest Groningen bestaat daarmee, naast Groningen zelf, uit Westerkwartier, het Hogeland, Eemsdelta, Midden-Groningen en Veendam in de provincie Groningen en Noordenveld, Tynaarlo, Assen en Aa en Hunze in de provincie Drenthe.

² De bron voor deze gegevens is het LISA-bestand. In principe zijn gegevens beschikbaar vanaf 1996. De eerste jaren kunnen echter als 'aanloopjaren' worden beschouwd, waarin de gegevens uit de verschillende regionale registers waaruit LISA is opgebouwd, moesten worden 'geharmoniseerd' (zelfde definities en indelingen). Pas vanaf het jaar 2000 zijn de gegevens daarom tussen verschillende delen van Nederland onderling goed vergelijkbaar.

³ Op verzoek van Stichting LISA berekent Bureau Louter sinds vorig jaar de toegevoegde waarde per in het LISA-bestand opgenomen vestiging voor de meest recente tien jaar. Het is Bureau Louter niet toegestaan om deze gegevens te gebruiken voor onderzoek voor derden. Met behulp van het Vestigingenregister Groningen konden de cijfers voor alle vestigingen in de provincie Groningen echter gereproduceerd worden volgens exact dezelfde methodiek die is gebruikt voor de Stichting LISA.

Daarnaast kan nog worden gedacht aan indicatoren als investeringen, export en 'innovatie'. De beschikbaarheid van gegevens is daarvoor echter beperkt. Gegevens zijn in ieder geval niet op gemeentelijk niveau beschikbaar. Het zou hier dus om 'incidentele beschikbaarheid' gaan. Het ruimtelijk schaalniveau gaat veelal niet verder dan dat van de provincie (soms Corop-gebieden) en het zou relatief veel tijd kosten om deze indicatoren in de analyse te betrekken. Dat was binnen de beperkingen van tijd en budget niet mogelijk. Wel is nog enige aandacht besteed aan export- en importgegevens.

Figuur 1.1 Stadsgewest Groningen en de vijf Groningse gebieden

Begrippen op het gebied van arbeidsmarkt en economie

Voor een beoordeling van het functioneren van de *arbeidsmarkt* zijn onder andere de volgende begrippen van belang:

- De *potentiële beroepsbevolking*: de leeftijdsgroep die in potentie beschikbaar is voor het verrichten van betaalde arbeid.
- De potentiële beroepsbevolking kan worden verdeeld in de *niet-beroepsbevolking* en de *beroepsbevolking*. De beroepsbevolking bestaat uit degenen die werken plus degenen die niet werken, maar wel actief zoeken naar werk. De niet-beroepsbevolking zijn dan degenen die behoren tot de potentiële beroepsbevolking, maar niet tot de beroepsbevolking⁴.
- De beroepsbevolking kan vervolgens verder worden verdeeld naar de *werkzame beroepsbevolking* en de *werkloze beroepsbevolking* (of kortweg: 'de *werklozen*'). Volgens de definitie van het CBS

⁴ Er kunnen verschillende redenen zijn waarom men niet tot de beroepsbevolking behoort. Het kan gaan om jongeren die nog onderwijs volgen (zonder bijbaan) en om arbeidsongeschikten. Ook kan het gaan om mensen die niet werken uit bepaalde overtuigingen (bijvoorbeeld geloof) of waarvoor de noodzaak ontbreekt om te werken (zo kennen Laren en Wassenaar bijvoorbeeld een aandeel niet-beroepsbevolking binnen de potentiële beroepsbevolking dat ruim boven het nationaal gemiddelde ligt). Ook kan een tekort aan baankansen ertoe leiden dat men zich terugtrekt van de arbeidsmarkt (men werkt niet, maar is ook niet actief op zoek naar werk). Dit wordt aangeduid als het 'discouraged worker effect'.

bestaat de werkloze beroepsbevolking uit 'personen zonder betaald werk (ongeacht de arbeidsduur), die recent naar werk hebben gezocht en daarvoor direct beschikbaar zijn'⁵.

Hieruit kunnen de volgende kengetallen worden afgeleid:

- De *bruto participatiegraad*: de beroepsbevolking als percentage van de potentiële beroepsbevolking.
- De *netto participatiegraad*: de werkzame beroepsbevolking als percentage van de potentiële beroepsbevolking.
- Het *werkloosheidspercentage*: de werkloze beroepsbevolking als percentage van de beroepsbevolking.

Bij het bepalen van de potentiële beroepsbevolking wordt verwezen naar 'de leeftijdsgroep' die in potentie beschikbaar is voor het verrichten van betaalde arbeid. Het CBS hanteert hierbij de officiële EU-richtlijn dat dit de leeftijdsklasse 15-74 jaar dient te zijn. Noodgedwongen wordt daar in dit onderzoek ook gebruik van gemaakt (gegevens zijn via het CBS niet beschikbaar voor een andere leeftijdsgroep). Bureau Louter acht deze afbakening echter te ruim. In dit onderzoek wordt daarom waar mogelijk gebruik gemaakt van de leeftijdsklasse 18 jaar tot de pensioensgerechtigde leeftijd (vereenvoudigd tot 18-66 jaar; de pensioensgerechtigde leeftijd is overigens in de afgelopen jaren gestaag opgelopen en zal ook in de toekomst verder stijgen - met de helft van de gemiddelde levensverwachting). Op basis van de leeftijdsklasse 18-66 jaar wordt ook de '*demografische druk*' bepaald. Dat is het deel van de bevolking dat niet tot de potentiële beroepsbevolking behoort (degenen die jonger zijn dan 18 jaar of ouder dan 66 jaar) gedeeld door degenen die wel tot de potentiële beroepsbevolking behoren (de leeftijdsklasse 18-66 jaar).

Daarnaast wordt uitgegaan van de leeftijdsklasse 18-66 jaar om de *werkgelegenheidsfunctie* van een gebied te bepalen. Daarbij is niet de woonplaats van de werkzame beroepsbevolking bepalend, maar het aantal arbeidsplaatsen (werknemers plus zelfstandigen) naar de locatie waar bedrijven en instellingen zijn gevestigd. De werkgelegenheid wordt berekend als het aantal arbeidsplaatsen per duizend inwoners van 18-66 jaar in een gebied (bijvoorbeeld een gemeente of regio).

Nog afgezien van verschillen tussen de werkzame beroepsbevolking en het aantal arbeidsplaatsen (omdat degenen die tot de werkzame beroepsbevolking behoren meerdere banen kunnen hebben, of deels werknemer en deels zelfstandige kunnen zijn - het aantal arbeidsplaatsen is dus hoger dan het aantal werkzame personen) verschilt de *netto participatiegraad* (naar woonplaats) van de *werkgelegenheidsfunctie* (naar werkplaats) van een gebied doordat een deel van de werkzamen op een andere werkplaats werkt dan de woonplaats. Op dit woon-werk verkeer (of '*pendel*') wordt nader ingegaan in hoofdstuk 3.

Daarnaast zijn de volgende *economische* begrippen van belang:

- De *productie* is het maken van goederen of diensten met als doel ze te verkopen. Tussen productie en verkopen (omzet) in een bepaalde periode kan een verschil bestaan door wijzigingen in de voorraden.
- De *bruto toegevoegde waarde* is gelijk aan de omzet min *de inkoopwaarde van goederen en diensten*. De bruto toegevoegde waarde wordt verdeeld over kosten (zoals pacht, huur, rente en loon), afschrijvingen (bedragen die opzij worden gelegd voor vervangingsinvesteringen en winst (de opbrengst van verkopen min de kosten en de afschrijvingen).

⁵ Het aantal werklozen volgens de CBS-definitie wijkt af van het aantal personen met een WW-uitkering (met een maximale duur van 24 maanden) en van het aantal personen met een bijstandsuitkering. Bijstandsgerechtigden hebben een sollicitatieplicht (waarvan men onder bepaalde omstandigheden is vrijgesteld). Voor bijstandsgerechtigden is de afstand tot de arbeidsmarkt in het algemeen groter dan voor WW'ers.

- De *netto toegevoegde waarde* is gelijk aan de bruto toegevoegde waarde min de *afschrijvingen*. Er bestaan tussen economische sectoren grote verschillen in het aandeel van afschrijvingen in de bruto toegevoegde waarde. Dit ligt voor procesindustrie (zoals bijvoorbeeld basischemie of basismetaal) veel hoger dan in zakelijke dienstverlening (verschillen in 'kapitaalsintensiteit': de benodigde investeringen in gebouwen, machines en installaties). De netto toegevoegde waarde zegt dus in feite meer over wat er wordt 'verdiend' (beschikbaar voor lonen en winst) dan de bruto toegevoegde waarde. Waar echter op regionaal niveau wel informatie beschikbaar is over de *bruto* toegevoegde waarde is dat niet het geval voor de *netto* toegevoegde waarde. In dit onderzoek is de 'toegevoegde waarde' dus altijd gelijk aan de *bruto* toegevoegde waarde.

Hieruit kunnen de volgende kengetallen worden afgeleid:

- De *economische functie*. Dit is berekend als de bruto toegevoegde waarde per inwoner van 18-66 jaar.
- De *arbeidsproductiviteit*. Deze wordt op verschillende wijzen gemeten. Het CBS geeft als definitie: 'de bruto toegevoegde waarde per werkzame persoon'. Elders wordt echter uitgegaan van 'de toegevoegde waarde die een werknemer toevoegt in een gewerkt uur'. Die laatste benadering is zuiverder om bijvoorbeeld verschillen in arbeidsproductiviteit tussen economische sectoren te bepalen, omdat daarbij gecorrigeerd wordt het gemiddeld aantal gewerkte uren per week (dat in sectoren als de horeca en de detailhandel lager is dan in de industrie). Regionale gegevens zijn echter slechts beschikbaar per werkende en niet per gewerkt uur. Daarom wordt hier de toegevoegde waarde gemeten als de bruto toegevoegde waarde per arbeidsplaats. Twee factoren zijn vooral bepalend voor verschillen in de arbeidsproductiviteit, namelijk de 'kennisintensiteit' (met kennisintensieve producten en diensten kan veelal meer verdiend worden dan met standaardproducten en -diensten) en de 'kapitaalsintensiteit' (de mate waarin arbeid kan worden vervangen door kapitaal). De kapitaalsintensiteit blijkt vooral uit de omvang van de afschrijvingen als aandeel van de bruto toegevoegde waarde.

Recentelijk is de winning van aardgas in Groningen (locatie Slochteren in de gemeente Midden-Groningen stopgezet). Dat heeft een klein effect in termen van arbeidsplaatsen, maar een zeer groot effect in termen van toegevoegde waarde. Daarbij moet worden aangetekend dat die opbrengsten slechts in zeer geringe mate doorsijpelden naar andere bedrijven en inwoners in Groningen. De ontwikkeling van de delfstoffenwinning vertoonde in het verleden een grote variatie in de tijd doordat de aardgasprijs soms sterk steeg, maar vervolgens weer daalde. Dit heeft grote invloed op het niveau en de ontwikkeling door de tijd van de toegevoegde waarde in Midden-Groningen, in oostelijk Groningen en zelfs op het niveau van de provincie en het stadsgewest Groningen (bijvoorbeeld een zeer sterke stijging in 2022 als gevolg van de sterk gestegen aardgasprijzen). **Om een realistisch beeld te schetsen van de economische ontwikkelingen zijn alle berekeningen in dit rapport daarom exclusief de aardgaswinning.**

Inhoud van het rapport

De resultaten zijn gebundeld naar acht hoofdstukken.

In hoofdstuk 2 wordt eerst de bredere context geschetst waarbinnen de economie van Groningen (en deelgebieden daarbinnen) functioneert. Daartoe zijn op de provincie Groningen toegespitste versies van een drietal 'standaardproducten' van Bureau Louter opgesteld, namelijk:

- het Profiel Brede Welvaart. Aan de hand van 29 indicatoren onder acht thema's is een score bepaald voor de brede welvaart;
- de Monitor Sociaal-Economische Prestaties. Hierbij is de ontwikkeling van achttien indicatoren op het gebied van demografie, economie, arbeidsmarkt, woningmarkt en materiële welvaart gevolgd in de tijd (vanaf 2005) en is aan de hand van tien kernindicatoren een totaalscore bepaald. Duidelijk is dan hoe een gebied er nu voorstaat en welke ontwikkeling in de tijd er is geweest;

Bureau Louter, mei 2024

M23.018 Data-analyse provincie Groningen

- het Economisch Rapport. Aan de hand van 25 indicatoren is bepaald wat de economische prestaties van een gebied zijn en hoe deze zich sinds 2000 hebben ontwikkeld.

De drie standaardproducten zijn opgesteld voor de provincie Groningen, waarbij is vergeleken met het nationaal gemiddelde en met het gemiddelde voor de provincies Fryslân, Drenthe en Zeeland als benchmark.

Daarnaast zijn totaalscores voor stadsgewest Groningen, de individuele gemeenten en de vijf gebieden bepaald voor:

- totaalscore voor het Profiel Brede Welvaart: de huidige situatie
- totaalscore voor de Sociaal-Economische Prestaties: de huidige situatie en de ontwikkeling sinds 2005
- totaalscore voor de economische prestaties: de huidige situatie en de ontwikkeling sinds 2000

Naast de structuur in termen van werkgelegenheid en toegevoegde waarde zijn ook woon-werk *stromen* op de arbeidsmarkt bepaald. In hoofdstuk 3 staan de volgende tabellen voor woon-werk stromen:

- Stromen tussen alle tien gemeenten, aangevuld met stromen naar en vanuit buiten de provincie Groningen.
- Soortgelijke tabellen voor de vijf gebieden in Groningen, aangevuld met Noord-Drenthe (Tynaarlo, Noordenveld, Assen en Aa en Hunze) en met de rest van Nederland.
- Soortgelijke tabellen voor stadsgewest Groningen, overig Groningen, overig Drenthe, Fryslân en de rest van Nederland.

In drie hoofdstukken wordt vervolgens ingegaan op verschillen in vertegenwoordiging en ontwikkeling van de 'economische indicatoren' arbeidsplaatsen, toegevoegde waarde en startende bedrijven, aangevuld met gegevens over de demografische ontwikkeling. In hoofdstuk 4 wordt zicht gegeven op economische specialisaties: welke economische sectoren zijn relatief sterk vertegenwoordigd. In hoofdstuk 5 worden historische economische en demografische ontwikkelingen blootgelegd. In hoofdstuk 6 tenslotte staan prognoses voor de demografische ontwikkeling en de economische ontwikkeling. Onderscheid wordt gemaakt naar gebieden en naar economische sectoren. Veelal is tevens vergeleken met het nationaal en provinciaal gemiddelde en met benchmarkgebieden. De resultaten zijn gepresenteerd in de vorm van een zeer groot aantal figuren. Deze staan in bijlage I. In de hoofdstukken 4, 5 en 6 staat een technische toelichting en een inhoudelijke interpretatie.

In hoofdstuk 7 is afzonderlijk aandacht besteed aan de vijf economische kernzones. Hier is de volgende aanpak gevolgd: (1) De provincie en Bureau Louter hebben gezamenlijk de ruimtelijke afbakening van de economische kernzones vastgesteld; (2) Bepaald is vervolgens per economische kernzone hoeveel bedrijvigheid er is gevestigd, hoe die bedrijvigheid zich heeft ontwikkeld in de tijd en welke typen economische activiteiten er vooral zijn geconcentreerd. Vergeleken is met het nationaal en provinciaal gemiddelde.

In hoofdstuk 8 tenslotte wordt ingegaan op een specifiek thema, namelijk goederenhandel. Daarbij zijn voor de periode 2008-2021 de ontwikkelingen bepaald van import, export en het saldo van export en import ('het handelssaldo'). Deze gegevens zijn op provinciaal niveau beschikbaar. Een onderscheid naar goederensoorten is niet mogelijk omdat daarvoor te veel gegevens ontbreken.

2 Standaardproducten

2.1 Profiel Brede Welvaart Provincie Groningen

De laatste jaren neemt de belangstelling voor het begrip 'brede welvaart' toe. In het Profiel Brede Welvaart (CBS 2018) hanteert het CBS een indicator voor welvaart die naast materiële welvaart (inkomen en vermogen) ook diverse 'zachte' factoren in beschouwing neemt. De brede welvaart wordt daarbij gedefinieerd als 'de kwaliteit van leven van de huidige inwoners van Nederland en de mate waarin die invloed heeft op de welvaart van latere generaties hier te lande en die van mensen elders in de wereld'. Volgens het CBS kent de brede welvaart dan ook drie dimensies: 'Hier en nu', 'Later' en 'Elders'.

In dit onderzoek wordt geen aandacht besteed aan twee dimensies ('Later' en 'Elders'), maar wordt wel een dimensie toegevoegd aan 'Hier en nu', namelijk 'Ruimte'. In 2018 heeft Bureau Louter gemeentelijke verschillen in brede welvaart binnen Nederland bepaald. Dat was destijds een primeur. Inmiddels is een update gemaakt met gegevens voor 2021. Dit is het meest recente jaar waarvoor scores voor alle indicatoren beschikbaar zijn.

Het CBS onderscheidde in 2018 de volgende zeven thema's:

- **Materiële welvaart en welzijn.** Bij het CBS valt hieronder ook de indicator 'Tevreden met het leven'. Die tevredenheid wordt echter zeker niet alleen bepaald door materiële welvaart, maar juist ook door de andere thema's. De tevredenheid met het leven kan zelfs als een totaalscore voor de brede welvaart als geheel worden beschouwd. Bureau Louter hanteert voor dit thema slechts indicatoren die daadwerkelijk iets zeggen over '**materiële welvaart**', met name inkomen en vermogen (waaronder woningbezit).
- **Gezondheid.** Hieronder vallen enerzijds resultaatindicatoren (zoals de gemiddelde levensverwachting, de tevredenheid met de gezondheid en het niet lijden aan een langdurige ziekte) en anderzijds indicatoren die iets zeggen over een gezonde levensstijl (zoals sporten, bewegen, roken en overgewicht).
- **Milieu.** Onder dit thema valt ook natuur. Door Bureau Louter wordt dit thema uitgesplitst naar twee deelthema's, namelijk '**natuur**' respectievelijk '**milieu**'. Er wordt gebruikt gemaakt van drie uit diverse aspecten opgebouwde 'samengestelde indicatoren', namelijk het ecologisch kapitaal (ontwikkeld door Telos, een Tilburgs universitair kenniscentrum in duurzame ontwikkeling), de mate van luchtverontreiniging (op basis van verschillende vormen van luchtverontreiniging opgesteld door Bureau Louter, met behulp van gegevens van het RIVM) en een totaalscore voor 'natuur' (gebaseerd op diverse indicatoren uit het jaarlijkse onderzoek van Bureau Louter naar ruimtelijke verschillen in woonaantrekkelijkheid; in opdracht van Elsevier Weekblad).
- **Samenleving.** Hieronder vallen aspecten als vertrouwen, contacten met anderen, vrijwilligerswerk en maatschappelijke participatie. Dit thema wordt door Bureau Louter aangeduid als '**saamhorigheid bevolking**'.
- **Veiligheid.** Het CBS vat dit thema slechts op als de nadelige effecten van criminaliteit. De opvatting van Bureau Louter is ruimer en omvat ook allerlei vormen van hinder, veroorzaakt door andere personen, ofte wel: '**veiligheid en weinig overlast**'.
- **Werken en leren.** In de woorden van het CBS 'is werk belangrijk voor mensen, omdat ze daarmee zowel zelfstandig inkomen genereren als actief deelnemen aan de samenleving'. Binnen Nederland bestaan er duidelijke regionale verschillen in de kans op werk. Voor 'leren' geldt dat minder. Die verschillen bestaan vooral tussen landen en in de nationale score op de brede welvaart spelen kansen op goed onderwijs daarom een rol. Bij een regionale uitwerking geldt dat echter veel minder. Bovendien speelt het opleidingsniveau indirect al een rol bij diverse in dit onderzoek opgenomen thema's, bijvoorbeeld bij de kans op werk, de gezondheid en de kans op een mooie woning (en woonomgeving). Het thema 'werken en leren' is daarom ingeperkt tot '**kansen op werk**'.

- Wonen. Het CBS perkt dit thema sterk in tot 'de kwaliteit van woningen'. Door Bureau Louter wordt een bredere opvatting gehanteerd, waarbij ook de directe woonomgeving een rol speelt. De woning en de woonomgeving leveren **'woongenot'**.

Beschouwingen over het begrip 'brede welvaart'

Zoals al aangegeven heeft Bureau Louter in 2018 de eerste een poging gedaan het begrip 'brede welvaart' om te zetten in scores per gemeente. Dat gebeurde vooral uit analytische overwegingen. Momenteel wordt op veel plaatsen 'brede welvaart' als leidend in het beleid beschouwd en lijkt het vooral een instrument te zijn geworden dat wordt ingezet bij politieke discussies. Dat is opvallend om twee redenen:

- De definitie 'de kwaliteit van leven van de huidige inwoners van Nederland en de mate waarin die invloed heeft op de welvaart van latere generaties en die van mensen elders in de wereld'. Dat is een mooi theoretisch construct. het is echter niet of nauwelijks te operationaliseren. Om als beleidsmatig sturingsinstrument te kunnen fungeren, moet brede welvaart namelijk in een meetbaar getal worden omgezet. Dan kan worden vergeleken tussen gebieden en door de tijd⁶. Het bepalen van de impact van alle elementen die vallen onder 'brede welvaart' op latere generaties én op alle mensen elders in de wereld veronderstelt echter een kennis over door tijd en ruimte werende effecten die niet realistisch is. Kortom, 'brede welvaart' is niet meetbaar volgens de door het CBS voorgestelde definitie en daarmee vervalt ook de mogelijkheid om er beleidsmaatregelen op te baseren.
- Om verschillende thema's (zie bijvoorbeeld de zeven thema's, die overigens weer kunnen worden uitgesplitst in diverse deelthema's) tot één getal samen te brengen ('de score op brede welvaart'), moeten meetbare indicatoren worden ontwikkeld, die vervolgens onder één noemer worden gebracht, waarbij vervolgens kennis nodig is over de gewichten die worden toegekend aan de verschillende thema's/elementen. Bij het optellen van verschillende elementen wordt impliciet uitgegaan van 'inwisselbaarheid', bijvoorbeeld: '20% minder inkomen voor 20% schonere lucht'. Dit soort afwegingskaders verschillen echter in hoge mate tussen personen (en doordat er tussen gebieden sprake is van - soms grote - verschillen in bevolkingssamenstelling ook tussen gebieden). Zo zal men tegen het afwegingskader inkomen versus schone lucht in de Amsterdamse Grachtengordel waarschijnlijk anders aankijken dan enkele kilometers naar het westen of het zuidoosten in onze hoofdstad en in utrecht anders dan in oostelijk Groningen of de regio Heerlen. Hier is sprake van associaties met concepten als 'de piramide van Maslow'. Daarin wordt uitgegaan van een hiërarchie van behoeften. Het voert te ver om dat hier te doen, maar de verschillende thema's uit het brede welvaart begrip kunnen vrij goed worden gekoppeld aan de piramide van Maslow. Dat houdt in dat eerst 'de basis (inkomen en werk) op orde zal moeten zijn' voordat 'hogere doelen' (of: 'extra kwaliteiten') kunnen worden gerealiseerd.

Uit deze vrijblijvende beschouwingen over het begrip 'brede welvaart' volgt ten eerste dat brede welvaart hier wordt beschouwd als analytisch instrument en niet de ambitie bestaat om er beleidsmatige conclusies aan te verbinden. dat laatste zal namelijk altijd afhankelijk zijn van de 'gewichten' die worden toegekend aan de verschillende onderdelen van brede welvaart. En dat betreft vooral een politieke keuze. En ten tweede dient de uiteindelijke 'totaalscore' genuanceerd te worden beschouwd, omdat deze altijd het resultaat zal zijn van een 'weging' van de verschillende onderdelen. Belangrijker dan de totaalscore zijn dan ook de scores op de verschillende thema's (en soms zelfs de verschillende indicatoren).

Gegeven deze overwegingen is het begrip 'brede welvaart' in dit onderzoek als volgt geoperationaliseerd. De brede welvaart per gemeente, regio en provincie is opgebouwd uit acht thema's, waarbinnen 29 indicatoren vallen. In tabel 2.1 staan de in het Profiel Brede Welvaart opgenomen thema's en indicatoren

⁶ Dat is bijvoorbeeld wel mogelijk voor het Bruto Nationaal Product (en de regionale vertaling daarvan: het Bruto Regionaal Product), los van de vraag of dit een voldoende basis geeft om verschillen in welvaart (of breder: 'welzijn') te bepalen.

Bureau Louter, mei 2024

M23.018 Data-analyse provincie Groningen

voor brede welvaart. Voor elke indicator zijn scores bepaald voor alle gemeenten in Nederland⁷. Daarbij is gekozen voor gegevens die exact vergelijkbaar zijn tussen alle gemeenten. Soms gaat het daarbij om het resultaat van (grootschalige) enquêtes van het CBS. De totaalscore wordt bepaald door aan de acht thema's gewichten toe te kennen. Voor de ranglijst met totaalscores is gebruik gemaakt van gewichten voor de acht thema's die zijn gebaseerd op oordelen die zijn toegekend door personen die gebruik hebben gemaakt van een tool op de website van Bureau Louter om te bepalen welke totaalscore per gemeente voor de brede welvaart resulteert. Binnen de thema's zijn door Bureau Louter gewichten toegekend aan de verschillende indicatoren waaruit de thema's zijn opgebouwd. Vaak zijn die indicatoren op zich overigens al uit verschillende subindicatoren samengesteld. Om de indicatoren onderling vergelijkbaar te maken zijn de gemeentelijke scores per indicator geordend van hoog naar laag en is vervolgens voor alle indicatoren aan de gemeenten op exact dezelfde wijze een rapportcijfer toegekend.

Tabel 2.1 Thema's en indicatoren voor brede welvaart

Thema	Indicator	Toelichting (indien relevant)
(Materiële) welvaart	Besteedbaar inkomen per inwoner	Bron: CBS
	Inkomen per huishouden	Met correctie voor type huishouden
	Vermogen per inwoner	Bron: CBS
	WOZ-waarde woningen	Bron: CBS
Gezondheid	Verkoopprijzen woningen	Bron: CBS
	Gemiddelde levensverwachting	Bron: CBS
	% personen zonder overgewicht	Bron: RIVM/GGD's
	% personen met voldoende beweging	Bron: RIVM/GGD's
	% niet-rokers	Bron: RIVM/GGD's
	% sporters	Bron: RIVM/GGD's
Milieu	Ervaren gezondheid	Gecorrigeerd voor leeftijd door BL
	% personen zonder langdurige ziekte	Gecorrigeerd voor leeftijd door BL
	Score ecologisch kapitaal Telos	Samengestelde indicator. Bron: Telos
Saamhorigheid bevolking	Weinig luchtverontreiniging	Bron: RIVM, bewerking BL
	% Vrijwilligers	Bron: RIVM/GGD's
Woongenot	Eenzaamheid	Uit grote enquête CBS
	Saamhorigheid bevolking	Samengestelde indicator door BL
	Tevreden bevolkingssamenstelling	Uit grote enquête CBS
	Kwaliteit gebouwde omgeving	Samengestelde indicator door BL
	Tevredenheid met huidige woning	Uit grote enquête CBS
Kansen op werk	Tevredenheid met woonomgeving	Uit grote enquête CBS
	Staat van onderhoud woningen	Uit grote enquête CBS
	Aantrekkelijke bebouwing in buurt	Uit grote enquête CBS
	Netto participatiegraad	Bron: CBS. Leeftijd vanaf 25 jaar
Veiligheid en weinig overlast	Percentage WW'ers	Bron: CBS
	Percentage bijstandsgerechtigden	Bron: CBS
	Weinig misdaad	Samengestelde indicator door BL
Natuur	Weinig overlast	Samengestelde indicator door BL
	Kwaliteit natuurlijke omgeving	Samengestelde indicator door BL

Toelichting: 'BL' is Bureau Louter

In figuur 2.1 staan de resultaten in de vorm van een rapportcijfer en de positie van de provincie Groningen in de ranglijst van twaalf provincies voor de totaalscore, de acht thema's en de 29 indicatoren. Het nationaal gemiddelde is altijd gelijk aan 6.5. Naast Groningen zijn de gemiddelde scores weergegeven voor de drie provincies die als 'soortgenoten' worden beschouwd van Groningen, namelijk Fryslân, Drenthe en Zeeland. Het gaat daarbij om nationaal decentraal gelegen regio's met een, vergeleken met de meeste andere provincies, relatief lage mate van verstedelijking. Geen provincie is uiteraard precies gelijk. Zo is de stad Groningen bijvoorbeeld groter dan de grootste plaatsen in de drie 'benchmarkprovincies'. Dat

⁷ Daarbij zijn wel de vier Friese Waddeneilanden samengevoegd, is Rozendaal bij Rheden gevoegd en Ouder-Amstel bij Amsterdam.

Bureau Louter, mei 2024

M23.018 Data-analyse provincie Groningen

geeft meer gewicht aan specifieke 'stedelijke problematiek' binnen de provincie Groningen. Anderzijds heeft Groningen een universiteit en een academisch ziekenhuis en de drie benchmarkprovincies niet.

In de provinciale ranglijst voor de totale brede welvaart neemt Groningen plaats 10 in. De provinciale ranglijst luidt als volgt:

1. Utrecht
2. Gelderland
3. Overijssel
4. **Drenthe**
5. **Zeeland**
6. **Fryslân**
7. Flevoland
8. Noord-Brabant
9. Noord-Holland
10. **Groningen**
11. Limburg
12. Zuid-Holland

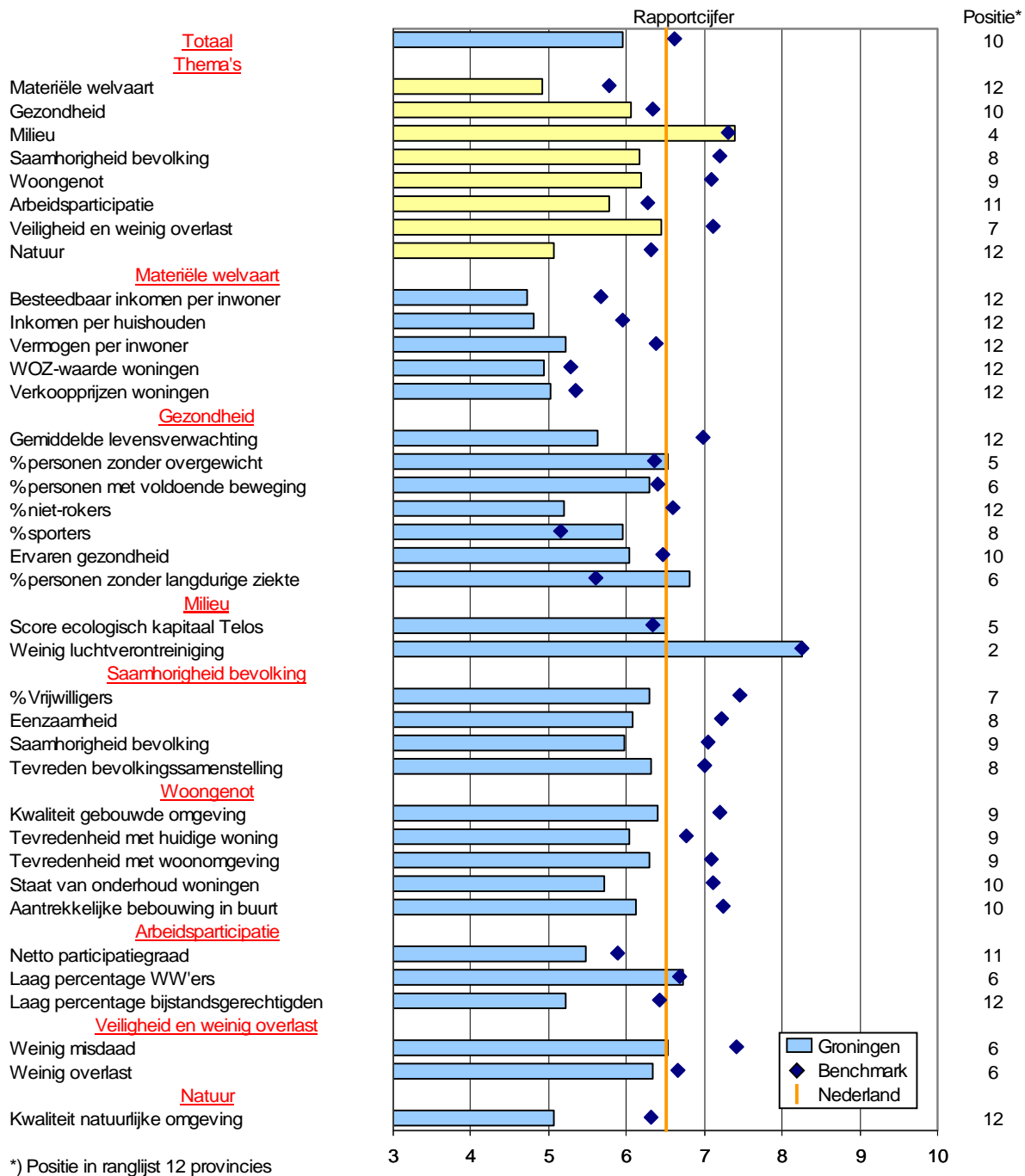
Het is niet zo dat nationaal decentraal gelegen regio's alle in de staart van de ranglijst staan. Drenthe, Zeeland en Fryslân staan zelfs bij de bovenste helft. Niet alleen nationaal decentraal gelegen regio's staan in de staart van de ranglijst, maar de Randstadregio's Noord-Holland en vooral Zuid-Holland scoren ook laag tot zeer laag. Een ranglijst die alleen op materiële welvaart zou zijn bepaald, geeft een ander beeld. Naast de stedelijke problematiek van de stad Groningen kent de provincie Groningen ook een gebied met structurele (sociaal-)economische problematiek (het oostelijk deel van de provincie).

Van de acht thema's scoort Groningen slechts één maal bovengemiddeld (voor milieu: een vierde plaats op de provinciale ranglijst). Ook weer met uitzondering van milieu scoort Groningen ook op alle thema's lager dan de benchmarkprovincies. Op materiële welvaart en natuur scoort Groningen zelfs het laagst van alle provincies en ook op arbeidsparticipatie en gezondheid resulteren lage posities op de ranglijst.

Op het niveau van de individuele indicatoren presteert Groningen slechts drie maal bovengemiddeld, namelijk voor het percentage personen zonder een langdurige ziekte, een laag percentage WW'ers en (vooral) weinig luchtverontreiniging. Gelijk aan het nationaal gemiddelde zijn de scores op percentage personen zonder overgewicht, de score op het 'ecologisch kapitaal' en weinig misdaad. Opvallend is dat Groningen voor alle vijf indicatoren die vallen onder materiële welvaart op de laatste plaats staat. De provincie is ook rode lantaarn drager wat betreft de gemiddelde levensverwachting, het percentage niet-rokers, het percentage bijstandsgerechtigden en de kwaliteit van de natuurlijke omgeving. Ook de netto participatiegraad (het percentage van de inwoners van 15-74 jaar dat betaalde arbeid verricht) is zeer laag in Groningen. Slechts Limburg scoort wat dat betreft nog lager.

Vergeleken met de benchmarkprovincies scoort Groningen voor vijf van de 29 indicatoren hoger, waaronder voor drie indicatoren die vallen onder gezondheid, aangevuld met de score op het ecologisch kapitaal en het percentage WW'ers, terwijl voor luchtverontreiniging een gelijke (hoge) score resulteert. Voor de thema's materiële welvaart, saamhorigheid bevolking, woongenot, veiligheid & weinig overlast en natuur kent Groningen voor alle indicatoren lagere scores dan het benchmarkgemiddelde.

Figuur 2.1 Profiel Brede Welvaart provincie Groningen

*) Positie in ranglijst 12 provincies

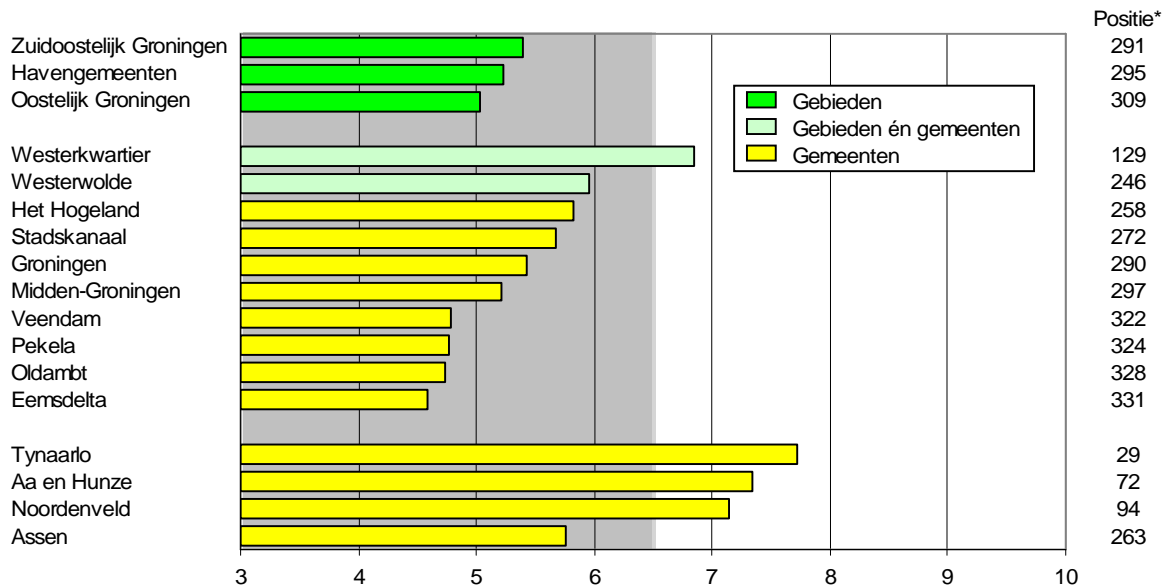
In figuur 2.2 staan de totaalscores op de Brede Welvaart voor de drie regio's die uit meerdere gemeenten bestaan en voor de tien individuele gemeenten in Groningen. Naast de score (in de vorm van een

rapportcijfer) is tevens de positie in de ranglijst van 337 gemeenten⁸ weergegeven (en voor stadsgewest Groningen en de drie regio's de score die zou worden ingenomen in de gemeentelijke ranglijst in het geval het stadsgewest en de drie regio's een gemeente zouden zijn). Omdat Assen, Noordenveld, Tynaarlo en Aa en Hunze deel uitmaken van het stadsgewest Groningen zijn ook daarvoor de scores in figuur 2.2 weergegeven.

De scores zijn weergegeven voor drie regio's omdat de andere twee regio's (Groningen en Westerkwartier) slechts uit één gemeente bestaan (en dus al bij de gemeenten staan). Voor de drie regio's zijn de scores berekend alsof het om één gemeente zou gaan en is vervolgens bepaald welke positie in de gemeentelijke ranglijst van 337 gemeenten daarmee ingenomen zou worden. De scores voor de drie regio's ontlopen elkaar niet veel. Voor elke regio zou een positie bij de vijftig laagst scorende gemeenten in Nederland resulteren. De 'regio' (en gemeente Groningen) scoort ongeveer gelijk aan Zuidoostelijk Groningen. De 'regio' (en gemeente) Westerkwartier scoort duidelijk hoger dan de andere regio's en ook dan alle andere gemeenten.

Uit de scores per gemeente blijkt dat Westerkwartier als enige gemeente uit Groningen bovengemiddeld scoort. Met name Eemsdelta, Oldambt, Pekela en Veendam scoren zeer laag op brede welvaart. De wat meer 'landelijke' gemeenten Westerkwartier, Westerwolde en Het Hogeland scoren relatief gunstig. Wat vooral opvalt is de hoge (Noordenveld en Aa en Hunze) tot zeer hoge (Tynaarlo) score van de drie Noord-Drentse gemeenten (die deel uitmaken van de regio Groningen-Assen): zij zijn in sterke mate op de stad Groningen georiënteerd, hoewel ze in de provincie Drenthe liggen.

Figuur 2.2 Totaalscores Brede Welvaart voor regio's en gemeenten provincie Groningen

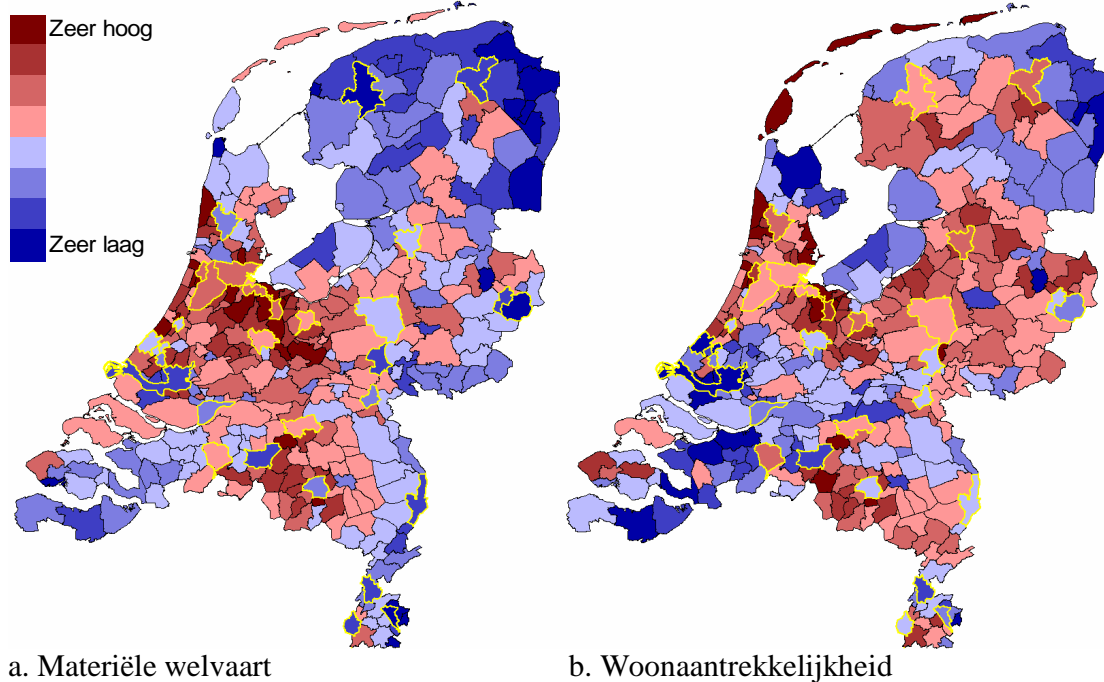

*) Positie in ranglijst 337 gemeenten

Om de situatie in Groningen (en Noord-Drenthe) in perspectief te plaatsen zijn voor een aantal indicatoren kaartbeelden opgenomen die samenhangen met het thema 'brede welvaart'. In figuur 2.3 zijn weergegeven de materiële welvaart en de woonaantrekkelijkheid.

⁸ Er zijn momenteel 342 gemeenten. De Friese Waddeneilanden zijn echter samengevoegd, het in inwonertal kleine Rozendaal is bij Rheden gevoegd en Ouder-Amstel, dat (met name wat betreft Duivendrecht) aan aaneengesloten gebied vormt met Amsterdam is bij de hoofdstad gevoegd.

Figuur 2.3 Materiële welvaart en Woon aantrekkelijkheid

Toelichting:

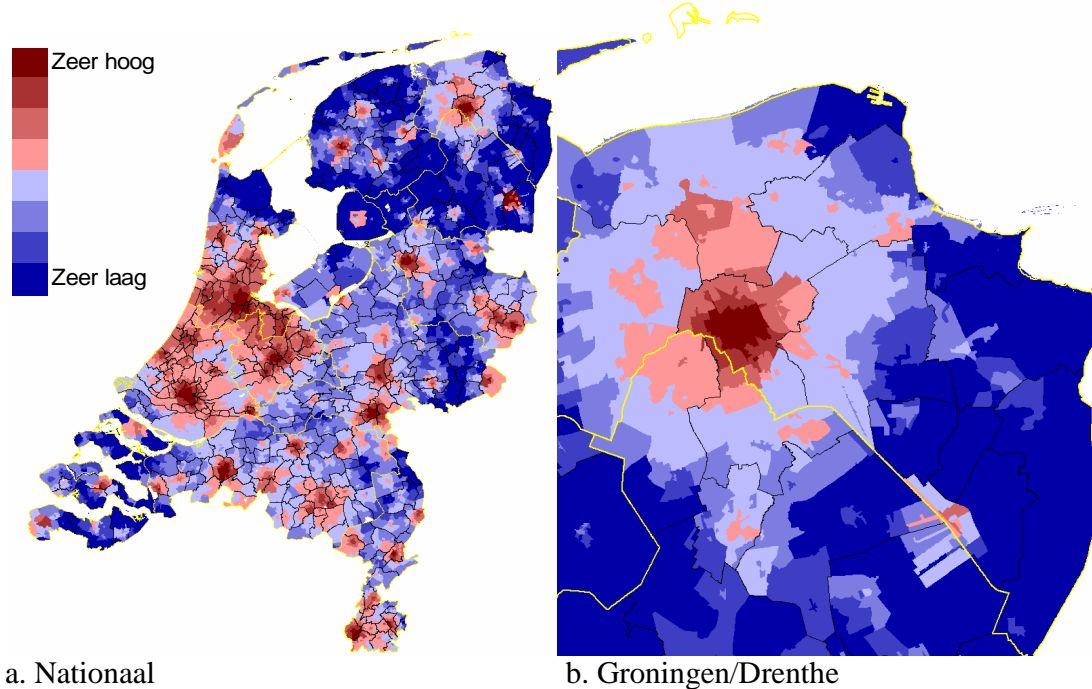
De materiële welvaart is bepaald als ongewogen scores over de vijf indicatoren waaruit het thema 'materiële welvaart' in figuur 2.1 is opgebouwd. De 'woonaantrekkelijkheid' is gebaseerd op de meest recente versie van het jaarlijkse onderzoek van Bureau Louter voor Elsevier Weekblad naar de woon aantrekkelijkheid van gemeenten. De woon aantrekkelijkheid is daarbij een veel breder begrip dan het thema 'Woongenot' uit het Profiel Brede Welvaart. Met uitzondering van Materiële Welvaart en Gezondheid spelen alle thema's uit het Profiel brede Welvaart daarbij een rol. De woon aantrekkelijkheid is gebaseerd op in totaal 120 indicatoren.

Uit het kaartbeeld voor de materiële welvaart (figuur 2.3a) blijkt dat er, naast de Friese Waddeneilanden, slechts in Drenthe vier gemeenten zijn met een bovengemiddelde materiële welvaart, waarvan twee binnen het stadsgewest Groningen (Tynaarlo en Aa en Hunze) en twee in zuidwestelijk Drenthe (Westerveld en De Wolden). Vooral het oostelijk deel van Groningen en Emmen kennen een zeer lage materiële welvaart. Daarentegen is de materiële welvaart hoog tot zeer hoog in grote delen van de Randstad (met uitzondering van de verstedelijkte delen van de Zuidvleugel) en oostelijk Noord-Brabant en westelijk Gelderland. Ook Limburg en Zeeland scoren overigens vrij laag.

De woon aantrekkelijkheid (volgens onderzoek van Bureau Louter in opdracht van Elsevier Weekblad) is vooral hoog in de Noordvleugel van de Randstad, het noordelijk deel van Gelderland en Overijssel en rond Eindhoven en Venlo. In het Noorden is hier sprake van aanzienlijke verschillen tussen gebieden. Groningen, Westerkwartier en noordelijk Drenthe (het deel dat behoort tot stadsgewest Groningen) scoort hoog tot zeer hoog en dat geldt ook voor een groot deel van Fryslân (met uitzondering van het noordelijke vasteland en zuidoostelijk Fryslân). De acht gemeenten in de Groningse gebieden Havengemeenten, oostelijk Groningen en zuidoostelijk Groningen scoren echter alle laag tot zeer laag. In de gemeenten met de hoogste woon aantrekkelijkheid wil 'de gemiddelde Nederlander' het liefst wonen, waarbij overigens de vierkante meterprijzen in de noordelijke en oostelijke delen van Groningen relatief hoog zullen zijn, zodat niet iedereen het zich kan permitteren om daar te wonen.

Een specifiek onderdeel van de woon aantrekkelijkheid is het voorzieningenniveau. In figuur 2.4 staan de resultaten van een door Bureau Louter uitgevoerde analyse om verschillen in voorzieningenniveau vanuit het perspectief van bewoners te bepalen,

Figuur 2.4 Voorzieningenniveau, nationaal en regionaal

Toelichting:

Het voorzieningenniveau is door Bureau Louter als volgt bepaald. Er is een onderscheid gemaakt naar 33 typen voorzieningen. Per vestiging is daarvoor de omzet bepaald. Uit een grote enquête (met 6.500 respondenten) is de afstandsgevoeligheid per type voorzieningen bepaald: voor sommige typen voorzieningen is men bereid slechts een kleine afstand af te leggen (bijvoorbeeld basisonderwijs, de huisarts en een supermarkt), voor andere is men bereid aanzienlijk grotere afstanden af te leggen (bijvoorbeeld een ziekenhuis, het volgen van hoger onderwijs of cultureel aanbod, zoals musea, theaters en poppodia). Op basis van deze informatie is voor elke buurt bepaald hoe groot de bereikbaarheid per type voorzieningen is. Door de omzet per type voorzieningen te gebruiken als gewicht, is vervolgens een totaalscore voor het voorzieningenniveau bepaald. Daarbij wordt dus gerekend vanuit de bereikbaarheid van de voorzieningen voor de consumenten.

Uit figuur 2.4a blijkt duidelijk dat de bereikbaarheid van voorzieningen (het 'voorzieningenniveau') in de Randstad net alleen in de steden, maar ook in veel suburbane en landelijke gemeenten hoog is. Buiten de Randstad resulteert het hoogste voorzieningenniveau in kernsteden en regionale kernen en hun directe omgeving. In het Noorden scoren slechts de kernsteden Leeuwarden en, vooral, Groningen en de regionale kernen Sneek, Heerenveen, Drachten, Assen, Emmen, Hogeveen en Meppel bovengemiddeld.

Uit het gedetailleerde beeld van Groningen en Noord-Drenthe (zie figuur 2.4b) blijkt dat de stad Groningen zeer hoog scoort, vooral in en rond de binnenstad. Ook in aangrenzende delen van Tynaarlo, Noordenveld (Roden en Peize) en het Hogeland (Bedum) resulteren bovengemiddelde scores, mede door de nabijheid van voorzieningen in de stad Groningen.. Daarnaast verschijnen Winsum, Zuidhorn, Leek, Zuidlaren, Appingedam (en niet Delfzijl) en Uithuizen op de kaart. Naast Delfzijl scoort ook Winschoten niet bovengemiddeld en Assen slechts in zeer bescheiden mate. Duidelijk is dat het oostelijk deel van Groningen voornamelijk zeer laag scoort. Globaal resulteert een ruimtelijk patroon waarbij stadsgewest Groningen voornamelijk bovengemiddeld of in beperkte mate benedengemiddeld scoort en de gebieden daarbuiten ruim benedengemiddeld. Het kaartbeeld geeft de huidige stand van zaken weer. In het 'Ontwerpdocument Economische Visie 2035' (Provincie Groningen, maart 2024) wordt aandacht besteed aan de 'vershraling' van het voorzieningenniveau (de verandering in neerwaartse richting). Hier is daar geen aandacht aan besteed, maar een dergelijke analyse zou eventueel wel uitgevoerd kunnen worden.

2.2 Monitor Sociaal-Economische Prestaties Provincie Groningen

Om de ontwikkeling van sociaal-economische prestaties in brede zin op wat langere termijn inzichtelijk te maken, heeft Bureau Louter de 'Monitor Sociaal-Economische Prestaties' ontwikkeld. In de monitor komen ontwikkelingen op het gebied van economie, demografie, arbeidsmarkt, woningmarkt en welvaart aan de orde. Gezamenlijk geven deze een beeld van de 'Sociaal-Economische Prestaties'. Voor 18 indicatoren zijn ontwikkelingen in de tijd gevolgd.

In tabel 2.2 staat een overzicht van de indicatoren. In de monitor komen thema's aan de orde als demografische ontwikkelingen, participatie op de arbeidsmarkt, het opleidingsniveau van de beroepsbevolking, werkloosheidsindicatoren, woningprijzen, het gemiddeld inkomen en de ontwikkeling van het aantal arbeidsplaatsen. Geel gemarkeerd zijn tien kernindicatoren aan de hand waarvan een totaalscore is opgesteld voor de Sociaal-Economische Prestaties. De criteria om als 'kernindicator' te worden geselecteerd staan in het kader 'Keuze kernindicatoren'. De scores zijn bepaald voor 337 (combinaties van) gemeenten in Nederland en voor twaalf provincies.

Tabel 2.2 Overzicht indicatoren in Monitor Sociaal-Economische Prestaties

Nummer	Indicatoren
1	Aantal inwoners (2005=100)
2	Percentage niet-Westers allochtonen in de bevolking
3	Percentage Westers allochtonen in de bevolking
4	Percentage inwoners 67 jaar of ouder
5	Demografische druk
6	Bruto participatiegraad
7	Netto participatiegraad (totaal)
8	Opleidingsindex beroepsbevolking
9	Werkloosheidspercentage totaal
10	Percentage inwoners 18-66 jaar met WW-uitkering
11	Percentage inwoners 18-66 jaar met bijstandsuitkering
12	Gemiddelde verkoopprijs woningen (in €)
13	Gemiddelde WOZ-waarde (* € 1.000)
14	Aantal arbeidsplaatsen (2005=100)
15	Arbeidsplaatsen per 1.000 inwoners 18-66 jaar
16	Gemiddeld besteedbaar inkomen per huishouden exclusief studenten (* € 1.000)
17	Gemiddeld inkomen per persoon
18	Gemiddeld vermogen per huishouden

Toelichting: Geel gemarkeerd zijn tien kernindicatoren. Op basis daarvan is een totaalscore bepaald (zie pagina 21)

Voor alle indicatoren zijn scores bepaald tot en met 2022. De indicatoren 10 en 11 (WW-uitkeringen en bijstandsuitkeringen) zijn bepaald als het 12-maands gemiddelde per jaar.

De betekenis van de meeste indicatoren is duidelijk. De volgende indicatoren verdienen enige toelichting:

- Om de 'vergrijzingsgraad' te meten was het voorheen gangbaar om uit te gaan van een pensioensgerechtigde leeftijd van 65 jaar. Deze is hier opgehoogd naar 67 jaar.
- De 'demografische druk' is het aantal personen dat niet tot de potentiële beroepsbevolking behoort (0-17 jaar en 67 jaar en ouder) ten opzichte van degenen die wel tot de potentiële beroepsbevolking behoren (18-66 jaar). Een hoge score is ongunstig omdat er dan relatief weinig inwoners met verdienvermogen zijn (en dus minder koopkracht en potentieel arbeidsaanbod).
- De bruto participatiegraad is het percentage inwoners van 15-74 jaar⁹ dat werkt of werkloos is, maar actief werk zoekt.

⁹ Door de EU is vastgesteld dat deze leeftijdscategorie door het CBS moet worden aangehouden bij het bepalen van de potentiële beroepsbevolking. In de Nederlandse praktijk is deze afbakening te ruim, maar CBS-gegevens zijn slechts voor deze leeftijdscategorie beschikbaar.

- De netto participatiegraad is het percentage inwoners van 15-74 jaar dat werkt.
- De opleidingsindex wordt bepaald als het aantal middelbaar opgeleiden (havo/vwo of mbo2, 3 of 4) plus twee maal het aantal hoog opgeleiden (hbo/wo) in de beroepsbevolking gedeeld door de totale beroepsbevolking. Dit geeft een indicatie van het gemiddeld opleidingsniveau.
- De indicatoren die betrekking hebben op de participatiegraad en de werkloosheid (de nummer 6 tot en met 9 in tabel 2.2) zijn ontleend aan enquête-onderzoek van het CBS. Om de statistische betrouwbaarheid te verhogen, zijn ze berekend als 3-jaars gemiddelden. Het jaar '2022' is voor die indicatoren dus bijvoorbeeld het gemiddelde over 2020, 2021 en 2022.

Keuze kernindicatoren

Van de 18 indicatoren hebben er tien de status van 'kernindicator' gekregen. Bij de keuze van kernindicatoren speelden de volgende criteria een rol:

- Gegevens moeten voor de volledige periode 2005-2022 beschikbaar zijn.
- De indicator moet betrekking hebben op de volledige populatie (dus niet alleen een bepaald opleidingsniveau of een bepaalde leeftijdsklasse).
- Er wordt geen gebruik gemaakt van groeicijfers of groei-indexen (zoals van het aantal inwoners of het aantal arbeidsplaatsen: de indicatoren 1 en 14): de kans op een (grote) verandering in positie is daarvoor in het begin van de periode namelijk veel groter dan aan het einde van de periode.

De tien gekozen kernindicatoren voldoen als enige aan alle drie criteria.

Voor alle 337 gemeenten en twaalf provincies is elke indicator per jaar omgezet in een rapportcijfer van 3 tot 10 (met een gemiddelde van 6.5 en meer kans op 'gemiddelde scores', zoals een 6 of een 7, dan scores 'aan de uiteinden', zoals een 3 of een 10). Het ongewogen gemiddelde van de rapportcijfers voor de tien kernindicatoren bepaalt de totaalscore.

In tabel 2.3 staat de ranglijst van de twaalf provincies in 2022 en de ontwikkeling in de periode 2005-2022. De vijf nationaal decentraal gelegen provincies nemen de laatste vijf plaatsen in op de ranglijst. Daarbij scoren de drie benchmarkprovincies alle wat hoger dan Groningen, maar laat Groningen de provincie Limburg achter zich. Twee Randstadprovincies voeren de ranglijst aan (Utrecht en Noord-Holland), maar Zuid-Holland scoort slechts in de middenmoot.

Wat betreft de ontwikkeling in de tijd (2005 tot 2022) valt het op dat sprake is van een vrij grote mate van stabiliteit. Naar verandering van het rapportcijfer gemeten (waarbij voor elk jaar geldt dat het nationaal gemiddelde gelijk is aan 6.5; het gaat dus om een relatieve maatstaf), kende Overijssel de grootste verbetering (met 0.7 punten), gevolgd door Flevoland en Drenthe (beide een verbetering met 0.5 punten). Aan de andere kant van het spectrum kenden Gelderland en Limburg de meest ongunstige ontwikkeling (beide een afname van het rapportcijfer met 0.5 punten). Ook de rapportcijfers voor Zuid-Holland (-0.4) en Utrecht (-0.3; overigens vanaf een zeer hoge score in 2005) namen af. Ook voor de derde Randstadprovincie (Noord-Holland) is dat het geval. In alle drie benchmarkprovincies was sprake van een verbetering van de score, terwijl voor de provincie Groningen een (kleine) afname resulteerde. In termen van positie op de ranglijst daalde Groningen een plaats (van 10 naar 11) Flevoland, Overijssel en Drenthe stegen twee posities, terwijl Gelderland en Zuid-Holland twee posities daalden (en Limburg zelfs drie).

Tabel 2.3 Provinciale ranglijst Sociaal-Economische Prestaties 2022 en 2005

Provincie	Positie in ranglijst		2022	Rapportcijfer	
	2022	2005		2005	Ontw. 2005-2022
Utrecht	1	1	9.2	9.5	-0.3
Noord-Holland	2	2	8.2	8.3	-0.1
Noord-Brabant	3	3	7.7	7.9	-0.2
Flevoland	4	6	7.3	6.8	0.5
Overijssel	5	7	6.9	6.2	0.7
Gelderland	6	4	6.8	7.3	-0.5
Zuid-Holland	7	5	6.6	7	-0.4
Zeeland	8	8	5.5	5.3	0.2
Drenthe	9	11	5.3	4.8	0.5
Fryslân	10	11	5	4.8	0.2
Groningen	11	10	4.9	5	-0.1
Limburg	12	9	4.6	5.1	-0.5
Benchmark			5.27	4.97	0.3

Monitor Sociaal-Economische Prestaties provincie Groningen

In de Monitor Sociaal-Economische Prestaties voor Groningen staan figuren voor de verschillende indicatoren en een korte interpretatie van de resultaten, alsmede de totaalscore en de ontwikkeling daarvan in de tijd. De situatie en ontwikkelingen in Groningen worden vergeleken met andere gebieden. Ten eerste is vergeleken met het nationaal gemiddelde, ten tweede met een benchmarkgroep, bestaande uit drie nationaal decentraal gelegen provincies (Drenthe, Fryslân en Zeeland).

In tabel 2.4 staan het rapportcijfer en de positie per indicator in 2022 voor de provincie Groningen, alsmede de positie in 2005.

In 2022 stond Groningen van de zestien indicatoren waarvoor de scores als 'gunstig' of 'ongunstig' kunnen worden beschouwd zeven maal op de laatste plaats en twee maal op de voorlaatste plaats. Met name voor de woningprijzen, de materiële welvaart (inkomen en vermogen) en sommige indicatoren die samenhangen met werkloosheid scoort Groningen zeer laag. En ook de participatiegraad op de arbeidsmarkt is laag (slechts Limburg scoort daarvoor lager). De provincie kent dus grote uitdagingen op de arbeidsmarkt, een lage materiële welvaart en een lauwe woningmarkt (wat zich uit in lage woningprijzen; op zich gunstig voor degenen die een huis willen komen, maar tevens een indicatie dat er sprake is van relatief weinig vraag naar woningen). Gemiddelde scores (positie 6 of 8) resulteren vijf maal. Dit betreft de ontwikkeling van het aantal inwoners en banen en de werkgelegenheidsfunctie (vooral dankzij de stad Groningen - waar overigens ook velen van buiten de provincie werken). Ook de vergrijzingsgraad scoort ongeveer gemiddeld, terwijl voor de demografische druk zelfs een vrij gunstige score resulteert. Dit is vooral te danken aan de universiteitsstad Groningen, die veel nieuwe jonge inwoners trekt. Aangezien er velen na afstuderen blijven wonen, verklaart dat ook het relatief hoge gemiddelde opleidingsniveau van de beroepsbevolking. Groningen is daarin koploper van de provincies buiten de Randstad.

Van de veertien indicatoren die als gunstig/ongunstig kunnen worden beoordeeld en waarvoor een ontwikkeling in de tijd is bepaald (dat geldt niet voor de ontwikkeling van het aantal arbeidsplaatsen en het aantal inwoners) is acht maal sprake van dezelfde positie in 2022 als in het eerste jaar waarvoor een score kon worden bepaald. Van een lichte terugval is slechts sprake voor de bruto participatiegraad en het gemiddeld vermogen en in wat sterkere mate voor de demografische druk (overigens vanaf de eerste plaats in 2005). Een verbetering resulteerde voor het percentage inwoners van 67 jaar of ouder (het tempo van vergrijzing), de werkgelegenheidsfunctie en, in wat sterkere mate, het percentage WW'ers.

Tabel 2.4 Cijfers en posities in ranglijst twaalf provincies per indicator, 2005-2022

Indicator	Positie		Rapportcijfer		
	2022	2005	2022	2005	2005-2022
Aantal inwoners (index 2005 = 100)	8		6		
Etniciteit: percentage Niet-Westers	8	8	6	6	0
Etniciteit: percentage Westers	8	10	6	5	1
Percentage inwoners 67 jaar of ouder	6	8	7	6	1
Demografische druk	4	1	8	10	-2
Bruto participatiegraad	11	10	4	5	-1
Netto participatiegraad	11	11	4	4	0
Opleidingsindex beroepsbevolking	4	4	8	8	0
Werkloosheidspercentage totaal (EBB)	12	12	3	3	0
WW'ers per inwoner 15-64 jaar	6	10 (2007)	7	5 (2007)	2
Bijstandsgerechtigden per inwoner 15-64 jaar	12	12 (2011)	3	3 (2011)	0
Gemiddelde woningprijzen	12	12	3	3	0
Gemiddelde WOZ-waarde (* € 1.000)	12	12 (2011)	3	3 (2011)	0
Aantal arbeidsplaatsen (index 2005 = 100)	8		6		
Arbeidsplaatsen per inwoner 18-66 jaar	8	10	6	5	1
Besteedbaar inkomen (* € 1.000)	12	12	3	3	0
Gemiddeld inkomen per persoon	12	12	3	3	0
Gemiddeld vermogen per huishouden	12	11 (2006)	3	4 (2006)	-1
Totaal (tien kernindicatoren)	11	10	4,9	5,0	-0,1

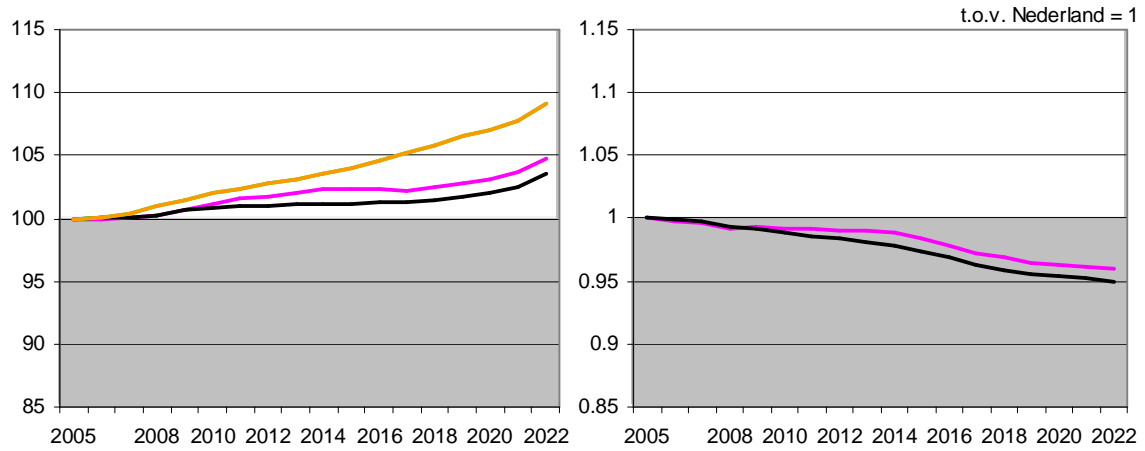
Toelichting: De positie is berekend ten opzichte van de twaalf provincies. De posities zijn zodanig bepaald dat een gunstige score resulteert in een hoge positie op de ranglijst, bijvoorbeeld een lage vergrijzingsgraad of een lage werkloosheid. Indicatoren waarvoor het teken is daarom omgedraaid zijn met rode letters weergegeven. Kernindicatoren zijn geel gemarkeerd. Indicatoren waarvoor een score niet als 'gunstig' of 'ongunstig' kan worden beoordeeld (een 'neutrale beoordeling') zijn lichtblauw gemarkeerd. Bij de blauw gemarkeerde indicatoren kan het rapportcijfer daarom niet als 'gunstig' of 'ongunstig' worden beoordeeld. Voor de overige indicatoren geldt dat wel. Voor de twee indicatoren die als index ten opzichte van 2005 zijn berekend ('aantal inwoners' en 'aantal arbeidsplaatsen') zijn voor 2005 en 2005-2022 geen 'posities' bepaald.

In figuur 2.5 staan de resultaten voor de Monitor Sociaal-Economische Prestaties voor de provincie Groningen. Links staan steeds de absolute scores, rechts staan de 'relatieve scores' (de score voor een gebied gedeeld door de score voor Nederland). Is in het rechter deel van figuur 2.5 sprake van een stijgende lijn, dan ontwikkelt die indicator zich voor de regio sterker dan de nationale trend. Bij een dalende lijn is sprake van een bij de nationale trend achterblijvende ontwikkeling.

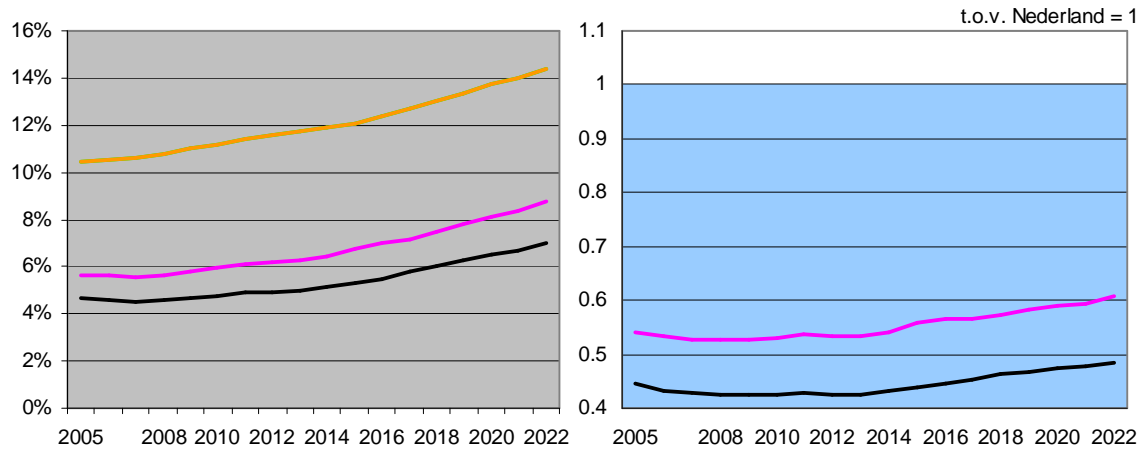
Soms moet een hoge score als 'ongunstig' worden beoordeeld. Dat geldt bijvoorbeeld voor het werkloosheidspercentage. Dan heeft het rechterdeel van de figuur een *lichtgele achtergrond*. Uiteraard wordt bij het bepalen van de totaalscore op basis van de tien kernindicatoren de berekening zodanig uitgevoerd dat een gunstige score altijd positief wordt beoordeeld. De selectie van kernindicatoren is te herkennen aan de rode ster, rechtsboven in de rechter figuur. Zoals al eerder aangegeven zijn er drie 'neutrale' indicatoren, waarbij een hoge score niet als 'gunstig' of 'ongunstig' kan worden beschouwd. Die indicatoren zijn herkenbaar aan de lichtblauwe achtergrond.

Na figuur 2.5 staat per indicator een korte toelichting bij de resultaten.

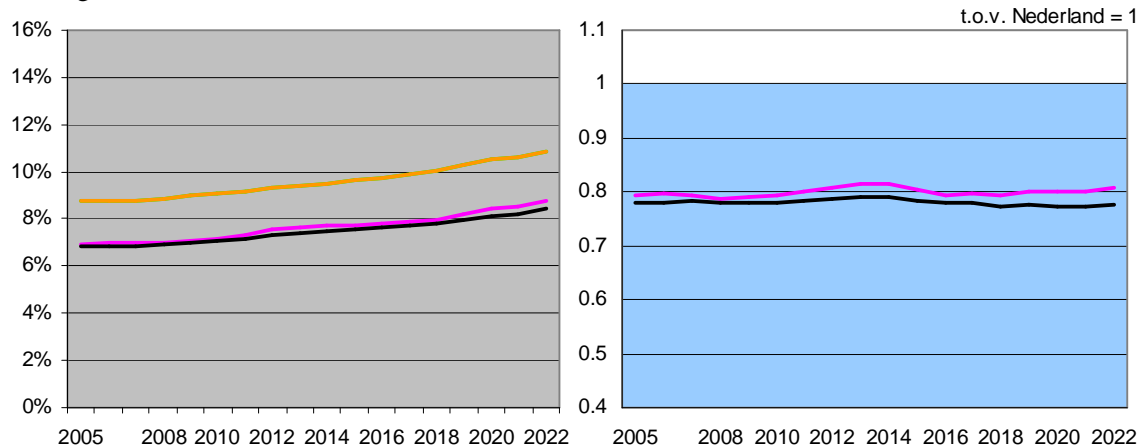
Figuur 2.5 Monitor Sociaal-Economische Prestaties 2005-2022

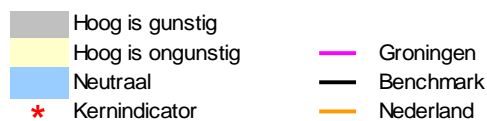
1. Aantal inwoners (2005=100)

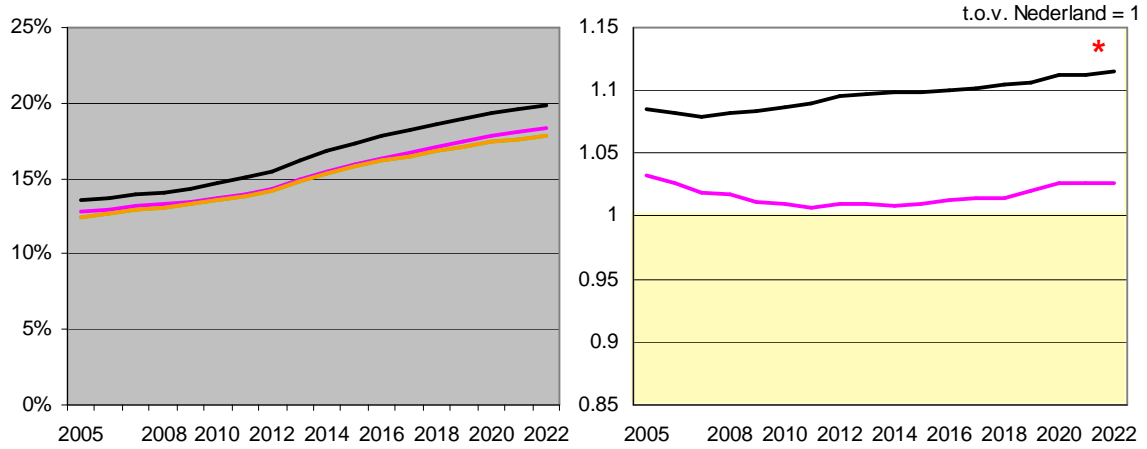
2. Percentage niet-Westerns allochtoon

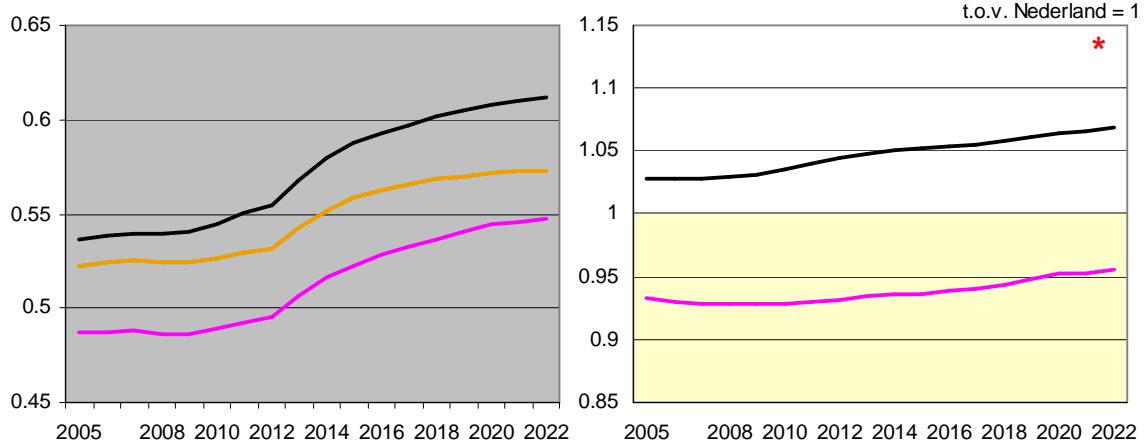
3. Percentage Westerns allochtoon

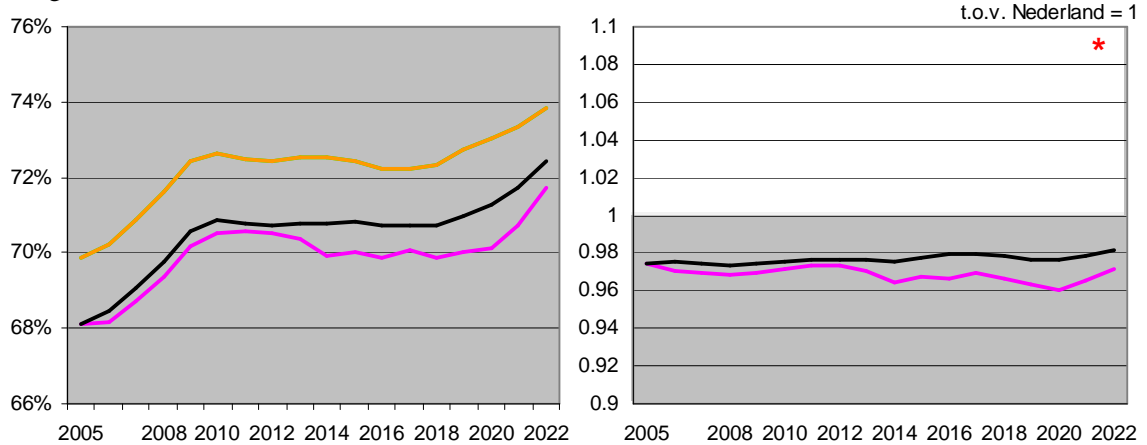
Figuur 2.5 Monitor Sociaal-Economische Prestaties 2005-2022, vervolg

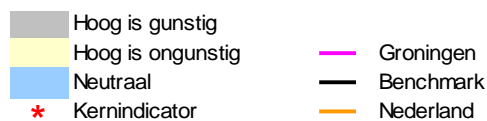
4. Percentage inwoners 67 jaar of ouder

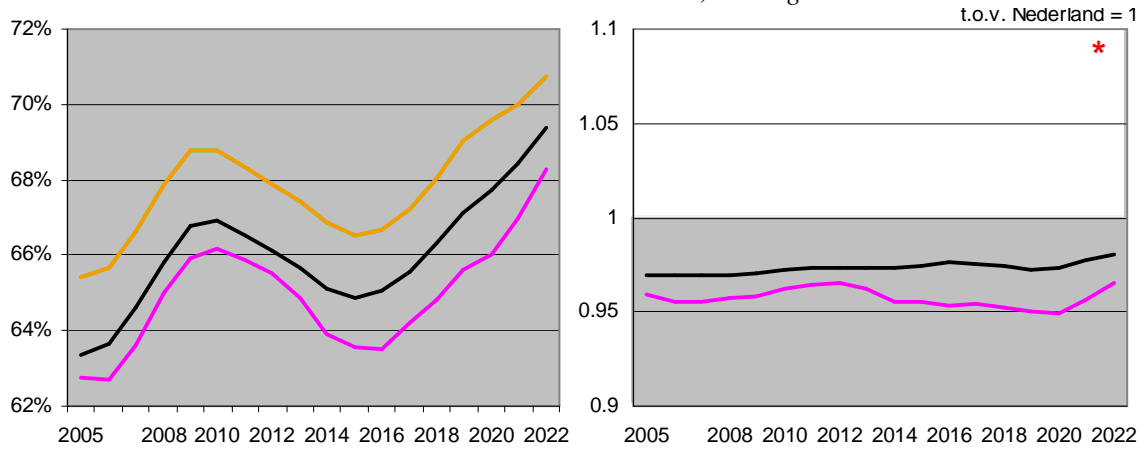
5. Demografische druk

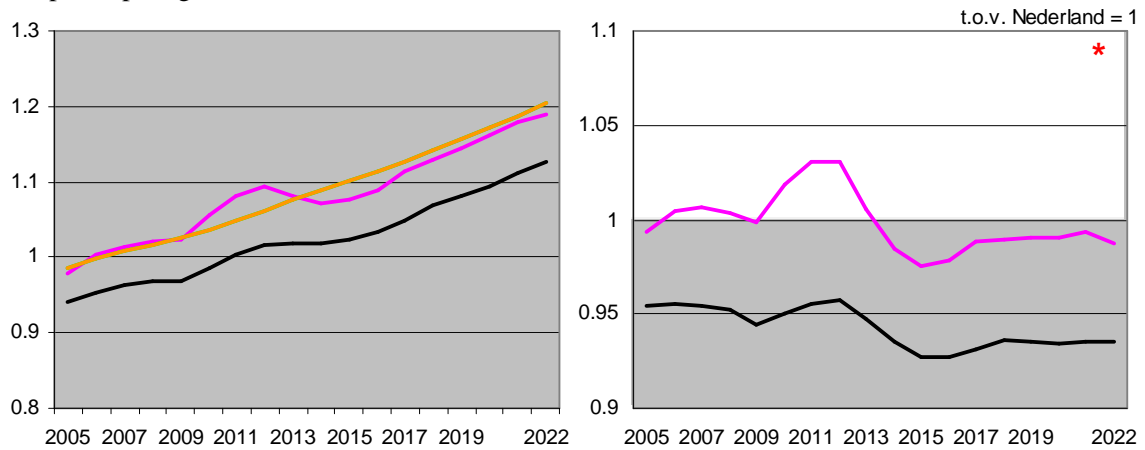
6. Bruto participatiegraad

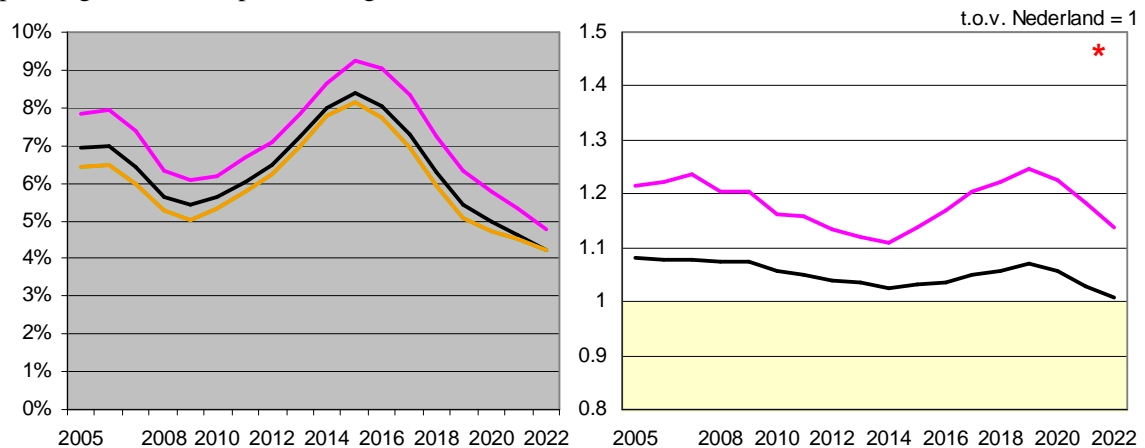
Figuur 2.5 Monitor Sociaal-Economische Prestaties 2005-2022, vervolg

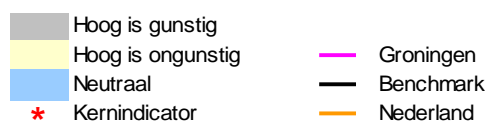
7. Netto participatiegraad (totaal)

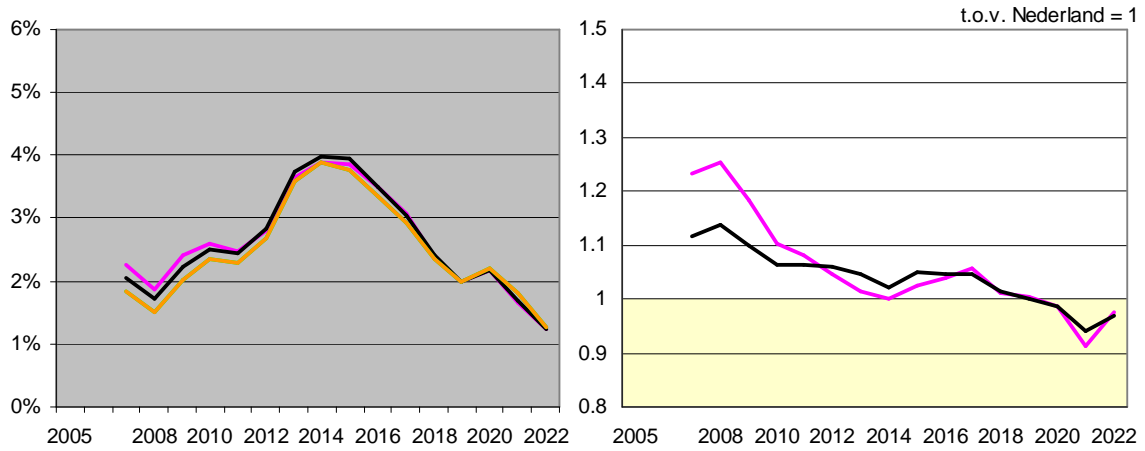
8. Opleidingsindex beroepsbevolking

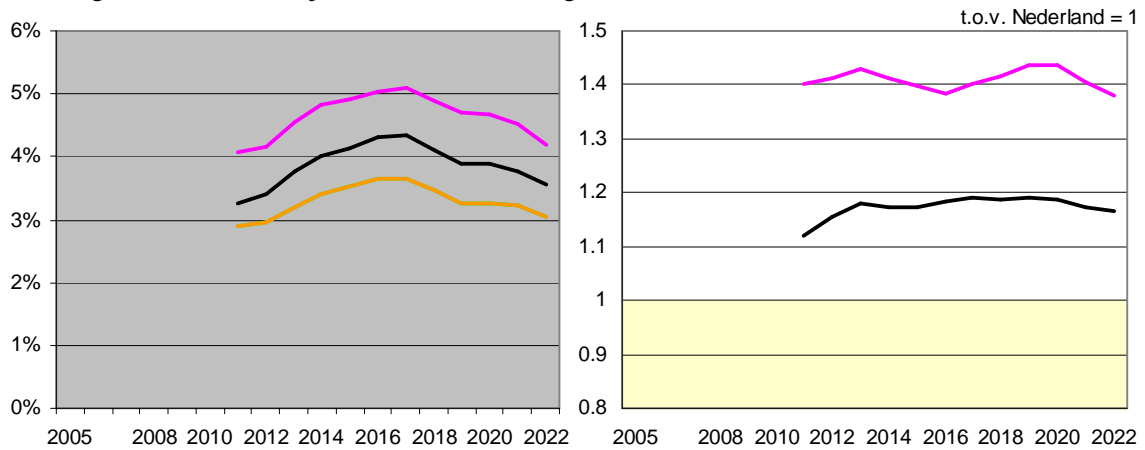
9. Werkloosheidspercentage totaal

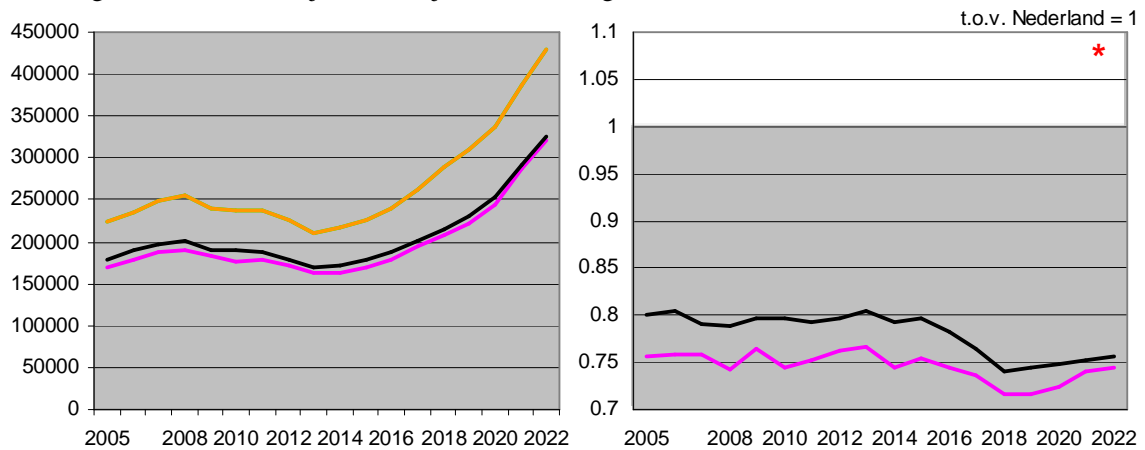
Figuur 2.5 Monitor Sociaal-Economische Prestaties 2005-2022, vervolg

10. Percentage inwoners 18-66 jaar met WW-uitkering

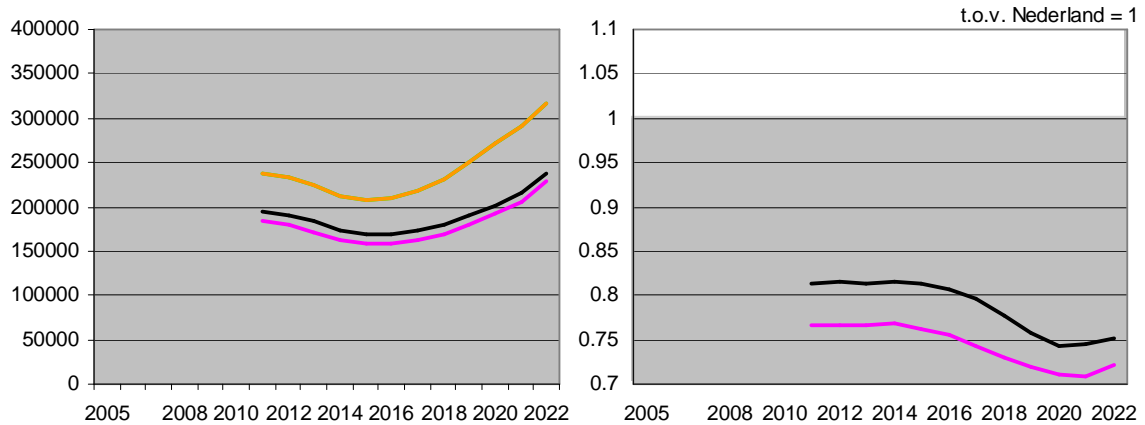
11. Percentage inwoners 18-66 jaar met bijstandsuitkering

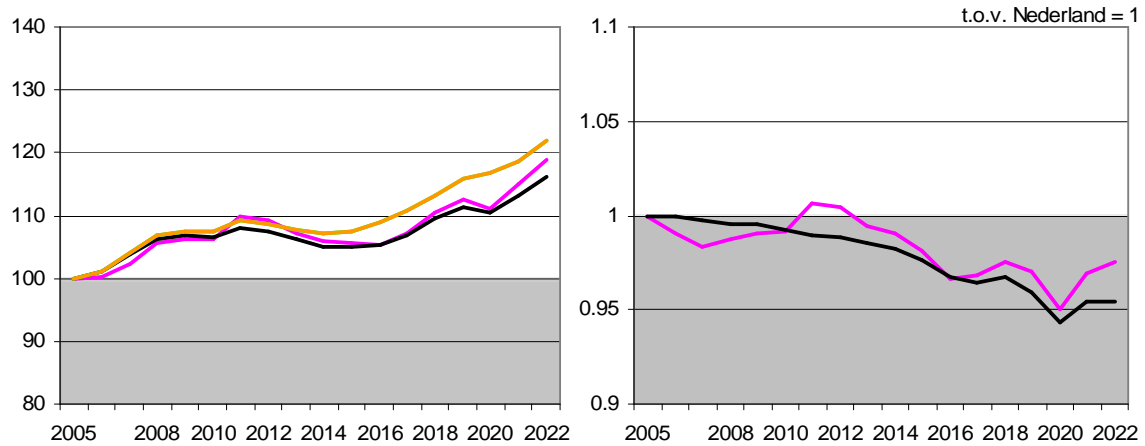
12. Gemiddelde verkoopprijs woningen (in €)

- Hoog is gunstig
- Hoog is ongunstig
- Neutraal
- * Kernindicator
- Groningen
- Benchmark
- Nederland

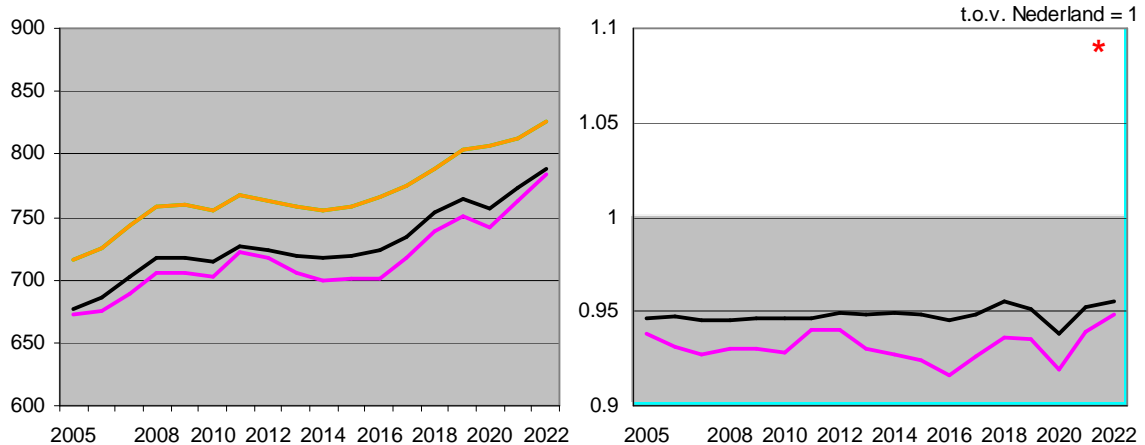
Figuur 2.5 Monitor Sociaal-Economische Prestaties 2005-2022, vervolg

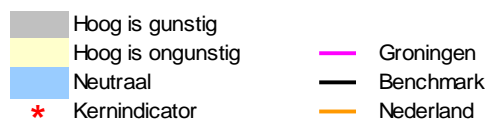
13. Gemiddelde WOZ-waarde (in €)

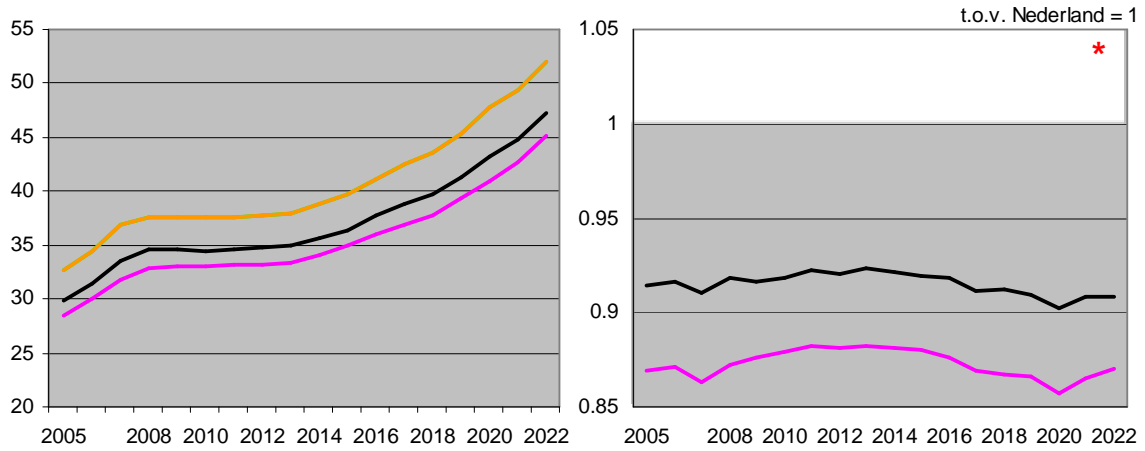
14. Aantal arbeidsplaatsen (2005=100)

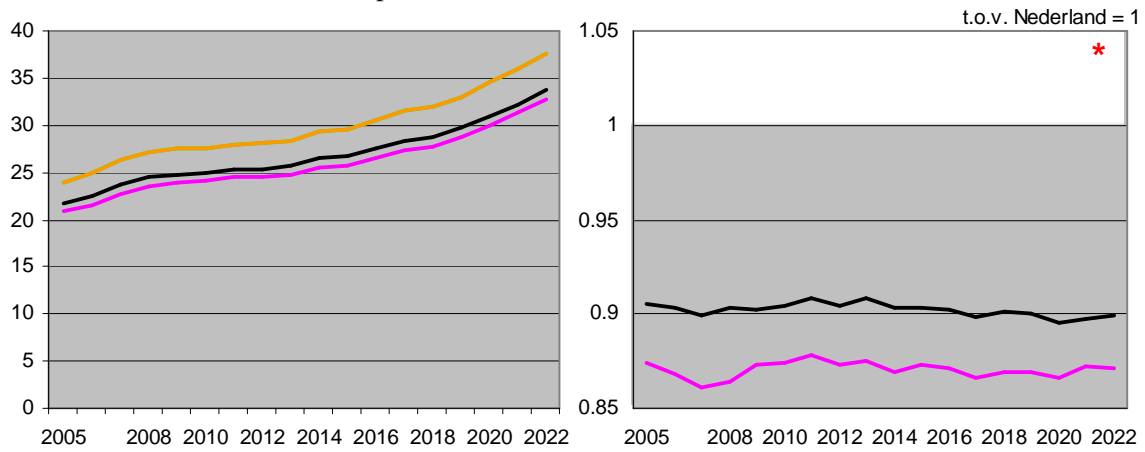
15. Arbeidsplaatsen per 1.000 inwoners 18-66 jaar

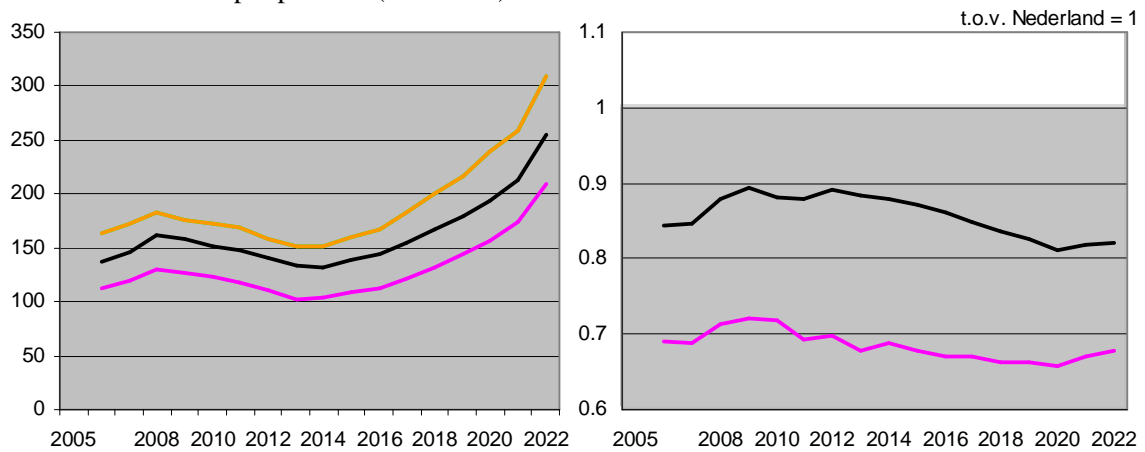
Figuur 2.5 Monitor Sociaal-Economische Prestaties 2005-2022, vervolg

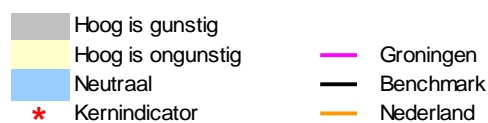
16. Gemiddeld besteedbaar inkomen per huishouden (* € 1.000)

17. Gemiddeld inkomen per persoon (* € 1.000)

18. Gemiddeld vermogen per huishouden (* € 1.000)

1. Het aantal inwoners is in Groningen, met uitzondering van een aantal jaren in het midden van de jaren tien toegenomen. De ontwikkeling ligt iets boven de ontwikkeling in de benchmarkprovincies. De ontwikkeling van het aantal inwoners is gedurende vrijwel de gehele periode 2005-2022 iets achtergebleven bij de nationale trend (een dalende lijn in het rechter deel van de figuur), met gemiddeld ongeveer 0.25% per jaar. Dat geldt ook voor de benchmarkprovincies.
2. In Groningen, en in nog wat sterkere mate in de benchmarkprovincies, ligt het aandeel niet-Westers allochtonen¹⁰ in de bevolking ruim lager dan het nationaal gemiddelde. De afgelopen tien jaar stijgt het aandeel in Groningen wel iets sterker dan de nationale trend (een stijgende lijn in het rechter deel van figuur 2.5.2). Het patroon in de benchmarkprovincies is daarmee vergelijkbaar, zij het op een wat lager niveau.
3. Het aandeel Westerse allochtonen in de bevolking is nationaal toegenomen sinds 2005. Dat geldt ook voor Groningen en de benchmarkprovincies. De aandelen zijn in Groningen vrijwel gelijk aan de aandelen in de benchmarkprovincies. De ontwikkeling volgde in de periode 2005-2022 de nationale trend. Dat geldt ook voor de benchmarkprovincies. Het kan hier bijvoorbeeld gaan om expats uit de Verenigde Staten of West-Europa, om MOE-landers (Midden- en Oost-Europa; met name Polen), terwijl ook Japanners en voormalige inwoners van Indonesië hieronder vallen.
4. Het percentage inwoners van 67 jaar of ouder is nationaal sterk gestegen sinds 2005. Dat geldt ook voor Groningen. De vergrijzingsgraad ligt in de benchmarkprovincies wat hoger dan in Groningen. Over de gehele periode 2005-2022 beschouwd volgde de ontwikkeling van de vergrijzingsgraad in Groningen de nationale trend, terwijl in de benchmarkprovincies sprake was van een wat sterke toename. In de jaren tien was de toename in Groningen wat hoger dan de nationale trend, maar die ontwikkeling lijkt de afgelopen twee jaar te zijn gestopt.
5. De demografische druk is nationaal gestegen en dat geldt in nog sterkere mate voor Groningen en de benchmarkprovincies: de verhouding van jongeren en ouderen ten opzichte van de potentiële beroepsbevolking (18-66 jaar) is daar sterker toegenomen dan de nationale trend (een stijgende lijn in het rechter deel van de figuur), wat als ongunstig moet worden beoordeeld. Wel is het niveau in Groningen lager dan in de benchmarkprovincies. Dat is vooral te danken aan de universiteit. Alle andere omstandigheden gelijk houdend zal een hoge demografische druk eerder tot een toename van de krapte op de arbeidsmarkt leiden. Groningen kent wat dat betreft dus een wat gunstiger positie dan de benchmarkprovincies.
6. De nationale bruto participatiegraad (het deel van de inwoners van 15-74 jaar dat werkt of actief zoekt naar werk) vertoont een toename in de tweede helft van de jaren nul, bleef daarna ongeveer gelijk en neemt in de periode 2018-2021 weer toe. Gedurende de gehele periode bleef de bruto participatiegraad in Groningen achter bij het nationaal gemiddelde en ook iets bij de benchmarkprovincies. Over de gehele periode beschouwd ontwikkelde de bruto participatiegraad zich in Groningen volgens de nationale trend en in de benchmarkprovincies iets gunstiger. Wel was er de afgelopen twee jaar sprake van een relatief gunstige ontwikkeling in Groningen.
7. Voor de netto participatiegraad gelden soortgelijke ontwikkelingen als voor de bruto participatiegraad. Het verschil tussen de bruto participatiegraad en de netto participatiegraad is gelijk aan de werkloosheid (die bij de bruto participatiegraad wel meetelt en bij de netto participatiegraad niet).
8. De opleidingsindex van de beroepsbevolking (een indicator voor het gemiddeld opleidingsniveau van de in een gebied wonende beroepsbevolking) schommelt in Groningen rond het nationaal gemiddelde en is wat hoger dan in de benchmarkprovincies. In zowel Groningen als de benchmarkprovincies bleef de ontwikkeling van de opleidingsindex in de eerste helft van de jaren tien achter bij de nationale trend (een dalende lijn in het rechter deel van de figuur), maar was er

¹⁰ Dit is een heterogene groep, die bestaat uit Marokkanen, Turken, Surinamers en Antillianen (voor zover het om de eerste en tweede generatie gaat), maar ook uit statushouders, kenniswerkers uit bijvoorbeeld India en studenten uit China.

- daarna sprake van enig herstel. Over de gehele periode 2005-2022 beschouwd kende Groningen een iets gunstiger ontwikkeling van de opleidingsindex dan de benchmarkprovincies.
9. Sinds 2015 is het werkloosheidspercentage stelselmatig gedaald, niet alleen nationaal, maar ook in Groningen en de benchmarkprovincies. Op dit moment ligt het werkloosheidspercentage in Groningen nog boven het nationaal gemiddelde, maar is het sinds 2019 wel sterker afgenomen dan de nationale trend. In de benchmarkprovincies werd in 2022 zelfs voor het eerst een werkloosheidspercentage volgens het nationaal gemiddelde bereikt, ook na gunstige ontwikkelingen sinds 2019. Over de gehele periode 2005-2022 beschouwd, heeft het werkloosheidspercentage zich zowel in Groningen als in de benchmarkprovincies gunstiger ontwikkeld dan de nationale trend, vooral dankzij de recente ontwikkelingen.
 10. Voor het percentage van de inwoners van 18-66 jaar met een WW-uitkering zijn gegevens beschikbaar sinds 2007. Bij WW-uitkeringen gaat het veelal om een relatief korte werkloosheidsduur. Onder de bijstandsgerechtigden (zie figuur 2.5.11) bevinden zich daarentegen velen die al langdurig werkloos zijn. Momenteel ligt het WW-percentage in zowel Groningen als de benchmarkprovincies iets onder het nationaal gemiddelde. Met enige schommelingen in de tijd heeft het percentage WW'ers zich sinds 2007 gunstiger ontwikkeld dan de nationale trend (een dalende lijn in het rechter deel van de figuur), vooral in Groningen.
 11. Door de tijd vergelijkbare gegevens over het percentage van de inwoners met een bijstandsuitkering zijn slechts sinds 2011 beschikbaar. Bijstandsgerechtigden vormen grotendeels een harde kern van langdurig werklozen¹¹. Er bestaan grote verschillen in het percentage bijstandsgerechtigden tussen steden en landelijke gebieden. Met name de grote steden dragen daaraan bij door het aanzienlijke aantal langdurig werklozen (het 'granieten bestand'). Het percentage bijstandsgerechtigden is in Groningen zeer hoog. Deels hangt dat samen met stedelijke problematiek (de stad Groningen), deels ook met de moeilijke sociaal-economische positie van het oostelijk deel van de provincie. Ook in de benchmarkprovincies ligt het percentage bijstandsgerechtigden boven het nationaal gemiddelde, maar in mindere mate dan in Groningen. Zowel in Groningen als in de benchmarkprovincies is het afgelopen decennium geen sprake geweest van een gunstiger ontwikkeling dan de nationale trend (met de afgelopen twee jaar wel een relatief gunstige ontwikkeling in Groningen).
 12. Nationaal werden de gemiddelde verkoopprijzen van woningen tot de kredietcrisis hoger, om daarna tot 2013 te dalen. Sindsdien zijn de prijzen tot 2022 in steeds sneller tempo gestegen. De gemiddelde verkoopprijzen liggen in Groningen en de benchmarkprovincies ruim onder het nationaal gemiddelde en vertonen een vergelijkbare ontwikkeling in de tijd. Daarbij blijven de woningprijzen in Groningen wel achter bij de benchmarkprovincies, maar is de achterstand steeds kleiner geworden. In Groningen en vooral in de benchmarkprovincies bleef de ontwikkeling van de woningprijzen in de periode 2015-2018 achter bij de nationale trend, maar daar is sinds 2018 geen sprake meer van.
 13. De ontwikkeling van de WOZ-waarde volgt met enige vertraging de ontwikkeling van de verkoopprijzen. De WOZ-waarden zijn beschikbaar sinds 2011. De ontwikkeling lijkt vrij sterk op die van de gemiddelde woningprijzen. Ook nu liggen zowel Groningen als de benchmarkprovincies onder bij het nationaal gemiddelde en nam die achterstand sinds ongeveer 2014 toe, maar is recentelijk sprake van een kentering in die trend.
 14. Het aantal arbeidsplaatsen is uitgedrukt als index ten opzichte van 2005 = 100. Nationaal nam het aantal arbeidsplaatsen tot de kredietcrisis toe, vertoonde daarna wat ups and downs, om sinds 2015 weer sterk te groeien. Met schommelingen door de tijd bleef de ontwikkeling in Groningen achter bij de nationale trend (overigens niet meer sinds 2016). Ook in de benchmarkprovincies

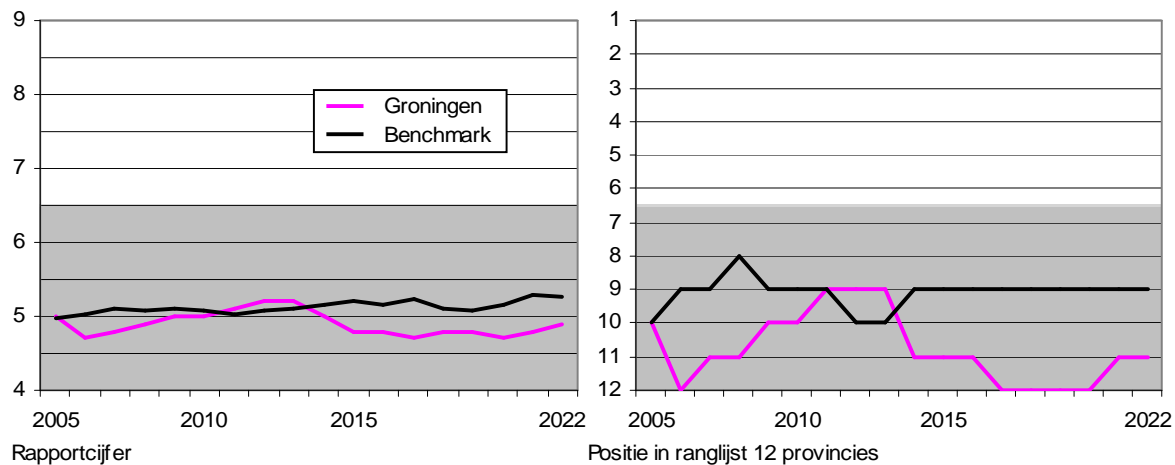
¹¹ Overigens geldt voor een aanzienlijk deel van het bestand met bijstandsgerechtigden dat hun kansen op de arbeidsmarkt zeer klein zijn. Het percentage bijstandsgerechtigden kan daarom ook worden beschouwd als een meer algemene indicator voor sociaal-economische problematiek en niet alleen als een indicator voor de arbeidsmarkt.

- bleef de ontwikkeling van het aantal arbeidsplaatsen sinds 2005 achter bij de nationale trend (en sinds 2016 ook bij de ontwikkeling in Groningen).
15. Bepalend voor de arbeidsmarktperspectieven van de bevolking is vooral het aantal arbeidsplaatsen per inwoner van 18-66 jaar (de potentiële beroepsbevolking): de 'werkgelegenheidsfunctie'. De werkgelegenheidsfunctie is in Groningen lager dan het nationaal gemiddelde. Dat geldt ook voor de benchmarkprovincies. Zowel voor Groningen als voor de benchmarkprovincies is over de gehele periode beschouwd sprake geweest van een iets sterkere toename van de werkgelegenheidsfunctie dan het nationaal gemiddelde. Daarvan is voor Groningen in wat sterkere mate sprake sinds 2016. Dat is een gunstige ontwikkeling.
 16. Het gemiddeld besteedbaar inkomen per huishouden groeide nationaal sterk in de periode 2005-2008, stabiliseerde daarna vijf jaar (de nasleep van de kredietcrisis), om daarna weer te gaan stijgen. Het gemiddeld inkomen is in Groningen lager dan het nationaal gemiddelde en ook lager dan in de benchmarkprovincies. Zowel in Groningen als in de benchmarkprovincies ontwikkelde het inkomen per huishouden zich ongeveer volgens de nationale trend, met wat schommelingen door de tijd (onder andere een relatief gunstige ontwikkeling sinds 2020). Opvallend is dat de ontwikkeling in de tijd een vrij sterke gelijkenis vertoont tussen Groningen en de benchmarkprovincies (met een lager niveau voor Groningen).
 17. Het gemiddeld inkomen per persoon neemt gestaag toe (waarbij overigens geen inflatiecorrectie heeft plaatsgevonden). Evenals bij het besteedbaar inkomen per huishouden blijven zowel Groningen als de benchmarkprovincies achter bij het nationaal gemiddelde. De ontwikkeling volgt daarbij vrijwel precies de nationale trend (een vlakke lijn in het rechter deel van de figuur).
 18. Gegevens over het gemiddeld vermogen per huishouden zijn beschikbaar sinds 2006. De effecten van de kredietcrisis zijn hier duidelijk zichtbaar. Tot 2008 (het jaar van de kredietcrisis) steeg het gemiddeld vermogen. Daarna was nationaal tot 2014 sprake van een afname. Dat is ook zichtbaar in de ontwikkeling van een belangrijk onderdeel van het vermogen, de waarde van de eigen woning: zie de WOZ-waarde (figuur 2.5.14), maar wordt mogelijk ook veroorzaakt door andere bestanddelen van het vermogen, zoals spaargeld en beleggingen. Daarna steeg het gemiddeld vermogen steeds sneller. Ook dat komt overeen met de ontwikkeling van de WOZ-waarde. In zowel Groningen als de benchmarkprovincies is de ontwikkeling van het vermogen per huishouden over de gehele periode 2005-2022 beschouwd iets achtergebleven bij de nationale trend. Opnieuw is hier de gelijkenis in ontwikkelingspatroon opvallend. Wel is het niveau in Groningen duidelijk lager dan in de benchmarkprovincies. Sinds 2020 is zowel in Groningen als in de benchmarkprovincies sprake van een relatief gunstige ontwikkeling, die ook al zichtbaar werd bij indicatoren als het inkomen en de woningprijzen. Of dit een tijdelijk effect is (mogelijk samenhangend met provinciale verschillen in ingrijpendheid van de coronacrisis) of dat er structurele oorzaken aan ten grondslag liggen is vooralsnog niet te bepalen.

Totaalscore

Aan de hand van de tien kernindicatoren is een totaalscore voor de sociaal-economische prestaties bepaald (zie het kader 'Keuze kernindicatoren' in de inleiding). Daartoe zijn voor elke kernindicator per jaar de scores omgezet in rapportcijfers (een range van 3 tot 10, met een gemiddelde van 6.5, met meer kans op een gemiddelde score dan op zeer hoge of zeer lage scores). De ongewogen som levert dan de eindscore op. Het resultaat staat in figuur 2.6 voor Groningen en de benchmarkprovincies. Een score in het 'grijze gebied' komt overeen met sociaal-economische prestaties beneden het nationaal gemiddelde, een score in het 'witte gebied' met sociaal-economische prestaties boven het nationaal gemiddelde. In figuur 2.7 staat de ontwikkeling van de rapportcijfers voor de individuele kernindicatoren voor Groningen. In tabel 2.5 staan de posities en rapportcijfers van Groningen en de individuele benchmarkprovincies in 2005, 2018 en 2022.

Figuur 2.6 Score Sociaal-Economische Prestaties Groningen en benchmarkprovincies

Gedurende de gehele periode 2005-2022 scoorde Groningen onder het nationaal gemiddelde. Tot 2013 lag de totaalscore voor Groningen soms boven en soms onder het benchmarkgemiddelde. Sindsdien blijft Groningen steeds iets achter bij het gemiddelde voor Drenthe, Fryslân en Zeeland. Rechts in de figuur staat de positie die Groningen inneemt en is tevens aangegeven welke positie de drie benchmarkprovincies als groep in zouden nemen in de ranglijst van twaalf provincies.

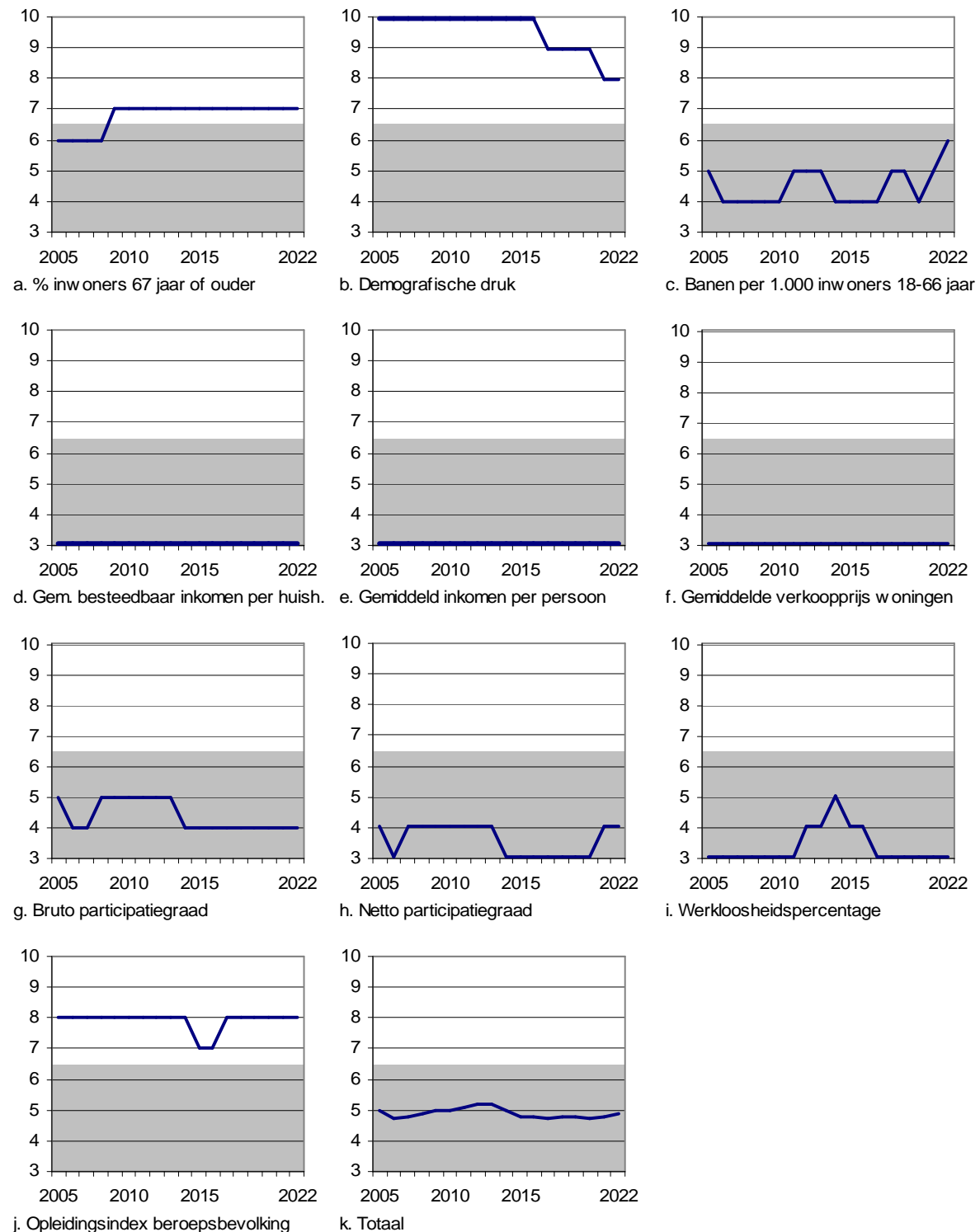
Uit figuur 2.6 blijkt dat Groningen in alle jaren de laagste positie innam op de provinciale ranglijst voor de twee inkomensindicatoren en voor de gemiddelde verkoopprijs van woningen (overeenkomend met een cijfer 3). Ook voor de netto participatiegraad en het werkloosheidspercentage en in iets mindere mate voor de bruto participatiegraad resulteerden gedurende de gehele periode lage tot zeer lage scores. Er zijn ook lichtpuntjes: Groningen heeft relatief weinig te kampen met vergrijzing en demografische druk en het gemiddelde opleidingsniveau van de beroepsbevolking is vrij hoog. Wat betreft de werkgelegenheidsfunctie (banen per 1.000 inwoners van 18-66 jaar) realiseerde Groningen de afgelopen jaren een relatief gunstige ontwikkeling.

Uit tabel 2.5 blijkt dat Groningen sinds 2018 een plaats is opgeschoven op de provinciale ranglijst. Zeeland is gelijk gebleven, terwijl Drenthe en Fryslân beide iets zijn gestegen (ook nog sinds 2018).

Tabel 2.5 Positie en score Sociaal-Economische Prestaties Groningen en benchmarkprovincies

Provincie	Rapportcijfer			Positie (totaal 47 regio's)		
	2005	2018	2022	2005	2018	2022
Groningen	5.0	4.8	4.9	10	12	11
Drenthe	4.8	5.0	5.3	11/12	10	9
Fryslân	4.8	4.9	5.0	11/12	11	10
Zeeland	5.3	5.4	5.5	8	8	8
Gemiddelde benchmarkprovincies	4.97	5.1	5.27			

Figuur 2.7 Ontwikkeling rapportcijfers kernindicatoren Groningen 2005-2022

Toelichting:

Weergegeven zijn rapportcijfers die lopen van 3 tot 10, met in elk jaar een nationaal gemiddelde van 6.5. De rapportcijfers zijn zodanig berekend dat een gunstige score (bijvoorbeeld een laag werkloosheidspercentage) resulteert in een hoog rapportcijfer.

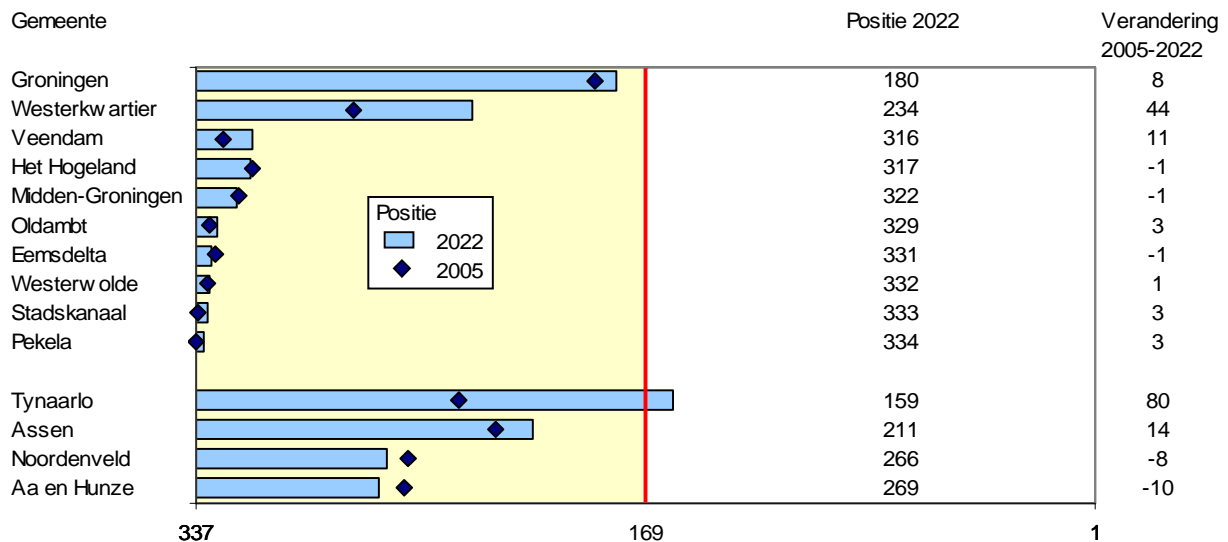
Individuele gemeenten

In tabel 2.6 staan de rapportcijfers en posities op de gemeentelijke ranglijst van de tien gemeenten in Groningen, aangevuld met de vier Noord-Drentse gemeenten die deel uitmaken van het stadsgewest Groningen. In figuur 2.8 zijn tevens via een figuur de posities weergegeven voor 2022 (de staafjes) en 2005 (de stippen). Tevens staat de verandering in posities tussen 2005 en 2002 in de figuur.

Tabel 2.6 Ontwikkeling Sociaal-Economische Prestaties per gemeente, 2005-2022

Gemeente	Positie in ranglijst 337 gemeenten		2022	Rapportcijfer	
	2022	2005		2005	Ontw. 2005-2022
Groningen	180	188	6.50	6.45	0.05
Westerkwartier	234	278	6.08	5.68	0.40
Veendam	316	327	4.92	4.69	0.23
Het Hogeland	317	316	4.86	4.97	-0.11
Midden-Groningen	322	321	4.79	4.91	-0.12
Oldambt	329	332	4.37	4.30	0.07
Eemsdelta	331	330	4.36	4.37	-0.01
Westerwolde	332	333	4.32	4.26	0.06
Stadskanaal	333	336	4.30	4.08	0.22
Pekela	334	337	4.25	3.99	0.26
Tynaarlo	159	239	6.64	6.04	0.60
Assen	211	225	6.17	6.13	0.04
Noordenveld	266	258	5.69	5.88	-0.19
Aa en Hunze	269	259	5.67	5.87	-0.20

Figuur 2.8 Sociaal-Economische Prestaties, gemeenten in Groningen/Noord-Drenthe, 2005 en 2022

Toelichting:

'Verandering 2005-2022' is de toename (positief) of afname (negatief) van de verandering van de positie op de gemeentelijke ranglijst tussen 2005 en 2022.

Bij de tien gemeenten in Nederland met de laagste scores op de sociaal-economische prestaties staan maar liefst vijf gemeenten uit Groningen. In alle gevallen gaat het om gemeenten uit het oostelijk deel van de provincie. De stad Groningen scoort rond het gemeentelijk gemiddelde, Westerkwartier daar iets onder. Tynaarlo presteert iets boven het gemeentelijk gemiddelde.

De posities op de ranglijst zijn vrij stabiel door de tijd. Wel valt op dat Westerkwartier en vooral Tynaarlo hun positie hebben verbeterd sinds 2005 Noordenveld en Aa en Hunze wat terug. Voor drie van de tien Groningse gemeente was het rapportcijfer in 2022 lager dan in 2005, voor zeven gemeenten hoger. Bij de afnames ging het bovendien om vrij kleine veranderingen, bij de toenames om wat sterkere verbeteringen (bijvoorbeeld met meer dan 0.2 punten voor Westerkwartier, Veendam, Stadskanaal en Pekela). Er is dus sprake van een lichte verbetering, ook in delen van oostelijk Groningen, maar wijzigingen in sociaal-economische prestaties verlopen in het algemeen langzaam/gestaag en zijn vooral een kwestie van de lange adem.

2.3 Economisch Rapport

In het Economisch Rapport Groningen wordt zicht gegeven op de economische en demografische ontwikkeling in de provincie Groningen, het nationaal gemiddelde en het gemiddelde van de drie benchmarkprovincies waarmee wordt vergeleken (Drenthe, Fryslân en Zeeland). De provinciale scores zijn bepaald als de met het aantal inwoners van 18-66 jaar gewogen gemeentelijke scores per provincie.

In tabel 2.7 staan de scores voor alle 25 indicatoren voor de jaren 2000 tot en met 2022 in de vorm van rapportcijfers. De economische prestaties van alle provincies in Nederland zijn bepaald op basis van het aantal arbeidsplaatsen (onderverdeeld naar twaalf economische sectoren), het aantal startende bedrijven (onderscheiden naar tien economische sectoren) en de toegevoegde waarde (de omzet van bedrijven en instellingen minus de inkoop van goederen en diensten; onderscheiden naar drie brede typen economische activiteiten). Alle gegevens zijn bepaald voor de jaren 2000 tot en met 2022 en zijn omgezet in rapportcijfers. Voor elk jaar geldt dat het gemiddelde rapportcijfer gelijk is aan 6.5. Het gaat dus om 'relatieve prestaties': hoe scoort een gemeente in een bepaald jaar binnen de ranglijst van alle provincies. Op basis van het oordeel van 150 deskundigen zijn 'gewichten' vastgesteld voor arbeidsplaatsen, startende bedrijven en toegevoegde waarde. Arbeidsplaatsen zijn vooral van belang vanuit sociaal-economisch oogpunt: in hoeverre leveren bedrijven en instellingen kansen op werk voor de inwoners van een gemeente of van buiten de gemeente (inkomende 'pendel'). Startende bedrijven zijn representatief voor 'nieuw ondernemerschap' en toegevoegde waarde is vooral vanuit bedrijfseconomisch opzicht van belang: hoeveel verdienen de bedrijven en instellingen in een gemeente eigenlijk?

Naast het onderscheid in 25 indicatoren zijn tevens totalen bepaald. Het over-all TOTAAL geeft het rapportcijfer wanneer alle indicatoren worden meegewogen.

Daarnaast is een onderscheid gemaakt in drie brede typen economische activiteiten. Deze zijn representatief voor het economisch profiel van een provincie in hoofdlijnen. Onderscheid is gemaakt naar:

- materiaalgeoriënteerde activiteiten: activiteiten die zich bezighouden met de productie en distributie van materiële goederen. In de hierna volgende cijferlijst zijn de indicatoren die daarmee samenhangen lichtblauw gemarkeerd. Activiteiten van dit type zijn vaak op bedrijventerreinen te vinden (met uitzondering van de landbouw) en het personeelsbestand bestaat voor een relatief groot deel uit technisch opgeleiden.
- informatiegeoriënteerde activiteiten: activiteiten die zich bezighouden met het verkrijgen, verwerken en verstrekken van informatie (de lichtgeel gemarkeerde indicatoren in de cijferlijst). Activiteiten van dit type zijn vaak in een kantoor gevestigd en een groot deel van het personeel bestaat uit economisch opgeleiden.
- personengeoriënteerde activiteiten (lichtgroen gemarkeerd) houden zich bezig met persoonlijke dienstverlening aan consumenten (privé-personen). Deze activiteiten komen voor in specifieke voorzieningencentra (bijvoorbeeld winkelcentra), maar ook verspreid in de woonbebouwing. Onder het personeel bevindt zich een relatief groot deel met een opleiding in verzorgende richting.

Tenslotte zijn nog deelscores bepaald voor het aantal arbeidsplaatsen, het aantal starters¹² en de toegevoegde waarde ('typen indicatoren'). Daaruit kan worden afgeleid aan welk type indicatoren het rapportcijfer vooral te danken (of te wijten) is.

Rapportcijfers per indicator

In de cijferlijst staan de rapportcijfers voor alle indicatoren in de jaren 2000 tot en met 2022. In totaal scoort Groningen in 2022 een rapportcijfer van 6.04. Dat is onder het nationaal gemiddelde van 6.5. Op de ranglijst van twaalf provincies neemt Groningen positie negen in. Uit het onderscheid tussen de drie brede sectoren blijkt dat Groningen het laagst scoort op materiaalgeoriënteerde activiteiten (plaats 12), terwijl voor zowel informatiegeoriënteerde activiteiten als personeegeoriënteerde activiteiten de vijfde plaats resulteert. Tussen de drie typen indicatoren bestaan verschillen. Voor het aantal startende bedrijven neemt Groningen in 2022 positie tien in, voor toegevoegde waarde plaats 9 en voor het aantal arbeidsplaatsen plaats 7.

In 2022 kende Groningen op de 25 indicatoren slechts twee maal een rapportcijfer van 7.0 of meer, namelijk voor het aantal arbeidsplaatsen in onderwijs en het aantal arbeidsplaatsen in zorg. Daarnaast kennen nog acht indicatoren een score op of boven het gemiddelde van 6.5, namelijk het aantal arbeidsplaatsen in landbouw, kennisintensieve diensten en openbaar bestuur, het aantal startende bedrijven in landbouw, ICT en vrijetijdsactiviteiten en toegevoegde waarde in personeegeoriënteerde activiteiten en informatiegeoriënteerde activiteiten. Wat betreft het aantal arbeidsplaatsen scoort Groningen dus vooral hoog op de collectieve sector (openbaar bestuur, zorg en onderwijs). Voor maar liefst tien van de 25 indicatoren resulteert een score van minder dan 6.0, waarvan voor zes van de tien sectoren voor startende bedrijven en voor drie van de twaalf sectoren voor het aantal arbeidsplaatsen. Vooral op distributiebedrijven (groothandel en transport) scoort het nationaal decentraal gelegen Groningen laag. Dat geldt ook voor de toegevoegde waarde in materiaalgeoriënteerde activiteiten.

In het overzicht met rapportcijfers kunnen ook ontwikkelingen in de tijd per individuele indicator en voor de totalen worden gevolgd. Tussen 2000 en 2022 is het rapportcijfer voor de totaalscore afgenomen met 0.13 punten. De sterkste afname resulteerde voor personeegeoriënteerde activiteiten (een afname met 0.28 punten, vanaf een ruim bovengemiddelde score in 2000). Voor materiaalgeoriënteerde activiteiten is de score in 2000 en 2022 vrijwel gelijk. De prestaties voor informatiegeoriënteerde activiteiten zijn tussen 2000 en 2022 met 0.24 punten verbeterd. Naar typen indicatoren beschouwd is de score op toegevoegde waarde iets toegenomen (met 0.06 punten) en ook op het aantal arbeidsplaatsen iets toegenomen met 0.07. Voor het aantal startende bedrijven is de score echter vrij sterk afgenomen, namelijk met 0.79 punten. Voor elf indicatoren is het rapportcijfer in 2022 hoger dan in 2000, voor drie indicatoren gelijk en ook voor elf indicatoren lager. De grootste veranderingen vonden plaats bij startende bedrijven: terwijl de rapportcijfers voor landbouw en bouwnijverheid met een punt of meer zijn toegenomen, zijn met name bij personeegeoriënteerde activiteiten de scores teruggelopen, namelijk met 1.0 punten voor vrijetijdsactiviteiten en zelfs met 1.8 punten voor overige diensten en detailhandel. Bij het aantal arbeidsplaatsen vielen de twee typen distributie-activiteiten (groothandel en transport) en industrie wat terug. Tegenover deze afname van de score in materiaalgeoriënteerde activiteiten stonden toenames voor de drie typen informatiegeoriënteerde activiteiten. Bij de toegevoegde waarde was voor informatiegeoriënteerde activiteiten sprake van een toename van de score en voor materiaalgeoriënteerde activiteiten van een afname.

In 'Rapportcijfers economie Groningen en benchmarkgemeenten, 2000-2022' (zie figuur 2.9) staan de rapportcijfers voor de jaren 2000 en 2022 en de ontwikkeling in die periode. Wanneer in het meest rechtse deel van de figuur het staafje naar rechts wijst is sprake van een toename van het rapportcijfer in de periode 2000-2022, bij een naar links wijzend staafje van een afname. Hier gaat de aandacht vooral uit

¹² Hier en elders in dit rapport is het aantal starters berekend als een 3-jarig gemiddelde. Bij de starters voor '2022' gaat het dus het gemiddelde aantal starters in de jaren 2020, 2021 en 2022.

naar de verschillen met de benchmarkgroep (het gemiddelde voor de provincies Drenthe, Fryslân en Zeeland).

In 2022 blijkt de totaalscore voor Groningen vrijwel gelijk te zijn aan het benchmarkgemiddelde. Dat is de resultante van een ruim hogere score voor informatiegeoriënteerde activiteiten, een iets hogere score voor personeegeoriënteerde activiteiten en een ruim lagere score voor materiaalgeoriënteerde activiteiten. Opvallend is dat de scores op de drie typen indicatoren vrijwel identiek zijn voor Groningen en de benchmarkprovincies. Voor tien van de 25 indicatoren scoort Groningen hoger en voor één indicator is de score vrijwel gelijk. Lagere scores resulteren voor *alle* tien indicatoren die vallen onder materiaalgeoriënteerde activiteiten. Daarentegen zijn de scores voor vijf van de zes indicatoren die vallen onder informatiegeoriënteerde activiteiten juist hoger voor Groningen. Het aantal arbeidsplaatsen in financiële diensten is hier de enige uitzondering. Vooral op het aantal startende bedrijven in ICT scoort Groningen duidelijk hoger dan de benchmarkprovincies. Voor de indicatoren die vallen onder personeegeoriënteerde activiteiten resulteert voor vijf van de negen indicatoren een hogere score voor Groningen en voor één indicator een gelijke score. Voor het aantal arbeidsplaatsen in de collectieve sector (openbaar bestuur, zorg en onderwijs) presteert Groningen ruim beter dan de benchmarkgroep.

Voor de totaalscore, de drie typen brede economische sectoren en de drie typen indicatoren zijn de verschillen in ontwikkeling van het rapportcijfer tussen Groningen en de benchmarkprovincies in de periode 2000-2022 veelal niet groot. Dit enigszins met uitzondering van informatiegeoriënteerde activiteiten (gunstiger ontwikkeling voor Groningen) en het aantal starters (ongunstiger ontwikkeling voor Groningen).

Op het niveau van de 25 indicatoren resulteert twaalf maal een gunstiger ontwikkeling voor Groningen dan voor de benchmarkprovincies, drie maal een vrijwel gelijke ontwikkeling en tien maal een ongunstiger ontwikkeling. Voor de drie informatiegeoriënteerde activiteiten en de collectieve sectoren zorg en onderwijs ontwikkelde het aantal arbeidsplaatsen zich in Groningen gunstiger dan in de benchmarkprovincies. Dat geldt ook voor het aantal startende bedrijven in de ICT en voor de toegevoegde waarde in informatiegeoriënteerde activiteiten. Vooral dankzij hoofdstad Groningen heeft de provincie Groningen zich sinds 2000 dus gunstiger ontwikkeld in informatiegeoriënteerde activiteiten en collectieve personeegeoriënteerde activiteiten (onderwijs en zorg). Het aantal startende bedrijven in personeegeoriënteerde activiteiten ontwikkelde zich juist wat minder gunstig in de provincie Groningen en dat geldt ook voor het aantal arbeidsplaatsen in industrie en distributie (groothandel en transport).

Hoe staat de gemeente ervoor?

Hoe de gemeente ervoor staat, is gemeten aan de hand van de indicatoren economie, werkgelegenheidsfunctie en werkloosheid (WW en bijstand). Dit is enerzijds bepaald via rapportcijfers en scores (zie het linker deel van figuur 2.10) en anderzijds via de positie in de ranglijst van provincies (zie het rechter deel van figuur 2.10). Daarnaast is een onderscheid gemaakt naar de drie brede typen economische activiteiten en naar de drie typen indicatoren (arbeidsplaatsen, starters en toegevoegde waarde): zie figuur 2.11 voor de rapportcijfers en figuur 2.12 voor de posities in de ranglijst. Groningen is daarbij steeds vergeleken met de benchmarkgroep.

Het rapportcijfer voor de economische prestaties schommelde voor Groningen in de periode 2000-2022 steeds rond de zes (zie figuur 2.11, links bovenin) en de positie die daarmee in de provinciale ranglijst werd ingenomen steeds in de range 8 tot 11. Voor de benchmarkgroep lagen de gemiddelde rapportcijfers veelal iets onder de zes. Met uitzondering van een periode rond 2005 presteerde Groningen veelal wat beter dan de benchmarkgroep.

De 'werkgelegenheidsfunctie' (het aantal arbeidsplaatsen per duizend inwoner van 18-66 jaar) lag in 2022 nationaal duidelijk hoger dan in 2000. De werkgelegenheidsfunctie bleef voor de provincie Groningen gedurende de gehele periode 2000-2022 achter bij het nationaal gemiddelde. Dat geldt ook voor de benchmarkprovincies, die veelal wel wat hoger scoren dan Groningen, met uitzondering van de jaren net na de eeuwwisseling en recentelijk (in 2022). Momenteel neemt Groningen positie 7 in, terwijl voorheen (in de periode 2005-2015) soms slechts een elfde positie resulteerde.

Het aantal WW'ers en bijstandsgerechtigden is weergegeven voor de 13-jaars periode 2011-2023. Het is belangrijk te constateren dat in de figuren aan gemeenten met het *laagste* WW-percentage en het *laagste* percentage bijstandsgerechtigden positie 1 is toegekend. Het percentage WW'ers is nationaal, in Groningen en in de benchmarkgroep tot ongeveer 2014 gestegen, daarna sterk afgenomen, om vanaf maart 2020 kortstondig kortstondig te stijgen (als gevolg van de coronacrisis) en daarna weer te dalen. Alle onderscheiden gebieden volgen hier ongeveer hetzelfde patroon. Veelal lag het WW-percentage in de benchmarkgroep iets lager (dat is gunstiger, dus een hoger rapportcijfer) dan in Groningen, maar de verschillen zijn veelal niet groot.

Dat geldt wel voor het bijstandspercentage, waarvoor Groningen steeds de laagste positie inneemt (het hoogste percentage bijstandsgerechtigden) en de benchmarkprovincies rond of iets onder het nationaal gemiddelde presteerden. Het percentage bijstandsgerechtigden heeft een minder direct verband met de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt. Recent onderzoek door het UWV wijst uit dat slechts twintig procent van de bijstandsgerechtigden de juist kwalificaties heeft voor de arbeidsmarkt. Tot ongeveer 2015/2016 liep dit percentage nationaal op, om daarna (weer met uitzondering van de coronaperiode) enigszins af te nemen.

Voor de drie brede typen economische activiteiten en voor de drie typen indicatoren is zowel de ontwikkeling van het rapportcijfer als de ontwikkeling van de positie op de gemeentelijke ranglijst in de periode 2000-2022 in grafieken geplaatst. Zie respectievelijk de figuren 2.8 en 2.9. Groningen is daarbij weer vergeleken met het nationaal gemiddelde (altijd een score van 6.5) en met de benchmarkgebieden.

Voor Groningen is het rapportcijfer voor materiaalgeoriënteerde activiteiten tot 2016 afgenomen (met wat schommelingen door de tijd), maar sindsdien ontwikkelen materiaalgeoriënteerde activiteiten zich in Groningen wat gunstiger dan de nationale trend (een licht stijgende trend). Informatiegeoriënteerde activiteiten hielden in de jaren nul ongeveer een gelijke score, maar kenden vanaf 2010 een wat gunstiger ontwikkeling dan de nationale trend. Wanneer wordt afgezien van de afname van het rapportcijfer tussen 2000 en 2001 kenden personengeoriënteerde activiteiten daarna licht stijgende prestaties in Groningen, met vanaf 2017 een lichte terugval. Gedurende de gehele periode 2000-2022 scoorden materiaalgeoriënteerde activiteiten in Groningen ruim lager dan de benchmarkgroep, waarbij de laatste jaren in lichte mate sprake is van een inhaalslag. Voor informatiegeoriënteerde activiteiten presteerde Groningen juist gedurende de gehele periode beter dan de benchmarkgroep, waarbij de voorsprong bovendien groter werd. Sinds 2007 scoort Groningen hoger dan de benchmarkgroep voor personengeoriënteerde activiteiten, waarbij het verschil daarna ongeveer gelijk bleef. In figuur 2.12 staan de posities in de ranglijst van twaalf provincies. Voor materiaalgeoriënteerde activiteiten blijkt Groningen gedurende alle jaren de laatste plaats ingenomen te hebben, voor informatiegeoriënteerde activiteiten nam Groningen in de afgelopen jaren een wat hogere positie in (plaats 5) dan in een wat verder verleden (plaats 7). Met uitzondering van het jaar 2000 nam Groningen in het begin van de eeuw lagere posities in dan recentelijk voor personengeoriënteerde activiteiten. Sinds 2007 neemt Groningen ook hogere posities in op de provinciale ranglijst dan de benchmarkgroep.

Het rapportcijfer voor het aantal arbeidsplaatsen (zie het rechter deel van figuur 2.11) is voor Groningen eerst (tot 2007) iets afgenomen, bleef daarna langdurig op ongeveer hetzelfde niveau en nam recentelijk toe. Het aantal startende bedrijven vertoonde een vrij grillig patroon. Recentelijk viel Groningen iets terug. Bij de toegevoegde waarde vielen de rapportcijfers eerst terug (in de jaren nul), maar was daarna sprake van een wat gunstiger ontwikkeling dan de nationale trend (vooral in de periode 2020-2022). Uit een vergelijking met de benchmarkgroep blijkt dat de scores voor de benchmarkgroep dicht bij de scores voor Groningen lagen en valt op dat sprake was van een vrij grillig verloop van de rapportcijfers voor startende bedrijven, met de afgelopen vijftien jaar steeds een wat hogere score voor Groningen (hoewel de 'voorsprong' van Groningen recentelijk wel kleiner is geworden. Evenals voor Groningen is het rapportcijfer voor toegevoegde waarde gedurende de periode 2000-2022 licht gestegen in de benchmarkgroep, vooral vanaf 2020.

Bureau Louter, mei 2024

M23.018 Data-analyse provincie Groningen

Uit de posities in de ranglijst van twaalf provincies (zie figuur 2.12) blijkt dat zowel Groningen als de benchmarkgroep gedurende de gehele periode posities in de range van 9 tot en met 11 innamen voor de toegevoegde waarde, dat Groningen voor arbeidsplaatsen veelal een lagere positie innam dan de benchmarkgroep (overigens niet meer in de meest recente jaren) en dat Groningen in de jaren tien vrijwel steeds een hogere positie innam dan de benchmarkgroep voor startende bedrijven (maar de meest recente jaren niet meer).

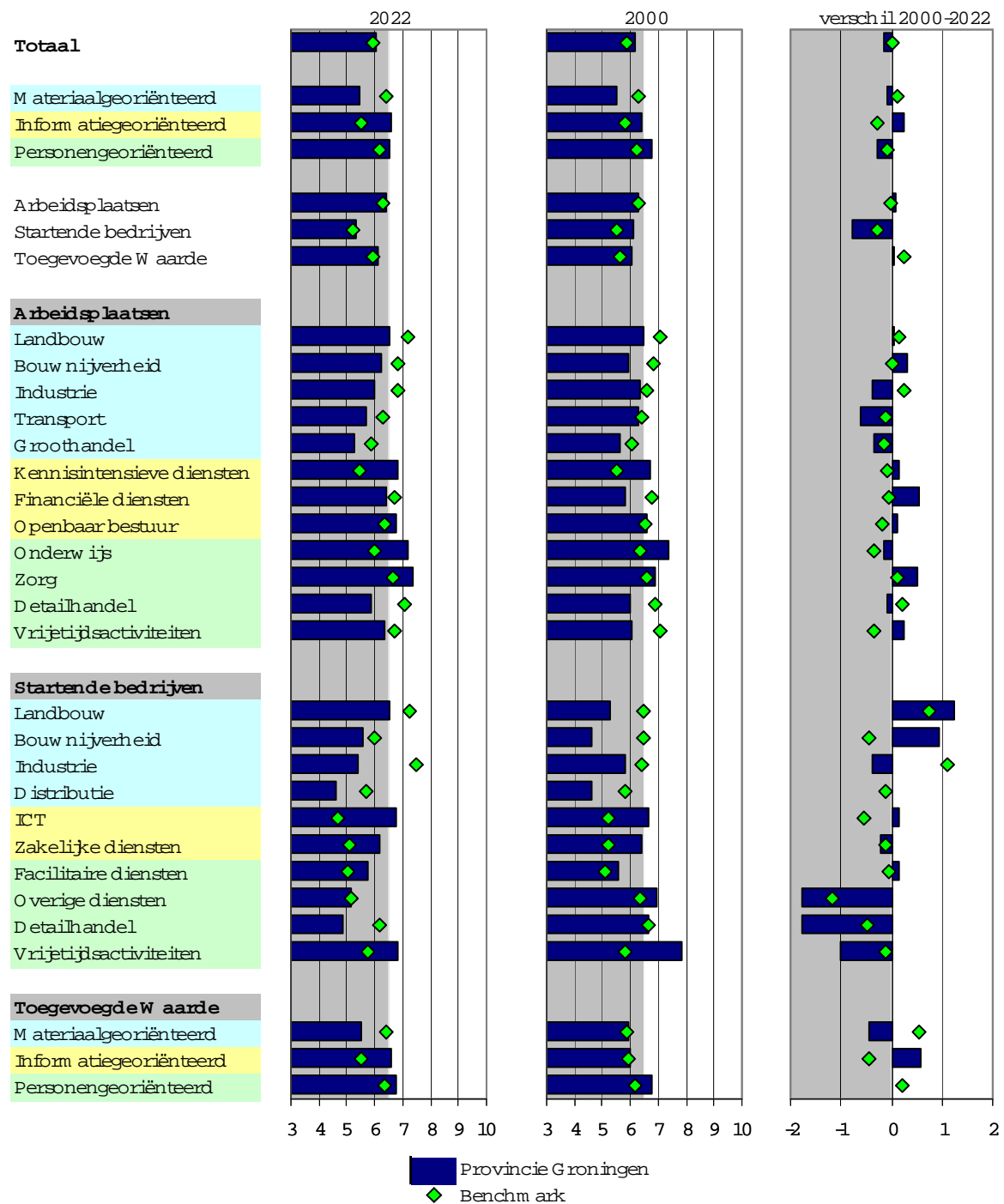
Tabel 2.7 Overzicht rapportcijfers Economisch Rapport 2000-2022

Thema/ indicator	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
TOTAAL	6.17	5.92	5.97	5.87	6.00	5.96	5.96	5.86	5.91	6.09	5.88	5.97
Materiaalgeoriënteerd	5.52	5.68	5.64	5.59	5.57	5.57	5.62	5.41	5.46	5.63	5.51	5.35
Informatiegeoriënteerd	6.38	6.25	6.41	6.33	6.28	6.33	6.29	6.31	6.28	6.41	6.29	6.46
Personengeoriënteerd	6.79	6.46	6.45	6.35	6.46	6.58	6.41	6.45	6.58	6.64	6.47	6.61
Arbeidsplaatsen	6.32	6.31	6.42	6.23	6.24	6.18	6.16	6.10	6.18	6.13	6.12	6.16
Startende bedrijven	6.13	5.00	5.33	5.10	5.67	5.68	5.77	5.52	5.76	6.57	5.73	5.98
Toegevoegde Waarde	6.06	6.11	5.92	5.99	5.97	5.91	5.88	5.83	5.73	5.73	5.73	5.78
Arbeidsplaatsen												
Landbouw	6.5	6.5	6.5	6.5	6.5	6.5	6.5	6.6	6.6	6.6	6.6	6.6
Bouw nijverheid	5.9	5.7	5.8	5.7	5.7	5.8	5.8	5.8	5.8	5.9	5.9	6.0
Industrie	6.4	6.4	6.4	6.3	6.2	6.3	6.1	6.1	6.1	6.3	6.2	6.3
Transport	6.3	6.3	6.3	6.3	6.2	6.4	6.1	6.1	6.2	6.2	6.0	6.0
Groothandel	5.7	5.6	5.6	4.6	4.8	4.8	4.7	4.8	4.7	4.5	4.8	4.8
Kennisintensieve diensten	6.7	6.7	6.6	6.7	6.7	6.6	6.6	6.6	6.5	6.7	6.6	6.6
Financiële diensten	5.8	5.8	5.8	5.9	5.8	5.7	5.6	5.5	5.3	5.5	5.5	5.9
Openbaar bestuur	6.6	6.5	6.6	6.6	6.6	6.6	6.5	6.5	6.5	6.5	6.5	6.5
Onderwijs	7.4	7.3	7.1	7.1	7.1	7.2	7.1	6.9	7.0	7.0	7.0	7.0
Zorg	6.9	6.9	6.9	6.8	6.8	6.7	6.7	6.8	6.7	6.8	6.9	6.9
Detailhandel	6.0	5.9	5.8	5.9	5.8	5.7	5.5	5.5	5.4	5.6	5.7	5.9
Vrijtijdsactiviteiten	6.1	6.0	6.1	6.3	6.2	6.1	6.0	6.0	6.1	6.0	6.1	6.1
Startende bedrijven												
Landbouw	5.3	6.0	5.3	6.0	6.3	6.1	6.5	6.0	6.5	6.3	6.4	6.4
Bouw nijverheid	4.6	5.2	5.6	6.4	6.0	6.0	5.8	5.8	5.3	6.4	5.8	5.2
Industrie	5.8	5.8	5.0	5.9	5.6	5.5	6.0	6.1	6.2	6.0	5.3	5.7
Distributie	4.6	5.0	4.9	4.4	5.4	4.7	5.4	3.9	4.5	4.9	5.7	5.2
ICT	6.6	6.6	6.7	7.0	7.1	7.7	7.8	7.1	7.4	7.4	7.0	7.0
Zakelijke diensten	6.4	5.9	6.7	6.1	5.7	6.0	5.7	6.2	5.9	6.7	5.9	6.2
Facilitaire diensten	5.6	5.7	4.8	4.8	6.3	5.9	5.7	5.5	5.4	6.0	5.3	5.4
Overige diensten	7.0	5.7	5.4	5.3	5.8	5.7	6.1	6.5	6.9	7.1	6.5	6.3
Detailhandel	6.7	5.4	6.5	6.0	6.8	6.4	6.4	6.6	6.9	6.2	5.6	6.2
Vrijtijdsactiviteiten	7.8	6.3	6.3	5.2	5.0	5.4	6.0	6.4	6.7	6.9	6.1	6.9
Toegevoegde Waarde												
Materiaalgeoriënteerd	6.0	6.0	5.8	5.8	5.6	5.5	5.6	5.4	5.3	5.4	5.3	5.3
Informatiegeoriënteerd	6.0	6.1	6.2	6.2	6.2	6.2	6.1	6.1	6.1	6.2	6.1	6.3
Personengeoriënteerd	6.8	6.7	6.6	6.7	6.7	6.6	6.6	6.6	6.6	6.6	6.6	6.6

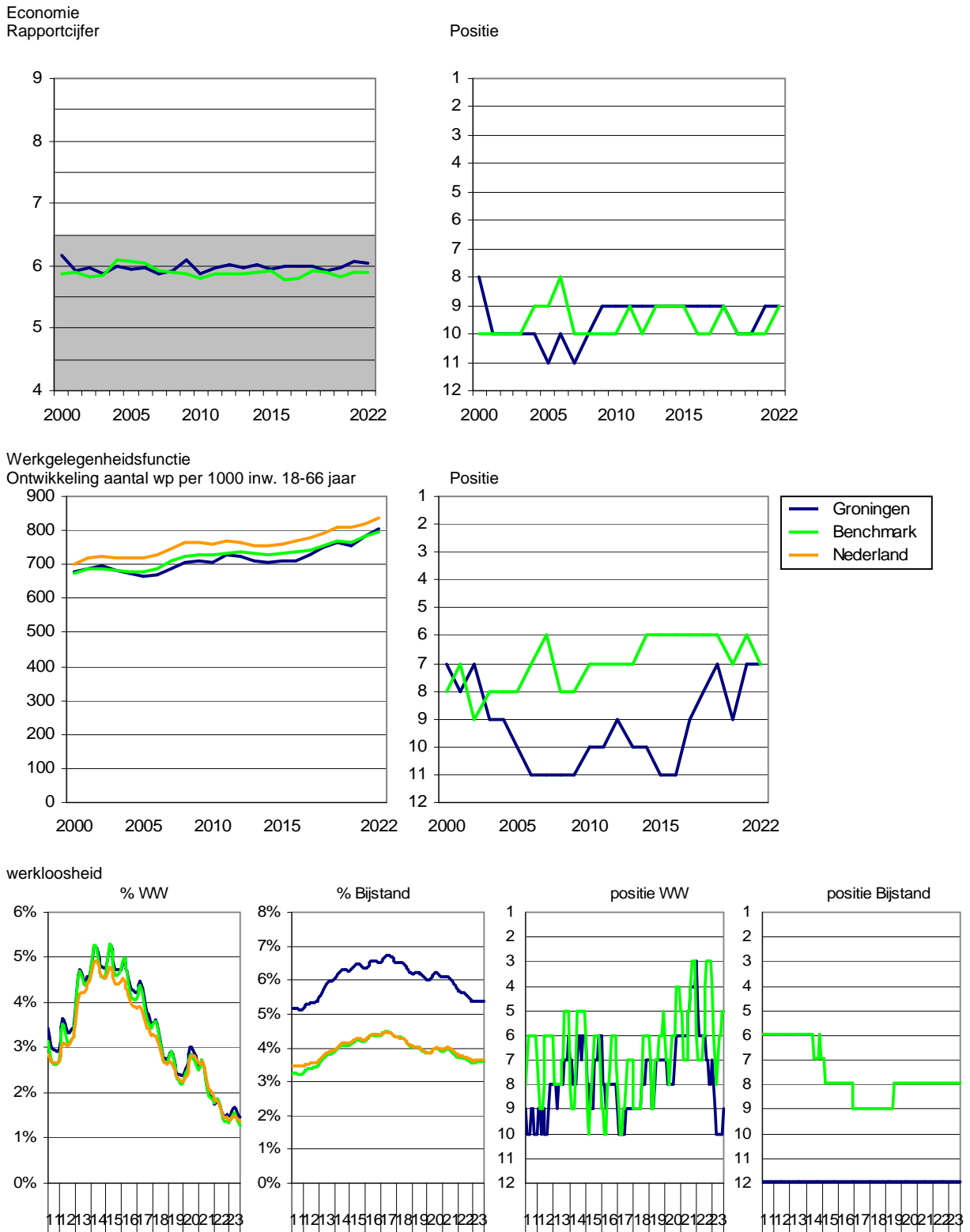
Tabel 2.7 Overzicht rapportcijfers Economisch Rapport 2000-2022, vervolg

Thema/ indicator	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
TOTAAL	6.01	5.96	6.01	5.94	6.00	5.98	5.99	5.93	5.96	6.06	6.04
Materiaalgeoriënteerd	5.35	5.19	5.46	5.36	5.18	5.16	5.25	5.21	5.47	5.31	5.43
Informatiegeoriënteerd	6.49	6.48	6.52	6.56	6.52	6.54	6.58	6.53	6.65	6.71	6.62
Personengeoriënteerd	6.47	6.65	6.61	6.61	6.60	6.72	6.71	6.66	6.59	6.64	6.51
Arbeitsplaatsen	6.25	6.17	6.17	6.16	6.08	6.16	6.18	6.17	6.14	6.32	6.39
Startende bedrijven	5.81	5.84	6.06	5.71	6.06	5.73	5.73	5.63	5.81	5.73	5.34
Toegevoegde Waarde	5.89	5.83	5.83	5.86	5.88	5.97	5.95	5.87	5.87	6.00	6.12
Arbeitsplaatsen											
Landbouw	6.7	6.5	6.6	6.6	6.6	6.6	6.5	6.5	6.5	6.6	6.5
Bouw nijverheid	6.0	6.1	6.2	6.3	6.2	6.3	6.2	6.2	6.1	6.2	6.2
Industrie	6.2	6.2	6.1	6.0	6.0	6.0	6.0	6.0	6.0	6.0	6.0
Transport	5.8	5.7	5.8	5.6	5.5	5.6	5.7	5.7	5.6	5.6	5.7
Groothandel	4.8	4.8	4.8	4.8	4.8	5.0	5.1	5.0	5.0	5.2	5.3
Kennisintensieve diensten	6.7	6.7	6.7	6.8	6.8	6.9	7.0	7.0	6.9	6.8	6.9
Financiële diensten	5.8	5.7	5.7	5.7	5.8	6.1	6.2	6.2	6.3	6.4	6.4
Openbaar bestuur	6.5	6.5	6.6	6.5	6.6	6.6	6.6	6.6	6.6	6.7	6.7
Onderwijs	7.0	7.0	7.2	7.2	7.2	7.3	7.3	7.2	7.2	7.2	7.2
Zorg	7.0	7.0	7.0	7.1	7.0	7.2	7.2	7.2	7.2	7.4	7.4
Detailhandel	6.0	5.9	5.7	5.8	5.7	5.8	5.8	5.9	5.8	5.9	5.9
Vrijtijdsactiviteiten	6.1	6.0	6.1	6.0	6.1	6.1	6.2	6.2	6.1	6.2	6.3
Startende bedrijven											
Landbouw	6.5	6.6	7.2	6.8	6.8	6.6	6.1	6.4	6.2	6.3	6.5
Bouw nijverheid	5.2	4.6	5.1	5.3	4.8	5.0	4.9	4.8	6.1	5.2	5.6
Industrie	6.4	4.5	5.9	5.4	4.8	5.7	4.8	5.1	4.9	5.7	5.4
Distributie	4.3	4.8	4.5	4.8	4.6	4.1	5.4	4.4	6.1	5.3	4.6
ICT	6.9	7.0	7.1	7.0	7.4	7.3	6.5	6.7	6.9	6.4	6.8
Zakelijke diensten	6.4	6.4	6.4	6.2	6.2	5.8	6.3	6.2	6.5	6.8	6.2
Facilitaire diensten	5.7	5.7	5.7	6.0	6.4	6.4	6.3	5.9	6.2	5.7	5.7
Overige diensten	6.1	5.9	6.2	6.0	6.3	5.9	5.8	5.6	5.3	5.3	5.2
Detailhandel	5.2	6.7	6.2	5.6	5.8	5.6	5.2	6.3	5.2	5.2	4.9
Vrijtijdsactiviteiten	6.7	6.8	7.1	6.8	7.1	7.1	7.1	6.9	7.3	7.2	6.8
Toegevoegde Waarde											
Materiaalgeoriënteerd	5.4	5.4	5.6	5.3	5.3	5.2	5.3	5.3	5.3	5.3	5.5
Informatiegeoriënteerd	6.3	6.3	6.3	6.4	6.4	6.6	6.6	6.5	6.6	6.7	6.6
Personengeoriënteerd	6.6	6.7	6.6	6.7	6.6	6.8	6.8	6.8	6.8	6.8	6.8

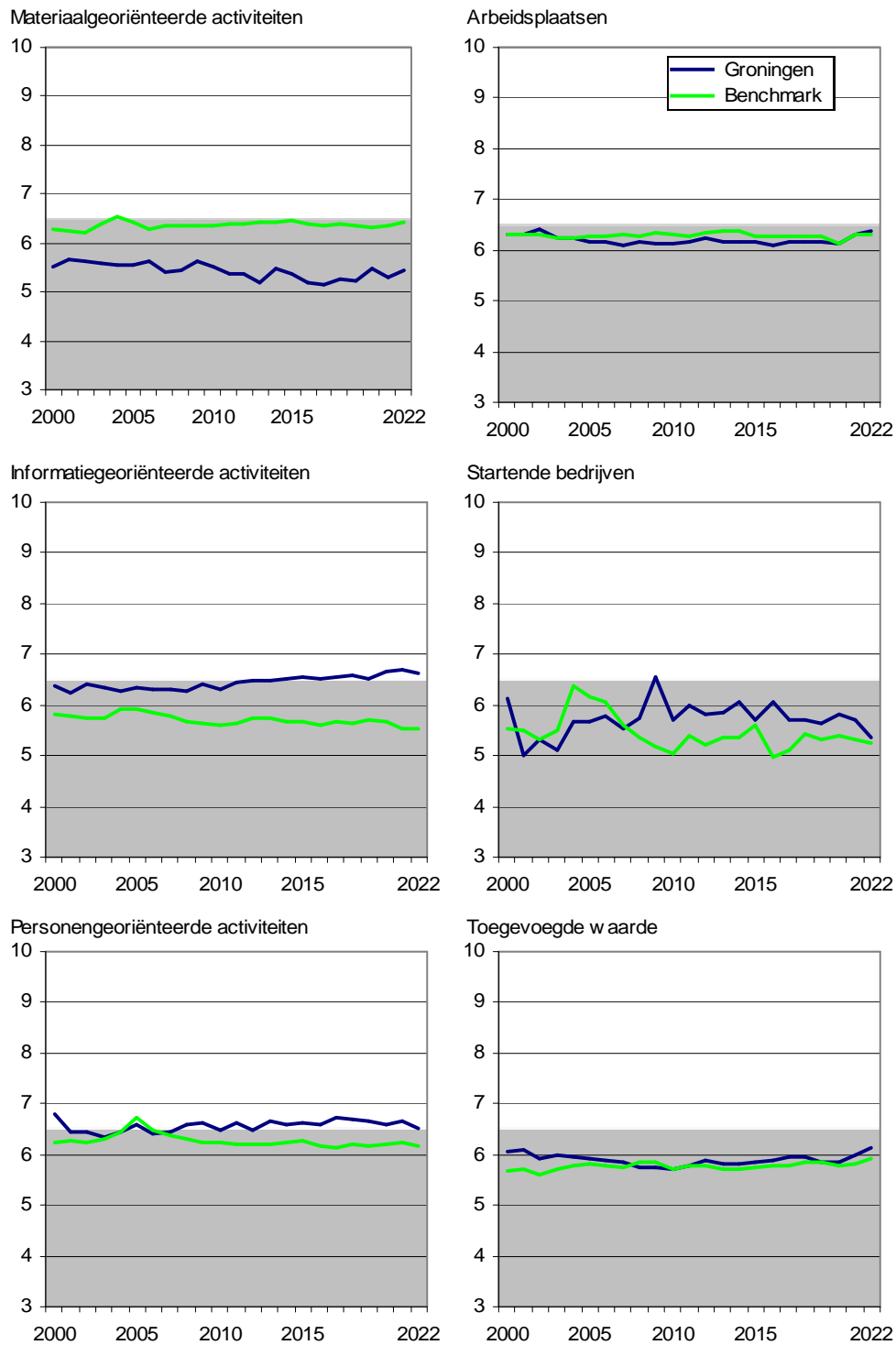
Figuur 2.9 Rapportcijfers economie Groningen en benchmarkgebieden, 2000-2022

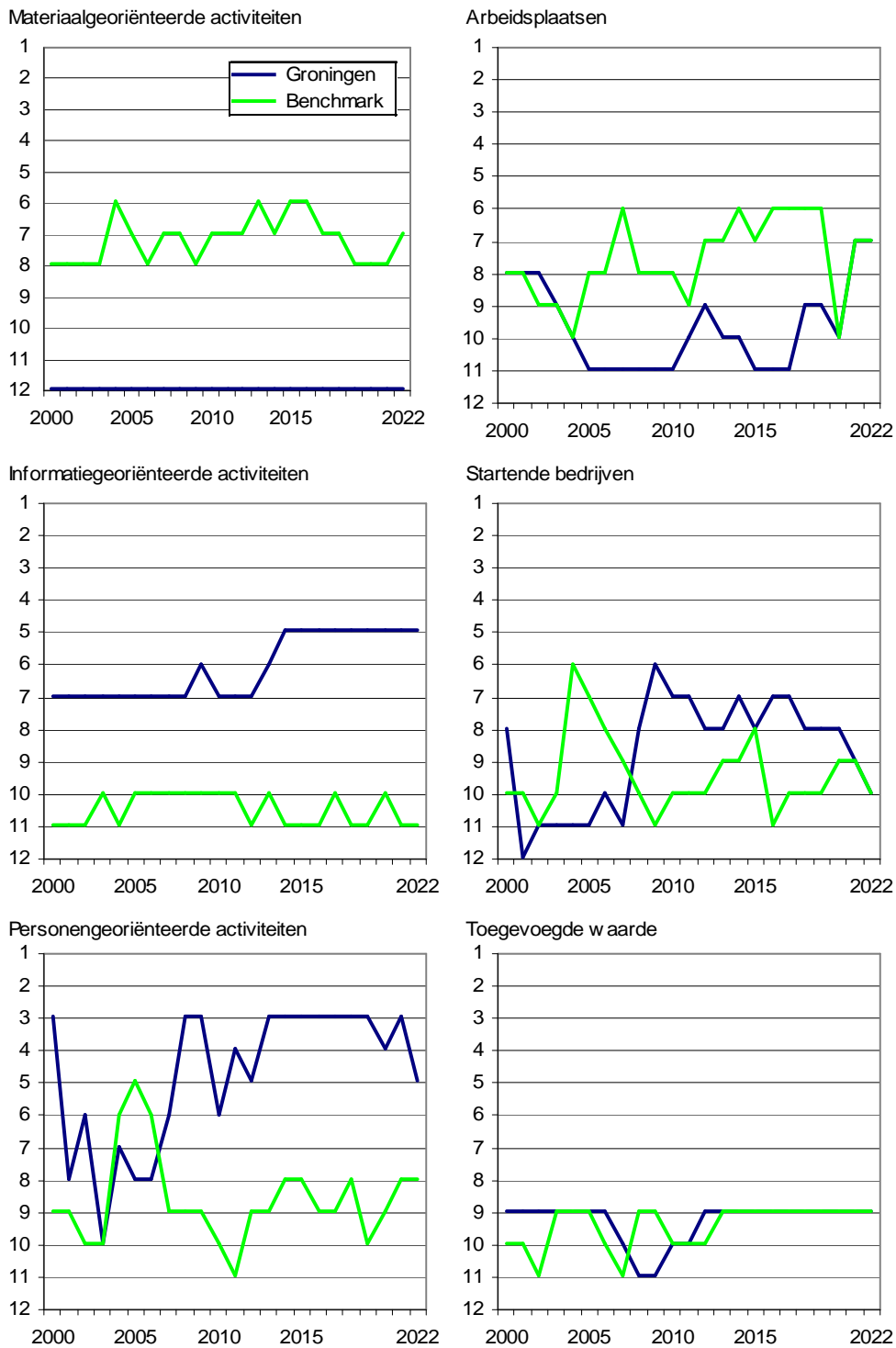
Figuur 2.10 Hoe staat de regio ervoor? Scores economie, werkgelegenheid en werkloosheid

Figuur 2.11 Hoe staat de gemeente ervoor? Score brede sectoren en typen indicatoren

Figuur 2.12 Hoe staat de gemeente ervoor? Positie in ranglijst 12 provincies

3 Woon-werk stromen

Er bestaan duidelijke verschillen in de mate waarin gemeenten een werkgelegenheidsfunctie vervullen voor hun omgeving. Dat kan inzichtelijk worden gemaakt met behulp van woon-werk stromen (of: 'pendel'). Aan de hand van gegevens van het CBS, aangevuld met informatie over zelfstandigen heeft Bureau Louter een landsdekkende 'pendeltabel' tussen gemeenten opgesteld. Bij de 'woongemeente' zijn nog toegevoegd degenen die bij een in Nederland gevestigd bedrijf werken, maar geen vaste woonplaats in Nederland hebben. Dat kunnen bijvoorbeeld MOE-landers zijn. In diverse grensgemeenten nemen buitenlanders een relatief groot deel in het personeelsbestand in. Zij pendelen dan dagelijks vanuit Duitsland of België. Daarnaast zijn in bepaalde typen economische activiteiten buitenlanders (die tijdelijke huisvesting hebben in Nederland) relatief sterk vertegenwoordigd. Dat geldt bijvoorbeeld voor land- en tuinbouw, distributiebedrijven en bedrijven in de voedings- en genotmiddelenindustrie. Niet bekend is per gemeente hoeveel personen met een vaste woonplaats in Nederland in het buitenland werken. In totaal gaat het overigens om kleine aantallen.

Er zijn drie typen pendeltabellen:

- Tabellen met absolute aantal werkzamen;
- Tabellen waarin per woongebied is bepaald welk deel er in een bepaald werkgebied werkt ('aandeel in uitgaande pendel');
- Tabellen waarin per werkgebied is bepaald welk deel er in een bepaald woongebied woont ('aandeel in inkomende pendel').

De volgende pendeltabellen zijn opgesteld:

- Stromen tussen alle tien gemeenten, aangevuld met stromen naar en vanuit buiten de provincie Groningen en met bij de bedrijven en instellingen werkende buitenlandse werknemers (daarvoor zijn alleen inkomende stromen bekend; niet bekend is hoeveel inwoners van Groningen in het buitenland werken).
- Stromen tussen de vijf gebieden in Groningen, aangevuld met Noord-Drenthe (Tynaarlo, Noordenveld, Assen en Aa en Hunze) en met de rest van Nederland.
- Stromen voor een specifieke gebiedsindeling (verder niet gebruikt in dit onderzoek), namelijk stadsgewest Groningen, overig Groningen, overig Drenthe, Fryslân en de rest van Nederland.

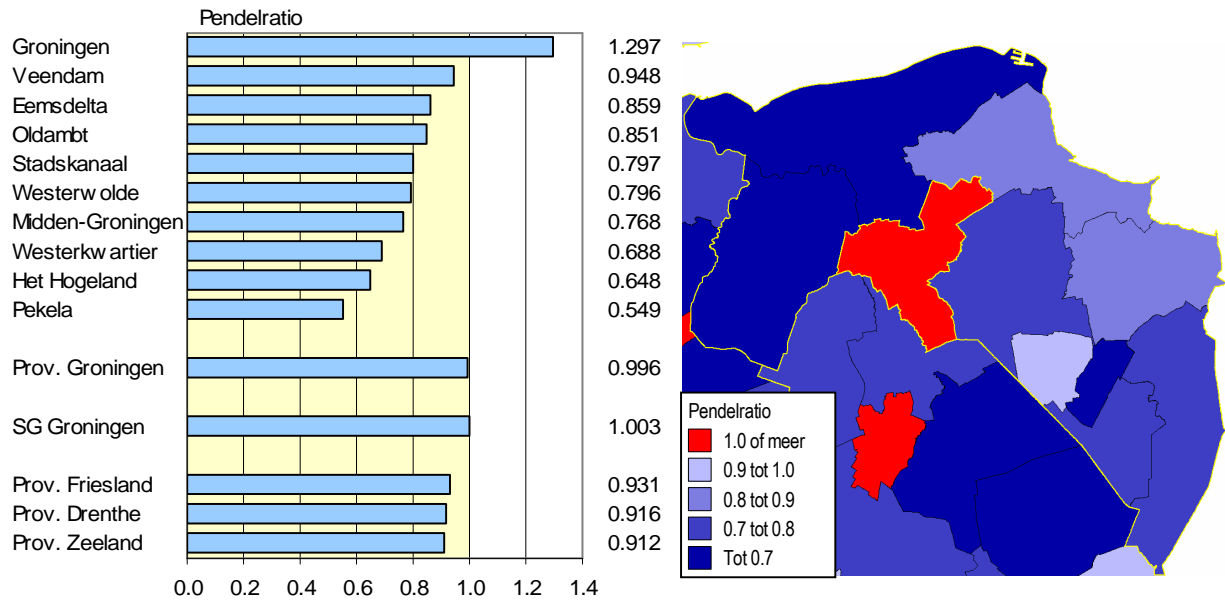
De omvang van de pendelstromen tussen twee gebieden hangt positief samen met de omvang van de werkzame beroepsbevolking in de herkomstgemeente, positief samen met het aantal arbeidsplaatsen in de bestemmingsgemeente en negatief samen met de reistijd tussen de twee gemeenten. Wat betreft de stromen tussen gemeenten is er in de provincie Groningen slechts één gemeente met meer werkplaatsen dan werkzame inwoners, namelijk de stad Groningen (zie figuur 3.1).

Totaal (inclusief interprovinciale pendel, maar exclusief buitenlandse werknemers) resulteert voor de provincie Groningen een ratio van 0.996. Inkomende en uitgaande pendelstromen zijn vrijwel exact in evenwicht op provinciaal niveau. Ook op het niveau van het stadsgewest is de 'pendelbalans' vrijwel exact in evenwicht: daarvoor resulteert een score van 1.003.

In tabel 3.1 staan de absolute woon-werk stromen tussen gemeenten in Groningen. De hoofddiagonaal is groen gemarkeerd (degenen die binnen hun woongemeente werken; kortweg aangeduid als 'binnengemeentelijke pendel') en zijn stromen van duizend personen of meer geel gemarkeerd. Met uitzondering van Pekela, waarvoor de pendelstroom naar Oldambt gelijk is aan de binnengemeentelijke pendel, is de binnengemeentelijke pendel voor alle gemeenten groter dan elke stroom naar of vanuit een

andere gemeente (hoewel voor de uitgaande stromen het verschil met de stad Groningen soms niet groot is - met name voor Het Hogeland en in wat mindere mate Westerkwartier en Midden-Groningen)¹³.

Figuur 3.1 Verhouding inkomende en uitgaande pendel (pendelratio)

Toelichting:

Weergegeven is de verhouding van inkomende pendel ten opzichte van uitgaande pendel.

Tabel 3.1 Absolute omvang pendelstromen tussen Groningse gemeenten (maal 1.000)

Woongebied	Werkgebied											
	Westerwolde	Oldambt	Pekela	Stadskanaal	Groningen	Het Hogeland	Westerkwartier	Midden-Groningen	Veendam	Eemsdelta	Rest Nederland	Nederland
Westerwolde	4.46	1.12	0.20	1.42	0.71	0.01	0.04	0.20	0.41	0.10	2.56	11.67
Oldambt	0.51	9.26	0.71	0.41	2.54	0.10	0.10	1.41	0.91	0.81	1.59	18.89
Pekela	0.20	1.43	1.43	0.30	0.61	0.01	0.03	0.40	0.71	0.10	0.74	6.10
Stadskanaal	1.52	0.61	0.30	6.83	1.12	0.01	0.10	0.50	0.71	0.10	3.31	15.66
Groningen	0.20	0.81	0.10	0.20	97.25	2.24	2.44	2.62	0.81	1.72	18.73	136.10
Het Hogeland	0.00	0.10	0.00	0.00	8.95	9.73	0.71	0.40	0.10	1.42	2.29	24.32
Westerkwartier	0.00	0.10	0.00	0.00	10.47	0.51	14.06	0.40	0.10	0.20	6.98	34.98
M-Groningen	0.10	0.92	0.10	0.30	9.45	0.30	0.31	12.92	1.73	1.12	2.58	31.15
Veendam	0.20	0.51	0.30	0.41	2.54	0.10	0.10	1.71	5.31	0.30	1.51	13.73
Eemsdelta	0.05	0.61	0.01	0.04	5.29	1.52	0.20	0.91	0.30	11.01	1.39	21.68
Rest Nederland	1.84	0.30	0.19	1.96	18.31	0.90	4.15	1.24	0.89	1.32	9374.35	9420.83
Buitenland	0.20	0.30	0.00	0.10	1.20	0.10	0.30	0.30	0.10	0.40	282.00	285.40
Nederland	9.29	16.07	3.35	12.48	176.46	15.75	24.08	23.93	13.01	18.62	9436.14	9818.98

¹³ Voor de Noord-Drentse gemeente Tynaarlo geldt overigens dat de uitgaande pendel naar de stad Groningen groter is dan de binnengemeentelijke pendel (respectievelijk 6.30 duizend en 5.44 duizend).

Wordt afgezien van stromen naar en vanuit de stad Groningen dan betreffen de stromen van minstens duizend pendelaars altijd aan elkaar grenzende gemeenten, met de stromen van Midden-Groningen naar Veendam en vice versa als grootste. Ook tussen Stadskanaal en Westerwolde zijn de stromen in beide richtingen meer dan duizend, evenals tussen de beide Havengemeenten (Het Hogeland en Eemsdelta). Duidelijk is dat vooral de stromen naar Groningen omvangrijk zijn. De stromen vanuit Groningen naar andere gemeenten zijn aanzienlijk kleiner dan de stromen naar Groningen. Het aandeel van gemeenten buiten de provincie Groningen ('Rest Nederland') is het laagst voor gemeenten met de hoogste reistijd tot gebieden buiten Groningen (de twee Havengemeenten, Oldambt en Midden-Groningen en het hoogst voor gemeenten die grenzen aan Fryslân of Drenthe (Westerkwartier, Stadskanaal en Westerwolde).

Zoals al aangegeven bepaalt de omvang van gemeenten in hoge mate de absolute omvang van de stromen. Daarom is daarvoor op twee manieren gecorrigeerd, namelijk de verdeling van de werkzame inwoners van een woongemeente over werkgemeenten (tabel 3.2) en de verdeling van het aantal arbeidsplaatsen van een werkgemeente over de woongemeenten van hun werknemers (tabel 3.3). Van de tien Groningse gemeenten zijn er, naast Groningen zelf, zeven waarvoor minstens één op de tien werkzame inwoners in Groningen werkt, waarvan vijf met een aandeel van minstens vijftien procent (de ondergrens om tot het stadsgewest van een kernstad gerekend te worden).

In figuur 3.2 staan de aandelen van de werkzame inwoners van gemeenten in de provincie Groningen en aangrenzende delen van Drenthe en Fryslân die werken in Groningen. Naast gemeenten in Groningen zijn ook diverse Drentse gemeenten in hoge mate gericht op de arbeidsplaatsen in de stad Groningen (met uitzondering van de Zuid-Drentse gemeenten). Voor Friese gemeenten geldt dat wat minder.

In figuur 3.3 zijn de aandelen die de stad Groningen inneemt in de uitgaande pendel van de Groningse gemeenten en vier Drentse gemeenten weergegeven (zie het linker deel van de figuur). In het rechter deel van de figuur staat de verhouding van pendel vanuit Groningen en pendel naar Groningen. Groningen kent ten opzichte van alle gemeenten een aanzienlijk overschot (meer inkomende dan uitgaande pendel). Het minst geldt dat voor Assen.

Tabel 3.2 Percentage van werkzamen in een gemeente naar werkgemeente

Woongebied	Werkgebied											
	Westerwolde	Oldambt	Pekela	Stadskanaal	Groningen	Het Hogeland	Westerkwartier	Midden-Groningen	Veendam	Eemsdelta	Rest Nederland	Nederland
Westerwolde	38.2%	9.6%	1.7%	12.2%	6.1%	0.1%	0.4%	1.7%	3.5%	0.9%	21.9%	100%
Oldambt	2.7%	49.0%	3.8%	2.1%	13.5%	0.5%	0.5%	7.5%	4.8%	4.3%	8.4%	100%
Pekela	3.3%	23.4%	23.4%	5.0%	10.0%	0.1%	0.4%	6.6%	11.7%	1.7%	12.1%	100%
Stadskanaal	9.7%	3.9%	1.9%	43.6%	7.1%	0.1%	0.6%	3.2%	4.5%	0.6%	21.2%	100%
Groningen	0.1%	0.6%	0.1%	0.1%	71.5%	1.6%	1.8%	1.9%	0.6%	1.3%	13.8%	100%
Het Hogeland	0.0%	0.4%	0.0%	0.0%	36.8%	40.0%	2.9%	1.7%	0.4%	5.8%	9.4%	100%
Westerkwartier	0.0%	0.3%	0.0%	0.0%	29.9%	1.5%	40.2%	1.2%	0.3%	0.6%	20.0%	100%
M.- Groningen	0.3%	2.9%	0.3%	1.0%	30.3%	1.0%	1.0%	41.5%	5.5%	3.6%	8.3%	100%
Veendam	1.5%	3.7%	2.2%	3.0%	18.5%	0.7%	0.7%	12.5%	38.7%	2.2%	11.0%	100%
Eemsdelta	0.2%	2.8%	0.0%	0.2%	24.4%	7.0%	0.9%	4.2%	1.4%	50.8%	6.4%	100%
Rest Nederland	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.2%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	99.5%	100%
Buitenland	0.1%	0.1%	0.0%	0.0%	0.4%	0.0%	0.1%	0.1%	0.0%	0.1%	98.8%	100%
Nederland	0.1%	0.2%	0.0%	0.1%	1.8%	0.2%	0.2%	0.2%	0.1%	0.2%	96.1%	100%

Uit tabel 3.2 blijkt ook dat voor de andere gemeenten dan Groningen de pendelstroom na correctie voor het aantal werkzamen in de herkomstgemeente het grootst is van Pekela naar Oldambt (23.4%). Daarnaast

zijn er nog slechts drie andere stromen van meer dan tien procent, namelijk van Westerwolde naar Stadskanaal, van Pekela naar Veendam en van Veendam naar Midden-Groningen.

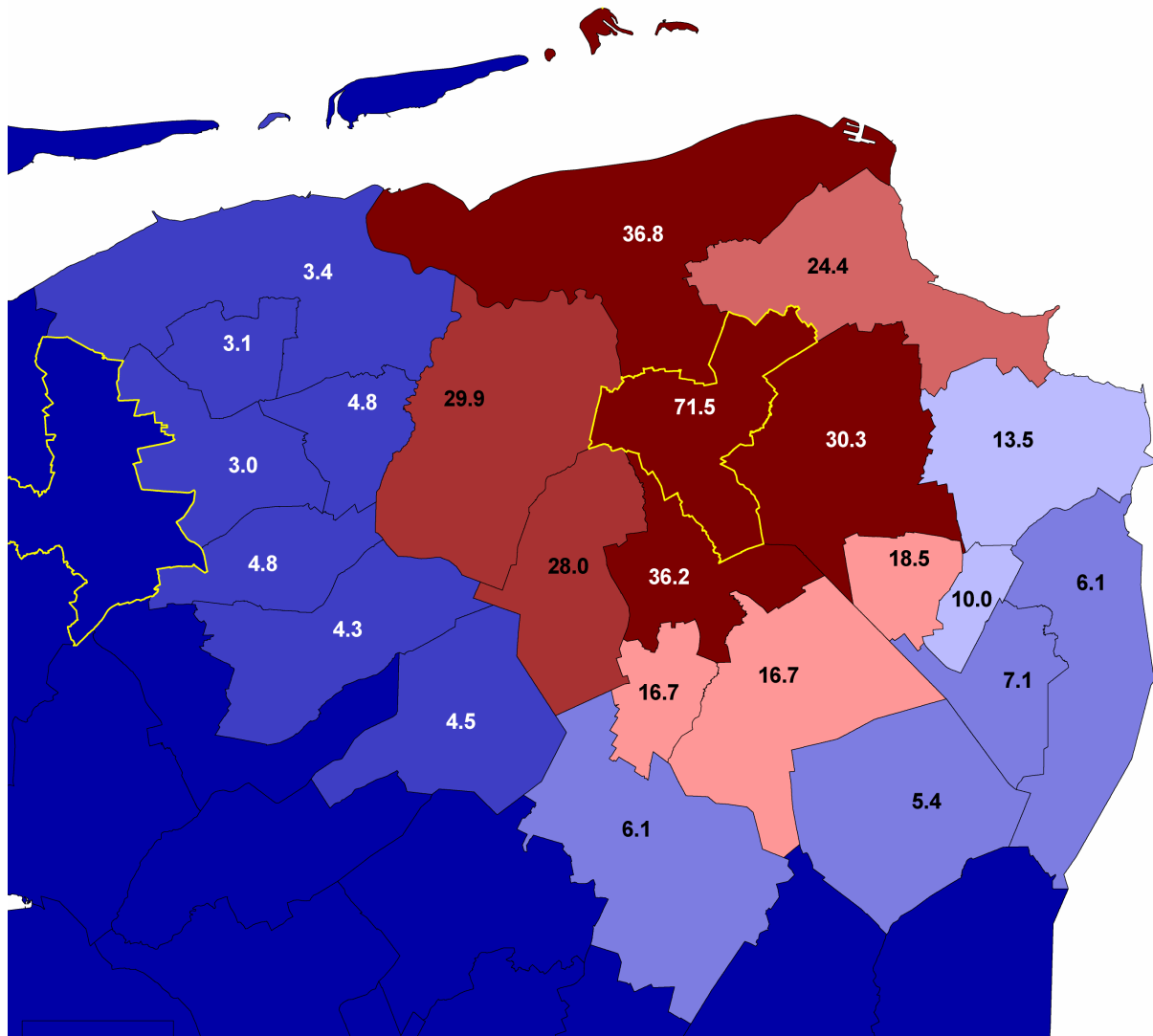
Tabel 3.3 Percentage van werkenden in een gemeente naar woongemeente

Woongebied	Werkgebied											
	Westerwolde	Oldambt	Pekela	Stadskanaal	Groningen	Het Hogeland	Westerkwartier	Midden-Groningen	Veendam	Eemsdelta	Rest Nederland	Nederland
Westerwolde	48.0%	7.0%	6.1%	11.4%	0.4%	0.1%	0.2%	0.8%	3.1%	0.5%	0.0%	0.1%
Oldambt	5.4%	57.6%	21.2%	3.3%	1.4%	0.6%	0.4%	5.9%	7.0%	4.4%	0.0%	0.2%
Pekela	2.2%	8.9%	42.7%	2.4%	0.3%	0.0%	0.1%	1.7%	5.5%	0.5%	0.0%	0.1%
Stadskanaal	16.3%	3.8%	9.1%	54.7%	0.6%	0.1%	0.4%	2.1%	5.5%	0.5%	0.0%	0.2%
Groningen	2.2%	5.1%	3.0%	1.6%	55.1%	14.2%	10.1%	11.0%	6.3%	9.3%	0.2%	1.4%
Het Hogeland	0.0%	0.6%	0.0%	0.0%	5.1%	61.8%	3.0%	1.7%	0.8%	7.6%	0.0%	0.2%
Westerkwartier	0.0%	0.6%	0.0%	0.0%	5.9%	3.2%	58.4%	1.7%	0.8%	1.1%	0.1%	0.4%
M - Groningen	1.1%	5.7%	3.0%	2.4%	5.4%	1.9%	1.3%	54.0%	13.3%	6.0%	0.0%	0.3%
Veendam	2.2%	3.2%	9.1%	3.3%	1.4%	0.6%	0.4%	7.2%	40.8%	1.6%	0.0%	0.1%
Eemsdelta	0.5%	3.8%	0.3%	0.4%	3.0%	9.7%	0.8%	3.8%	2.3%	59.1%	0.0%	0.2%
Rest Nederland	19.8%	1.9%	5.6%	15.7%	10.4%	5.7%	17.2%	5.2%	6.9%	7.1%	99.3%	95.9%
Buitenland	2.2%	1.9%	0.0%	0.8%	0.7%	0.6%	1.2%	1.3%	0.8%	2.1%	3.0%	2.9%
Nederland	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

De mate waarin bedrijven en instellingen in een gemeente wat betreft hun personeel afhankelijk zijn van andere gemeenten, staat in tabel 3.3. Daarin blijkt Groningen minder overheersend te zijn. Ondanks de zeer omvangrijke werkzame beroepsbevolking in de hoofdstad levert de stad Groningen slechts voor drie andere gemeenten een aandeel van meer dan tien procent van het personeel, namelijk Het Hogeland, Westerkwartier en Midden-Groningen. Groningen levert zoveel werkgelegenheid dat voor haar inwoners banen veelal in de gemeente zelf gevonden kunnen worden: van alle werkzame inwoners in de stad Groningen werkt 8.1% in een andere gemeente in Groningen (te berekenen uit tabel 3.1) en werkt 7.0% in een andere Noord-Drentse gemeente. Daarnaast levert Oldambt een groot deel van de werknemers bij in Pekela gevestigde bedrijven en instellingen, Stadskanaal van de werknemers bij in Westerwolde gevestigde bedrijven en instellingen en, andersom, Westerwolde van de werknemers van in Stadskanaal gevestigde bedrijven en instellingen.

Voor aan de provinciegrens gelegen gemeenten (Westerwolde, Stadskanaal, Westerkwartier en ook de stad Groningen) leveren gemeenten buiten de provincie Groningen nog een substantiële bijdrage aan de werkgelegenheid voor hun inwoners. Voor Oldambt is dat aandeel zeer laag. Voor alle Groningse gemeenten ligt het aandeel van buitenlandse werknemers in de totale werkgelegenheid lager dan het nationaal gemiddelde van 2.9%. Voor Westerwolde, Eemsdelta en Oldambt resulteren nog de hoogste aandelen van buitenlanders (mensen zonder vast woonadres in Nederland) in het personeel. Dat hangt waarschijnlijk samen met hun ligging aan de Duitse grens (Westerwolde en Oldambt) of aan de vertegenwoordiging van economische activiteiten waar relatief veel buitenlanders werken (dit geldt mogelijk voor Eemsdelta).

Figuur 3.2 Aandeel werkenden in de stad Groningen in werkzame beroepsbevolking (%)

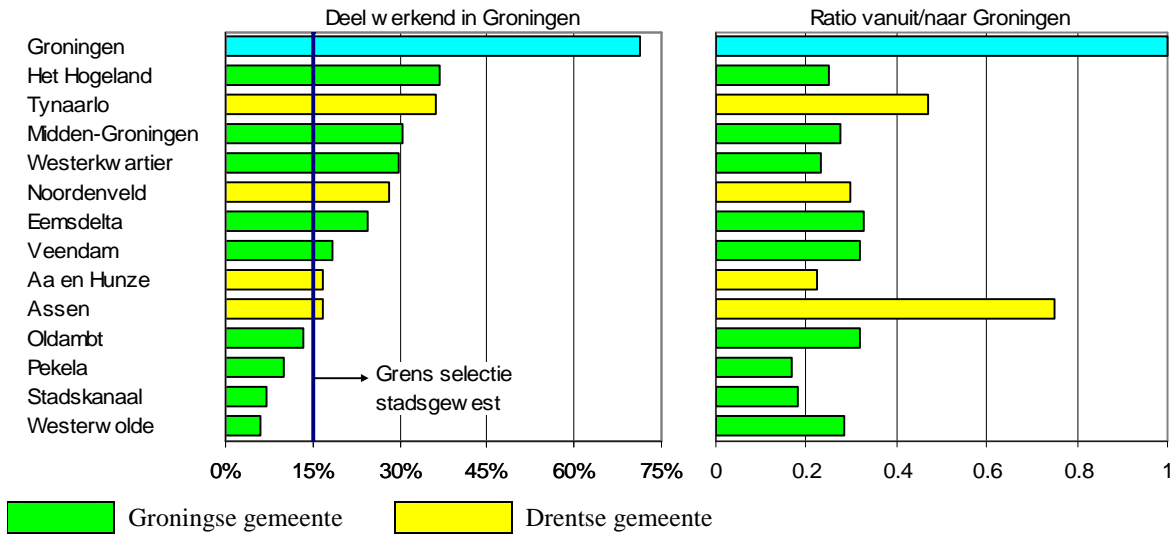

In tabel 3.4, 3.5 en 3.6 staan pendelstromen op het niveau van de vijf Groningse gebieden, aangevuld met Noord-Drenthe (de vier gemeenten die tot het stadsgewest van de stad Groningen worden gerekend). Geel gemarkeerd zijn hier stromen van minstens 5 duizend werkzamen.

Ook hier gaan de grootste stromen naar de stad Groningen, met uitzondering van Zuidoostelijk Groningen (zie tabel 3.4). Tussen de overige gebieden zijn de stromen meestal niet groot, enigszins met uitzondering van de pendelstromen van de stad Groningen naar Noord-Drenthe en de pendelstroom van Zuidoostelijk Groningen naar Oostelijk Groningen. De pendelstromen tussen Westerkwartier en Zuidoostelijk Groningen zijn bijvoorbeeld zeer bescheiden en in wat mindere mate geldt dat ook voor de pendelstromen tussen Westerkwartier en Oostelijk Groningen. Tussen het westelijk en het oostelijk deel van de provincie bestaan dus weinig arbeidsmarktrelaties.

De stad Groningen levert voor vier van de vijf gebieden tussen 23% en 31% van de banen - en Zuidoostelijk Groningen bijna 11% (zie tabel 3.5). Daarnaast levert Oostelijk Groningen nog voor één op de zeven werkzame inwoners van Zuidoostelijk Groningen een baan. De betekenis van banen buiten Groningen en Noord-Drenthe voor de werkzame beroepsbevolking is het kleinst voor de twee gebieden met de hoogste reistijden naar buiten de provincie (de Havengemeenten en Oostelijk Groningen).

Figuur 3.3 Pendel vanuit en naar de stad Groningen

Toelichting:

Links staat het deel van de werkende inwoners in de gemeente dat bij een in de stad Groningen gevestigd bedrijf werkt.

Rechts staat het aantal inwoners uit Groningen dat in de gemeente werkt gedeeld door het aantal inwoners van de gemeente dat in Groningen werkt. De score voor Groningen zelf is dan uiteraard 1. Bij een score lager dan 1 is de pendelstroom naar Groningen groter dan de pendelstroom vanuit Groningen.

Tabel 3.4 Absolute omvang pendelstromen tussen Groningse gebieden (* 1.000)

Woongebied	Werkgebied							
	Westerkwartier	Groningen	Havengemeenten	Oostelijk Groningen	Zuidoostelijk Groningen	Noord-Drenthe	Rest Nederland	Nederland
Westerkwartier	14.06	10.47	0.71	0.51	0.10	2.24	6.88	34.98
Groningen	2.44	97.25	3.96	3.44	1.32	9.46	18.23	136.10
Havengemeenten	0.92	14.23	23.69	2.02	0.51	1.02	3.61	46.00
Oostelijk Groningen	0.41	12.00	2.33	24.50	4.77	2.07	3.97	50.05
Zuidoostelijk Groningen	0.27	4.98	0.74	6.49	24.72	2.54	7.41	47.16
Noord-Drenthe	1.83	19.21	0.71	1.52	1.83	43.89	14.88	83.87
Buitenland	0.30	1.20	0.50	0.60	0.40	0.40	282.00	285.40
Rest Nederland	4.15	18.31	2.22	1.53	4.88	16.42	9373.33	9420.83
Nederland	24.08	176.46	34.37	40.01	38.12	77.65	9428.30	9818.98

De bijdrage van gemeenten in het personeel bij bedrijven en instellingen in een werkgebied staat in tabel 3.6. De stad Groningen levert voor drie gebieden iets meer dan tien procent van het personeel (Westerkwartier, de Havengemeenten en Noord-Drenthe). Verder zijn er weer de wederzijdse stromen tussen Zuidoostelijk Groningen Oostelijk Groningen en levert Noord-Drenthe meer dan tien procent van het personeel bij bedrijven en instellingen in de stad Groningen. De rest van Nederland (gebieden van buiten de provincie Groningen en Noord-Drenthe) levert slechts een klein deel van het personeel van

bedrijven en instellingen in Oostelijk Groningen en de Havengemeenten. Voor Noord-Drenthe en Westerkwartier is dat aandeel aanzienlijk groter.

Tabel 3.5 Percentage van werkzamen in een woongebied naar werkgebied

Woongebied	Werkgebied							
	Westerkwartier	Groningen	Havengemeenten	Oostelijk Groningen	Zuidoostelijk Groningen	Noord-Drenthe	Rest Nederland	Nederland
Westerkwartier	40.2%	29.9%	2.0%	1.4%	0.3%	6.4%	19.7%	100.0%
Groningen	1.8%	71.5%	2.9%	2.5%	1.0%	7.0%	13.4%	100.0%
Havengemeenten	2.0%	30.9%	51.5%	4.4%	1.1%	2.2%	7.8%	100.0%
Oostelijk Groningen	0.8%	24.0%	4.7%	49.0%	9.5%	4.1%	7.9%	100.0%
Zuidoostelijk Groningen	0.6%	10.6%	1.6%	13.8%	52.4%	5.4%	15.7%	100.0%
Noord-Drenthe	2.2%	22.9%	0.8%	1.8%	2.2%	52.3%	17.7%	100.0%
Rest Nederland	0.0%	0.2%	0.0%	0.0%	0.1%	0.2%	99.5%	100.0%
Buitenland	0.1%	0.4%	0.2%	0.2%	0.1%	0.1%	98.8%	100.0%
Nederland	0.2%	1.8%	0.4%	0.4%	0.4%	0.8%	96.0%	100.0%

Tabel 3.6 Percentage van werkenden in een werkgebied naar woongebied

Woongebied	Werkgebied							
	Westerkwartier	Groningen	Havengemeenten	Oostelijk Groningen	Zuidoostelijk Groningen	Noord-Drenthe	Rest Nederland	Nederland
Westerkwartier	58.4%	5.9%	2.1%	1.3%	0.3%	2.9%	0.1%	0.4%
Groningen	10.1%	55.1%	11.5%	8.6%	3.5%	12.2%	0.2%	1.4%
Havengemeenten	3.8%	8.1%	68.9%	5.1%	1.3%	1.3%	0.0%	0.5%
Oostelijk Groningen	1.7%	6.8%	6.8%	61.2%	12.5%	2.7%	0.0%	0.5%
Zuidoostelijk Groningen	1.1%	2.8%	2.2%	16.2%	64.8%	3.3%	0.1%	0.5%
Noord-Drenthe	7.6%	10.9%	2.1%	3.8%	4.8%	56.5%	0.2%	0.9%
Buitenland	1.2%	0.7%	1.5%	1.5%	1.0%	0.5%	3.0%	2.9%
Rest Nederland	17.2%	10.4%	6.5%	3.8%	12.8%	21.1%	99.4%	95.9%
Nederland	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tenslotte is in de tabellen 3.7, 3.8 en 3.9 een onderverdeling van Noord-Nederland gemaakt naar vier gebieden, namelijk het stadsgewest Groningen (deels in Groningen en deels in Drenthe), Overig Groningen, Overig Drenthe en Fryslân. Binnen Noord-Nederland gaan de grootste pendelstromen in absolute zin vanuit en naar stadsgewest Groningen. Tussen de overige gebieden zijn de onderlinge pendelstromen in alle gevallen minder dan 5 duizend. Vooral tussen Overig Groningen en Fryslân bestaan nauwelijks arbeidsmarktrelaties: er zijn bijvoorbeeld nauwelijks Friezen die in Overig Groningen werken. Alle pendelsaldi tussen de vier gebieden in Noord-Nederland en de rest van Nederland (alles buiten de drie noordelijke provincies) zijn negatief: er werken meer Noorderlingen buiten het Noorden dan dat er inwoners van buiten het Noorden in het Noorden werken. Voor stadsgewest Groningen, Overig

Groningen, Overig Drenthe en Fryslân is de verhouding van inkomende ten opzichte van uitgaande pendelstromen respectievelijk 0.49, 0.13, 0.60 en 0.36. Ook voor stadsgewest Groningen is dus sprake van een negatief pendelsaldo ten opzichte van de rest van Nederland (buiten het Noorden). Ten opzichte van alle andere drie gebieden in Noord-Nederland is voor stadsgewest Groningen juist sprake van een positief saldo: ten opzichte van Overig Groningen, Overig Drenthe en Fryslân is de verhouding van inkomende ten opzichte van uitgaande pendel respectievelijk 2.26, 1.36 en 1.19.

Tabel 3.7 Absolute omvang pendelstromen tussen regio's (* 1.000)

Woongebied	Werkgebied					
	SG Groningen	Overig Groningen	Overig Drenthe	Fryslân	Rest Nederland	Nederland
SG Groningen	292.24	6.20	11.77	14.12	21.49	345.83
Overig Groningen	14.03	30.71	4.02	0.63	2.94	52.32
Overig Drenthe	16.01	3.67	121.30	3.63	31.51	176.11
Fryslân	16.80	0.23	4.61	298.03	32.91	352.58
Rest Nederland	10.42	0.38	18.85	11.96	8850.53	8892.14
Buitenland	2.80	0.60	3.90	1.70	276.40	285.40
Totaal	349.50	41.19	160.55	328.36	8939.39	9818.98

Bij de betekenis als werkgebied van de vier regio's voor de inwoners van een regio (zie tabel 3.8) valt de vrij sterke oriëntatie van Overig Groningen op stadsgewest Groningen op (dat zijn naast stromen naar de stad Groningen ook stromen naar de suburbane gemeenten in Groningen en Drenthe). Verder zijn, afgezien van de stromen binnen de gebieden zelf, de percentages niet hoog. De oriëntatie op de rest van Nederland is duidelijk het grootst voor Overig Drenthe. Dat betreft onder andere pendelstromen naar de Regio Zwolle. Op enige afstand volgt Fryslân.

Tabel 3.8 Percentage van werkzamen in een woonregio naar werkregio

Woongebied	Werkgebied					
	SG Groningen	Overig Groningen	Overig Drenthe	Fryslân	Rest Nederland	Nederland
SG Groningen	84.5%	1.8%	3.4%	4.1%	6.2%	100.0%
Overig Groningen	26.8%	58.7%	7.7%	1.2%	5.6%	100.0%
Overig Drenthe	9.1%	2.1%	68.9%	2.1%	17.9%	100.0%
Fryslân	4.8%	0.1%	1.3%	84.5%	9.3%	100.0%
Rest Nederland	0.1%	0.0%	0.2%	0.1%	99.5%	100.0%
Buitenland	1.0%	0.2%	1.4%	0.6%	96.8%	100.0%
Nederland	3.6%	0.4%	1.6%	3.3%	91.0%	100.0%

Het belang als bron van personeel voor bedrijven en instellingen in een regio (zie tabel 3.9) maakt bijvoorbeeld duidelijk dat 91% van het personeel bij bedrijven en instellingen in Fryslân uit die provincie zelf komt. Voor stadsgewest Groningen is dat 84%. Van de interregionale stromen resulteert slechts een substantiële bijdrage voor stadsgewest Groningen als woonplaats voor personeel van bedrijven en

Bureau Louter, mei 2024

M23.018 Data-analyse provincie Groningen

instellingen in Overig Groningen. In absolute zin gaat het daarbij overigens om een kleinere stroom (6.2 duizend) dan andersom (14.0 duizend). In mindere mate geldt dat ook nog voor Overig Drenthe (8.9%). Werknemers die buiten Noord-Nederland wonen leveren veelal slechts een bescheiden bijdrage in het personeel van bedrijven en instellingen in de vier noordelijke regio's. Een uitzondering daarop is de pendelstroom van de rest van Nederland naar Overig Drenthe.

Tabel 3.9 Percentage van werkenden in een werkregio naar woonregio

Woongebied	Werkgebied					
	SG Groningen	Overig Groningen	Overig Drenthe	Fryslân	Rest Nederland	Nederland
SG Groningen	83.6%	15.1%	7.3%	4.3%	0.2%	3.5%
Overig Groningen	4.0%	74.6%	2.5%	0.2%	0.0%	0.5%
Overig Drenthe	4.6%	8.9%	75.6%	1.1%	0.4%	1.8%
Fryslân	4.8%	0.6%	2.9%	90.8%	0.4%	3.6%
Buitenland	0.8%	1.5%	2.4%	0.5%	3.1%	2.9%
Rest Nederland	3.0%	0.9%	11.7%	3.6%	99.0%	90.6%
Nederland	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

4 Economische specialisaties

Economische specialisaties zijn per gebied (provincie Groningen, stadsgewest Groningen, Groningse gebieden en gemeenten) bepaald voor de twaalf economische sectoren volgens de sectorindeling van Bureau Louter (de BL-sectoren), voor ambulante activiteiten¹⁴, voor de totale bedrijvigheid exclusief ambulanten, voor de totale bedrijvigheid (inclusief ambulanten) en voor de elf 'Groningse sectoren' (zie hoofdstuk 1). Economische specialisaties zijn bepaald als respectievelijk het aantal arbeidsplaatsen, de toegevoegde waarde en het aantal starters per duizend inwoners van 18-66 jaar en vervolgens uitgedrukt als index van het nationaal gemiddelde, dat op 1 is gesteld. Bij een score hoger dan 1 is sprake van een relatieve oververtegenwoordiging, bij een score lager dan 1 van een relatieve ondervertegenwoordiging. Soms lijken de sectoren uit de indeling van Bureau Louter en de Groningse sectoren sterk op elkaar. Dat geldt bijvoorbeeld voor de Bureau Louter sector 'Zorg en welzijn' en de Groningse sector 'Zorg en welzijn' (met als verschil dat de ambulante activiteit thuiszorg bij de Groningse sector wel meetelt, maar bij Bureau Louter niet) en voor 'transport' volgens de beide indelingen. Bij Bureau Louter tellen post en koeriers niet mee en bij de Groningse sectoren wel. Toch zijn dergelijke sectoren dan beide opgenomen in de figuren. Ook landbouw/agrarische sector en vrijetijdsactiviteiten/vrijetijdseconomie overlappen voor een aanzienlijk deel.

Hoewel voor Groningen inmiddels gegevens over 2023 bekend zijn, is als peildatum toch 2022 aangehouden, omdat voor grote delen van Nederland nog geen gegevens voor 2023 beschikbaar zijn en daardoor niet op een correctie manier vergeleken kan worden met het nationaal gemiddelde en met de relevante benchmarkgebieden.

In bijlage I staan figuren met de absolute en relatieve vertegenwoordiging van de sectoren voor het aantal arbeidsplaatsen (figuur 1.1 tot en met 1.26) en de toegevoegde waarde (figuur 2.1 tot en met 2.26). Tevens staan in die bijlage dergelijke typen figuren voor het aantal startende bedrijven (figuur 3.1 tot en met 3.11). Daarbij is onderscheid gemaakt tussen tien sectoren en is een totaalscore bepaald.

De opbouw van hoofdstuk 4 en 5 is als volgt. Onderscheid wordt gemaakt tussen arbeidsplaatsen, toegevoegde waarde en het aantal startende bedrijven. Steeds wordt aan de hand van één voorbeeld, namelijk industrie (zie bijvoorbeeld figuur 4.1 voor het aantal arbeidsplaatsen) aangegeven hoe de resultaten in bijlage I 'gelezen' moeten worden. Dan volgt een bespreking voor de totale bedrijvigheid en vervolgens wordt een overzicht gegeven van de 'kruising' van gemeenten, stadsgewest Groningen en de provincie Groningen naar de verschillende BL-sectoren en de totale bedrijvigheid, alsmede de Groningse sectoren. Daaraan kan een beeld worden ontleend over de ruimtelijke spreiding (hoofdstuk 4) en de ruimtelijke ontwikkeling (hoofdstuk 5) per type economische activiteiten. In de hoofdtekst zijn figuren opgenomen waaruit door middel van kleuren is aangegeven of gebieden hoog of laag scores, in bijlage II staan de exacte relatieve vertegenwoordigingen (hoofdstuk 4) en ontwikkelingen per jaar (hoofdstuk 5).

De gebieden zijn in alle figuren gelijk. Voor twee van de vijf 'gebieden' geldt dat zij uit slechts één gemeente bestaan, namelijk Groningen en Westerkwartier. Hoewel zij bij het rijtje met gemeenten staan, geldt voor deze gemeenten dat zij ook één van de vijf 'gebieden' vormen.

Na de naam volgt het absolute aantal arbeidsplaatsen (in duizendtallen, met één decimaal). Een score van 0.0 houdt hier in dat het aantal arbeidsplaatsen lager is dan vijftig en veelal niet dat er helemaal geen

¹⁴ Zie ook hoofdstuk 1, bij de 'sectorindelingen': bij ambulante activiteiten werkt het overgrote deel van de werkzamen bij klanten thuis of op het bedrijf van de klant. Zij zijn echter alle ingeschreven op een adres waar slechts de kantooractiviteiten plaatsvinden (vaak een klein deel van het personeel). Wanneer dan dat kantoor wordt verplaatst, lijkt het om het verdwijnen van een groot aantal arbeidsplaatsen te gaan (soms vele duizenden), maar verandert er in de praktijk veelal weinig omdat het werk bij dezelfde klanten blijft worden uitgevoerd. Daarom zijn deze activiteiten afzonderlijk weergegeven. Het gaat onder andere om schoonmaakbedrijven, beveiligingsdiensten, catering, uitleenbedrijven, agrarische loonbedrijven en thuiszorg.

Bureau Louter, mei 2024

M23.018 Data-analyse provincie Groningen

arbeidsplaatsen zijn. De toegevoegde waarde is uitgedrukt in miljoenen euro's en het aantal starters is exact weergegeven.

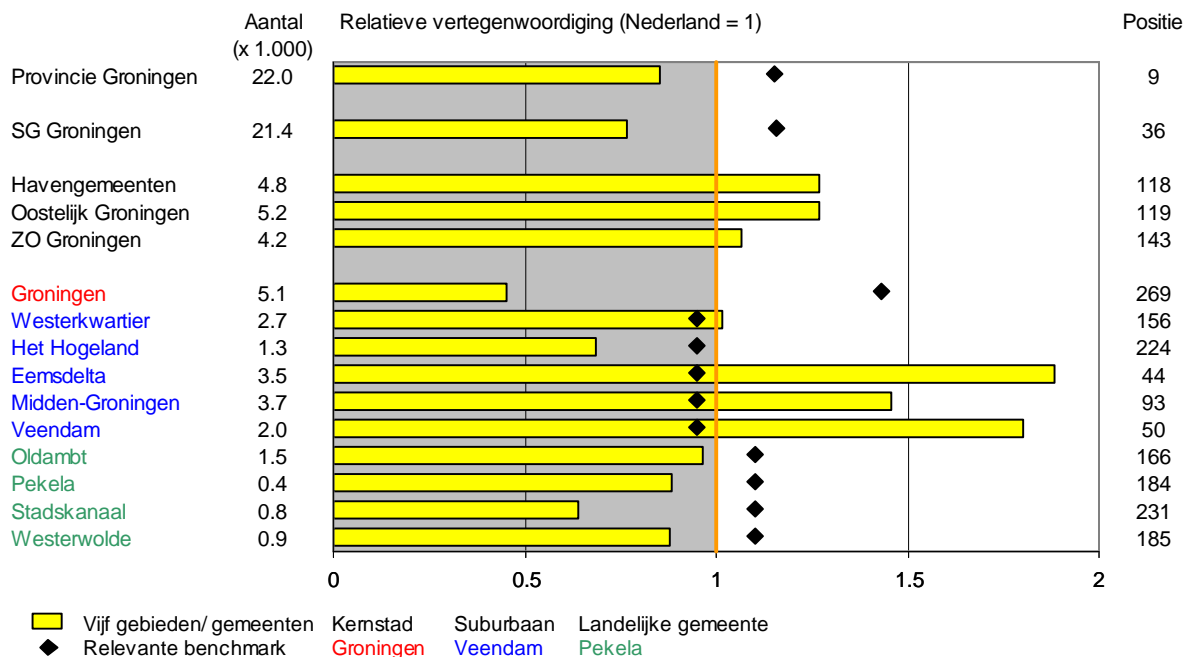
In de figuur hebben de symbolen de volgende betekenis:

- Het staafje is het aantal arbeidsplaatsen per duizend inwoners van 18-66 jaar (de 'potentiële beroepsbevolking'), uitgedrukt als index van het nationaal gemiddelde (zie de verticale oranje lijn, die gelijk is aan 1). Bij een score hoger dan 1 kent de economische sector een hogere relatieve vertegenwoordiging dan het nationaal gemiddelde, bij een score lager dan 1 een lagere relatieve vertegenwoordiging.
- De stip geeft het ongewogen gemiddelde van de voor een gebied relevante benchmarkgroep weer (zie hoofdstuk 1, onder 'gebiedsindeling'). Ligt het uiteinde van het staafje rechts van de stip dan is voor dat gebied sprake van een relatieve oververtegenwoordiging ten opzichte van de benchmarkgroep, ligt het uiteinde van het staafje links van de stip, dan is sprake van een lagere relatieve vertegenwoordiging dan in de relevante benchmarkgroep.
- Tenslotte is kernstad Groningen met rode letters aangegeven, de vijf suburbane gemeenten met blauwe letters en de vier landelijke gemeenten met groene letters.

Tevens is per gebied de positie binnen het totaal aantal gebieden van dat type bepaald. Hierbij geldt:

- Er zijn twaalf provincies.
- Er zijn 47 regio's (voor SG Groningen: stadsgewest Groningen)
- Er zijn 337 (combinaties van) gemeenten waarmee wordt vergeleken.

Figuur 4.1 Arbeidsplaatsen per gebied 2022, Industrie

Uit figuur 4.1 blijkt dat er 22.000 mensen werkzaam zijn bij in de provincie Groningen gevestigde bedrijven en instellingen in de industrie¹⁵. Voor stadsgewest Groningen (naast zes Groningse gemeenten ook bestaande uit vier Drentse gemeenten) gaat het om 21.400 arbeidsplaatsen, voor de Havengemeenten

¹⁵ Vestigingen in delfstoffenwinning en openbaar nut waar sprake is van productieactiviteiten (zoals Nedmag en de energiecentrales in de Eemshaven) zijn hier en elders in dit rapport meegeteld bij industrie.

bijvoorbeeld om 4.800 arbeidsplaatsen, voor de stad Groningen om 5.100 arbeidsplaatsen en voor Pekela om slechts 400 arbeidsplaatsen.

Per duizend inwoners van 18-66 jaar is industrie in de provincie Groningen minder sterk vertegenwoordigd dan het nationaal gemiddelde. De 'achterstand' bedraagt bijna vijftien procent (een score van iets minder dan 0.85). In stadsgewest Groningen is de relatieve vertegenwoordiging nog wat lager dan het provinciaal gemiddelde. Voor de Havengemeenten en Oostelijk Groningen is sprake van een relatieve oververtegenwoordiging ten opzichte van het nationaal gemiddelde: geschaald naar het aantal inwoners van 18-66 jaar kennen zij dus een specialisatie in industrie. In lichte mate geldt dat ook voor Zuidoostelijk Groningen en Westerkwartier. De stad Groningen kent als enige van de vijf gebieden een (zeer ruime) relatieve ondervertegenwoordiging van industrie. Per duizend inwoners van 18-66 jaar zijn er in de stad Groningen minder dan de helft van het aantal arbeidsplaatsen in de industrie dan op grond van het nationaal gemiddelde verwacht zou worden. Omdat Groningen in termen van het aantal inwoners van 18-66 jaar duidelijk groter is dan de overige vier gebieden, legt dat gebied bij het bepalen van de provinciale totaalscore veel gewicht in de schaal. Ondanks dat vier van de vijf Groningse gebieden bovengemiddeld scoren, ligt het provinciaal gemiddelde daarom toch onder de 'nationale norm'.

De top-3 van gemeenten voor de relatieve vertegenwoordiging van industrie bestaat uit Eemsdelta, Veendam en Midden-Groningen. Zij kunnen dus binnen Groningen worden beschouwd als 'industriële kernen'. Overigens zijn in elke van die gemeenten in absolute zin minder industriebanen te vinden dan in Groningen (dat van alle tien gemeenten de laagste *relatieve* vertegenwoordiging van industrie kent). Groningen heeft van alle sectoren veel, maar voor industrie relatief 'minder veel' dan voor de meeste andere sectoren. Westerkwartier (met Leek) en Oldambt (met Winschoten) scoren rond het nationaal gemiddelde. Naast Groningen kennen ook Het Hogeland en (na een industrieel verleden toen Philips er nog was gevestigd) Stadskanaal een lage relatieve vertegenwoordiging van industrie. Wat Het Hogeland betreft, blijkt hier onder andere uit dat de Eemshaven minder een 'industriehaven' is dan Oosterhorn (het zeehaventerrein in Delfzijl), waarbij de energiecentrales dan nog tot de industrie zijn gerekend. In termen van toegevoegde waarde wijzigt het beeld overigens voor het Hogeland (zie hierna).

Uit de vergelijking met de gemiddelde scores voor de relevante benchmarkgebieden blijkt het volgende:

- De provincie Groningen kent een minder industrieel karakter dan (het gemiddelde voor) de provincies Drenthe, Fryslân en Zeeland.
- Het stadsgewest Groningen kent een lagere relatieve vertegenwoordiging in industrie dan (het gemiddelde voor) de stadsgewesten Leeuwarden, Enschede/Hengelo, Maastricht, Sittard-Geleen en Heerlen.
- Voor de gebieden is geen relevante benchmark bepaald.
- De stad Groningen kent veel minder sterk een industriële signatuur dan de benchmarkgroep: de nationaal decentraal gelegen kernsteden Leeuwarden, Hengelo, Enschede, Venlo, Sittard-Geleen, Maastricht en Heerlen. Dit verschil is opvallend groot. Groningen is veel meer een dienstestad dan een industriestad.
- De vijf suburbane gemeenten (met blauwe letters) scoren veelal hoger dan hun benchmarkgroep (nationaal decentraal gelegen suburbane gemeenten), met uitzondering van Het Hogeland en slechts in bescheiden mate wat betreft Westerkwartier.
- De landelijke gemeenten (met groene letters) scoren alle lager dan hun relevante benchmarkgroep (nationaal decentraal gelegen landelijke gemeenten).

Tenslotte is de positie in de ranglijst van alle gebieden van een bepaald type bepaald (voor de relatieve vertegenwoordiging):

- De provincie Groningen neemt positie negen in onder de twaalf provincies.
- Het stadsgewest Groningen neemt positie 36 in onder de 47 regio's uit de gebiedsindeling van Bureau Louter.

Bureau Louter, mei 2024

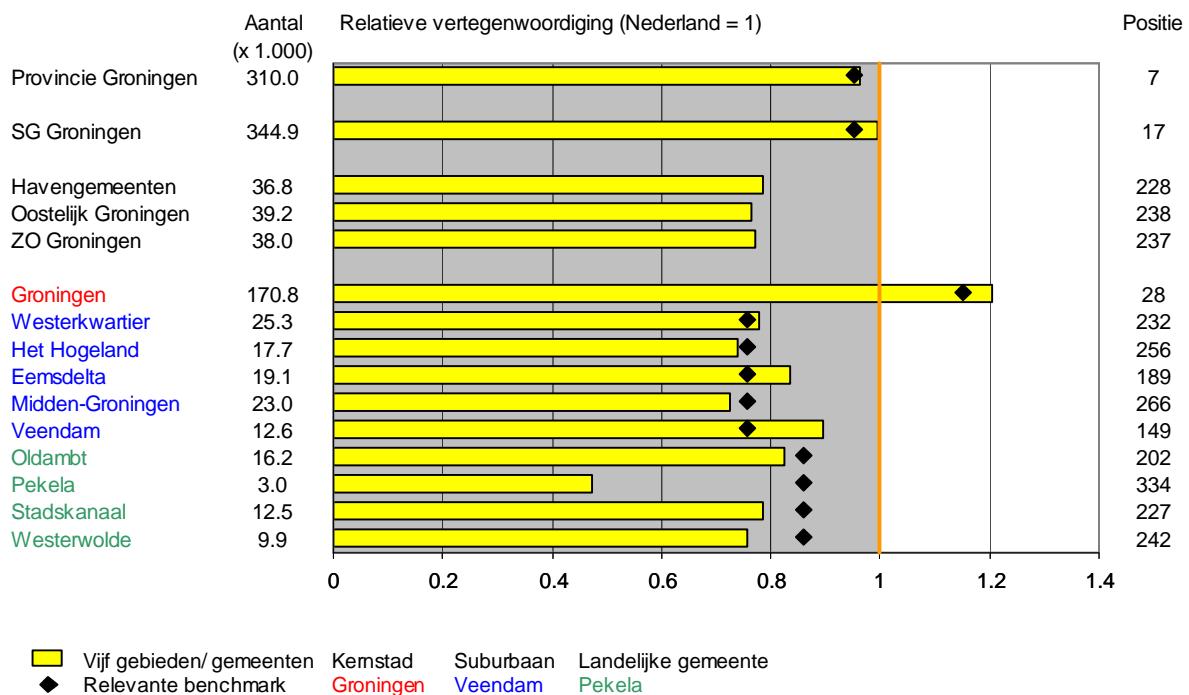
M23.018 Data-analyse provincie Groningen

- Voor de drie Groningse gebieden die uit meerdere gemeenten bestaan, is bepaald welke positie zou resulteren binnen de gemeentelijke ranglijst (onder de hypothetische aanname dat het bij die gebieden om één gemeente zou gaan). Dan zouden de Havengemeenten bijvoorbeeld positie 118 innemen. Uit de gemeentelijke scores blijkt dat dit een combinatie is van positie 44 voor Eemsdelta en positie 224 voor Het Hogeland.
- Binnen de ranglijst van 337 gemeenten neemt van de tien Groningse gemeenten Eemsdelta de hoogste positie in (plaats 44) en de stad Groningen de laagste positie (plaats 269). De Groningse gemeenten staan drie maal in de top-100, terwijl er ook één gemeente is (Groningen) die tot de honderd laagst scorende gemeenten behoren (positie 238 of lager).

Op deze manier kunnen alle 26 figuren van dit type worden beoordeeld (zie bijlage I).

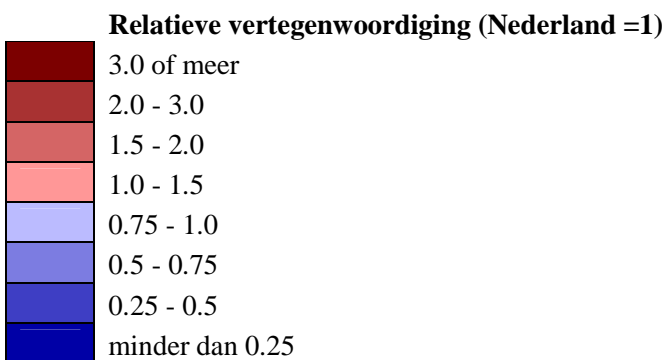
In figuur 4.2 staat de omvang en de relatieve vertegenwoordiging van het totaal aantal arbeidsplaatsen in Groningen. Omdat het hier om de totale bedrijvigheid gaat, wordt dit aangeduid als de 'werkgelegenheidsfunctie'. Uit figuur 4.2 blijkt dat de 310 duizend Groningse arbeidsplaatsen goed zijn voor een zevende positie binnen de ranglijst van twaalf provincies wat betreft de werkgelegenheidsfunctie. Dat is vergelijkbaar met de benchmarkprovincies. Stadsgewest Groningen scoort vrijwel exact volgens het nationaal gemiddelde. Binnen de ranglijst van 47 regio's (volgens de gebiedsindeling van Bureau Louter) neemt stadsgewest Groningen daarmee positie 17 in. De regionale scores op de werkgelegenheidsfunctie zijn 'scheef' verdeeld: een aantal (veelal sterk verstedelijkte) regio's scoort (soms ruim) bovengemiddeld, terwijl een groter aantal (veelal wat minder sterk verstedelijkte) regio's benedengemiddeld scoort. Stadsgewest Groningen presteert daarmee iets boven het benchmarkgemiddelde. Het stadsgewest Groningen levert meer arbeidsplaatsen dan de provincie Groningen. Dat wil zeggen dat er in het Drentse deel van stadsgewest Groningen meer arbeidsplaatsen zijn dan in de Groningse gemeenten die niet tot stadsgewest Groningen behoren.

Figuur 4.2 Arbeidsplaatsen per gebied 2022, Totaal

Vier van de vijf Groningse gebieden kennen een vrijwel gelijke werkgelegenheidsfunctie (20 à 25% onder het nationaal gemiddelde), terwijl voor de stad Groningen een werkgelegenheidsfunctie resulteert die ongeveer twintig procent boven het nationaal gemiddelde ligt. Alle andere gemeenten in de provincie dan de stad Groningen hebben een benedengemiddelde werkgelegenheidsfunctie. Dat vertaalt zich ook in een negatieve pendelbalans (zie hoofdstuk 3). Ruim na de stad Groningen kennen respectievelijk Veendam, Eemsdelta en Oldambt (met Winschoten) de hoogste werkgelegenheidsfunctie, onder andere omdat daar omvangrijke bedrijventerreinen liggen. De verschillen in werkgelegenheidsfunctie zijn overigens niet groot tussen de Groningse gemeenten, met uitzondering van de stad Groningen (een duidelijk hogere score) en Pekela (een duidelijk lager score). Voor de suburbane Groningse gemeenten liggen de scores rond het benchmarkgemiddelde (andere suburbane gemeenten in de nationaal decentraal gelegen provincies), terwijl voor de landelijke Groningse gemeenten wat lagere scores resulteren dan voor hun benchmarkgemeenten (landelijke gemeenten in de nationaal decentraal gelegen gemeenten).

In figuur 4.3 is aan de hand van een kleurenpalet voor elke onderscheiden BL-sector en Groningse sector aangegeven of sprake is van een relatieve oververtegenwoordiging (rood) of een relatieve ondervertegenwoordiging (blauw), waarbij de intensiteit van de kleuren de mate van over- of ondervertegenwoordiging aangeeft. Daarbij zijn hier en in de overige figuren van dit type in dit hoofdstuk de volgende klassengrenzen gehanteerd.

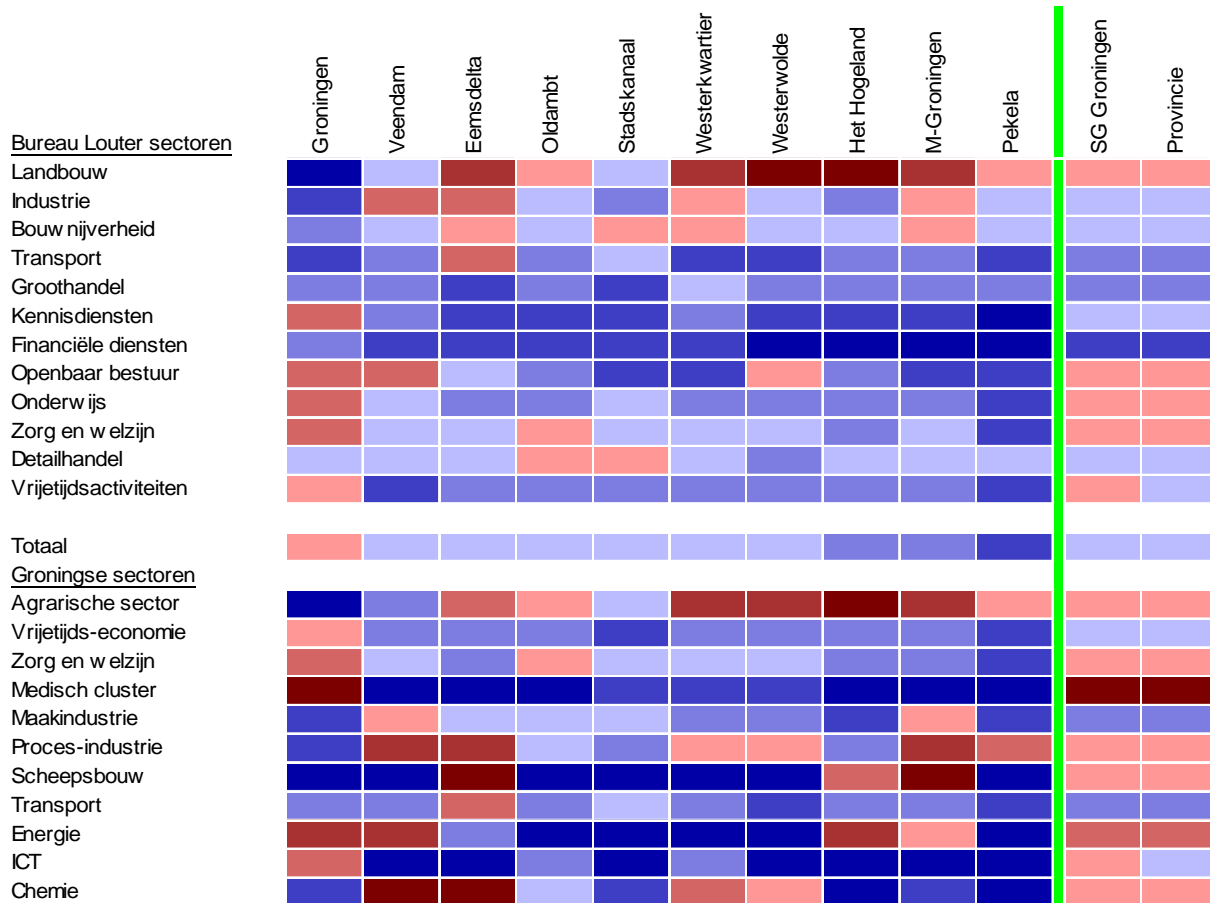

In bijlage II staan tabellen met de exacte scores.

De figuren kunnen zowel horizontaal worden beoordeeld (in welke gemeenten/gebieden is een sector oververtegenwoordigd en in welke ondervertegenwoordigd) als verticaal (in welke sectoren kent een gemeente/gebied een oververtegenwoordiging en in welke een ondervertegenwoordiging). Dan blijkt bijvoorbeeld (bij een 'horizontale' vergelijking, dus per sector) dat groothandel en financiële diensten in alle gemeenten zijn ondervertegenwoordigd, dat kennisdiensten, onderwijs en vrijetijdsactiviteiten slechts in de stad Groningen zijn oververtegenwoordigd en dat zorg en welzijn naast Groningen slechts in Oldambt is oververtegenwoordigd (vooral dankzij het Ommelander Ziekenhuis in Scheemda). Openbaar bestuur is naast Groningen nog oververtegenwoordigd in Veendam (onder andere de RDW) en - in lichte mate - Westerwolde (onder andere het azc). Hieruit blijkt vooral duidelijk dat de stad Groningen een zeer belangrijke dienstenfunctie vervult, zowel in de non-profit sector (openbaar bestuur, zorg & welzijn en onderwijs) als in de profit sector (kennisdiensten en vrijetijdsactiviteiten). Detailhandel is licht oververtegenwoordigd in Stadskanaal en Oldambt (maar niet in de stad Groningen). Overigens maken de vrijwel uitsluitend lichtblauwe en lichtrode tinten hier duidelijk dat de gemeentelijke verschillen in relatieve vertegenwoordiging voor die sectoren niet groot zijn. In openbaar bestuur zijn de gemeentelijke verschillen bijvoorbeeld groter. De stad Groningen kent in geen enkele van de vijf typen materiaalgeoriënteerde activiteiten een oververtegenwoordiging. Landbouw is (uiteraard) zeer zwak vertegenwoordigd in de stad Groningen, terwijl in vijf gemeenten een ruime relatieve oververtegenwoordiging resulteert (een score van meer dan twee; zie ook figuur 1.1 in bijlage I). Industrie

en bouwnijverheid zijn beide oververtegenwoordigd in Eemsdelta (met Delfzijl), Westerkwartier (met Leek) en Midden-Groningen (met Hoogezand-Sappemeer) en bouwnijverheid tevens in Stadskanaal en industrie tevens in Veendam. Transport tenslotte is uitsluitend oververtegenwoordigd in Eemsdelta (zeehaventerrein en Wagenborg).

Figuur 4.3 Relatieve vertegenwoordiging arbeidsplaatsen, gebied naar sector

Uit de 'verticale' vergelijking wordt duidelijk dat gemeenten als Groningen en Eemsdelta een compleet verschillende economische structuur kennen: waar de stad Groningen vooral een dienstenstad is (zowel informatiegeoriënteerde activiteiten als personeegeoriënteerde activiteiten), specialiseert Eemsdelta zich vooral op materiaalgeoriënteerde activiteiten. Andere gemeenten met in meerdere of mindere mate een 'materiaalgeoriënteerd karakter' zijn Veendam (vooral industrie), Westerkwartier en Midden-Groningen. Naast de stad Groningen vervult Oldambt nog enigszins een dienstenfunctie, maar voor de overige gemeenten geldt dat slechts incidenteel. Voor de provincie Groningen als geheel resulteert een relatieve oververtegenwoordiging in landbouw en de drie non-profit sectoren. Wat betreft de non-profit is dat voornamelijk te danken aan de hoofdstad. Voor het stadsgewest Groningen resulteert voor dezelfde BL-sectoren een relatieve vertegenwoordiging als voor de provincie, aangevuld met vrijetijdsactiviteiten. Ook voor het stadsgewest is dat voor een belangrijk deel te danken aan de stad Groningen en deels ook aan Assen.

Bij de Groningse sectoren gaat het deels om activiteiten die voor een aanzienlijk deel overlappen met de BL-sectoren (zoals 'agrarische sector' en 'landbouw', 'vrijtijdseconomie' en 'vrijtijdsactiviteiten', 'zorg en welzijn' en transport). Hier (en in het vervolg van dit rapport) zal aan die 'Groningse sectoren' daarom

veelal geen specifieke aandacht worden besteed omdat het beeld bij de BL-sectoren al is geschetst. Het medisch cluster (vooral dankzij het academisch ziekenhuis), ICT en vrijetijdseconomie zijn uitsluitend in de stad Groningen sterk vertegenwoordigd. Voor het medisch cluster resulteert dat zelfs in een zeer sterke oververtegenwoordiging in het stadsgewest en de provincie. De maakindustrie is incidenteel oververtegenwoordigd (in Veendam en Midden-Groningen), maar de procesindustrie is in veel meer Groningse gemeenten sterk vertegenwoordigd (zes maal, met voor Veendam, Eemsdelta en Midden-Groningen een sterke oververtegenwoordiging). Chemie (een specifiek onderdeel van de procesindustrie) is vooral sterk in Veendam en Eemsdelta en ook enigszins in Westerkwartier en Westerwolde, terwijl scheepsbouw (onderdeel van maakindustrie - overigens in absolute zin een kleine sector) relatief sterk is vertegenwoordigd in Eemsdelta en Midden-Groningen en enigszins in Het Hogeland. Energie tenslotte is (volgens gegevens in 2022) vooral te vinden in Groningen en Midden-Groningen (kantooractiviteiten)¹⁶ en Veendam en Het Hogeland (productie: de Nedmag in Veendam en de energiecentrales in de Eemshaven). Op het niveau van het stadsgewest Groningen en de provincie zijn de klassen die de mate van vertegenwoordiging aangeven van alle Groningse sectoren exact slechts voor ICT niet exact gelijk. Het medisch cluster komt hier zeer sterk naar voren (overigens hoofdzakelijk dankzij het academisch ziekenhuis en de stad Groningen in het algemeen) en ook energie is ruim oververtegenwoordigd. Daarnaast resulteren nog lichte oververtegenwoordigingen in landbouw, zorg & welzijn, procesindustrie, scheepsbouw, chemie en (dankzij de stad Groningen en alleen in het stadsgewest) ICT. Vrijetijdseconomie en vooral maakindustrie en transport zijn echter ondervertegenwoordigd. Hun status als Groningse sector danken zij blijkbaar vooral aan hen toegedachte potenties of aan ambities om deze sectoren (verder) te ontwikkelen.

In figuur 4.4 staat de verdeling van de werkgelegenheid naar vier grootteklassen, namelijk:

- Eén arbeidsplaats. Deze vestigingen worden hier aangeduid als 'ZZP'ers', hoewel niet bij elk bedrijf met één werkzame persoon sprake is van een ZZP'er. Soms gaat het bijvoorbeeld om BV's.
- 2-49 arbeidsplaatsen. Deze vestigingen worden aangeduid als 'kleine bedrijven'.
- 50-249 arbeidsplaatsen. Deze vestigingen worden aangeduid als 'middelgrote bedrijven'.
- 250 of meer arbeidsplaatsen. Die vestigingen worden hier beschouwd als 'grote bedrijven'.

Nationaal is vooral de grote toename van het aandeel van ZZP'ers zeer opvallend (van 4.1% in 1996 naar 15.2% in 2022). Het aandeel van grote bedrijven bleef ongeveer gelijk (rond de 23%), terwijl het aandeel van zowel kleine als middelgrote bedrijven is afgenomen. Hoewel het aandeel van 'het MKB' (veelal beschouwd als bedrijven met minder dan 250 arbeidsplaatsen) gedurende ruim een kwart eeuw ongeveer gelijk bleef, heeft daarbinnen een verschuiving plaatsgevonden naar ZZP'ers. In 2022 (het meest recente jaar waarvoor op nationaal niveau gegevens beschikbaar zijn) waren de aandelen van ZZP'ers, kleine bedrijven, middelgrote bedrijven en grote bedrijven in de totale nationale werkgelegenheid respectievelijk 15.2%, 38.6%, 23.5% en 22.7%. Wellicht verrassend is hier het vrij kleine aandeel van grote bedrijven. Zij vallen op, maar hun aandeel in de totale werkgelegenheid is dus niet groot.

De ontwikkelingen in Groningen hebben ongeveer de nationale trend gevolgd en de aandelen zijn voor Groningen en Nederland vergelijkbaar. Dat geldt zeker voor de periode tot 2010. Daarna bleef de ontwikkeling van het aandeel van ZZP'ers en kleine bedrijven iets achter bij de nationale trend, terwijl het aandeel van grote bedrijven duidelijk sterker steeg dan de nationale trend, vooral vanaf 2010 (een aandeel van 20.9%, terwijl in 2022 het aandeel 25.6% bedroeg en in 2023 zelfs 26.1%). Grote bedrijven groeiden in Groningen dus sneller dan gemiddeld, terwijl dat nationaal niet het geval was.

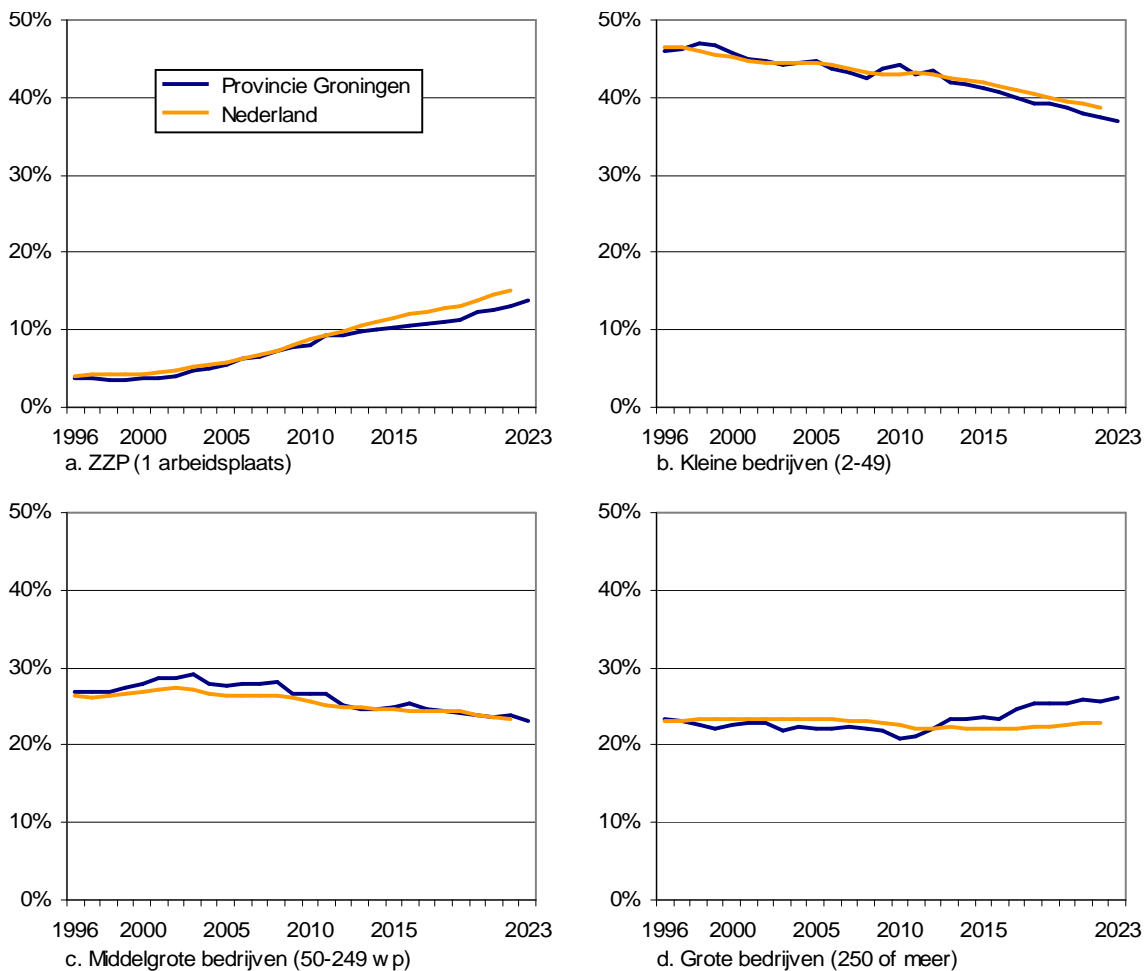
Toegevoegde waarde

In figuur 4.5 staat de relatieve vertegenwoordiging van de toegevoegde waarde in de industrie. Daaruit blijkt dat, evenals voor het aantal arbeidsplaatsen, de toegevoegde waarde per duizend inwoners van 18-66

¹⁶ Zoals in hoofdstuk 1 al werd aangegeven: de gaswinning bij Slochteren is in dit rapport buiten beschouwing gelaten.

jaar voor de provincie Groningen achterblijft bij het nationaal gemiddelde. Uit een vergelijking met figuur 4.1 blijkt dat de achterstand op het nationaal gemiddelde zelfs nog wat groter is dan voor het aantal arbeidsplaatsen. Dat betekent dat de arbeidsproductiviteit (de toegevoegde waarde per arbeidsplaats) in Groningen lager is dan het nationaal gemiddelde¹⁷. Dat kan samenhangen met het feit dat de industrie in Groningen meer dan in Nederland als geheel is gericht op deelsectoren met een lage arbeidsproductiviteit (een 'samenstellingseffect') en/of met een lagere arbeidsproductiviteit dan het nationaal gemiddelde binnen industriële deelsectoren. Wat betreft de relatieve vertegenwoordiging van de toegevoegde waarde neemt Groningen de negende positie in op de provinciale ranglijst. Groningen blijft ook achter bij het gemiddelde voor de benchmarkprovincies. Ook daar blijft de gemiddelde arbeidsproductiviteit overigens achter bij het nationaal gemiddelde (een lagere score voor de toegevoegde waarde dan voor het aantal arbeidsplaatsen; vergelijk ook hier figuur 4.1 met figuur 4.5)

Figuur 4.4 Aandelen in totale werkgelegenheid naar grootteklasse, 1996-2022

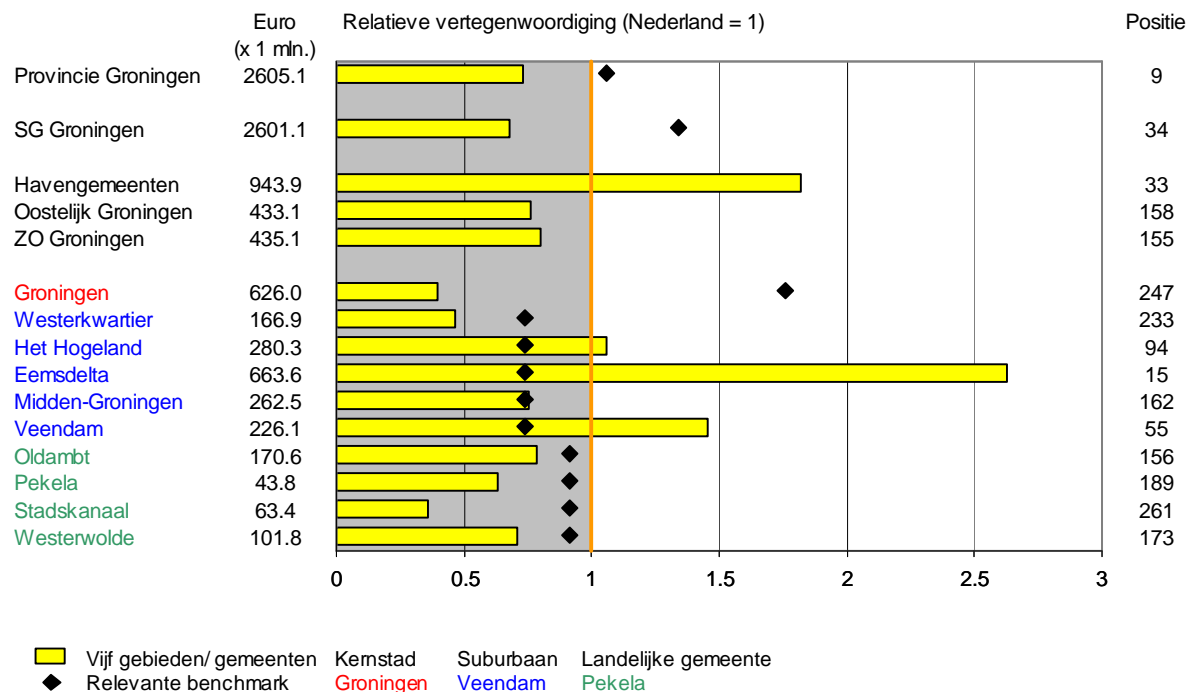

¹⁷

De arbeidsproductiviteit is hier gemeten als de toegevoegde waarde per arbeidsplaats. Zuiver gezien zou de toegevoegde waarde per arbeidsjaar moeten worden gemeten (zie ook hoofdstuk 1). Er ontstaan verschillen wanneer het gemiddeld aantal gewerkte aantal uren in een jaar per arbeidsplaats verschilt tussen economische sectoren en/of gebieden. Het Vestigingenregister levert echter slechts informatie over het aantal arbeidsplaatsen en niet over het arbeidsvolume.

Evenals bij het aantal arbeidsplaatsen scoort de stad Groningen op de toegevoegde waarde per duizend inwoners van 18-66 jaar ruim lager dan het nationaal gemiddelde. In dit geval laat Groningen (in tegenstelling tot bij het aantal arbeidsplaatsen) wel een andere Groningse gemeente achter zich, namelijk Stadskanaal. De arbeidsproductiviteit (toegevoegde waarde per arbeidsplaats) is daar dus blijkbaar lager dan in de stad Groningen. Opgemerkt moet worden dat de arbeidsproductiviteit berekend kan worden door de absolute score op de toegevoegde waarde in figuur 4.5 te delen door de absolute score op het aantal arbeidsplaatsen in figuur 4.1. Voor de stad Groningen resulteert dat in 123 duizend euro per arbeidsplaats in industrie, voor Stadskanaal in 79 duizend euro. De hoogste arbeidsproductiviteit van de tien Groningse sectoren resulteert voor Het Hogeland (215 duizend euro, dankzij de energiecentrales), gevolgd door Eemsdelta met 190 duizend euro per arbeidsplaats: daar is veel kapitaalsintensieve industrie gevestigd (onder andere chemie). De laagste arbeidsproductiviteit kent Westerkwartier (62 duizend euro per arbeidsplaats).

Figuur 4.5 Toegevoegde waarde per gebied 2022, Industrie

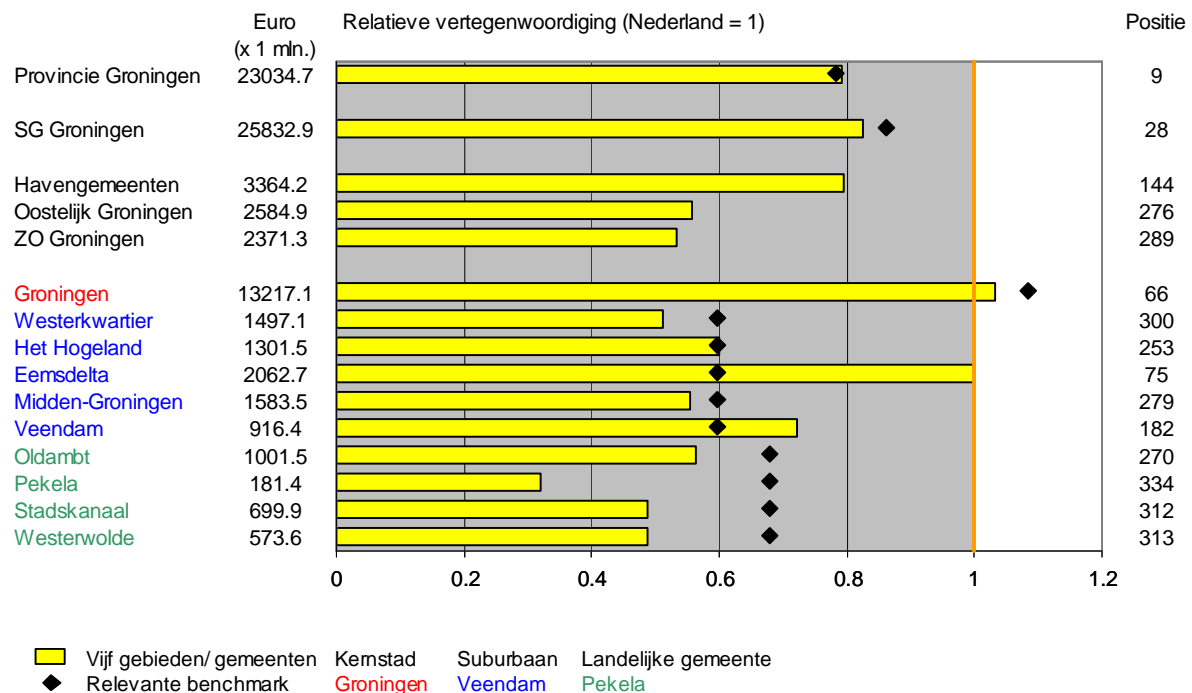

De stad Groningen scoort veel lager dan de benchmarksteden. Voor de benchmarksteden is de score op de toegevoegde waarde nog hoger dan de score op het aantal arbeidsplaatsen. Dat houdt in dat in de benchmarksteden sprake is van een arbeidsproductiviteit die hoger is dan het nationaal gemiddelde. Drie van de vijf suburbs in Groningen scoren hoger dan de benchmarkgemeenten (de suburbane gemeenten in nationaal decentraal gelegen delen van Nederland), namelijk Eemsdelta (nummer 15 op de nationale ranglijst van 337 gemeenten), Veendam (nummer 55) en Het Hogeland (nummer 94), terwijl Westerkwartier lager scoort (nummer 233). Voor alle landelijke gemeenten in Groningen resulteert een lagere score dan voor hun benchmarkgroep (de landelijke gemeenten in nationaal decentraal gelegen delen van Nederland).

In figuur 4.6 staat de omvang en de relatieve vertegenwoordiging van de totale toegevoegde waarde in Groningen. Omdat het hier om de totale bedrijvigheid gaat, wordt dit aangeduid als de 'economische functie'.

Uit figuur 4.6 blijkt dat de 23.0 miljard toegevoegde waarde van de Groningse bedrijven en instellingen goed zijn voor een negende positie binnen de ranglijst van twaalf provincies wat betreft de economische functie. Dat is vergelijkbaar met het gemiddelde voor de benchmarkprovincies. Stadsgewest Groningen scoort, in tegenstelling tot de werkgelegenheidsfunctie, onder het nationaal gemiddelde. In stadsgewest Groningen ligt de gemiddelde arbeidsproductiviteit dus onder het nationaal gemiddelde. Binnen de ranglijst van 47 regio's (volgens de gebiedsindeling van Bureau Louter) neemt stadsgewest Groningen positie 28 in en blijft de regio iets achter bij het benchmarkgemiddelde. Evenals bij de arbeidsplaatsen levert het stadsgewest Groningen absoluut en relatief meer toegevoegde waarde dan de provincie Groningen.

Figuur 4.6 Toegevoegde waarde per gebied 2022, Totaal

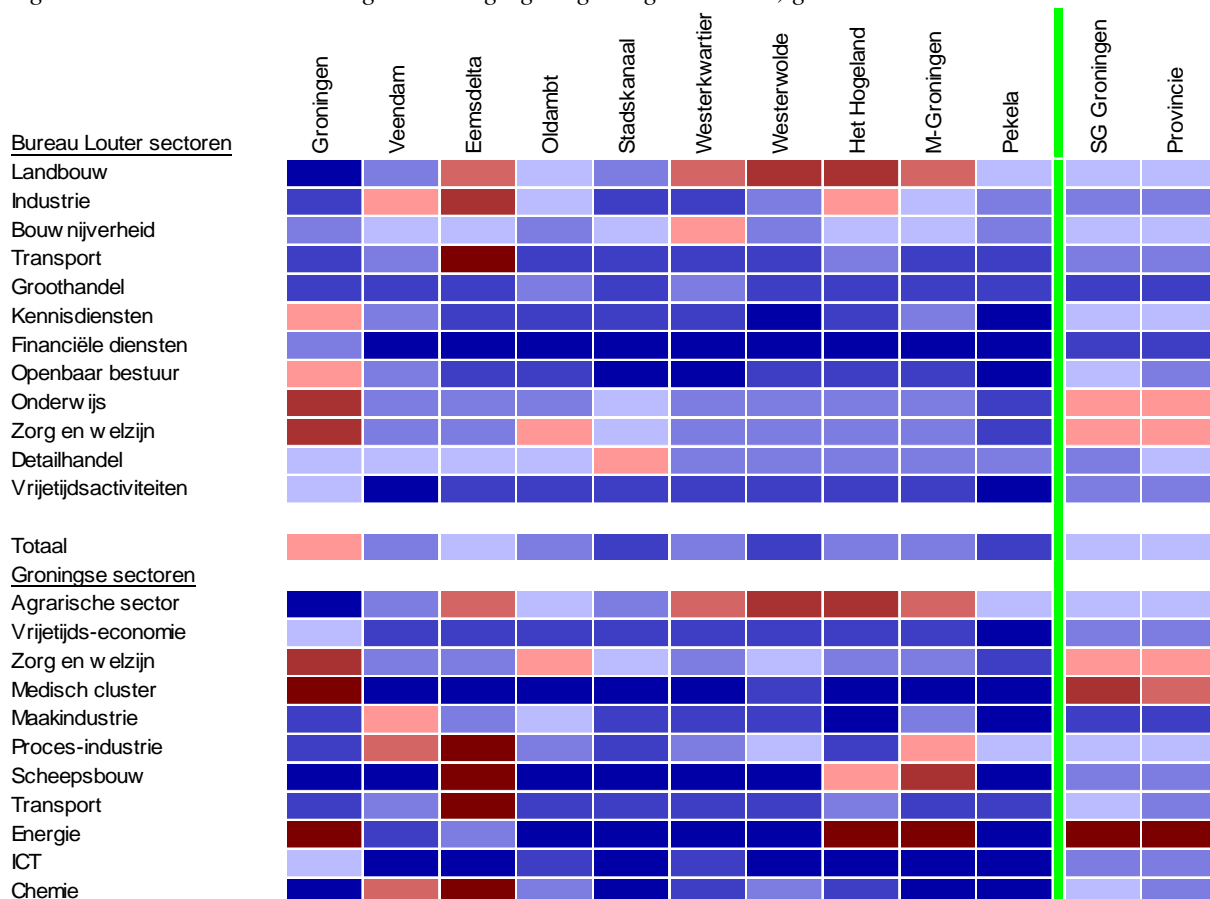
Van de vijf Groningse gebieden kent de stad Groningen de hoogste economische functie: de lichte oververtegenwoordiging ten opzichte van het nationaal gemiddelde leidt tot positie 66 in de ranglijst van 337 gemeenten (ook hier is weer sprake van een scheve verdeling, met ruim meer benedengemiddeld dan bovengemiddeld scorende gemeenten in Nederland). Eemsdelta scoort precies volgens het nationaal gemiddelde. Alle andere gemeenten blijven daar ruim bij achter. Met uitzondering van Veendam is de achterstand op het nationaal gemiddelde in die andere gemeenten steeds minstens veertig procent. Eemsdelta is de enige Groningse gemeente met een boven het nationaal gemiddelde uitstijgende arbeidsproductiviteit (een hogere relatieve vertegenwoordiging van toegevoegde waarde dan van het aantal arbeidsplaatsen - vergelijk de figuren 4.2 en 4.6)

Van de suburbane Groningse gemeenten ligt de economische functie rond het benchmarkgemiddelde (andere suburbane gemeenten in de nationaal decentraal gelegen provincies) voor Het Hogeland en Midden-Groningen, iets eronder voor Westerkwartier, iets erboven voor Veendam en ruim erboven voor Eemsdelta. terwijl voor de landelijke Groningse gemeenten lagere scores resulteren dan voor hun benchmarkgemeenten (landelijke gemeenten in de nationaal decentraal gelegen gemeenten), met name voor Pekela.

Het patroon in figuur 4.7 zal globaal overeenkomen met het patroon in figuur 4.6. Er kunnen echter verschillen bestaan doordat de arbeidsproductiviteit per gebied maal sector combinatie afwijkt van het nationaal gemiddelde. In het algemeen is de arbeidsproductiviteit per sector in Groningen wat lager dan de nationaal gemiddelde arbeidsproductiviteit (zo blijkt ook uit een vergelijking tussen de figuren 4.2 en 4.6 voor de totale bedrijvigheid en, als voorbeeld, tussen de figuren 4.1 en 4.5 voor de industrie).

Groothandel, financiële diensten en ook vrijetijdsactiviteiten (in tegenstelling tot bij de arbeidsplaatsen) zijn in geen enkele Groningse gemeente oververtegenwoordigd in termen van toegevoegde waarde. Van 'specialisaties' (een bovengemiddelde relatieve vertegenwoordiging) in één Groningse gemeente is sprake in bouwnijverheid (Westerkwartier), transport (een sterke oververtegenwoordiging in Eemsdelta, met name door de vestigingen van Wagenborg), kennisdiensten, openbaar bestuur en onderwijs (alle stad Groningen; onderwijs in sterke mate) en detailhandel (Stadskanaal). Slechts drie BL-sectoren kennen specialisaties in meerdere Groningse gemeenten. Dat geldt twee maal voor zorg en welzijn (Oldambt en vooral Groningen), drie maal voor industrie (in Het Hogeland door de energiecentrales, in vrij sterke mate in Veendam en vooral in Eemsdelta door de chemie) en vijf maal in landbouw (vooral in Westerwolde en Het Hogeland). Landbouw is zeer zwak vertegenwoordigd in de stad Groningen (minder dan 25% van het nationaal gemiddelde: de meest donkerblauwe tint). Dat geldt ook voor vrijetijdsactiviteiten in Pekela en Veendam, voor openbaar bestuur in Stadskanaal, Westerkwartier en Pekela en voor *alle* gemeenten voor financiële diensten (met uitzondering van Groningen).

Figuur 4.7 Relatieve vertegenwoordiging toegevoegde waarde, gebied naar sector

Veelal valt de relatieve vertegenwoordiging voor het stadsgewest Groningen en de provincie Groningen in dezelfde klasse (rood- of blauwtint), met uitzondering van openbaar bestuur (wat sterker

vertegenwoordigd in het stadsgewest dan in de provincie door de bijdrage van Assen) en detailhandel (wat sterker vertegenwoordigd in de provincie). Evenals bij het aantal arbeidsplaatsen zijn oververtegenwoordigingen voor stadsgewest Groningen en de provincie weer vooral te danken aan de stad Groningen. Opnieuw komen onderwijs en zorg naar voren, maar deze keer resulteren voor openbaar bestuur en landbouw (in tegenstelling tot arbeidsplaatsen) geen relatieve oververtegenwoordigingen. Groningen is ook hier de gemeente met de meeste oververtegenwoordigingen, vooral in de drie 'non-profit sectoren' en daarnaast in kennisdiensten (maar in tegenstelling tot bij arbeidsplaatsen niet in vrijetijdsactiviteiten). Wanneer wordt afgezien van landbouw resulteren er in de andere negen gemeenten slechts incidenteel oververtegenwoordigingen, namelijk twee maal voor Eemsdelta (industrie en transport) en één maal voor Veendam (industrie), voor Oldambt (zorg en welzijn), Stadskanaal (detailhandel), Westerkwartier (bouwnijverheid) en Het Hogeland (Industrie; vooral energie) Buiten landbouw en buiten de stad Groningen is in termen van toegevoegde waarde dus slechts zeven maal sprake van een oververtegenwoordiging (van 99 overgebleven sector maal gemeente combinaties). Voor arbeidsplaatsen is daar vijftien maal sprake van. De verklaring is de veelal lagere arbeidsproductiviteit in Groningse gemeenten dan het nationaal gemiddelde (overigens niet altijd: dat is afhankelijk van de specifieke samenstelling van de bedrijvigheid *binnen* de sectoren). Ook in landbouw is het aantal oververtegenwoordigingen in termen van toegevoegde waarde overigens lager dan in termen van arbeidsplaatsen (vijf versus zeven maal) als gevolg van een relatief lage arbeidsproductiviteit. Naast Groningen en afgezien van landbouw is bovendien veelal sprake van lichte oververtegenwoordigingen (de lichtrode tint: een oververtegenwoordiging van minder dan vijftig procent), met uitzondering van industrie en transport in Eemsdelta (de kern van de zeehavenconomie).

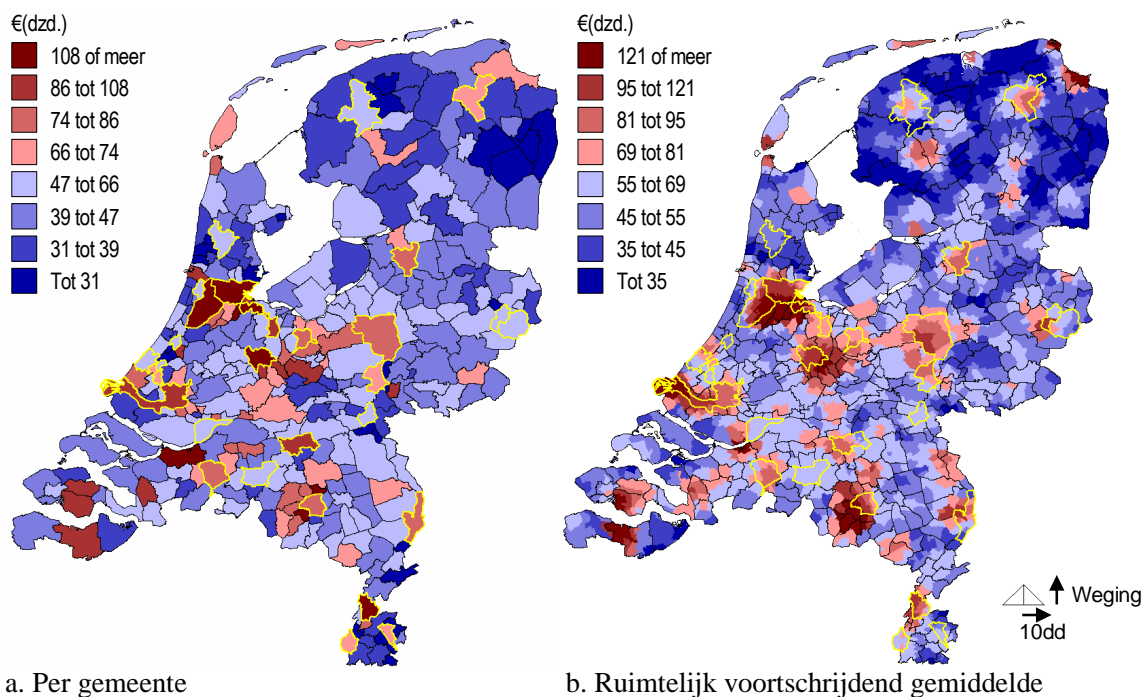
Toegevoegde waarde in nationaal perspectief

Figuur 4.8 maakt duidelijk hoe Groningen (en het noordoosten in het algemeen) scoren op de relatieve vertegenwoordiging van toegevoegde waarde (per duizend inwoners van 18-66 jaar): de 'economische functie'. Links staan de gemeentelijke scores (figuur 4.8a). De overgang van blauw naar rood ligt hier bij het nationaal gemiddelde. Dan blijkt dat er een aantal zones zijn met een hoge economische functie, namelijk Amsterdam/Schiphol en omgeving, Rotterdam en omgeving, Utrecht/Amersfoort en omgeving, Eindhoven/Veldhoven en omgeving en Breda/Moerdijk en omgeving. Daarnaast zijn er nog diverse kernsteden (geel omkaderd in de kaart) en regionale kernen die een bovengemiddelde economische functie vervullen. In de vier noordoostelijke provincies realiseren slechts zes gemeenten een relatieve oververtegenwoordiging van toegevoegde waarde, namelijk Zwolle, Zwartewaterland (met de tapijtindustrie in Genemuiden) in Overijssel, Heerenveen en Ameland in Fryslân, geen enkele gemeente in Drenthe en de stad Groningen en Eemsdelta in Groningen. Zelfs kernsteden als Leeuwarden, Enschede en Hengelo scoren niet bovengemiddeld. De veelal benedengemiddelde arbeidsproductiviteit vormt de verklaring. Het aantal gemeenten met een bovengemiddelde werkgelegenheidsfunctie (arbeidsplaatsen per duizend inwoners van 18-66 jaar) in het noordoosten is groter.

Een andere manier om re ruimtelijke patronen in de relatieve score op toegevoegde waarde inzichtelijk te maken zijn 'potentiaalscores'. Daarbij wordt de score voor elk punt op de kaart bepaald aan de hand van een gebied met een bepaalde straal rond dat gebied (in figuur 4.8b is gekozen voor een straal van tien kilometer), waarbij de bijdrage aan de score recht evenredig afneemt met de afstand: het punt zelf telt volledig mee, een punt op vijf kilometer voor de helft van de toegevoegde waarde en punten op tien kilometer afstand of meer in het geheel niet meer. Er ontstaat dan een kaart met 'ruimtelijk voortschrijdende gemiddelden'. Naarmate de straal die wordt gehanteerd kleiner is, wordt de 'ruimtelijke resolutie' fijnmaziger (er worden meer details zichtbaar), maar vallen de grote lijnen in de ruimtelijke spreidingspatronen meer weg. In figuur 4.8b komt naar voren dat vooral het oostelijk deel van de stad Groningen hoog scoort, verschijnt de zeehavenconomie in Delfzijl op de kaart, de energiecentrales in de Eemshaven en zelfs Lauwersoog/Zoutkamp (met Heijploeg). Die laatstgenoemde hoge score hangt overigens ook met de 'noemer' samen: de bevolkingsdichtheid is daar laag, zodat er minder toegevoegde waarde nodig is voor een hoge score.

Er bestaan ook verschillen in ruimtelijke patronen tussen economische sectoren. In figuur 4.9 staan potentiaalscores met een straal van twintig kilometer. Dat is een grofmaziger resolutieniveau dan figuur 4.8b: de kaartbeelden benadrukken meer de 'grote lijnen' in de ruimtelijke patronen en minder de ruimtelijke details. Voor alle kaarten geldt weer dat ze zijn berekend per inwoner van 18-66 jaar en ze dus niet de absolute omvang van de toegevoegde waarde weergeven, maar de relatieve vertegenwoordiging. Industrie (figuur 4.9a) blijkt niet zozeer in de Randstad te zijn oververtegenwoordigd (met uitzondering van de mainport Rotterdam, de IJmond en Gorinchem, maar vooral in het zuidwesten (de Zeeuwse haven en westelijk Brabant) en zuidoosten (oostelijk Brabant en vrijwel geheel Limburg) van Nederland, alsmede in Twente/Achterhoek. In het Noorden is sprake van een lichte oververtegenwoordiging in Coevorden/Emmen en wat sterkere oververtegenwoordigingen in de zone Joure/Heerenveen/Drachten en de Groningse zeehavens.

Figuur 4.8 Toegevoegde waarde per inwoner 18-66 jaar, 2022

Voor verzorgende, voornamelijk bevolkingsvolgende activiteiten (zorg, onderwijs, detailhandel en horeca) is het ruimtelijk patroon duidelijk anders (zie figuur 4.9b). Nu verschijnt de Noordvleugel van de Randstad nadrukkelijk op de kaart (maar de Zuidvleugel - met minder koopkracht dan de Noordvleugel - veel minder). Ook diverse middelgrote steden en hun omgeving scoren hoog, zoals de Brabantse stedenrij, Maastricht, Arnhem/Nijmegen, Zwolle, Enschede/Hengelo, Leeuwarden en heel duidelijk de regio Groningen/Assen. Ook de kust verschijnt deel op de kaart (de Waddeneilanden, Wassenaar tot Velsen, de Zeeuwse kust) als gevolg van hun recreatieve en toeristische functie.

Groothandel en transport (figuur 4.9) is duidelijk gericht op de Randstad (vooral de twee mainports) en daarnaast op de daaraan grenzende gebieden langs de A15 en in Noord-Brabant (vooral in het westelijk deel). Buiten deze 'driehoek' Eindhoven-Zaanstad-Terneuzen komen slechts incidenteel bovengemiddelde scores voor. Daarvan is Venlo/Venray de meest opvallende, met daarnaast delen van Flevoland (langs de A6), Barneveld (langs de A1) en vooral de Groningse havens. Afgezien van Ameland en Schiermonnikoog (met zeer weinig toegevoegde waarde in absolute zin) is er verder geen enkel deel van het Noorden met een bovengemiddelde economische functie in groothandel en transport. Veelal resulteren

juist zeer lage scores, met name elders in de provincie Groningen en in noordoostelijk Fryslân (met nog een relatief bescheiden ondervertegenwoordiging in de regio Heerenveen).

Voor kennis- en financiële diensten tenslotte (de informatiegeoriënteerde activiteiten exclusief het openbaar bestuur) verschijnt een duidelijk patroon op de kaart. De Noordvleugel van de randstad is hier de absolute koploper, gevolgd door de Zuidvleugel van de Randstad, de brainport Eindhoven inclusief 's-Hertogenbosch en ... de stad Groningen.

Binnen Groningen tekent zich dus een duidelijk ruimtelijk specialisatiepatroon af, met industrie en distributie (materiaalgeoriënteerde activiteiten) vooral in de Groningse havens en diensten (kennisintensieve diensten en vooral verzorgende diensten) in de regio Groningen (voor verzorgende diensten nog met een uitloper richting Assen). Zuidoostelijk Groningen scoort voor alle typen economische activiteiten benedengemiddeld.

Arbeidsproductiviteit

Uit het voorgaande blijkt dat Groningen in termen van arbeidsplaatsen vaak gunstiger scoort dan in termen van toegevoegde waarde. De verklaring is de benedengemiddelde arbeidsproductiviteit. Daarbij bestaan overigens wel verschillen tussen sectoren.

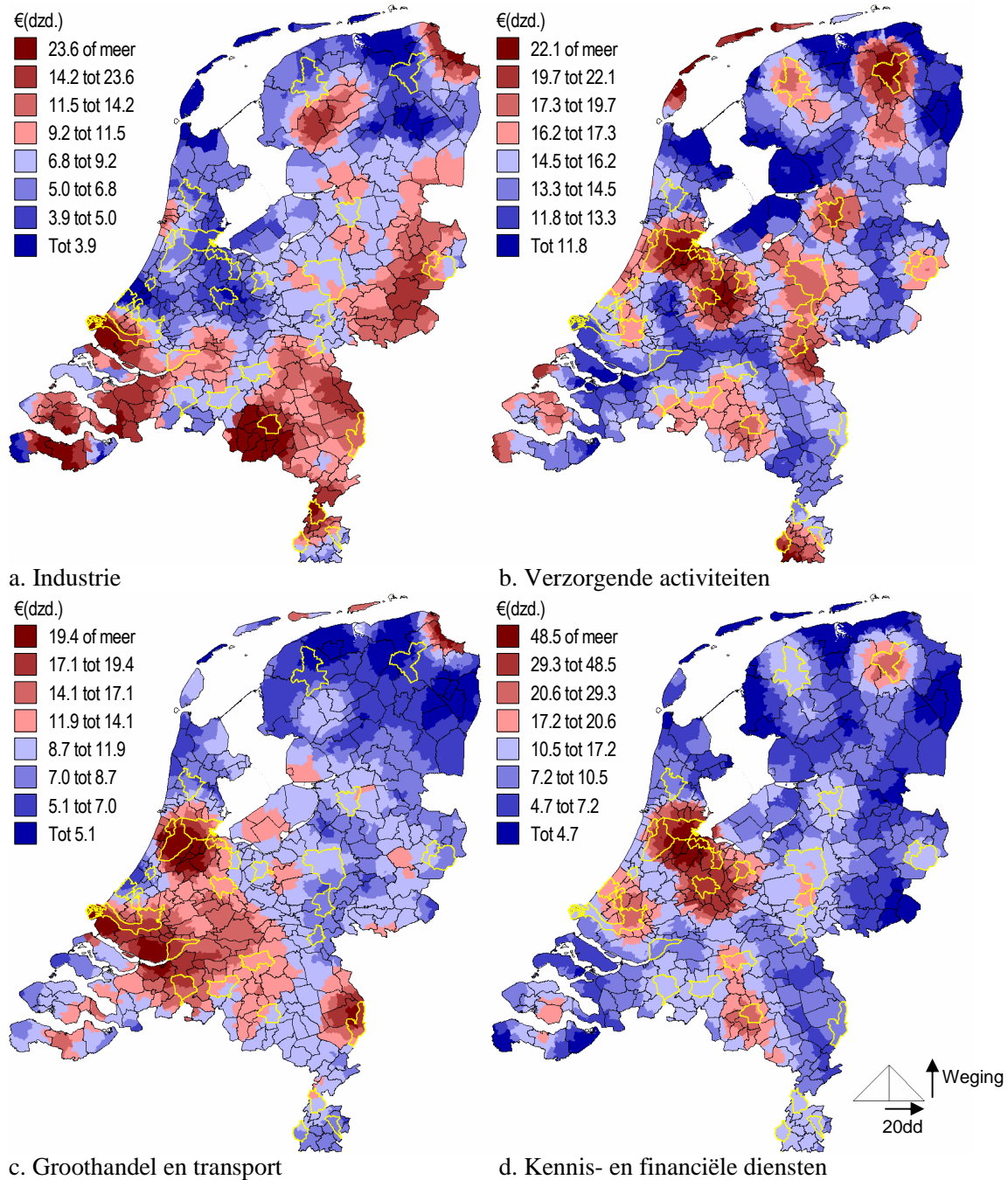
In tabel 4.1 staat de nationale en provinciale arbeidsproductiviteit per in dit onderzoek onderscheiden economische sector (de BL-sectoren en de Groningse sectoren). In figuur 4.10 is dat grafisch weergegeven. Zoals overal in dit rapport zijn deze resultaten exclusief de aardgaswinning bij Slochteren (waarvan in 2022 nog sprake was). Het gaat hier om de zogenaamde 'bruto toegevoegde waarde' (zie hoofdstuk 1). Dat is inclusief afschrijvingen op kapitaalgoederen (machines en apparatuur). In sterk kapitaalsintensieve activiteiten vormen afschrijvingen een aanzienlijk deel van de kosten. Een zuiverder manier om de toegevoegde waarde te berekenen is de netto toegevoegde waarde (zie ook hoofdstuk 1). Dat is exclusief de afschrijvingen en bestaat uit de som van winst, lonen en salarissen voor het personeel en huur en pacht van gebouwen. Op regionaal niveau zijn de afschrijvingen niet bekend en kan dus ook de netto toegevoegde waarde niet worden berekend. Hier is daarom de bruto toegevoegde waarde gemeten.

Versillen in arbeidsproductiviteit zoals hier berekend, dus per arbeidsplaats en niet per arbeidsjaar worden verklaard door verschillen in de verhouding arbeidsjaren versus arbeidsplaatsen (in sectoren met veel deeltijdwerk zal dat een dempend effect hebben op de arbeidsproductiviteit zoals hier gemeten; dat geldt bijvoorbeeld voor detailhandel, vrijetijdsactiviteiten en de zorgsector), de kapitaalsintensiteit (bij relatief veel afschrijvingen is de bruto arbeidsproductiviteit duidelijk hoger dan de netto arbeidsproductiviteit; dat geldt bijvoorbeeld voor industrie - met name procesindustrie) en de kennisintensiteit (bij kennisintensieve activiteiten bestaat het personeel voor een groter deel uit hoog opgeleiden - die veelal meer verdienen dan middelbaar en laag opgeleiden; dat geldt bijvoorbeeld voor kennisdiensten, financiële diensten en openbaar bestuur).

Uit tabel 4.1 blijkt dat er op nationaal niveau aanzienlijke verschillen in arbeidsproductiviteit bestaan tussen economische sectoren. Financiële diensten realiseren duidelijk de hoogste arbeidsproductiviteit. Op enige afstand, maar nog steeds met een ruim bovengemiddelde arbeidsproductiviteit volgen kennisdiensten, industrie, openbaar bestuur en groothandel. Bij industrie en groothandel hangt de hoge arbeidsproductiviteit samen met het hoge bedrag aan afschrijvingen op gebouwen, machines en installaties. Wanneer gerekend zou worden met de *netto* toegevoegde waarde zou de arbeidsproductiviteit in die sectoren aanzienlijk lager zijn. Bij openbaar bestuur hangt de hoge arbeidsproductiviteit samen met de gemiddeld hoge lonen en salarissen (samenhangend met het gemiddeld hoge opleidingsniveau). Bij kennisdiensten is ook sprake van een hoog gemiddeld opleidingsniveau (en dus ook bovengemiddelde lonen en salarissen), maar hier is ook de samenstelling van deze BL-sector van belang. Meegerekend zijn hier namelijk ook handel in onroerend goed, alsmede delfstoffenwinning en openbaar nut. Daar is sprake van een in verhouding tot het aantal arbeidsplaatsen zeer hoge bruto toegevoegde waarde. Zonder handel in onroerend goed, delfstoffenwinning en openbaar nut zou de arbeidsproductiviteit in kennisdiensten nationaal 97.8 duizend euro bedragen en in de provincie Groningen 66.2 duizend euro. Dan resulteert nationaal nog steeds een bovengemiddelde arbeidsproductiviteit (door het hoge gemiddelde

opleidingsniveau), maar ligt deze lager dan inclusief handel in onroerend goed, delfstoffenwinning en openbaar nut.

Figuur 4.9 Toegevoegde waarde per inwoner 18-66 jaar, vier brede sectoren, 2022

Bureau Louter, mei 2024

M23.018 Data-analyse provincie Groningen

In Groningen ligt de arbeidsproductiviteit exclusief handel in onroerend goed, delfstoffenwinning en handel in onroerend goed overigens onder het nationaal gemiddelde¹⁸.

Transport realiseert een arbeidsproductiviteit rond het gemiddelde voor de totale bedrijvigheid. Voor de overige BL-sectoren resulteert een benedengemiddelde arbeidsproductiviteit. Het gaat om economische activiteiten met relatief weinig afschrijvingen. In termen van netto toegevoegde waarde zouden deze sectoren dichter bij het nationaal gemiddelde liggen. Ook gaat het bij zorg & welzijn, detailhandel en vrijetijdsactiviteiten om activiteiten met een benedengemiddeld aantal gewerkte uren per werkende. In termen van toegevoegde waarde per gewerkt uur zou de arbeidsproductiviteit in die sectoren dus dichter bij het nationaal gemiddelde liggen (maar nog steeds ruim eronder).

Tabel 4.1 *Arbeidsproductiviteit naar economische sector, nationaal en provinciaal, 2022*

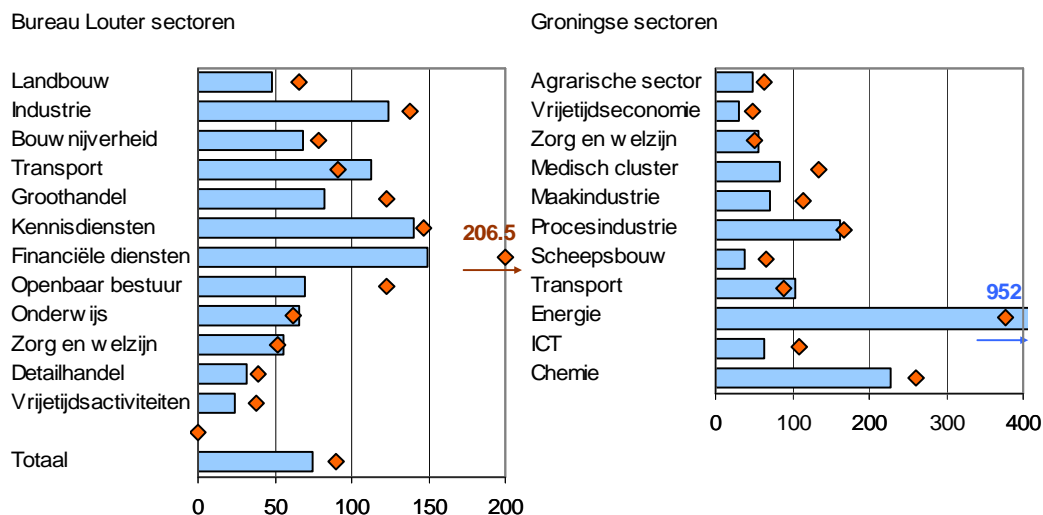
Economische sector	Toegevoegde waarde per arbeidsplaats (euro x 1.000)	
	Nederland	Groningen
<i>Bureau Louter sectoren</i>		
Landbouw	65.2	48.5
Industrie	137.6	124.0
Bouwnijverheid	78.8	67.8
Transport	91.6	112.5
Groothandel	122.3	81.7
Kennisdiensten	147.1	140.2
Financiële diensten	206.5	149.7
Openbaar bestuur	122.9	69.8
Onderwijs	62.2	65.3
Zorg en welzijn	51.6	55.6
Detailhandel	39.3	31.1
Vrijetijdsactiviteiten	37.6	24.0
Ambulant	67.0	56.9
Totaal excl. ambulanten	91.6	75.9
Totaal	90.1	74.7
<i>Groningse sectoren</i>		
Agrarische sector	64.0	47.9
Vrijetijdseconomie	46.9	29.4
Zorg en welzijn	50.9	54.8
Medisch cluster	134.1	82.9
Maakindustrie	113.5	71.5
Procesindustrie	166.6	161.5
Scheepsbouw	65.5	38.5
Transport	88.9	103.8
Energie	377.7	951.9
ICT	108.8	62.5
Chemie	262.0	228.9

Vergeleken met het nationaal gemiddelde ligt de arbeidsproductiviteit in Groningen veelal lager. Er zijn echter ook uitzonderingen:

¹⁸ De arbeidsproductiviteit van handel in onroerend goed (waarin ook de waarde van vastgoed is verwerkt) bedraagt nationaal maar liefst 890 duizend euro en in Groningen 616 duizend euro. De arbeidsproductiviteit van openbaar nut is nationaal 304 duizend euro. Hier scoort Groningen veel hoger, namelijk 842 duizend euro.

- De arbeidsproductiviteit is voor transport in Groningen ruim hoger dan het nationaal gemiddelde. Dat hangt samen met het grote aandeel 'vervoer over water'. Met name bij rederijen is sprake van hoge afschrijvingen op materiaal (zeeschepen). Uit figuur 1.4 en 2.4 in bijlage I kan worden berekend dat de arbeidsproductiviteit voor transport in Eemsdelta maar liefst 279 duizend euro bedraagt. Die gemeente is ook goed voor de helft van de totale Groningse toegevoegde waarde in transport.
- De arbeidsproductiviteit in onderwijs is bovengemiddeld. Dat is vooral aan de stad Groningen te danken. De gemiddelde lonen liggen in het hoger onderwijs (universiteit en hbo) namelijk boven het gemiddelde voor het totale onderwijs.
- Ook de bovengemiddelde arbeidsproductiviteit in zorg en welzijn wordt verklaard door de stad Groningen. Met name het academisch ziekenhuis kent een relatief hoge arbeidsproductiviteit (als gevolg van de hoge lonen en salarissen).
- De achterstand op het nationaal gemiddelde is voor industrie niet groot. Er bestaan daarbij duidelijke verschillen tussen gemeenten. De stad Groningen scoort ongeveer volgens het gemiddelde van de provincie, Veendam ongeveer volgens het nationaal gemiddelde. Voor Eemsdelta resulteert een arbeidsproductiviteit van 190 duizend euro (vooral dankzij de chemie) en voor Het Hogeland zelfs van 324 duizend euro (vooral dankzij de energiecentrales). De overige Groningse gemeenten realiseren een ruim benedengemiddelde arbeidsproductiviteit.

Figuur 4.10 Arbeidsproductiviteit per sector, Groningen en Nederland

Wat betreft de Groningse sectoren richt de aandacht zich hier vooral op activiteiten die geen grote overlap hebben met de BL-sectoren. Verschillen tussen Groningen en Nederland kunnen ook hier weer samenhangen met verschillen in samenstelling van de bedrijvigheid *binnen* de Groningse sectoren (bijvoorbeeld een oververtegenwoordiging van sectoren in Groningen met een nationaal relatief hoge arbeidsproductiviteit) of met verschillen in arbeidsproductiviteit tussen Groningen en Nederland per sector. Uit tabel 4.1 blijkt het volgende:

- Nationaal is de arbeidsproductiviteit in het medisch cluster hoog. Groningen blijft daar ruim bij achter. In het kader 'Het medisch cluster' wordt dit uitgewerkt.
- In sectoren als de maakindustrie en de scheepsbouw (een onderdeel daarvan) ligt de arbeidsproductiviteit ruim onder het nationaal gemiddelde. Voor de redenen daarvoor zou diepgaander onderzoek nodig zijn.

- In procesindustrie en chemie (een onderdeel daarvan) blijft de arbeidsproductiviteit ook achter bij het nationaal gemiddelde, maar minder dan in de maakindustrie.
- In de ICT is de arbeidsproductiviteit in Groningen duidelijk lager dan het nationaal gemiddelde.
- In energie is de arbeidsproductiviteit in Groningen duidelijk hoger dan het nationaal gemiddelde. Dat hangt samen met de vestiging van enkele grote energiecentrales.

Het medisch cluster

Het medisch cluster bestaat naast academische ziekenhuizen uit farmaceutische industrie en productie van medische apparatuur, uit groothandel in medicijnen en medische apparatuur, uit speur- en ontwikkelingswerk op het gebied van gezondheid en uit medische laboratoria. Volgens gegevens uit 2022 zijn er in academische ziekenhuizen in Nederland 70.7 arbeidsplaatsen en in de overige delen van het medisch cluster (productie, handel en onderzoek) 102.3 arbeidsplaatsen.

Dat het medisch cluster sterk is oververtegenwoordigd in Groningen is vooral te danken aan de stad Groningen. Van de 18.1 duizend arbeidsplaatsen in de provincie zijn maar liefst 17.4 duizend in de stad Groningen te vinden. Daarvan neemt het UMCG 79% voor zijn rekening. Van de 4.4 duizend arbeidsplaatsen in het medisch cluster in Groningen exclusief het academisch ziekenhuis levert de stad Groningen vervolgens een aandeel van 83%. In de rest van de provincie zijn Witec (Stadskanaal) en PendraCare/Wellingq (Leek) nog wat grotere bedrijven. Typen activiteiten die naast het academisch ziekenhuis nog voor een substantiële bijdrage aan de provinciale werkgelegenheid zorgen (alle rond de duizend arbeidsplaatsen) zijn medische laboratoria, speur- en ontwikkelingswerk op het gebied van gezondheid en vervaardiging van medische apparaten en hulpmiddelen.

Wordt het academisch ziekenhuis buiten beschouwing gelaten, dan zou voor de provincie Groningen een relatieve vertegenwoordiging van 1.25 (25% meer dan het nationaal gemiddelde) resulteren voor arbeidsplaatsen en van 0.49 voor toegevoegde waarde. Voor de stad Groningen zijn de scores overigens aanzienlijk hoger, namelijk respectievelijk 2.35 voor arbeidsplaatsen en 0.87 voor toegevoegde waarde. Ook de rest van het medisch cluster is dus vooral in de stad Groningen geconcentreerd.

De reden voor de ruim bij het nationaal gemiddelde achterblijvende arbeidsproductiviteit van het medisch cluster is in Groningen als volgt:

- Voor academische ziekenhuizen is de arbeidsproductiviteit nationaal 96.9 duizend euro en in Groningen 89.1 duizend euro. Voor de totale sector zorg en welzijn is dat 51.6 duizend euro voor Nederland en 55.6 duizend euro voor Groningen. De arbeidsproductiviteit is voor academische ziekenhuizen dus hoger dan gemiddeld in zorg en welzijn.
- Voor de rest van het medisch cluster (exclusief academische ziekenhuizen) is de arbeidsproductiviteit nationaal 159.8 duizend euro en in Groningen 63.1 duizend euro. Zowel nationaal als in Groningen is de arbeidsproductiviteit voor academische ziekenhuizen dus ruim lager dan voor de rest van het medisch cluster.
- Het aandeel van academische ziekenhuizen in het totale medisch cluster bedraagt in Groningen 76.1% en nationaal 40.9% (en in termen van toegevoegde waarde respectievelijk 81.8% en 29.5%).
- De reden voor de duidelijk lagere arbeidsproductiviteit in Groningen dan nationaal is dus ten eerste dat het deel met een relatief lage arbeidsproductiviteit (academische ziekenhuizen) sterk is oververtegenwoordigd in Groningen en daarmee het gemiddelde omlaag trekt. Daarnaast bestaan er binnen de rest van het medisch cluster duidelijke (nationale en regionale) verschillen in arbeidsproductiviteit (hoog voor farmaceutische industrie, high-tech productie van medische apparatuur en in de groothandel voor beide typen producten; laag voor speur- en ontwikkelingswerk in gezondheid en medische laboratoria). Groningen is juist gespecialiseerd in de relatief laagproductieve onderdelen van de 'rest van het medisch cluster'.

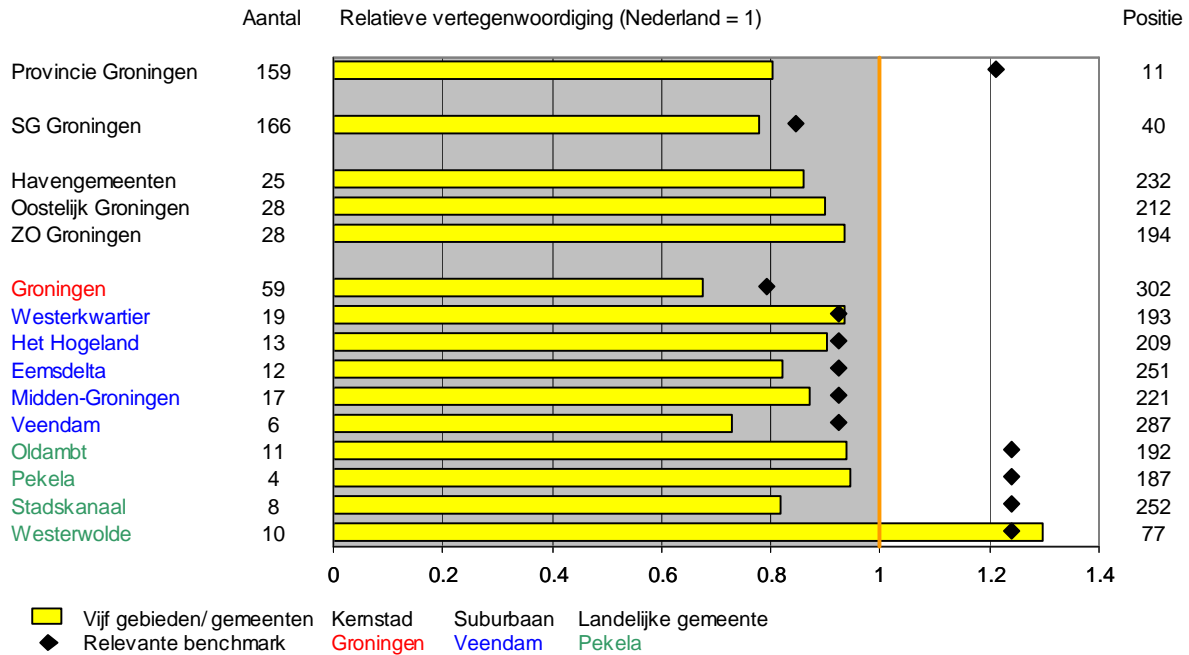
Startende bedrijven

In figuur 4.11 staat het aantal startende bedrijven voor de industrie. De provincie Groningen kent een relatieve vertegenwoordiging van het aantal startende bedrijven in industrie, die lager is dan het nationaal gemiddelde en ruim lager dan het gemiddelde voor de benchmarkprovincies. In de provinciale ranglijst neemt de provincie de elfde positie in. Ook in stadsgewest Groningen starten relatief weinig bedrijven. Van de 47 regio's neemt stadsgewest Groningen slechts positie veertig in. Ook in de benchmarkregio's ligt het aantal startende bedrijven overigens onder het nationaal gemiddelde.

Van alle Groningse gemeenten kent de stad Groningen het laagste aantal starters in de industrie per duizend inwoners van 18-66 jaar. Dat bevestigt opnieuw dat de stad Groningen een bescheiden positie inneemt wat betreft industrie. Bedacht moet worden dat oprichters van bedrijven vaak binnen de sector waar zij voorheen werkten een bedrijf starten. Doordat het aantal arbeidsplaatsen in industrie in de stad Groningen laag is (per inwoner van 18-66 jaar), mocht daarom worden verwacht dat ook het aantal starters per inwoner van 18-66 jaar in de industrie laag zou zijn. Binnen de nationale gemeentelijke ranglijst resulteert voor de stad Groningen slechts positie 302 van 337 gemeenten. Met uitzondering van

Westerwolde scoren overigens ook de andere Groningse gemeenten benedengemiddeld. Veelal scoren zij ook lager dan hun relevante benchmarkgroep. Uitzonderingen daarop zijn slechts Westerkwartier en Westerwolde. Groningen kent dus geen sterke positie wat betreft het aantal startende bedrijven in de industrie.

Figuur 4.11 Starters per gebied 2022, Industrie

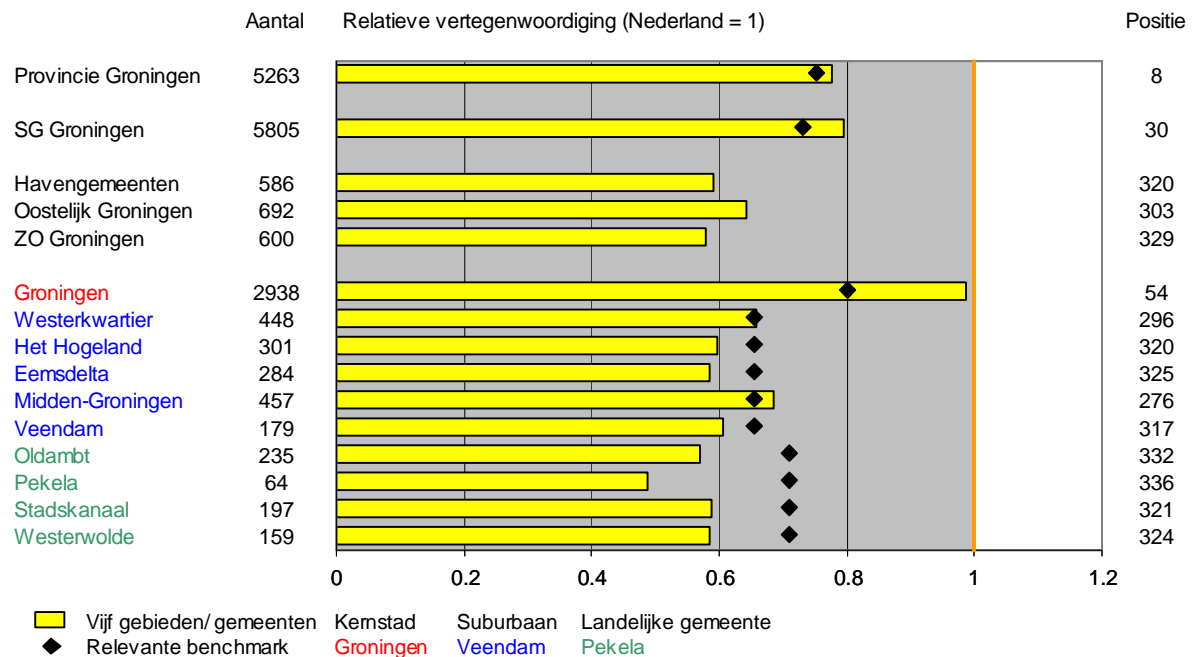

In figuur 4.12 staat de startersintensiteit (het aantal startende bedrijven per duizend inwoners van 18-66 jaar) voor de totale bedrijvigheid. Daaruit blijkt dat zowel de provincie als het stadsgewest een relatieve ondervertegenwoordiging van het aantal startende bedrijven kennen, maar dat zij daarmee toch nog iets hoger scoren dan het benchmarkgemiddelde.

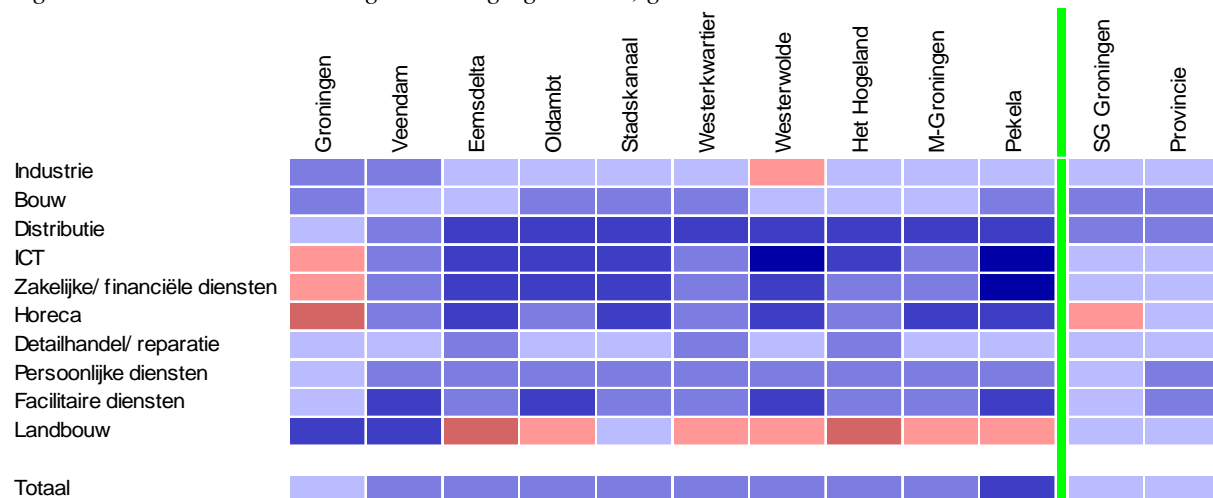
Van de tien gemeenten kent de stad Groningen duidelijk de hoogste startersintensiteit. Ook de stad Groningen scoort echter onder het nationaal gemiddelde, zij het in zeer lichte mate. Daarmee realiseert Groningen toch nog plaats 54. Dat wordt verklaard door de 'scheve verdeling' van de startersintensiteit. Vooral stedelijke gebieden (die veel gewicht in de schaal leggen bij het bepalen van de nationaal gemiddelde score) vertonen bovengemiddelde scores, terwijl een groot aantal wat kleinere gemeenten benedengemiddeld scoort. De overige gemeenten scoren ongeveer even hoog op de startersintensiteit, met een wat hogere score voor Midden-Groningen en een wat lagere score voor Pekela. De acht laagst scorende gemeenten in Groningen behoren tot de 21 gemeenten met de laagste score in Nederland. De provincie Groningen kent dus een relatief klein aantal startende bedrijven. Met uitzondering van de stad Groningen (die wel hoger scoort dan de benchmarksteden), Westerkwartier en Midden-Groningen blijft de score op de startersintensiteit ook achter bij hun benchmarkgroep. Dit leidt tot de vraag waarom het aantal startende bedrijven in Groningen zo laag is en of er iets aan te doen valt.

In figuur 4.13 staat weer de kruising van gebieden naar sectoren. De sectorindeling wijkt daarbij af van de sectorindeling voor het aantal arbeidsplaatsen en de toegevoegde waarde. Deze gegevens zijn gekocht bij de Kamer van Koophandel in plaats van bij Stichting LISA.

Figuur 4.12 Relatieve vertegenwoordiging starters per gebied 2022, Totaal

Figuur 4.13 Relatieve vertegenwoordiging starters, gebied naar sector

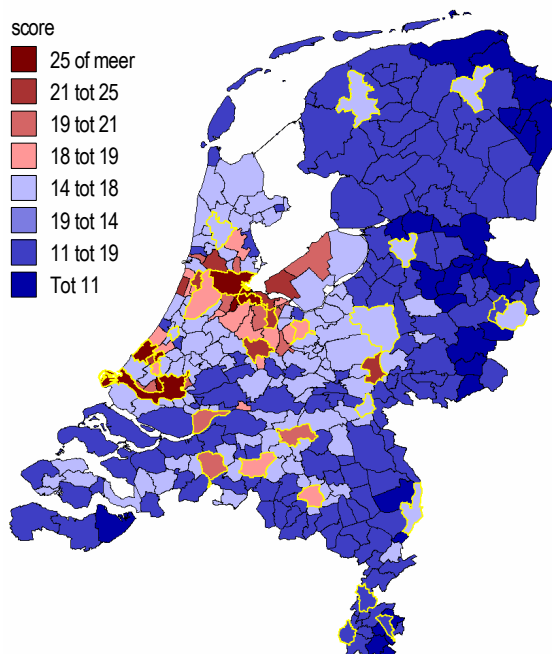
Landbouw is de enige sector waarvoor het aantal starters per duizend inwoners van 18-66 jaar boven het nationaal gemiddelde ligt. Dat geldt dan wel direct voor zeven gemeenten, met vooral in de twee Havengemeenten vrij veel startende bedrijven. In Groningen en Veendam is het aantal startende bedrijven in de landbouw overigens sterk ondervertegenwoordigd. Dat geldt vooral voor Groningen (zie figuur 3.10 in bijlage I). Omdat die gemeente veel gewicht in de schaal legt bij het bepalen van de totaalscore, resulteert ook voor landbouw een ondervertegenwoordiging voor de provincie en voor stadsgewest Groningen. Bij landbouw gaat het in absolute zin overigens om een klein aantal startende bedrijven, namelijk 78 (in 2022) op een totaal van 5.263 startende bedrijven in Groningen (alle sectoren bij elkaar). Zie daartoe tabel 3.10 en 3.11 in bijlage I. Naast landbouw resulteert voor gemeenten slechts vier maal een oververtegenwoordiging voor het aantal starters, waarvan drie maal voor de stad Groningen. Het gaat daarbij om informatiegeoriënteerde activiteiten (ICT en zakelijke/financiële diensten), die verder in alle

gemeenten ruim benedengemiddeld scoren en om horeca. Ook daarvoor resulteren in alle andere Groningse gemeenten slechts ruim benedengemiddelde scores, maar het aantal startende bedrijven in horeca is zo hoog in de stad Groningen dat daarvoor een oververtegenwoordiging resulteert in stadsgewest Groningen (overigens mogelijk ook mede dankzij de vier Noord-Drentse gemeenten).

Tenslotte kent Westerwolde nog een oververtegenwoordiging in industrie (zie ook figuur 4.11). Ook het aantal startende bedrijven in de industrie is overigens niet hoog in Groningen, namelijk 159 (zie tabel 3.1 in bijlage I). Dat is drie procent van het totale provinciale aantal starters. Dat is ook een sector waarvoor de achterstand op het nationaal gemiddelde veelal niet groot is: zeven maal resulteert een score tussen 0.75 en 1.00 op de relatieve vertegenwoordiging. Detailhandel is en andere sector waar veelal geen sprake is van een sterke ondervertegenwoordiging (zeven maal een score tussen 0.75 en 1). Voor de andere sectoren is niet alleen sprake van een relatieve ondervertegenwoordiging, maar is dat vaak ook een duidelijke ondervertegenwoordiging: zie bijvoorbeeld ICT (figuur 3.4 in bijlage I).

In figuur 4.14 staat de relatieve vertegenwoordiging van het aantal starters (per duizend inwoners van 18-66 jaar). Daaruit blijkt zeer duidelijk dat het relatief aantal starters vooral zeer hoog is in de Noordvleugel van de Randstad (inclusief Almere) en, in wat mindere mate, in de Zuidvleugel van de Randstad. Buiten de Randstad zijn er slechts vijf gemeenten met een bovengemiddelde score, namelijk de vier grootste Brabantse steden en Arnhem. In het noordoosten van Nederland (de provincies Groningen, Fryslân, Drenthe en Overijssel) zijn het de kernsteden Groningen, Leeuwarden, Zwolle en Enschede, alsmede de regionale kern Deventer die iets onder het nationaal gemiddelde scoren. Alle overige gemeenten in het noordoosten scoren lager. Zeven van de tien Groningse gemeenten scoren in de laagste klasse (Westerkwartier en Midden-Groningen zijn hier de uitzonderingen). Dat geldt ook voor veel landelijke gemeenten in Overijssel.

Figuur 4.14 Startersintensiteit: aantal startende bedrijven per 1.000 inwoners van 18-66 jaar, 2022

5 Economische ontwikkelingen 1996-2022

In dit hoofdstuk staan economische ontwikkelingen in het verleden centraal. Ook hier geldt weer dat voor arbeidsplaatsen gegevens voor 2023 weliswaar al bekend zijn voor Groningen, maar niet voor de rest van Nederland, zodat om de vergelijkbaarheid tussen alle gebieden te waarborgen 2022 als het meest recente realisatiejaar is beschouwd. De ontwikkelingen zijn voor de periode 2013-2022 bekend voor alle drie indicatoren (arbeidsplaatsen, toegevoegde waarde en aantal startende bedrijven). Voor het aantal arbeidsplaatsen en het aantal startende bedrijven zijn tevens de gegevens voor de periode 1996-2022 bekend. Dat geldt echter niet voor de toegevoegde waarde. Om onderlinge vergelijking tussen alle drie indicatoren mogelijk te maken en omdat de belangstelling vooral uitgaat naar recente ontwikkelingen ligt het accent op de meer recente periode 2013-2022, maar zijn voor arbeidsplaatsen en het aantal startende bedrijven tevens de ontwikkelingen over langere termijn (vanaf 1996) weergegeven in de figuren.

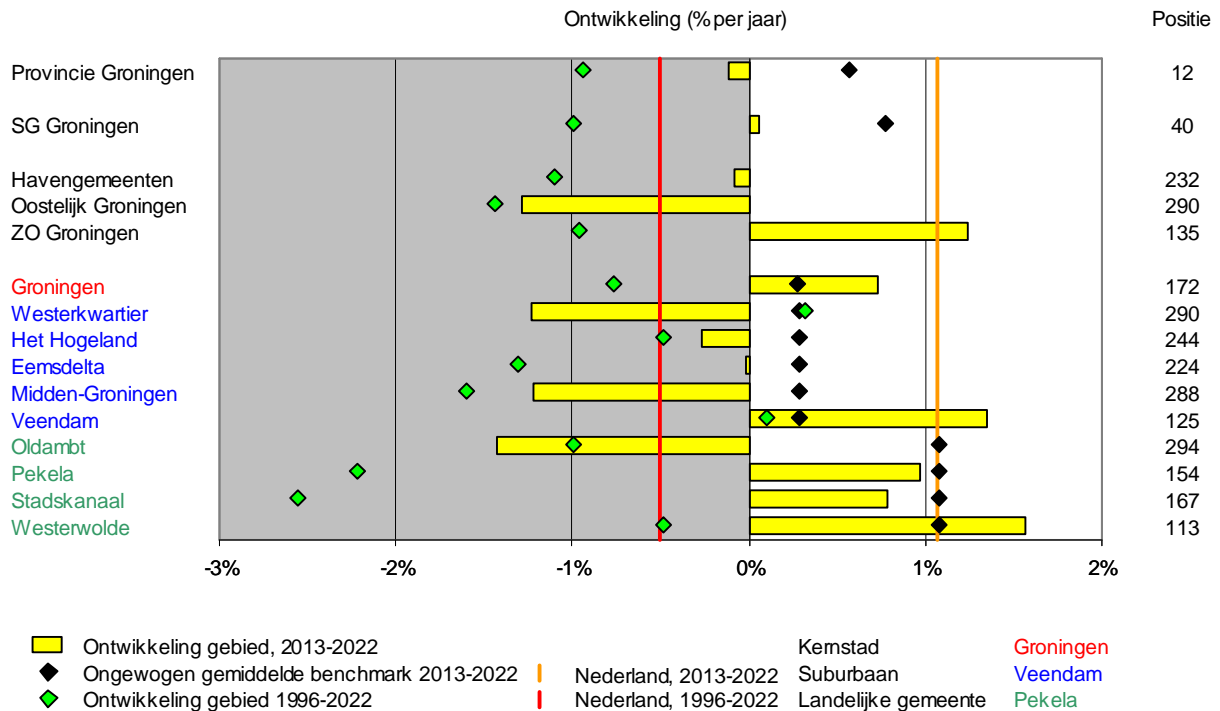
In bijlage I staan figuren met de relatieve ontwikkeling per sector voor het aantal arbeidsplaatsen (figuur 4.1 tot en met 4.26) en de toegevoegde waarde (figuur 5.1 tot en met 5.26). Onderscheid is gemaakt naar de twaalf BL-sectoren, de ambulante activiteiten en het totaal inclusief en exclusief ambulante activiteiten, alsmede de elf Groningse sectoren. Tevens staan in die bijlage dergelijke figuren voor het aantal startende bedrijven (figuur 6.1 tot en met 6.11). Daarbij is onderscheid gemaakt tussen tien sectoren en is een totaalscore bepaald.

Aan de hand van één voorbeeld, namelijk industrie (zie figuur 5.1), is hier aangegeven hoe de resultaten in bijlage I 'gelezen' moeten worden. Dat is deels vergelijkbaar met de figuren voor economische specialisaties (zie figuur 4.1 en de toelichting daarbij). De toelichting bij figuur 5.1 wordt daarom beperkt tot de verschillen met figuur 4.1. Vervolgens worden de ontwikkelingen getoond en besproken voor de totale bedrijvigheid en tenslotte zijn soortgelijke overzichten als in hoofdstuk 4 gemaakt voor de kruising van sector naar gebied. Achtereenvolgens wordt ingegaan op het aantal arbeidsplaatsen, de toegevoegde waarde en het aantal startende bedrijven.

De staafjes in figuur 5.1 laten de ontwikkeling in de periode 2013-2022 per gebied zien (in procenten per jaar). De zwarte stippen geven de gemiddelde ontwikkeling in die periode in de benchmarkgebieden weer. Aan de hand van de groene stippen wordt duidelijk wat de gemiddelde procentuele ontwikkeling van het aantal arbeidsplaatsen in de periode 1996-2022 is geweest. Wanneer het uiteinde van het staafje rechts van de groene stip ligt, was de ontwikkeling in de periode 2013-2022 gunstiger dan in de periode 1996-2022, wanneer het uiteinde van het staafje links van de groene stip ligt, was de ontwikkeling in de periode 2013-2022 ongunstiger dan in de periode 1996-2022.

De twee verticale lijnen laten de nationale gemiddelde procentuele ontwikkeling per jaar van het aantal arbeidsplaatsen zien voor de periode 2013-2022 (de oranje lijn) en voor de periode 1996-2022 (de rode lijn). Wanneer de oranje lijn rechts van de rode lijn ligt, was de nationale ontwikkeling in de periode 2013-2022 gunstiger dan in de periode 1996-2022, wanneer de oranje lijn links van de rode lijn ligt, was de ontwikkeling in de recente periode 2013-2022 ongunstiger dan in de lange termijn periode 1996-2022.

Figuur 5.1 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per gebied, 2013-2022 en 1996-2022, Industrie

Voor de periode 2013-2022 kan de ontwikkeling ten eerste tussen de gebieden onderling worden vergeleken (de uiteinden van de staafjes), ten tweede (voor de gebieden en de gemeenten) met het provinciaal gemiddelde¹⁹, ten derde tussen een gebied en de voor dat gebied relevante benchmarkgroepen (met uitzondering van de drie gebieden die uit meerdere gemeenten bestaan omdat daarvoor geen benchmarkgroep kon worden vastgesteld), ten vierde met de nationale ontwikkeling (de oranje lijn) en ten vijfde met de ontwikkeling van het gebied in de periode 1996-2022. Tenslotte kan voor de gemeenten die deel uitmaken van het stadsgewest Groningen (de rood en blauw gekleurde gemeenten) eventueel nog worden vergeleken met het gemiddelde voor het stadsgewest (waarbij de score mede is bepaald door de Noord-Drentse gemeenten).

Voor de periode 1996-2022 kan de ontwikkeling ten eerste tussen de gebieden onderling worden vergeleken (de positie van de stippen), ten tweede met het provinciaal gemiddelde en ten derde met de nationale ontwikkeling. Ook hier kan voor de stad Groningen en de suburbane gemeenten nog worden vergeleken met het gemiddelde voor het stadsgewest. In de bijlage kan zo elke sector worden bekeken.

Soms is voor een gebied sprake van een (zeer) lage relatieve vertegenwoordiging. Dan kan een bescheiden groei in absolute zin leiden tot een spectaculaire groei in procenten per jaar. Er vindt dan groei plaats vanaf een lage basis. Daarom wordt aangeraden om de procentuele *ontwikkelingen* in figuur 4.1 tot en met 4.26 in bijlage I altijd te vergelijken met de relatieve *vertegenwoordiging* in figuur 1.1 tot en met figuur 1.26: figuur 4.1 wordt vergeleken met figuur 1.1, figuur 4.2 met figuur 1.2, enzovoorts. Dit geldt ook voor toegevoegde waarde (figuur 2 en figuur 5 in bijlage I) en starters (figuur 3 en figuur 6 in bijlage I). Vooral situaties waarbij een bovengemiddelde specialisatie samengaat met een bovengemiddelde groei dragen veel bij aan de economie. Bij groei vanaf een lage basis hoeft dat niet het geval te zijn. Lage groei bij een hoge economische specialisatie is zorgelijk

¹⁹ Met het stadsgewest Groningen is geen zuivere vergelijking mogelijk omdat ook vier Drentse gemeenten tot het stadsgewest Groningen zijn gerekend.

omdat het om een aanzienlijk verlies in absolute zin kan gaan. Lage groei bij een lage economische specialisatie hoeft niet alarmerend te zijn, omdat het in absolute zin om een bescheiden (negatieve) ontwikkeling kan gaan. Tevens dient, naast de relatieve specialisatie, ook rekening gehouden te worden met de absolute omvang. Bij nationaal kleine sectoren kan het bij een hoge relatieve specialisatie in een gebied slechts om een bescheiden aantal arbeidsplaatsen in absolute zin gaan.

Uit figuur 5.1 blijkt dat het aantal arbeidsplaatsen in de provincie Groningen in de industrie in de periode 2013-2022 iets is afgenomen (met ongeveer 0.1% per jaar). Daarmee bleef Groningen ruim achter bij het nationaal gemiddelde (een groei met ongeveer 1.1% per jaar). In de ranglijst van twaalf provincies neemt Groningen daarmee de laatste plaats in. De ontwikkeling in de periode 2013-2022 was minder ongunstig dan in de periode 1996-2022, toen het aantal arbeidsplaatsen met een procent per jaar afnam. Ook toen bleef Groningen achter bij de nationale ontwikkeling (een afname met een half procent per jaar), maar was de 'achterstand' op de nationale ontwikkeling minder groot dan in de periode 2013-2022 (respectievelijk een half procent en 1.3%). Uit figuur 4.1 blijkt dat het in 2022 in absolute zin om 22.0 duizend arbeidsplaatsen in de industrie gaat. Dat komt overeen met 7.1% van het totaal aantal arbeidsplaatsen in de provincie Groningen (zie figuur 1.15 in bijlage I, waaruit blijkt dat het totaal aantal arbeidsplaatsen in de provincie Groningen 310.0 duizend bedraagt in 2022). De ontwikkeling van het aantal arbeidsplaatsen in de industrie in de periode 2013-2022 bleef achter bij het gemiddelde voor de benchmarkprovincies (Drenthe, Fryslân en Zeeland), waar de groei overigens ook een halve procent per jaar achterbleef bij de nationale ontwikkeling.

Als voorbeeld om de interpretatie van figuur 5.,1 toe te lichten, is gekeken naar de ontwikkeling van de industrie in de stad Groningen. Dan blijkt het volgende:

- Er is in de periode 2013-2022 sprake geweest van een groei van het aantal arbeidsplaatsen van 0.7% per jaar in de stad Groningen. Daarmee was de ontwikkeling in Groningen gunstiger dan in vier van de vijf suburbane gemeenten in de provincie (Veendam is de enige uitzondering), terwijl de ontwikkeling ongunstiger was dan in drie van de vier landelijke gemeenten (met hier Oldambt als uitzondering).
- De ontwikkeling in de stad Groningen lag ruim boven de ontwikkeling in de provincie.
- Groningen scoorde gunstiger dan de benchmark van nationaal decentraal gelegen kernsteden.
- De ontwikkeling in Groningen bleef wel 0.4% per jaar achter bij de nationaal gemiddelde ontwikkeling.
- In de recente periode 2013-2022 was de gemiddelde procentuele ontwikkeling van de industrie in de stad Groningen ongeveer 1.5% per jaar hoger dan in de periode 1996-2022²⁰. Nationaal was het verschil tussen de twee periodes overigens nog iets groter, namelijk 1.6% per jaar. Sinds 2013 heeft de industrie zich nationaal én regionaal dus gunstiger ontwikkeld dan op langere termijn.
- In de stad Groningen ontwikkelde het aantal arbeidsplaatsen in de industrie zich gunstiger dan in het totale stadsgewest. De ontwikkeling was dus in de kernstad gunstiger dan in het suburbane deel van het stadsgewest (inclusief de Noord-Drentse gemeenten).
- Uit een vergelijking met figuur 4.1 blijkt dat de relatieve vertegenwoordiging van industrie in Groningen duidelijk achterblijft bij het nationaal gemiddelde, bij het provinciaal gemiddelde, bij het gemiddelde voor het stadsgewest en bij alle andere gebieden en gemeenten. Met 5.1 duizend arbeidsplaatsen levert de industrie slechts 3.0% van het totaal aantal arbeidsplaatsen in de stad Groningen (bij een aandeel van 7.1% in de provincie als geheel en 8.0% in Nederland). Er is in de stad Groningen dus sprake van een ontwikkeling vanaf een lage basis en in absolute zin draagt de ontwikkeling in de industrie voor de stad Groningen slechts in bescheiden mate bij aan de totale ontwikkeling van het aantal arbeidsplaatsen (namelijk 1.0% van de totale toename van het aantal arbeidsplaatsen in de totale bedrijvigheid in Groningen in de periode 2013-2022).

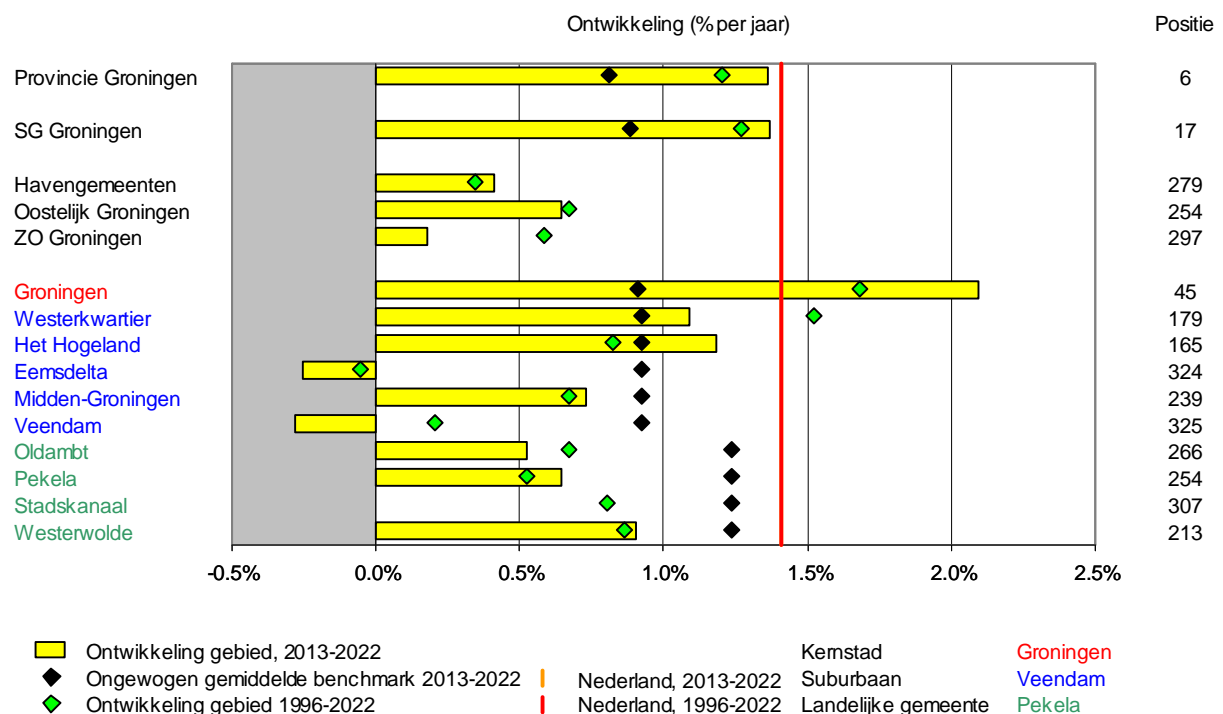
²⁰ Hierbij vormt de periode 2013-2022 nog een deel van de periode 1996-2022. De verschillen tussen de periode 1996-2013 en 2013-2022 zijn nog groter.

- Op langere termijn (1996-2022: de groene stippen in figuur 5.1) nam het aantal arbeidsplaatsen in de industrie in Groningen sterker af dan in Westerkwartier en Veendam (beide met een lichte groei), het Hogeland en Westerwolde, maar was de afname minder groot dan in de vijf andere gemeenten.
- De stad Groningen kende in de periode 1996-2022 een iets minder sterke afname dan de provincie als geheel.
- Groningen realiseerde een iets sterkere afname dan het nationaal gemiddelde.

Aan de hand van de figuren 4.2 tot en met 4.26 in bijlage I kunnen op deze wijze alle onderscheiden sectoren worden beoordeeld.

In figuur 5.2 staat de ontwikkeling van het aantal arbeidsplaatsen voor de totale bedrijvigheid.

Figuur 5.2 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per gebied, 2013-2022 en 1996-2022, totale bedrijvigheid

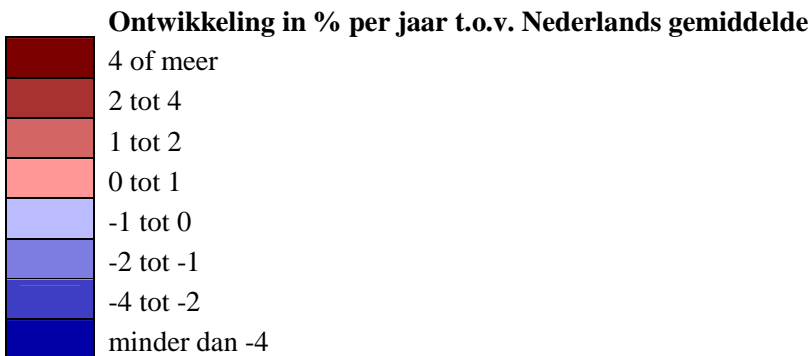
In zowel de periode 2013-2022 als de periode 1996-2022 is de werkgelegenheidsfunctie nationaal met 1.41% per jaar toegenomen. De rode en de oranje lijn vallen daardoor precies over elkaar heen. De provincie Groningen bleef daar zowel in de periode 2013-2022 als, in iets sterkere mate, de periode 1996-2022 iets bij achter. In de provinciale ranglijst werd daarmee voor de periode 2013-2022 een zesde plaats gerealiseerd. Groningen bleef de benchmarkgebieden ruim voor. Ongeveer eenzelfde beeld resulteert voor stadsgewest Groningen. Daarvoor resulteert positie 17 in de ranglijst van 47 regio's. Ook het stadsgewest scoorde daarmee gunstiger dan de benchmarkgroep.

Op het niveau van de vijf Groningse gebieden scoorde de stad Groningen duidelijk gunstiger dan de andere vier gebieden. Waar de stad ruim bovengemiddeld presteerde (en positie 45 bereikte in de ranglijst van 337 gemeenten) bleven Westerkwartier en Het Hogeland en vooral de gebieden aan en oostkant van de provincie achter bij de nationale ontwikkeling. In Veendam en Eemsdelta is het aantal arbeidsplaatsen zelfs afgenomen, in een periode van aanzienlijke nationale en regionale groei. In de periode 2013-2022 was de stad Groningen zelfs goed voor 82% van de totale provinciale toename van het aantal

arbeidsplaatsen (in de periode 1996-2013 was dat nog 66%). Ook op langere termijn (de periode 1996-2022) was dat het beeld, waarbij Groningen recentelijk een wat sterkere groei kende en Westerkwartier en Zuidoostelijk Groningen een wat minder sterke groei dan op langere termijn.

Vergeleken met de benchmark van soortgelijke gemeenten scoort de stad Groningen duidelijk hoger dan soortgelijke kernsteden en presteren ook Westerkwartier en Het Hogeland wat gunstiger dan hun 'soortgenoten'. Voor alle zeven 'oostelijke gemeenten' resulteert een bij hun benchmark achterblijvende ontwikkeling. De ontwikkeling sinds 2013 wijkt niet sterk af van de ontwikkeling op wat langere termijn. Zoals al aangegeven ligt de recente groei voor de stad Groningen nog wat hoger dan de ontwikkeling op langere termijn. Dat geldt ook enigszins voor Het Hogeland, Pekela, Midden-Groningen en Westerwolde. In Veendam en vooral Stadskanaal viel de ontwikkeling van het aantal arbeidsplaatsen recentelijk wat terug. Eerder werd al aangegeven dat de stad Groningen een steeds groter aandeel in de procentuele groei lijkt te gaan leveren. De ruimtelijke concentratie binnen de provincie in de hoofdstad is dus in de loop der tijden toegenomen. Het aandeel van de stad binnen de totale provinciale werkgelegenheid nam toe van 49% in 1996, via 51% in 2013 naar 55% in 2022. Daarbij moet worden aangetekend dat ook de bevolking in de stad Groningen bovengemiddeld is gegroeid. Per inwoner van 18-66 jaar (de 'werkgelegenheidsfunctie') is de ontwikkeling tussen 'stad en ommeland' dus minder groot geweest: het verschil in werkgelegenheidsfunctie tussen de stad Groningen en de rest van de provincie is tussen 1996 en 2002 eerst toegenomen, vervolgens tot 2014 afgenomen, om echter recentelijk weer te gaan stijgen. Per saldo is de verhouding tussen de werkgelegenheidsfunctie van de stad Groningen ten opzichte van de rest van de provincie tussen 1996 en 2022 iets afgenomen (van 1.585 in 1996 naar 1.558 in 2022).

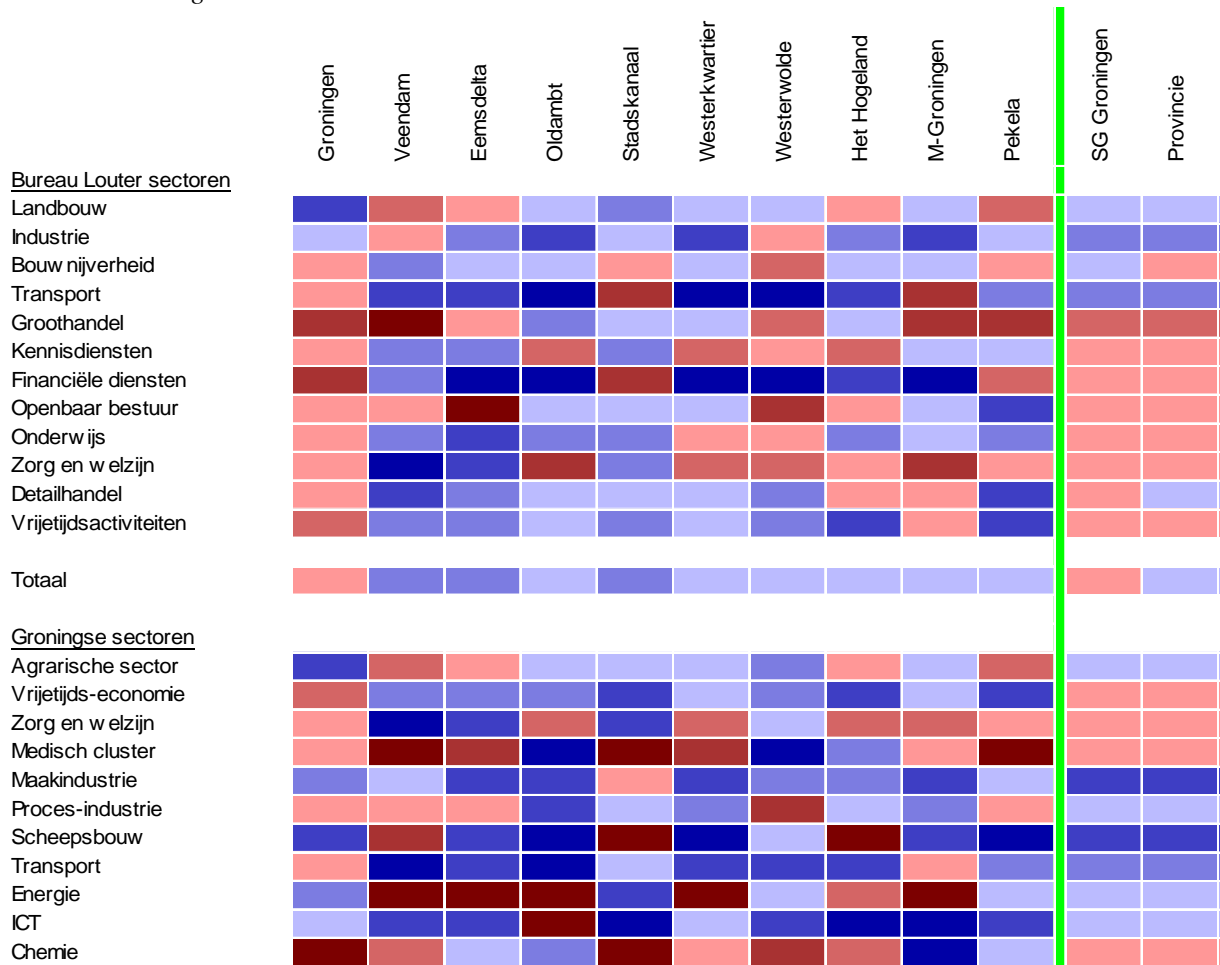
In figuur 5.3 staat de ontwikkeling van het aantal arbeidsplaatsen per BL-sector voor de tien gemeenten, het stadsgewest Groningen en de provincie. In bijlage II staan de exacte cijfers. Daarbij is steeds de afwijking van het nationaal gemiddelde bepaald. Rood wil hier dus niet altijd zeggen 'groei' en blauw niet altijd 'afname'. Wanneer de werkgelegenheid afneemt, maar minder dan het nationaal gemiddelde kleurt een vakje toch rood en wanneer sprake is van groei, maar minder dan het nationaal gemiddelde kleurt het vakje blauw. Het gaat dus om *relatieve* groeiprestaties. Voor de verschillende rood- en blauwtinten geldt:

Voor het stadsgewest en de provincie resulteren voor de totale bedrijvigheid en voor de BL-sectoren landbouw, industrie, transport, groothandel, kennisdiensten, financiële diensten, openbaar bestuur, onderwijs, zorg & welzijn, detailhandel en vrijetijdsactiviteiten scores in dezelfde 'kleurtinten'. Twee maal is sprake van een verschil van één kleurtint. Het stadsgewest scoort wat gunstiger voor detailhandel. Wat ongunstiger ontwikkelingen vergeleken met de provincie resulteren voor bouwnijverheid.

Voor het stadsgewest Groningen resulteren bij de nationale trend achterblijvende ontwikkelingen voor alle typen materiaalgeoriënteerde activiteiten, met uitzondering van groothandel (terwijl voor de provincie naast de groothandel ook een bovengemiddelde ontwikkeling resulteert voor de bouwnijverheid). Binnen alle BL-sectoren in de informatiegeoriënteerde activiteiten en personegeoriënteerde activiteiten was de ontwikkeling in het stadsgewest gunstiger dan de nationale trend. Bovengemiddelde groei resulteerde ook voor allee vier typen personegeoriënteerde activiteiten.

Figuur 5.3 Ontwikkeling arbeidsplaatsen 2013-2022, gebied naar sector in afwijking van nationaal gemiddelde

Op provinciaal niveau resulteerde een bovengemiddelde ontwikkeling voor vrijwel alle informatiegeoriënteerde en personeegeoriënteerde activiteiten (met uitzondering van detailhandel), terwijl voor materiaalgeoriënteerde activiteiten wat meer sprake was van benedengemiddelde ontwikkelingen. De relatief gunstige provinciale ontwikkeling in de meeste dienstensectoren blijkt vooral aan de stad Groningen te danken te zijn. Dat is de enige gemeente met een bovengemiddelde groei in de periode 2013-2022, met slechts voor de in die gemeente zeer kleine sector landbouw en de ook duidelijk benedengemiddeld vertegenwoordigde industrie een benedengemiddelde ontwikkeling. Hoewel de totale ontwikkeling achterbleef bij de nationale trend, zijn er toch per gemeente steeds sectoren aan te wijzen met een bovengemiddelde ontwikkeling. 'Topscorer' is Westerwolde (zeven sectoren met een bovengemiddelde ontwikkeling), gevolgd door Het Hogeland, Midden-Groningen en Pekela (vijf sectoren met een bovengemiddelde ontwikkeling). In Oldambt resulteert voor slechts twee sectoren een bovengemiddelde ontwikkeling. Dat zijn wel sectoren met veel arbeidsplaatsen (kennisdiensten en zorg & welzijn), waardoor wat betreft de totale bedrijvigheid Oldambt niet tot de gemeenten met de allerlaagste groei behoort. Het aantal gemeenten waarvoor een bovengemiddelde ontwikkeling is opgetreden verschilt tussen de sectoren, van twee (vrijtijdsactiviteiten en industrie) tot zeven (zorg en welzijn).

Bij de Groningse sectoren richt de aandacht zich weer op de sectoren die niet grotendeels overlappen met de BL-sectoren (medisch cluster, maakindustrie, procesindustrie, scheepsbouw, energie, ICT en chemie). Dan blijkt dat slechts voor het medisch cluster en de chemie bovengemiddelde ontwikkelingen resulteren

in de periode 2013-2022 voor zowel stadsgewest Groningen als de provincie. De ontwikkelingen in de maakindustrie en een onderdeel daarvan (de scheepsbouw) blijven zelfs duidelijk achter bij de nationale ontwikkeling. Bij de beoordelingen van de individuele sector maal gemeente combinaties moet rekening worden gehouden met de 'massa' (zie figuur 4.3). Zo verschijnen er diverse gemeenten met een zeer sterke werkgelegenheidsgroei in figuur 5.3, maar daarbij gaat het vrijwel steeds om groei vanaf een zeer lage basis (zie figuur 4.3). Dat geldt ook voor het medisch cluster, waarbij overigens ook voor de stad Groningen een bovengemiddelde groei is opgetreden vanaf een al zeer hoog niveau. Maakindustrie groeide slechts in Stadskanaal bovengemiddeld, terwijl de procesindustrie deels bovengemiddeld groeide (het sterkst in Westerwolde) in gemeenten waar dat type activiteiten ook al sterk vertegenwoordigd is, zoals Eemsdelta en Veendam (zie figuur 4.3). Scheepsbouw groeide soms bovengemiddeld, maar juist niet in de gemeenten waar die sector ook sterk vertegenwoordigd is (Eemsdelta en Midden-Groningen). ICT kende slechts in één van de tien gemeenten een bovengemiddelde ontwikkeling (in Oldambt) en de groei bleef ook in Groningen (de enige gemeente met een bovengemiddelde relatieve vertegenwoordiging) enigszins achter bij de nationale ontwikkeling. Kortom, hoewel de materiaalgeoriënteerde typen activiteiten binnen de Groningse sectoren (in landbouw, transport of industrie) veelal wel bovengemiddeld zijn vertegenwoordigd in de provincie en het stadsgewest (zie figuur 4.3) vertoonden zij veelal geen bovengemiddelde groeiprestaties (althans in termen van het aantal arbeidsplaatsen), met uitzondering van de chemie. De meer op dienstverlening gerichte Groningse zorg & welzijn vertoonde wat meer gunstige ontwikkelingen vergeleken met de nationale trend. De 'gemengde' Groningse sectoren energie en medisch cluster (beide zowel productie als diensten - zij het met een wat groter accent op diensten; beide zijn ook vooral te vinden in de stad Groningen) vertoonden wel voor diverse sectoren een bovengemiddelde ontwikkeling.

Toegevoegde waarde

In figuur 5.4 staat de ontwikkeling van de toegevoegde waarde voor de industrie. Zoals al eerder aangegeven is die ontwikkeling alleen beschikbaar voor de periode 2013-2022. Vergeleken met figuur 5.1 ontbreken dus de rode verticale lijn en de groene stippen. Weergegeven is de ontwikkeling in lopende prijzen. Daarmee wordt rekening gehouden met het feit dat in sommige sectoren sterkere toenames van de prijzen mogelijk zijn dan in andere. Aangezien vooral in 2022 sprake was van aanzienlijke prijsstijgingen bedroeg de inflatie (gemeten via de cpi: de consumentenprijzenindex) in de periode 2013-2022 gemiddeld 2.3% per jaar²¹. Het verschil in ontwikkeling tussen de toegevoegde waarde en het aantal arbeidsplaatsen kan dus niet worden opgevat als de stijging van de arbeidsproductiviteit, omdat die wordt bepaald als de voor prijseffecten gecorrigeerde ontwikkeling van de toegevoegde waarde ten opzichte van het arbeidsvolume (het aantal gewerkte uren - en in verband met de beschikbaarheid van gegevens hier ten opzichte van het aantal arbeidsplaatsen)²²

Uit figuur 5.4 blijkt dat de ontwikkeling van de toegevoegde waarde in de provincie Groningen in de periode 2013-2022 ruim achterbleef bij de nationale ontwikkeling en ook bij het gemiddelde van de drie benchmarkprovincies. In de provinciale ranglijst bereikt Groningen daarmee positie 8.

De ontwikkeling van de toegevoegde waarde in de industrie bleef in de stad Groningen achter bij zeven andere gemeenten in Groningen (vooral bij de twee Havengemeenten).

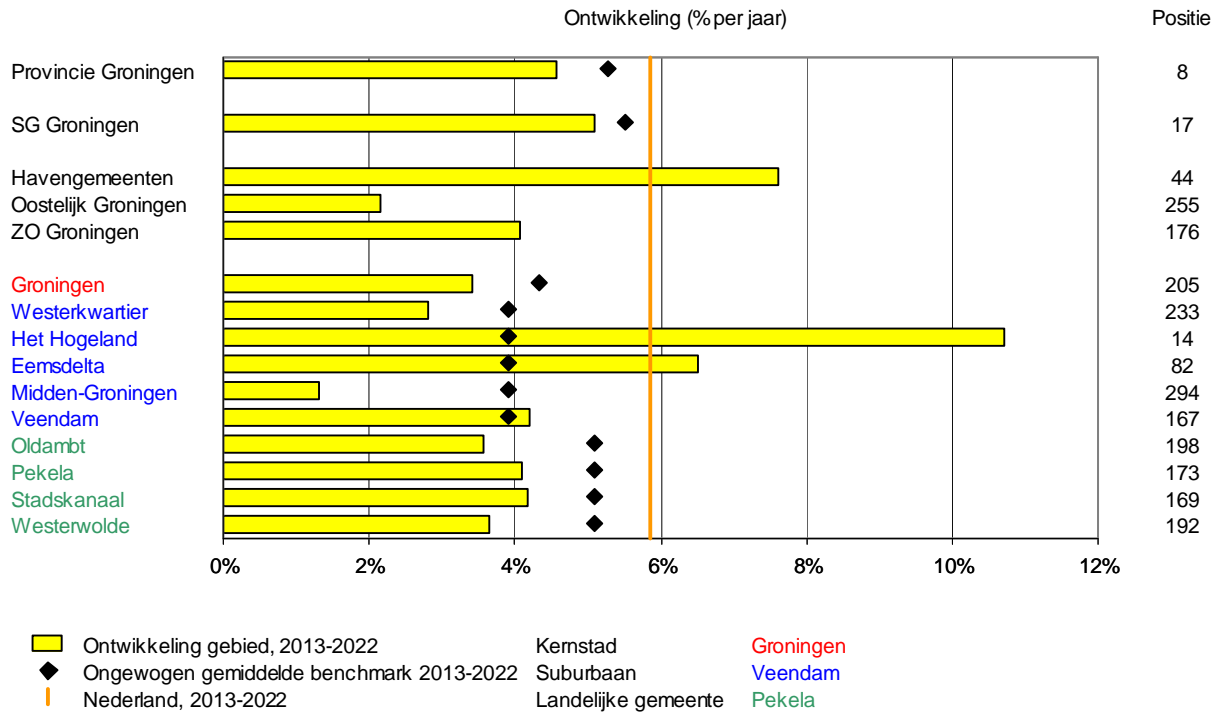
Hoewel de toegevoegde waarde in de industrie een minder gunstige ontwikkeling kende dan in de meeste andere gebieden is de impact daarvan op de totale economie van de stad Groningen beperkt. Industrie

²¹ Voor de periode 2013-2021 was dat nog slechts 1.2% per jaar.

²² Gekozen is voor de ontwikkeling in lopende prijzen in plaats van 'constante prijzen' (correctie voor prijseffecten). De reden is dat op regionaal niveau wel ontwikkelingen in lopende prijzen bekend zijn (met een onderscheid naar economische sectoren), maar niet in constante prijzen. Aangezien prijsstijgingen binnen eenzelfde economische sector kunnen verschillen tussen gemeenten en regio's voldoet een nationale inflatiecorrectie hier niet.

levert namelijk slechts 4.7% van de totale toegevoegde waarde van de Groningse bedrijvigheid. Provinciaal is dat aandeel 11.3% en nationaal 12.2%.

Figuur 5.4 Ontwikkeling toegevoegde waarde per gebied, 2013-2022, Industrie

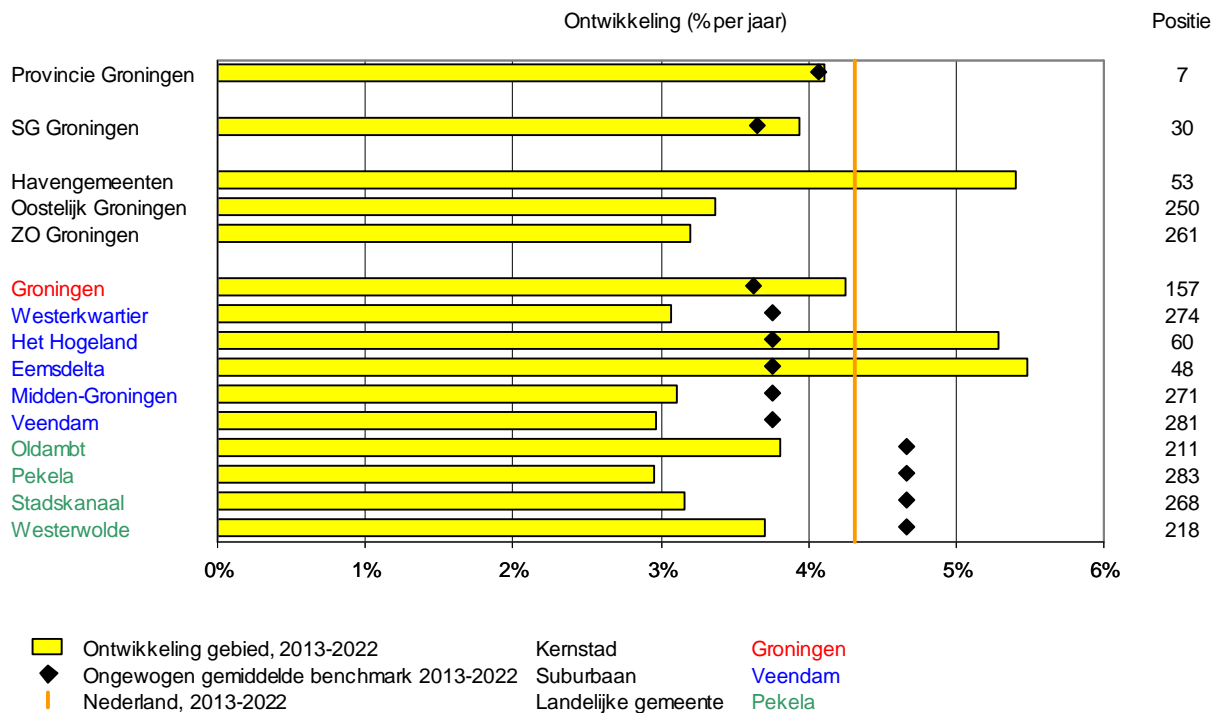

Als voorbeeld om de interpretatie van figuur 5.4 toe te lichten, is gekeken naar de ontwikkeling van de industrie in de stad Groningen. Dan blijkt het volgende:

- Er is in de periode 2013-2022 sprake geweest van een groei van de toegevoegde waarde van 3.3% per jaar in de stad Groningen (ruim onder de nationale ontwikkeling). Daarmee was de ontwikkeling in Groningen ongunstiger dan in drie van de vijf suburbane gemeenten in de provincie (Veendam, Eemsdelta, waar sprake is geweest van een groei van de arbeidsproductiviteit van maar liefst 6.5% en het Hogeland, met zelfs bijna elf procent groei per jaar), terwijl de ontwikkeling ongunstiger was dan in alle vier landelijke gemeenten.
- De ontwikkeling in de stad Groningen lag iets onder de ontwikkeling in de provincie.
- Groningen scoorde lager dan de benchmark van nationaal decentraal gelegen kernsteden. Overigens bleef, met uitzondering van Het Hogeland, Eemsdelta en Veendam, de ontwikkeling van de toegevoegde waarde in alle Groningse gemeenten achter bij hun benchmark.
- In de stad Groningen ontwikkelde de toegevoegde waarde zich minder sterk dan in het totale stadsgewest. De ontwikkeling was dus in de kernstad ongunstiger dan in het suburbane deel van het stadsgewest (inclusief de Noord-Drentse gemeenten).

In figuur 5.5 staat de ontwikkeling van de toegevoegde waarde van de totale bedrijvigheid. De ontwikkeling was in de provincie Groningen iets lager dan het nationaal gemiddelde. Met een zevende plaats scoorde de provincie daarmee in de middenmoot. De groei was ook vrijwel gelijk aan het gemiddelde van de benchmarkprovincies. De ontwikkeling in het stadsgewest Groningen was iets lager dan de nationale ontwikkeling, maar wel wat hoger dan in de benchmarksteden.

Figuur 5.5 Ontwikkeling toegevoegde waarde per gebied, 2013-2022, totale bedrijvigheid

De ontwikkeling van de toegevoegde waarde van de totale bedrijvigheid is voor de stad Groningen vrijwel gelijk aan het nationaal gemiddelde. De hoofdstad scoort daarmee hoger dan alle andere Groningse gemeenten, met uitzondering van Eemsdelta en Het Hogeland (de twee havengemeenten), waar sprake is geweest van een sterke groei van de arbeidsproductiviteit. Groningen, Eemsdelta en Het Hogeland zijn ook de enige drie Groningse gemeenten die een sterkere groei van de toegevoegde waarde realiseerden dan hun benchmarkgemeenten. Voor gemeenten als Pekela en Stadskanaal is de achterstand op andere landelijke gemeenten in nationaal decentraal gelegen delen van Nederland aanzienlijk.

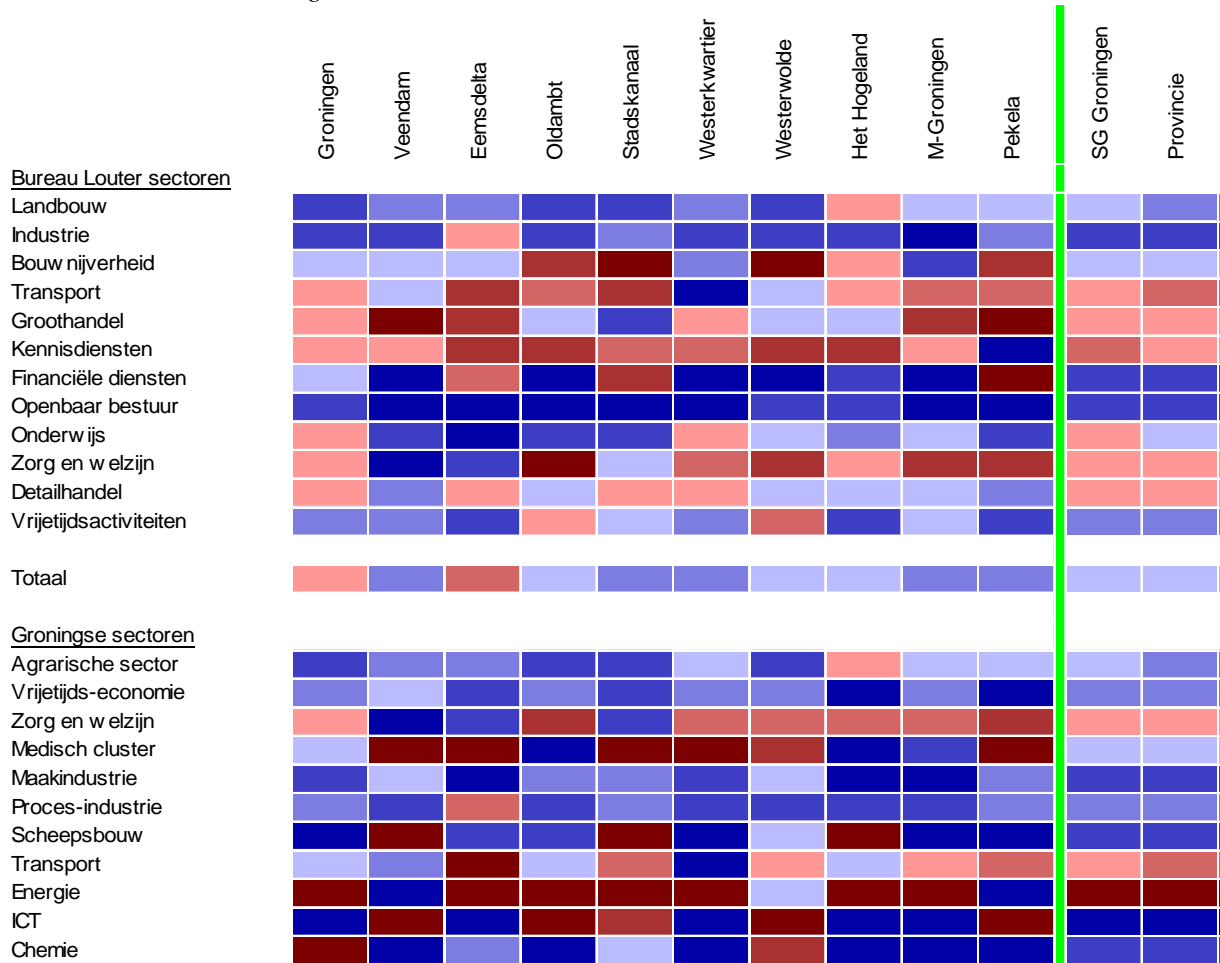
Op soortgelijke wijze als voor arbeidsplaatsen (zie figuur 5.3) is de ontwikkeling van de toegevoegde waarde in afwijking van het nationaal gemiddelde bepaald per gebied maal sector combinatie. Verschillen tussen figuur 5.3 en 5.6 kunnen optreden indien de ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit in een gebied aanzienlijk afwijkt van het nationaal gemiddelde.

Startende bedrijven

In figuur 5.7 staat de ontwikkeling van het aantal starters. Omdat het aantal starters wordt bepaald als 3-jaars gemiddelde houdt de 'ontwikkeling 2013-2022' in dat het om de ontwikkeling van het gemiddeld aantal starters in de jaren 2011, 2012 en 2013 ten opzichte van het gemiddeld aantal starters in de jaren 2020, 2021 en 2022 gaat. Voor het aantal starters kan ook de lange termijn ontwikkeling voor de periode 1996-2022 worden bepaald. Figuur 5.7 heeft daardoor dezelfde opbouw als figuur 5.1.

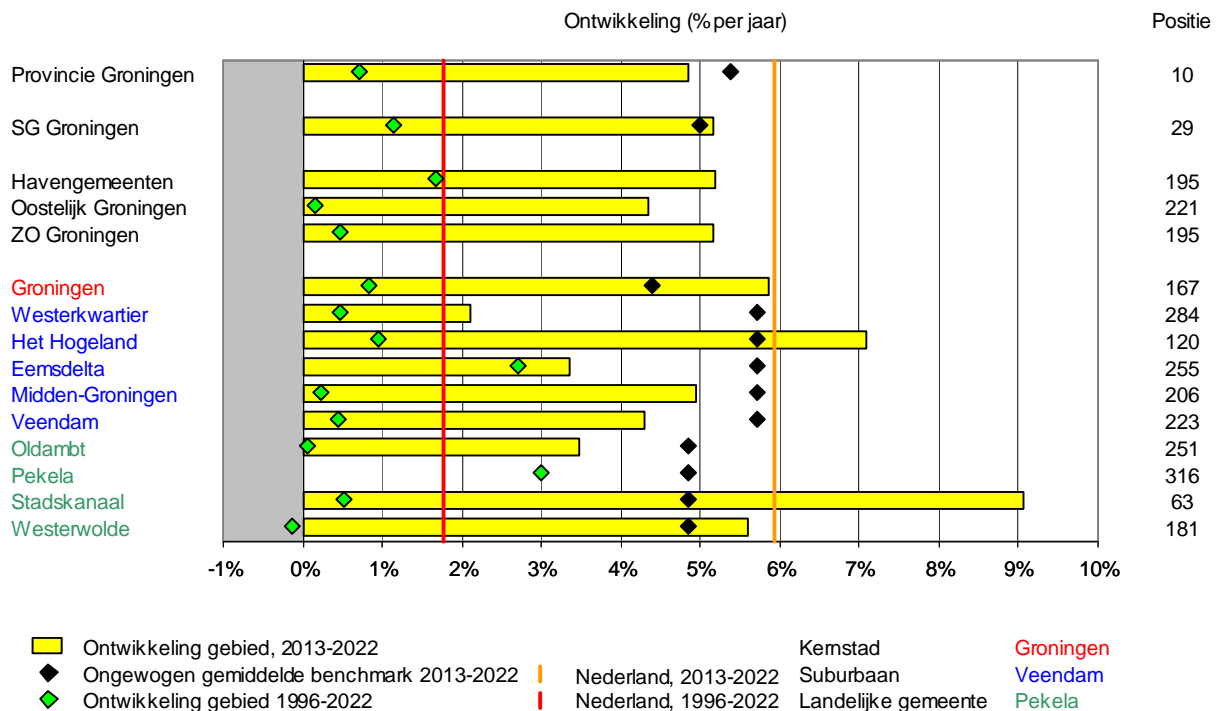
Wat in de eerste plaats opvalt is de aanzienlijk hogere nationale groei van het aantal startende bedrijven in de periode 2013-2022 dan in de periode 1996-2022. In de periode 1996-2013 was nationaal sprake van een afname met 0.4% per jaar, terwijl in de periode 2013-2022 het aantal startende bedrijven met 5.9% per jaar toenam (van 3.421 per jaar in 2011-2013 tot 5.748 per jaar in 2020-2022).

Figuur 5.6 Ontwikkeling toegevoegde waarde 2013-2022, gebied naar sector in afwijking van nationaal gemiddelde

Uit figuur 5.7 blijkt dat het aantal startende bedrijven in de industrie in de provincie Groningen in de periode 2013-2022 met bijna vijf procent per jaar is toegenomen. Daarmee bleef Groningen zelfs nog ruim een procent per jaar achter bij het nationaal gemiddelde. De ontwikkeling in de periode 2013-2022 was in Groningen (evenals nationaal) duidelijk hoger dan in de periode 1996-2022. De 'achterstand' op het nationaal gemiddelde was ongeveer gelijk aan de achterstand in de periode 2013-2022. De ontwikkeling van het aantal startende bedrijven in de industrie in de periode 2013-2022 bleef iets achter bij het gemiddelde voor de benchmarkprovincies (Drenthe, Fryslân en Zeeland), waar de groei overigens ook een halve procent per jaar achterbleef bij de nationale ontwikkeling. In de ranglijst van twaalf provincies neemt Groningen daarmee plaats 10 in.

Figuur 5.7 Ontwikkeling starters per gebied, 2013-2022, Industrie

Uit figuur 5.7 blijkt voor de ontwikkeling van het aantal starters in de industrie in de stad Groningen het volgende:

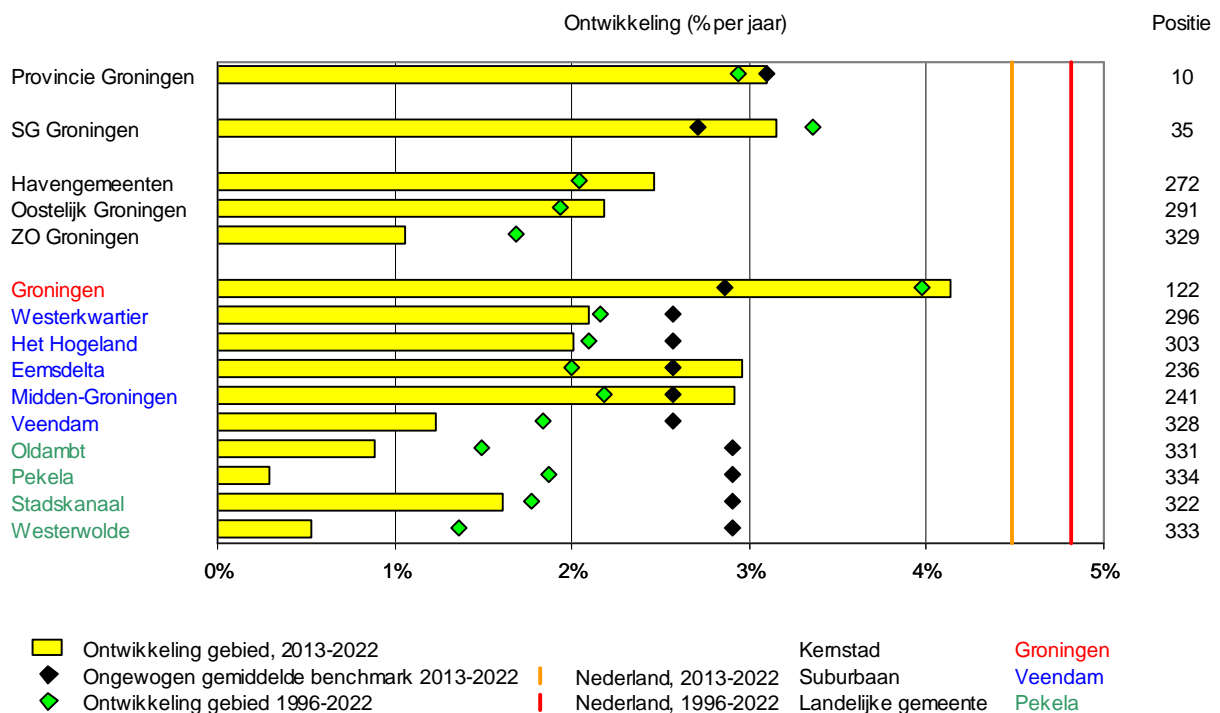
- Er is in de periode 2013-2022 sprake geweest van een groei van het aantal starters van bijna zes procent per jaar. Daarmee was de ontwikkeling in Groningen gunstiger dan in vier van de vijf suburbane gemeenten in de provincie (Het Hogeland is de enige uitzondering) en dan drie van de vier landelijke gemeenten (met hier Stadskanaal als uitzondering). Ten opzichte van alle Nederlandse gemeenten neemt Groningen met die groei een positie in de middenmoot in (plaats 167).
- De ontwikkeling in de stad Groningen lag een procent per jaar boven de ontwikkeling in de provincie.
- Groningen scoorde in de periode 2013-2022 ook ruim hoger dan de benchmark van nationaal decentraal gelegen kernsteden.
- De ontwikkeling in Groningen was vrijwel gelijk aan de nationaal gemiddelde ontwikkeling.
- In de recente periode 2013-2022 was de gemiddelde procentuele ontwikkeling van het aantal starters de industrie in de stad Groningen maar liefst vijf procent per jaar hoger dan in de periode 1996-2022. Nationaal was de toename iets minder groot, namelijk ruim vier procent per jaar.
- In de stad Groningen ontwikkelde het aantal startende bedrijven in de industrie zich gunstiger dan in het totale stadsgewest. De ontwikkeling was dus in de kernstad gunstiger dan in het suburbane deel van het stadsgewest.
- Uit een vergelijking met figuur 4.3 blijkt dat de relatieve vertegenwoordiging van het aantal startende bedrijven in industrie in de stad Groningen achterblijft bij het nationaal gemiddelde, bij het provinciaal gemiddelde, bij het gemiddelde voor het stadsgewest en bij alle andere gebieden en gemeenten. Met 59 startende bedrijven levert de industrie slechts 2.0% van het totaal aantal startende bedrijven in de stad Groningen (bij een aandeel van 3.0% in de provincie als geheel en 2.9% in Nederland). Er is dus sprake van een ontwikkeling vanaf een lage basis en in absolute zin

draagt de ontwikkeling in de industrie voor de stad Groningen niet in sterke mate bij aan de totale ontwikkeling van het aantal startende bedrijven (namelijk 2.7% van de totale toename van het aantal startende bedrijven in de totale bedrijvigheid in Groningen in de periode 2013-2022).

- Op langere termijn (1996-2022: de groene stippen in figuur 5.7) ontwikkelde het aantal starters in de industrie in de stad Groningen zich minder sterk dan in Het Hogeland en vooral Eemsdelta en Pekela, maar gunstiger dan in de overige gemeenten in Groningen.
- De stad Groningen kende in de periode 1996-2022 een ongeveer met het provinciaal gemiddelde vergelijkbare ontwikkeling.
- Op lange termijn (1996-2022) realiseerde Groningen een bij het nationaal gemiddelde achterblijvende ontwikkeling van het aantal startende bedrijven (in tegenstelling tot de recente periode 2013-2022).

In figuur 5.8 staat de gemiddelde jaarlijkse ontwikkeling van het aantal startende bedrijven tussen 2013 (het gemiddelde voor de jaren 2011, 2012 en 2013) en 2022 (het gemiddelde voor de jaren 2020, 2021 en 2022).

Figuur 5.8 Ontwikkeling starters per gebied, 2013-2022, totale bedrijvigheid

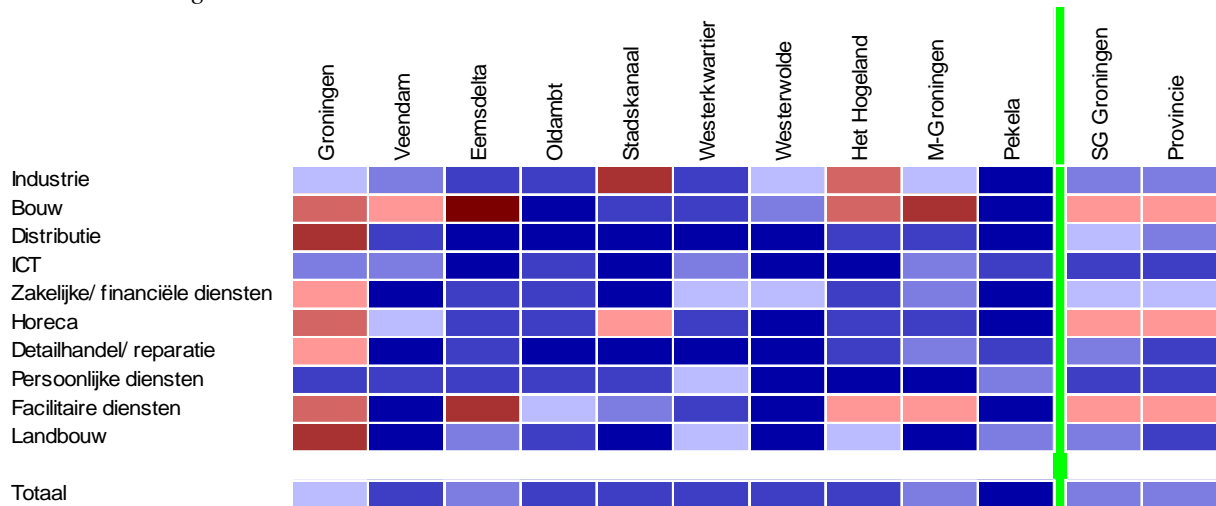

Zowel in de provincie als in het stadsgewest blijft de procentuele ontwikkeling achter bij de nationale trend. Terwijl het aantal startende bedrijven al lager is dan het nationaal gemiddelde (zie figuur 4.12 en 4.13), ligt de groei ook nog onder de nationale trend. De achterstand groeit dus. Er is op zich wel sprake van een groei van het aantal startende bedrijven, maar duidelijk minder dan het nationaal gemiddelde. De groei is nog het hoogst in de stad Groningen. Op ruime afstand volgen Eemsdelta en Midden-Groningen. In Pekela en Westerwolde is het aantal startende bedrijven het afgelopen decennium nauwelijks toegenomen. Dat geldt in het algemeen voor Zuidoostelijk Groningen. Met uitzondering van Groningen, Eemsdelta en Midden-Groningen blijft de ontwikkeling in de Groningse gemeenten achter bij de nationale trend. Dat geldt in sterke mate voor de landelijke gemeenten. Overigens scoren ook alle drie typen benchmarkgebieden ruim benedengemiddeld wat betreft de groei van het aantal startende bedrijven.

Uit figuur 5.8 blijkt tevens dat de procentuele ontwikkeling van het aantal startende bedrijven in de periode 2013-2022 in dezelfde orde van grootte lag als op langere termijn (vanaf 1996). De relatief lage startersintensiteit (zie figuur 4.12) heeft zich dus in de loop der jaren steeds ongunstiger ontwikkeld.

In figuur 5.9 tenslotte staat weer het bekende overzicht van de scores voor de diverse sector maal gebied combinaties. Zoals al in hoofdstuk 1 werd aangegeven, wijkt de indeling in sectoren voor startende bedrijven af van de indelingen elders in dit rapport.

Figuur 5.9 Ontwikkeling starters 2013-2022, gebied naar sector in afwijking van nationaal gemiddelde

Zoals al uit figuur 5.8 bleek, blijft de procentuele ontwikkeling van het aantal startende bedrijven in alle gemeenten (soms ruim) achter bij de nationale ontwikkeling. Alleen voor de stad Groningen geldt dat slechts in bescheiden mate. Voor zeven sectoren kent de stad Groningen zelfs een licht bovengemiddelde groei. De uitzonderingen zijn industrie, persoonlijke diensten en ICT. Voor die laatste sector is dat wellicht verrassend, maar een 'verticale vergelijking' maakt duidelijk dat de achterstand op de nationale trend in de andere Groningse gemeenten veelal nog groter is. Van de overige gemeenten kennen Eemsdelta, Stadskanaal, Het Hogeland en Midden-Groningen twee of drie maal een sterkere relatieve groei dan het nationaal gemiddelde. Oldambt, Westerkwartier, Westerwolde en Pekela realiseren geen enkele maal een bovengemiddeld aantal startende bedrijven. Vaak gaat het dan bovendien om een donkere tint blauw (een duidelijk bij de nationale trend achterblijvende ontwikkeling). Naar type activiteiten beschouwd (de horizontale vergelijking) zijn er twee sectoren met geen enkele bovengemiddelde groei (ICT en persoonlijke diensten) en vier sectoren met slechts één gemeente met een bovengemiddelde ontwikkeling (in alle gevallen de stad Groningen), namelijk distributie, zakelijke/financiële diensten, detailhandel/reparatie en landbouw (die laatste met zeer weinig starters per jaar in absolute zin). Sectoren met bovengemiddelde groei in meerdere gemeenten zijn bouw (vijf maal), facilitaire diensten, industrie en horeca.

Geconcludeerd kan worden dat de startersintensiteit al niet hoog was in Groningen, maar dat die achterstand nog verder oploopt.

6 Economische en demografische prognoses 2023-2035

'Voorspellen is moeilijk, vooral als het om de toekomst gaat'. Met deze 'wijsheid' in het achterhoofd wordt vooruitgekeken naar mogelijke ontwikkelingen op demografisch en economisch gebied tot en met 2035.

Om de prognoses inzichtelijk te maken zal gebruik worden gemaakt van staafdiagrammen met gemiddelde jaarlijkse groeicijfers. De prognoses zijn opgesteld op gemeentelijk niveau (en zijn daarmee dus ook bekend voor de vijf gebieden, stadsgewest Groningen en de provincie als geheel). Voor de vijf economische kernzones kunnen geen prognoses worden opgesteld.

Bij het opstellen van prognoses zijn de volgende uitgangspunten gehanteerd:

- Voor de bevolkingsontwikkeling is het PEARL-model van het PBL leidend, overigens met een update door Bureau Louter naar de meest recente nationale bevolkingsprognose.
- Bij het opstellen van nationale prognoses voor de werkgelegenheid en toegevoegde waarde is tot en met 2028 uitgegaan van de jaarlijkse UWV prognoses (die worden geleverd door SEOR en Bureau Louter). Voor de jaren daarna heeft Bureau Louter prognoses opgesteld op basis van in eigen beheer uitgevoerde extrapolatiemethodes per economische sector, in combinatie met bestaande sectorspecifieke nationale prognoses van onder andere het Centraal Planbureau.
- Voor het omzetten van prognoses per economische sector (naar arbeidsplaatsen en toegevoegde waarde) van de 35 arbeidsmarktregio's van het UWV naar het gemeentelijk niveau is gebruik gemaakt van het AREA-model van Bureau Louter. Dat is een naar economische sectoren te onderscheiden prognosemodel op gemeentelijk niveau dat bijna dertig jaar geleden is opgesteld door Peter Louter (destijds werkend voor TNO) en sindsdien steeds verder is verfijnd.
- Bekend is dat er op dit moment allerlei ontwikkelingen gaande zijn (energietransitie, onduidelijkheid over internationale migratiestromen, effecten van artificial intelligence, enzovoorts) die van invloed kunnen zijn op de economische ontwikkeling en ook tussen economische sectoren verschillende effecten kunnen hebben. Voor die mogelijke effecten bestaan echter nog geen gezaghebbende scenario's. Gekozen is daarom voor een prognose volgens een 'business-as-usual' benadering (waarin overigens wel nu al zichtbare trendbreuken en ombuigingen verwerkt zijn) en niet voor op zeer onzekere aannames gebaseerde scenario's.

6.1 Demografische ontwikkelingen en prognoses 1996-2035

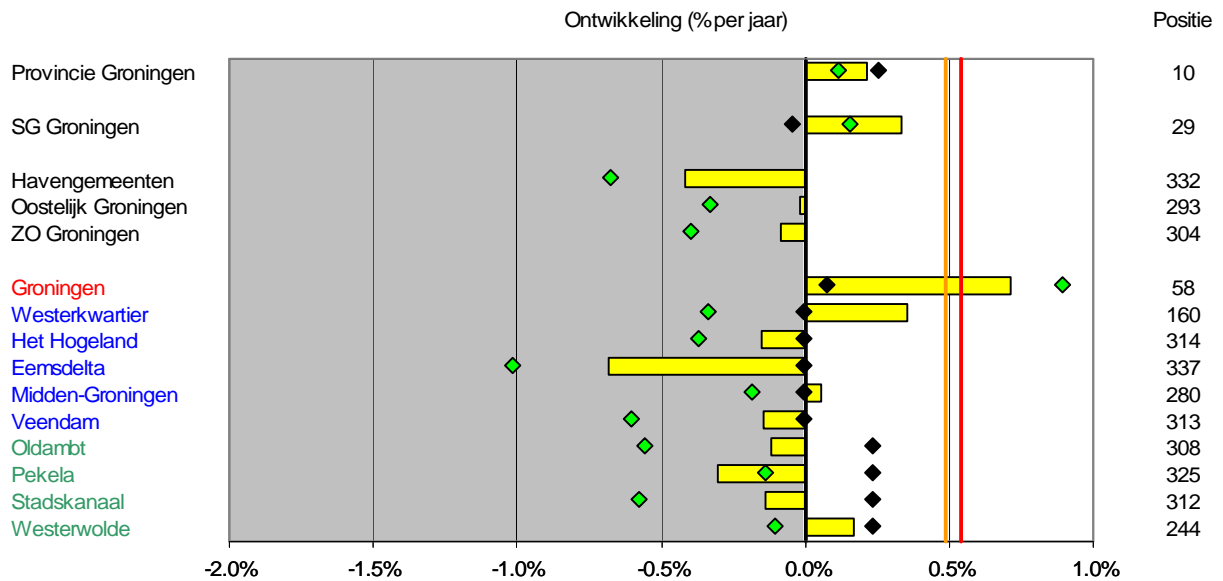
Demografische ontwikkelingen zijn bepaald voor de periode 1996-2022 (zodat vergeleken kan worden met de ontwikkeling van het aantal arbeidsplaatsen) en voor de prognoseperiode 2023-2035, alsmede voor de periode 2013-2022 (de periode waarvoor gegevens beschikbaar zijn voor toegevoegde waarde).

In bijlage I staat in figuur 9 de ontwikkeling van het aantal inwoners in de periode 1996-2035 en in figuur 10 de ontwikkeling van het aantal inwoners van 18-66 jaar in die periode. Bij deze figuren is steeds het aantal inwoners bepaald als index van het aantal inwoners in 1996. In het rechter deel van de figuren staat de ontwikkeling ten opzichte van de nationale trend. Bij een stijgende lijn ligt de ontwikkeling van het aantal inwoners voor het gebied boven de nationale trend, bij een dalende lijn ligt de ontwikkeling onder de nationale trend. Figuren zijn gemaakt voor de provincie Groningen, voor stadsgewest Groningen, voor de drie gebieden die uit meerdere gemeenten bestaan en voor alle tien individuele Groningse gemeenten.

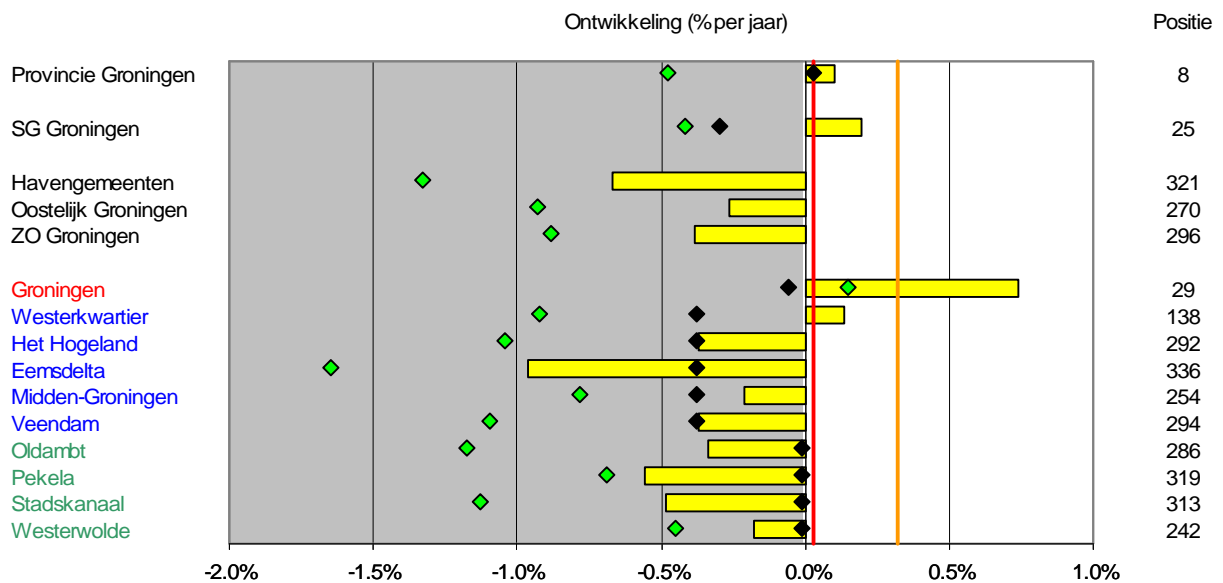
Naast het gebied zelf is ook de nationale ontwikkeling, de ontwikkeling in de provincie Groningen en in de voor het gebied relevante benchmark opgenomen in de figuren 9 en 10 opgenomen.

Op langere termijn beschouwd (de periode 1996-2022; zie figuur 6.1a) neemt de provincie Groningen positie tien in op de ranglijst van twaalf provincies. Daarmee scoort Groningen iets lager dan de benchmarkprovincies. In de periode 2023-2035 wordt nationaal een iets hogere groei van het aantal inwoners voorzien dan in de periode 1996-2022. Voor de provincie Groningen wordt, volgens het PEARL-model, voor 2023-2035 juist een wat lagere ontwikkeling voorzien dan in 1996-2022. Ook de ontwikkeling van het aantal inwoners in stadsgewest Groningen bleef in de periode 1996-2022 achter bij het nationaal gemiddelde, maar was wel hoger dan in de benchmarkstadsgewesten.

Figuur 6.1 Ontwikkeling inwoners per gebied, 1996-2022 en 2023-2035

a. Aantal inwoners

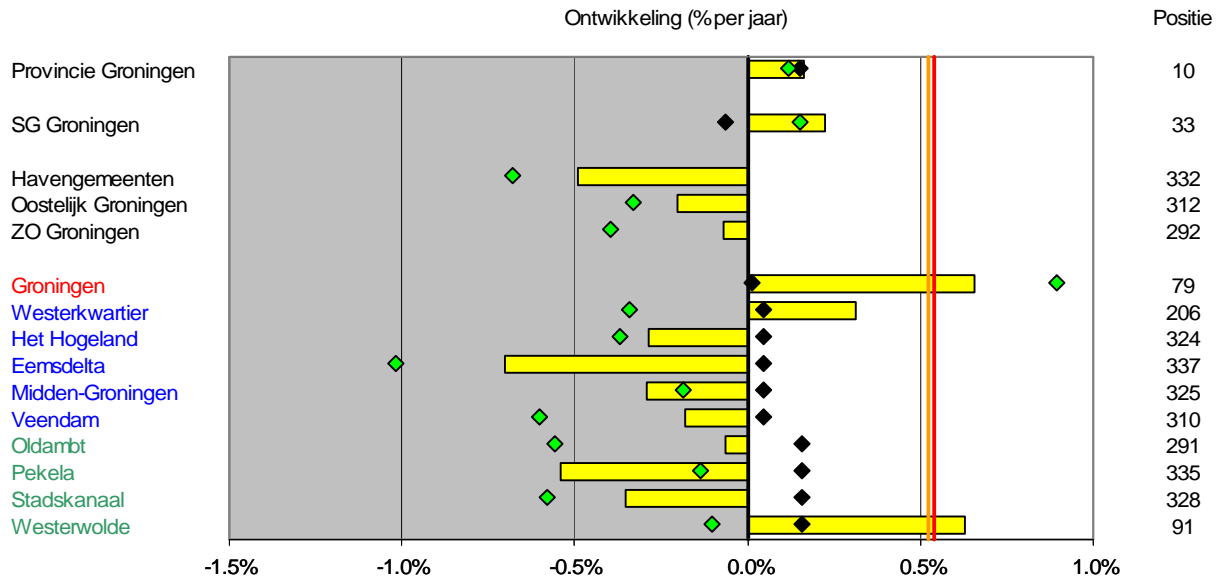

b. Aantal inwoners 18-66 jaar

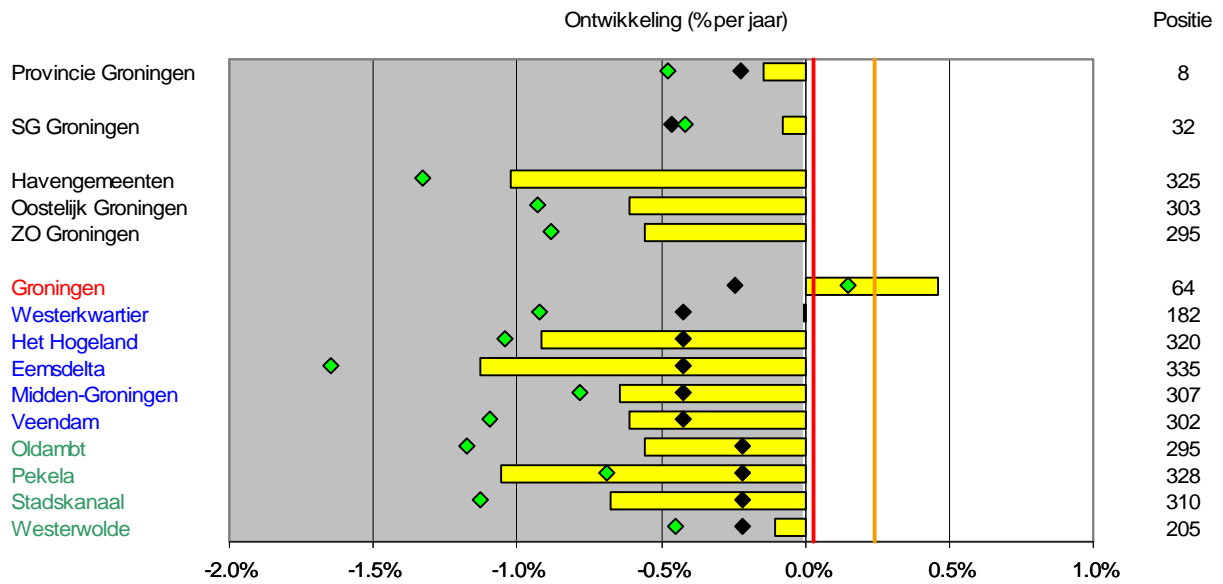

De hogere groei in het stadsgewest Groningen dan in de provincie wordt verklaard doordat de bevolking in het Noord-Drentse deel van stadsgewest Groningen een hogere ontwikkeling heeft gekend dan de gemeenten in de provincie Groningen die niet tot het stadsgewest behoren.

Figuur 6.2 Ontwikkeling inwoners per gebied, 2013-2022 en 2023-2035

a. Totaal aantal inwoners

b. Aantal inwoners 18-66 jaar

De Havengemeenten kenden een sterke afname van het aantal inwoners in de periode 1996-2022: als de Havengemeenten als één gemeente zouden worden beschouwd, dan zou op de gemeentelijke ranglijst slechts positie 332 resulteren. Vooral in Eemsdelta is het aantal inwoners sterk afgenomen (de sterkste afname van alle gemeenten in Nederland). De andere twee gebieden met meerdere gemeenten (Oostelijk Groningen en Zuidoostelijk Groningen) zagen het aantal inwoners iets afnemen. Naar verwachting zal het aantal inwoners in de periode 2023-2035 verder terugvallen in de Havengemeenten, Oostelijk Groningen en Zuidoostelijk Groningen.

Op individueel gemeentelijk niveau is in de periode 1996-2022 het aantal inwoners in de stad Groningen sterk toegenomen. Daarnaast nam het aantal inwoners ook toe in Midden-Groningen, Westerwolde en vooral Westerkwartier. In de overige gemeenten was sprake van een afname. Veelal bleven de Groningse gemeenten achter bij de bevolkingsontwikkeling in hun benchmarkgemeenten, met de stad Groningen duidelijk als positieve uitzondering en in mindere mate ook Westerkwartier (en enigszins Midden-Groningen). Met uitzondering van de stad Groningen wordt in alle gemeenten in de periode 2023-2035 een terugval van de bevolkingsontwikkeling voorzien ten opzichte van 1996-2022, terwijl daar nationaal geen sprake van is. Binnen de provincie Groningen zal de bevolking zich in de komende jaren dus naar verwachting nog sterker in de stad Groningen concentreren dan de afgelopen jaren al het geval was.

De leeftijdsklasse 18-66 jaar is relevant, omdat zich daarbinnen het overgrote deel van de inwoners die actief zijn op de arbeidsmarkt bevindt. Die resultaten staan in figuur 6.1b. Nationaal valt de ontwikkeling van het aantal inwoners van 18-66 jaar in de periode 2023-2035 terug ten opzichte van de periode 1996-2022, terwijl dat voor het totaal aantal inwoners niet het geval is. Dat geldt ook voor de provincie Groningen, voor het stadsgewest Groningen, voor de drie gebieden en voor alle tien individuele gemeenten (ook voor de stad Groningen).

In het algemeen geldt dat het aantal inwoners van 18-66 jaar in de periode 2023-2035 overal in Groningen sterk tot zeer sterk afneemt, met de stad Groningen als enige uitzondering (daar wordt nog enige groei verwacht). Dat zorgt voor een rem op het arbeidsaanbod, tenzij de arbeidsparticipatie sterk stijgt en/of de inkomende pendel (woon-werk stromen) van buiten de provincie sterk toeneemt.

In figuur 6.2 staat de ontwikkeling van het aantal inwoners in de periode 2013-2022. In paragraaf 6.2 speelt de ontwikkeling van het aantal inwoners van 18-66 jaar zowel een rol voor de periode 2013-2022 (die daar soms getoond wordt) als voor de prognoseperiode 2023-2035 omdat de ontwikkeling van de werkgelegenheidsfunctie daar mede op is gebaseerd.

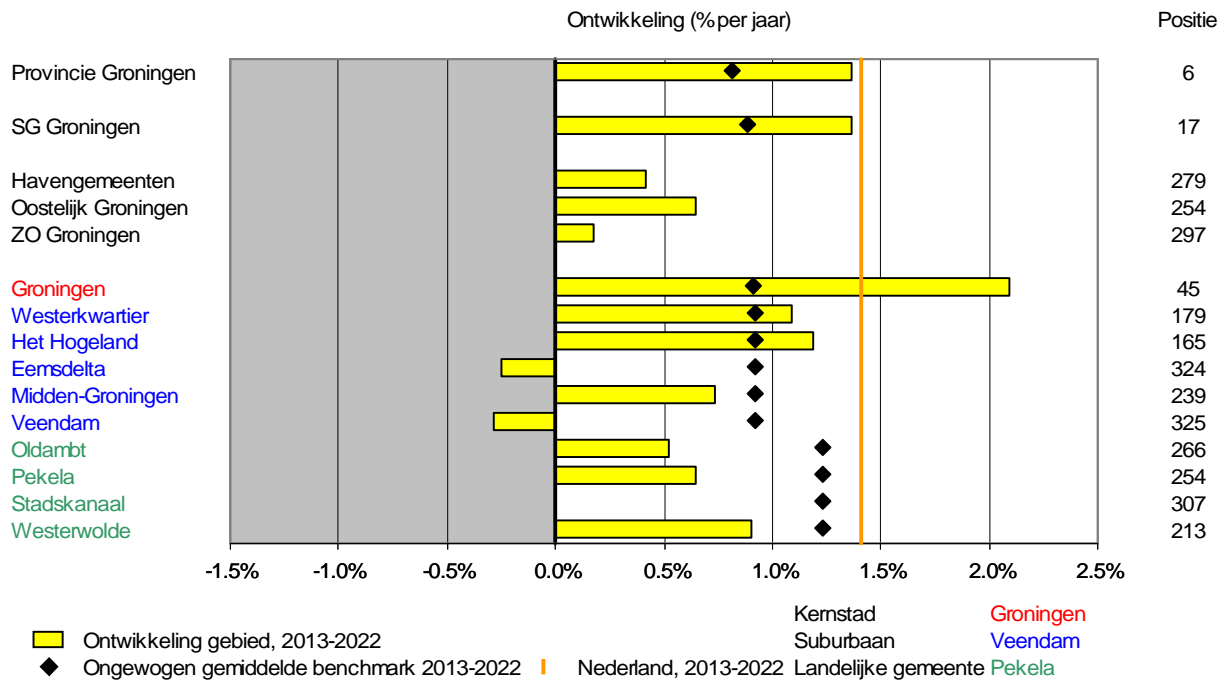
6.2 Economische ontwikkelingen en prognoses

Prognoses zijn opgesteld voor de ontwikkeling van het aantal arbeidsplaatsen en de toegevoegde waarde. Ontwikkelingen van het aantal startende bedrijven zijn niet opgesteld. Van belang is dat de toegevoegde waarde voor de prognoses is bepaald in **constante prijzen** (gecorrigeerd voor sectorspecifieke prijsontwikkelingen). De prognoses kunnen dus niet direct worden vergeleken met de historische ontwikkelingen (zie hoofdstuk 5), omdat daar is uitgegaan van **lopende prijzen** (inclusief prijsontwikkelingen). Wel kunnen ontwikkelingen tussen sectoren en tussen gebieden binnen dezelfde tijdsperiode worden vergeleken.

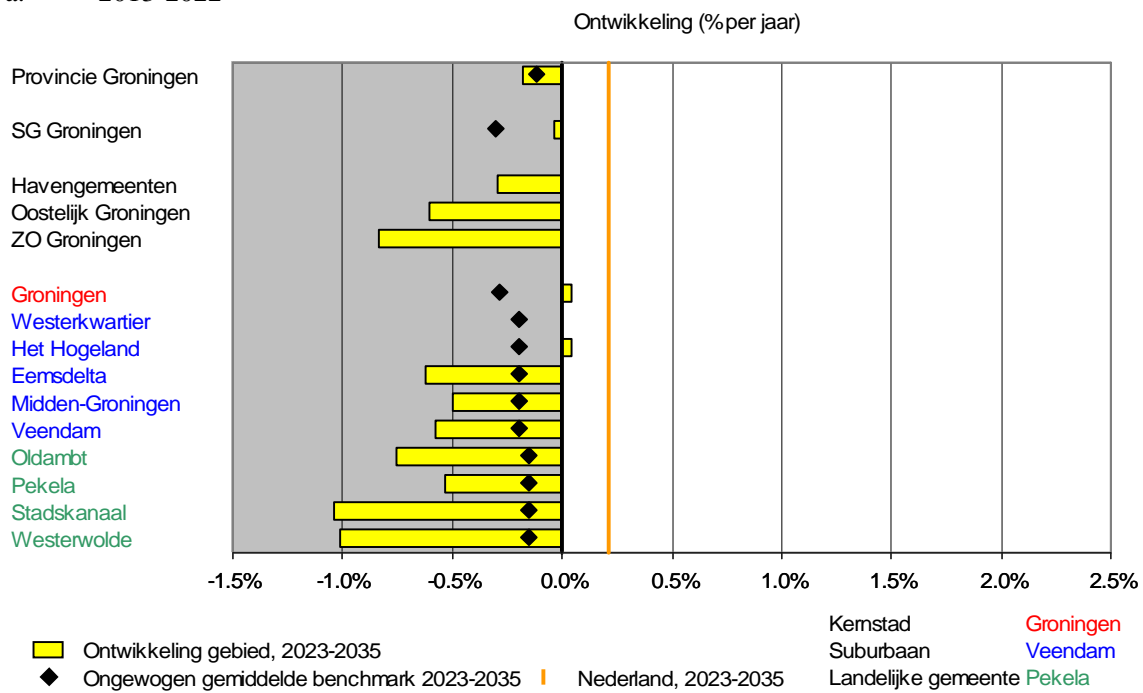
Voor de prognoses zijn soortgelijke figuren opgesteld als in hoofdstuk 5. Om schijnnaauwkeurigheid te vermijden, zijn de periode 2023-2035 niet de posities in ranglijsten bepaald. In figuur 7.1 tot en met 7.26 in bijlage I staan de prognoses voor de ontwikkeling van het aantal arbeidsplaatsen en in figuur 8.1 tot en met 8.26 staan prognoses voor de ontwikkeling van de toegevoegde waarde.

In figuur 6.3 staat de verwachte ontwikkeling van het aantal arbeidsplaatsen in de periode 2013-2022 (figuur 6.3a) en in de periode 2023-2035 (figuur 6.3b). Figuur 6.3a is een herhaling van figuur 5.2 en is hier weergegeven om een directe vergelijking tussen recente ontwikkelingen in het verleden en verwachte ontwikkelingen in de toekomst direct in één figuur vergelijkbaar met elkaar te maken.

Figuur 6.3 Ontwikkeling arbeidsplaatsen 2013-2022 en 2023-2035, totale bedrijvigheid

a. 2013-2022

b. 2023-2035

Duidelijk is in ieder geval dat de verwachte nationale ontwikkeling van het aantal arbeidsplaatsen in de periode 2023-2035 lager is dan de nationale ontwikkeling in de periode 2013-2022. Ook kenden er in de

periode 2013-2022 slechts twee van de vijftien getoonde gebieden geen toename van het aantal arbeidsplaatsen, terwijl dat voor de periode 2023-2035 voor slechts twee gemeenten wél wordt voorzien. Zowel de ontwikkeling van het provinciale aantal arbeidsplaatsen als van het aantal arbeidsplaatsen in het stadsgewest blijft in 2023-2035 naar verwachting achter bij de nationale ontwikkeling. Dat geldt ook voor alle tien gemeenten. Daarvan wordt voor de stad Groningen en Het Hogeland nog een lichte groei voorzien en voor Westerkwartier een gelijkblijvend aantal arbeidsplaatsen. Zij scoren ook alle drie hoger dan hun relevante benchmarkgemeenten. Voor alle gemeenten in het oostelijk deel van de provincie wordt een afname van het aantal arbeidsplaatsen verwacht. Er tekent zich dus een verschil in ontwikkeling van het aantal arbeidsplaatsen af tussen het westelijk deel van de provincie en het oostelijk deel. De gemeenten in het oostelijk deel scoren alle lager dan hun relevante benchmarkgemeenten. Deze 'ontwikkeling in twee snelheden' was overigens ook in de periode 2013-2022 al zichtbaar, waarbij toen de gemeente Groningen nog wel een duidelijk bovengemiddelde ontwikkeling van het aantal arbeidsplaatsen liet zien.

In figuur 6.4 staat de ontwikkeling van het totaal aantal arbeidsplaatsen per inwoner van 18-66 jaar (de 'werkgelegenheidsfunctie') in de periode 2013-2022 (figuur 6.4a) en de verwachte ontwikkeling in de periode 2023-2035 (figuur 6.4b). De nationale ontwikkeling (de verticale strepen) maakt duidelijk dat tot 2035 een minder sterke groei wordt voorzien dan in de periode 2013-2022.

In de periode 2013-2022 is het aantal arbeidsplaatsen per inwoner van 18-66 jaar in de provincie Groningen sterker toegenomen dan de nationale trend. Dat ging om het gedeeltelijk inlopen van een kleine achterstandspositie in 2013: de werkgelegenheidsfunctie van Groningen kruipt gestaag naar het nationaal gemiddelde. Ook in de periode 2023-2035 wordt een iets sterkere provinciale groei van de werkgelegenheidsfunctie voorzien dan het nationaal gemiddelde. Voor het stadsgewest Groningen is sprake van een zelfde beeld, waarbij de voorsprong op de nationale ontwikkeling in de periode 2023-2035 naar verwachting nog iets groter zal zijn dan voor de provincie.

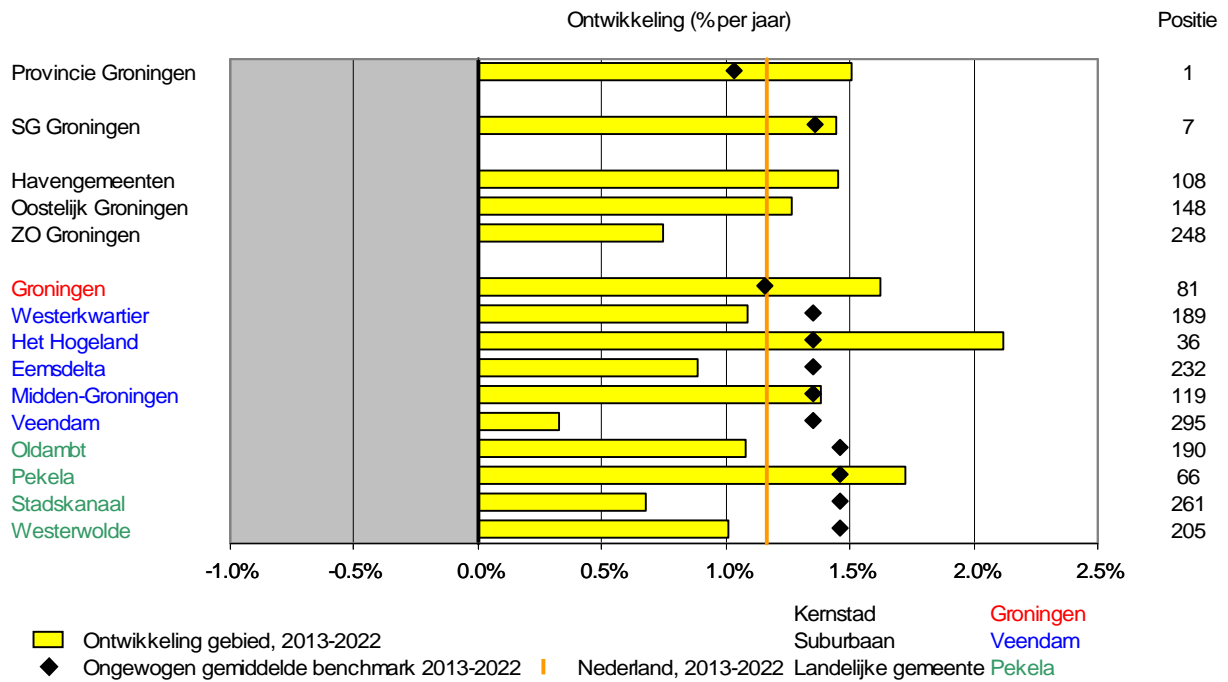
Op gemeentelijk niveau blijken in de periode 2013-2022 vier van de tien Groningse gemeenten een sterkere groei te hebben gekend dan het nationaal gemiddelde, waaronder ook de stad Groningen. Relatief hoge groei resulteerde naast Groningen in Het Hogeland, Midden-Groningen en Pekela (die laatste gemeente overigens vanaf een zeer lage basis; zie figuur 4.2). Vooral Veendam en in wat mindere mate Stadskanaal kenden een bij de nationale trend achterblijvende ontwikkeling. Stadsgewest Groningen en vooral de provincie scoren hoger dan hun relevante benchmarkgroep. Dat geldt ook voor kernstad Groningen. De suburbs en landelijke gemeenten bleven veelal achter bij hun relevante benchmarkgroep, maar voor Pekela en vooral Het Hogeland resulteerde een sterkere groei dan hun benchmark.

Voor de periode 2023-2035 wordt in zes gemeenten een bovengemiddelde ontwikkeling voorspeld (een groei boven het nationaal gemiddelde), maar gaat het deels om andere gemeenten dan in 2013-2022. Een belangrijke constatering is dat de stad Groningen in de periode 2023-2035 naar verwachting een iets benedengemiddelde ontwikkeling van de werkgelegenheidsfunctie zal kennen. Dat treedt overigens op vanaf een zeer hoog aanvangsniveau (zie figuur 4.2) en bovendien is er ook sprake van een aanzienlijk 'noemer-effect': uit figuur 6.2b blijkt dat het aantal inwoners van 18-66 jaar in de stad Groningen naar verwachting sterker zal groeien dan in de andere Groningse gemeenten. Bij het bepalen van de ontwikkeling van de werkgelegenheidsfunctie wordt dus gedeeld door een groter wordend getal, terwijl bij de andere gemeenten wordt gedeeld door een kleiner wordend getal. In nog sterkere mate neemt naar verwachting de werkgelegenheidsfunctie in Westerwolde af. Figuur 6.2b laat zien dat ook daar voor het aantal inwoners van 18-66 jaar een sterkere ontwikkeling wordt voorzien dan in de andere gemeenten.

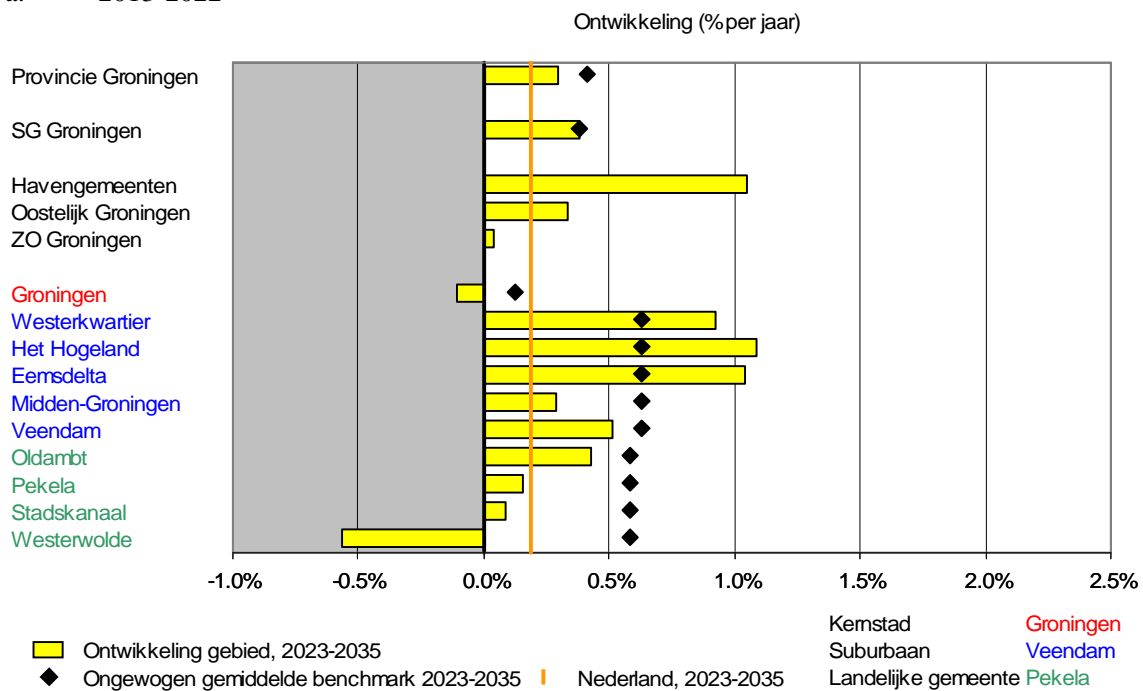
De sterkste groei van de werkgelegenheidsfunctie wordt verwacht in Het Hogeland, Eemsdelta (de beide Havengemeenten) en Westerkwartier. Uit figuur 6.3b blijkt overigens dat de ontwikkeling van het aantal arbeidsplaatsen in Eemsdelta naar verwachting duidelijk achterblijft bij de nationale trend. Het verschil tussen de ontwikkeling van het aantal arbeidsplaatsen en de werkgelegenheidsfunctie wordt verklaard door de duidelijk bij de nationale trend achterblijvende ontwikkeling van het aantal inwoners van 18-66 jaar in Eemsdelta (zie figuur 6.2b).

Terwijl de suburbs soms hoger scoren dan hun relevante benchmark, geldt dat voor geen enkele van de vier landelijke gemeenten.

Figuur 6.4 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per inwoner van 18-66 jaar, 2013-2022 en 2023-2035

a. 2013-2022

b. 2023-2035

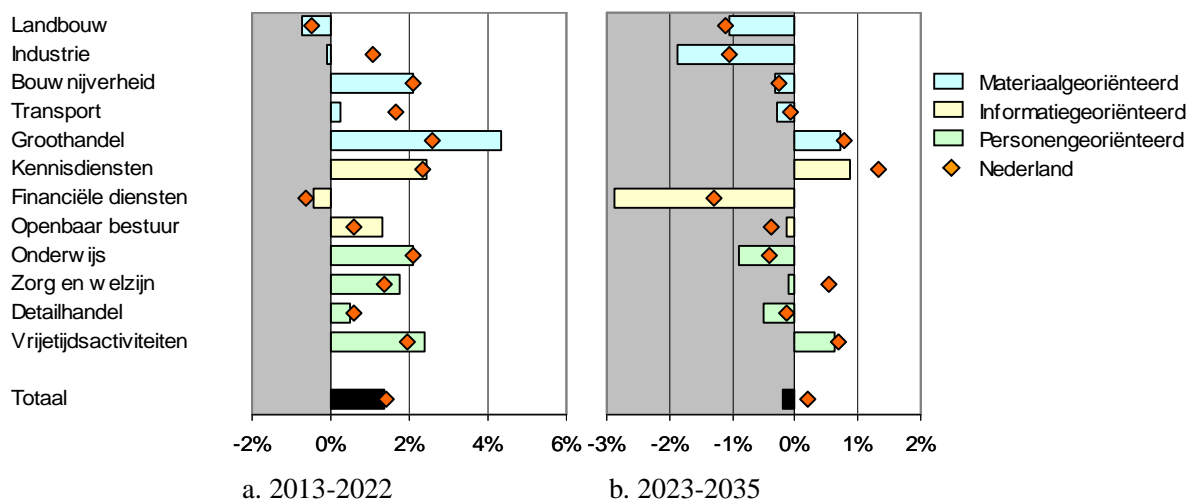
In figuur 6.5 staat de ontwikkeling van het aantal arbeidsplaatsen voor de BL-sectoren in de periode 2013-2022 (figuur 6.5a) en de verwachte ontwikkeling in de periode 2023-2035 (figuur 6.5b). In figuur 6.6 staat

een soortgelijke figuur, maar dan voor de ontwikkeling van het aantal arbeidsplaatsen per inwoner van 18-66 jaar (de ontwikkeling van de werkgelegenheidsfunctie).

Over de hele linie (voor alle sectoren) zijn de verwachte nationale ontwikkelingen voor de periode 2023-2035 wat lager dan voor de periode 2013-2022. Dat hangt onder andere samen met de teruglopende ontwikkeling van het aantal inwoners van 18-66 jaar. Ook de naar verwachting lichte toename van de pensioensgerechtigde leeftijd kan daar niet voor compenseren. Bovendien is al sprake van een zeer hoge arbeidsparticipatie (Nederland behoort tot de koplopers in Europa), dus daar bestaan weinig mogelijkheden voor een verdere groei. Wel zou het aantal gewerkte uren per werknemer uitgebreid kunnen worden (Nederland scoort daar vergeleken met veel andere Europese landen juist heel laag op). Kortom: knelpunten in het arbeidsaanbod beperken hier de groeiomogelijkheden.

Ook in de provincie Groningen ligt de verwachte ontwikkeling van het aantal arbeidsplaatsen in de periode 2023-2035 naar verwachting voor alle sectoren onder de ontwikkeling in de periode 2013-2022. Voorzien wordt dat het totaal aantal arbeidsplaatsen iets zal gaan afnemen in Groningen, terwijl op nationaal niveau nog een lichte groei wordt voorspeld. In de periode 2013-2022 liep de ontwikkeling in Groningen nog in de pas met de Nederlandse ontwikkeling. Terwijl in de periode 2013-2022 in Groningen nog negen BL-sectoren groei kenden is dat aantal teruggevallen naar drie in de periode 2013-2022. Daarbij gaat het overigens wel om groei van bijna een procent per jaar. Het betreft de sectoren groothandel, kennisdiensten en vrijetijdsactiviteiten. Voor één sector wordt voor Groningen een iets gunstiger ontwikkeling voorzien dan nationaal, namelijk voor openbaar bestuur (in de zin van een minder sterke afname) en voor vier sectoren wordt een ongeveer met de nationale ontwikkeling oplopende groei voorzien (landbouw, bouwnijverheid en groothandel: drie typen materiaalgeoriënteerde activiteiten, aangevuld met vrijetijdsactiviteiten). Voor de overige sectoren blijft de ontwikkeling in Groningen naar verwachting achter bij de nationale trend. Dat geldt vooral voor financiële diensten (een sector die al jarenlang centraliseert in de grootstedelijke delen van Nederland, met name de regio's Amsterdam en Utrecht) en in wat mindere mate ook voor industrie (daarvoor was ook in de periode 2013-2022 al sprake van een bij de nationale trend achterblijvende ontwikkeling). Ook de ontwikkeling in kennisdiensten, onderwijs en zorg & welzijn blijft in Groningen naar verwachting iets achter bij de nationale trend.

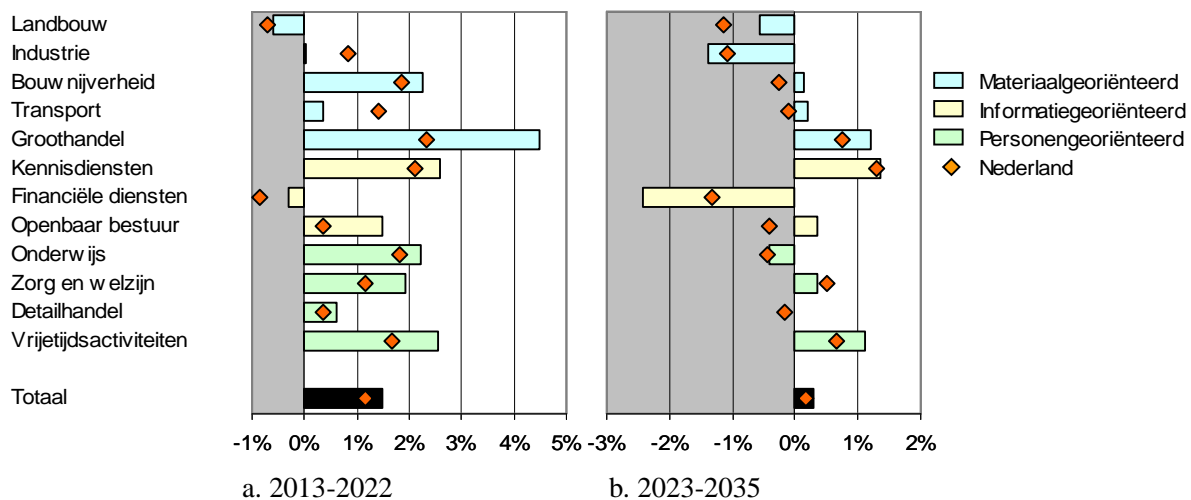
Figuur 6.5 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per BL-sector, Groningen en Nederland, 2013-2022 en 2023-2035

Omdat de ontwikkeling van het aantal inwoners van 18-66 jaar in Groningen zowel in de periode 2013-2022 als in de periode 2023-2035 onder de nationale ontwikkeling ligt is de ontwikkeling van de werkgelegenheidsfunctie voor beide periodes en voor alle sectoren gunstiger dan de ontwikkeling van het

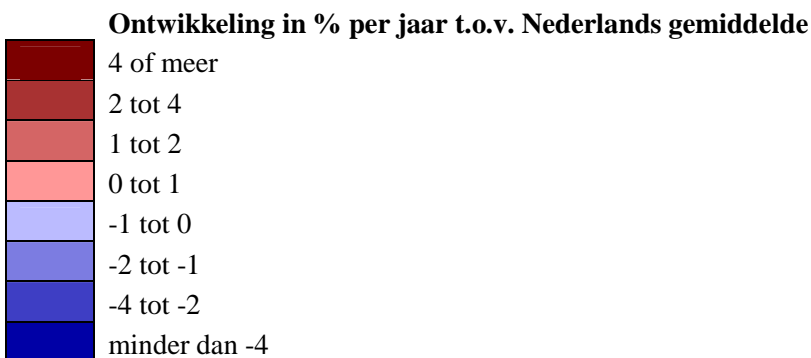
aantal arbeidsplaatsen: zie het verschil in uitkomsten tussen figuur 6.5 en figuur 6.6. In beide periodes ligt de ontwikkeling van de werkgelegenheidsfunctie in Groningen dan ook hoger dan nationaal (in tegenstelling tot de ontwikkeling van het aantal arbeidsplaatsen). Er zijn dan ook nu meer BL-sectoren met een gunstiger ontwikkeling in Groningen dan nationaal, namelijk zeven. Eén maal resulteert een vrijwel gelijke ontwikkeling en vier maal een minder gunstige ontwikkeling. Dat laatste geldt bijvoorbeeld in lichte mate nog wel voor zorg en welzijn (overigens vanaf een hoog aanvangsniveau), maar niet meer voor onderwijs en kennisdiensten. Naast zorg en welzijn blijven ook industrie, detailhandel en vooral financiële diensten achter bij de nationale ontwikkeling van de werkgelegenheidsfunctie.

Figuur 6.6 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per inwoner van 18-66 jaar per BL-sector, Groningen en Nederland, 2013-2022 en 2023-2035

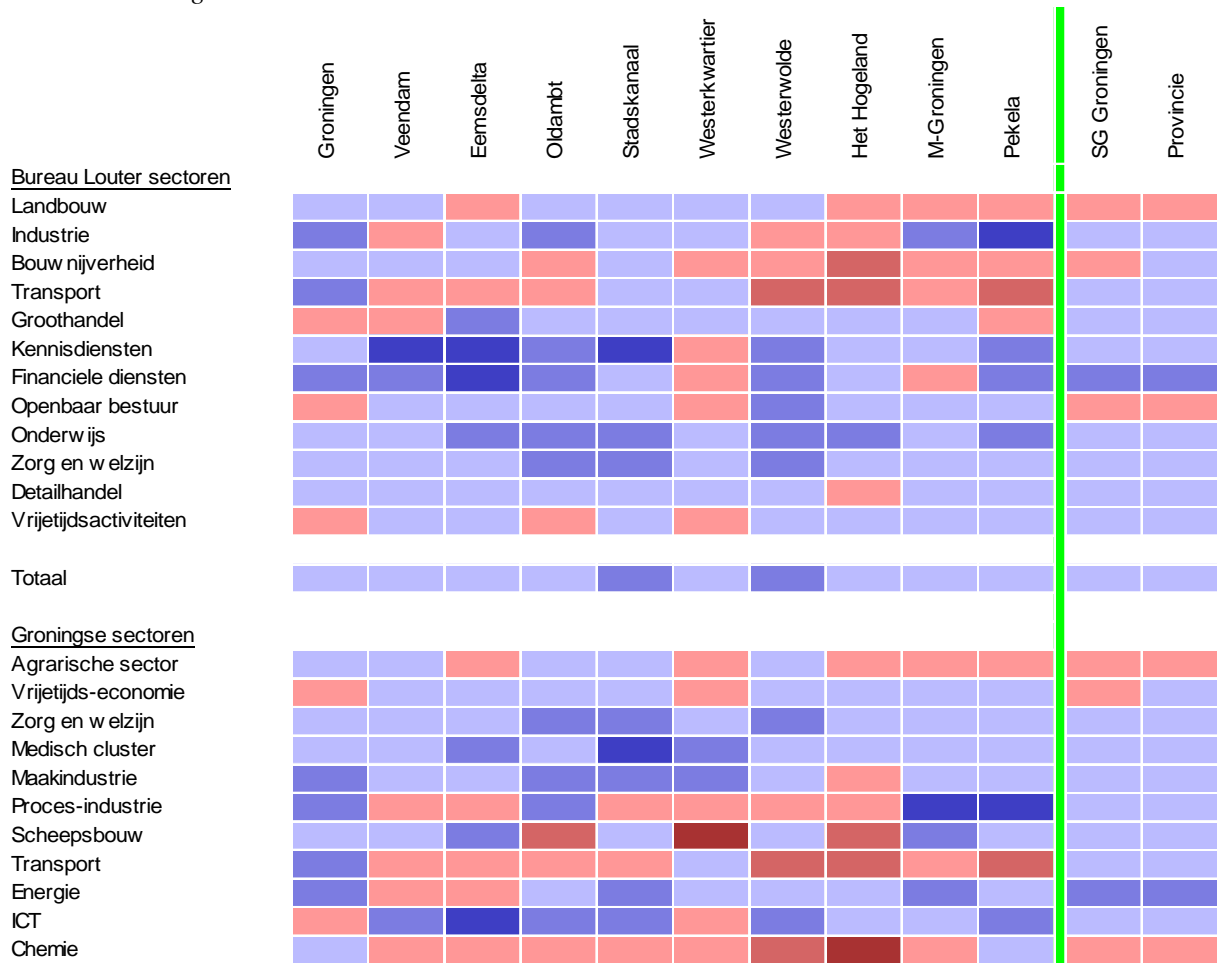

In figuur 6.7 zijn de verwachte ontwikkelingen van het aantal arbeidsplaatsen per sector naar gebied combinatie weergegeven voor de periode 2023-2035. In figuur 6.8 gebeurt hetzelfde, maar dan voor de verwachte ontwikkeling van het aantal arbeidsplaatsen per inwoner van 18-66 jaar.

Ter herinnering staat hieronder de onderverdeling naar groeiklassen. Het gaat hier weer om de afwijking van het nationaal gemiddelde. Een rode kleur hoeft dus geen 'groei' te betekenen, maar kan ook een minder sterke afname dan het nationaal gemiddelde inhouden, terwijl blauwe kleuren geen afname hoeven te betekenen, maar een minder sterke groei dan het nationaal gemiddelde. Het gaat dus om een relatieve afwijking van het nationaal gemiddelde per sector of de totale bedrijvigheid. Voor de BL-sectoren staan de nationaal gemiddelde groeicijfers in de figuren 6.5 en 6.6.

Figuur 6.7 Ontwikkeling arbeidsplaatsen 2023-2035, gebied naar sector in afwijking van nationaal gemiddelde

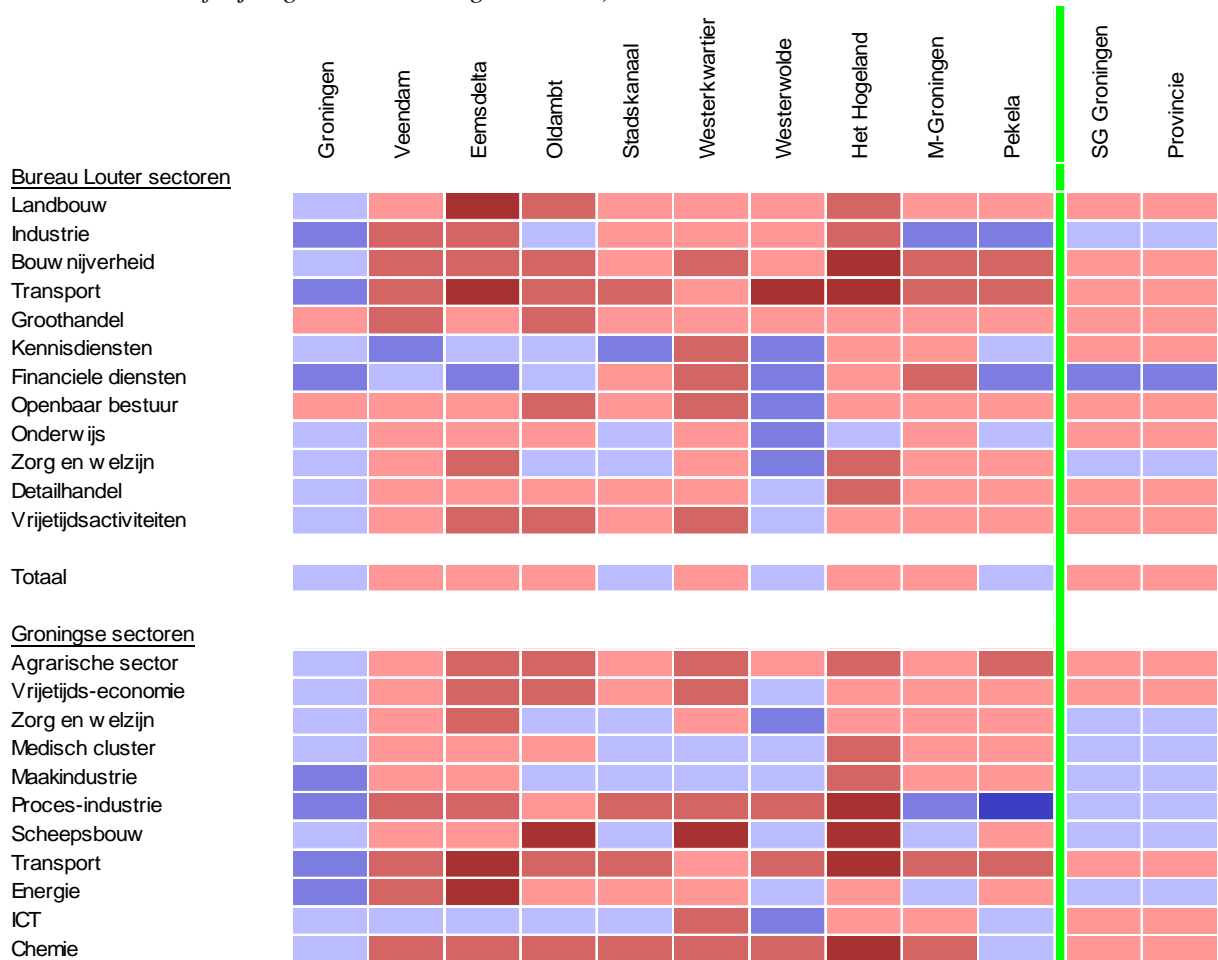

In alle gemeenten wordt een bij de nationale trend achterblijvende ontwikkeling van het aantal arbeidsplaatsen voorzien (het meest voor Stadskanaal en Westerwolde), zo blijkt uit figuur 6.7 (en ook uit figuur 6.3b). Voor onderwijs en zorg & welzijn blijft de ontwikkeling naar verwachting in alle gemeenten achter bij de nationale trend (vooral door de lage bevolkingsontwikkeling). Voor zover bovengemiddelde ontwikkelingen worden voorzien, vinden die veelal plaats binnen de materiaalgeoriënteerde activiteiten, met name in transport (zeven maal), bouwnijverheid (zes maal) en landbouw (vier maal). Transport groeit naar verwachting bijvoorbeeld relatief sterk in Westerwolde, Het Hogeland en Pekela en bouwnijverheid in Het Hogeland. In totaal gaat het om 21 bovengemiddelde ontwikkelingen, terwijl het bij informatiegeoriënteerde en personeengeoriënteerde activiteiten in totaal om negen bovengemiddelde ontwikkelingen gaat (het meest in vrijetijdsactiviteiten, met drie maal een verwachte bovengemiddelde ontwikkeling, waaronder in de stad Groningen). Stadskanaal uitgezonderd telt elke gemeente meerdere BL-sectoren met een verwachte bovengemiddelde ontwikkeling. In Westerwolde, Het Hogeland, Midden-Groningen en Pekela betreft dat vooral materiaalgeoriënteerde activiteiten. Om dat in perspectief te plaatsen is het overigens aan te bevelen om te vergelijken met de uitgangssituatie (zie figuur 4.3). Vooral sector naar gebied combinaties waar een sterke relatieve vertegenwoordiging (rood in figuur 4.3) samengaat met een bovengemiddelde ontwikkeling (rood in figuur 6.7) bieden perspectief. Bij een blauwe kleur in figuur 4.3 en een rode kleur in figuur 6.7 is sprake van een inhaalslag vanuit een achterstandspositie. Westerkwartier en Groningen zijn de enige twee gemeenten met meerdere bovengemiddeld scorende BL-sectoren in informatie- of personeengeoriënteerde activiteiten.

Per saldo kent de provincie twee sectoren met een bovengemiddelde ontwikkeling, namelijk openbaar bestuur en (in bescheiden mate) landbouw en scoort het stadsgewest Groningen drie maal bovengemiddeld (naast landbouw en openbaar bestuur tevens voor bouwnijverheid). Financiële diensten is de enige sector met een vrij sterk bij de nationale trend achterblijvende ontwikkeling (meer dan een procent per jaar).

Tussen de Groningse sectoren bestaan aanzienlijke verschillen in het aantal gemeenten waarvoor een bovengemiddelde ontwikkeling wordt voorzien. Sectoren waarvoor dat het meest geldt, zijn transport (acht maal), chemie (alleen de stad Groningen en Pekela ontbreken hier bij de bovengemiddeld scorende gemeenten), procesindustrie (zes maal) en de agrarische sector (vijf maal). Bij scheepsbouw gaan de hoge groeicijfers overigens soms gepaard met een zeer laag aanvangsniveau, dus in absolute zin (het aantal arbeidsplaatsen) draagt dit weinig bij. Voor energie, de vrijetijdseconomie en ICT resulteert slechts twee maal een verwachte bovengemiddelde ontwikkeling (waaronder voor beide de stad Groningen) en voor maakindustrie één maal, terwijl voor twee Groningse sectoren zelfs geen enkele bovengemiddelde ontwikkeling wordt voorzien, namelijk voor zorg & welzijn en het medisch cluster. In het algemeen zijn de verwachtingen voor de dienstverlenende typen Groningse sectoren (Vrijetijdseconomie, zorg & welzijn, ICT en het medisch cluster - in Groningen ook voornamelijk diensten) wat minder gunstig dan vier 'materiaalgeoriënteerde' activiteiten (agrarische sector, maakindustrie, procesindustrie, scheepsbouw, transport en chemie; energie vormt een mengvorm van diensten en productie), hoewel er tussen materiaalgeoriënteerde sectoren verschillen bestaan (zoals tussen maakindustrie en chemie).

Figuur 6.8 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per inwoner 18-66 jaar 2023-2035, gebied naar sector in afwijking van nationaal gemiddelde)

Figuur 6.8 is veel meer 'rood gekleurd'. De reden is de bij de nationale trend achterblijvende ontwikkeling van het aantal inwoners van 18-66 jaar in Groningen als geheel en voor elke gemeente - zie figuur 6.2b (het noemer effect). Voor acht Groningse gemeenten resulteert voor minstens acht van de twaalf BL-sectoren een bovengemiddelde groeiverwachting (vaak vanaf een lage basis overigens), waarvan Westerkwartier zelfs voor alle BL-sectoren bovengemiddeld scoort en Het Hogeland en Midden-Groningen voor elf sectoren. Slechts Westerkwartier blijft hier iets achter (met alleen bovengemiddelde groeiverwachtingen voor alle typen materiaalgeoriënteerde activiteiten, maar tevens vrij lage ontwikkelingen voor vijf dienstensectoren) en dat geldt vooral voor de stad Groningen. Daarvoor scoren slechts groothandel en openbaar bestuur bovengemiddeld. Voor de provincie als geheel en voor stadsgewest Groningen resulteren voor maar liefst negen sectoren bovengemiddelde ontwikkelingen indien deze berekend worden per inwoner van 18-66 jaar. Slechts financiële diensten, industrie en zorg & welzijn presteren daarvoor benedengemiddeld.

Voor de Groningse sectoren resulteert voor de stad Groningen (met een vrij sterke ontwikkeling van het aantal inwoners van 18-66 jaar) zelfs geen enkele maal een bovengemiddelde ontwikkeling. Ook hier zijn er diverse gemeenten met een groot aantal bovengemiddelde groeiverwachtingen (zie bijvoorbeeld het Hogeland). Doordat de stad Groningen bij diverse van de Groningse sectoren een zwaar gewicht in de schaal legt zijn er hier wat minder sectoren waarvoor de provincie en het stadsgewest bovengemiddeld scoren dan bij de BL-sectoren.

Toegevoegde waarde

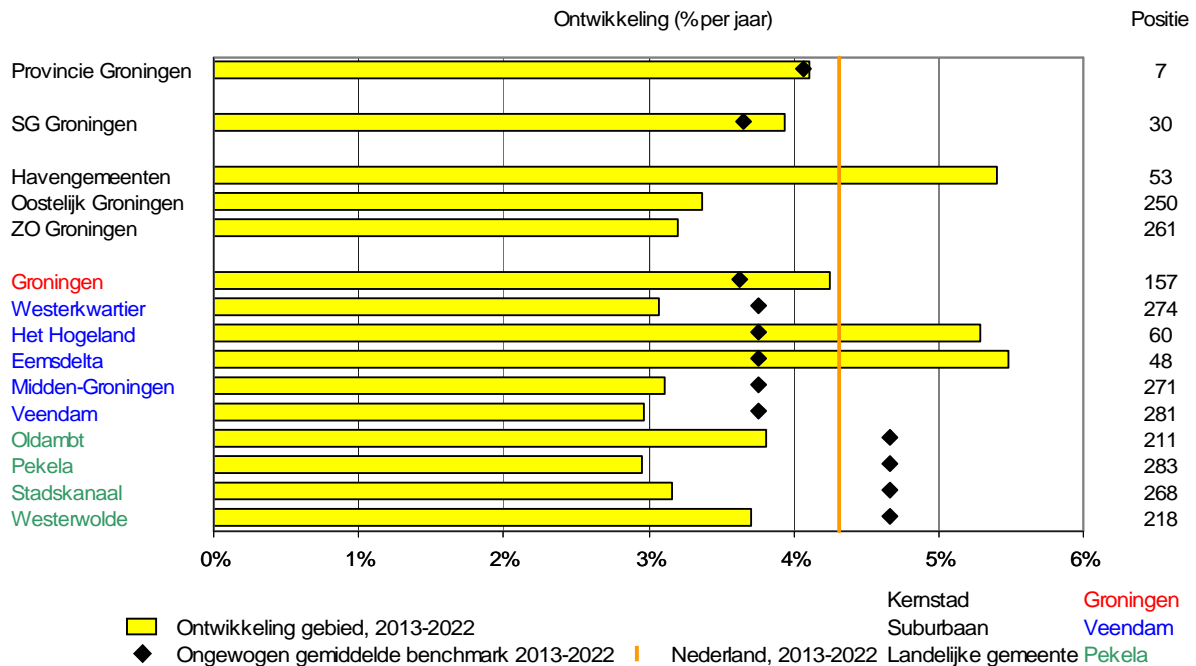
Met kleine verschillen zijn voor de toegevoegde waarde dezelfde analyses uitgevoerd als voor het aantal arbeidsplaatsen. Hoewel de resultaten niet precies gelijk zijn omdat er tussen gebieden verschillen bestaan in het niveau en de ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit (de verhouding van toegevoegde waarde en arbeidsplaatsen) zullen de patronen veelal vergelijkbaar zijn.

In figuur 6.9 staat de verwachte ontwikkeling van de toegevoegde waarde in de periode 2013-2022 (figuur 6.9a) en in de periode 2023-2035 (figuur 6.9b), waarbij wordt vergeleken met de relevante benchmark (de stippen). In tegenstelling tot de ontwikkelingen in het verleden gaat het in de prognoseperiode om voor prijseffecten (inflatie) gecorrigeerde ontwikkelingen.

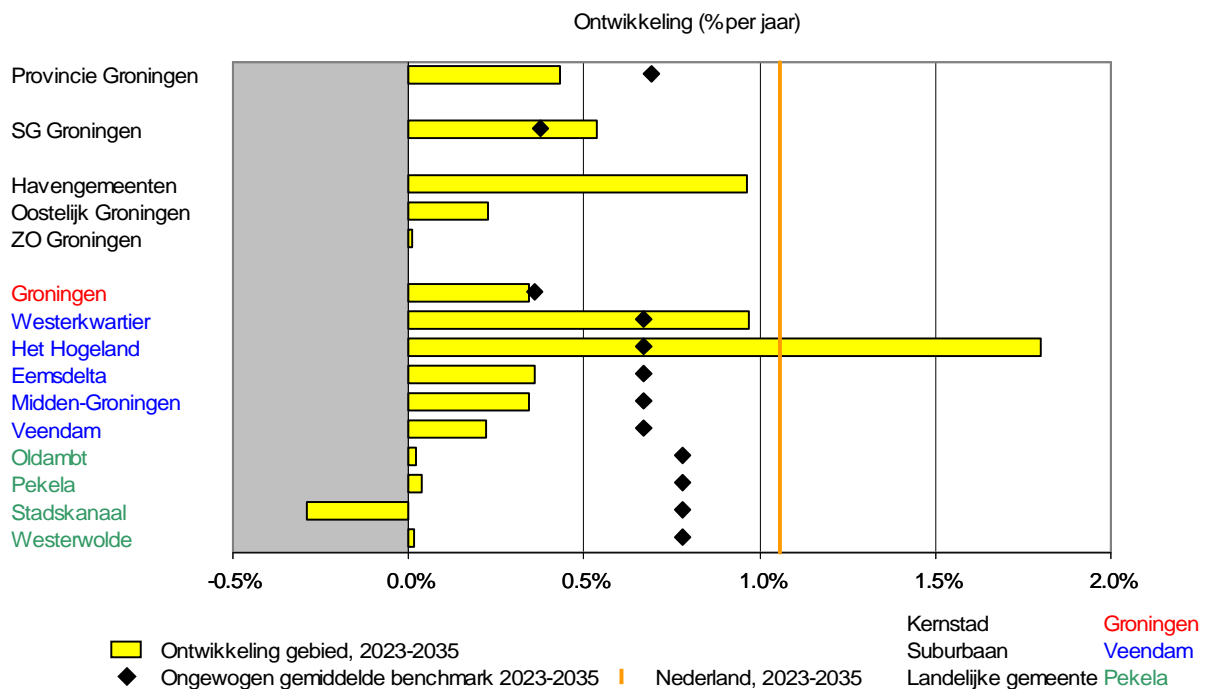
Zowel voor de provincie als voor het stadsgewest blijft de ontwikkeling van de toegevoegde waarde in de periode 2023-2035 naar verwachting achter bij de nationale trend (in sterkere mate dan in de periode 2013-2022). Dat geldt ook voor negen van de tien gemeenten. Het Hogeland vormt de enige uitzondering, mede als gevolg van de concentratie van economische activiteiten met een hoge groei van de arbeidsproductiviteit in de Eemshaven. Ook in de periode 2013-2022 was Het Hogeland al één van de slechts twee bovengemiddeld scorende gemeenten (samen met Eemsdelta: de andere Havengemeente). Ook de stad Groningen scoort in de periode 2023-2035 naar verwachting benedengemiddeld. De achterstand van Groningen op de nationale trend is groter in termen van toegevoegde waarde dan in termen van arbeidsplaatsen (vergelijk figuur 6.9b met figuur 6.3b). Dat wijst erop dat de economie van de stad Groningen vooral is gericht op economische sectoren met een relatief lage groei van de arbeidsproductiviteit.

Voor de meeste gemeenten blijft de verwachte ontwikkeling in de periode 2023-2035 achter bij hun relevante benchmarkgroep. Uitzonderingen daarop zijn de gemeenten Westerkwartier en Het Hogeland en het stadsgewest Groningen, terwijl de stad Groningen conform het benchmarkgemiddelde presteert. In Oldambt, Pekela en Westerwolde zal de toegevoegde waarde naar verwachting slechts heel weinig groeien en voor Stadskanaal wordt zelfs een afname voorzien. In het algemeen kennen de landelijke gemeenten een zeer bescheiden groeiverwachting voor toegevoegde waarde en blijven zij ook ruim achter bij hun relevante benchmarkgemeenten. Voor de suburbane gemeenten en de kernstad Groningen is dat minder het geval.

Figuur 6.9 Ontwikkeling toegevoegde waarde 2013-2022 en 2023-2035, totale bedrijvigheid

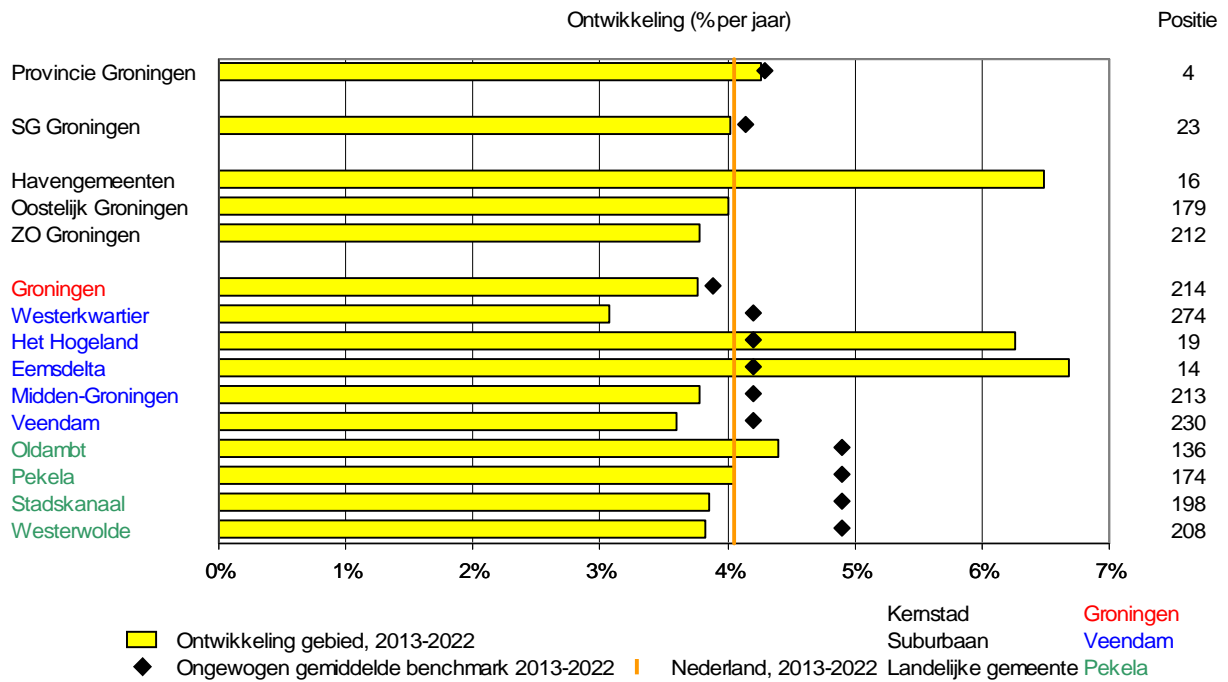
a. 2013-2022 (in lopende prijzen, dus inclusief prijswijzigingen)

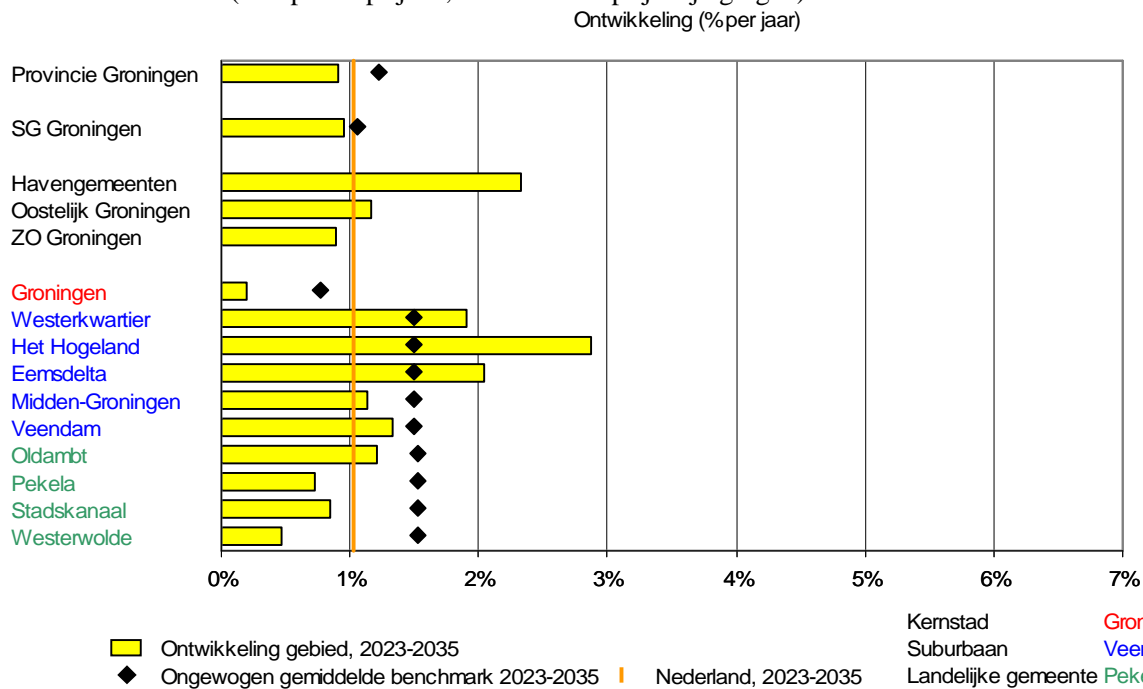
b. 2023-2035 (in constante prijzen, dus exclusief prijswijzigingen)

In figuur 6.10 staat de verwachte ontwikkeling van de toegevoegde waarde per inwoner van 18-66 jaar (de 'economische functie') in de periode 2013-2022 (figuur 6.10a) en in de periode 2023-2035 (figuur 6.10b).

Figuur 6.10 Ontwikkeling toegevoegde waarde per inwoner van 18-66 jaar per gebied

a. 2013-2022 (in lopende prijzen, dus inclusief prijswijzigingen)

b. 2023-2035 (in constante prijzen, dus exclusief prijswijzigingen)

Zoals al eerder aangegeven zijn de ontwikkelingen voor de periode 2013-2022 en 2023-2035 niet met elkaar vergelijkbaar wat betreft het niveau van de groeicijfers omdat voor 2013-2022 prijswijzigingen wel

zijn meegerekend en voor de periode 2023-2035 niet. Tot op zekere hoogte wel mogelijk is een beoordeling op basis van de *afwijking* van het nationaal gemiddelde. Dan wordt duidelijk dat de ontwikkeling van de toegevoegde waarde per inwoner van 18-66 jaar (de 'economische functie') voor de provincie Groningen in de periode 2023-2035 naar verwachting iets achterblijft bij de nationale ontwikkeling, terwijl in de periode 2013-2022 nog sprake was van een kleine voorsprong. Voor het stadsgewest resulteerde in beide periodes een ontwikkeling die vrijwel gelijk was aan de nationale trend.

Voor dezelfde zes gemeenten als voor de werkgelegenheidsfunctie (zie figuur 6.4b) resulteert een bovengemiddelde groei van de economische functie en voor dezelfde vier gemeenten een benedengemiddelde groei. Voor zover er verschillen in de afwijking van het nationaal gemiddelde bestaan, wordt dat verklaard door verschillen in de ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit. Die verschillen worden op zich weer verklaard door verschillen in de samenstelling van de bedrijvigheid: in de ene gemeente nemen sectoren met een hoge verwachte groei van de arbeidsproductiviteit een groter aandeel in dan in de andere gemeente. Groningen en Pekela zijn gemeenten met een (naar verwachting) benedengemiddelde ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit in de periode 2023-2035, terwijl voor Het Hogeland een duidelijk bovengemiddelde ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit wordt verwacht. In wat mindere mate is dat ook in Eemsdelta het geval, alsmede in Westerkwartier en Westervolde. Voor Midden-Groningen, Veendam, Oldambt en Stadskanaal ligt de verwachte ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit in de periode 2023-2035 rond het nationaal gemiddelde. Nationaal wordt een toename van de arbeidsproductiviteit voorzien van ongeveer 0.8% per jaar in de periode 2023-2035. In totaal blijft de arbeidsproductiviteit in zowel de provincie als in het stadsgewest Groningen iets onder het nationaal gemiddelde. Dat wordt vooral veroorzaakt door de relatief lage verwachte ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit in de stad Groningen (met een specialisatie in dienstensectoren waarvoor de verwachte ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit relatief laag is).

De verwachte sterke groei van de economische functie van Het Hogeland is voor iets minder dan de helft te danken aan de sterkere groei van het aantal arbeidsplaatsen te danken en voor iets meer dan de helft aan de sterkere groei van de arbeidsproductiviteit dan het nationaal gemiddelde.

De verwachte groei van de economische functie ligt in drie van de vijf suburbs (Westerkwartier, Het Hogeland en Eemsdelta) boven de score voor de relevante benchmark, maar voor alle andere zeven gemeenten eronder.

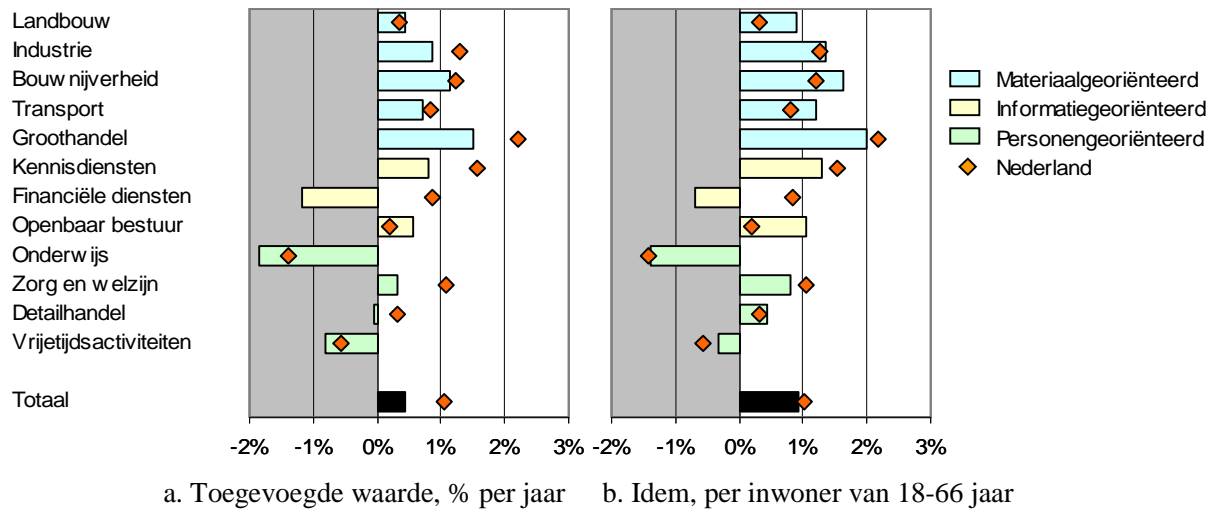
In figuur 6.11a staat de verwachte ontwikkeling van de toegevoegde waarde voor de BL-sectoren in de periode 2023-2035 (in procenten per jaar) voor Groningen (de staafjes) en Nederland (de stippen) en in figuur 6.11b de ontwikkeling van de toegevoegde waarde per inwoner van 18-66 jaar.

In tegenstelling tot het aantal arbeidsplaatsen (zie figuur 6.6b) neemt de toegevoegde waarde nationaal naar verwachting in de meeste BL-sectoren toe. Uitzonderingen zijn vrijetijdsactiviteiten, financiële diensten en, vooral, onderwijs. De oorzaak is de in de meeste sectoren stijgende arbeidsproductiviteit (meer toegevoegde waarde per arbeidsplaats), hoewel dat niet overal het geval is. Vooral de vijf sectoren binnen materiaalgeoriënteerde activiteiten alsmede financiële diensten (voortgaande automatisering) weten een (soms vrij sterke) groei van de arbeidsproductiviteit te realiseren en in wat mindere mate geldt dat ook voor openbaar bestuur, detailhandel, zorg & welzijn en kennisdiensten. Voor vrijetijdsactiviteiten en onderwijs wordt echter een afnemende arbeidsproductiviteit voorzien, zodat de ontwikkeling van de toegevoegde waarde daar achterblijft bij de ontwikkeling van het aantal arbeidsplaatsen. Dat zijn ook BL-sectoren die relatief sterk zijn vertegenwoordigd in de stad Groningen (zie figuur 4.3 en voor nauwkeuriger cijfers de figuren 1.8 en 1.11 in bijlage I).

Evenals bij de arbeidsplaatsen blijft in de meeste BL-sectoren (met uitzondering van landbouw en openbaar bestuur) de ontwikkeling van de toegevoegde waarde in de provincie Groningen in de periode 2023-2035 naar verwachting achter bij de nationale trend. Dat geldt ook voor de totale bedrijvigheid. Duidelijk is dat vooral de materiaalgeoriënteerde activiteiten naar verwachting voor groei van de toegevoegde waarde zullen gaan zorgen in Groningen. Met name in personengeoriënteerde activiteiten

blijft de groeiverwachting achter bij de materiaalgeoriënteerde activiteiten (en wordt voor drie van de vier sectoren zelfs een afname voorzien).

Figuur 6.11 Ontwikkeling toegevoegde waarde per BL-sector, Groningen en Nederland, 2023-2035

Toelichting:

De toegevoegde waarde is hier uitgedrukt in 'constante prijzen' prijzen, zonder het effect van prijsstijgingen, mede omdat het voorspellen van prijsontwikkelingen met grote onzekerheden is omgeven.

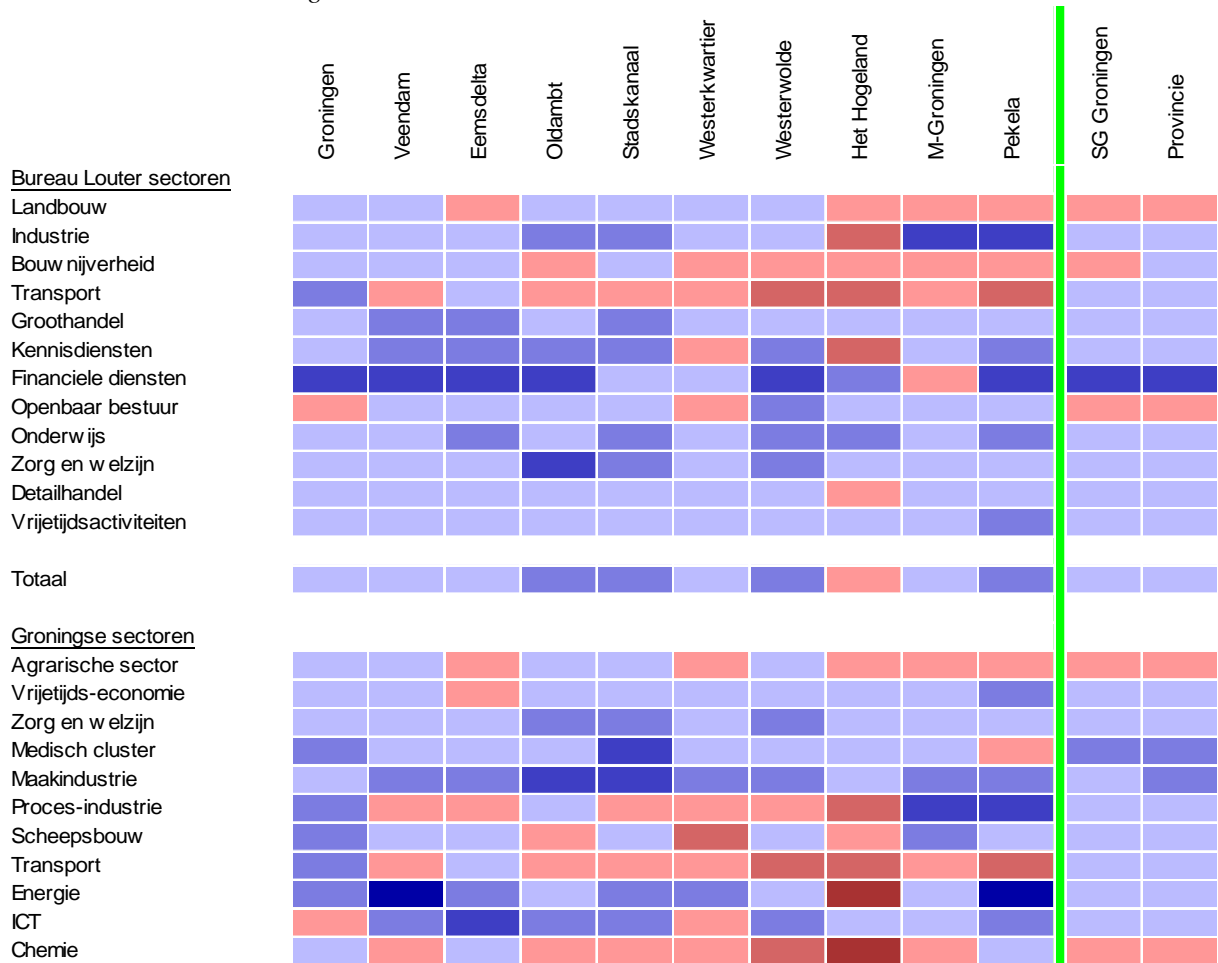
Per inwoner van 18-66 jaar blijven de groeicijfers nationaal ongeveer op hetzelfde niveau (omdat nationaal het aantal inwoners van 18-66 jaar in de periode 2023-2035 volgens het PEARL-model vrijwel stabiel blijft; zie figuur 6.2b), maar schuiven de scores voor Groningen allemaal een half procent naar rechts (omdat de ontwikkeling van het aantal inwoners van 18-66 jaar in de provincie Groningen volgens het PEARL-model met een half procent per jaar bij de nationale ontwikkeling zal achterblijven; zie ook figuur 6.2b). Daarom ontwikkelt de economische functie (de toegevoegde waarde per inwoner van 18-66 jaar) zich in de provincie Groningen ook ongeveer volgens de nationale trend (zie figuur 6.11b) en zijn er zes BL-sectoren met een bovengemiddelde ontwikkeling (waarvan vier in materiaalgeoriënteerde activiteiten; slechts voor groothandel is dit niet het geval).

In figuur 6.12 zijn de verwachte ontwikkelingen van het aantal arbeidsplaatsen per sector naar gebied combinatie weergegeven voor de periode 2023-2035. In figuur 6.13 gebeurt hetzelfde, maar dan voor de verwachte ontwikkeling van de toegevoegde waarde per inwoner van 18-66 jaar (de economische functie).

Zoals ook al bleek uit figuur 6.10 is Het Hogeland de enige gemeente met een bovengemiddelde ontwikkeling van de toegevoegde waarde van de totale bedrijvigheid. Voor gemeenten als Oldambt, Stadskanaal, Westerwolde en Pekela (een aaneengesloten gebied in het meest oostelijke deel van Groningen en ook precies het deel van de provincie dat niet tot het stadsgewest Groningen behoort) is zelfs sprake van een vrij sterke achterstand op de nationaal gemiddelde ontwikkeling. Voor vier sectoren resulteert voor alle gebieden (alle gemeenten, het stadsgewest en de provincie) een benedengemiddelde verwacht ontwikkeling van de toegevoegde waarde, namelijk groothandel, onderwijs, zorg & welzijn en vrijetijdsactiviteiten. Voor één of twee gemeenten een bovengemiddelde score realiseren naar verwachting kennisdiensten, financiële diensten, openbaar bestuur, detailhandel en industrie (die laatste alleen voor Het Hogeland: met name energiecentrales). De meeste bovengemiddelde ontwikkelingen resulteren ook hier voor drie van de vijf typen materiaalgeoriënteerde activiteiten, namelijk landbouw (vier maal), bouwnijverheid (zes maal) en transport (acht maal).

Als de gebieden als uitgangspunt worden gekozen (een 'verticale vergelijking'), dan blijkt de stad Groningen nog ongunstiger te scoren dan bij de ontwikkeling van het aantal arbeidsplaatsen (zie figuur 6.7): slechts voor openbaar bestuur wordt een bovengemiddelde ontwikkeling voorzien. Groningen weegt zwaar mee bij het bepalen van de provinciale score en de score voor het stadsgewest. Daarom is de score voor de provincie slechts twee maal en voor het stadsgewest slechts drie maal bovengemiddeld.

Figuur 6.12 Ontwikkeling toegevoegde waarde 2023-2035, gebied naar sector in afwijking van nationaal gemiddelde

Ook Veendam, Eemsdelta en Stadskanaal realiseren slechts één maal een bovengemiddelde score en Oldambt en Westerwolde twee maal. Verder kent Pekela voor drie BL-sectoren een bovengemiddelde ontwikkeling, Midden-Groningen en Westerkwartier beide vier maal en Het Hogeland zelfs voor zes BL-sectoren. Bij tien gemeenten en twaalf BL-sectoren zou maximaal sprake kunnen zijn van een maximaal aantal bovengemiddelde scores van 120 en zouden er zestig mogen worden verwacht. In de praktijk blijken er slechts 25 bovengemiddelde ontwikkelingen te worden voorspeld.

Bij de Groningse sectoren resulteert voor vijf sectoren geen enkele of slechts één maal een verwachte bovengemiddelde ontwikkeling, namelijk vrijetijdseconomie, zorg & welzijn, medisch cluster, maakindustrie en energie. Aan de andere kant van het spectrum realiseert transport acht maal een bovengemiddelde groei en chemie zeven maal. Bij beide scores Groningen en Eemsdelta benedengemiddeld. Voor Eemsdelta is dat opvallend (hoewel het slechts om een licht bij de nationale trend achterblijvende ontwikkeling gaat: voor transport met 0.15% per jaar en voor chemie met 0.29% per jaar), gezien de zeer sterke vertegenwoordiging van zowel chemie als transport. Dat zou kunnen

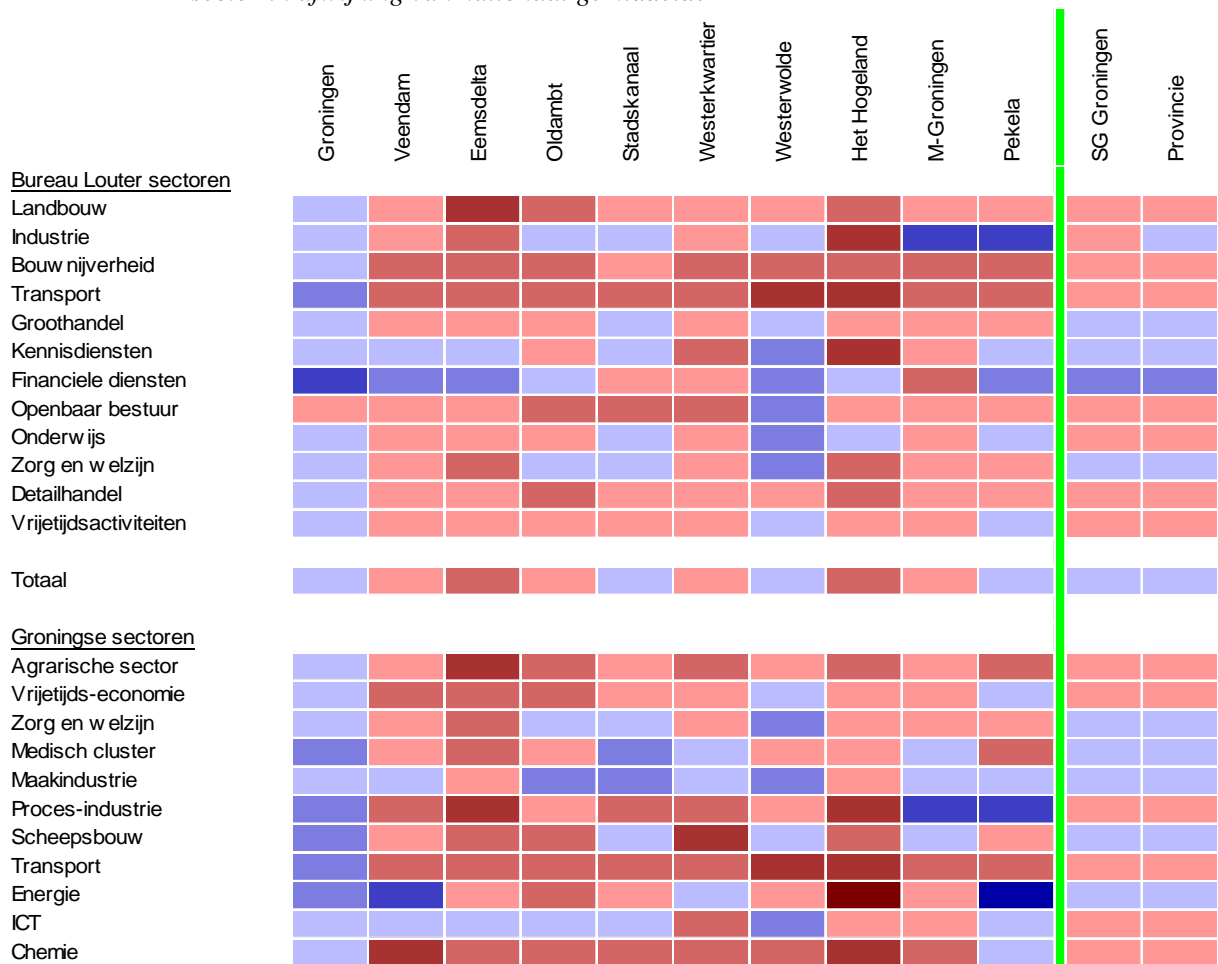
Bureau Louter, mei 2024

M23.018 Data-analyse provincie Groningen

betekenen dat het zeehaventerrein (Oosterhorn) een verzadigingspunt heeft bereikt voor dit type activiteiten en dat vooral andere typen activiteiten zullen groeien, zoals bijvoorbeeld circulaire activiteiten. Westerkwartier en Het Hogeland zijn de gemeenten met het grootste aantal Groningse sectoren met een bovengemiddelde groeiverwachting, namelijk zes. Zij worden op ruime afstand gevolgd door Veendam, Eemsdelta, Oldambt, Stadskanaal, Westerwolde, Midden-Groningen en Pekela (alle met drie maal een hoger dan gemiddelde groeiverwachting) en tenslotte Groningen (slechts één maal een bovengemiddelde ontwikkeling: voor de Groningse sectoren, namelijk voor ICT).

In figuur 6.13 staat hetzelfde type figuur als figuur 6.12. Evenals bij het aantal arbeidsplaatsen en de werkgelegenheidsfunctie (zie figuur 6.7 en 6.8) kleurt de figuur nu veel 'roder' dan figuur 6.12, waarbij ook nu Groningen weer opvalt door het vrijwel volledig ontbreken van sectoren met een bovengemiddelde groei (openbaar bestuur is de enige sector met een verwachte bovengemiddelde ontwikkeling).

Figuur 6.13 Ontwikkeling toegevoegde waarde per inwoner 18-66 jaar 2023-2035, gebied naar sector in afwijking van nationaal gemiddelde

7 Economische kernzones

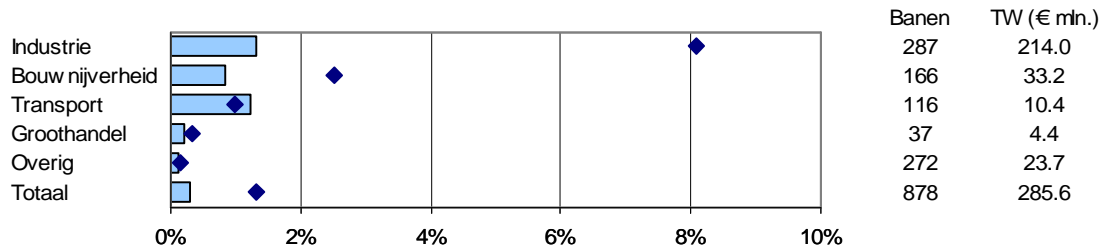
De provincie Groningen heeft de ambitie om grootschalige bedrijvigheid in een aantal economische kernzones te concentreren. Daartoe is het gewenst om de uitgangspositie te bepalen: hoeveel bedrijvigheid is er in de economische kernzones geconcentreerd, hoe heeft die bedrijvigheid zich ontwikkeld en welke typen economische activiteiten zijn er vooral gevestigd? Om dat te bepalen is als eerste stap nodig het ruimtelijk afbakenen van de economische kernzones. In overleg tussen de provincie en Bureau Louter is het volgende besloten. De vijf economische kernzones zijn zeehaventerrein Eemshaven (inclusief het deel waar Google is gevestigd), zeehaventerrein Oosterhorn, bedrijventerrein Westpoort en de uitbreiding ten noorden daarvan, de bedrijventerreinen Avebe-terrein en Groningen Zuid ('N366') en grootschalige bedrijventerreinen in de A7/N33 zone. In tegenstelling tot de andere vier economische kernzones is de A7/N33 zone geen aaneengesloten gebied. Het bestaat uit bundelingen van grootschalige bedrijventerreinen in Veendam, Foxhol, Sappemeer Oost/Zuidbroek en Winschoten. Omdat de aandacht hier uitgaat naar de huidige situatie en historische ontwikkelingen is aan *plannen* voor toekomstige 'XL-bedrijventerreinen' geen aandacht besteed. Dit onderzoek betreft namelijk een economische analyse ('wat is er' en 'hoe heeft dat zich ontwikkeld') en niet een bedrijventerreinenonderzoek om de vraag naar bedrijventerreinen te bepalen. In bijlage III staan de ruimtelijke afbakeningen van de economische kernzones²³.

In figuur 7.1 staan per economische kernzone en voor de som over de economische kernzones de aandelen binnen de totale bedrijvigheid in de provincie Groningen in termen van het aantal arbeidsplaatsen en de toegevoegde waarde voor vier brede economische sectoren (industrie, bouwnijverheid, transport en groothandel), de overige bedrijvigheid en de totale bedrijvigheid. Tevens staat het absolute totaal aantal banen en de toegevoegde waarde in de figuur (voor zover daarmee geen informatie op individueel vestigingsniveau zichtbaar wordt; in dat geval zijn geen scores voor de banen en toegevoegde waarde weergegeven). Alle gegevens hebben betrekking op het jaar 2022, omdat daarvoor zowel voor arbeidsplaatsen als voor toegevoegde waarde de gegevens bekend zijn (voor 2023 geldt dat alleen voor het aantal arbeidsplaatsen). De 'range' van de grafieken verschilt. Voor Oosterhorn en de A7/N33-zone loopt deze tot 30%, voor Eemshaven tot 10% en voor Westpoort en AVEBE/ Zuid Groningen tot 4%.

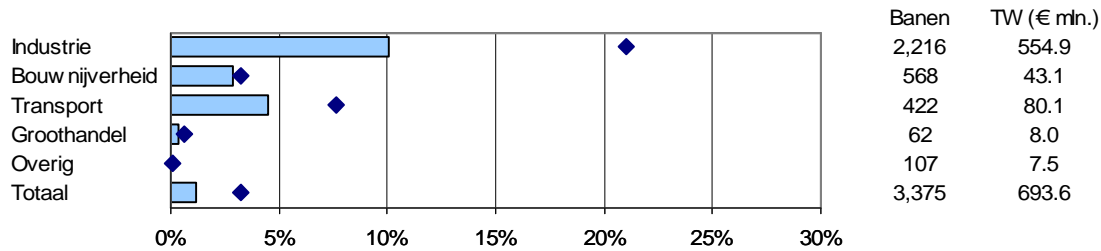
In 2022 waren de vijf economische kernzones in totaal (zie figuur 7.1f) goed voor bijna 19 duizend banen en bijna 2.4 miljard euro aan toegevoegde waarde (de omzet minus de inkoop van goederen en diensten). Dat komt ongeveer overeen met 6.5% van het aantal arbeidsplaatsen in de provincie Groningen en bijna elf procent van de provinciale toegevoegde waarde. Dat betekent dat de bedrijvigheid in de economische kernzones een relatief hoge gemiddelde arbeidsproductiviteit kent (een hogere toegevoegde waarde per arbeidsplaats dan het provinciaal gemiddelde). Vooral de provinciale industrie is voor een groot deel in de economische kernzones geconcentreerd (wat betreft toegevoegde waarde nog meer dan wat betreft arbeidsplaatsen, namelijk ruim vijftig procent). Daarna volgt (zowel in termen van arbeidsplaatsen als in termen van toegevoegde waarde) transport en dan bouwnijverheid en groothandel. Het aandeel van de overige typen bedrijvigheid is laag. Dat is conform de verwachtingen. Een groot deel van de provinciale werkgelegenheid bevindt zich overigens in 'overig'. Daarom levert deze 'restsector' toch ruim twintig procent van het totaal aantal arbeidsplaatsen in de economische kernzones.

²³ De afbakening van de A7/N33 zone is gebaseerd op de kennis per maart 2024. Op het moment van opleveren van dit rapport (mei 2024) is de provincie Groningen aan het nadenken over een concrete (meer specifieke) afbakening van een XL-terrein in de A7/N33 zone. Dat zal mogelijk om een nieuw terrein gaan. In deze analyse kan dat niet worden verwerkt. Ten eerste omdat de afbakening nog niet duidelijk is en ten tweede omdat hier de situatie op bestaande bedrijfslocaties wordt gemeten.

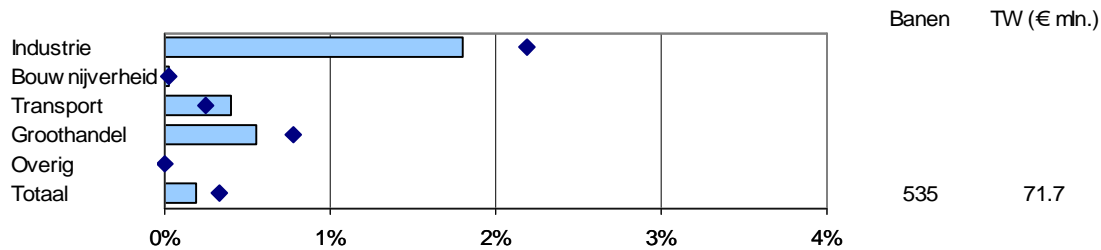
Figuur 7.1 Aandeel economische zones in provincie Groningen, banen en toegevoegde waarde 2022

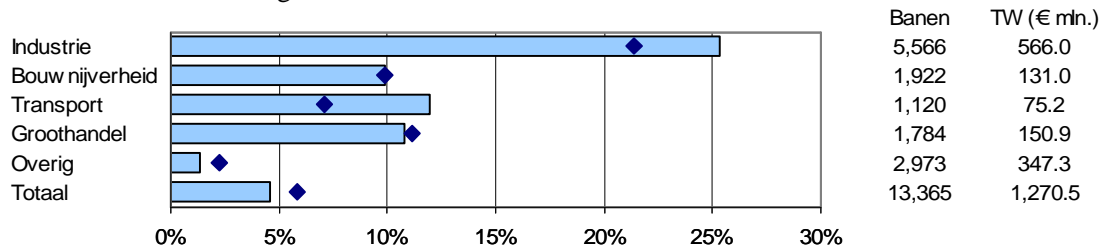
a. Eemshaven

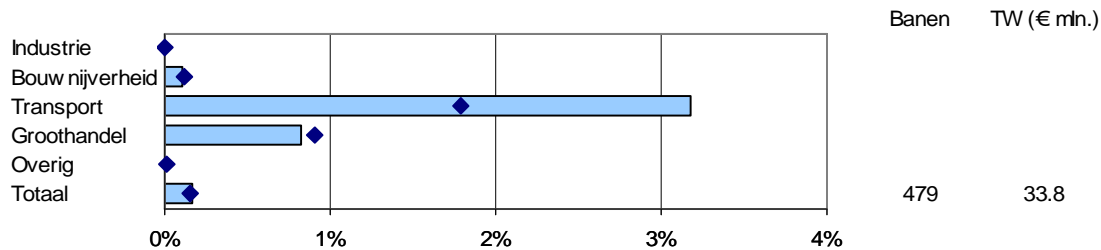
b. Oosterhorn

c. AVEBE/Zuid Groningen

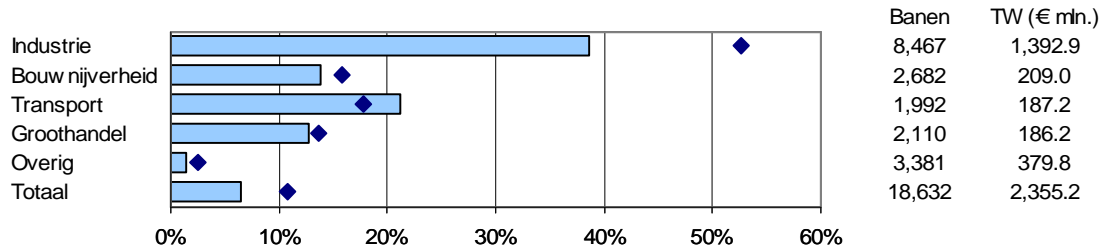
d. A7/N33

e. Westpoort

■ Banen ◆ Toegevoegde waarde

Figuur 7.1 Aandeel economische zones in provincie Groningen, banen en toegevoegde waarde 2022, vervolg

f. Totaal kernzones

■ Banen ◆ Toegevoegde waarde

Uit het onderscheid naar de vijf economische kernzones blijkt dat de A7/N33-zone en, in mindere mate, Oosterhorn de grootste bijdrage leveren aan het totaal aantal arbeidsplaatsen en toegevoegde waarde in de economische kernzones. Het aandeel van de A7/N33-zone bedraagt 72% van het aantal arbeidsplaatsen en 54% van de toegevoegde waarde in het totaal van de economische kernzones. Het aandeel van de A7/N33-zone en Oosterhorn gezamenlijk komt zelfs uit op 90% van het aantal arbeidsplaatsen en 83% van de toegevoegde waarde. Ook blijkt dat industrie het grootste aandeel van het provinciaal totaal levert in de economische kernzones Eemshaven (overigens met een kleine voorsprong op transport) Oosterhorn, AVEBE/Zuid Groningen en A7/N33. In Westpoort neemt transport het grootste aandeel in. Het aandeel van 'overig' in de totale provinciale werkgelegenheid is voor geen enkele economische kernzones hoog, maar omdat dit nationaal en provinciaal een zeer grote sector is, is 'overig' in de A7/N33-zone en in de Eemshaven in absolute zin omvangrijker dan bouwnijverheid, transport en groothandel. De economische kernzones kennen dus onderling verschillende economische specialisaties.

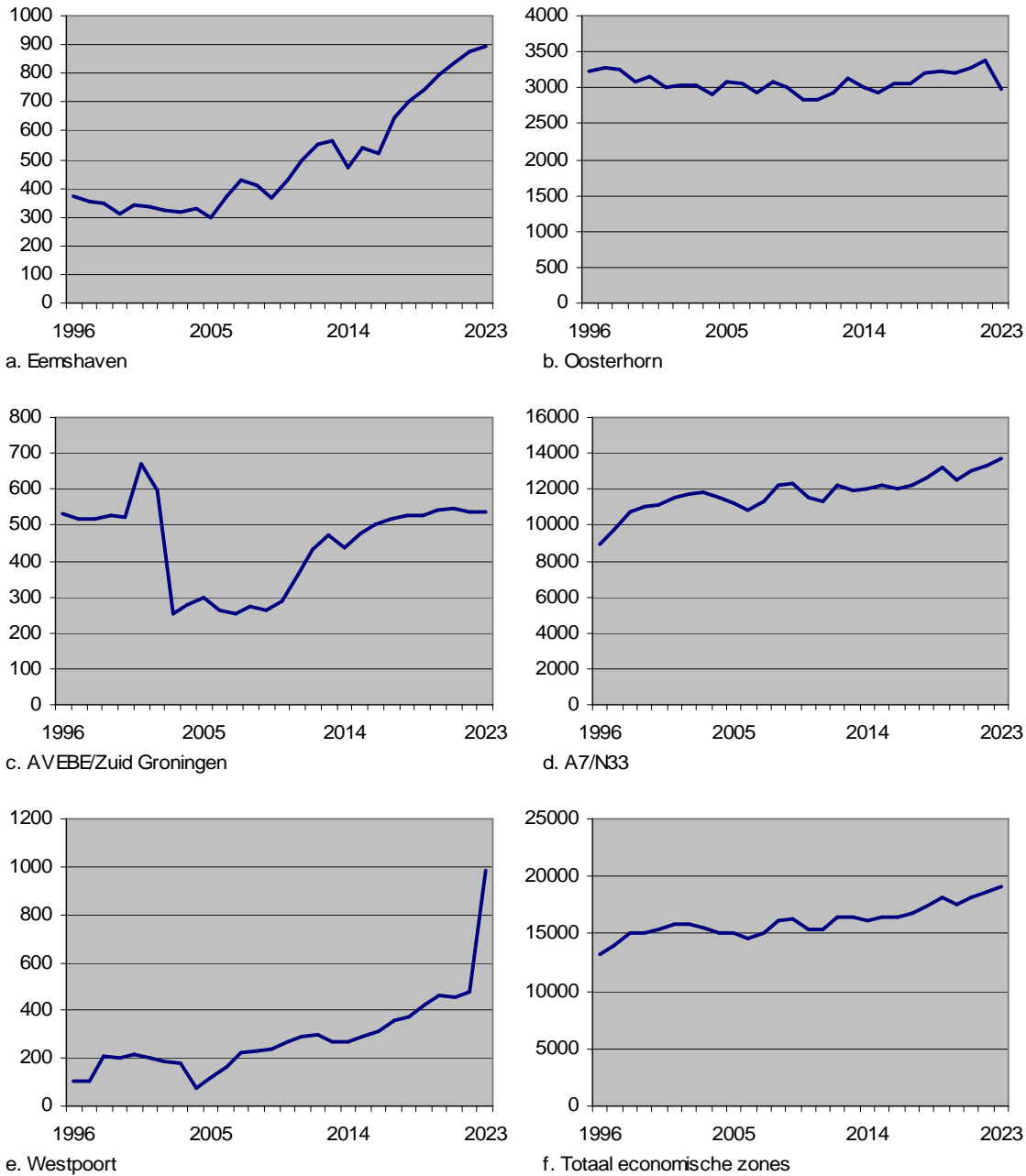
In figuur 7.2 staat de ontwikkeling van het aantal arbeidsplaatsen per economische kernzone en voor het totaal over de vijf economische kernzones (figuur 7.2f). Daaruit blijkt dat Eemshaven en Westpoort in termen van arbeidsplaatsen geen grote bijdrage leveren aan de Groningse economie, maar wel een sterke groei hebben gekend (in Westpoort vooral recentelijk als gevolg van de vestiging van het distributiecentrum van Aldi - verplaatst vanuit Drachten). Op het terrein Ter Apel/Zuid Groningen hangt de ontwikkeling van het aantal arbeidsplaatsen vooral samen met de vestiging van Avebe (die tijdelijk eigendom van Purac is geweest). Weergegeven is de ontwikkeling van het aantal arbeidsplaatsen volgens het Vestigingenregister. De sterke afname van het aantal arbeidsplaatsen in 2003 valt samen met de overname door Purac. Niet duidelijk is of het om een daadwerkelijke afname van het aantal arbeidsplaatsen gaat of om een verkeerde registratie van het feitelijk aantal arbeidsplaatsen. Op Oosterhorn lag het aantal arbeidsplaatsen steeds rond 3 duizend of iets daarboven. De afname gedurende 2022 hangt samen met het definitief sluiten van Damco Aluminium Delfzijl (voorheen Aldel). Voor de A7/N33 zone tenslotte is sprake geweest van een gestage groei van het aantal arbeidsplaatsen. In totaal is de bijdrage van de economische kernzones gestegen van ongeveer 13 duizend arbeidsplaatsen in 1996 naar ruim 19 duizend in 2023.

In figuur 7.3 staat de ontwikkeling van het aandeel van de werkgelegenheid in de economische kernzones binnen Groningen. Het aandeel lag gedurende de gehele 21e eeuw rond de tussen de zes en zeven procent, met een licht dalende trend.

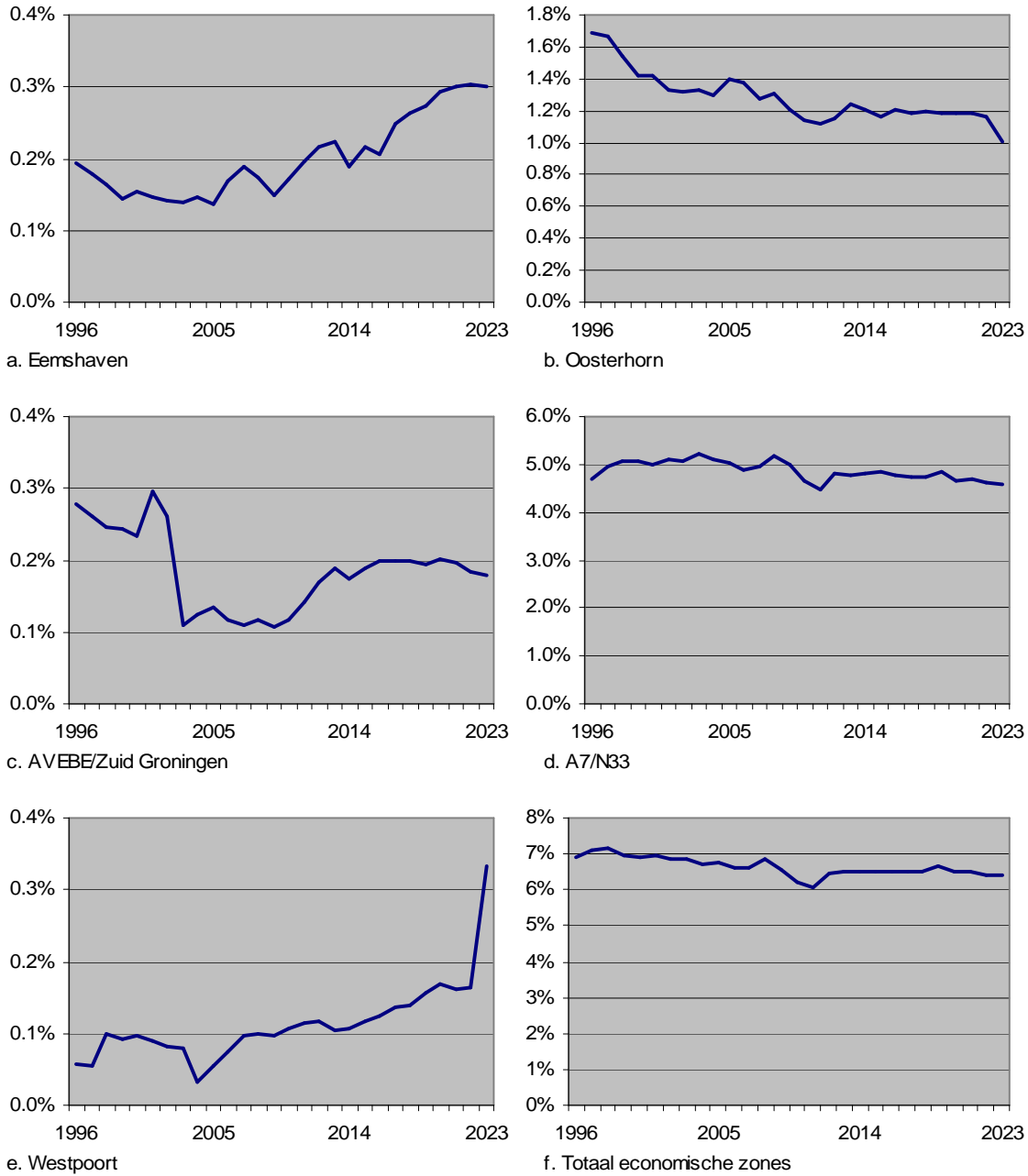
De toegevoegde waarde is in de periode 2013-2022 in alle economische kernzones gestegen (zie figuur 7.4). Het gaat om lopende prijzen, dus de sterke inflatie in 2022 weegt hier mee. Opvallend is hier de afname op de locatie AVEBE/Zuid Groningen tussen 2020 en 2022. Het aandeel binnen de totale provinciale toegevoegde waarde (zie figuur 7.5) is toegenomen en ligt nu op procent (tegen negen procent in 2013). Aangezien het aandeel in de werkgelegenheid ongeveer is gelijk gebleven (tussen zes en zeven procent) kan ten eerste worden geconcludeerd dat de gemiddelde arbeidsproductiviteit in de economische

kernzones in 2022 ongeveer zeventig procent boven het provinciaal gemiddelde lag en ten tweede dat de arbeidsproductiviteit sterker is toegenomen dan de gemiddelde provinciale ontwikkeling.

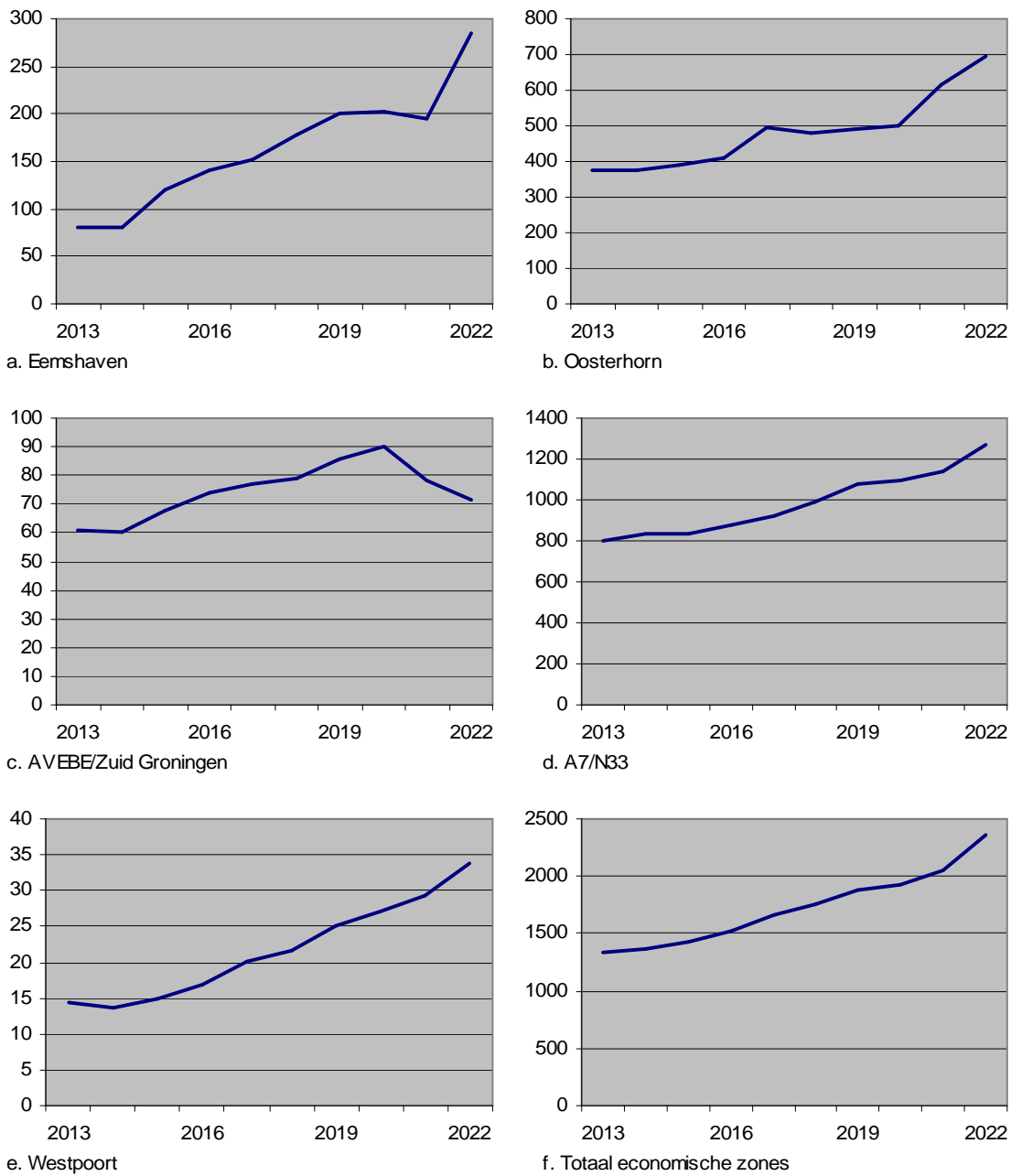
Figuur 7.2 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per economische kernzone, 1996-2023

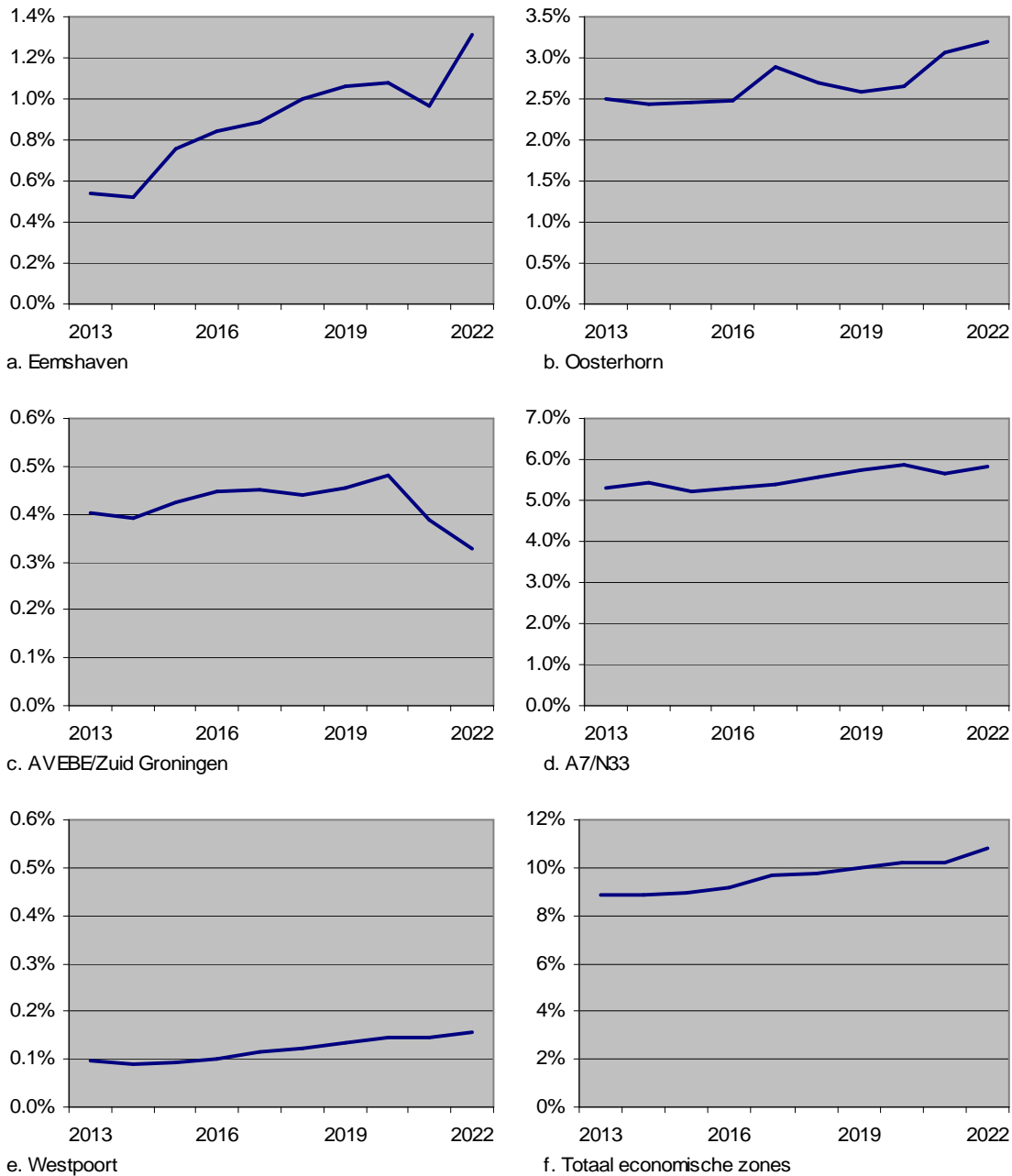
Figuur 7.3 Aandeel arbeidsplaatsen van economische kernzones binnen provincie Groningen, 1996-2023

Figuur 7.4 Ontwikkeling toegevoegde waarde per economische kernzone 2013-2022

Figuur 7.5 Aandeel toegevoegde waarde van economische kernzones binnen provincie Groningen, 2013-2022

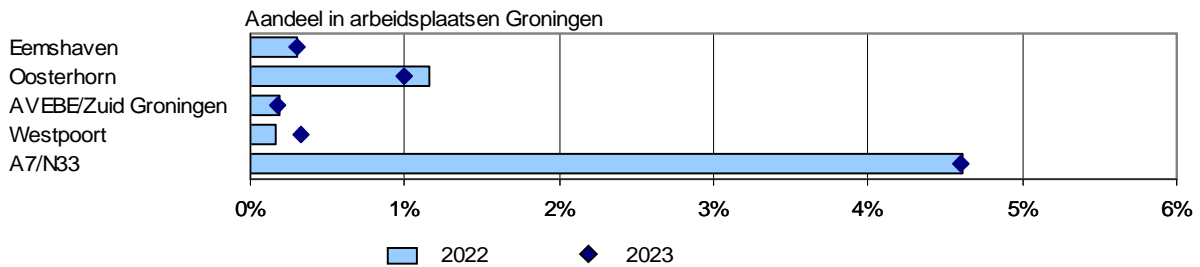
In figuur 7.6 tot en met 7.8 staat een bundeling van het aandeel van de vijf economische kernzones in het Gronings totaal, zowel voor het aantal arbeidsplaatsen (figuur 7.6) als voor de toegevoegde waarde (figuur 7.7). Daarnaast staat de gemiddelde arbeidsproductiviteit voor 2022 in figuur 7.8. Bij de arbeidsplaatsen gaat het om het jaar 2022 (het staafje) en 2023 (de stip), bij de toegevoegde waarde en de arbeidsproductiviteit om het jaar 2022.

Eerder bleek al dat de grootschalige bedrijventerreinen in de A7/N33 zone de grootste bijdrage aan het aantal arbeidsplaatsen leveren. In 2022 leverde Midden-Groningen 49.3% van de arbeidsplaatsen en 52.4% van de toegevoegde waarde in de A7/N33-zone, Veendam 28.4% van de arbeidsplaatsen en 28.2%

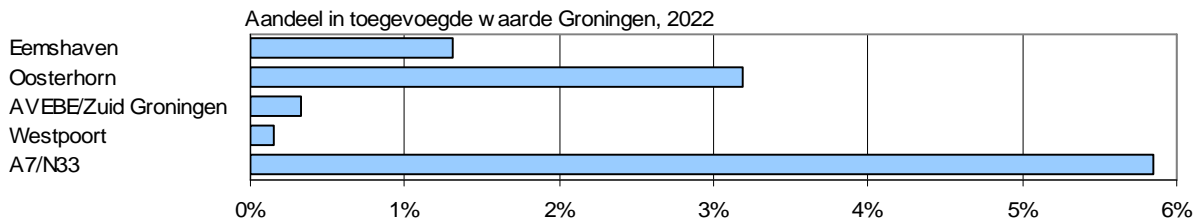
van de toegevoegde waarde en Oldambt 22.3% van de arbeidsplaatsen en 19.4% van de toegevoegde waarde. Ruim na de A7/N33 zone volgt Oosterhorn. De kleinste bijdrage leveren de Eemshaven, Ter Apel/Zuid Groningen en Westpoort.

In termen van toegevoegde waarde liggen de verhoudingen wat anders. Die aandelen zijn voor Avebe/Zuid-Groningen en vooral de twee zeehaventerreinen hoger dan de werkgelegenheidsaandelen. Voor de A7/N33 zone is dat ook het geval, maar is de verhouding van het aandeel in termen van toegevoegde waarde en in termen van arbeidsplaatsen veel kleiner dan in de twee zeegebieden en AVEBA/Zuid Groningen. Tussen de vijf economische kernzones bestaan grote onderlinge verschillen in arbeidsproductiviteit. Eemshaven dankt de hoge gemiddelde arbeidsproductiviteit aan energiebedrijven, Oosterhorn vooral aan chemische bedrijven. Gemiddeld kennen de economische kernzones een arbeidsproductiviteit die ruim boven het nationaal gemiddelde ligt en nog ruimer boven het provinciaal gemiddelde

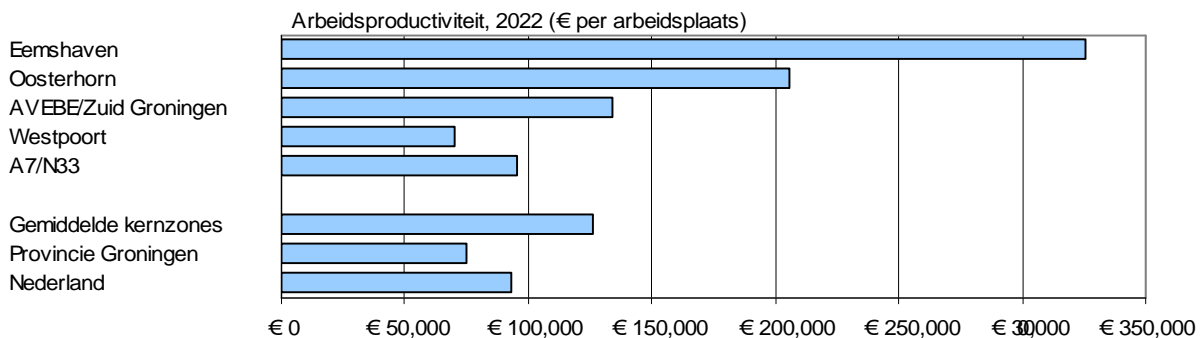
Figuur 7.6 Aandeel in arbeidsplaatsen van Groningen, 2022 en 2023

Figuur 7.7 Aandeel in toegevoegde waarde van Groningen, 2022

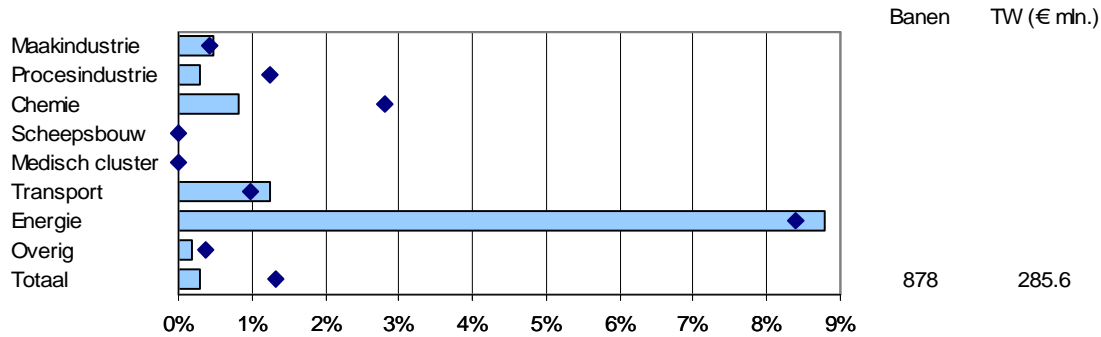

Figuur 7.8 Arbeidsproductiviteit, 2022 (€ per arbeidsplaats), 2022

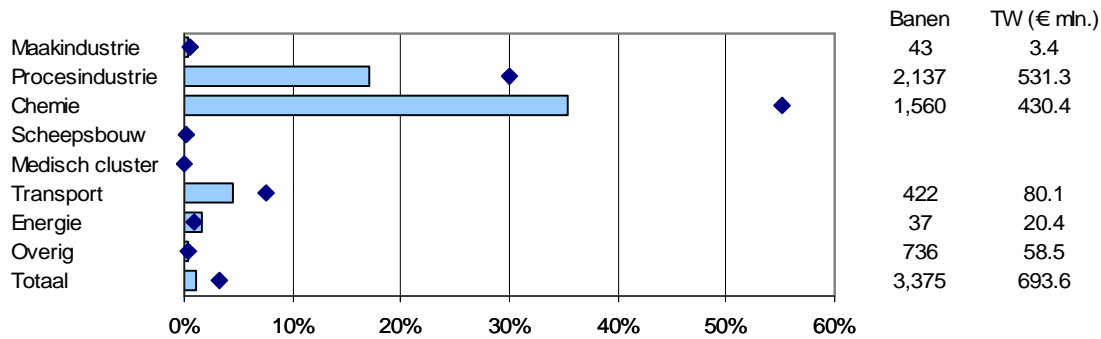

In figuur 7.9 staan opnieuw de aandelen van economische sectoren in het Gronings provinciaal totaal, maar deze keer voor de 'Groningse sectoren'. Naast het totaal (figuur 7.9f) is weer onderscheid gemaakt naar de vijf economische kernzones.

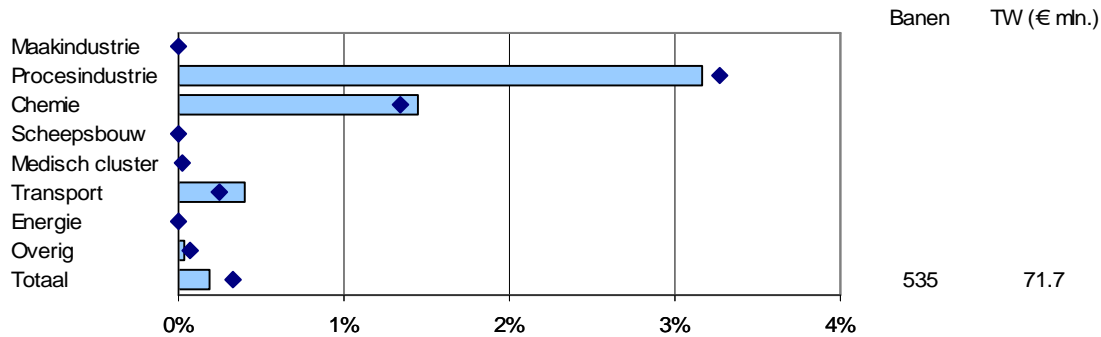
Figuur 7.9 Aandeel economische zones in provincie Groningen per Groningse sector, banen en toegevoegde waarde 2022

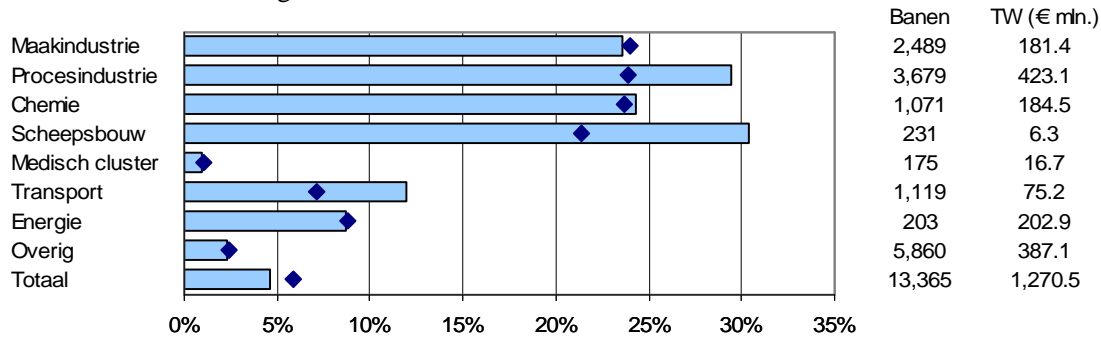
a. Eemshaven

b. Oosterhorn

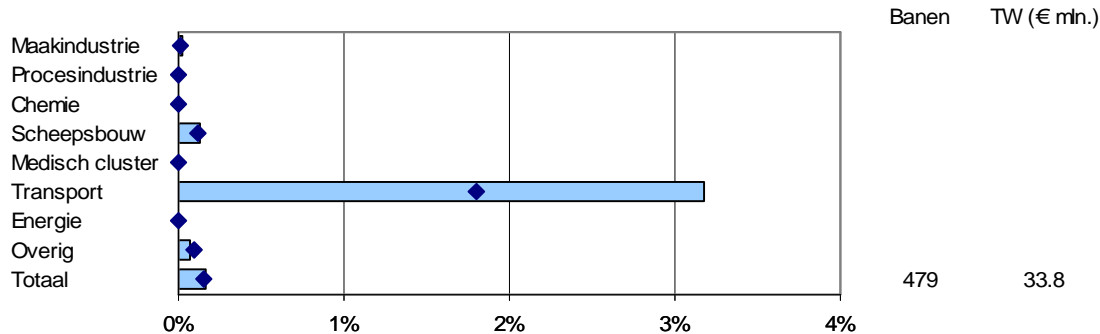

c. AVEBE/Zuid Groningen

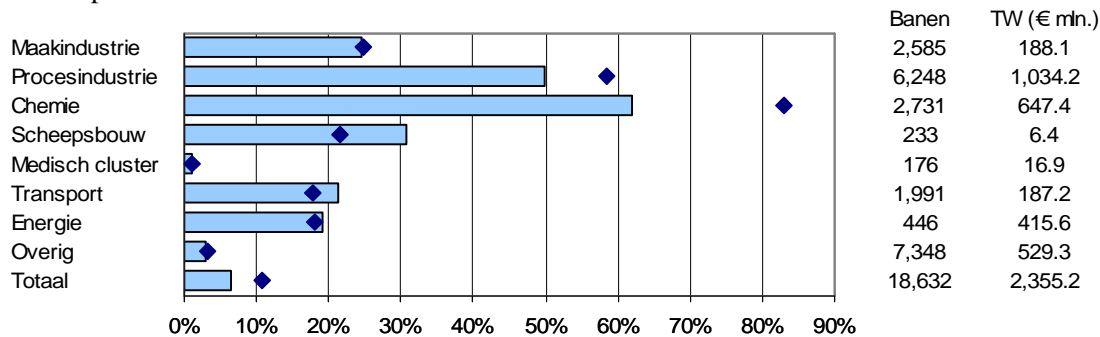

d. A7/N33

Figuur 7.9 Aandeel economische zones in provincie Groningen per Groningse sector, banen en toegevoegde waarde 2022, vervolg

e. Westpoort

f. Totaal kernzones

■ Banen ◆ Toegevoegde waarde

Toelichting:

Slechts de Groningse sectoren zijn weergegeven waarvoor in ieder geval voor een deel van de activiteiten mag worden verwacht dat zij een voorkeur hebben voor vestiging op een bedrijventerrein (binnen het medisch cluster geldt dat niet voor academische ziekenhuizen, maar wel voor de productie en distributie van farmaceutische producten en medische apparatuur. Er moet aan worden herinnerd dat activiteiten soms overlappen (zo vormt scheepsbouw bijvoorbeeld een onderdeel van de maakindustrie), zodat optellen tot dubbelstellingen leidt. De totale bijdrage van de Groningse sectoren moet daarom worden berekend als 'Totaal' min 'Overig' (activiteiten die geen deel uitmaken van de Groningse sectoren).

Uit de absolute aantallen in figuur 7.9f blijkt dat de zeven Groningse sectoren ruim 60.6% van het totaal aantal arbeidsplaatsen in de economische kernzones voor hun rekening nemen. Voor Oosterhorn gaat het om 82.2% en voor de A7/N33-zone om 56.1%. Van alle arbeidsplaatsen in chemie in Groningen leveren de economische kernzones ruim zestig procent van de arbeidsplaatsen en zelfs ruim tachtig procent van de toegevoegde waarde. Ook het aandeel van procesindustrie (waaronder ook chemie) is zeer hoog (de helft van het Gronings totaal voor arbeidsplaatsen en bijna zestig procent van de toegevoegde waarde). Voor scheepsbouw, maakindustrie, transport en energie liggen de aandelen rond de twintig tot dertig procent van het provinciaal totaal. Bij energie hangt dat samen met het feit dat ook kantooractiviteiten een aanzienlijk deel van de arbeidsplaatsen leveren (zoals bijvoorbeeld Gasunie, GasTerra en Enexis).

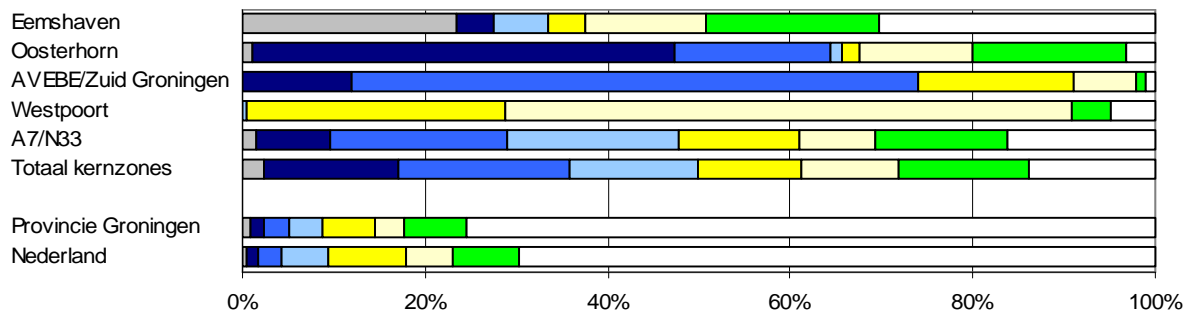
Bij de uitsplitsing naar Groningse sectoren moet er rekening mee worden gehouden dat sommige sbi-codes aan meerdere Groningse sectoren zijn toegewezen en de som over de individuele sectoren in figuur 7.9 dus groter kan zijn dan het totaal (zie ook de toelichting bij figuur 7.9). Per economische kernzones verschillen de specialisaties in Groningse sectoren:

- Eemshaven kent duidelijk de sterkste relatieve specialisatie in energie. Op grote afstand volgen transport en chemie;

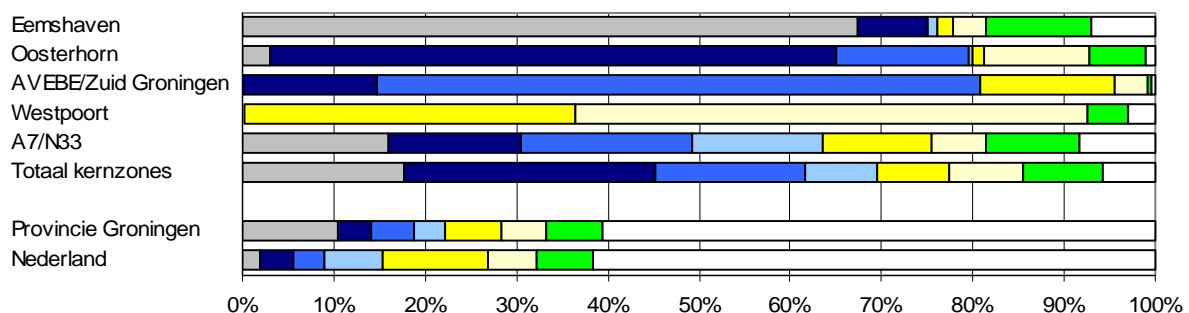
- Oosterhorn levert meer dan 35% van de arbeidsplaatsen en 55% van de toegevoegde waarde van het procentueel totaal in chemie. Op gepaste afstand volgt procesindustrie (waar chemie overigens een onderdeel van vormt) en ruim daarna transport;
- AVEBE/Zuid Groningen (met een klein aantal arbeidsplaatsen in absolute zin) kent de sterkste relatieve specialisatie in procesindustrie. Dat is deels chemie, maar vooral voedings- en genotmiddelenindustrie;
- de A7/N33-zone kent geen uitgesproken relatieve specialisatie. Voor industriële sectoren als scheepsbouw, procesindustrie, chemie en maakindustrie ligt het aandeel in het provinciaal totaal rond de 25 tot 30%. Bij scheepsbouw gaat het daarbij overigens om een klein aantal banen in absolute zin. De A7/N33-zone is de enige economische kernzone met een substantieel aandeel maakindustrie. De A7/N33-zone levert zelfs 96% van alle arbeidsplaatsen in de totale maakindustrie in de vijf economische kernzones (2.489 van 2.585 banen; zie de absolute aantallen in het rechter deel van de figuren 7.9d en 7.9f).
- Westpoort kent duidelijk de sterkste relatieve specialisatie in transport.

In figuur 7.10 staan de aandelen van een specifieke indeling in economische sectoren in een 'stapeldiagram'. Dat is een combinatie van BL-sectoren en Groningse sectoren, zodanig dat geen sprake is van dubbelstellingen. Chemie is bijvoorbeeld afgescheiden van overige procesindustrie en scheepsbouw (onderdeel van maakindustrie) is niet afzonderlijk weergegeven. De BL-sectoren bouwnijverheid en groothandel zijn geselecteerd en de Groningse sectoren agrarische sector, vrijetijdseconomie, zorg & welzijn, medisch cluster en ICT maken onderdeel uit van de restcategorie 'Overig'.

Figuur 7.10 Verdeling bedrijvigheid naar Groningse sector per economische kernzone, 2022

a. Arbeidsplaatsen

b. Toegevoegde waarde

Bureau Louter, mei 2024

M23.018 Data-analyse provincie Groningen

Vooraf in termen van toegevoegde waarde komen de specialisaties van de economische kernzones duidelijk naar voren. Dat geldt voor energie in de Eemshaven, chemie voor Oosterhorn, overige procesindustrie (in dit geval voedings- en genotmiddelenindustrie) op het AVEBE/Zuid Groningen terrein en distributie (groothandel en transport) op Westpoort. Eerder werd al geconstateerd dat de A7/N33-zone geen duidelijke specialisatie kent.

8 Goederenhandel

Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) heeft cijfers samengesteld over de goederenhandel op provinciaal niveau voor de jaren 2008-2021. De populatie bestaat uit alle vestigingen die in het Algemeen Bedrijvenregister (ABR) gedurende een jaar voorkwamen. Om de exacte geografische locatie per bedrijf te bepalen, zijn de gegevens over de goederenhandel van bedrijven geregionaliseerd naar vestigingsniveau, ofte wel het niveau van de lokale bedrijfseenheid. Als een bedrijf meer dan één vestiging heeft, wordt de internationale handel van het bedrijf toegewezen aan de regio waar de vestiging staat. De handelswaarde van het bedrijf wordt dan verdeeld over de verschillende vestigingen naar rato van het aantal werknemers.

Naast de totale goederenhandel (export en import) is onderscheid gemaakt naar de volgende (groepen van) landen:

- België
- Duitsland
- Frankrijk
- Verenigd Koninkrijk
- China
- Verenigde Staten
- Overig EU15. Dit betreft de samenstelling van de Europese Unie per 1 januari 1995, exclusief Nederland, België, Duitsland, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk. Het betreft de volgende landen: Denemarken, Finland, Griekenland, Ierland, Italië, Luxemburg, Oostenrijk, Portugal, Spanje en Zweden.
- EU13. Dit betreft de lidstaten die op 1 mei 2004 of later, toegetreden zijn tot de Europese Unie. Het betreft de volgende landen: Bulgarije, Cyprus, Estland, Hongarije, Letland, Litouwen, Malta, Polen, Roemenië, Slovenië, Slowakije en Tjechië.
- Rest van de wereld

In de figuren 8.1 en 8.2 staan de export en de import en het saldo van export en import voor de periode 2008-2021. Dat is gedaan voor de totale wereld (figuur 8.1) en de negen landen/landengroepen afzonderlijk (figuur 8.2). De landen/landengroepen zijn onderling vergelijkbaar gemaakt door de export, de import en het saldo van export en import uit te drukken per inwoner van 18-66 jaar.

De gegevens zijn ontleend aan 'maatwerk' van het CBS in opdracht van de provincie Fryslân. Naast de totaal import en exportwaarde is daarbij ook nog een onderscheid gemaakt naar negen goederensoorten. Daarbij ontbreken echter veelvuldig gegevens, onder andere in verband met geheimhouding van naar individuele bedrijfsvestigingen te herleiden informatie. Ook is soms sprake van zeer grote veranderingen van jaar op jaar. Het is niet te achterhalen wat daar de redenen voor zijn en er kan dus ook niet voor worden gecorrigeerd. Tevens is soms niet bekend wat het herkomst- of bestemmingsland van de goederenstromen is. Kortom, de gegevens in dit hoofdstuk zijn een pure registratie van de resultaten van het CBS-onderzoek. Bij duidingen past voorzichtigheid. Bij een sterke toename of afname kan het namelijk om daadwerkelijke ontwikkelingen gaan, maar ook om wijzigingen in registratie, bijvoorbeeld het (administratief) toewijzen van een vestiging aan een andere locatie.

In tabel 8.1 staat de verdeling van de export en import over landen(groepen) en de verhouding van exportwaarde en importwaarde.

Opvallend is dat voor maar liefst 9.5% van de importwaarde het herkomstland niet bekend is. Voor de exportwaarde is dat slechts 1.5%. Bij de interpretatie van de resultaten voor de aandelen en de verhouding dient daar rekening mee te worden gehouden.

Tabel 8.1 Aandelen landen(groepen) in nationale importwaarde en exportwaarde, 2022

Land	Aandeel in import (%)	Aandeel in export (%)	Verhouding export/import
België	9.2	10.9	1.34
Duitsland	17.4	21.9	1.43
Frankrijk	3.2	7.4	2.61
Verenigd Koninkrijk	4.8	6.8	1.61
Overig EU15	10.0	14.2	1.62
EU13	4.9	6.6	1.53
China	8.7	2.7	0.35
Verenigde Staten	6.4	5.4	0.96
Rest van de wereld	25.9	22.4	0.98
Onbekend	9.5	1.5	0.18
EU totaal	44.7	61.1	1.55
Totaal	100.0	100.0	1.13

Ruim zestig procent van de nationale exportwaarde heeft een ander EU-land als bestemming. Van de individuele landen is Duitsland het belangrijkste exportland (ruim twintig procent). Van de totale import levert de Europese Unie een aandeel van 45% (en bijna 50% indien 'onbekend' niet wordt meegerekend). Ten opzichte van de Europese Unie en alle daarin onderscheiden landen(groepen) resulteert een positief handelssaldo voor Nederland (meer exportwaarde dan importwaarde). Ten opzichte van de Verenigde Staten en de 'rest van de wereld' is sprake van balans (ongeveer evenveel export als import). Alleen ten opzichte van China kent Nederland een duidelijk handelstekort (meer import dan export).

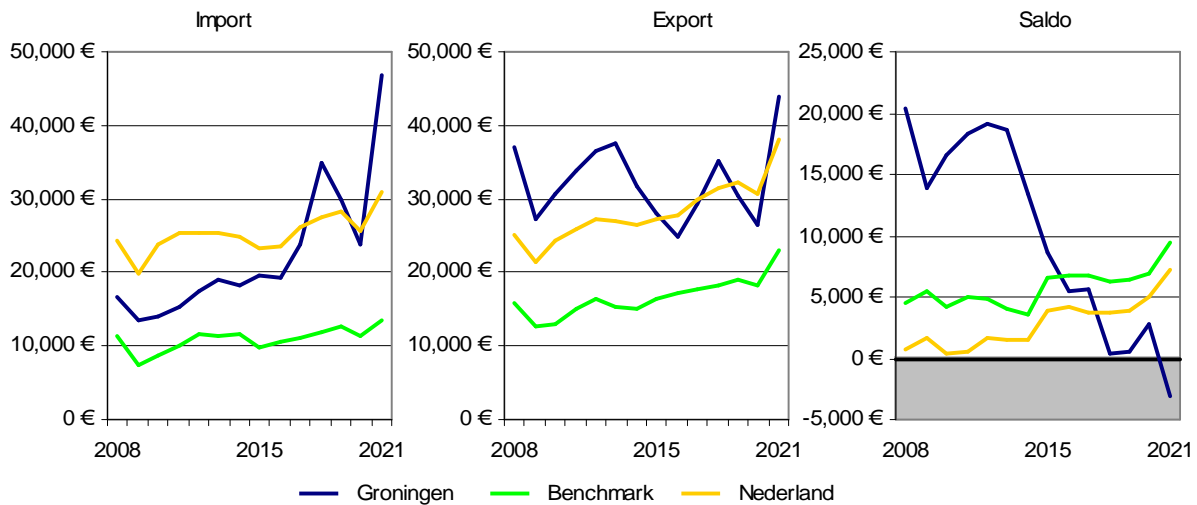
In tabel 8.2 staan soortgelijke resultaten, maar dan voor Groningen.

Tabel 8.2 Aandelen landen(groepen) in nationale importwaarde en exportwaarde, 2022

Land	Aandeel in import (%)	Aandeel in export (%)	Verhouding export/import
België	2.8	14.2	4.63
Duitsland	12.8	33.2	2.34
Frankrijk	0.8	8.7	10.20
Verenigd Koninkrijk	12.3	5.8	0.42
Overig EU15	4.5	15.0	3.02
EU13	1.5	2.7	1.59
China	2.5	1.4	0.51
Verenigde Staten	9.2	5.4	0.53
Rest van de wereld	49.2	12.6	0.23
Onbekend	4.5	1.1	0.22
EU totaal	22.3	73.7	2.77
Totaal	100.0	100.0	1.13

Het aandeel van de Europese Unie in de totale exportwaarde is voor Groningen zelfs driekwart van het totaal (waarvan Duitsland een derde deel), terwijl het aandeel in de totale importwaarde minder dan een kwart is. Er wordt uit Groningen bijna drie maal zo veel geëxporteerd naar de rest van de Europese Unie dan er uit de Europese Unie wordt geïmporteerd. Van de onderscheiden landen(groepen) vormt het Verenigd Koninkrijk hier een uitzondering: daar is het aandeel in de importwaarde groter dan het aandeel in de exportwaarde. Ten opzichte van de onderscheiden landen(groepen) buiten de Europese Unie is juist steeds sprake van een duidelijk handelstekort (meer import dan export).

Figuur 8.1 Internationale goederenstromen per inwoner van 18-66 jaar, totaal, 2008-2021

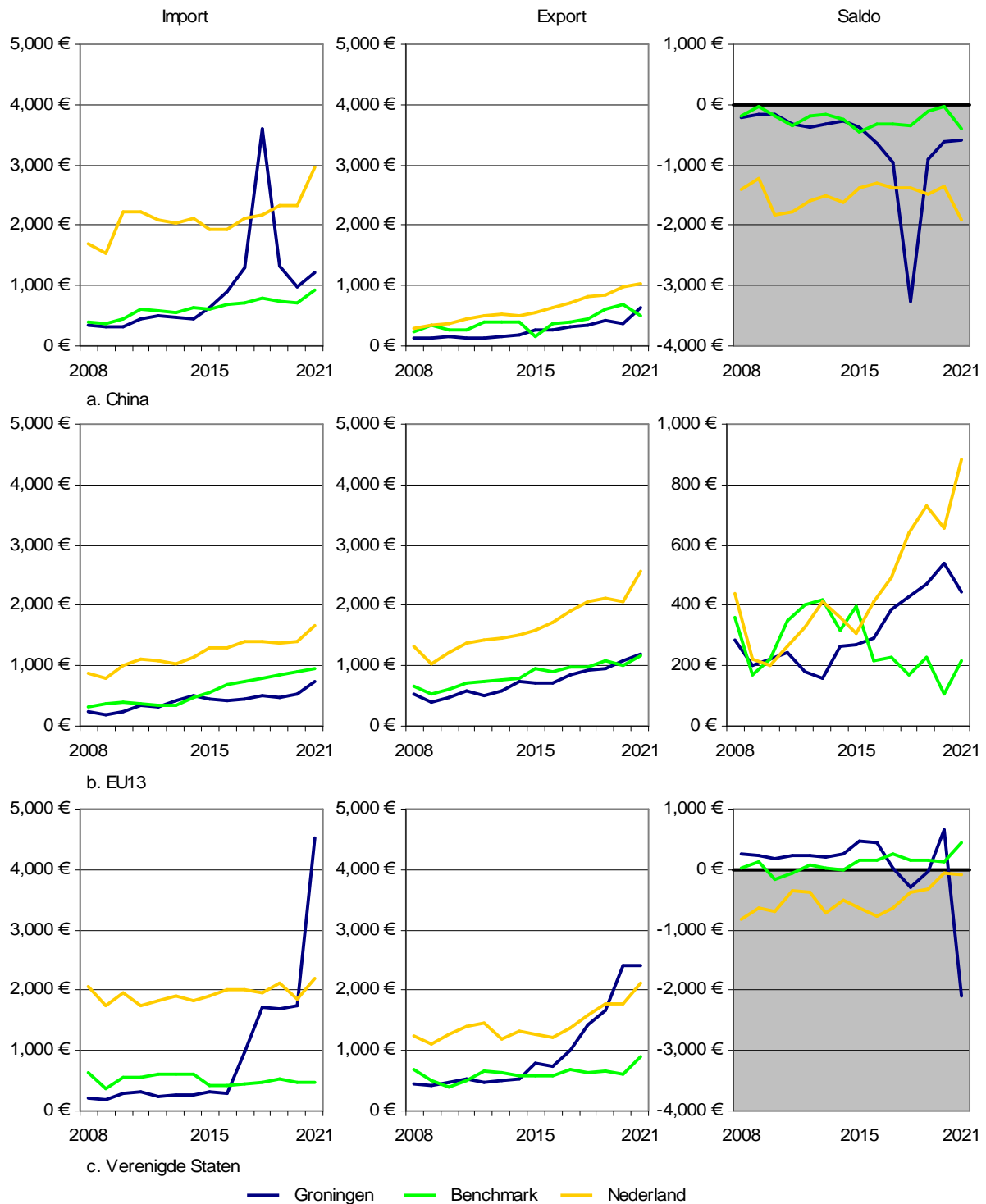

Volgens de CBS-gegevens is de importwaarde in Groningen in de periode 2008-2021 sterk toegenomen, terwijl de exportwaarde ongeveer gelijk bleef. Het saldo van export en import is daardoor sterk afgenomen (en in 2021 zelfs negatief) voor de provincie Groningen. Nationaal en ook in de benchmarkprovincies (Fryslân, Drenthe en Zeeland) nam de export sterker toe dan de import. Daardoor is in de periode 2008-2021 zowel nationaal als in de benchmarkprovincies het handelssaldo toegenomen, in tegenstelling tot in de provincie Groningen.

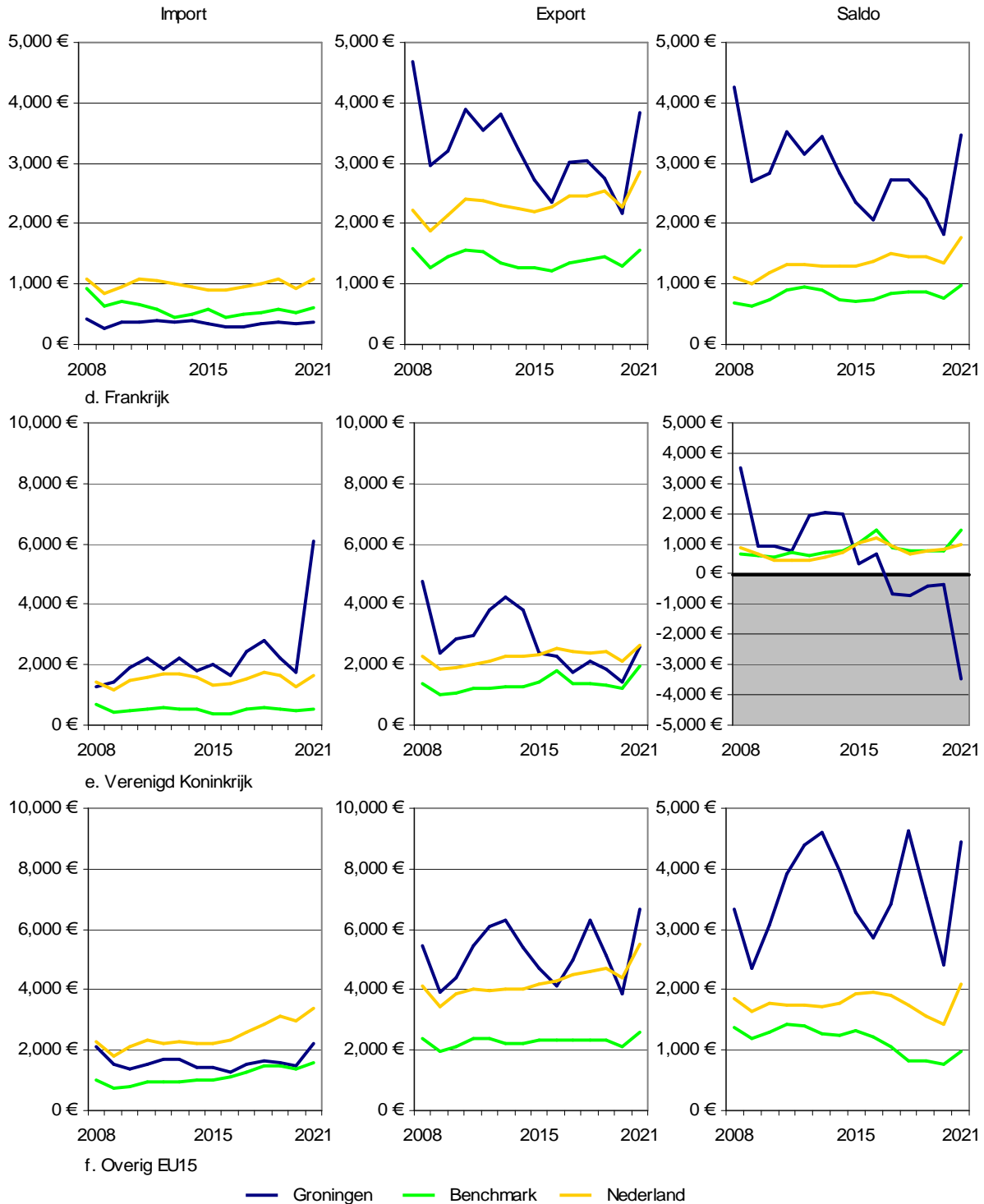
In figuur 8.2 verschilt de range van de figuren tussen de landen(groepen). Eerst wordt ingegaan op de nationale ontwikkelingen. De exportwaarde is nationaal naar alle landen(groepen) toegenomen, met steeds een tijdelijke terugval in 2009 (kredietcrisis) en 2020 (COVID-19). Relatief de sterkste groei (procentueel) resulteerde voor China, de Verenigde Staten en de EU13. De meest bescheiden groei resulteerde voor het Verenigd Koninkrijk. De importwaarde is relatief sterk gestegen voor China en de EU13. Van een gelijkblijvende of lage groei was sprake voor Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk, de Verenigde Staten en de rest van de wereld. Veelal realiseerde Nederland voor de gehele periode een positief handelssaldo, met uitzondering van China, de Verenigde Staten en de rest van de wereld (waarbij het negatieve saldo voor de laatste twee in 2021 vrijwel was verdwenen). Ten opzichte van de meeste landen(groepen) heeft het handelssaldo zich in gunstige richting ontwikkeld in de periode 2008-2021. Uitzonderingen daarop zijn het Verenigd Koninkrijk en China.

De ontwikkelingen voor de provincie Groningen leveren een veel onregelmatiger beeld, met soms grote (tijdelijke) schokken. In het algemeen geldt dat de veranderingen tussen 2020 en 2021 voor Groningen veel groter zijn dan voor Nederland (beide ten opzichte van het aantal inwoners van 18-66 jaar). Dat geldt voor de export voor België, Duitsland, Frankrijk, Verenigd Koninkrijk en Overig EU15 en voor de import voor het Verenigd Koninkrijk, de Verenigde Staten en de rest van de wereld. Een andere zeer opvallende jaar-op-jaar verandering was er voor China (eenmalige piek voor de import in 2018). Veelal resulteert voor Groningen een positief handelssaldo (meer export dan import). Uitzonderingen (meer import dan export) zijn China (over de gehele periode 2008-2021, vooral in 2018), de rest van de wereld (met een recentelijk toenemend negatief saldo), het Verenigd Koninkrijk (sinds 2017) en recentelijk de Verenigde Staten (vooral in 2021). De import is ten opzichte van de meeste landen(groepen) toegenomen (met uitzondering van Frankrijk en de Overige EU 15), in relatieve zin vooral vanuit de Verenigde Staten, de EU13, de rest van de wereld, China en Duitsland. De export is in relatieve zin sterk toegenomen naar China, de Verenigde Staten, De EU13 en de rest van de Wereld, maar niet of slechts in bescheiden mate naar België, Duitsland en de Overige EU15. Naar Frankrijk en vooral het Verenigd Koninkrijk nam de export zelfs af (overigens al vele jaren voor de Brexit op 31 januari 2020).

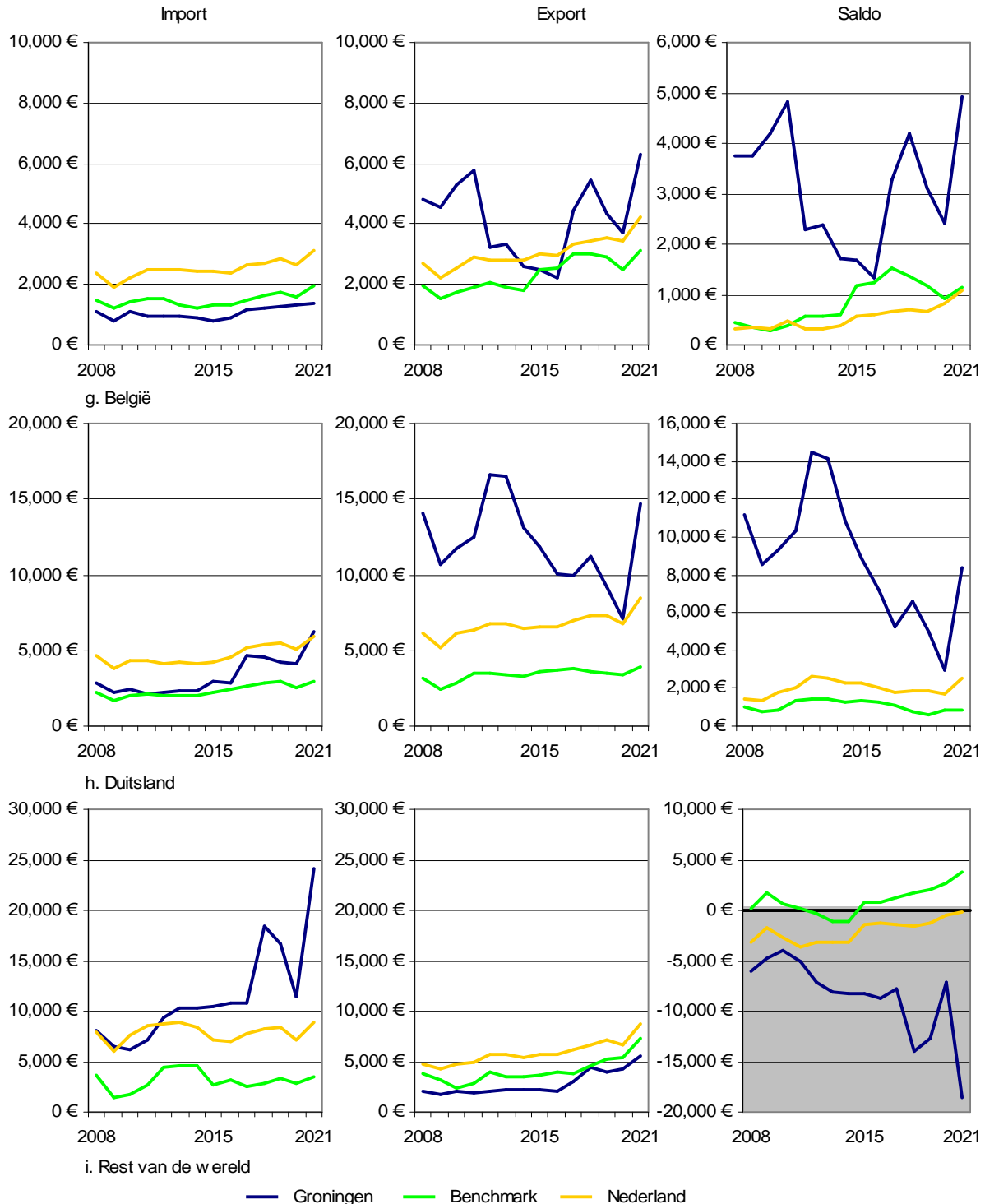
Figuur 8.2 Internationale goederenstromen per inwoner van 18-66 jaar, per land, 2008-2021

Figuur 8.2 Internationale goederenstromen per inwoner van 18-66 jaar, per land, 2008-2021, vervolg

Figuur 8.2 Internationale goederenstromen per inwoner van 18-66 jaar, per land, 2008-2021, vervolg

Wordt vergeleken met de benchmarkprovincies dan is de exportintensiteit (export per inwoner van 18-66 jaar) voor Groningen stelselmatig hoger naar België (met uitzondering van 2016), Duitsland, Frankrijk,

Bureau Louter, mei 2024

M23.018 Data-analyse provincie Groningen

Verenigd Koninkrijk, de Verenigde Staten (sinds 2015) en de Overige EU15. De importintensiteit is hoger voor Groningen dan voor de benchmarkprovincies naar Duitsland, het Verenigd Koninkrijk, China en de Verenigde Staten (beide vanaf 2016), de Overige EU15 en de rest van de wereld. Lager op de importintensiteit scoort Groningen voor België, Frankrijk en de EU13 (vanaf 2015). Groningen is wat betreft handelsstromen (import en export) dus meer internationaal georiënteerd dan de drie benchmarkprovincies. Daarbij is het saldo voor Groningen hoger dan voor de drie benchmarkprovincies voor België, Duitsland, Frankrijk en de Overige EU15 en lager voor het Verenigd Koninkrijk en China (beide sinds 2015) en de rest van de wereld.

Bijlage I Figurenbijlage

In deze bijlage staan figuren met staafdiagrammen (figuur 1 tot en met 8) en lijngrafieken (9 tot en met 12).

Bij het aantal arbeidsplaatsen en de toegevoegde waarde is een onderscheid gemaakt in 26 sectoren, namelijk de twaalf BL-sectoren, de ambulante activiteiten, het totaal exclusief ambulante activiteiten, het totaal inclusief ambulante activiteiten en de elf Groningse sectoren. Bij het aantal 'starters' (startende bedrijven) is onderscheid gemaakt naar tien sectoren en naar het totaal.

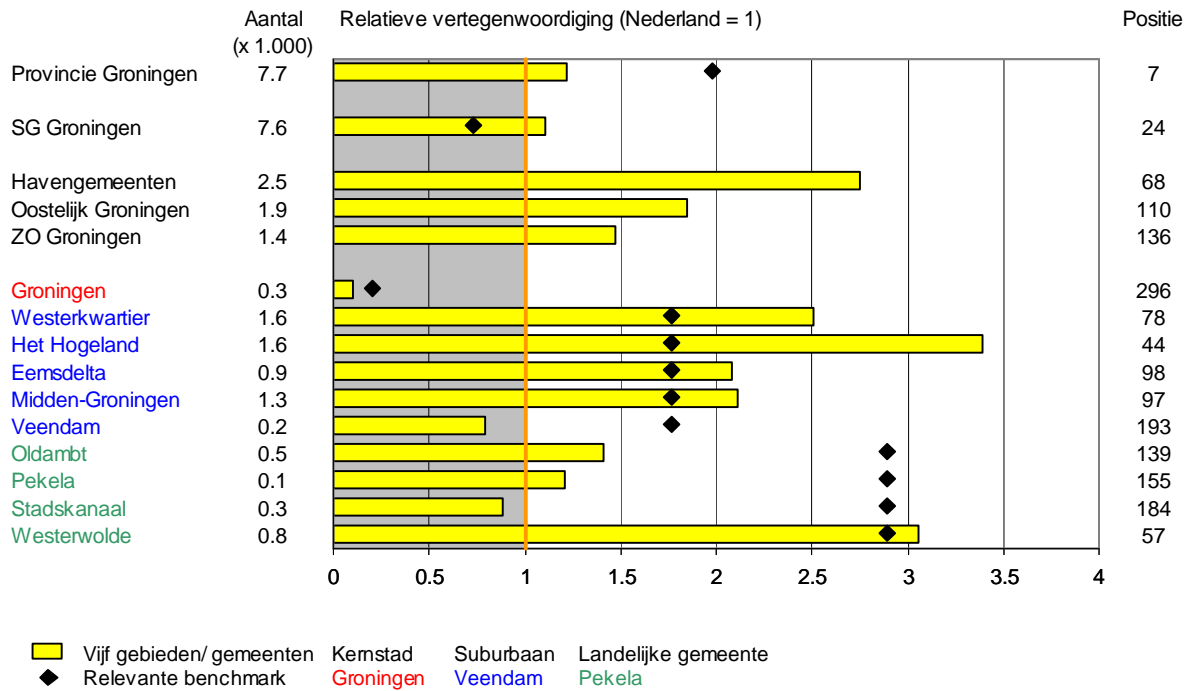
Er zijn vijftien gebieden, namelijk de provincie Groningen, het stadsgewest Groningen, de drie gebieden met meerdere gemeenten en de tien individuele gemeenten (waarvan Groningen en Westerkwartier tevens tot de vijf 'gebieden' behoren).

De 'relatieve vertegenwoordiging' is bepaald per inwoner van 18-66 jaar in het gebied en vervolgens gedeeld door het nationaal gemiddelde. De cijfers voor de ontwikkeling zijn bepaald in procenten per jaar, zowel voor historische ontwikkelingen als voor prognoses.

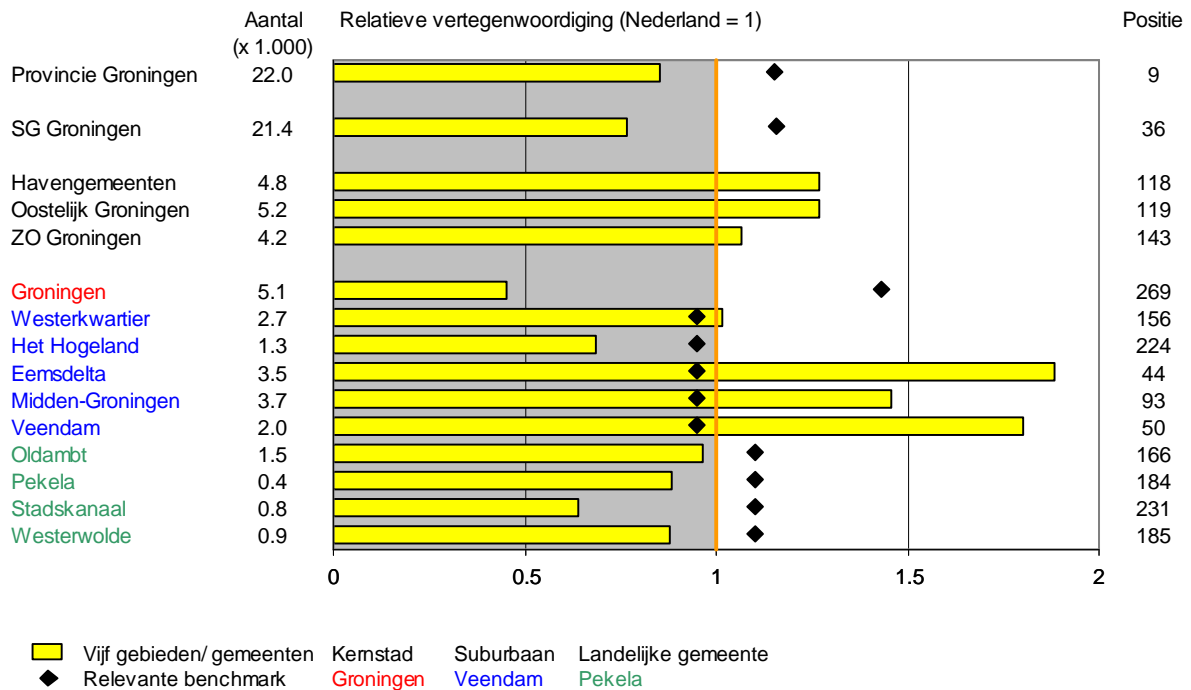
Er zijn twaalf reeksen met figuren opgenomen namelijk:

Figuur 1.1-1.26	Relatieve vertegenwoordiging arbeidsplaatsen, 2022
Figuur 2.1-2.26	Relatieve vertegenwoordiging toegevoegde waarde, 2022
Figuur 3.1-3.11	Relatieve vertegenwoordiging starters, 2022
Figuur 4.1-4.26	Ontwikkeling in procenten per jaar, arbeidsplaatsen, 1996-2022 en 2013-2022
Figuur 5.1-5.26	Ontwikkeling in procenten per jaar, toegevoegde waarde, 2013-2022
Figuur 6.1-6.11	Ontwikkeling in procenten per jaar, starters, 1996-2022 en 2013-2022
Figuur 7.1-7.26	Prognose ontwikkeling arbeidsplaatsen in procenten per jaar, 2023-2035
Figuur 8.1-8.26	Prognose ontwikkeling toegevoegde waarde in procenten per jaar, 2023-2035
Figuur 9a-9o	Ontwikkeling aantal inwoners, 1996-2035
Figuur 10a-10o	Ontwikkeling aantal inwoners 18-66 jaar, 1996-2035
Figuur 11a-11o	Ontwikkeling aantal arbeidsplaatsen, 1996-2023
Figuur 12a-12o	Ontwikkeling aantal arbeidsplaatsen per duizend inwoners 18-66 jaar, 1996-2023

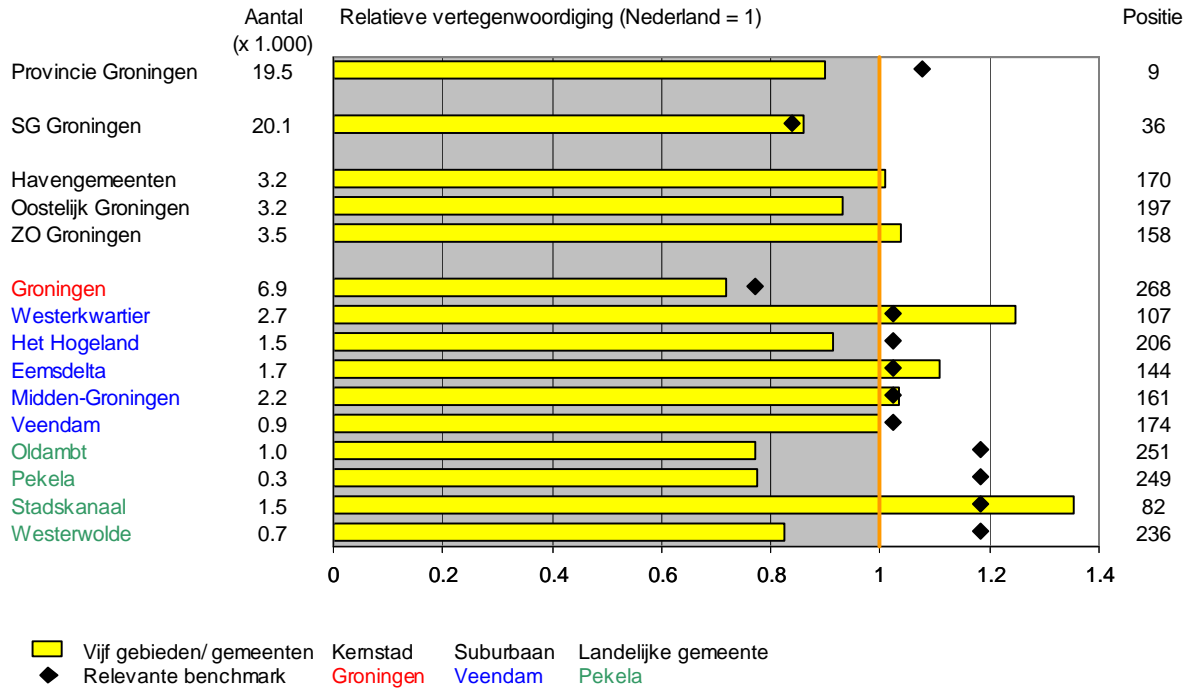
Figuur 1.1 Arbeidsplaatsen per gebied 2022, Landbouw

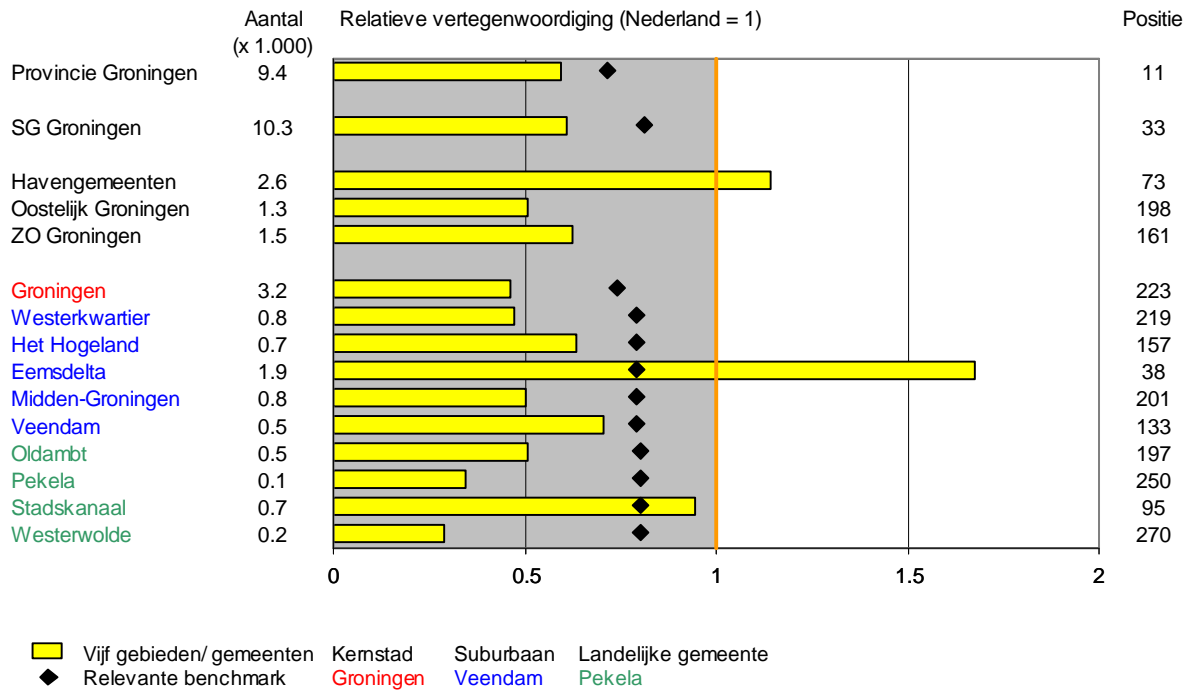
Figuur 1.2 Arbeidsplaatsen per gebied 2022, Industrie

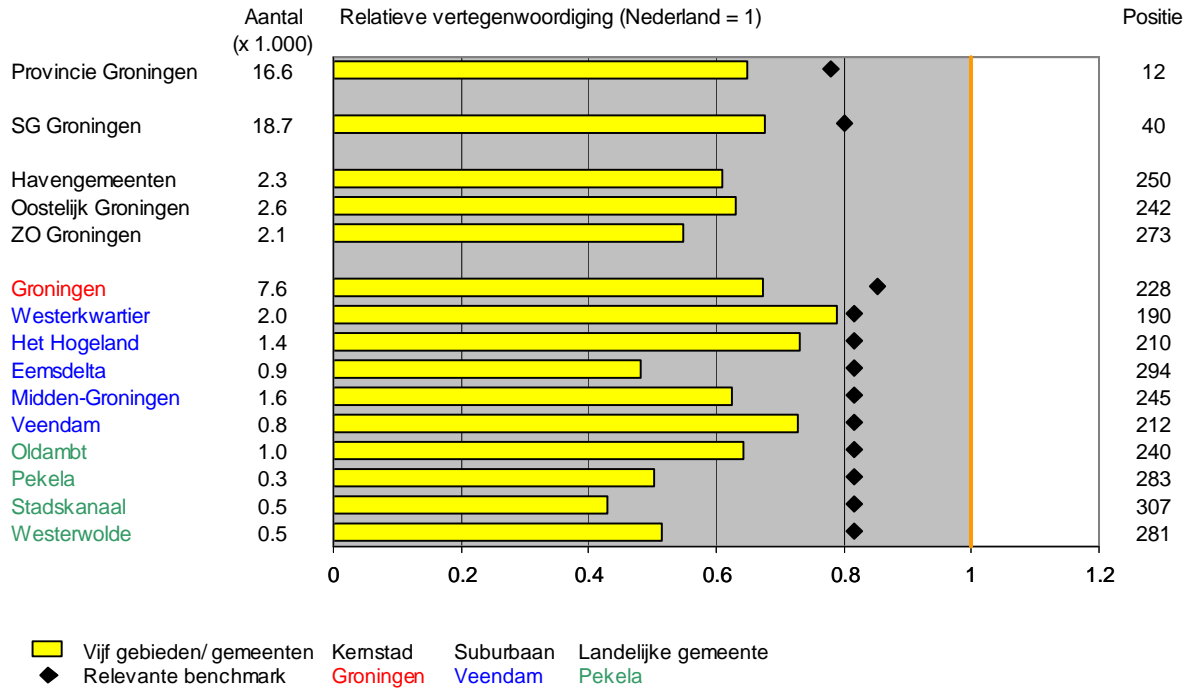
Figuur 1.3 Arbeidsplaatsen per gebied 2022, Bouwnijverheid

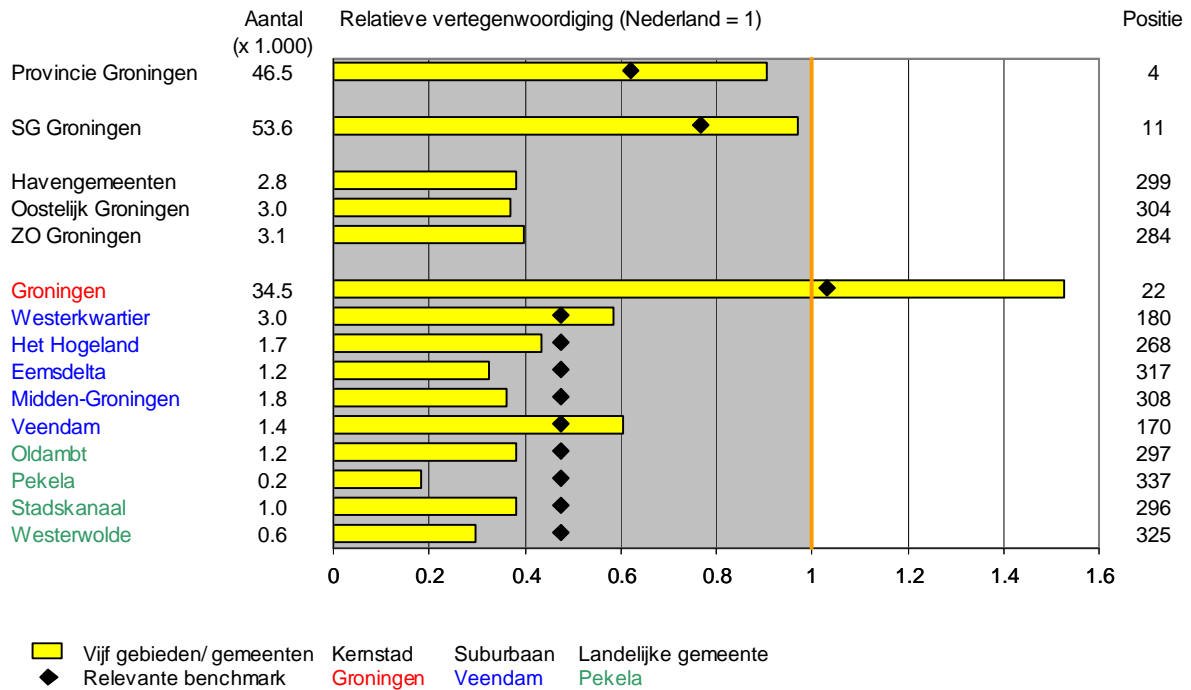
Figuur 1.4 Arbeidsplaatsen per gebied 2022, Transport

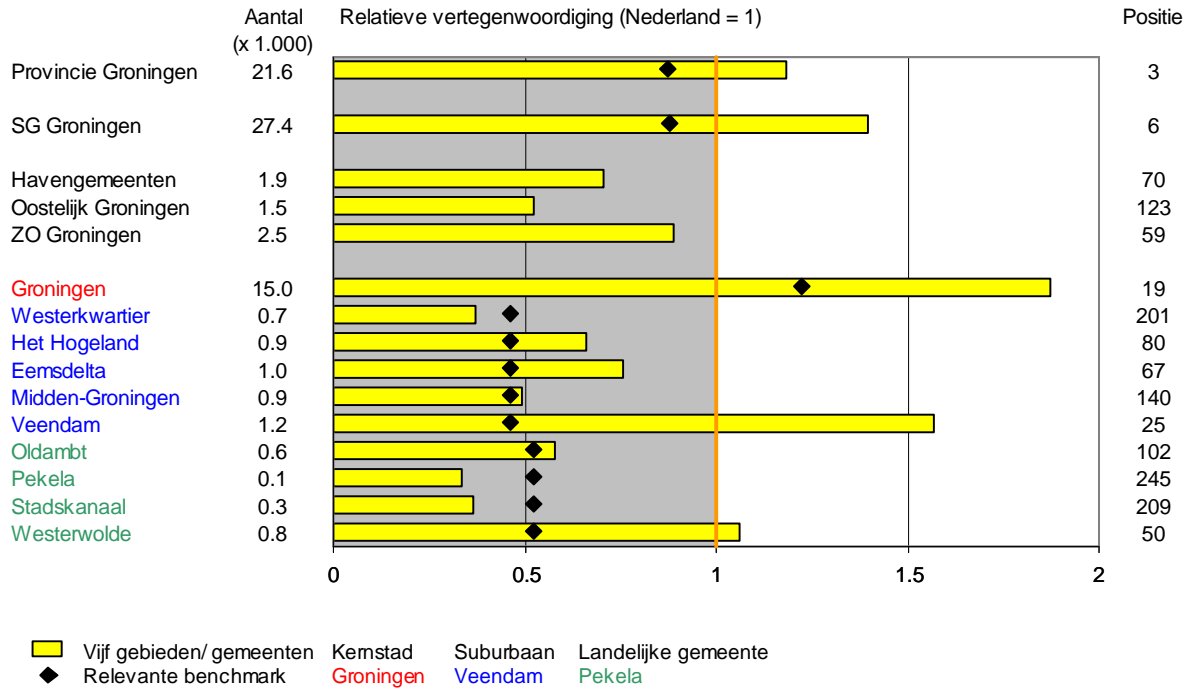
Figuur 1.5 Arbeidsplaatsen per gebied 2022, Groothandel

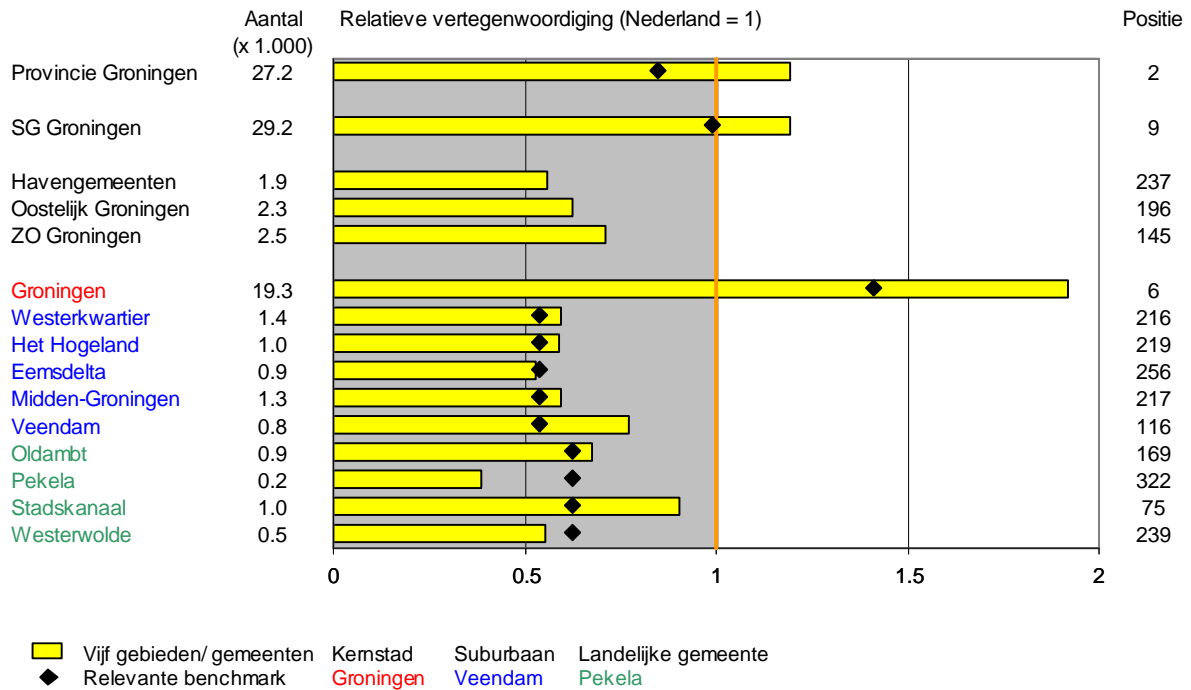
Figuur 1.6 Arbeidsplaatsen per gebied 2022, Kennisdiensten

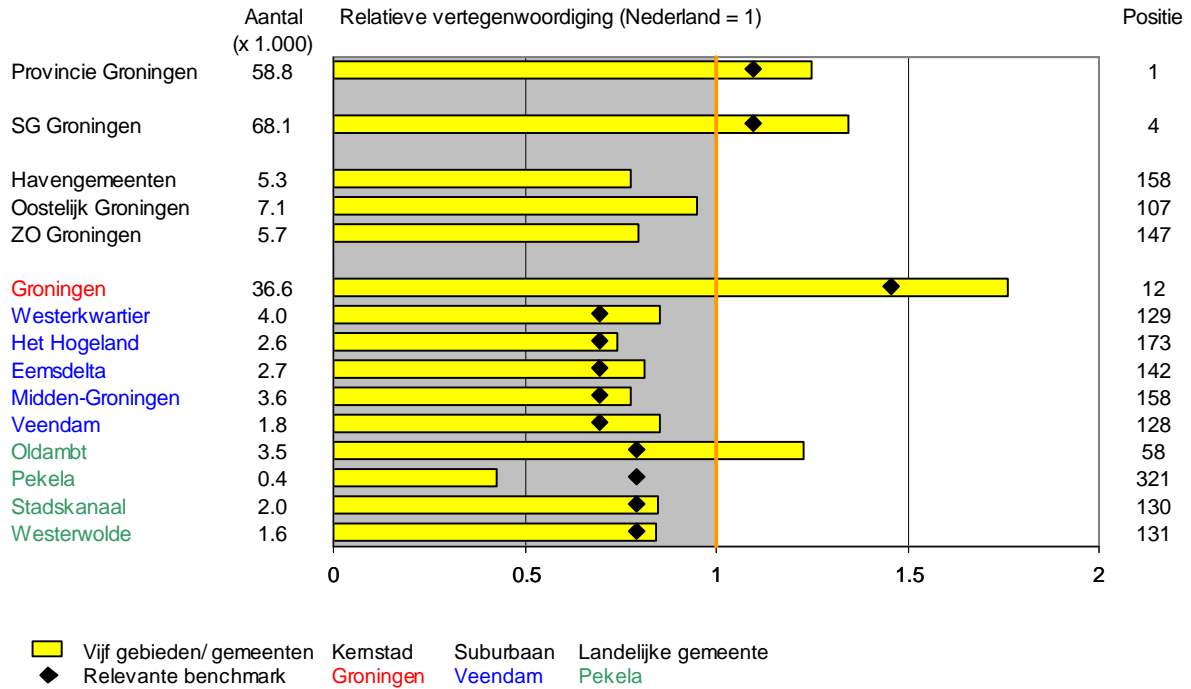
Figuur 1.7 Arbeidsplaatsen per gebied 2022, Openbaar bestuur

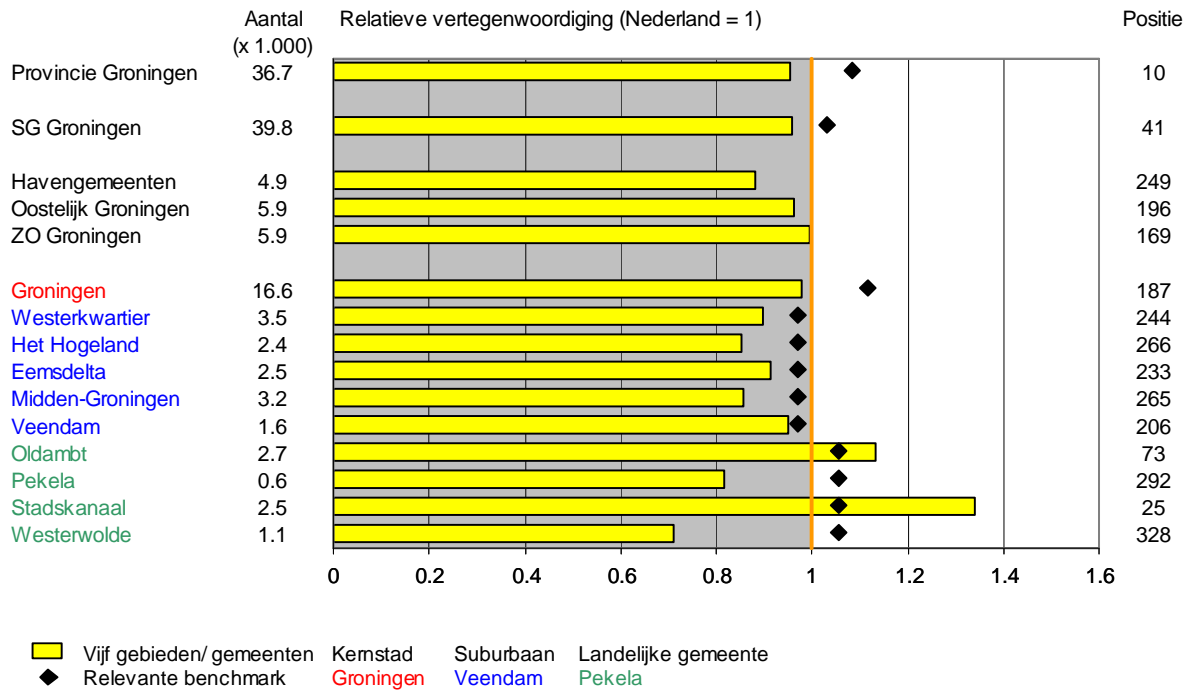
Figuur 1.8 Arbeidsplaatsen per gebied 2022, Onderwijs

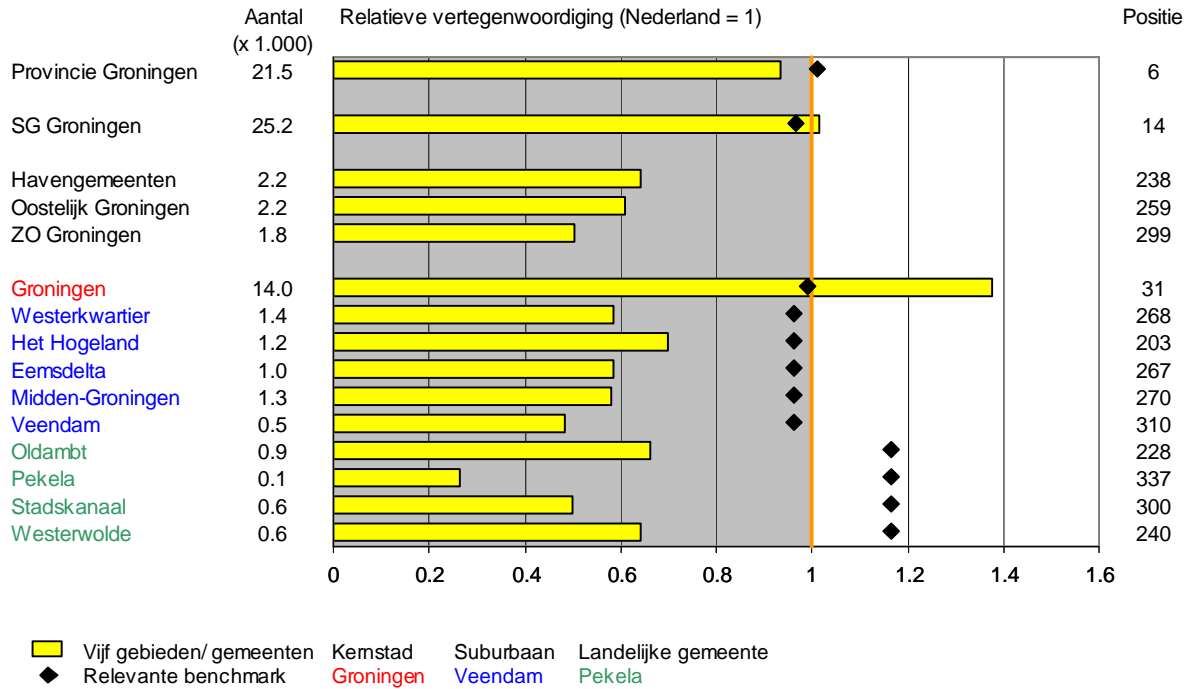
Figuur 1.9 Arbeidsplaatsen per gebied 2022, Zorg en welvaart

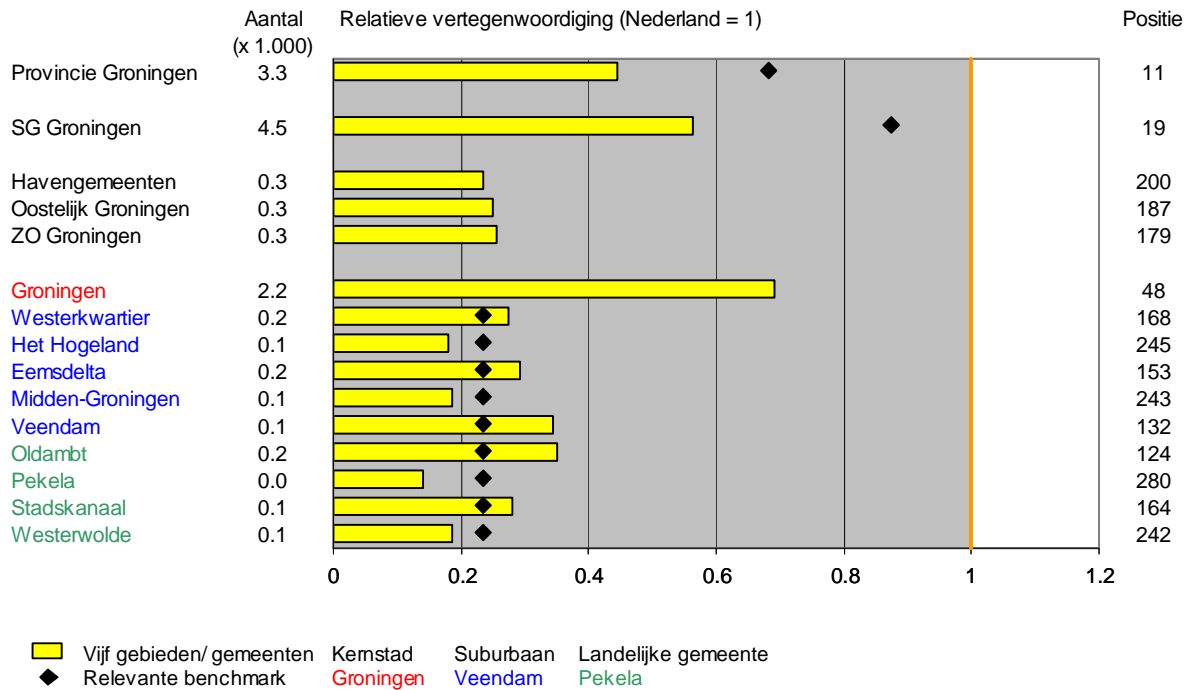
Figuur 1.10 Arbeidsplaatsen per gebied 2022, Detailhandel

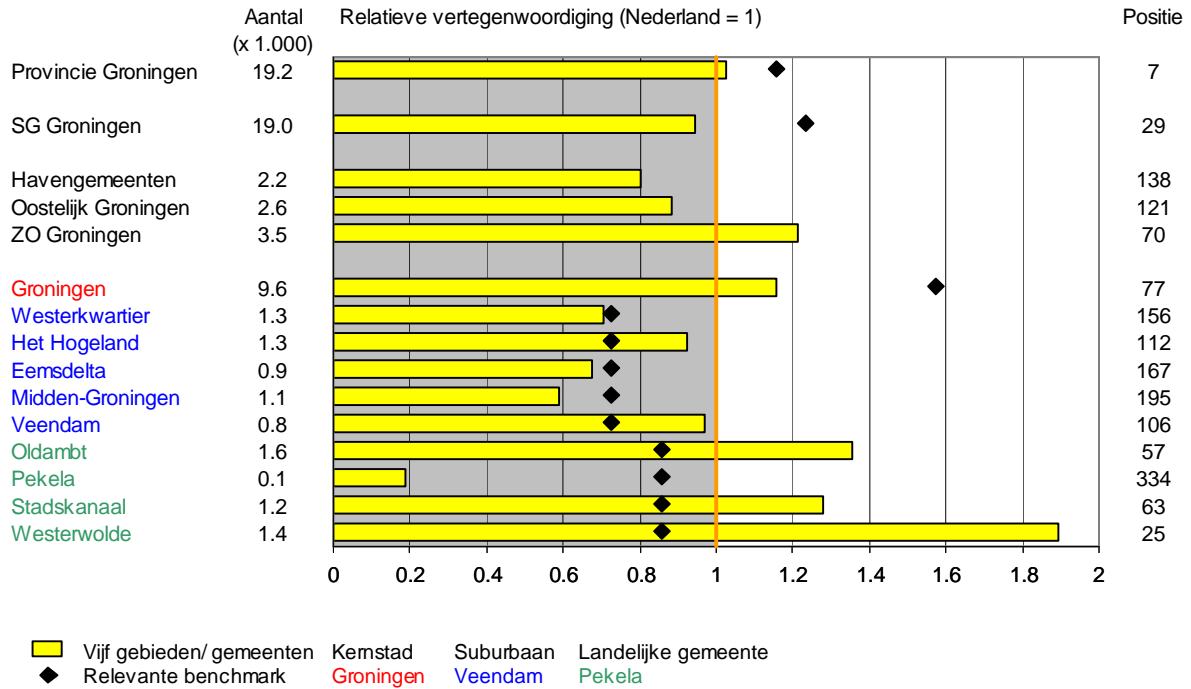
Figuur 1.11 Arbeidsplaatsen per gebied 2022, Vrijtijdsactiviteiten

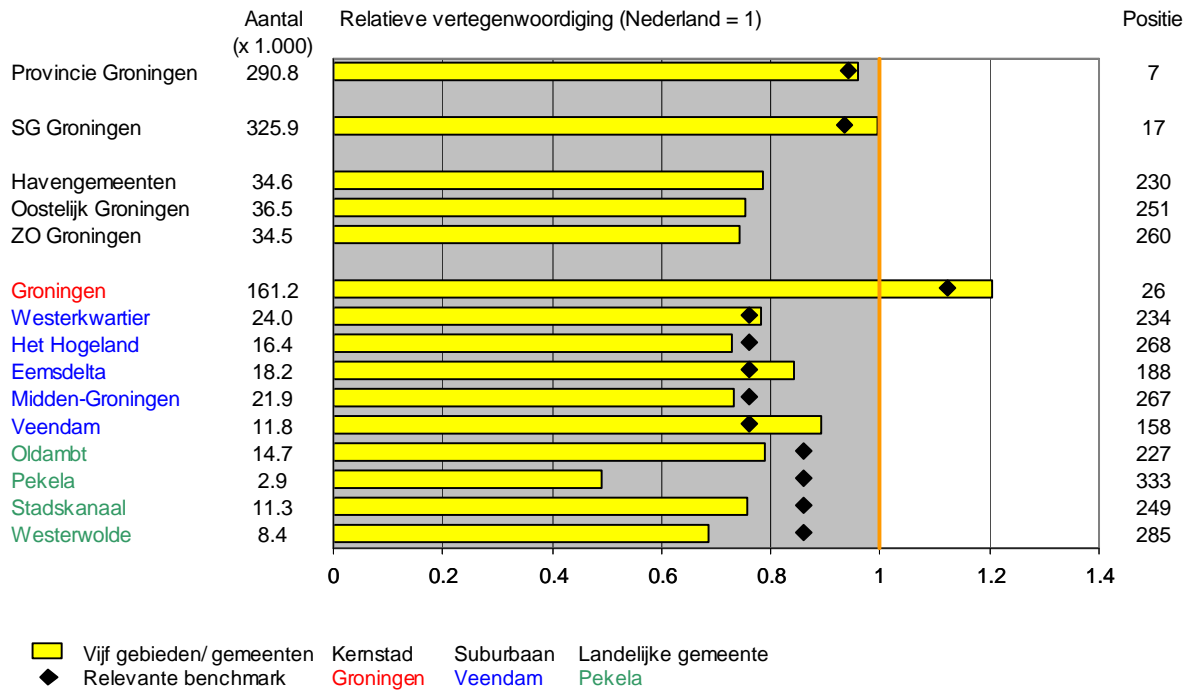
Figuur 1.12 Arbeidsplaatsen per gebied 2022, Financiële diensten

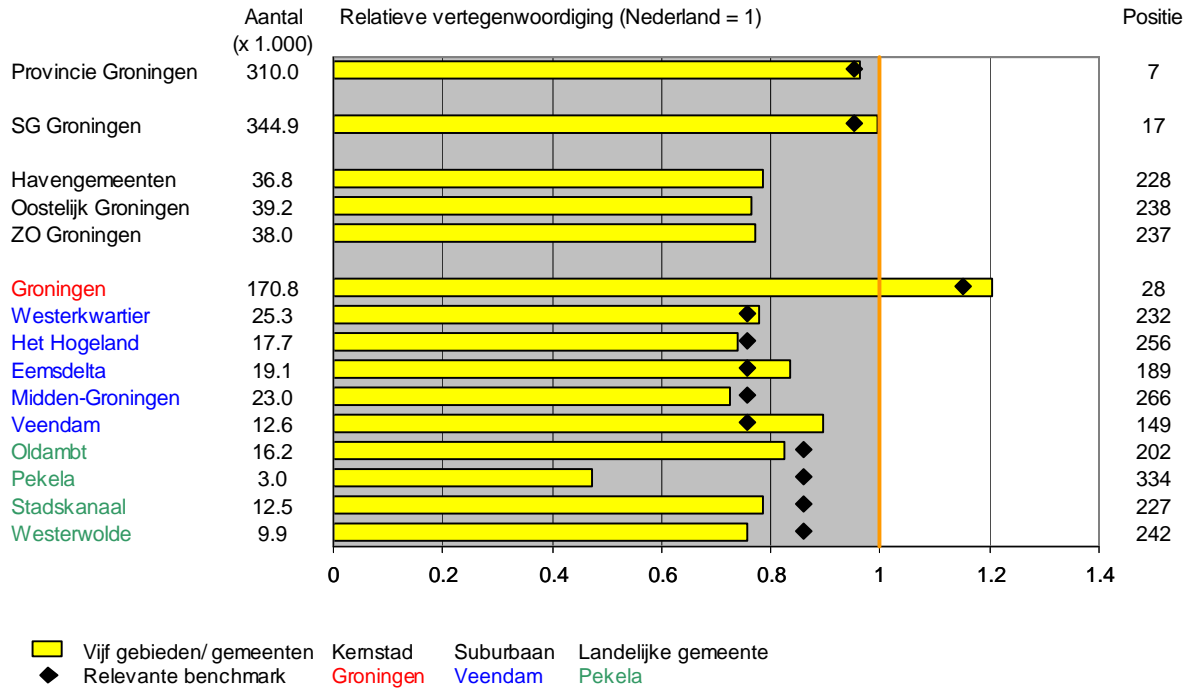
Figuur 1.13 Arbeidsplaatsen per gebied 2022, Ambulante activiteiten

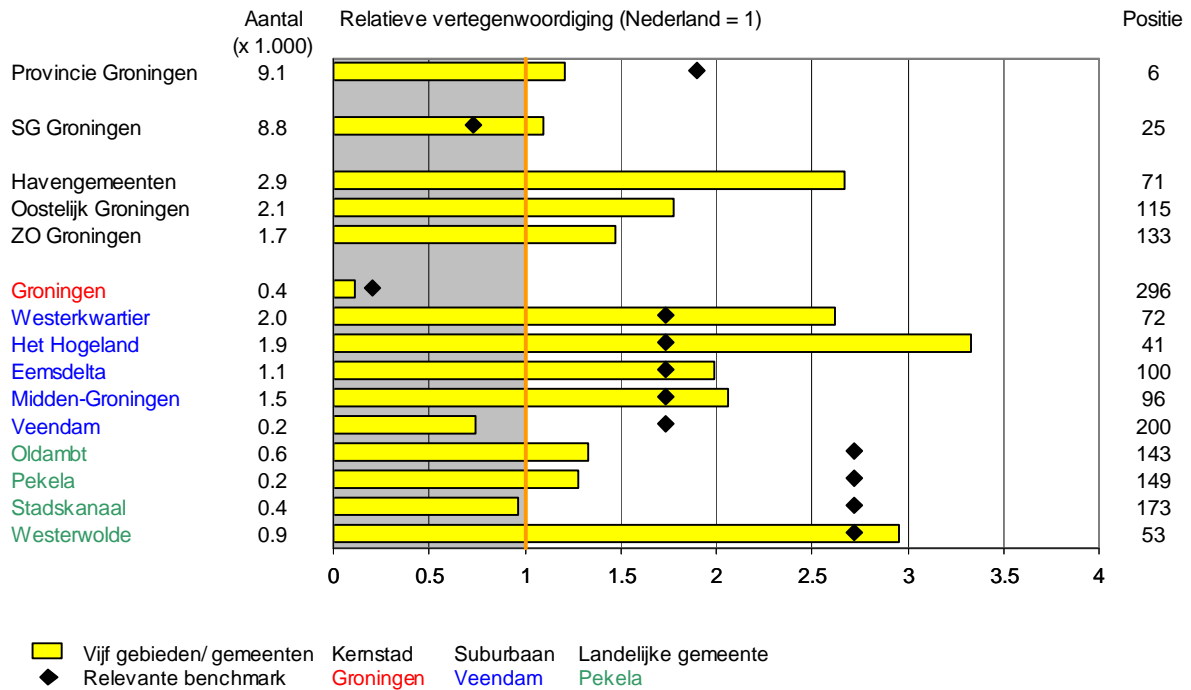
Figuur 1.14 Arbeidsplaatsen per gebied 2022, Totaal exclusief ambulanten

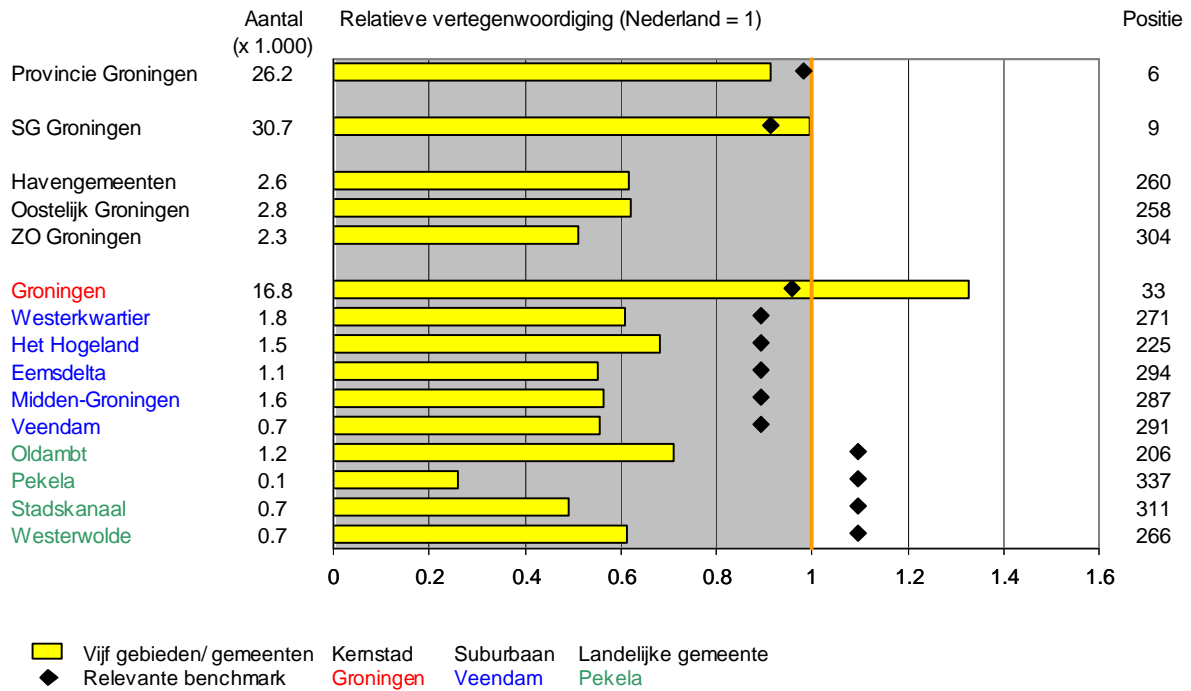
Figuur 1.15 Arbeidsplaatsen per gebied 2022, Totaal

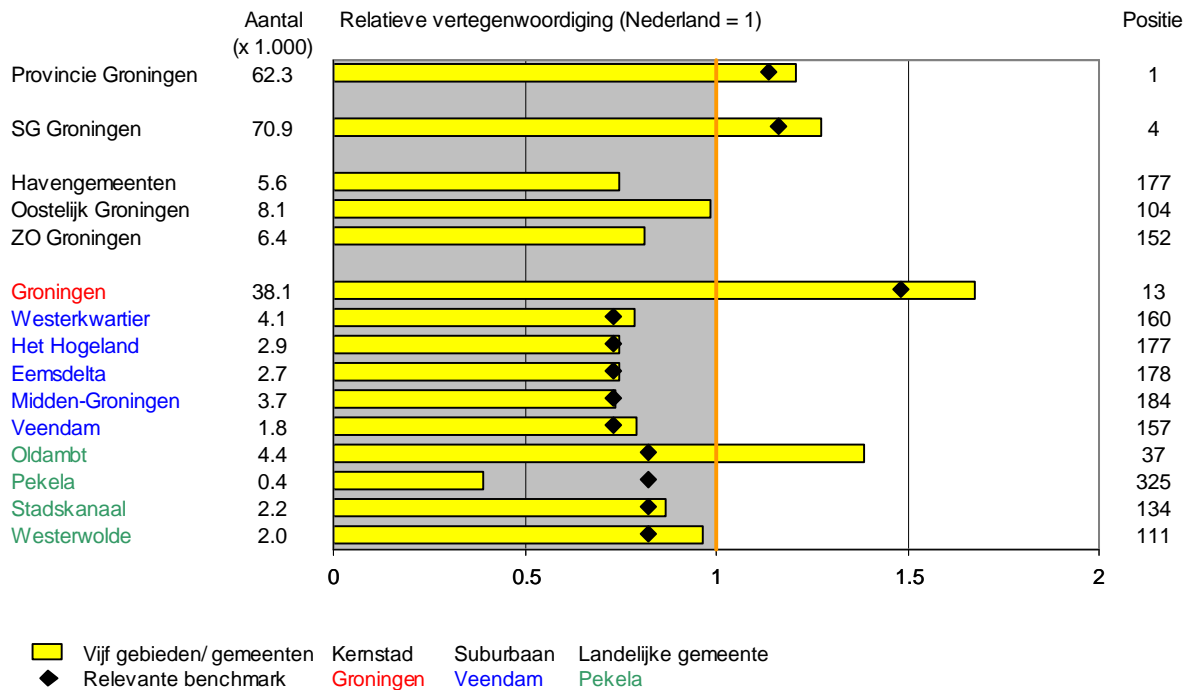
Figuur 1.16 Arbeidsplaatsen per gebied 2022, Agrarische sector

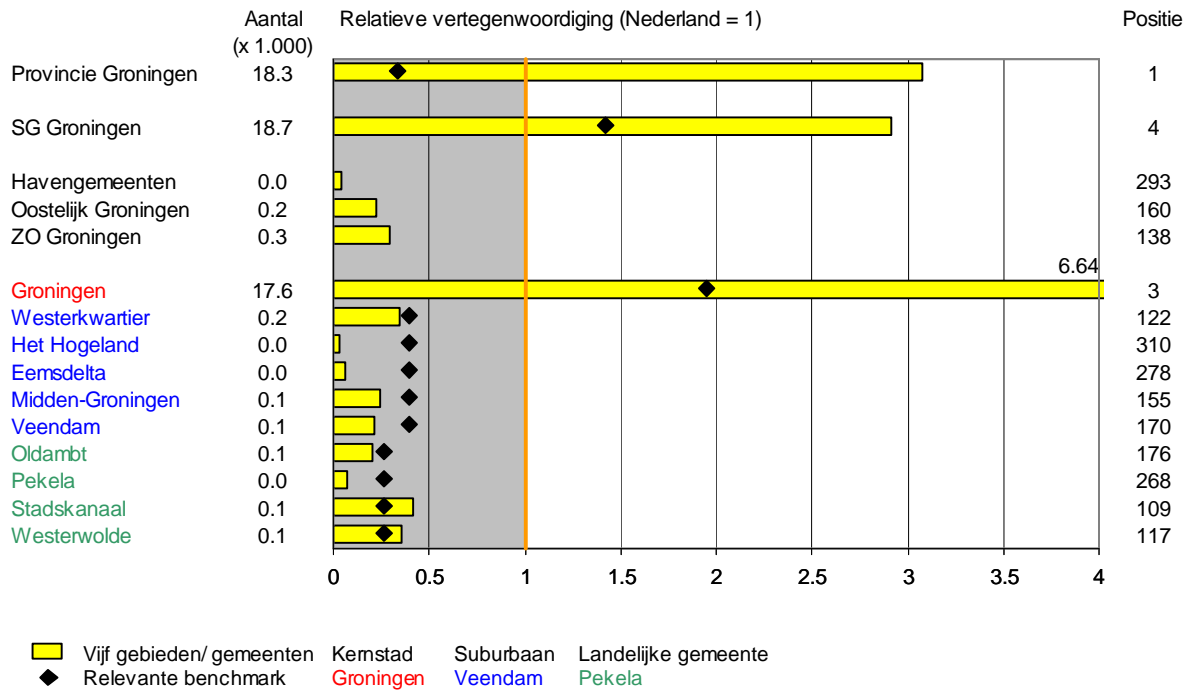
Figuur 1.17 Arbeidsplaatsen per gebied 2022, Vrijtijdseconomie

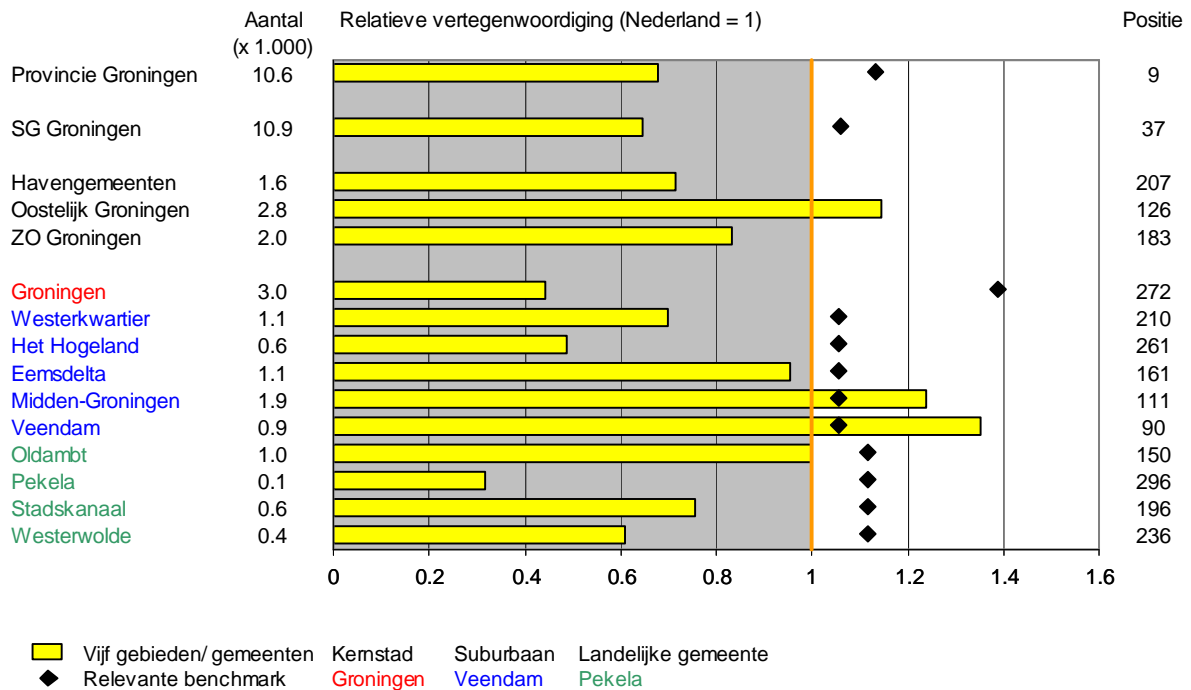
Figuur 1.18 Arbeidsplaatsen per gebied 2022, Zorg en welzijn

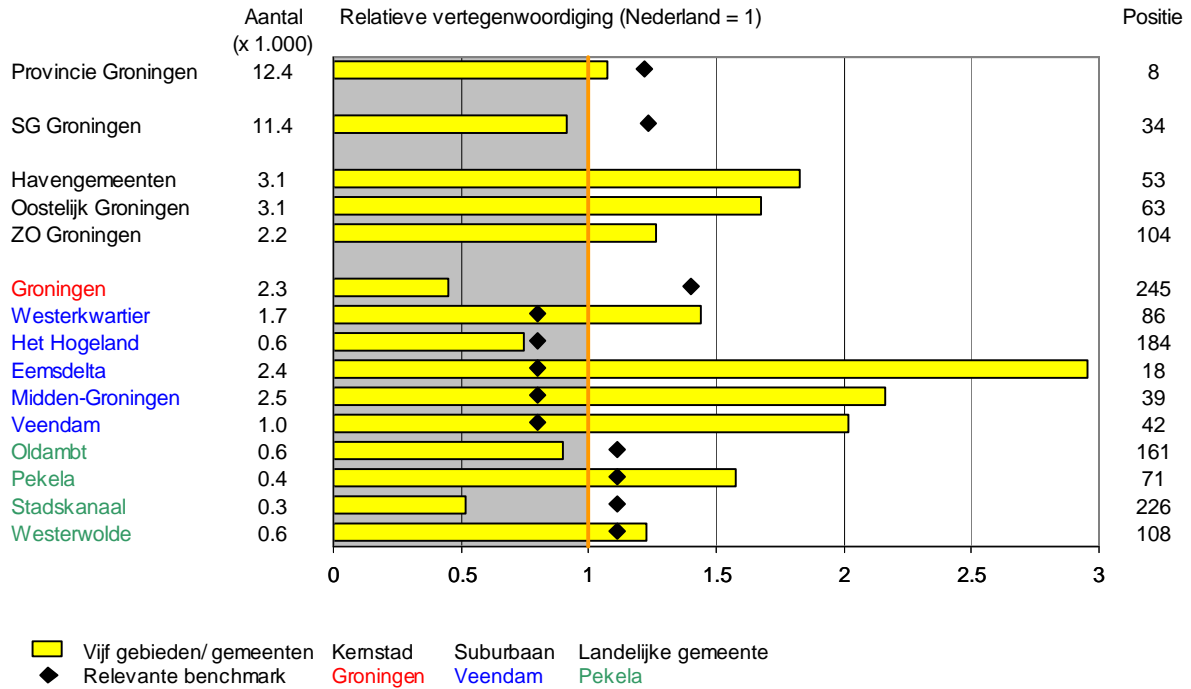
Figuur 1.19 Arbeidsplaatsen per gebied 2022, Medisch cluster

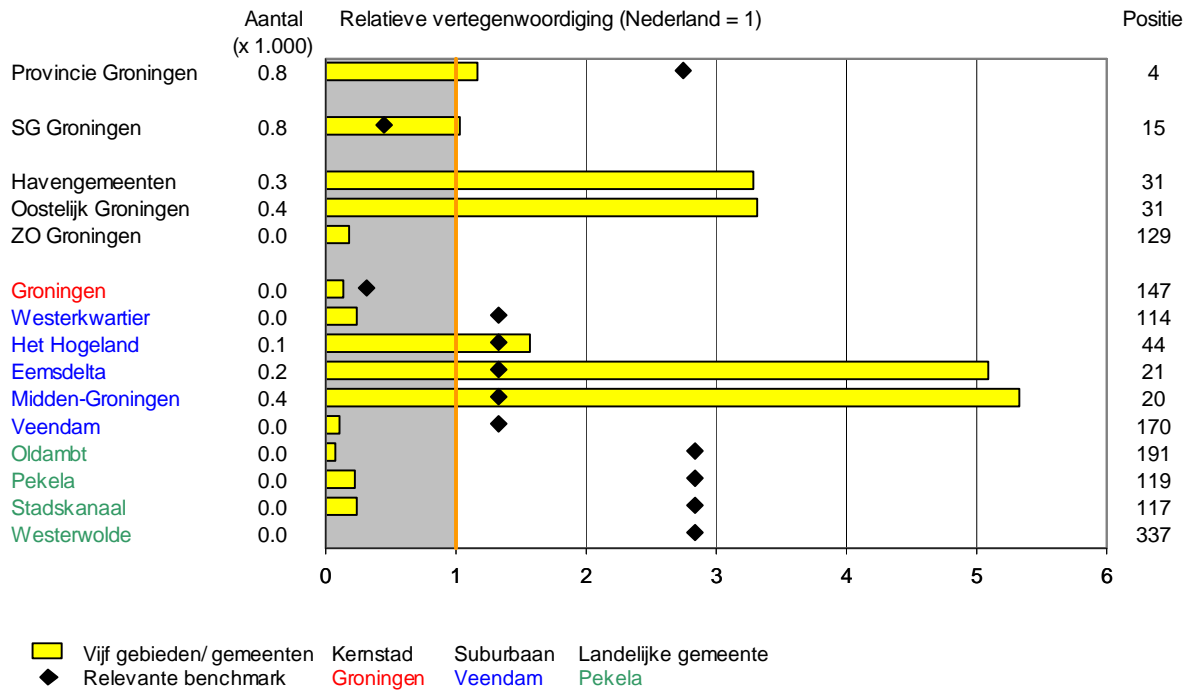
Figuur 1.20 Arbeidsplaatsen per gebied 2022, Maakindustrie

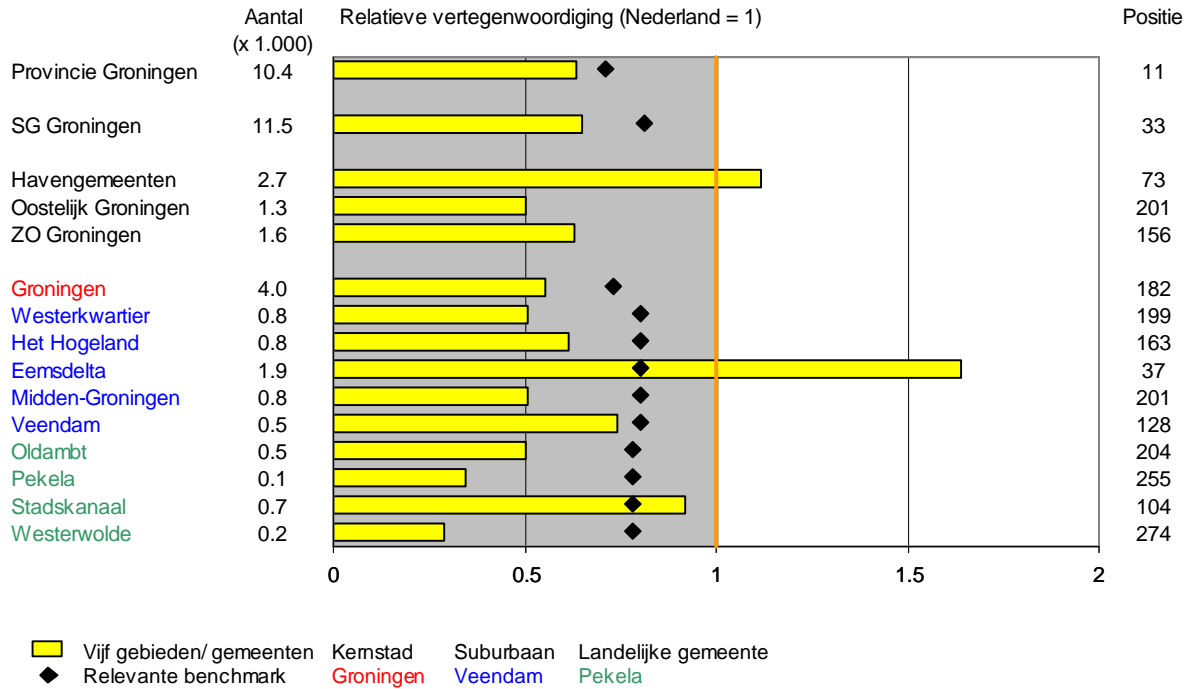
Figuur 1.21 Arbeidsplaatsen per gebied 2022, Procesindustrie

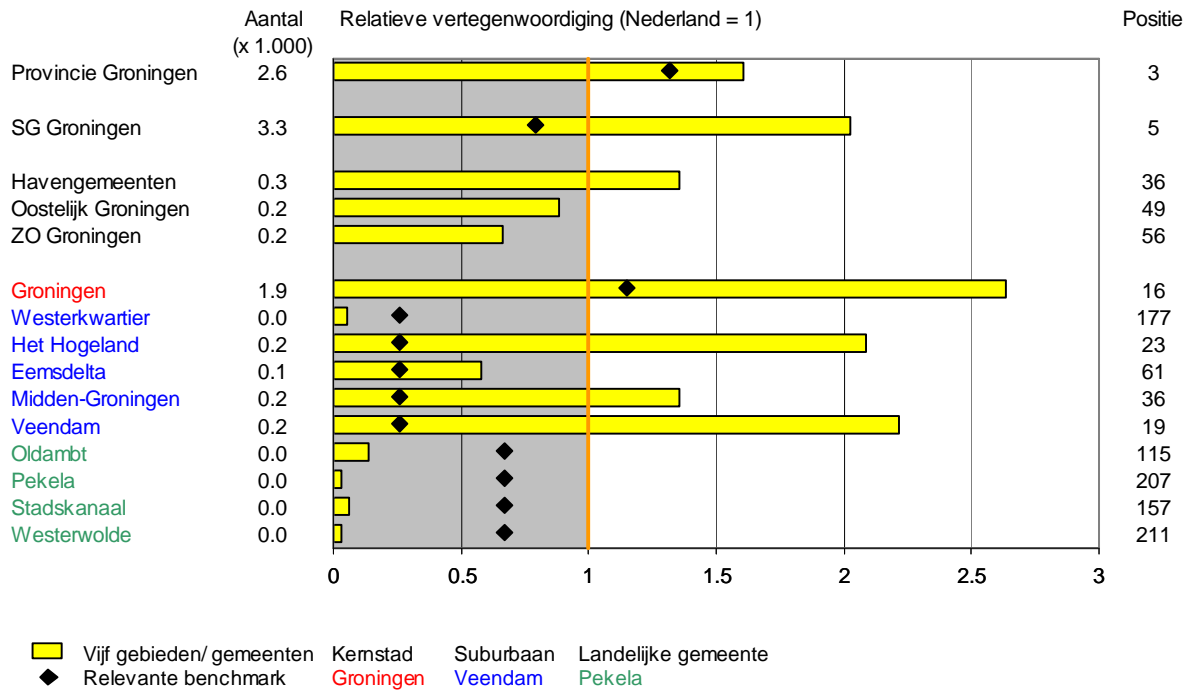
Figuur 1.22 Arbeidsplaatsen per gebied 2022, Scheepsbouw

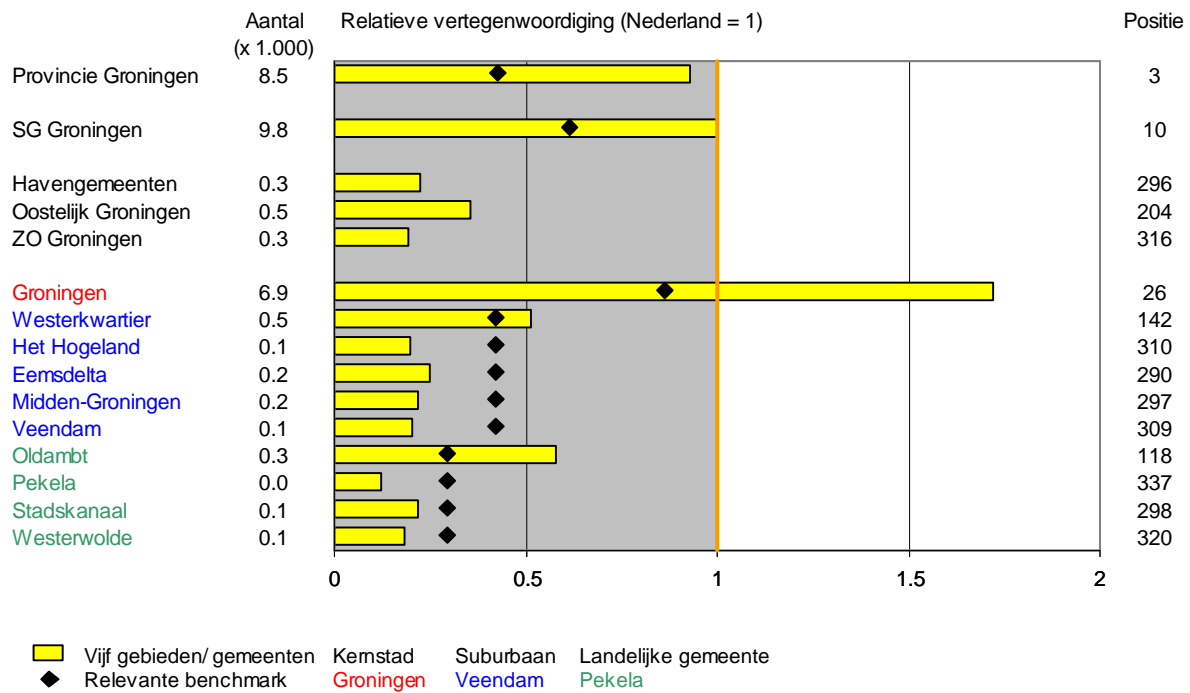
Figuur 1.23 Arbeidsplaatsen per gebied 2022, Transport

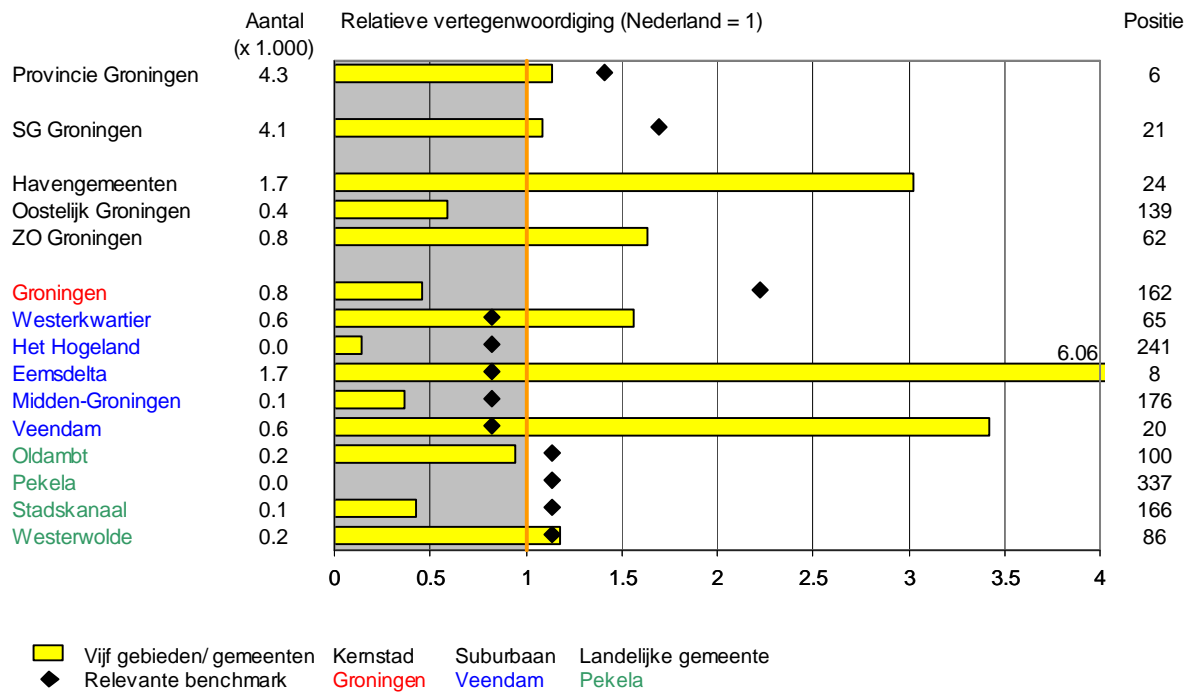
Figuur 1.24 Arbeidsplaatsen per gebied 2022, Energie

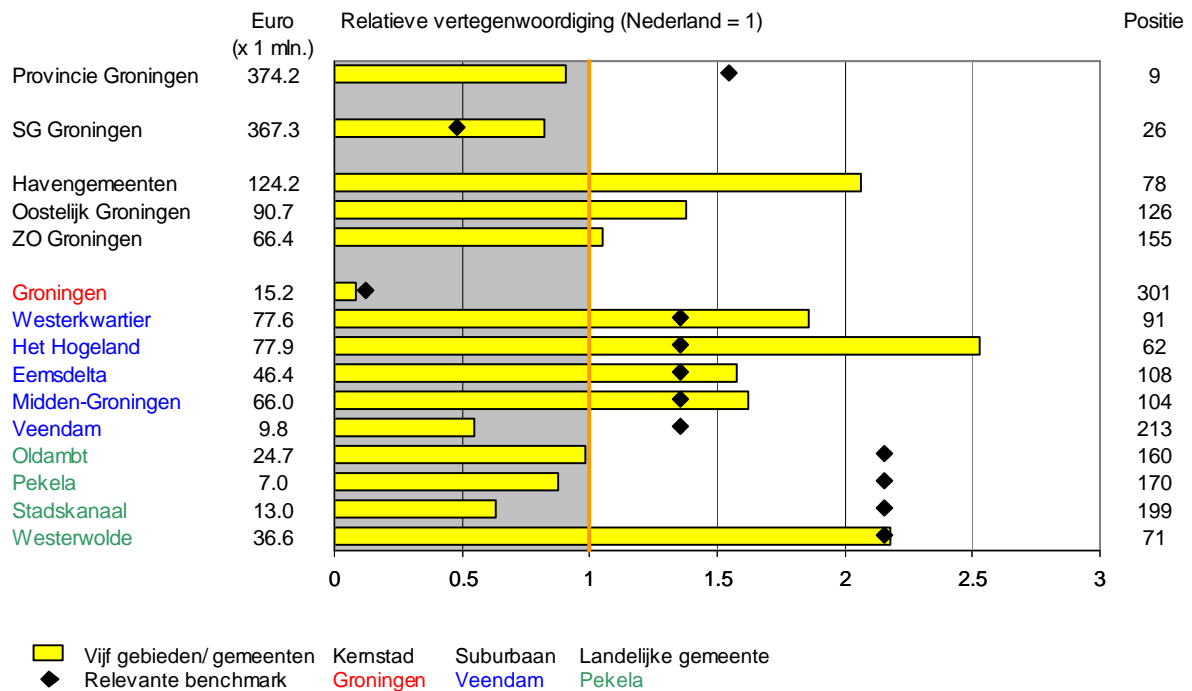
Figuur 1.25 Arbeidsplaatsen per gebied 2022, ICT

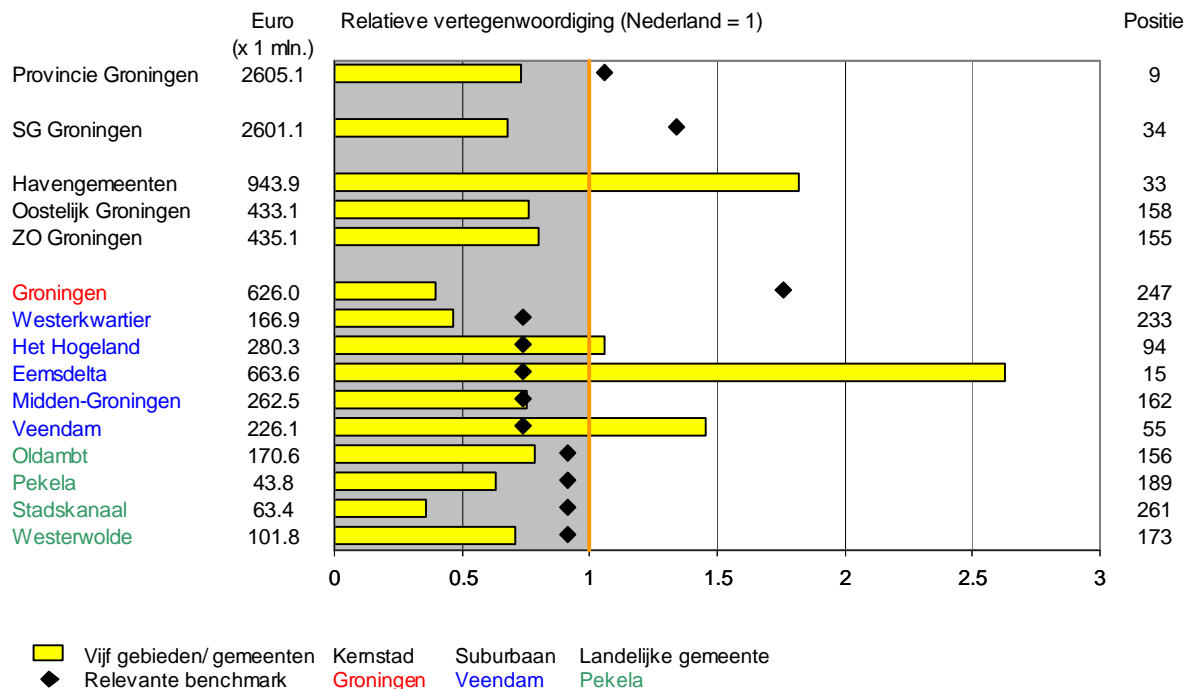
Figuur 1.26 Arbeidsplaatsen per gebied 2022, Chemie

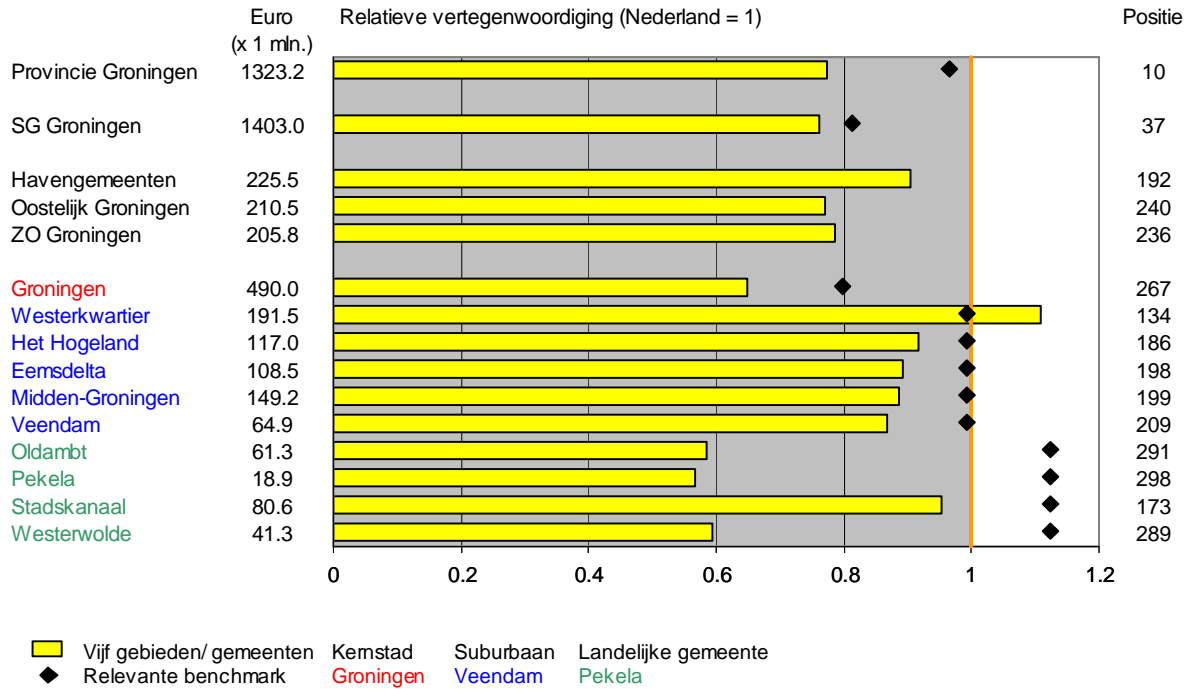
Figuur 2.1 Toegevoegde waarde per gebied 2022, Landbouw

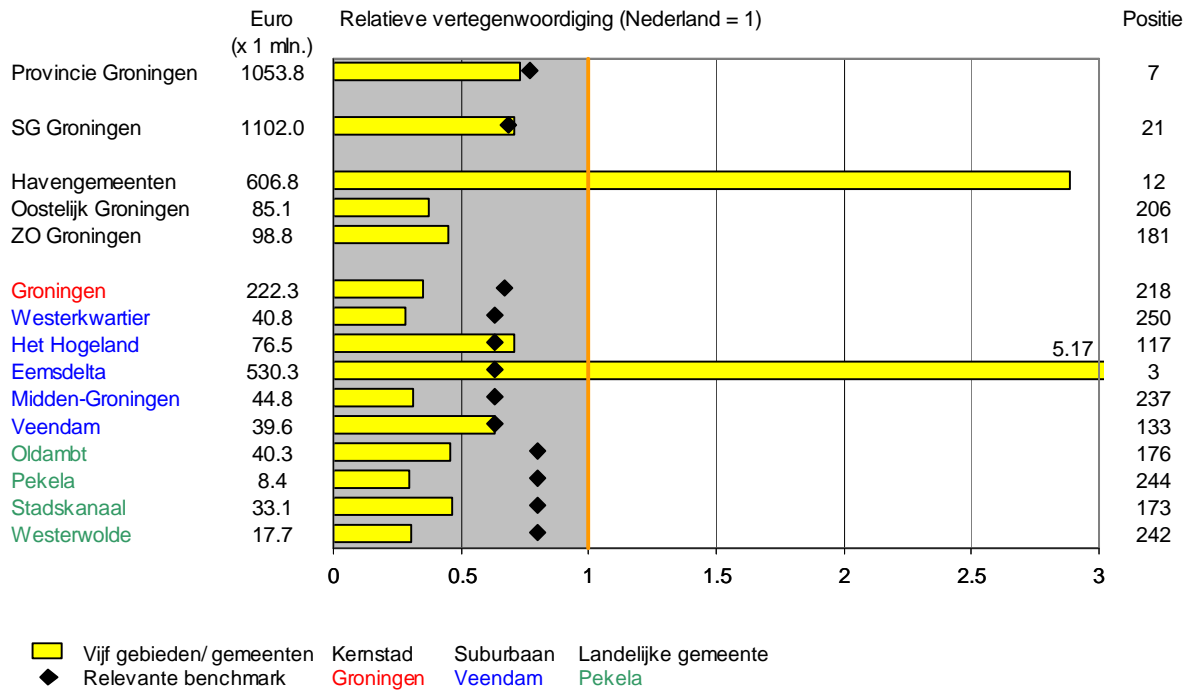
Figuur 2.2 Toegevoegde waarde per gebied 2022, Industrie

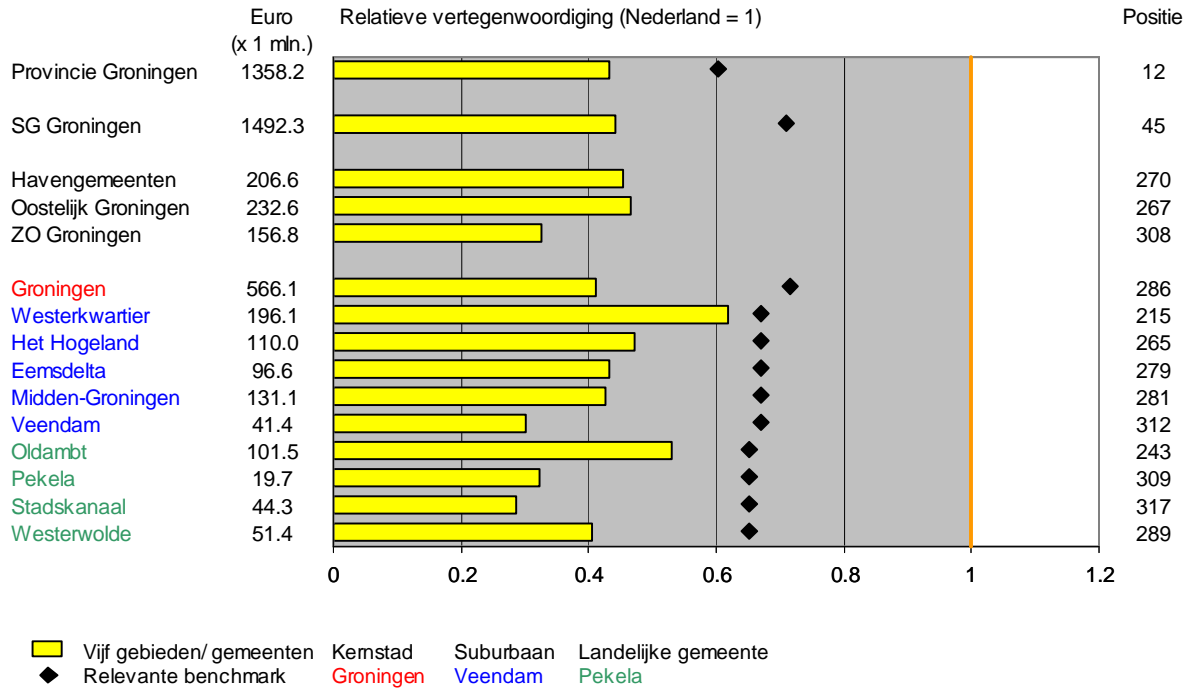
Figuur 2.3 Toegevoegde waarde per gebied 2022, Bouwnijverheid

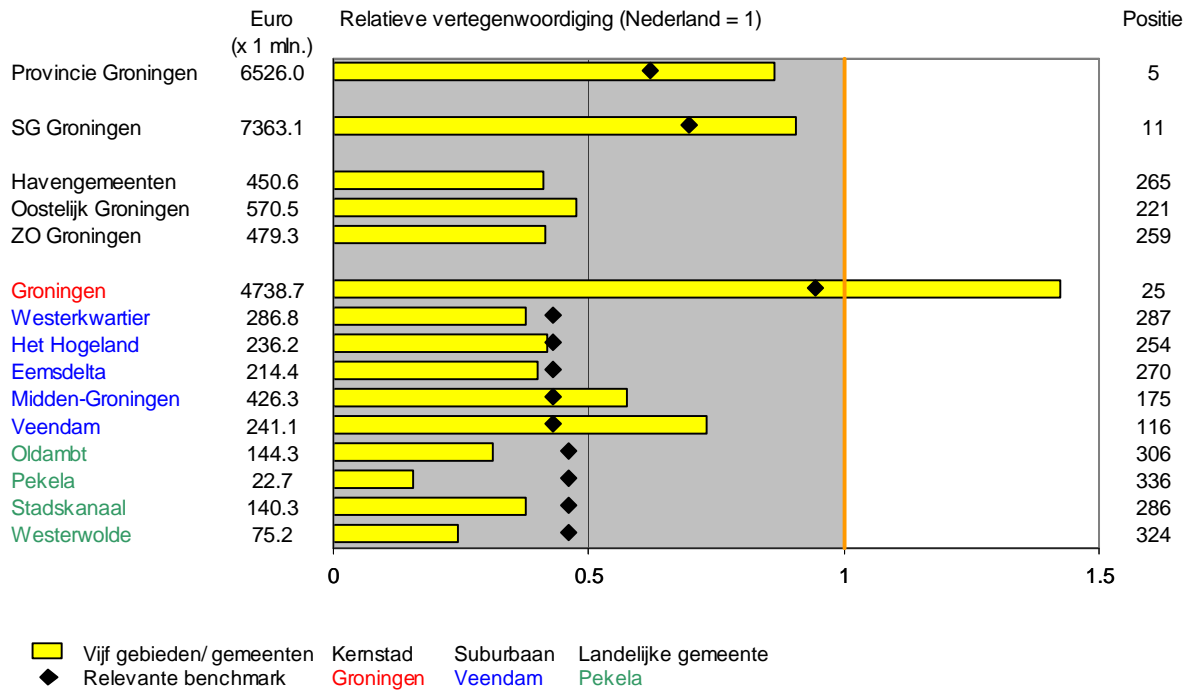
Figuur 2.4 Toegevoegde waarde per gebied 2022, Transport

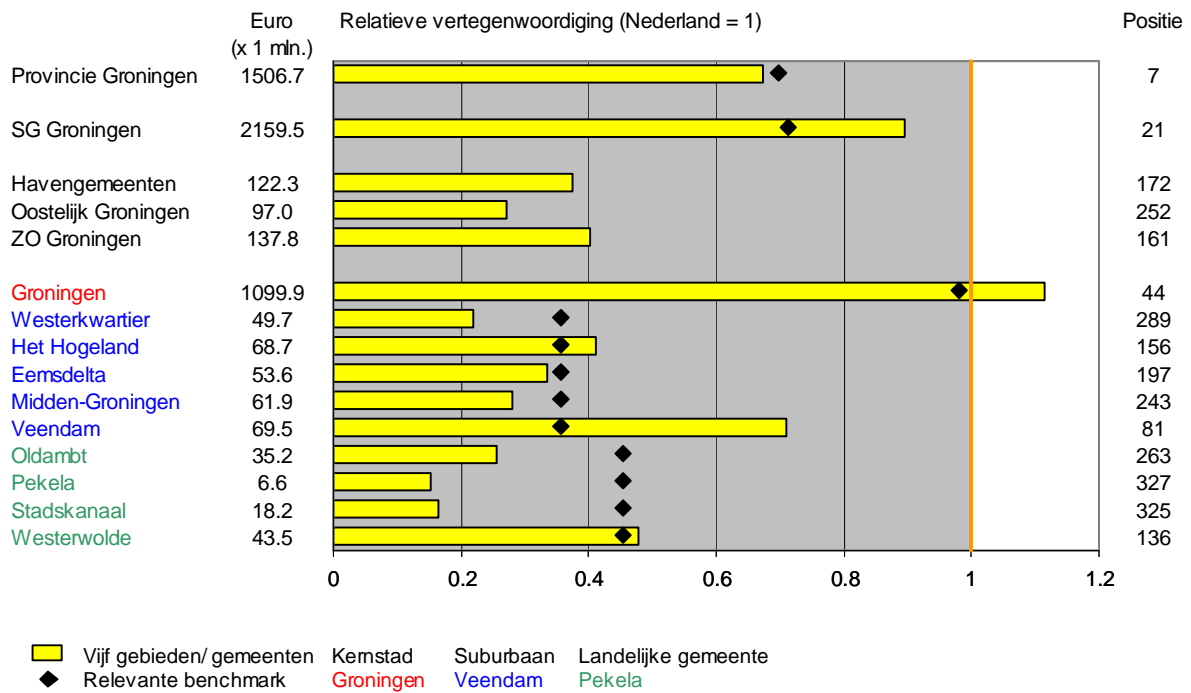
Figuur 2.5 Toegevoegde waarde per gebied 2022, Groothandel

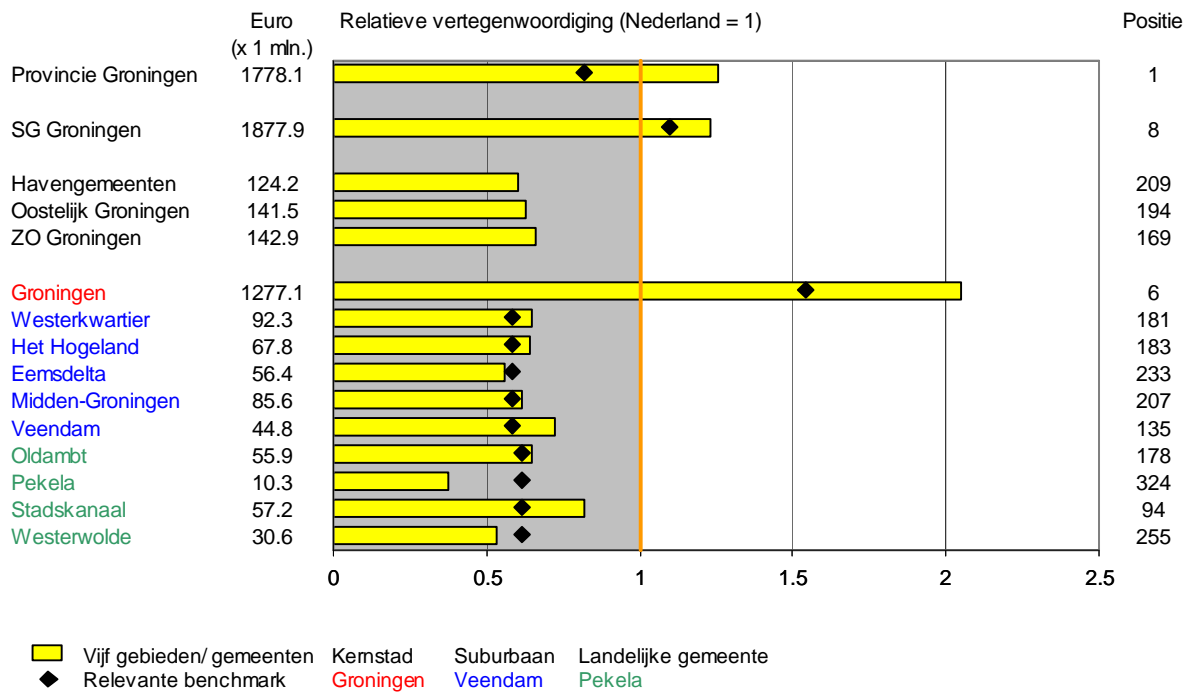
Figuur 2.6 Toegevoegde waarde per gebied 2022, Kennisdiensten

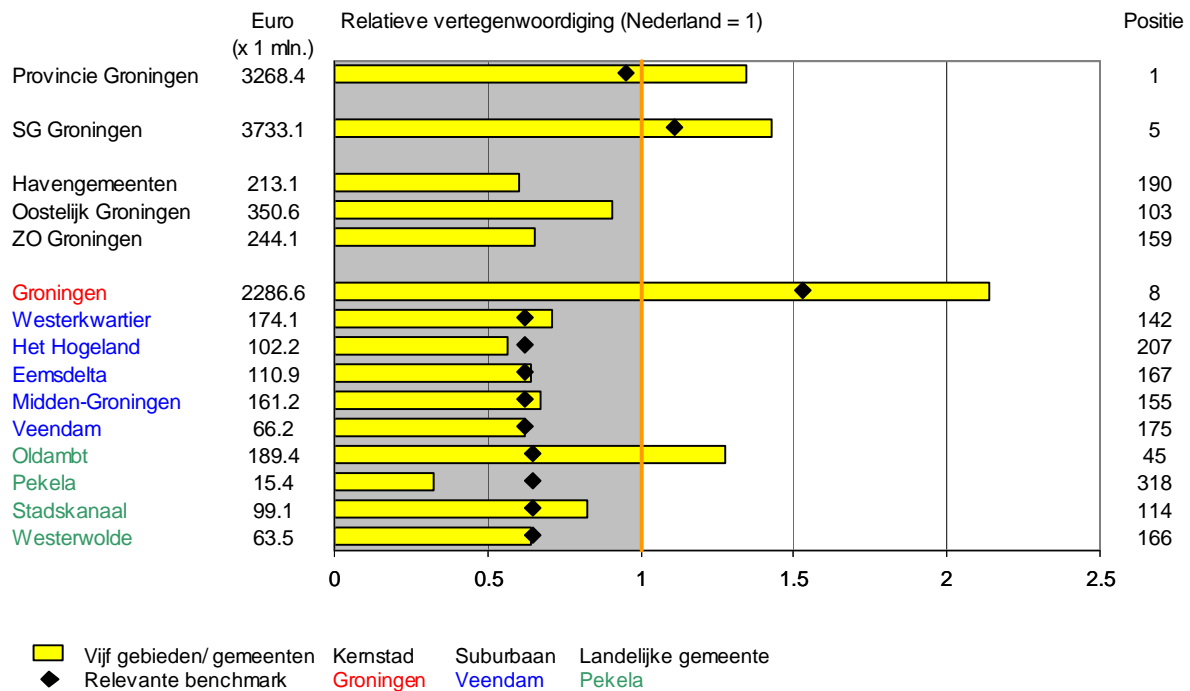
Figuur 2.7 Toegevoegde waarde per gebied 2022, Openbaar bestuur

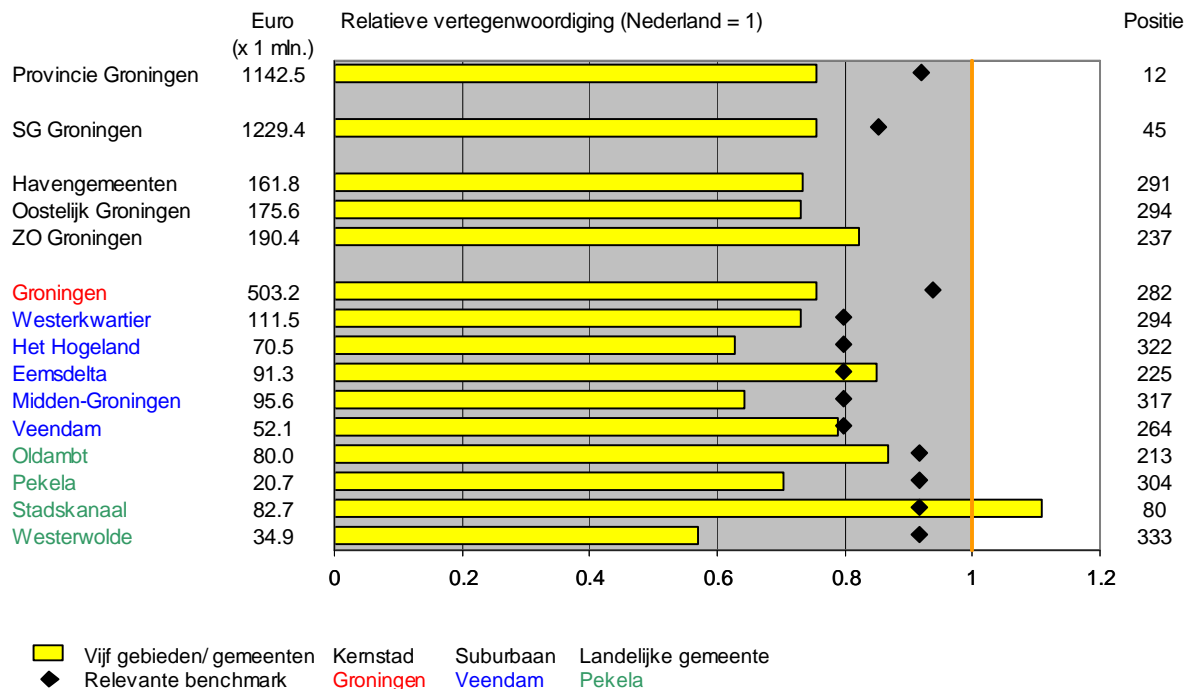
Figuur 2.8 Toegevoegde waarde per gebied 2022, Onderwijs

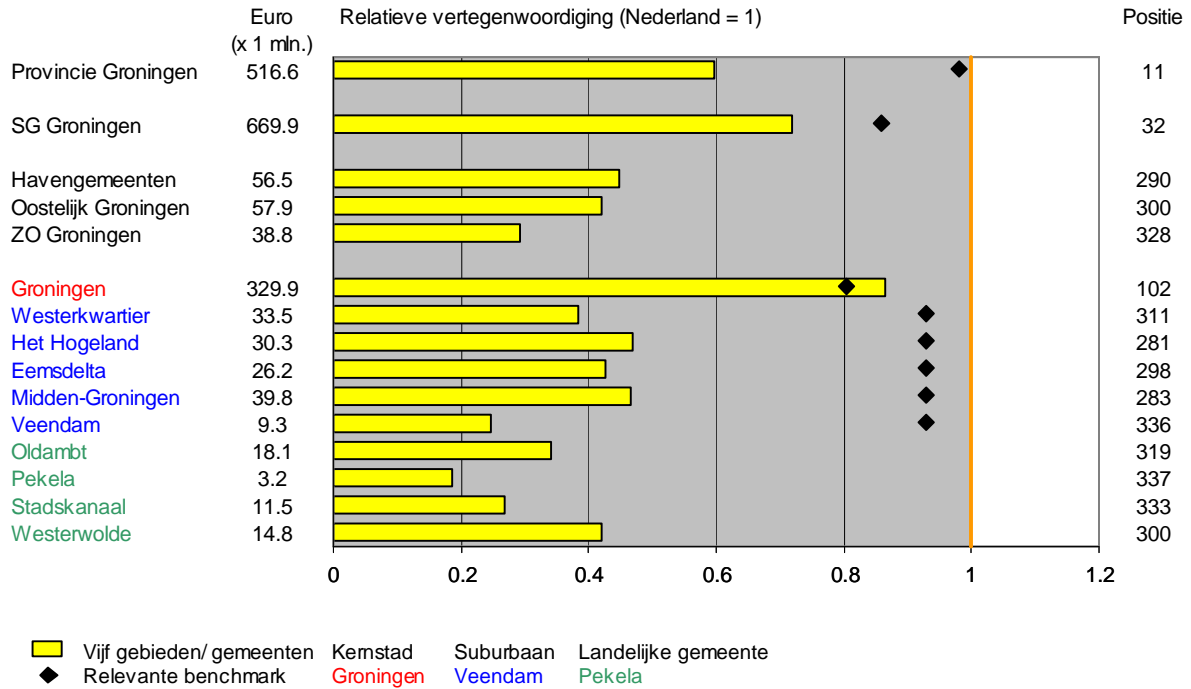
Figuur 2.9 Toegevoegde waarde per gebied 2022, Zorg en welvaart

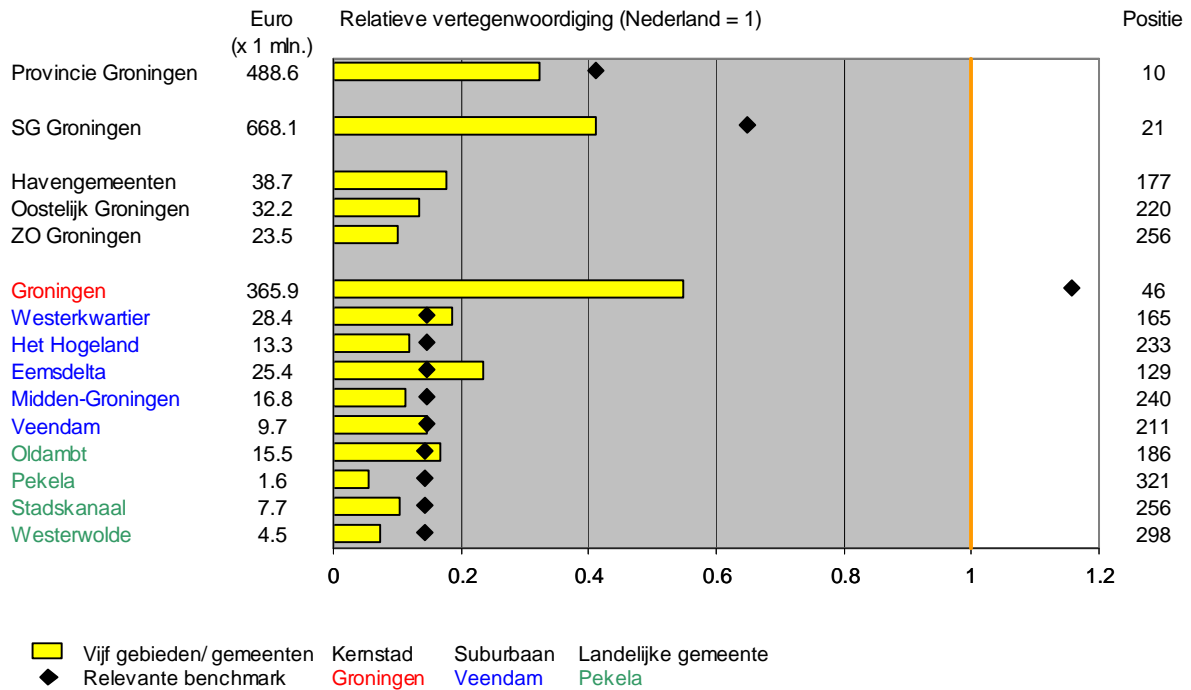
Figuur 2.10 Toegevoegde waarde per gebied 2022, Detailhandel

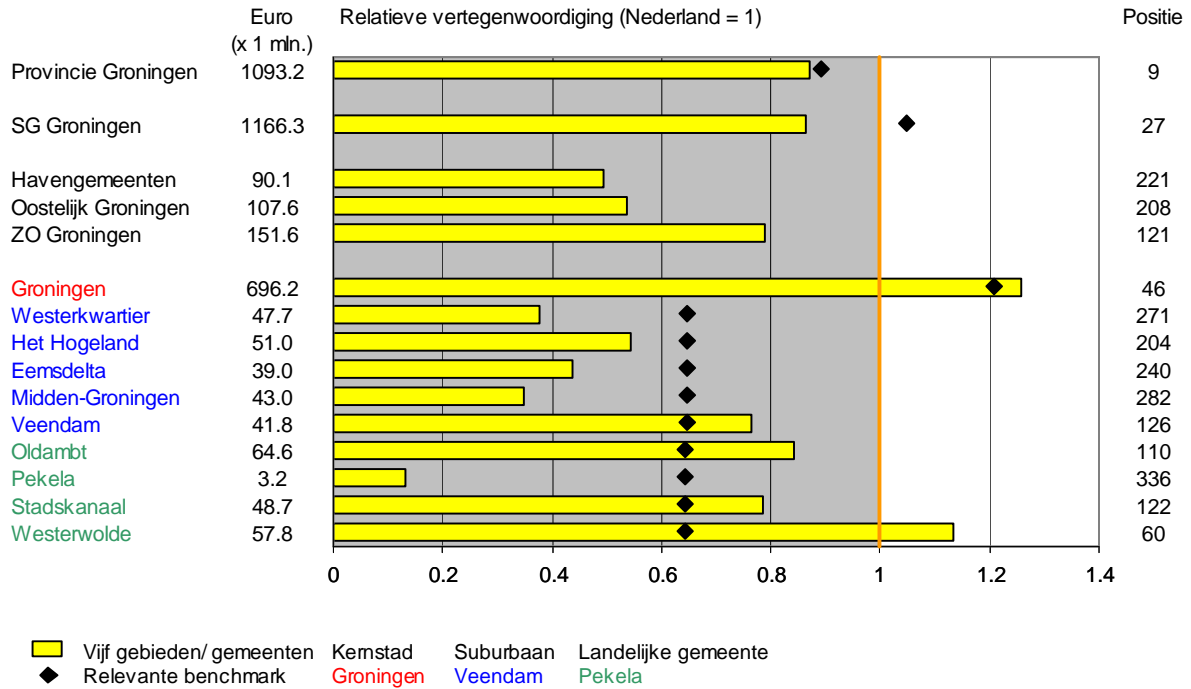
Figuur 2.11 Toegevoegde waarde per gebied 2022, Vrijtijdsactiviteiten

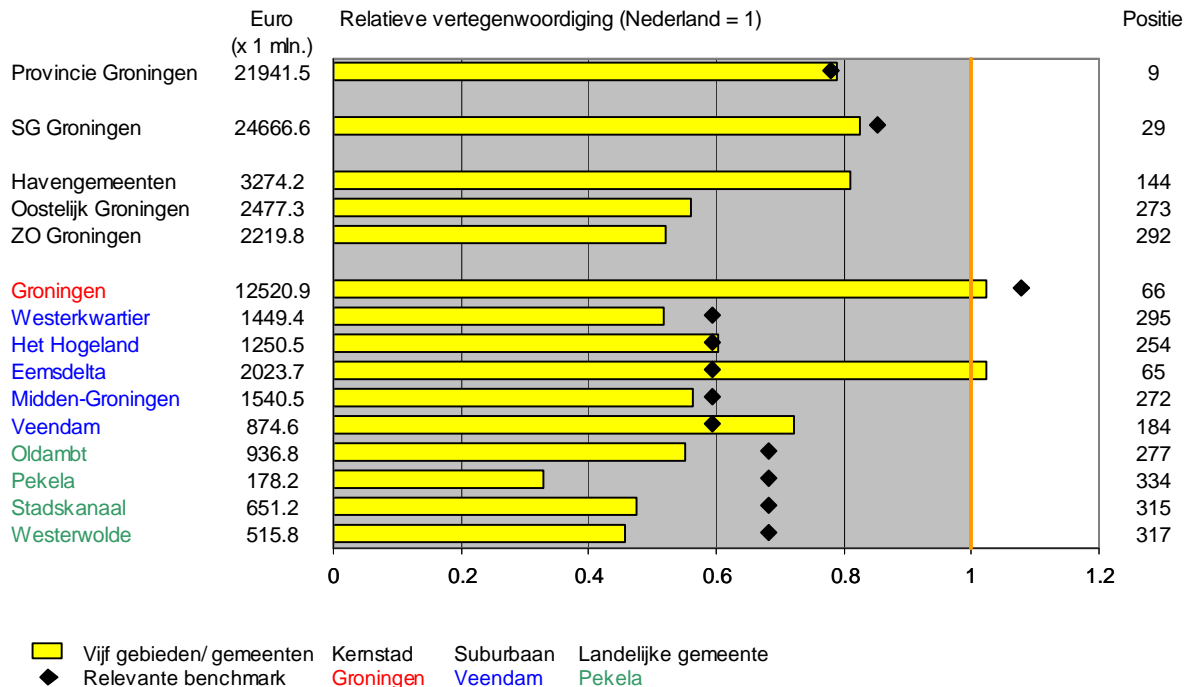
Figuur 2.12 Toegevoegde waarde per gebied 2022, Financiële diensten

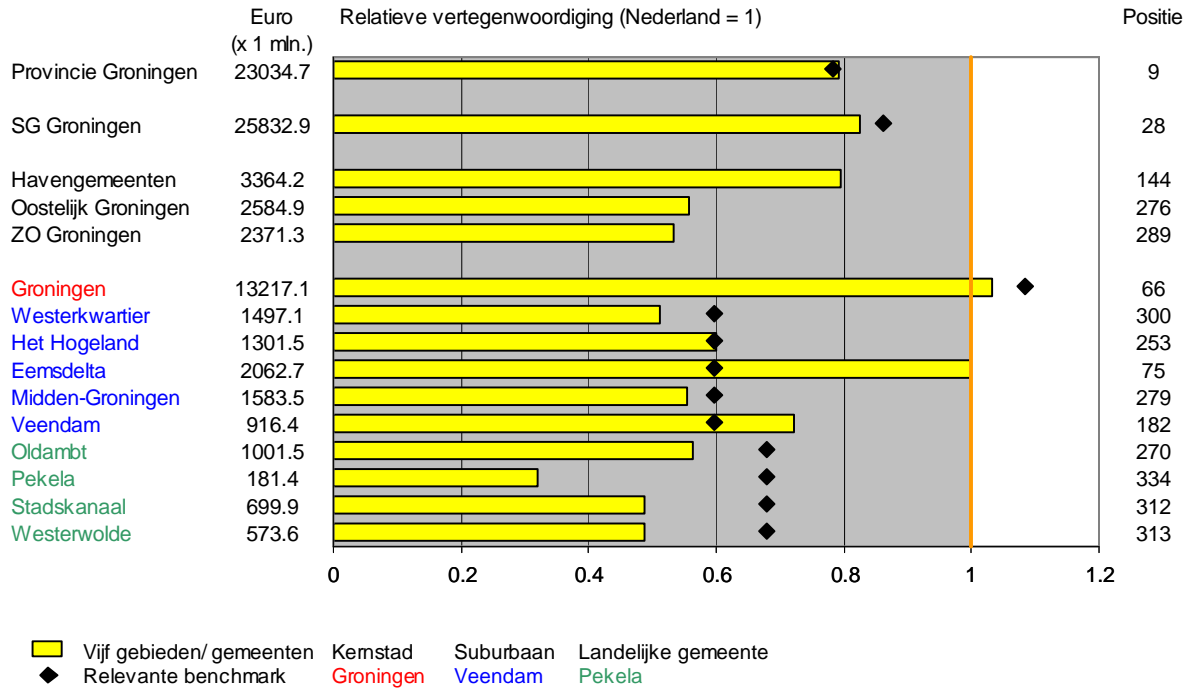
Figuur 2.13 Toegevoegde waarde per gebied 2022, Ambulante activiteiten

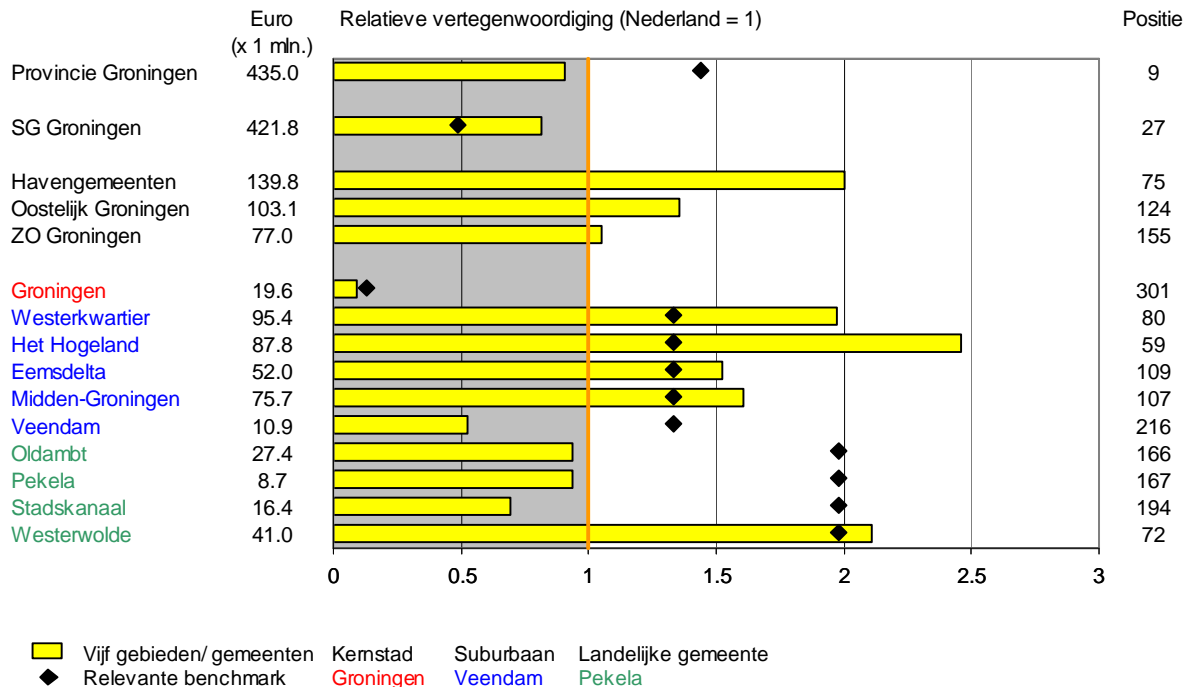
Figuur 2.14 Toegevoegde waarde per gebied 2022, Totaal exclusief ambulanten

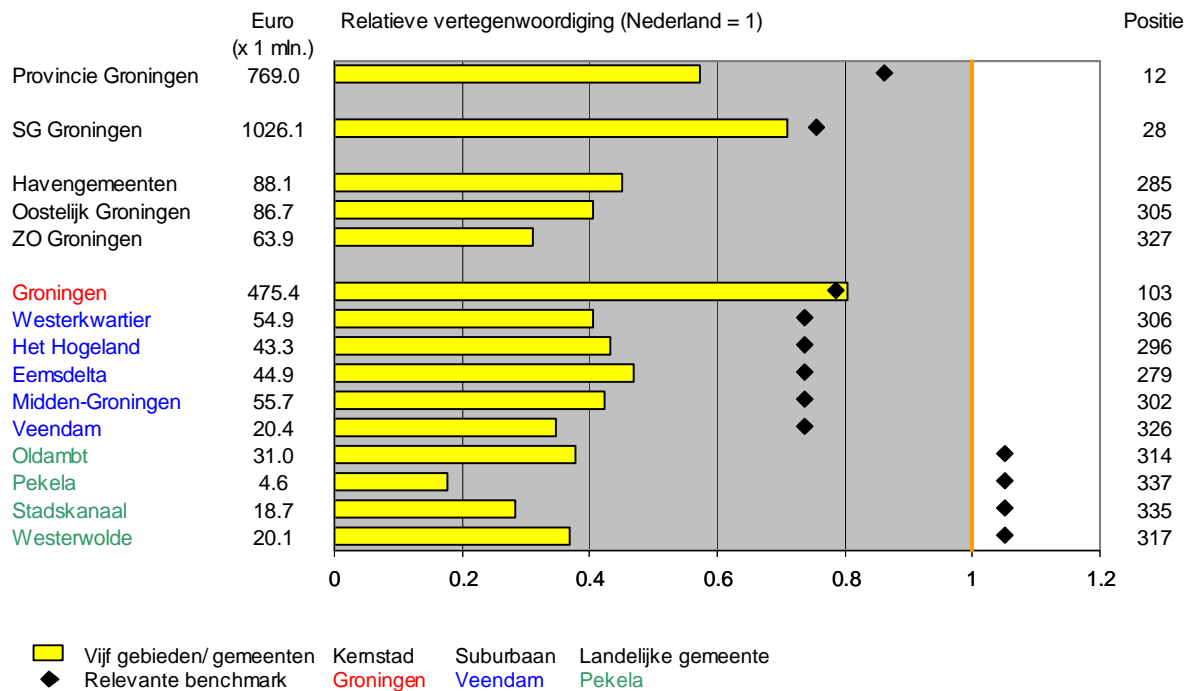
Figuur 2.15 Toegevoegde waarde per gebied 2022, Totaal

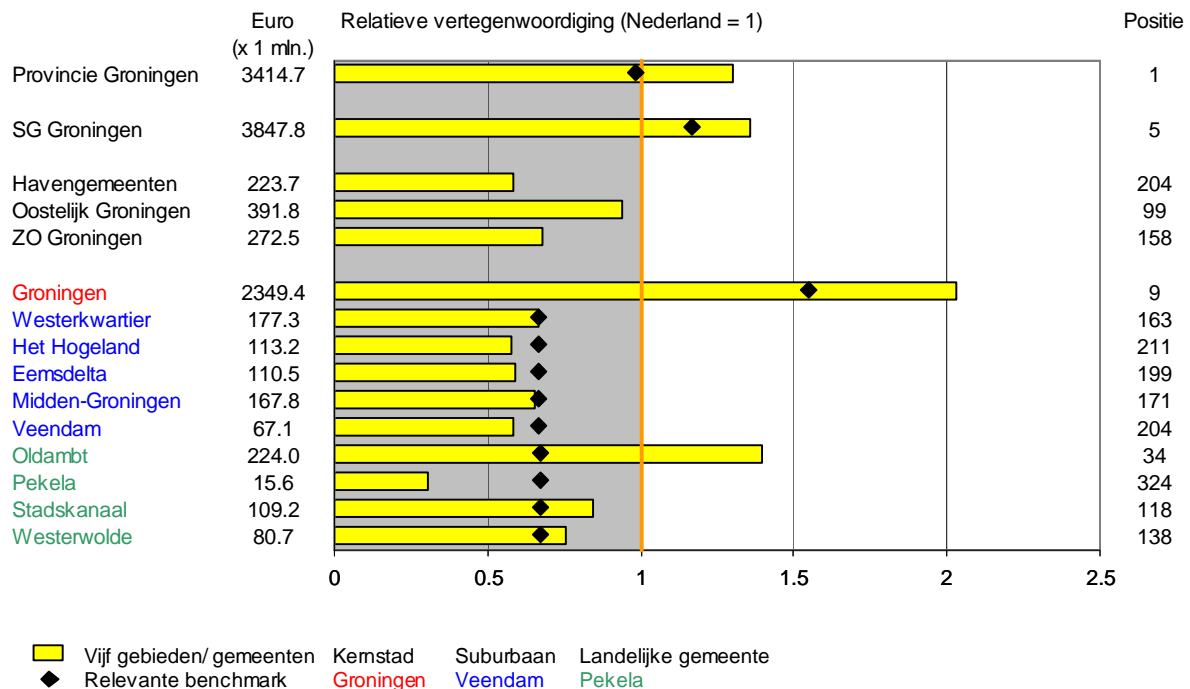
Figuur 2.16 Toegevoegde waarde per gebied 2022, Agrarische sector

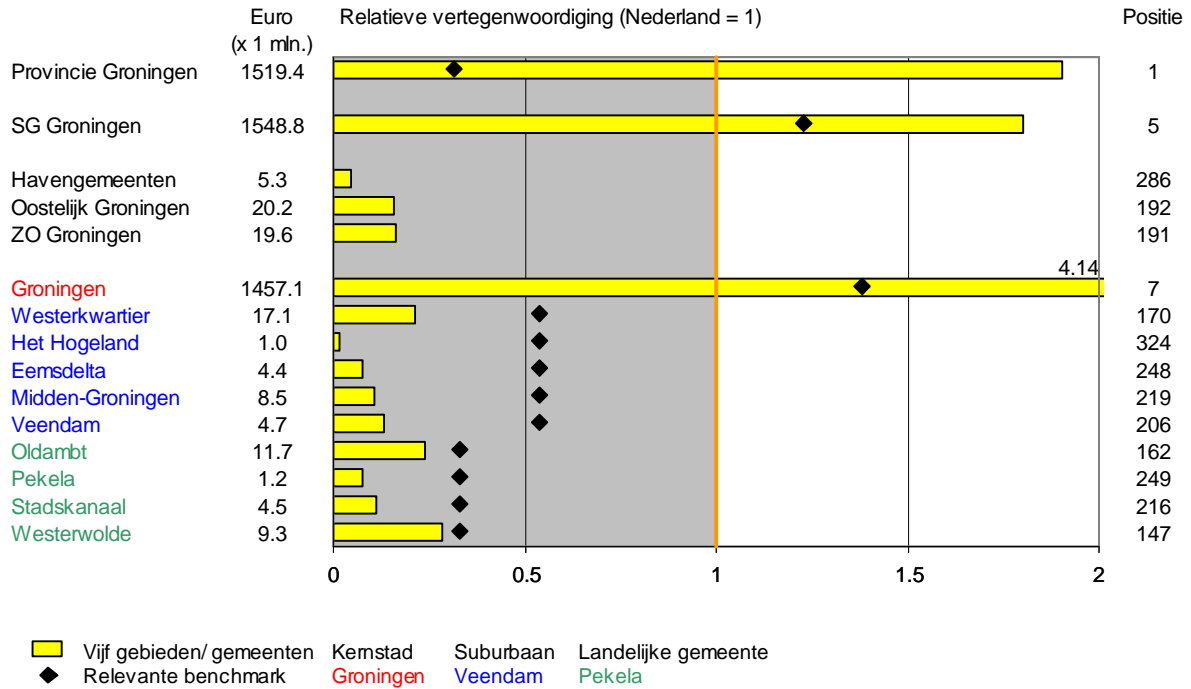
Figuur 2.17 Toegevoegde waarde per gebied 2022, Vrijtijdseconomie

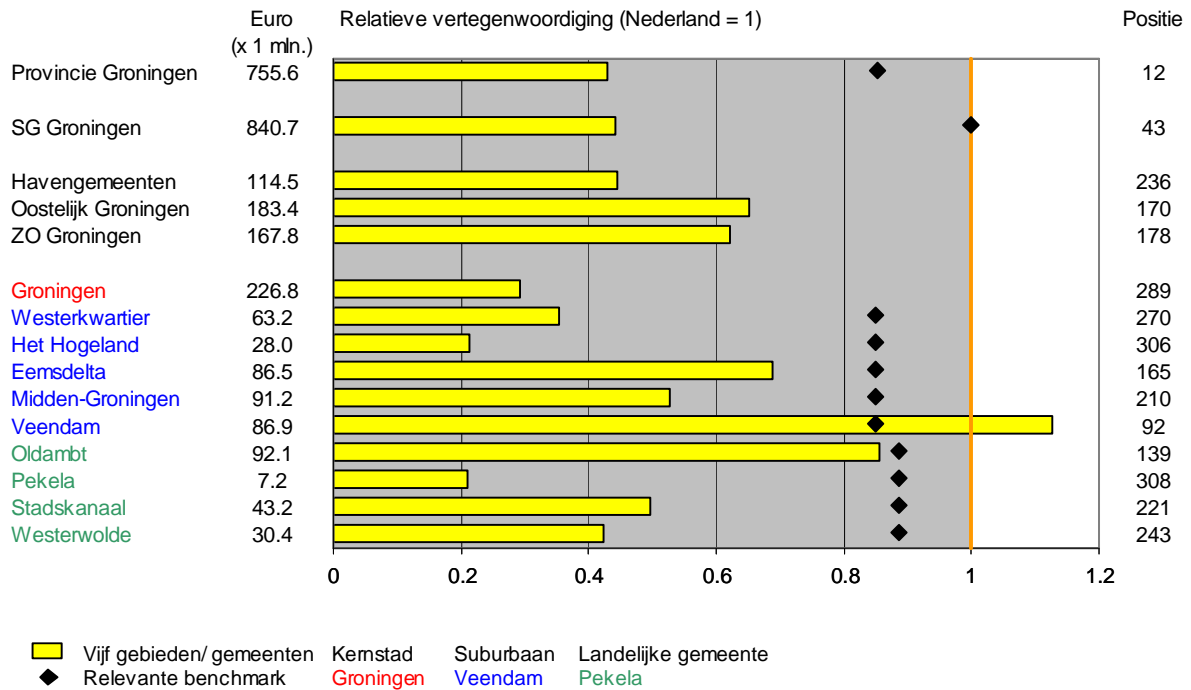
Figuur 2.18 Toegevoegde waarde per gebied 2022, Zorg en welzijn

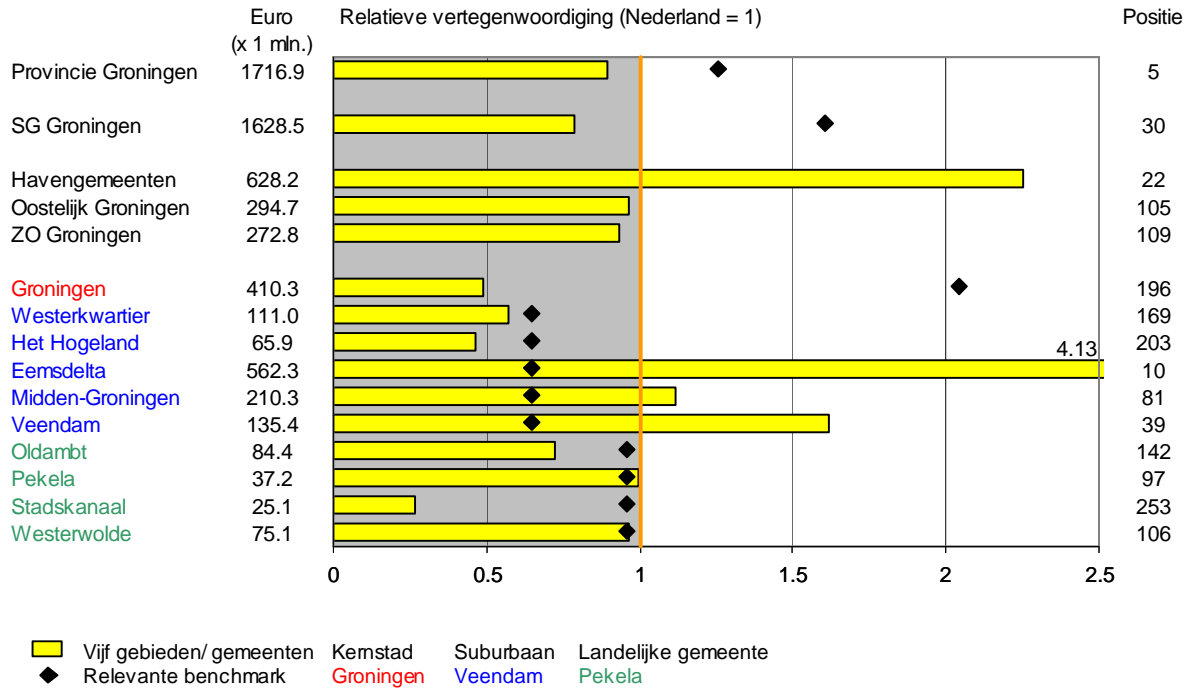
Figuur 2.19 Toegevoegde waarde per gebied 2022, Medisch cluster

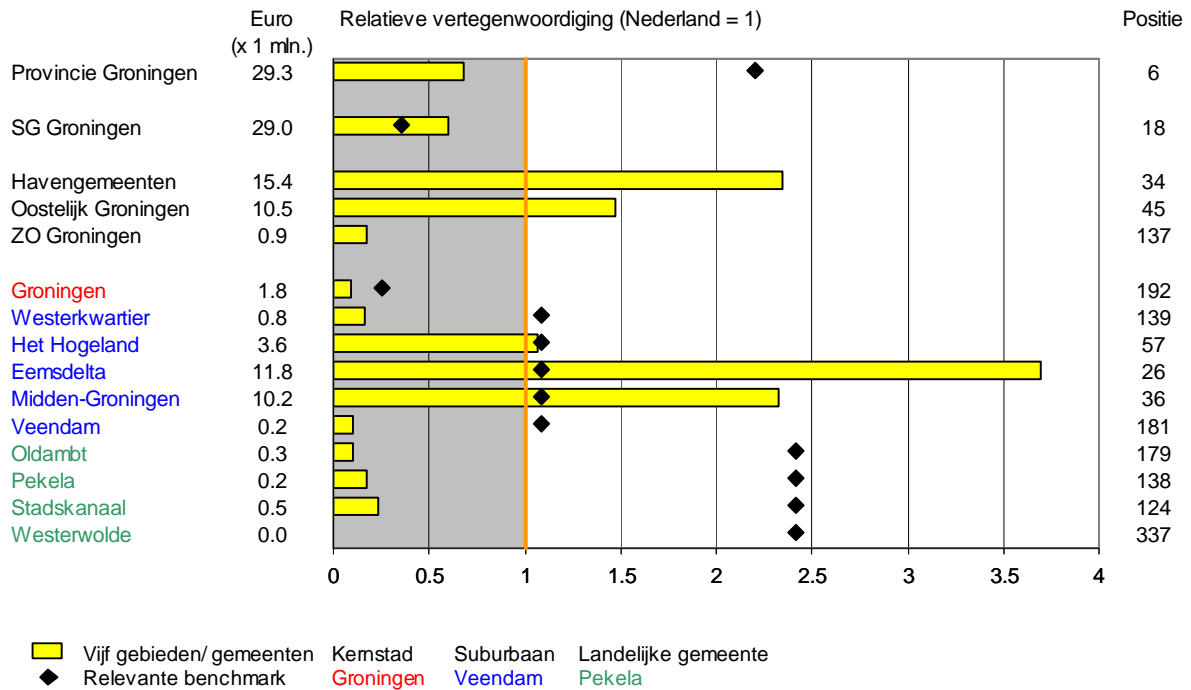
Figuur 2.20 Toegevoegde waarde per gebied 2022, Maakindustrie

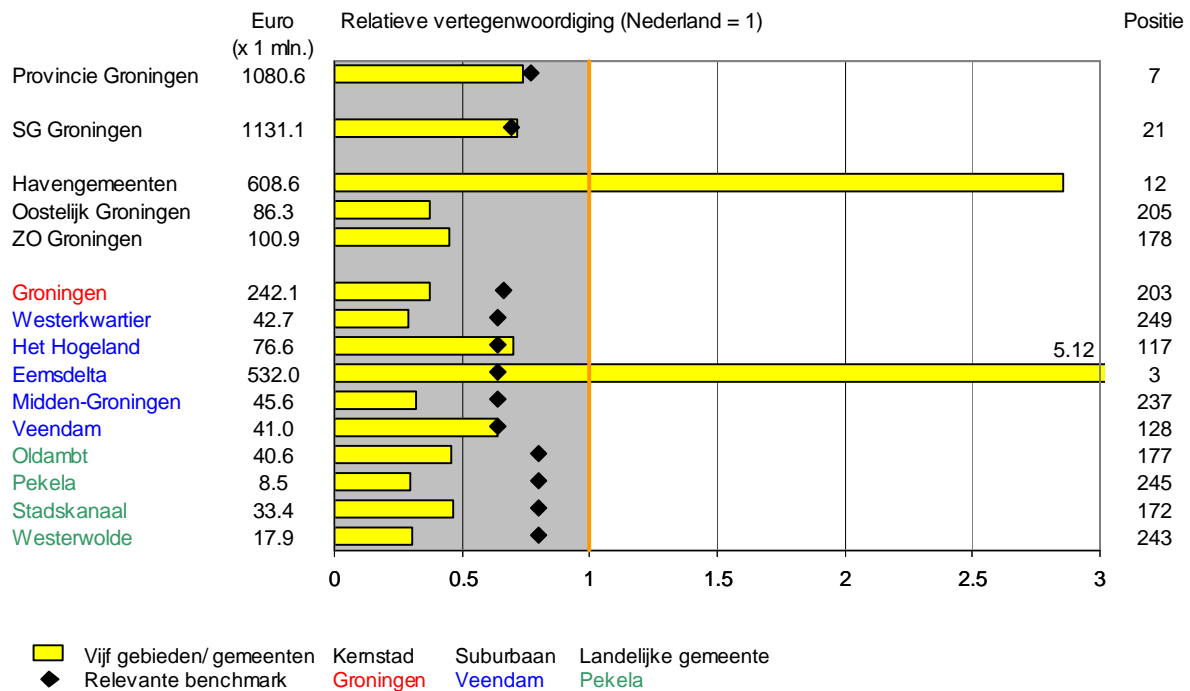
Figuur 2.21 Toegevoegde waarde per gebied 2022, Procesindustrie

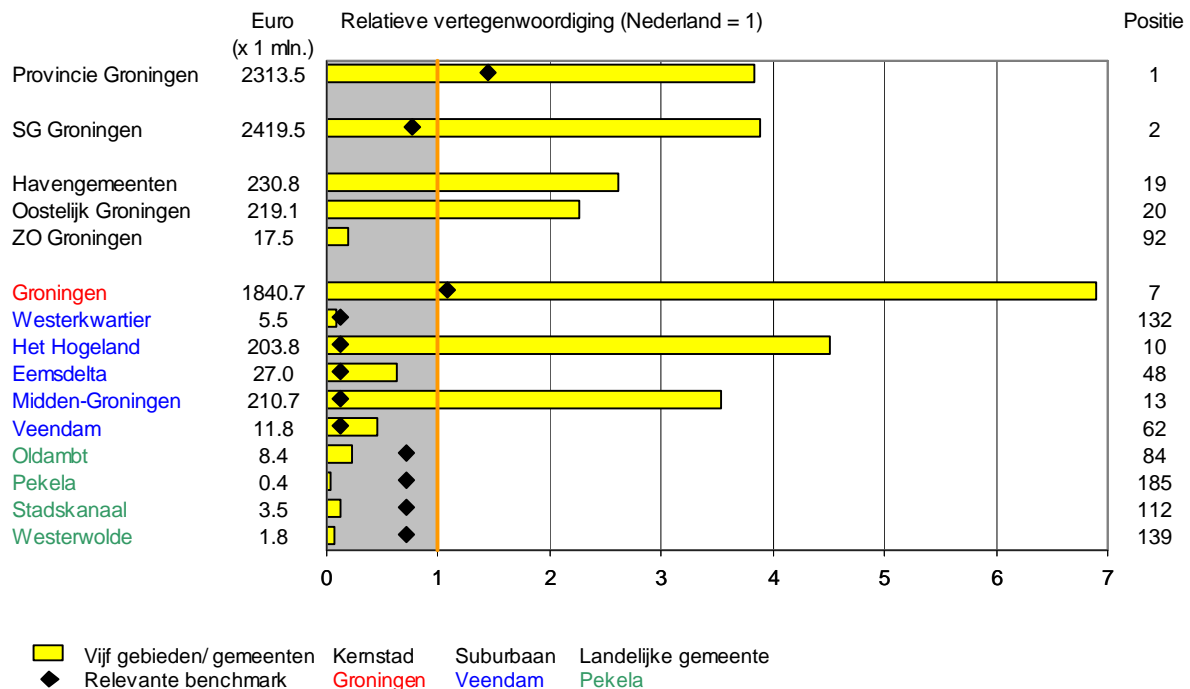
Figuur 2.22 Toegevoegde waarde per gebied 2022, Scheepsbouw

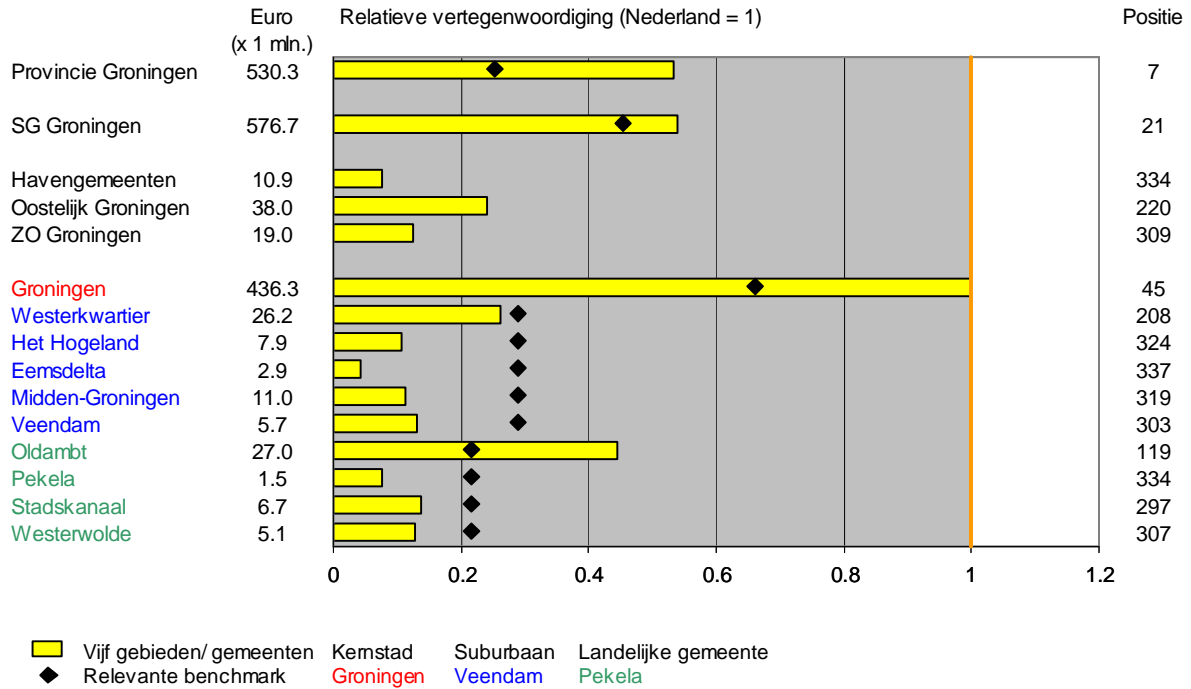
Figuur 2.23 Toegevoegde waarde per gebied 2022, Transport

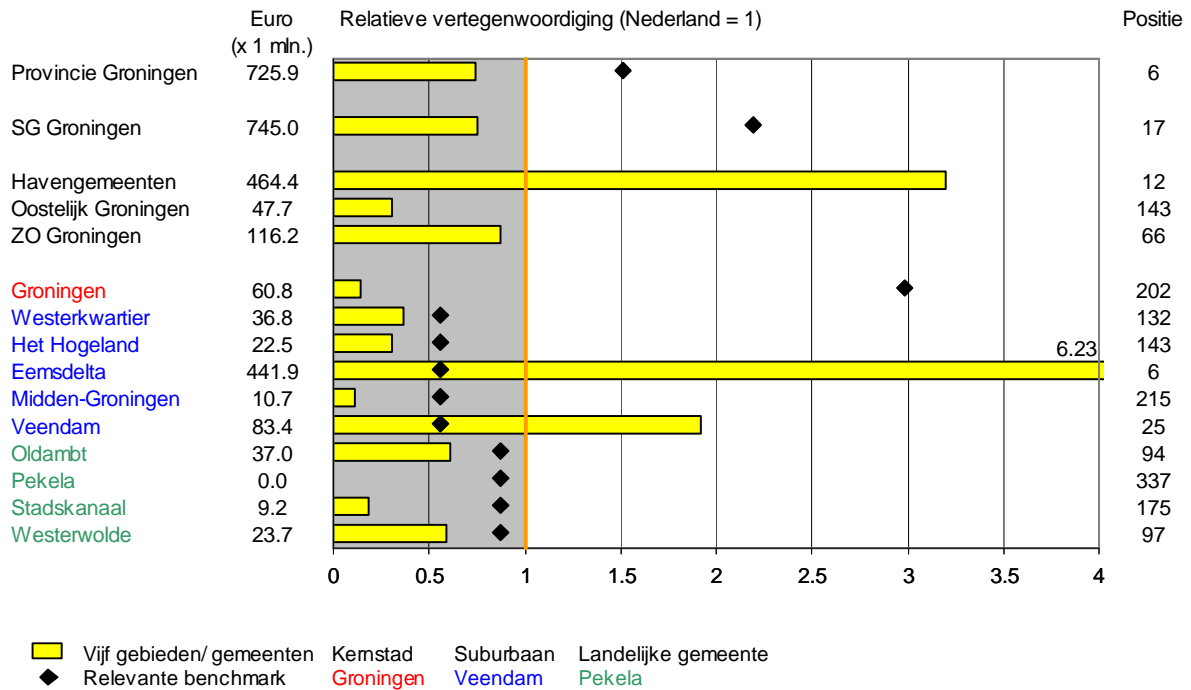
Figuur 2.24 Toegevoegde waarde per gebied 2022, Energie

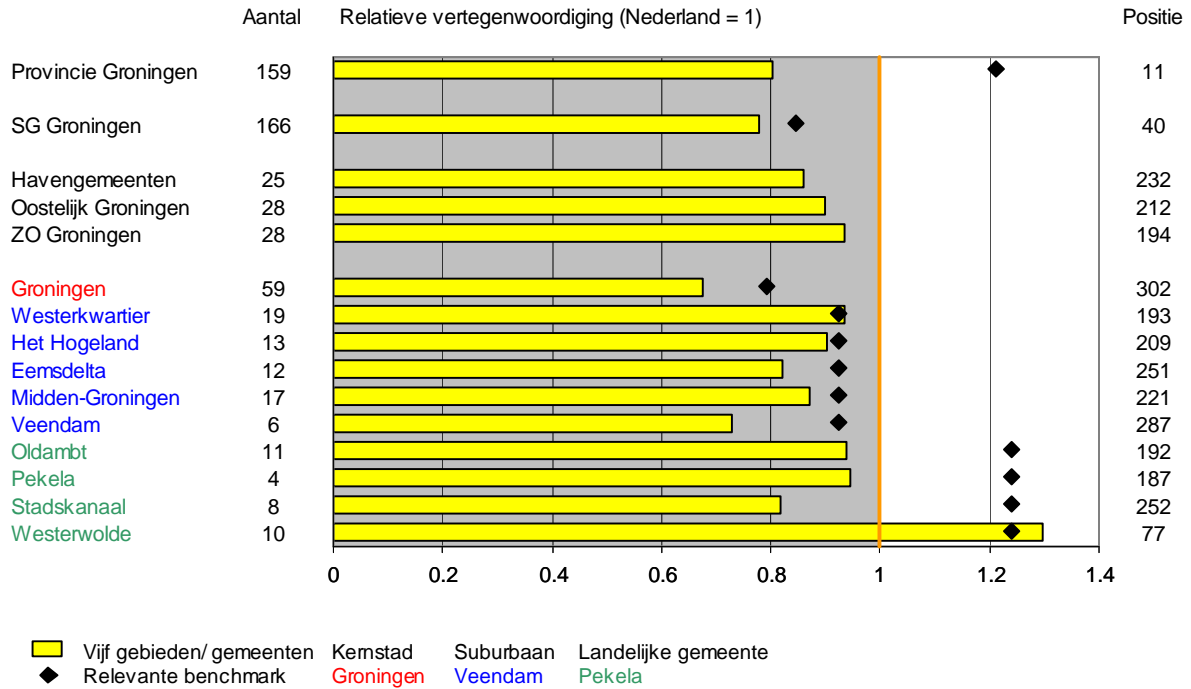
Figuur 2.25 Toegevoegde waarde per gebied 2022, ICT

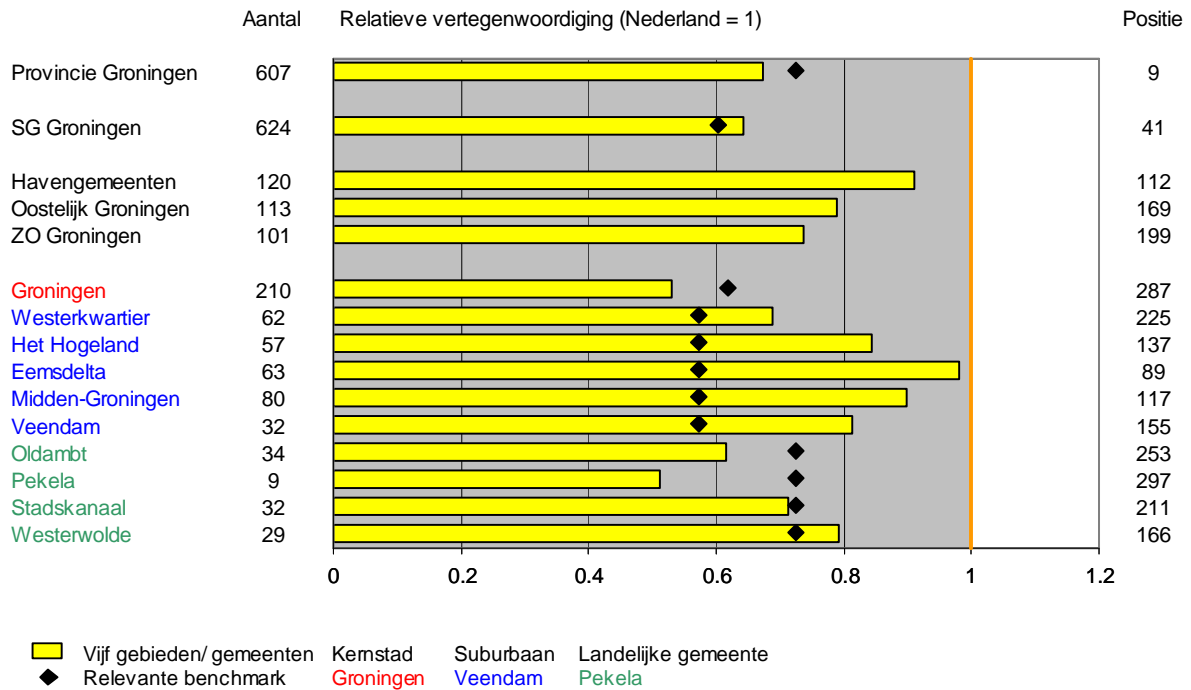
Figuur 2.26 Toegevoegde waarde per gebied 2022, Chemie

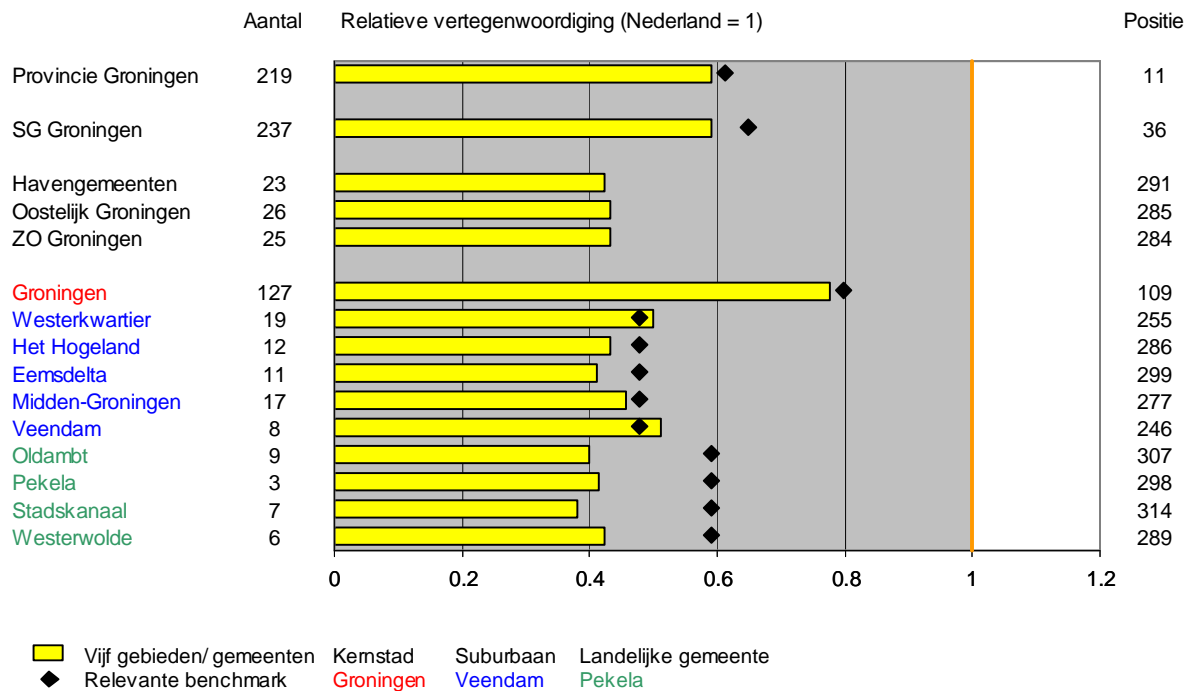
Figuur 3.1 Starters per gebied 2022, Industrie

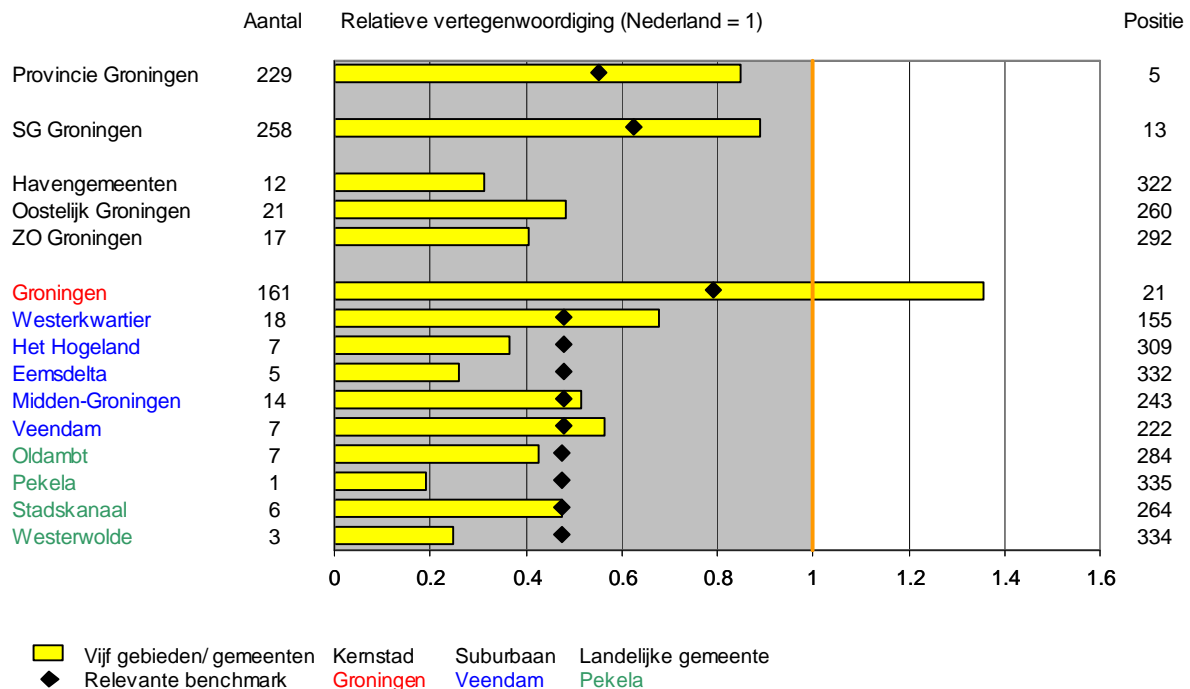
Figuur 3.2 Starters per gebied 2022, Bouw

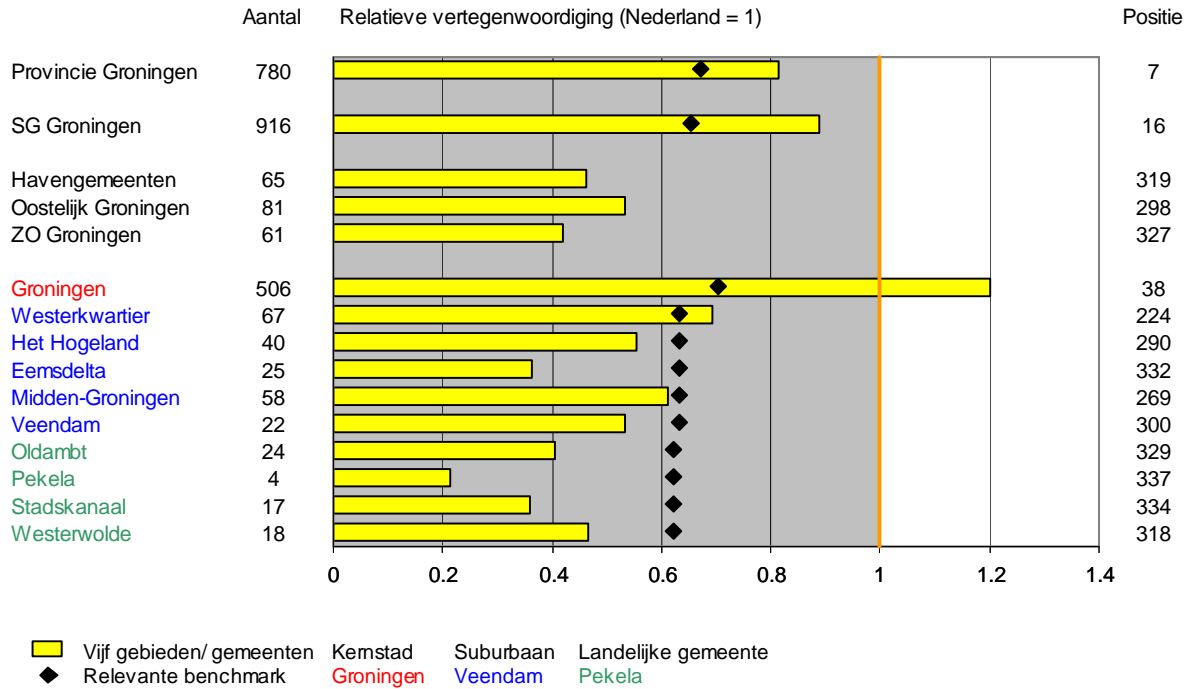
Figuur 3.3 Starters per gebied 2022, Distributie

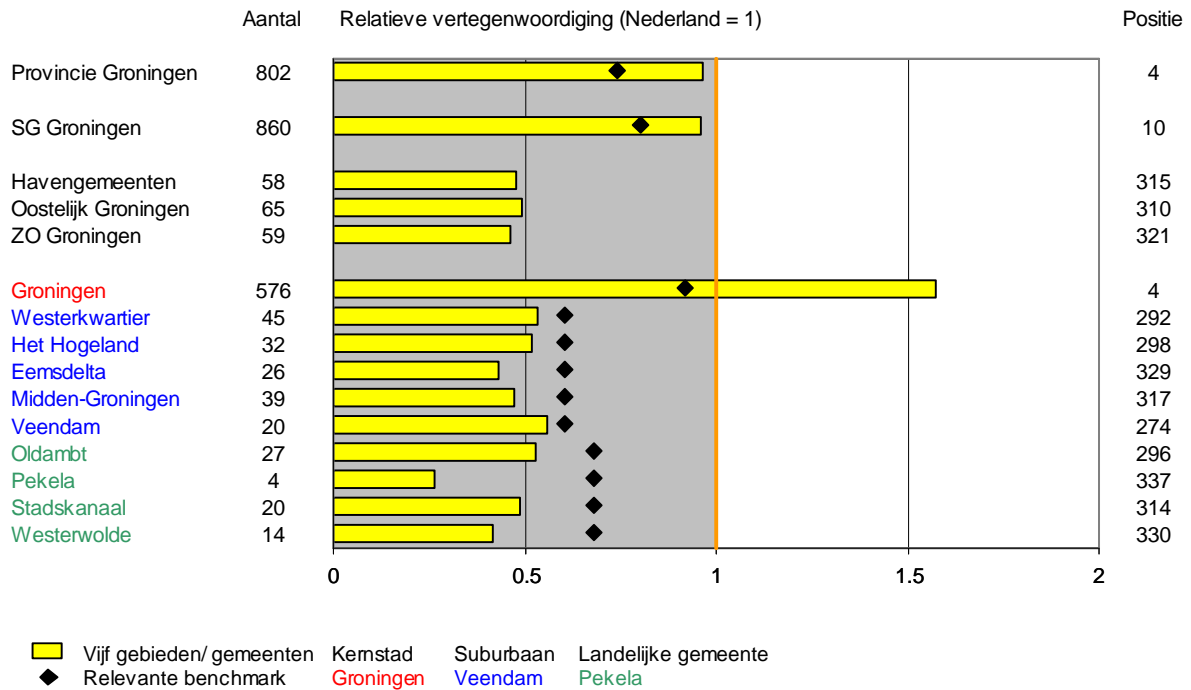
Figuur 3.4 Starters per gebied 2022, ICT

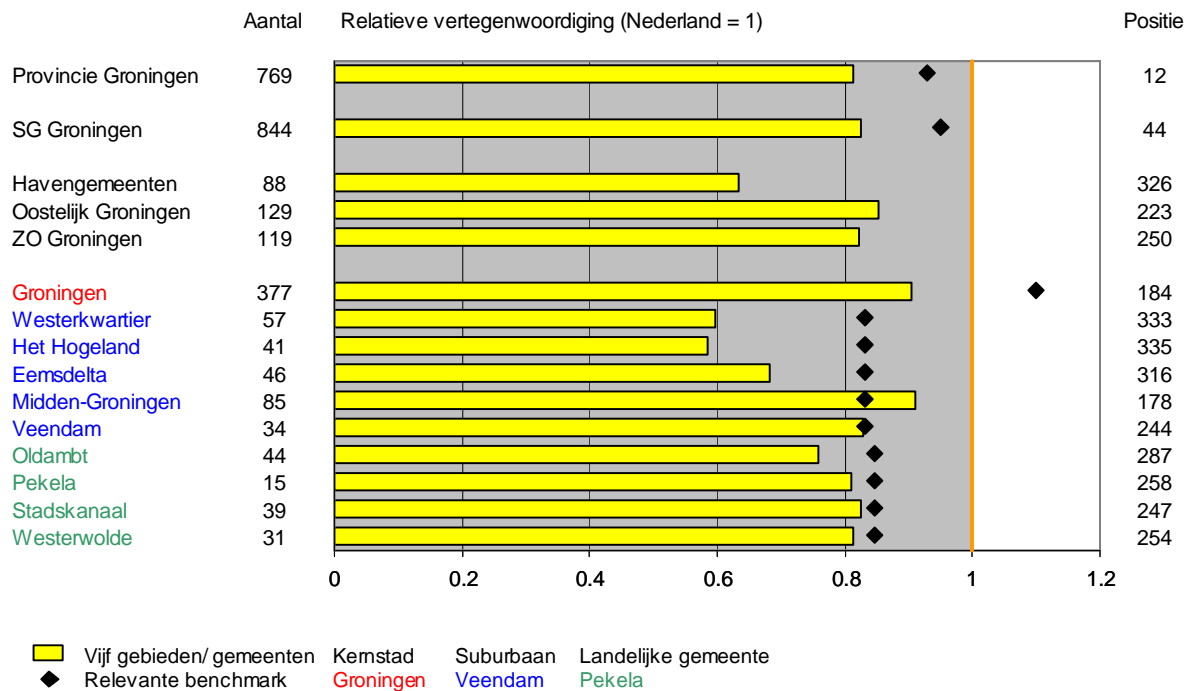
Figuur 3.5 Starters per gebied 2022, Zakelijke/ financiële diensten

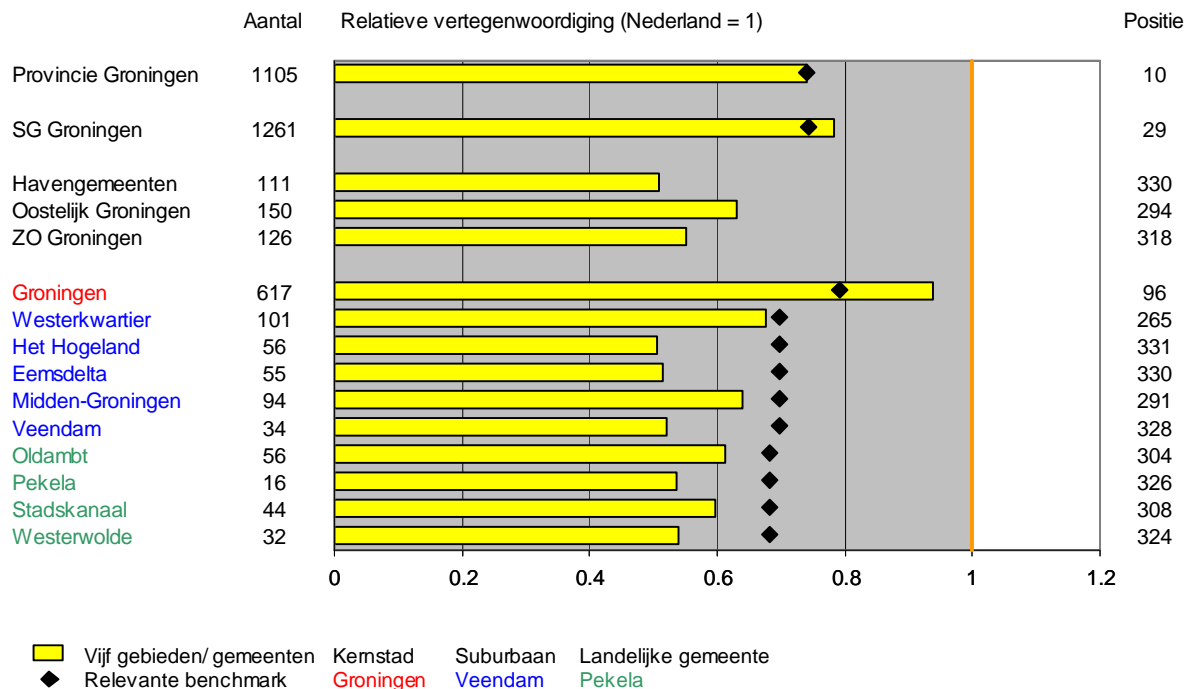
Figuur 3.6 Starters per gebied 2022, Horeca

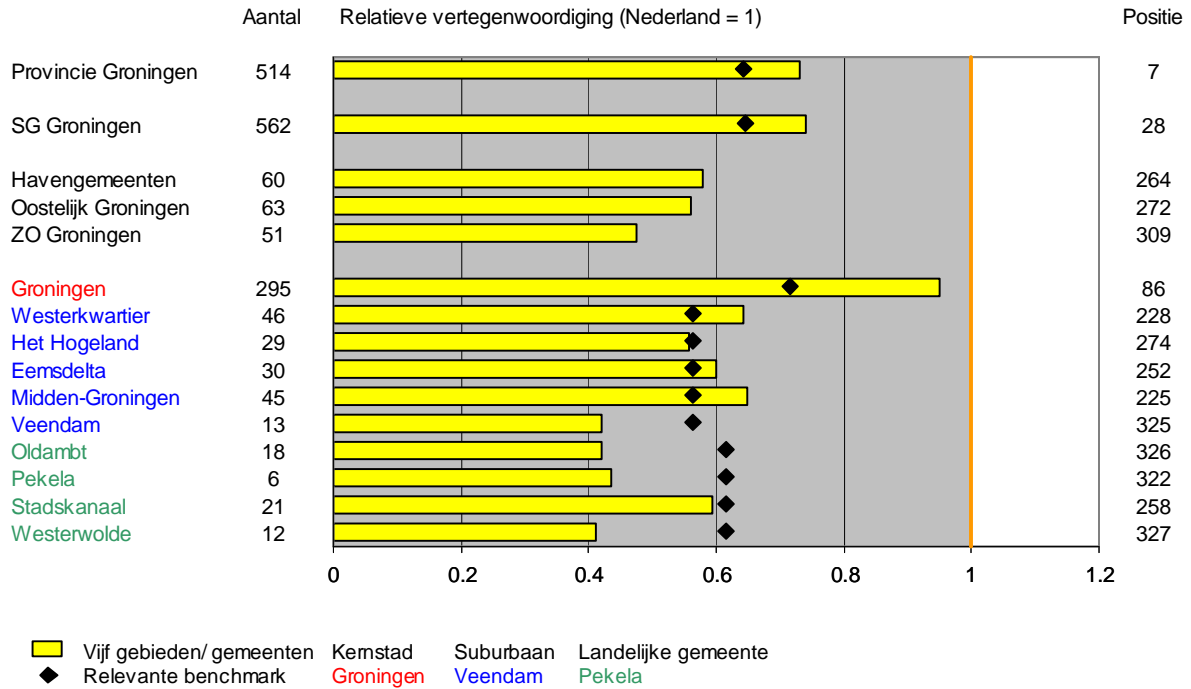
Figuur 3.7 Starters per gebied 2022, Detailhandel/ reparatie

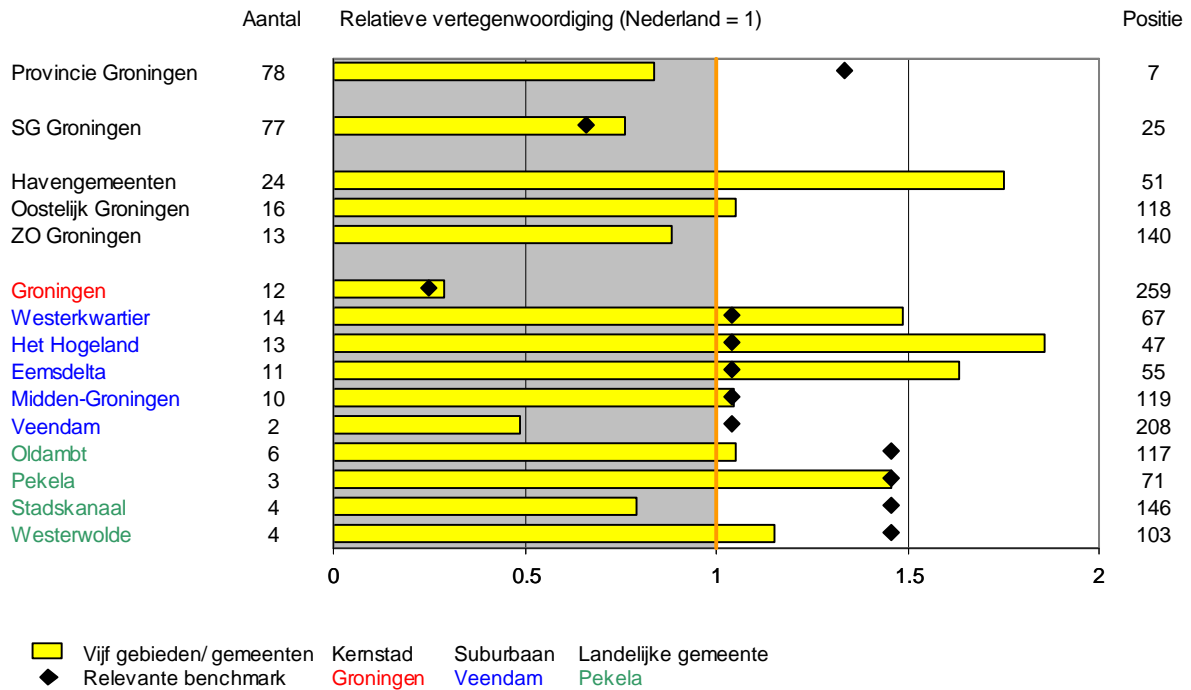
Figuur 3.8 Starters per gebied 2022, Persoonlijke diensten

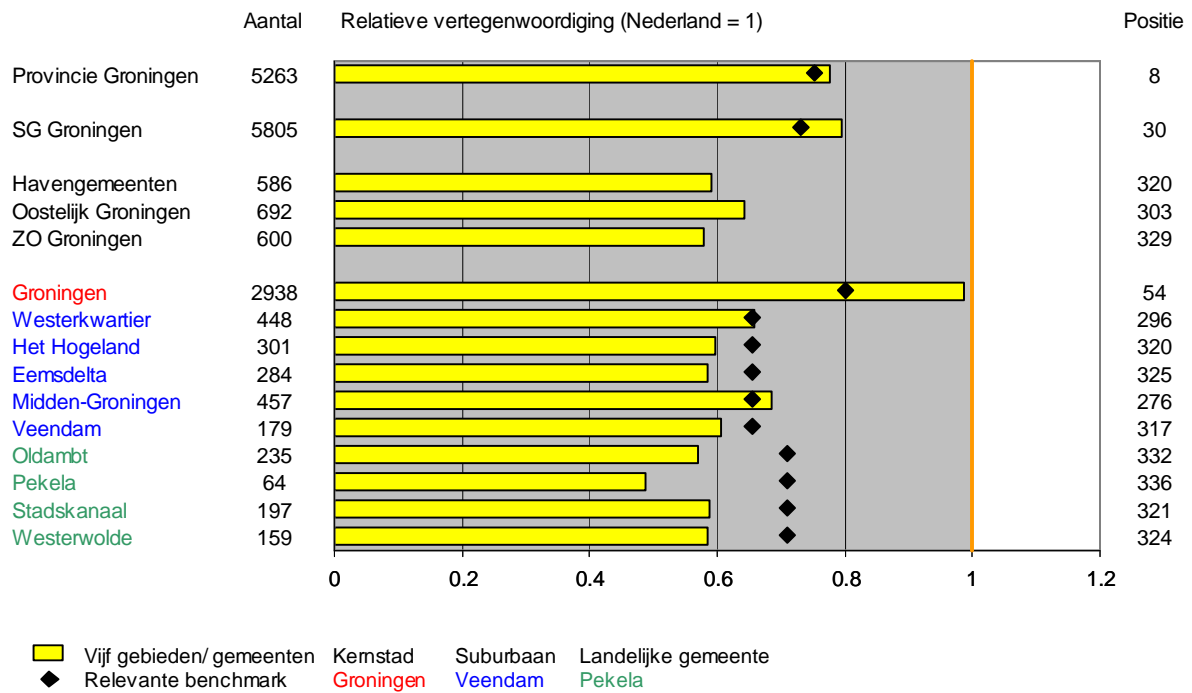
Figuur 3.9 Starters per gebied 2022, Facilitaire diensten

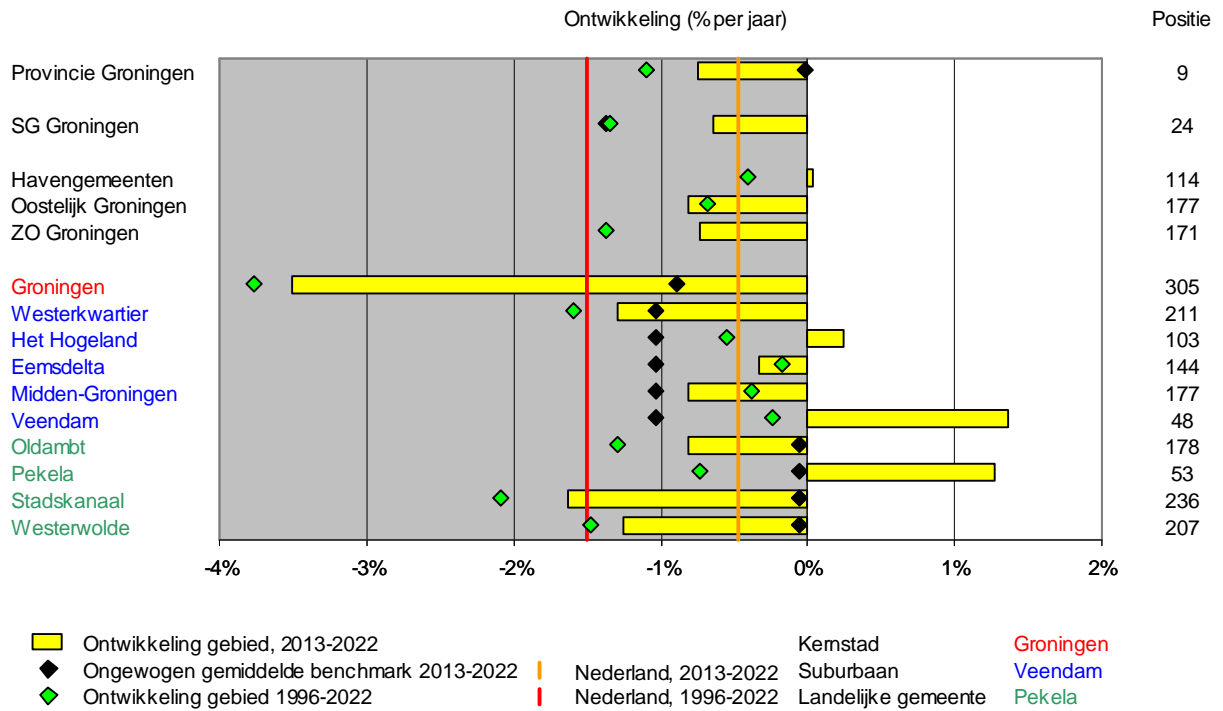
Figuur 3.10 Starters per gebied 2022, Landbouw

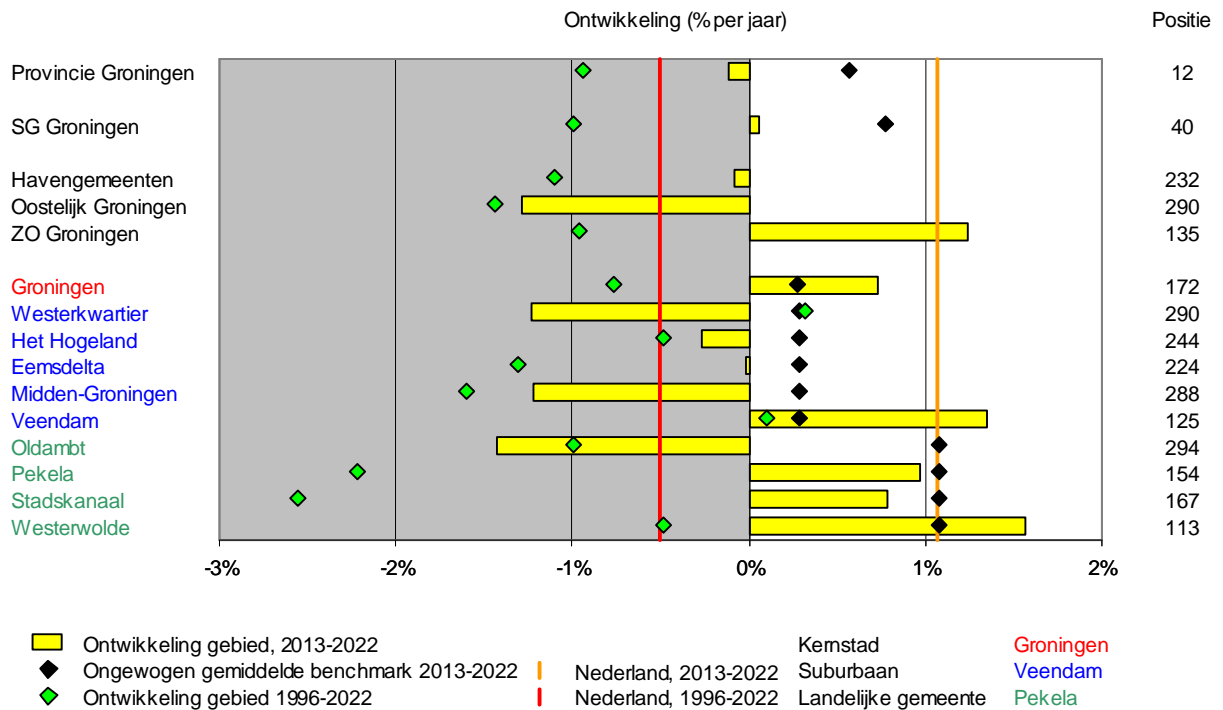
Figuur 3.11 Starters per gebied 2022, Totaal

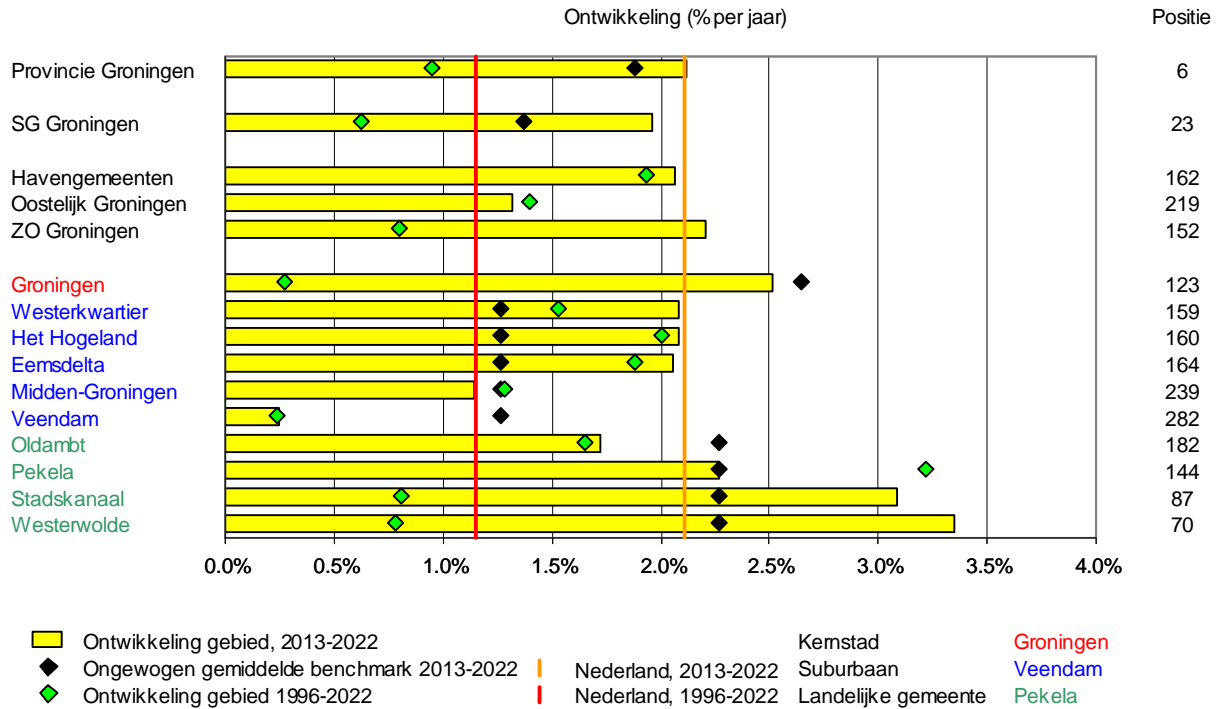
Figuur 4.1 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per gebied, 2013-2022, Landbouw

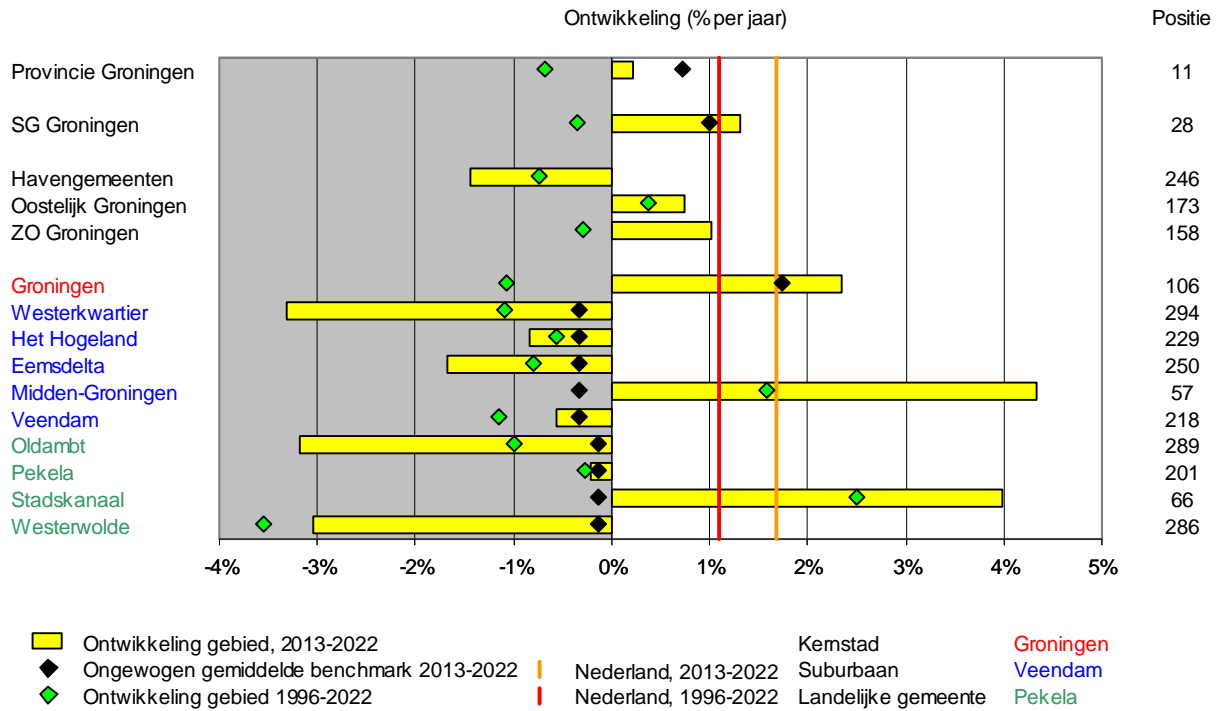
Figuur 4.2 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per gebied, 2013-2022, Industrie

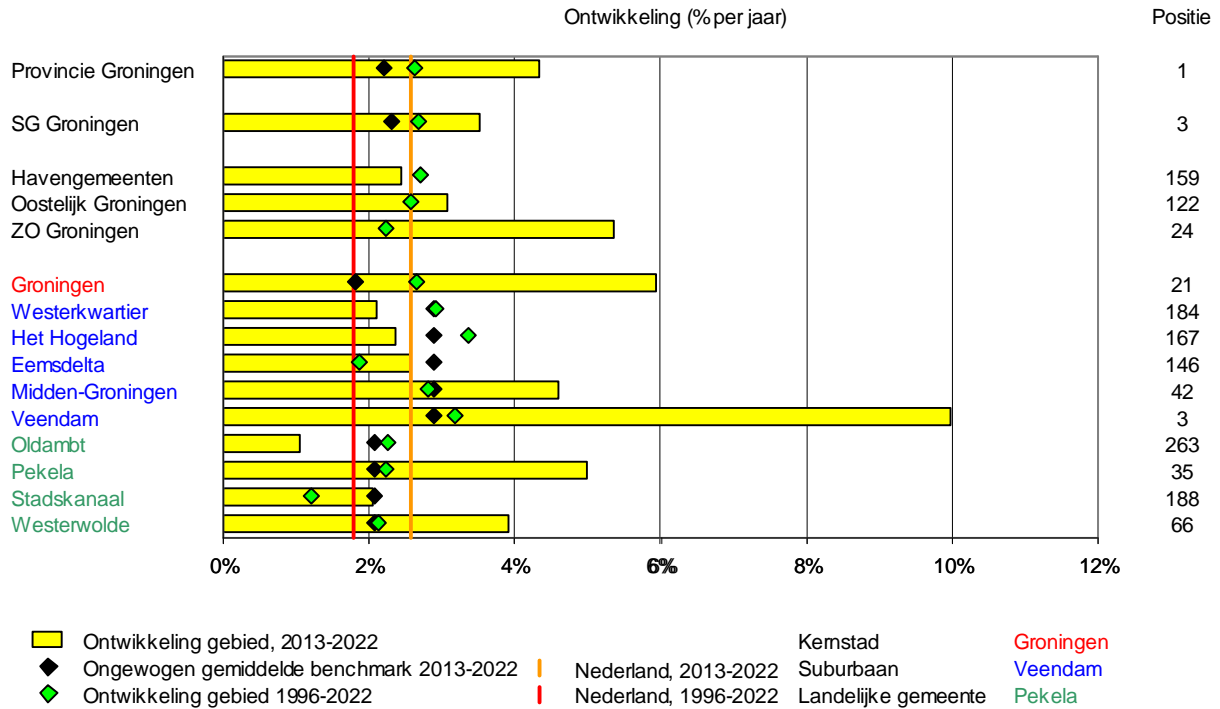
Figuur 4.3 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per gebied, 2013-2022, Bouwnijverheid

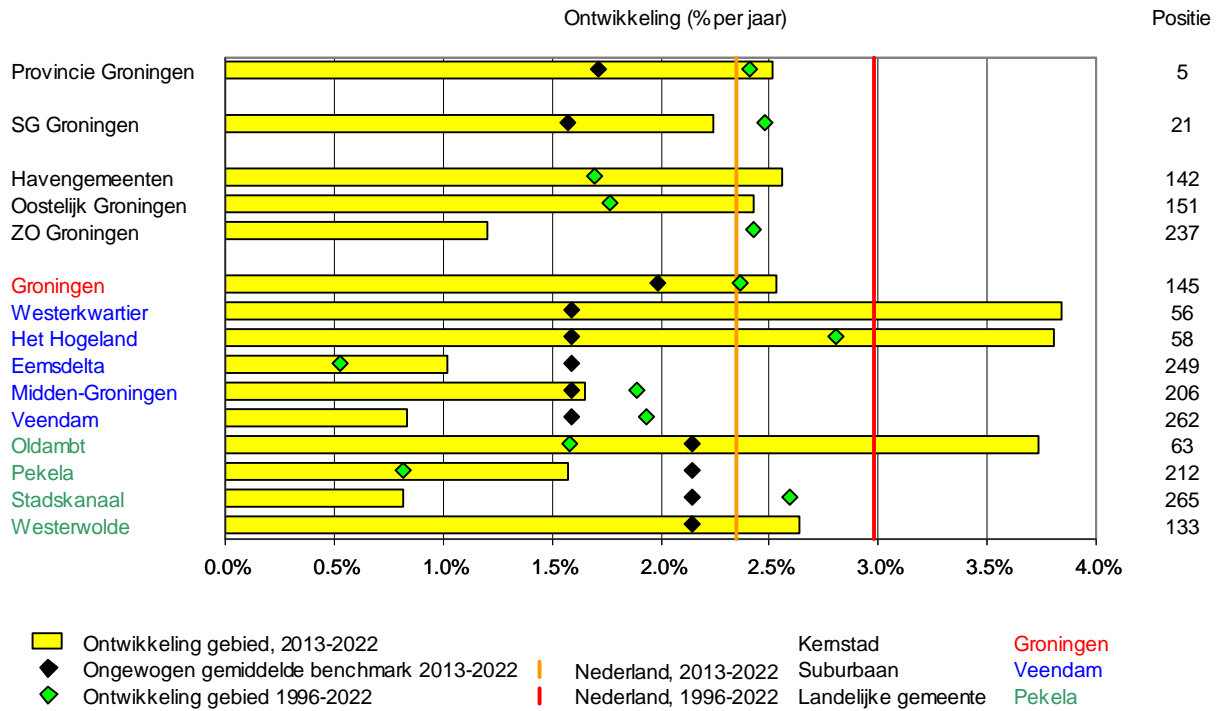
Figuur 4.4 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per gebied, 2013-2022, Transport

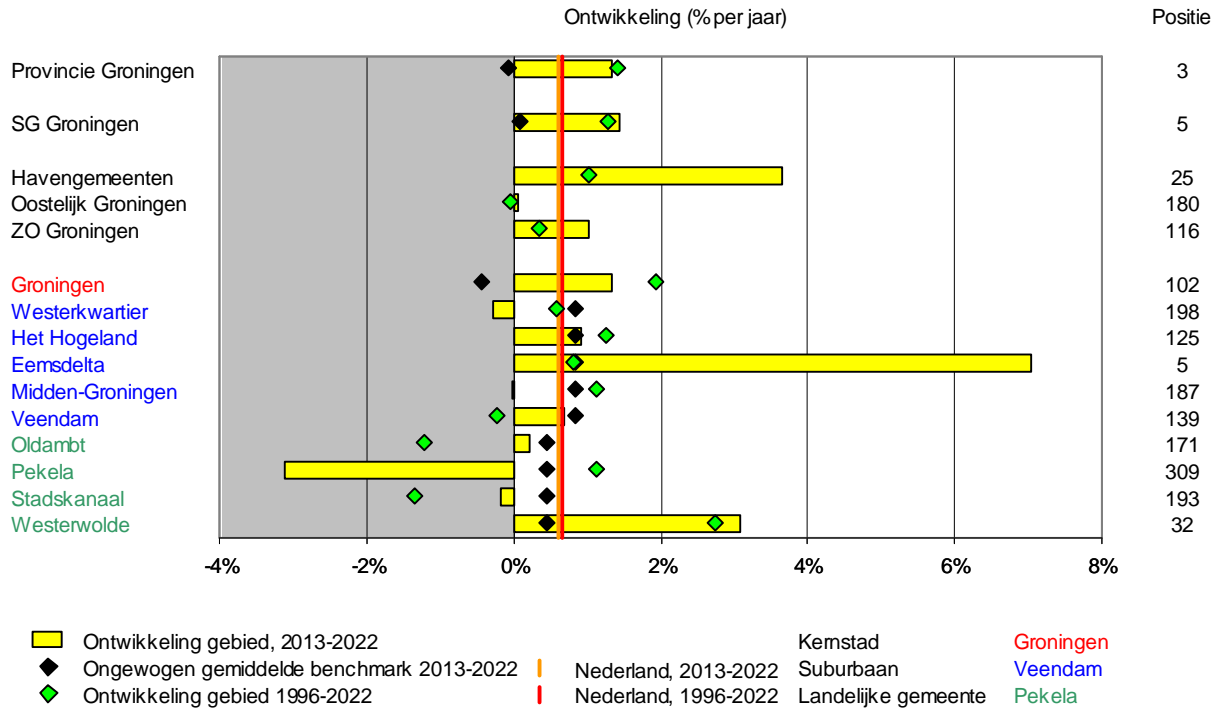
Figuur 4.5 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per gebied, 2013-2022, Groothandel

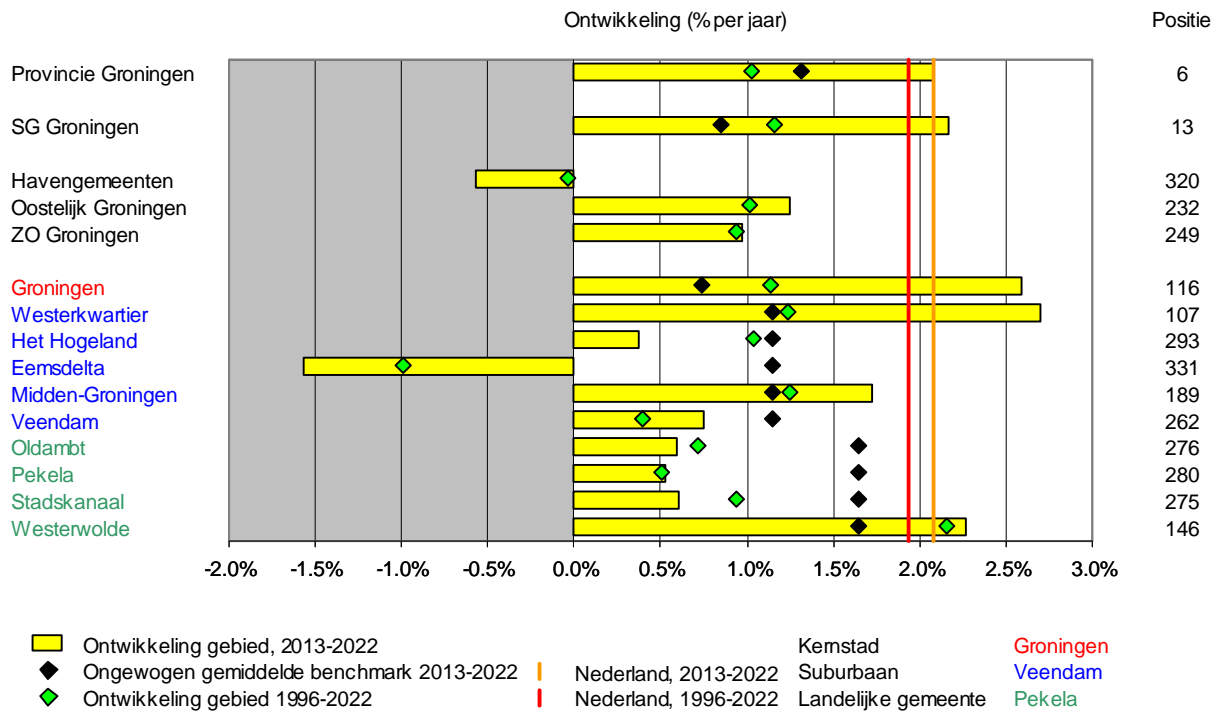
Figuur 4.6 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per gebied, 2013-2022, Kennisdiensten

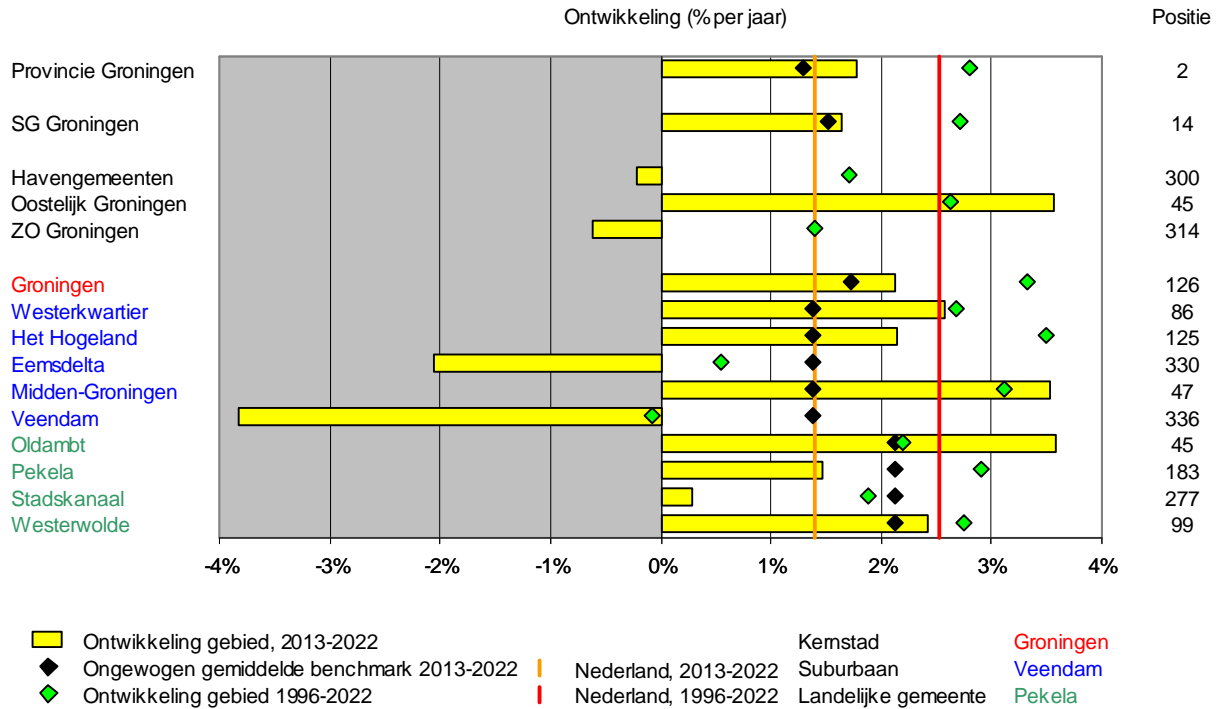
Figuur 4.7 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per gebied, 2013-2022, Openbaar bestuur

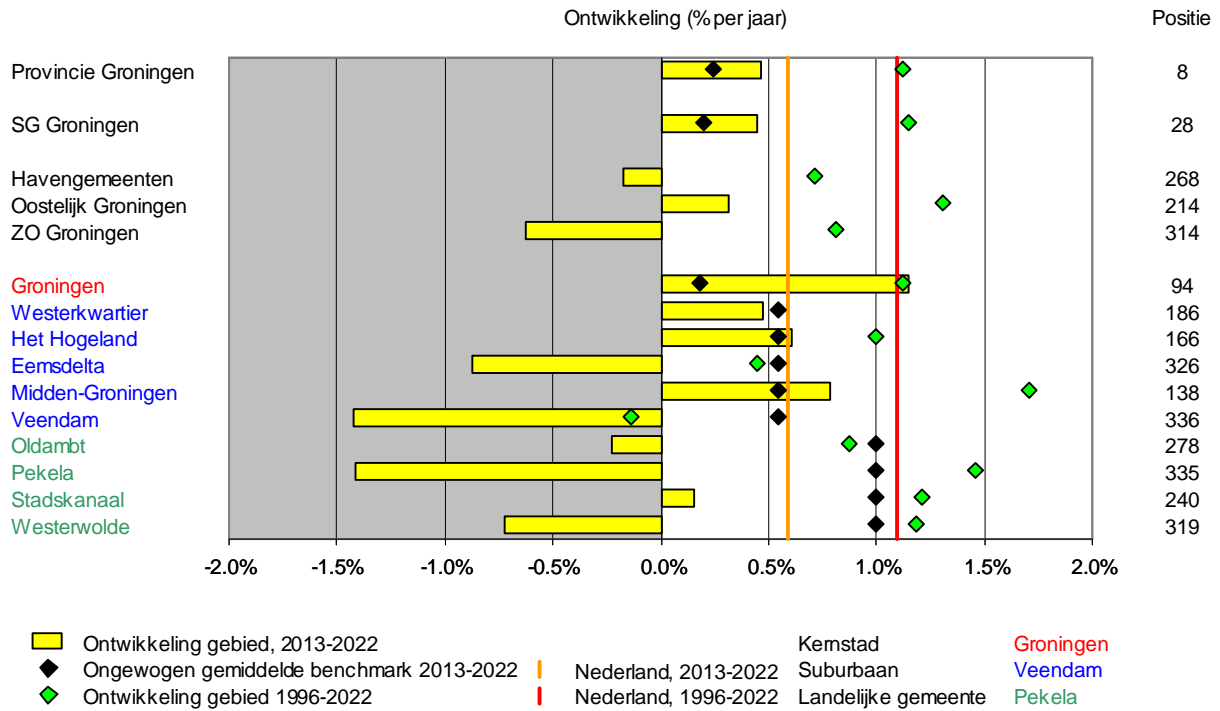
Figuur 4.8 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per gebied, 2013-2022, Onderwijs

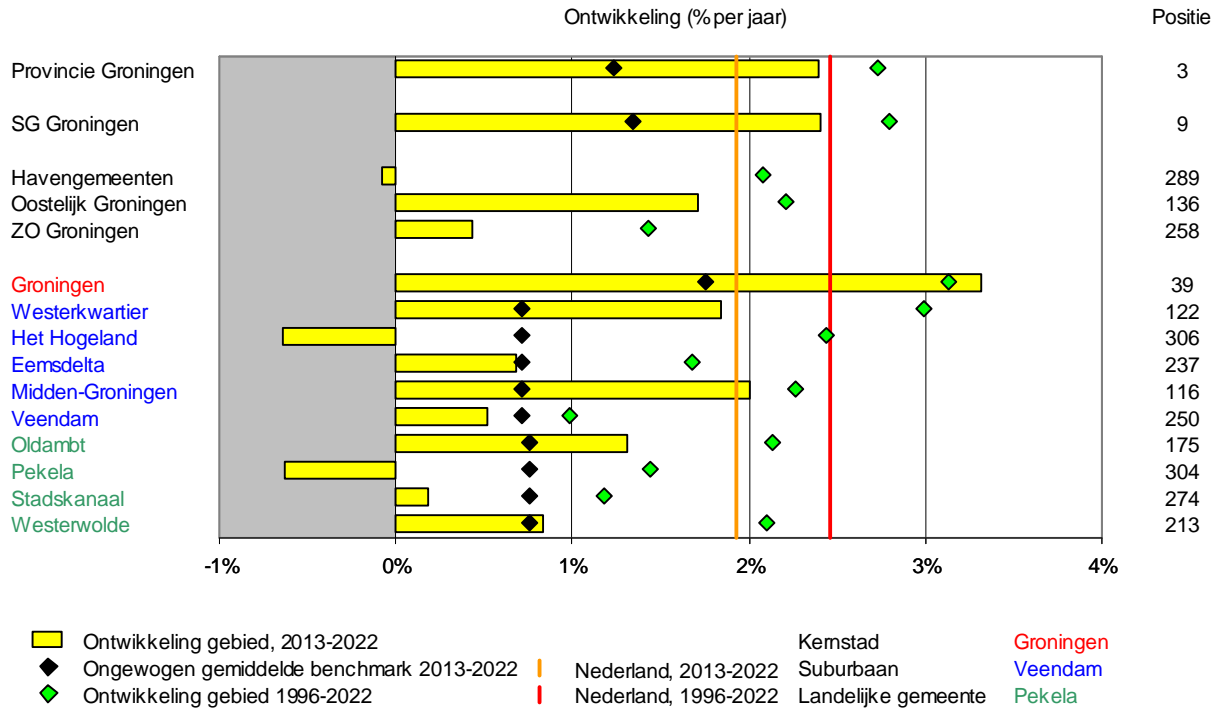
Figuur 4.9 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per gebied, 2013-2022, Zorg en welvaart

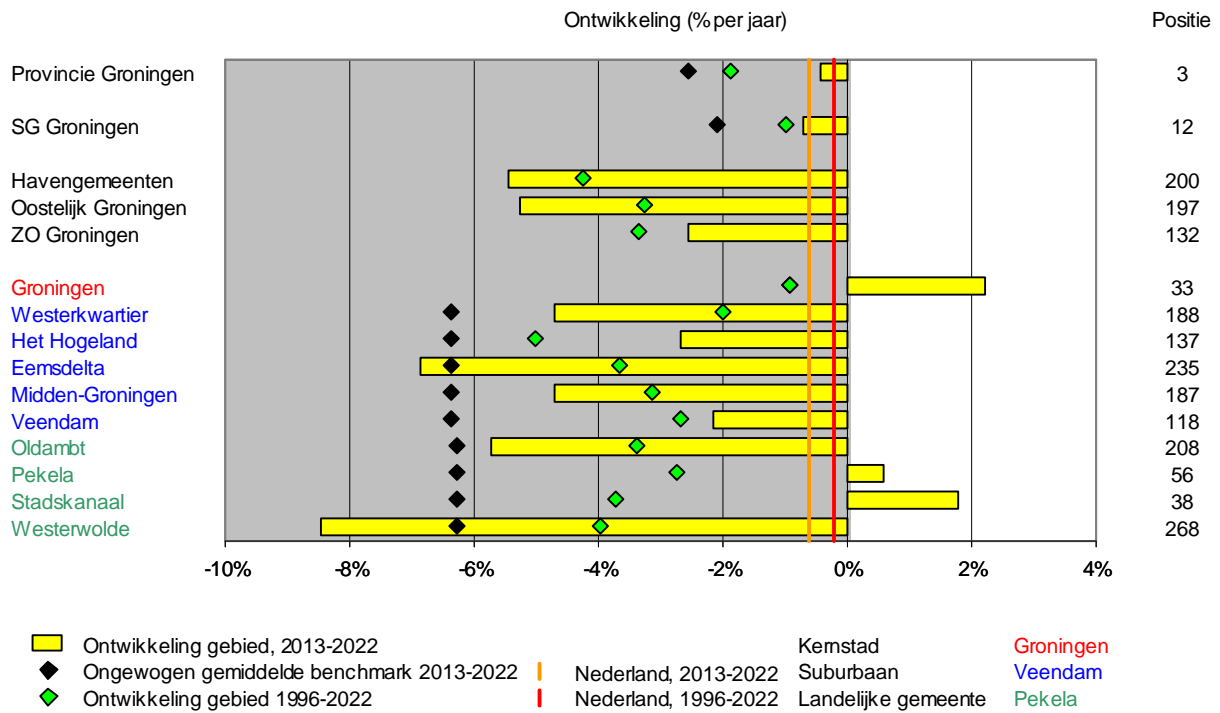
Figuur 4.10 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per gebied, 2013-2022, Detailhandel

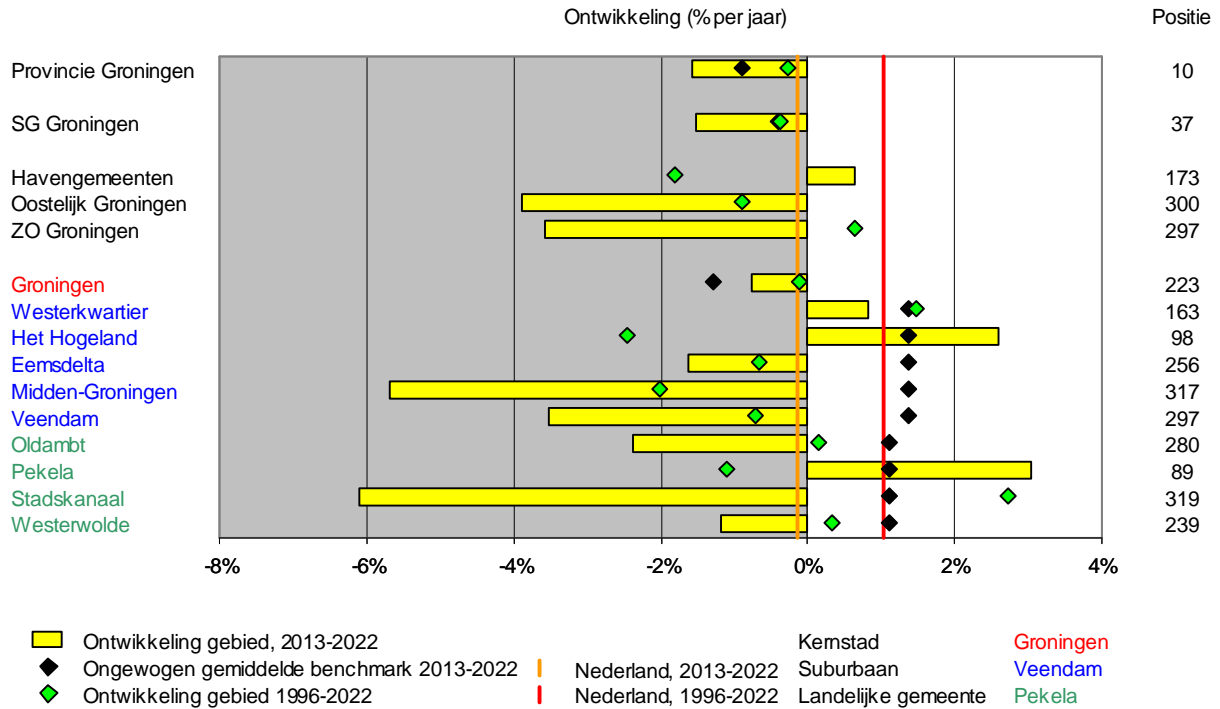
Figuur 4.11 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per gebied, 2013-2022, Vrijtijdsactiviteiten

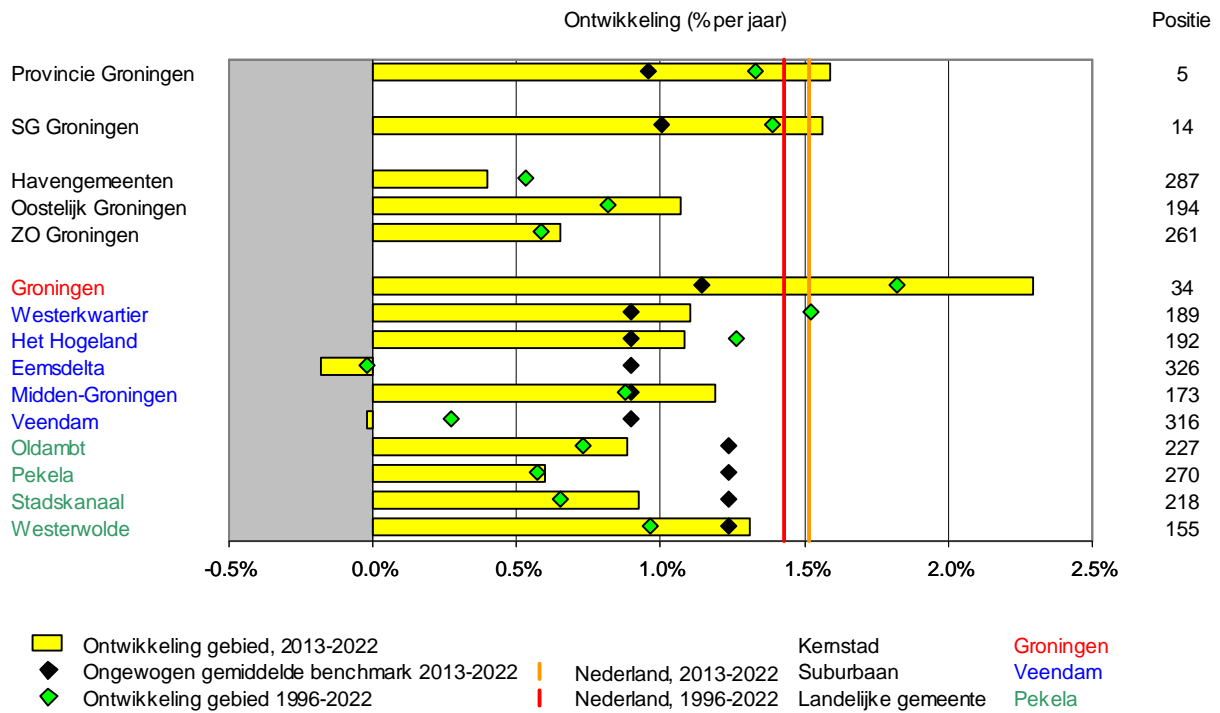
Figuur 4.12 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per gebied, 2013-2022, Financiële diensten

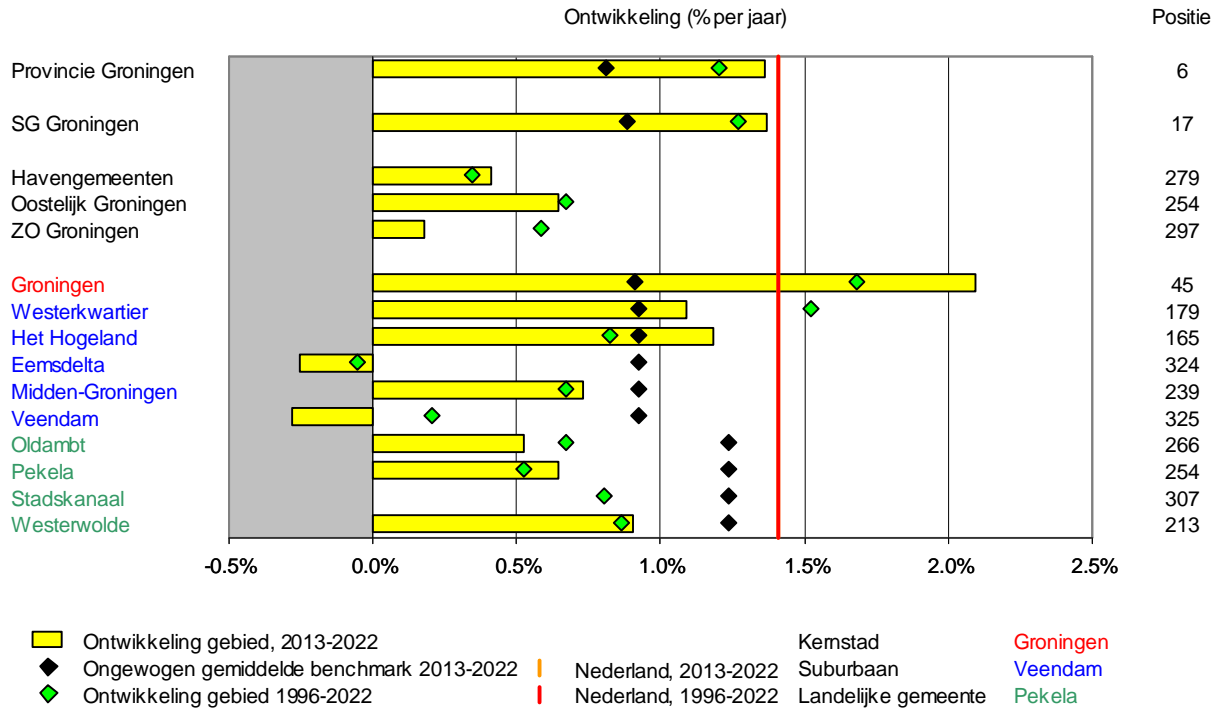
Figuur 4.13 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per gebied, 2013-2022, Ambulante activiteiten

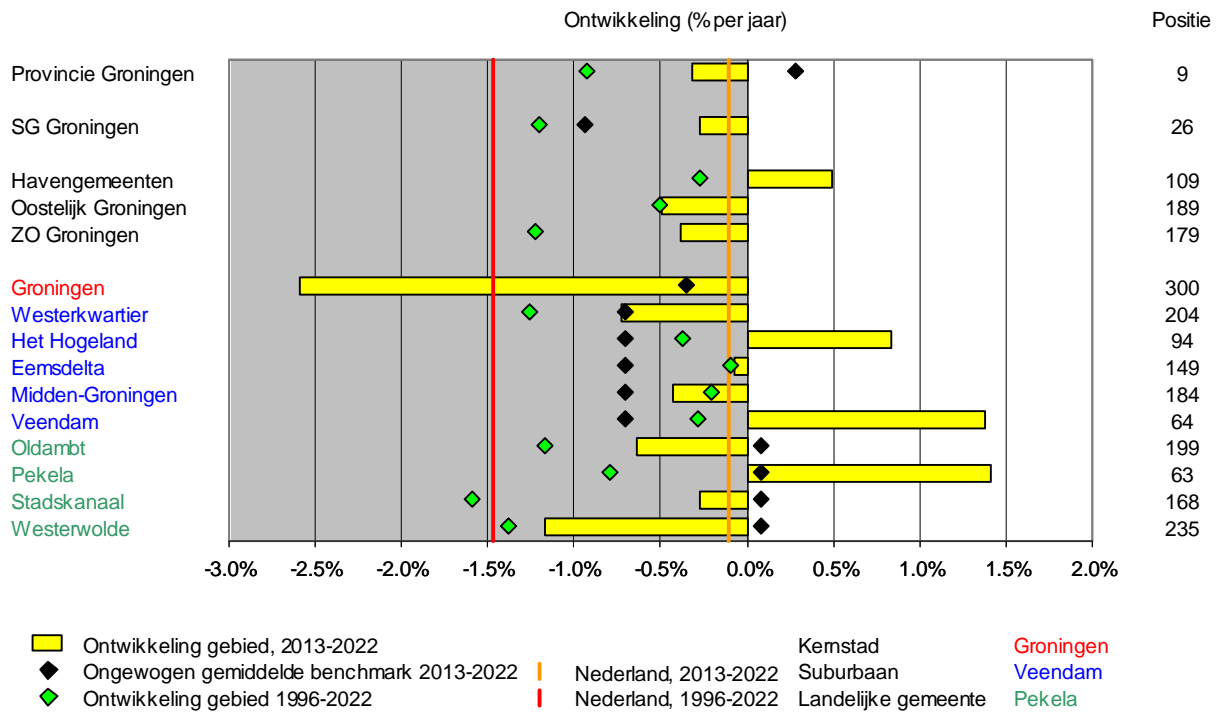
Figuur 4.14 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per gebied, 2013-2022, Totaal exclusief ambulanten

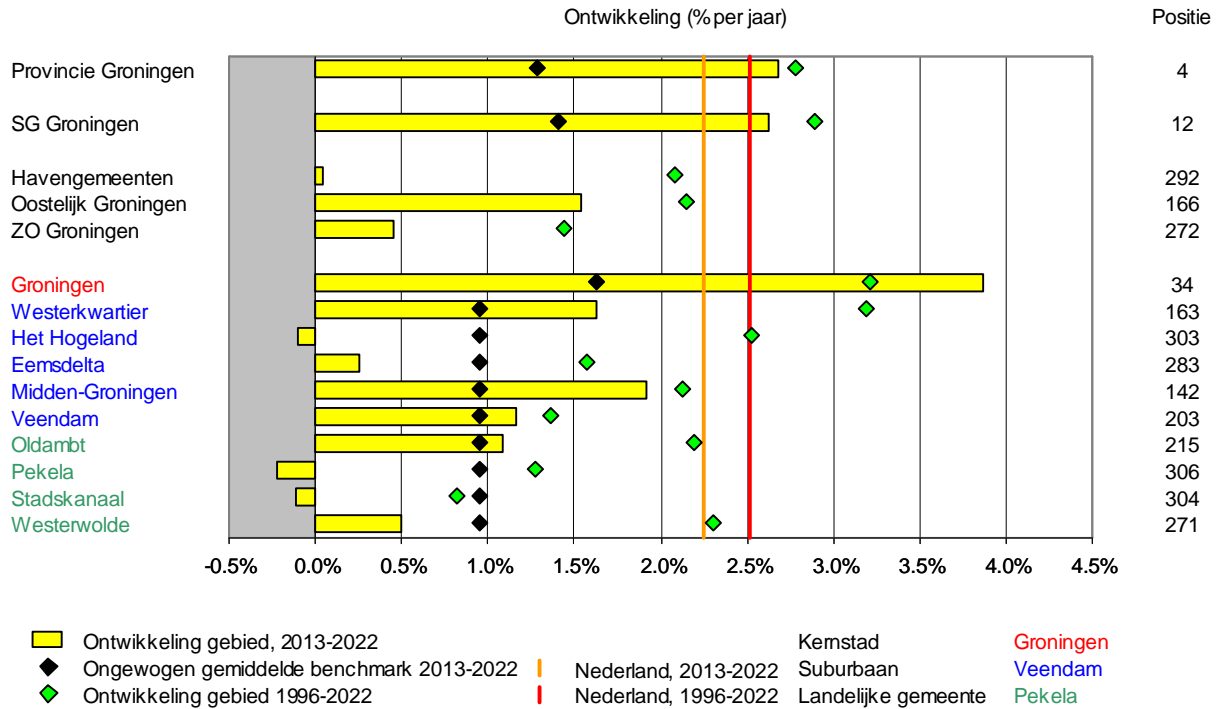
Figuur 4.15 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per gebied, 2013-2022, Totaal

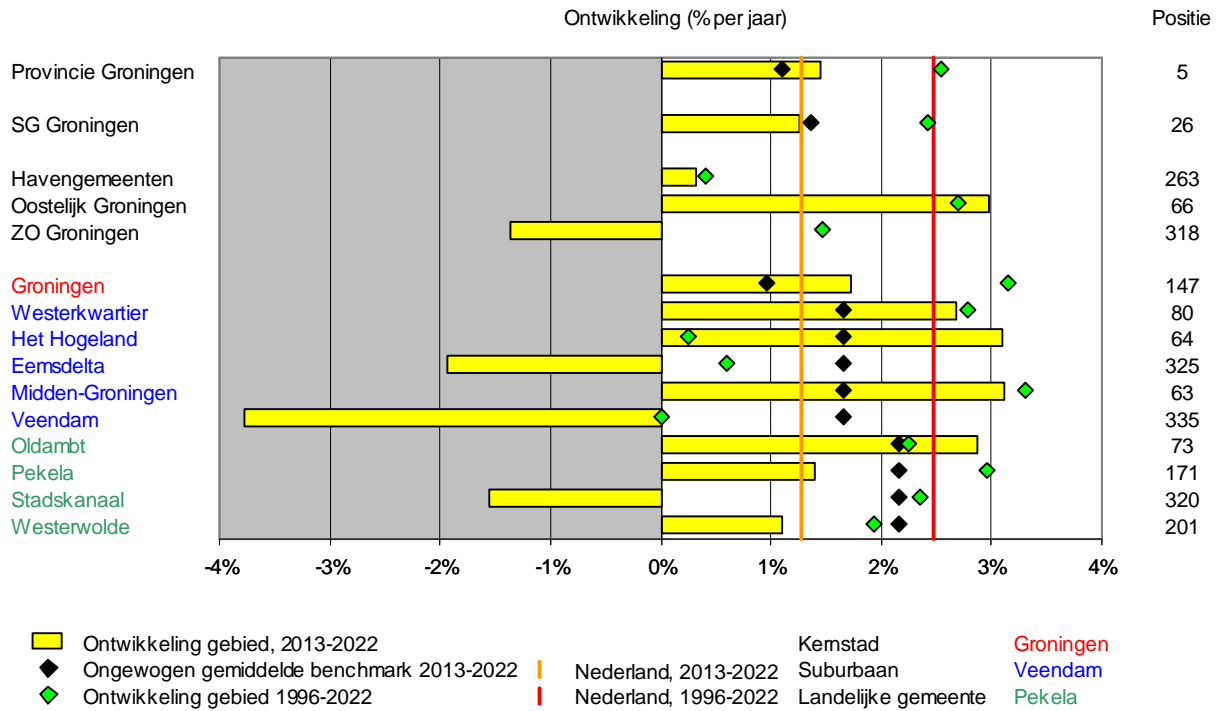
Figuur 4.16 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per gebied, 2013-2022, Agrarische sector

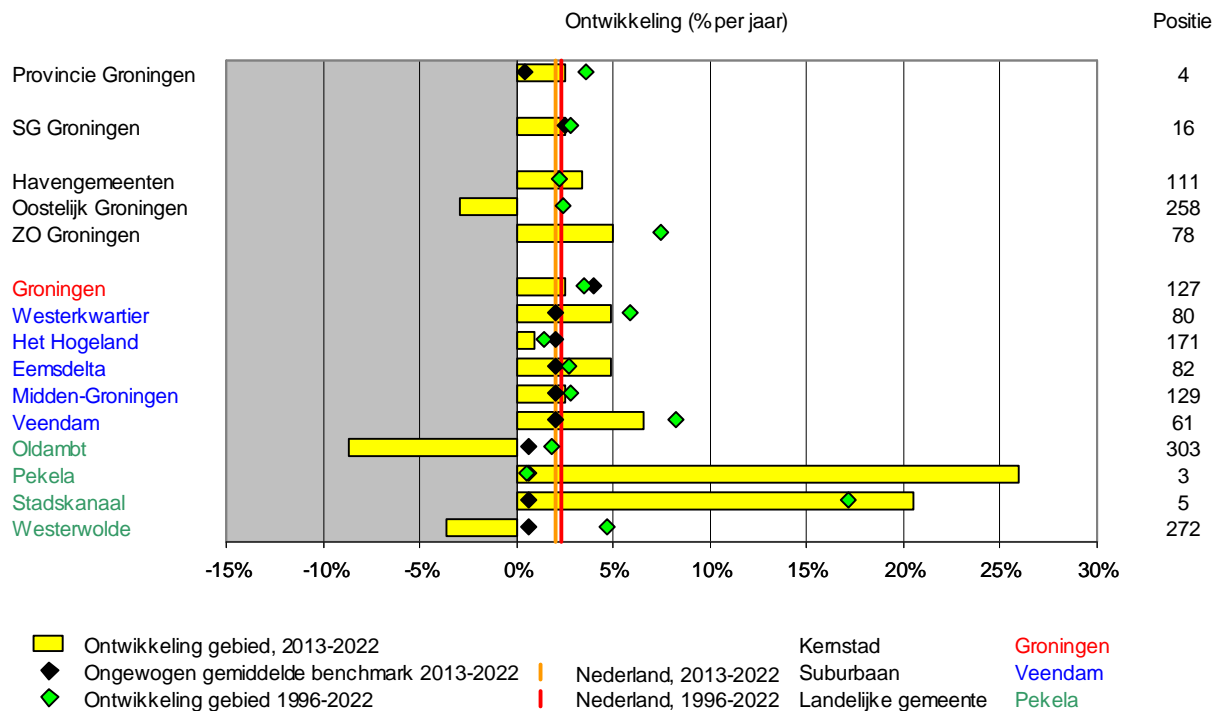
Figuur 4.17 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per gebied, 2013-2022, Vrijtijdseconomie

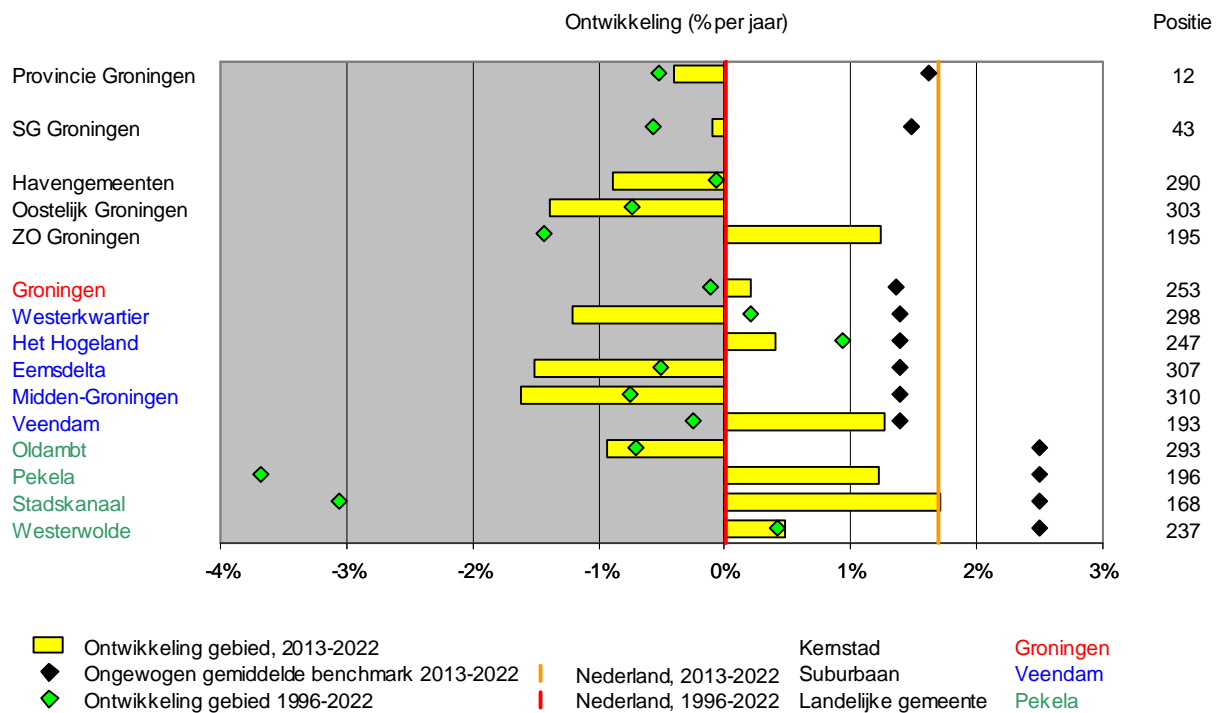
Figuur 4.18 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per gebied, 2013-2022, Zorg en welzijn

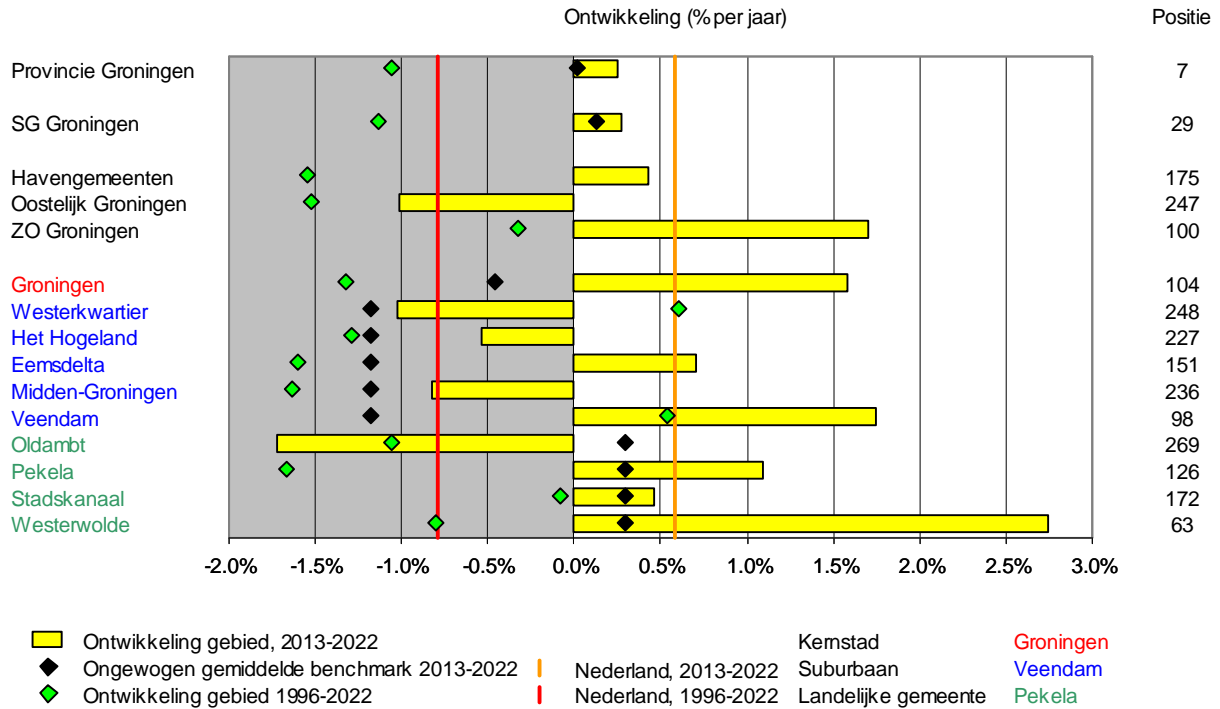
Figuur 4.19 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per gebied, 2013-2022, Medisch cluster

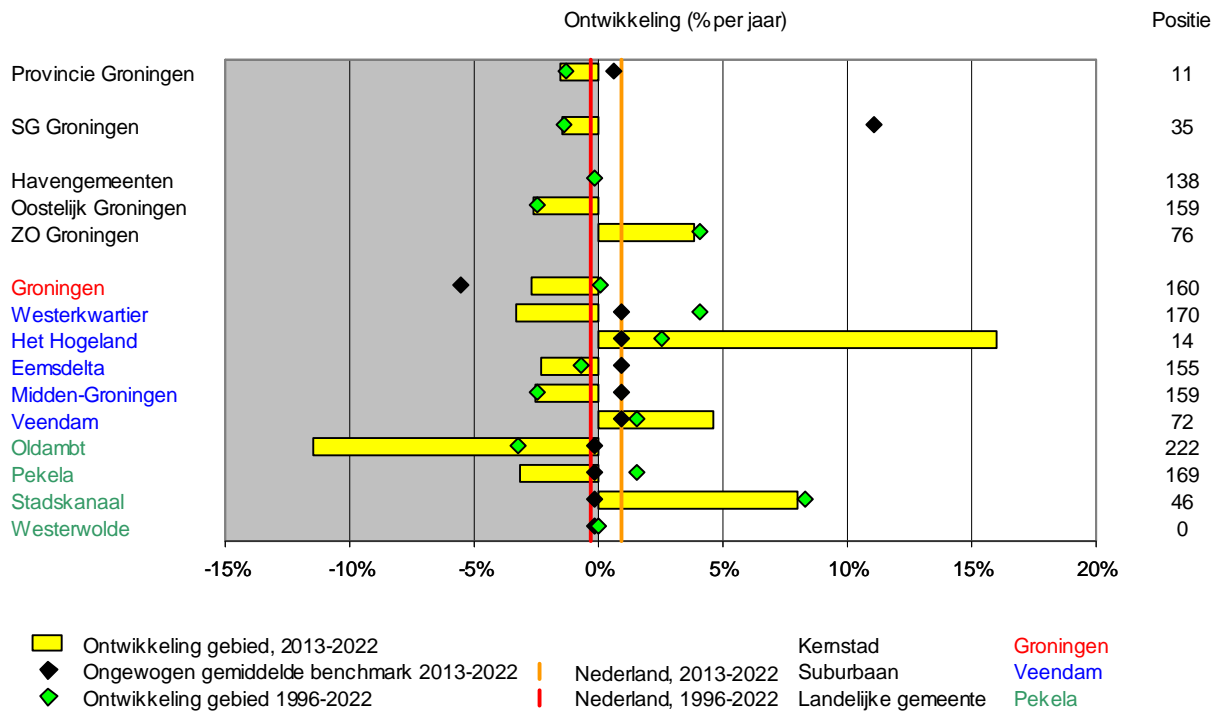
Figuur 4.20 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per gebied, 2013-2022, Maakindustrie

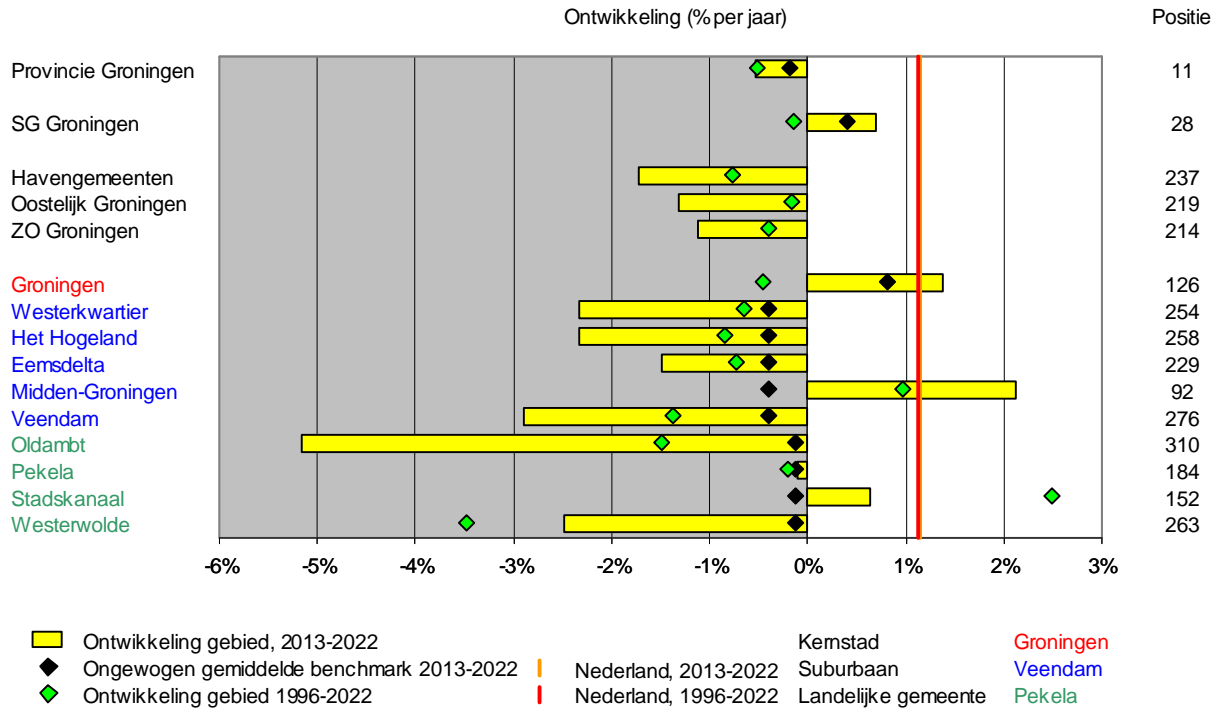
Figuur 4.21 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per gebied, 2013-2022, Procesindustrie

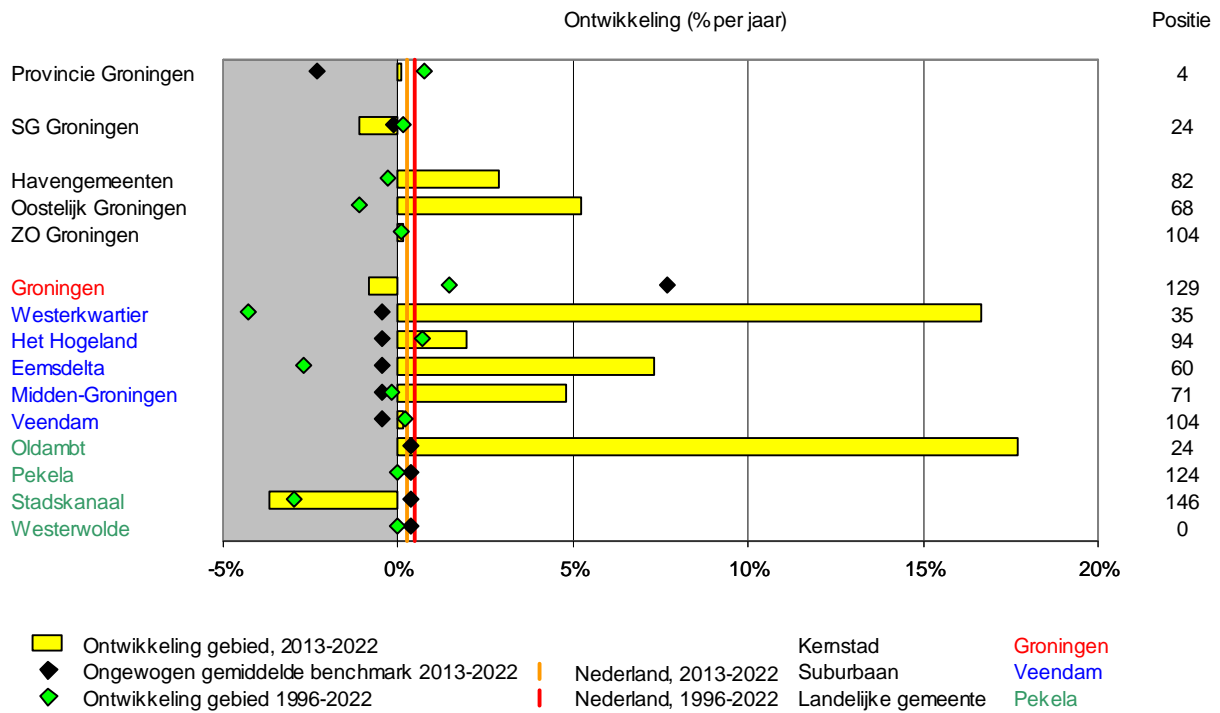
Figuur 4.22 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per gebied, 2013-2022, Scheepsbouw

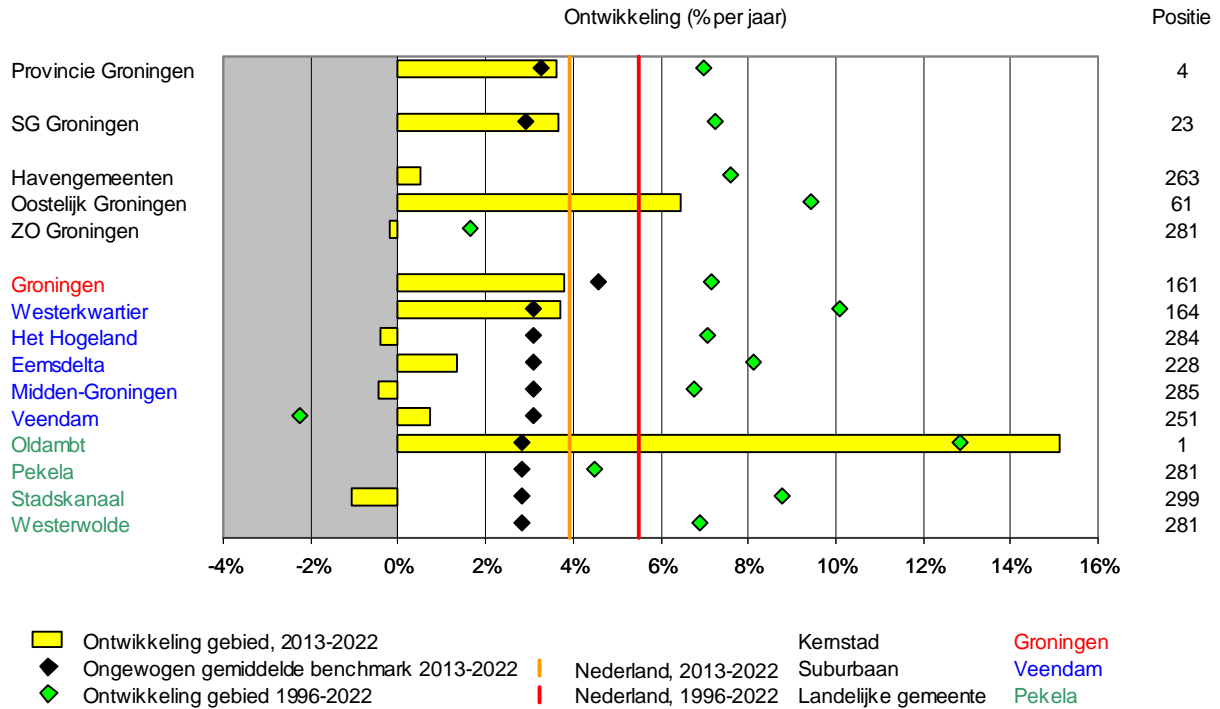
Figuur 4.23 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per gebied, 2013-2022, Transport

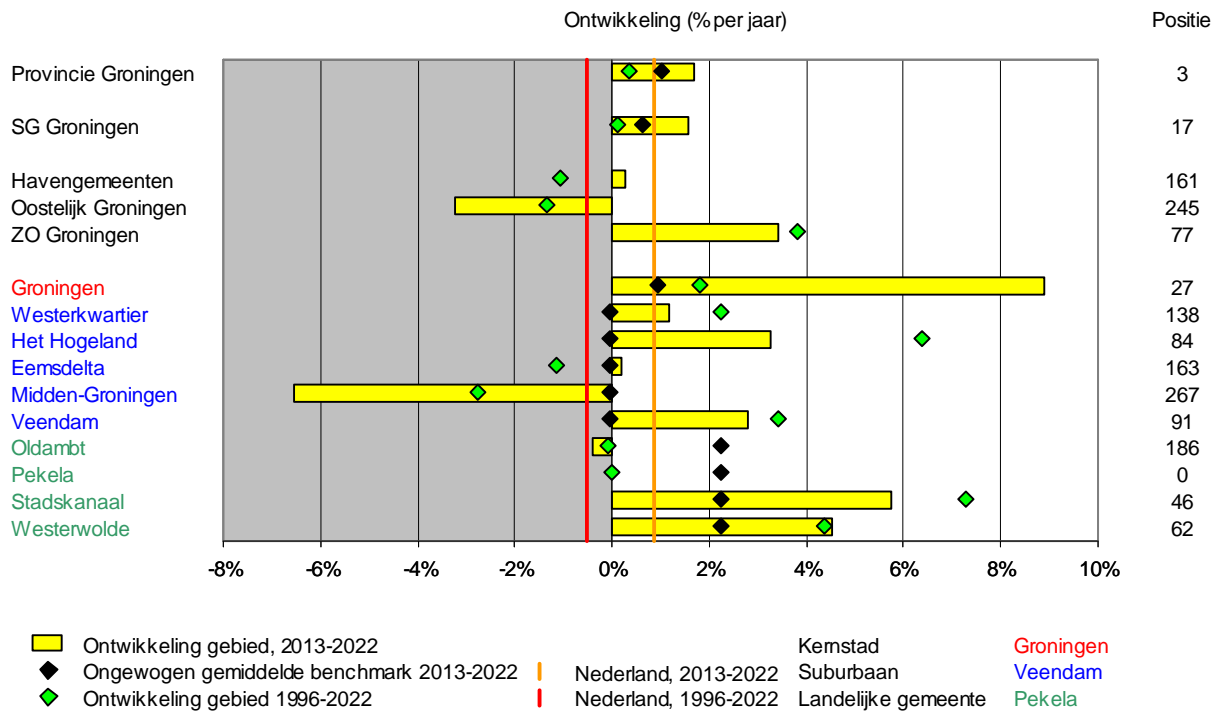
Figuur 4.24 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per gebied, 2013-2022, Energie

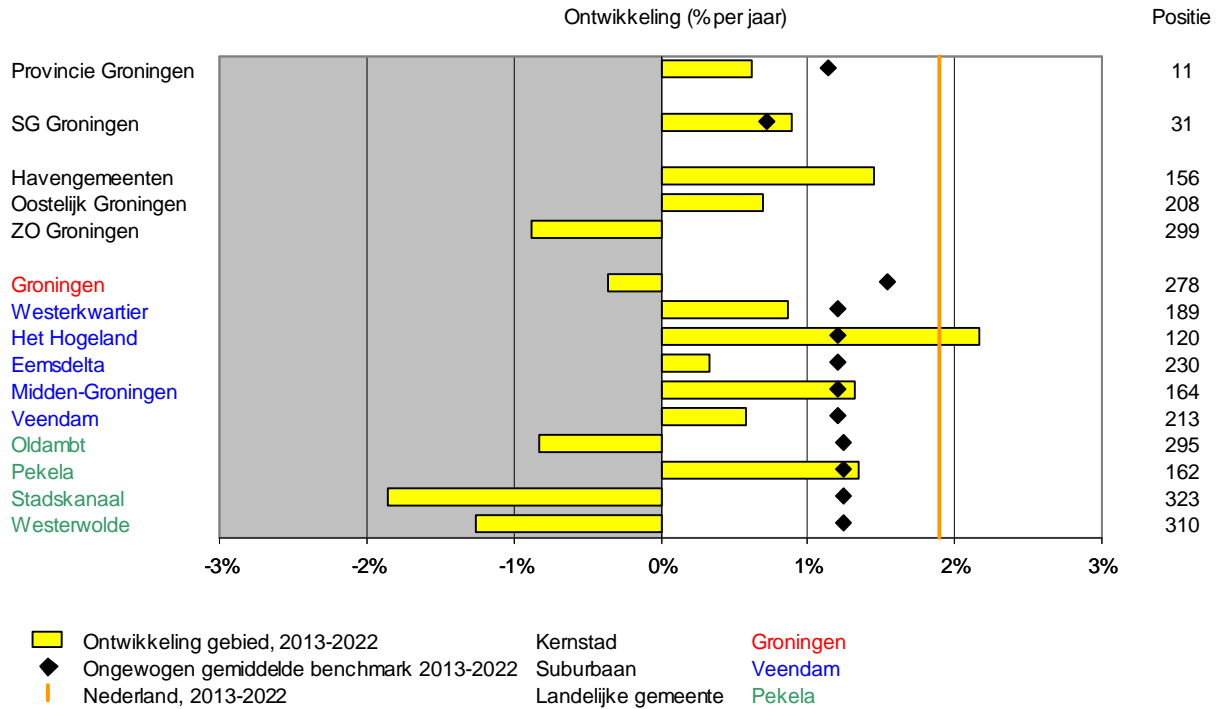
Figuur 4.25 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per gebied, 2013-2022, ICT

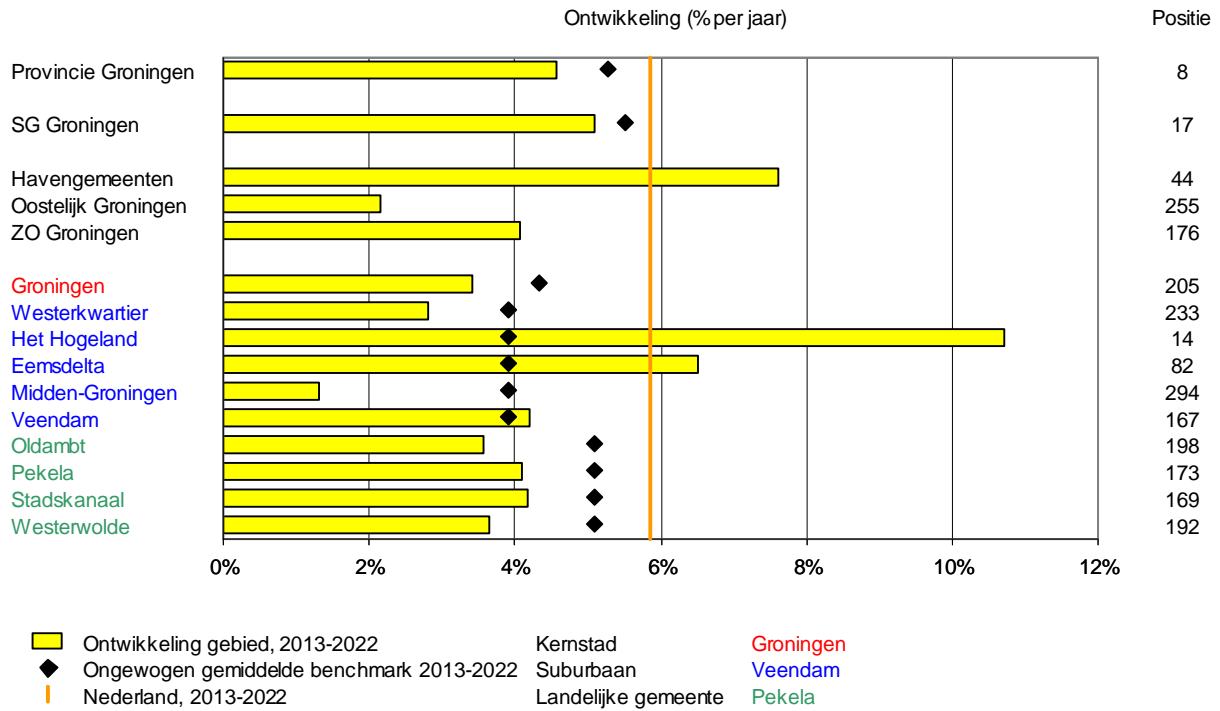
Figuur 4.26 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per gebied, 2013-2022, Chemie

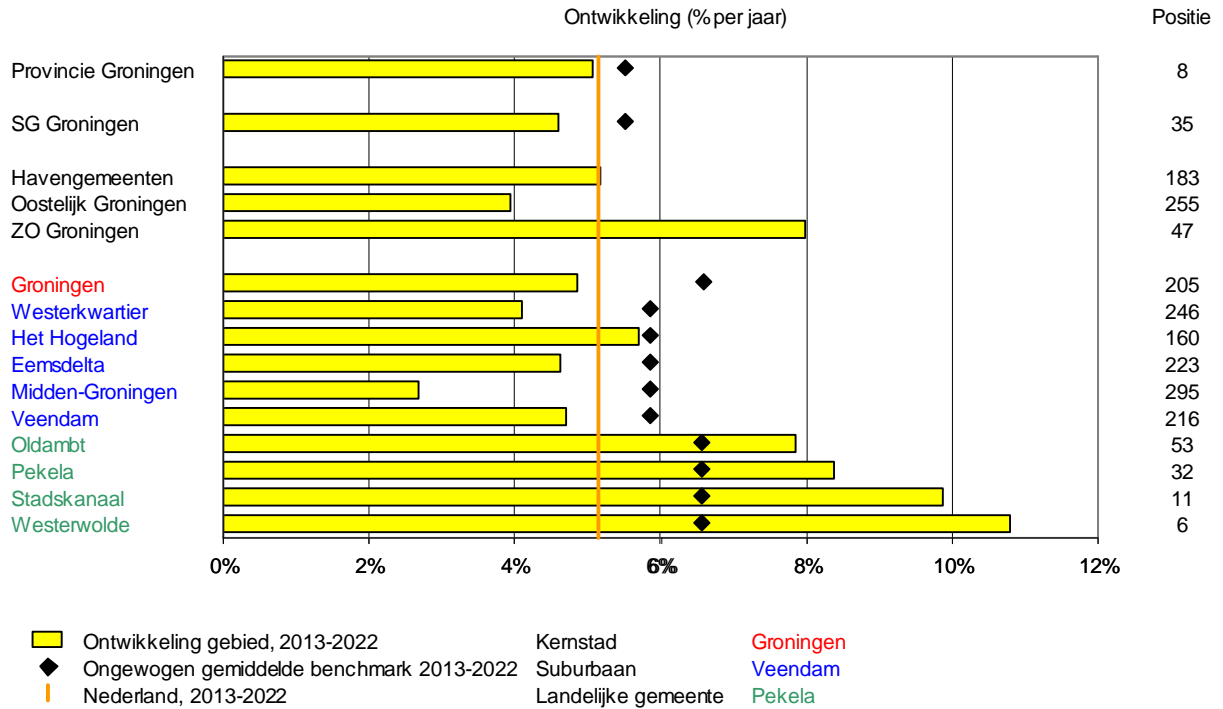
Figuur 5.1 Ontwikkeling toegevoegde waarde per gebied, 2013-2022, Landbouw

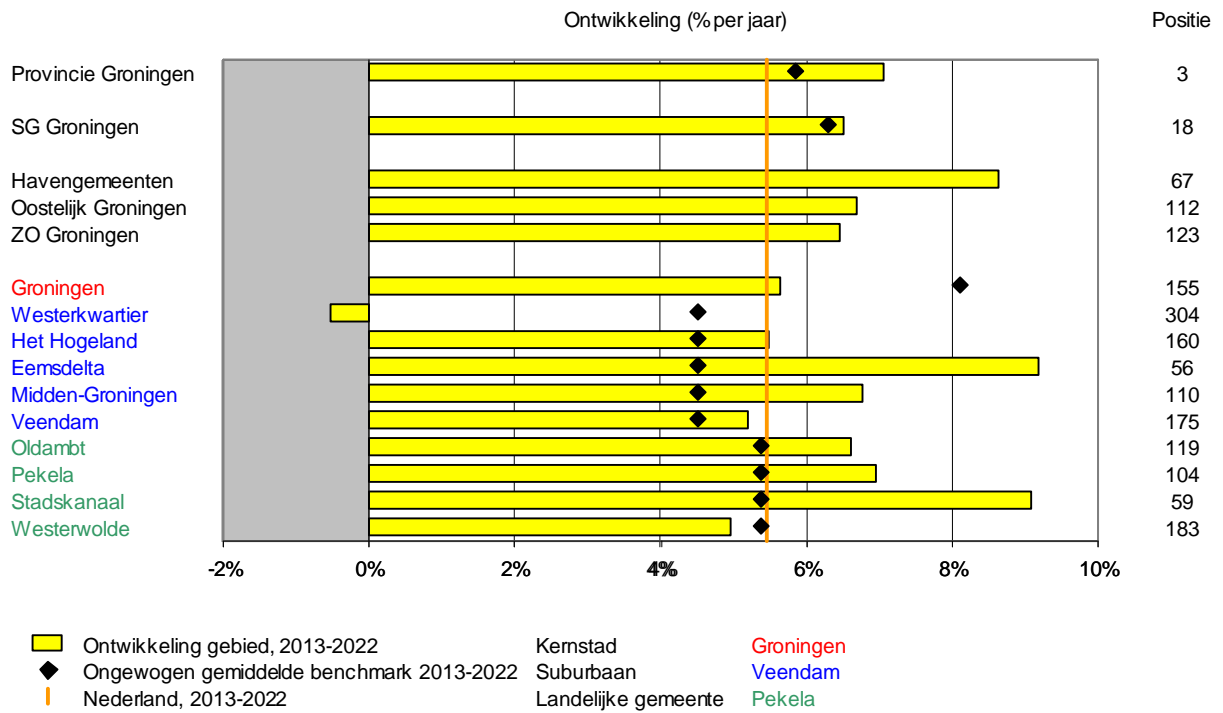
Figuur 5.2 Ontwikkeling toegevoegde waarde per gebied, 2013-2022, Industrie

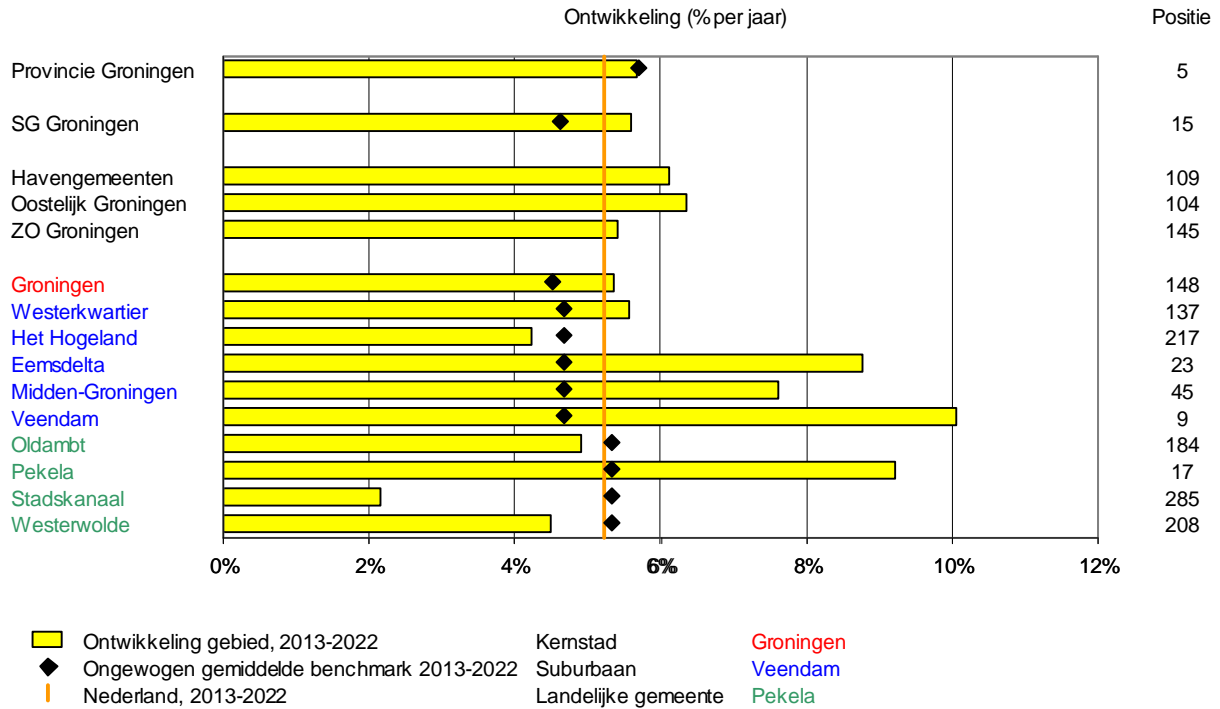
Figuur 5.3 Ontwikkeling toegevoegde waarde per gebied, 2013-2022, Bouwnijverheid

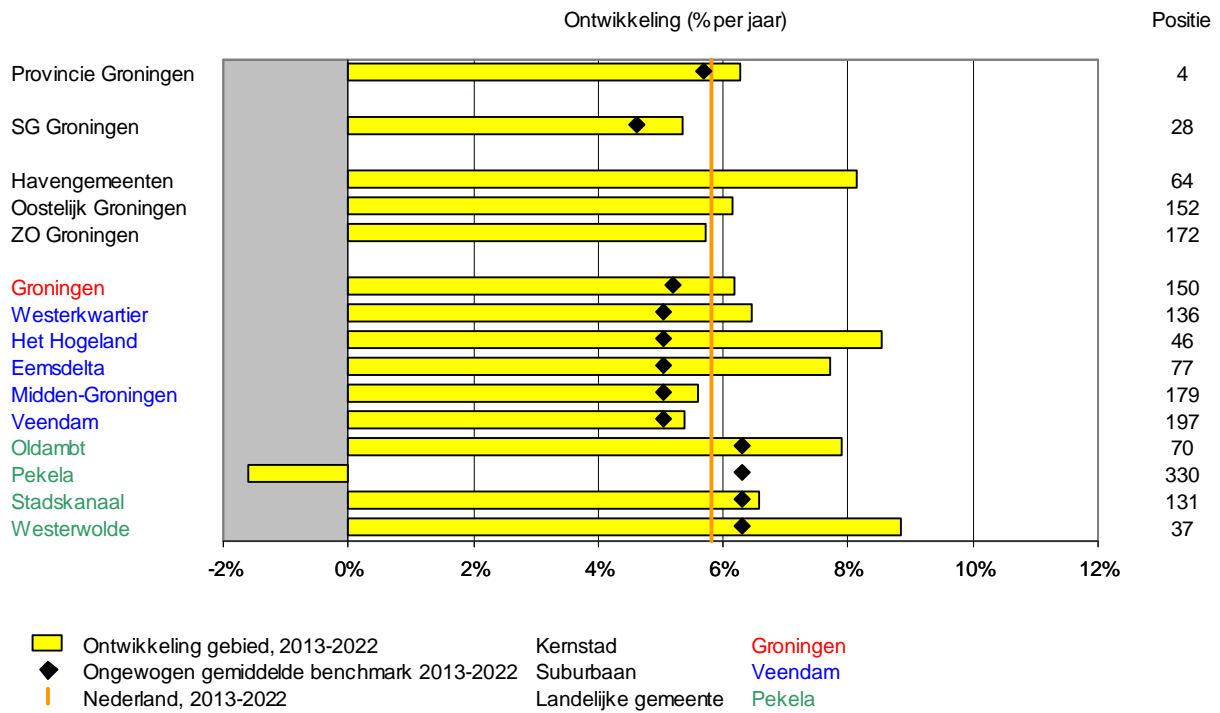
Figuur 5.4 Ontwikkeling toegevoegde waarde per gebied, 2013-2022, Transport

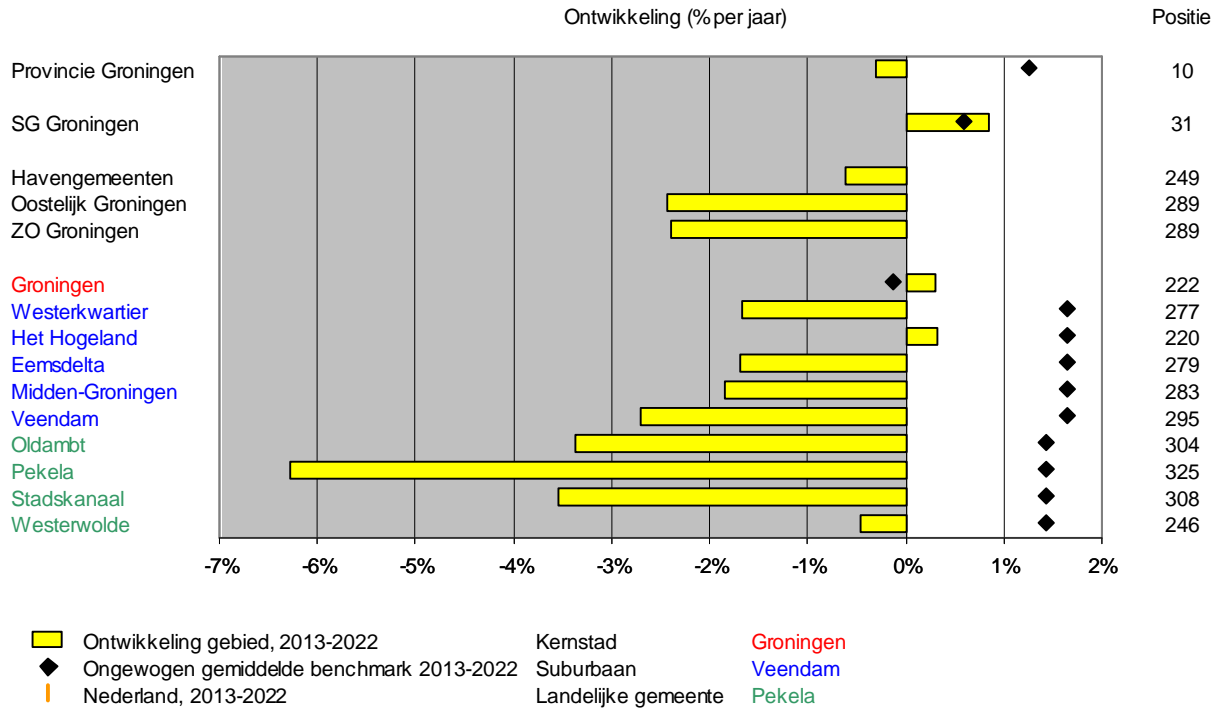
Figuur 5.5 Ontwikkeling toegevoegde waarde per gebied, 2013-2022, Groothandel

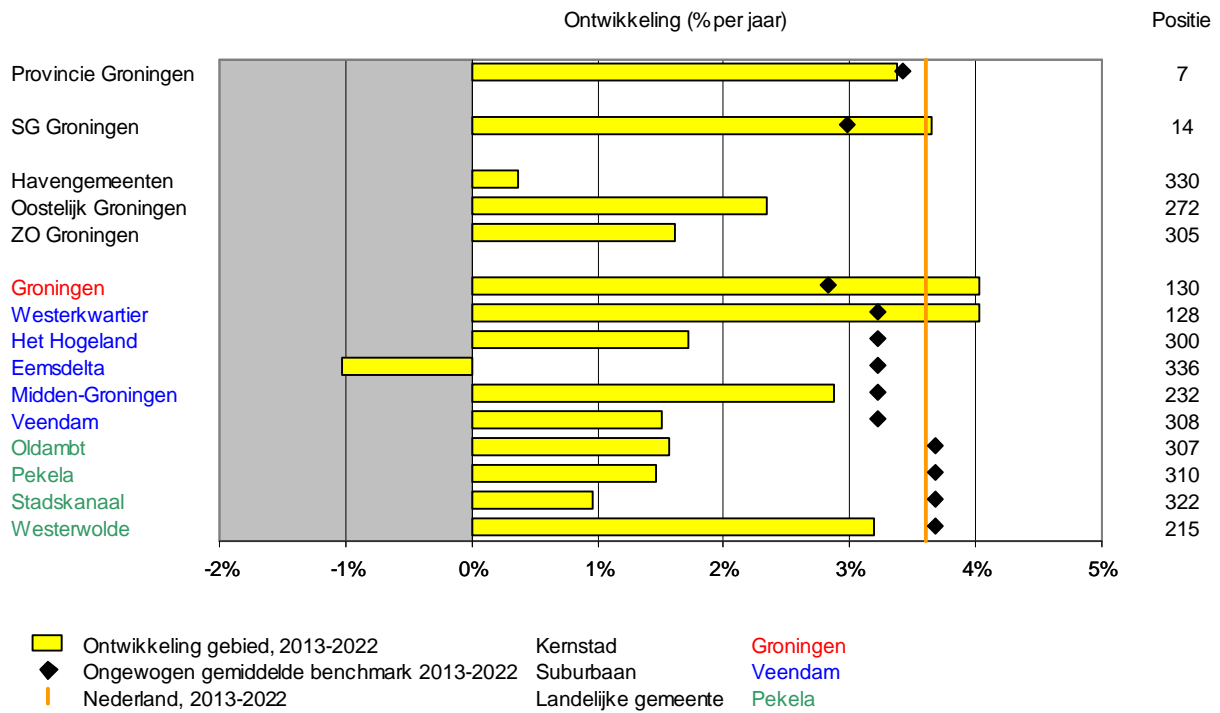
Figuur 5.6 Ontwikkeling toegevoegde waarde per gebied, 2013-2022, Kennisdiensten

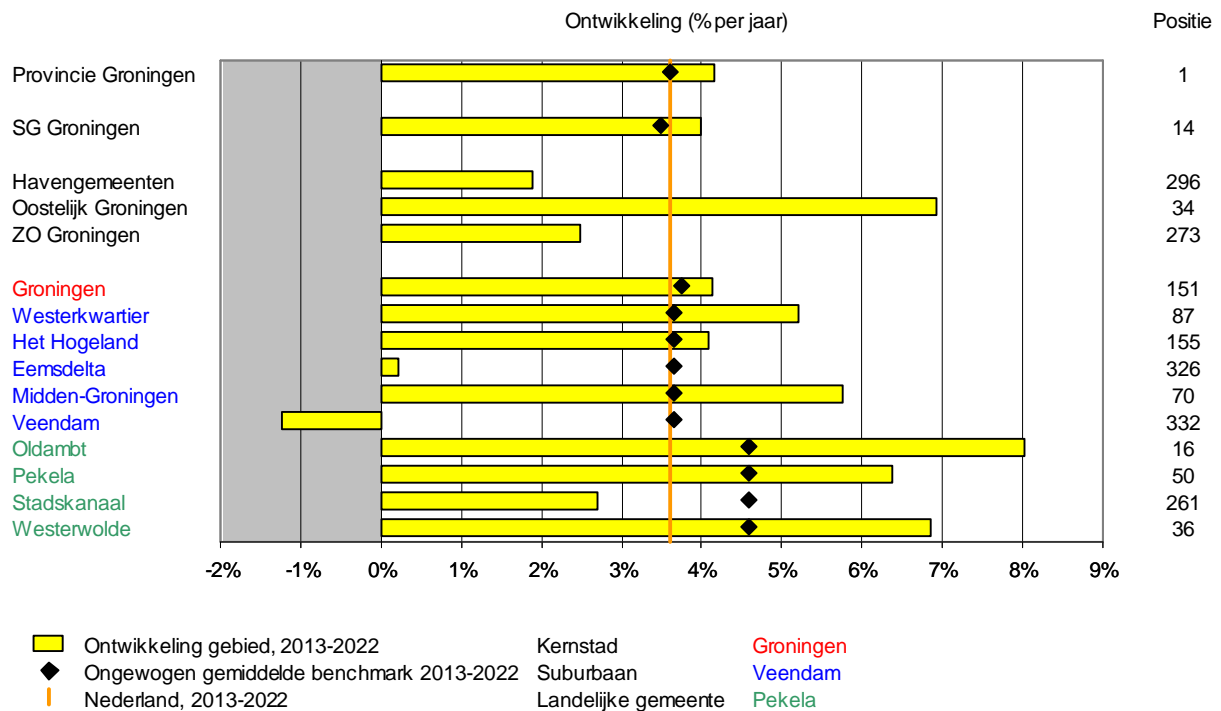
Figuur 5.7 Ontwikkeling toegevoegde waarde per gebied, 2013-2022, Openbaar bestuur

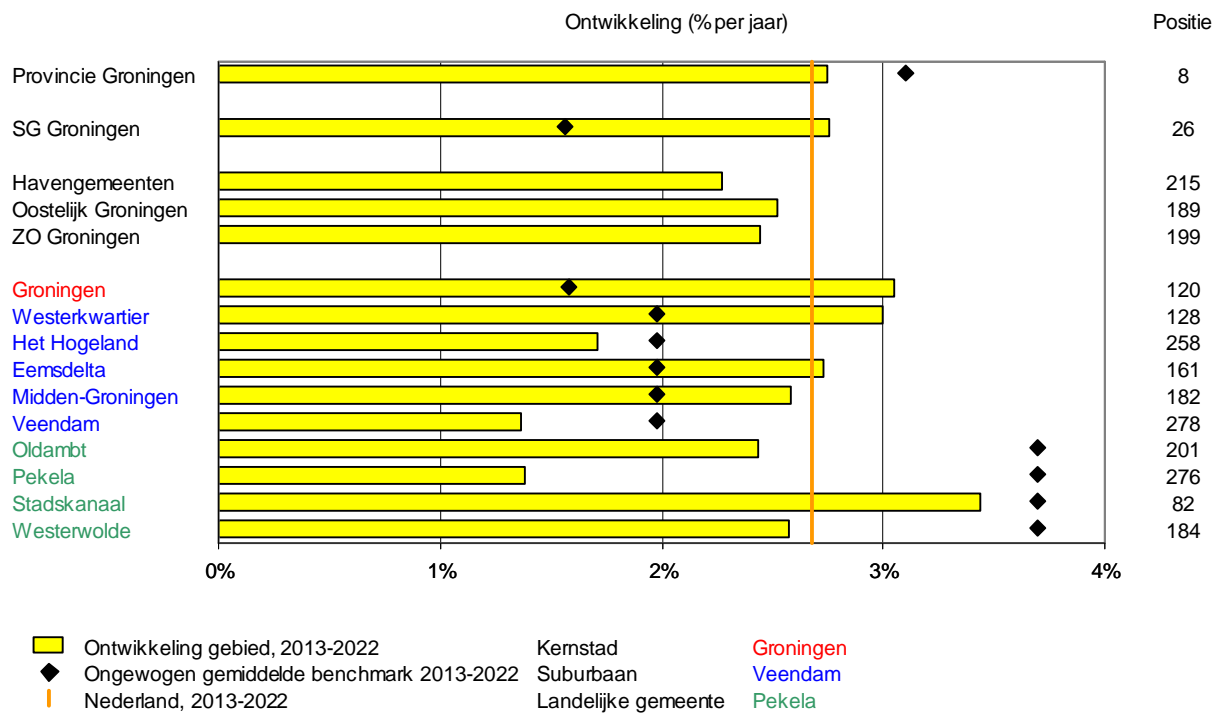
Figuur 5.8 Ontwikkeling toegevoegde waarde per gebied, 2013-2022, Onderwijs

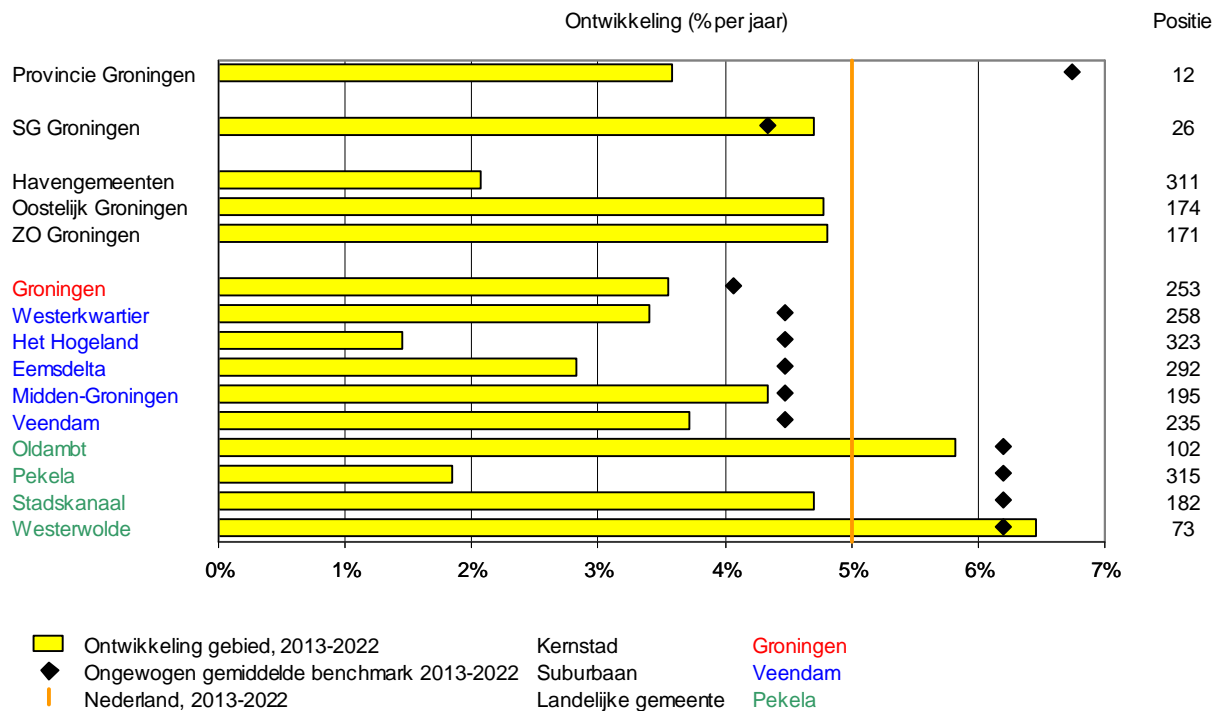
Figuur 5.9 Ontwikkeling toegevoegde waarde per gebied, 2013-2022, Zorg en welvaart

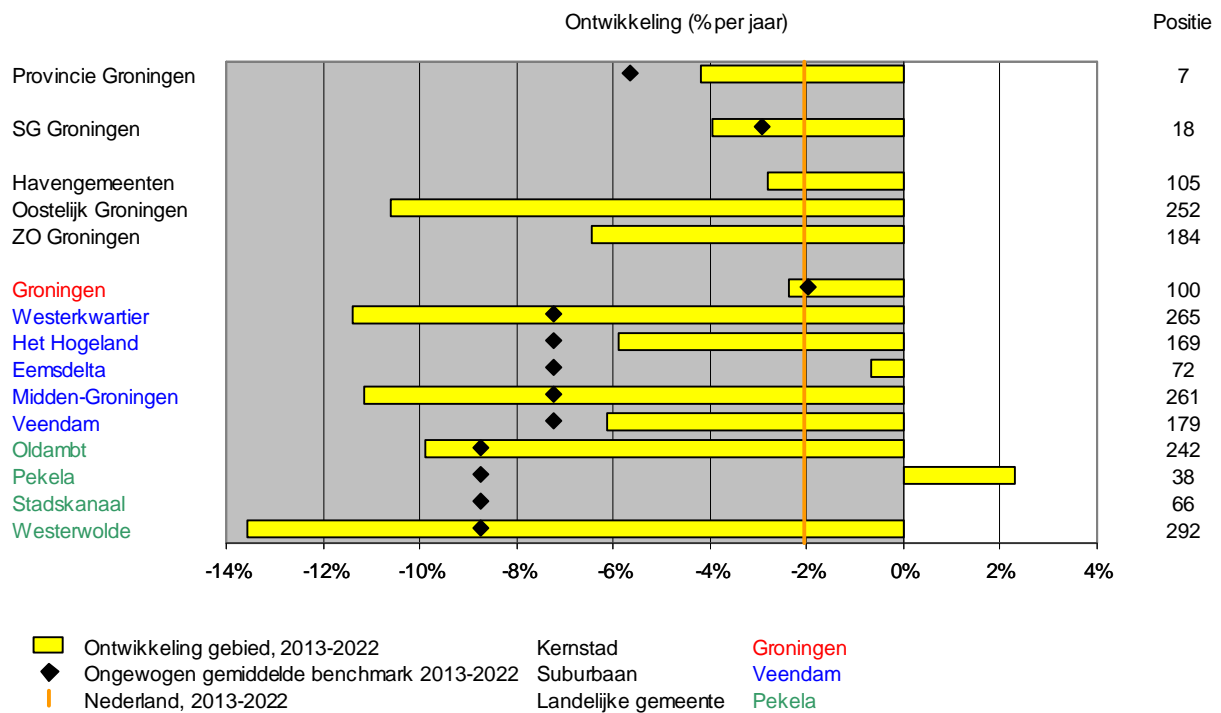
Figuur 5.10 Ontwikkeling toegevoegde waarde per gebied, 2013-2022, Detailhandel

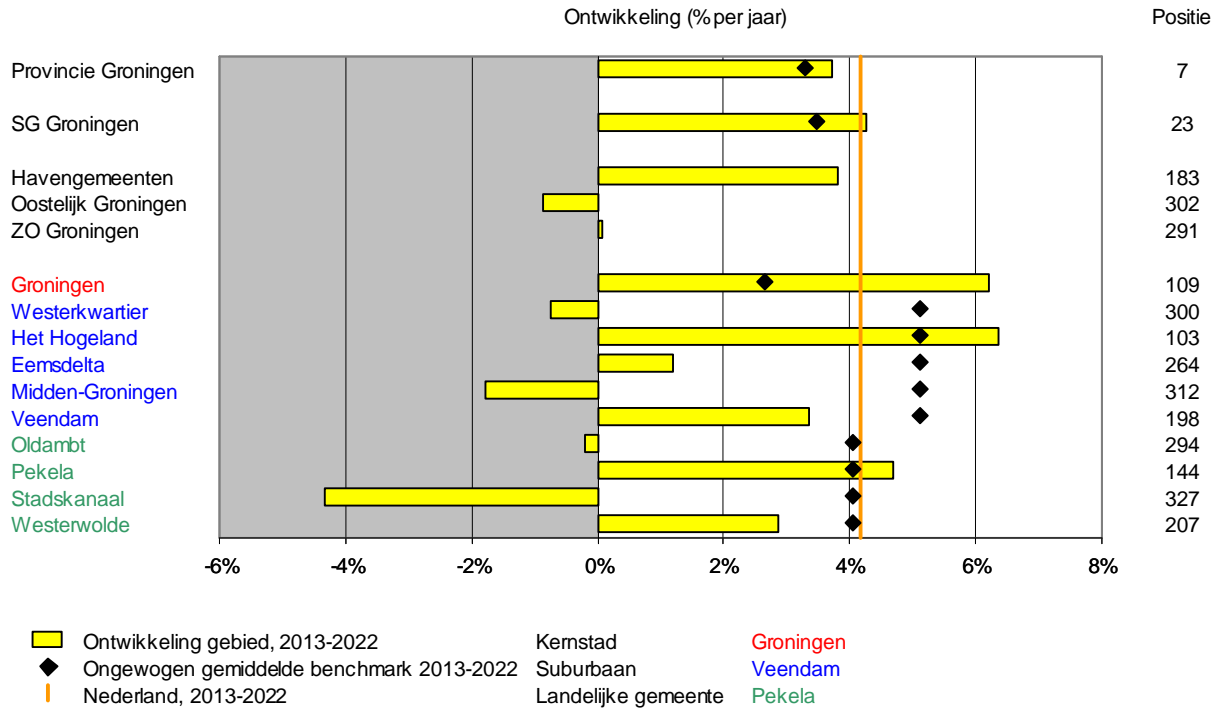
Figuur 5.11 Ontwikkeling toegevoegde waarde per gebied, 2013-2022, Vrijtijdsactiviteiten

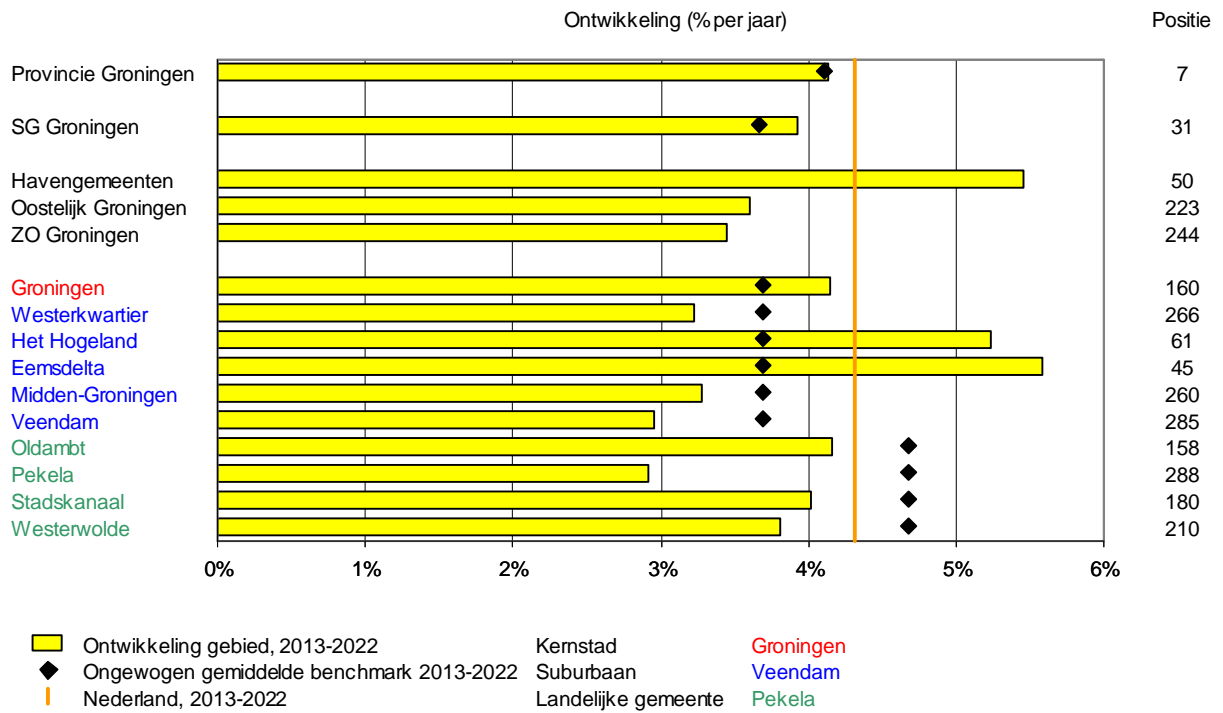
Figuur 5.12 Ontwikkeling toegevoegde waarde per gebied, 2013-2022, Financiële diensten

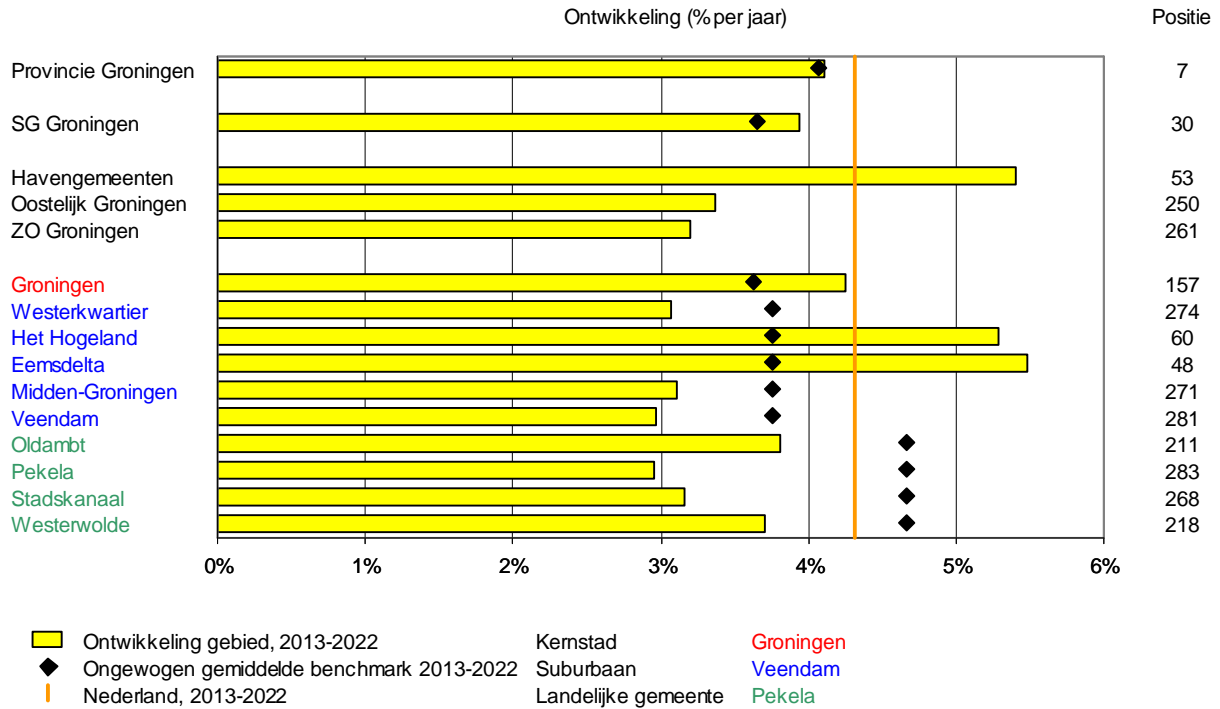
Figuur 5.13 Ontwikkeling toegevoegde waarde per gebied, 2013-2022, Ambulante activiteiten

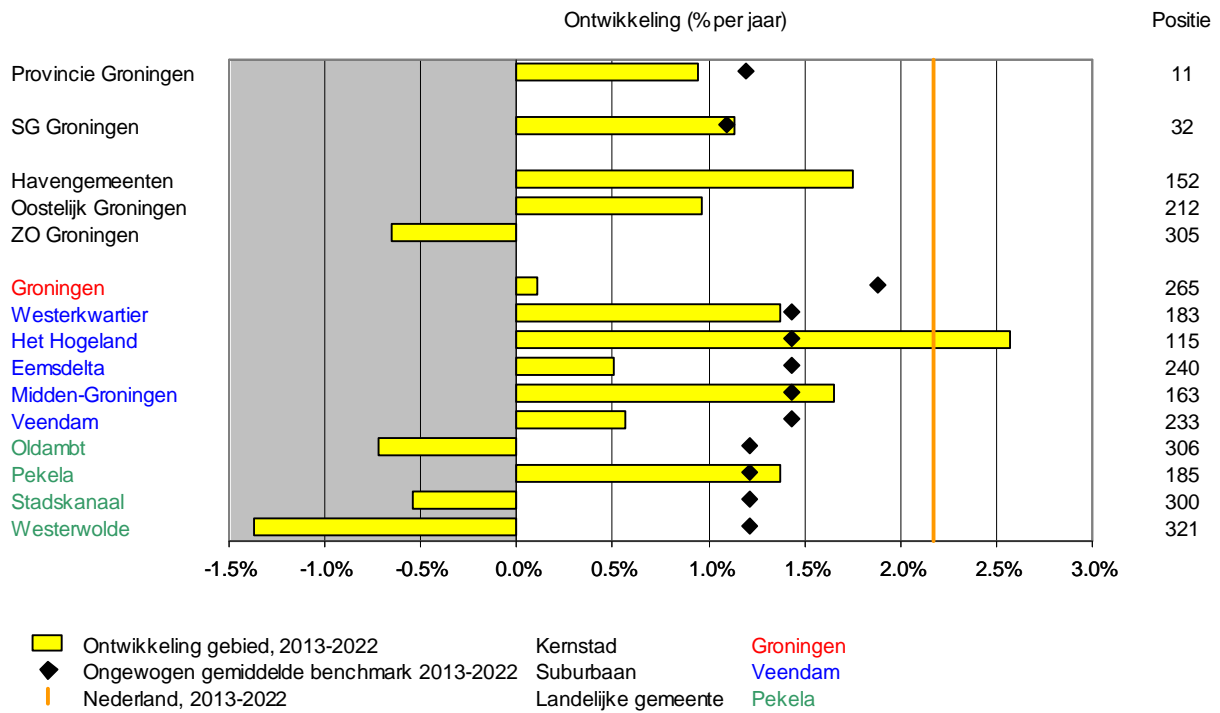
Figuur 5.14 Ontwikkeling toegevoegde waarde per gebied, 2013-2022, Totaal exclusief ambulanten

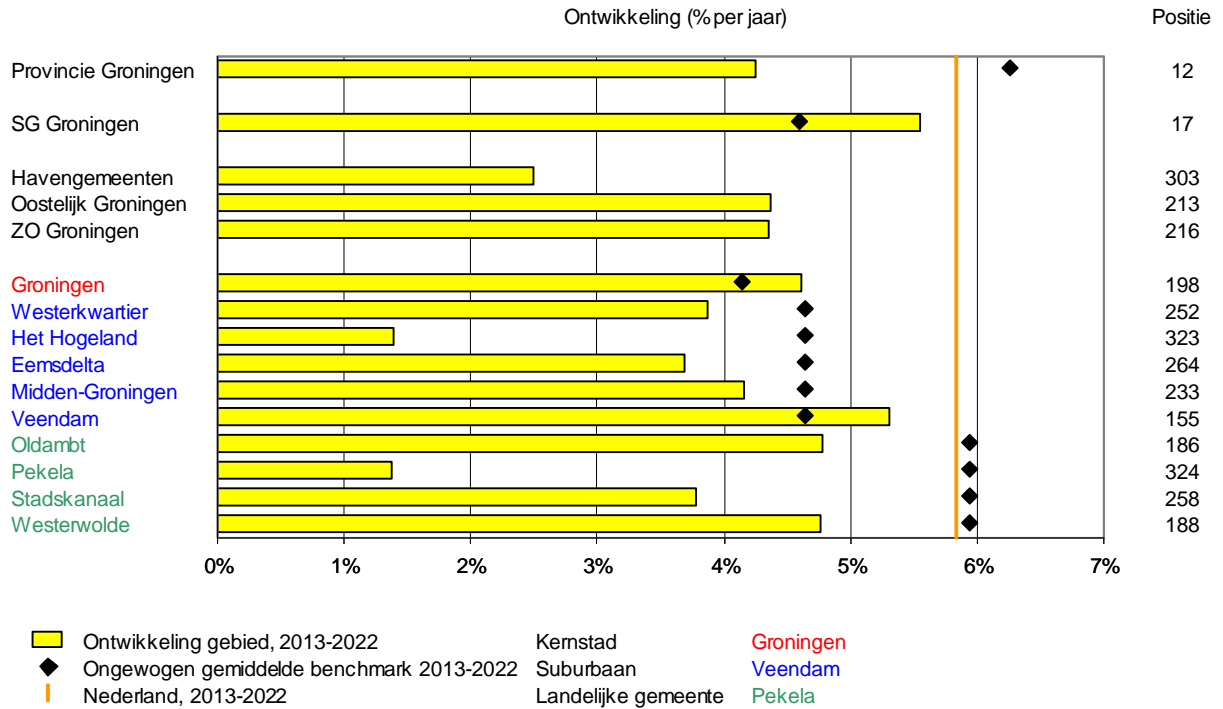
Figuur 5.15 Ontwikkeling toegevoegde waarde per gebied, 2013-2022, Totaal

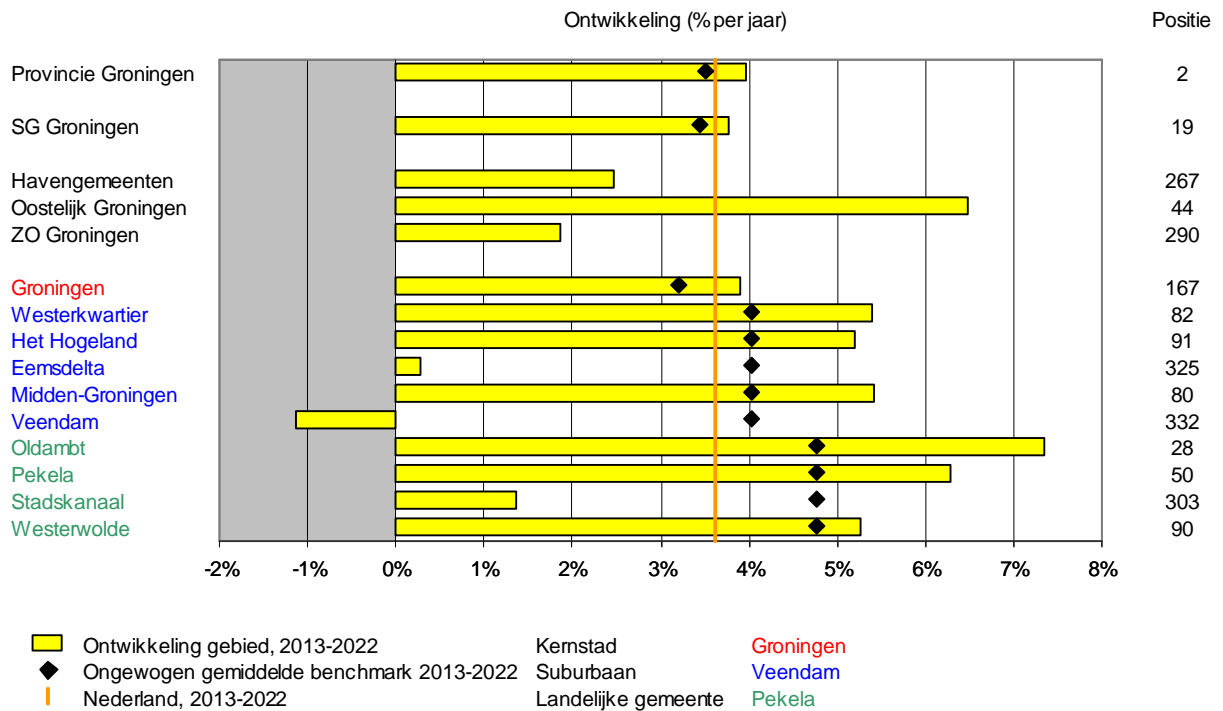
Figuur 5.16 Ontwikkeling toegevoegde waarde per gebied, 2013-2022, Agrarische sector

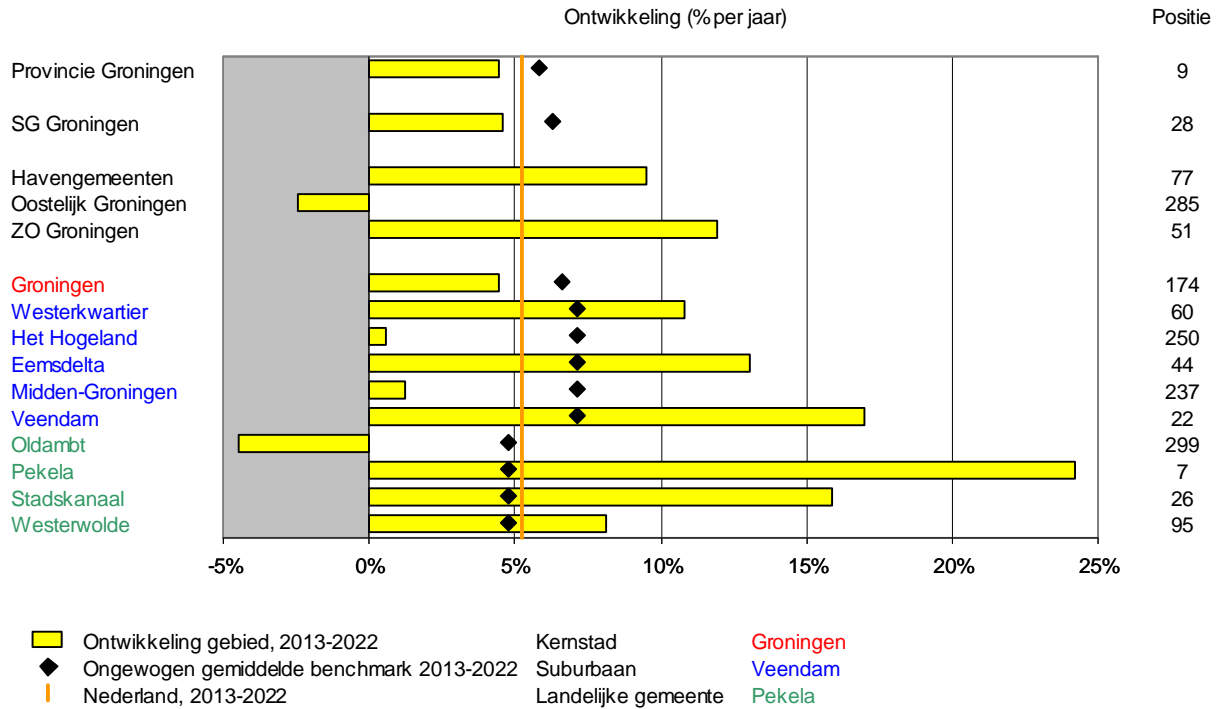
Figuur 5.17 Ontwikkeling toegevoegde waarde per gebied, 2013-2022, Vrijtijdseconomie

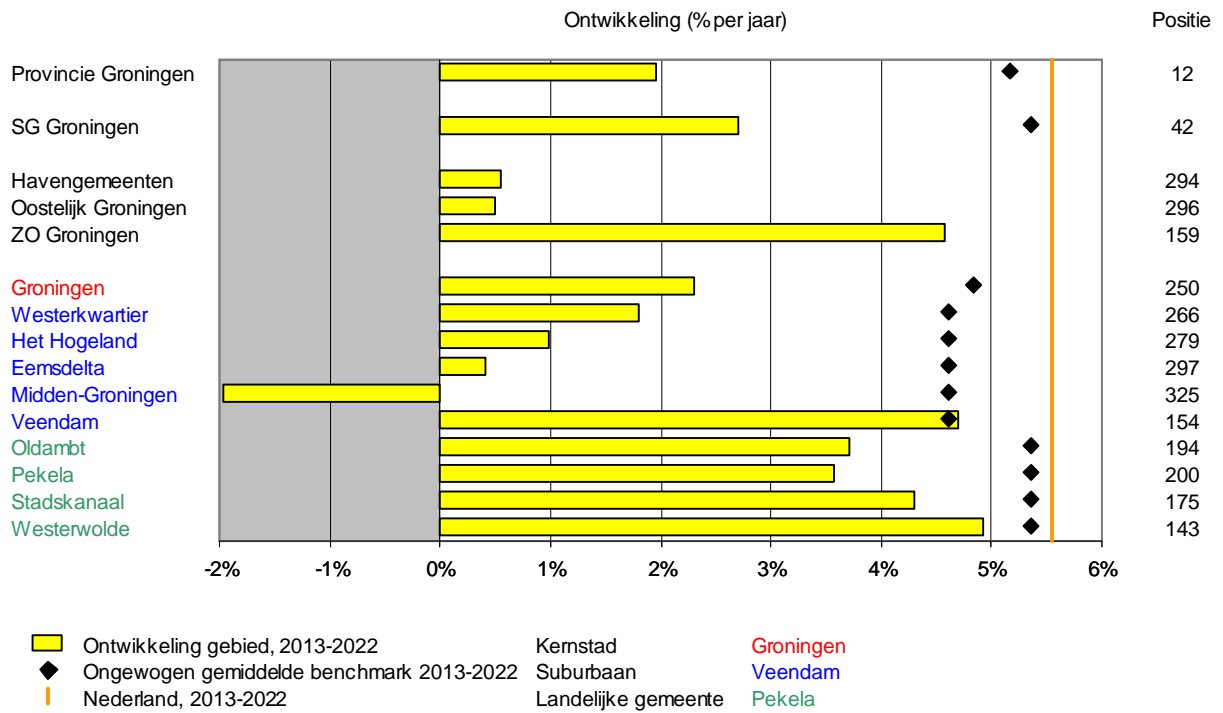
Figuur 5.18 Ontwikkeling toegevoegde waarde per gebied, 2013-2022, Zorg en welzijn

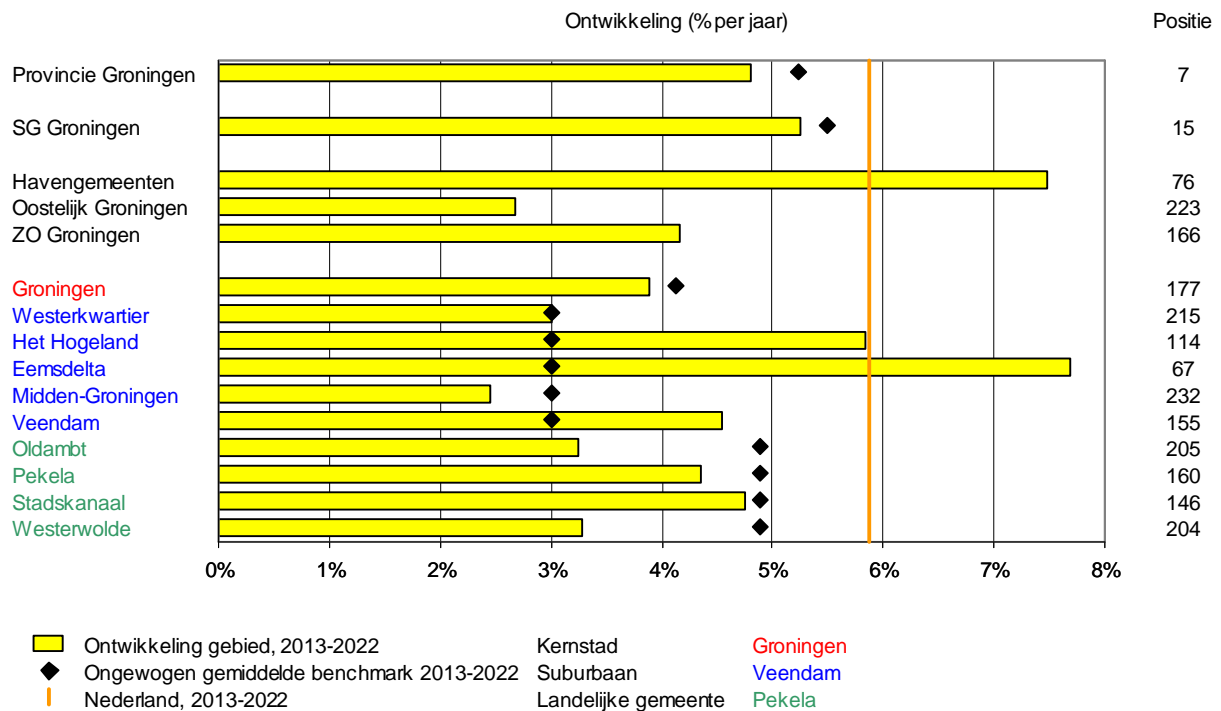
Figuur 5.19 Ontwikkeling toegevoegde waarde per gebied, 2013-2022, Medisch cluster

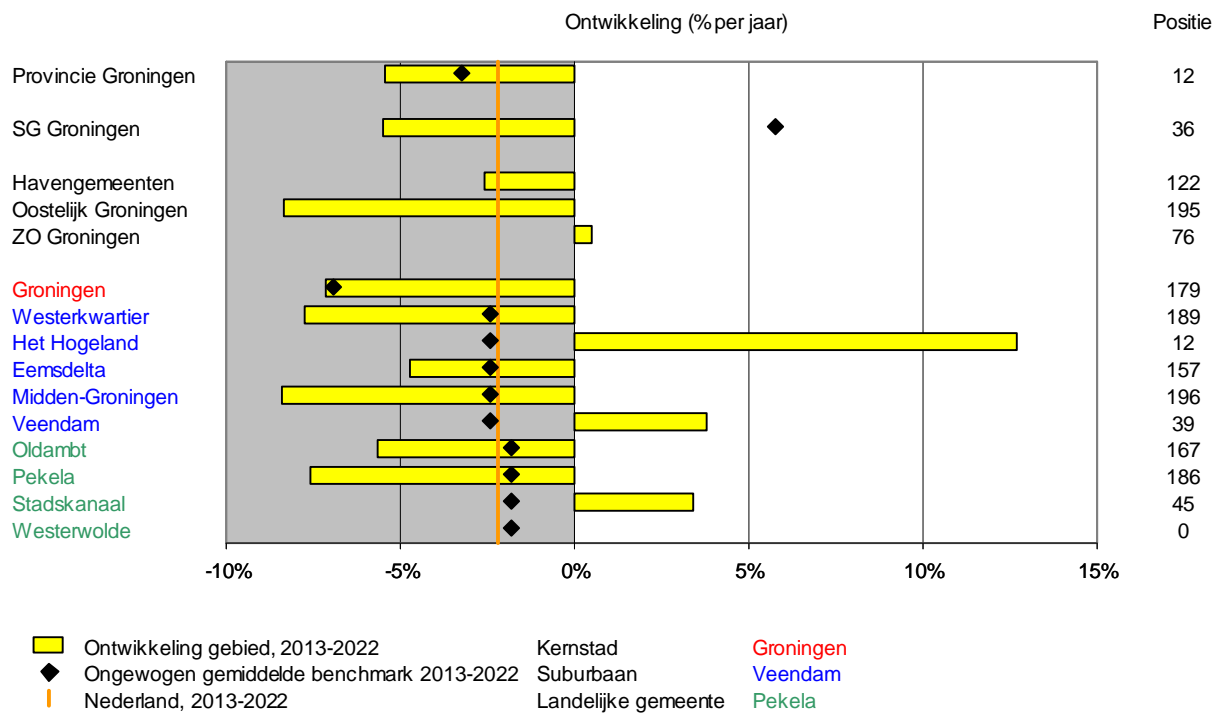
Figuur 5.20 Ontwikkeling toegevoegde waarde per gebied, 2013-2022, Maakindustrie

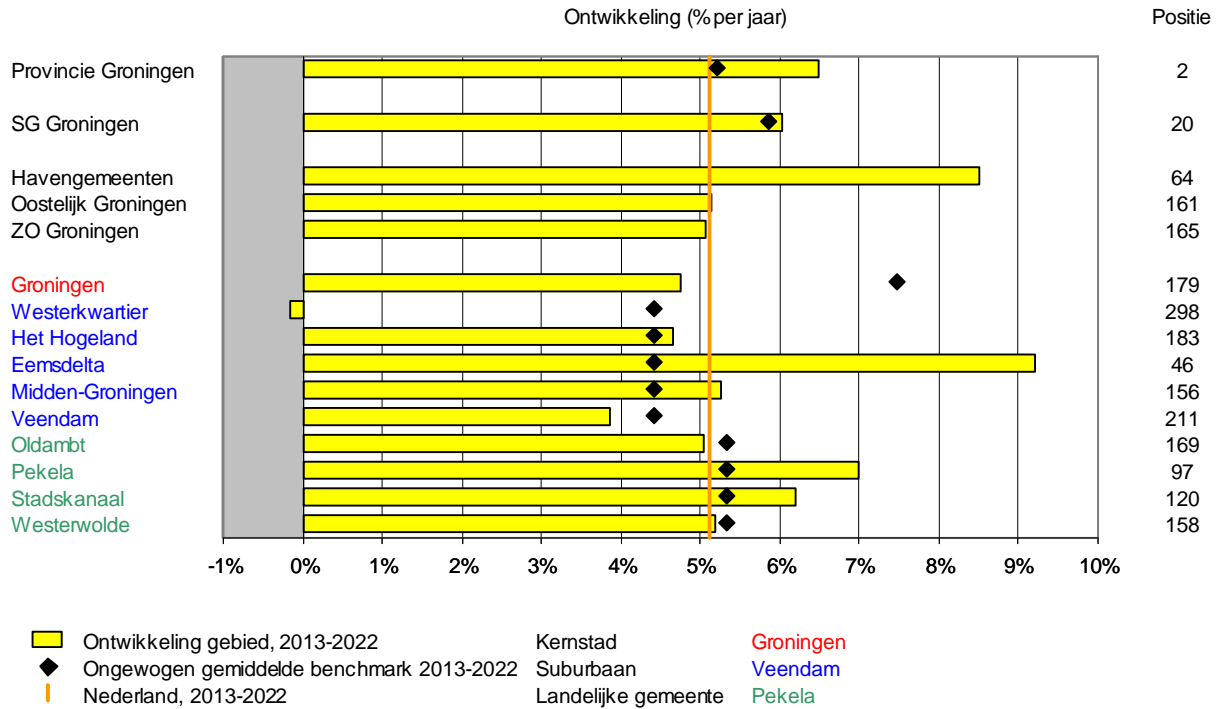
Figuur 5.21 Ontwikkeling toegevoegde waarde per gebied, 2013-2022, Procesindustrie

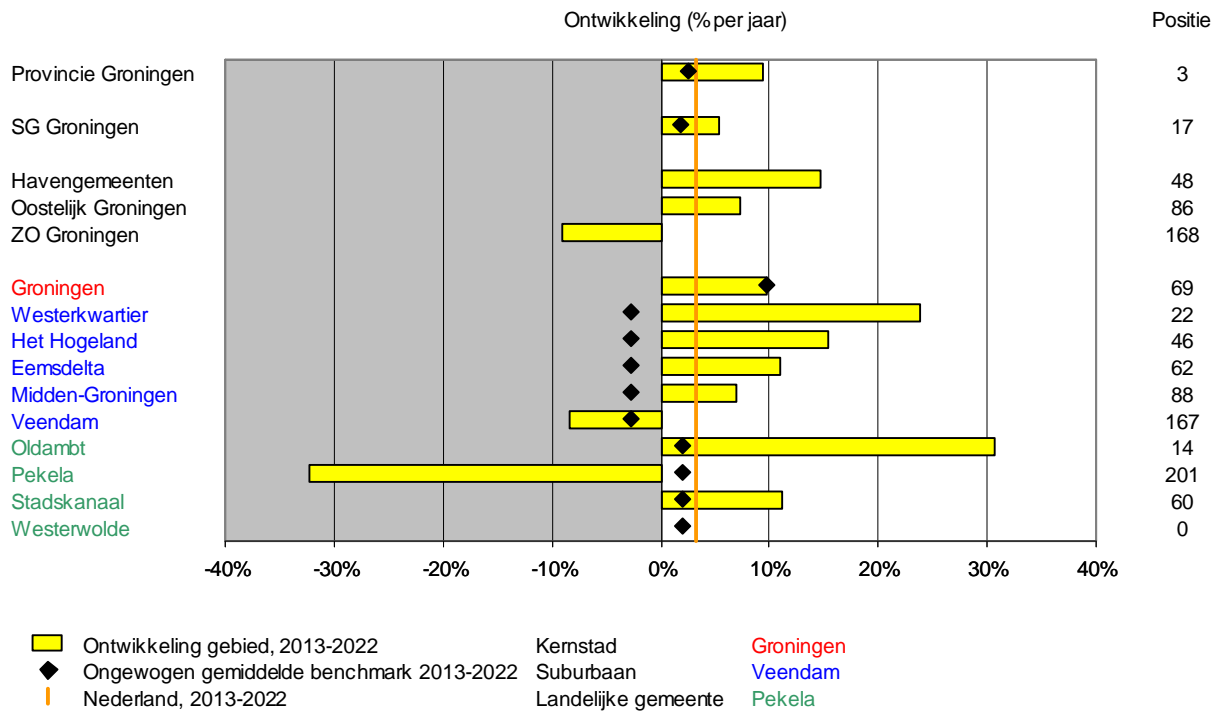
Figuur 5.22 Ontwikkeling toegevoegde waarde per gebied, 2013-2022, Scheepsbouw

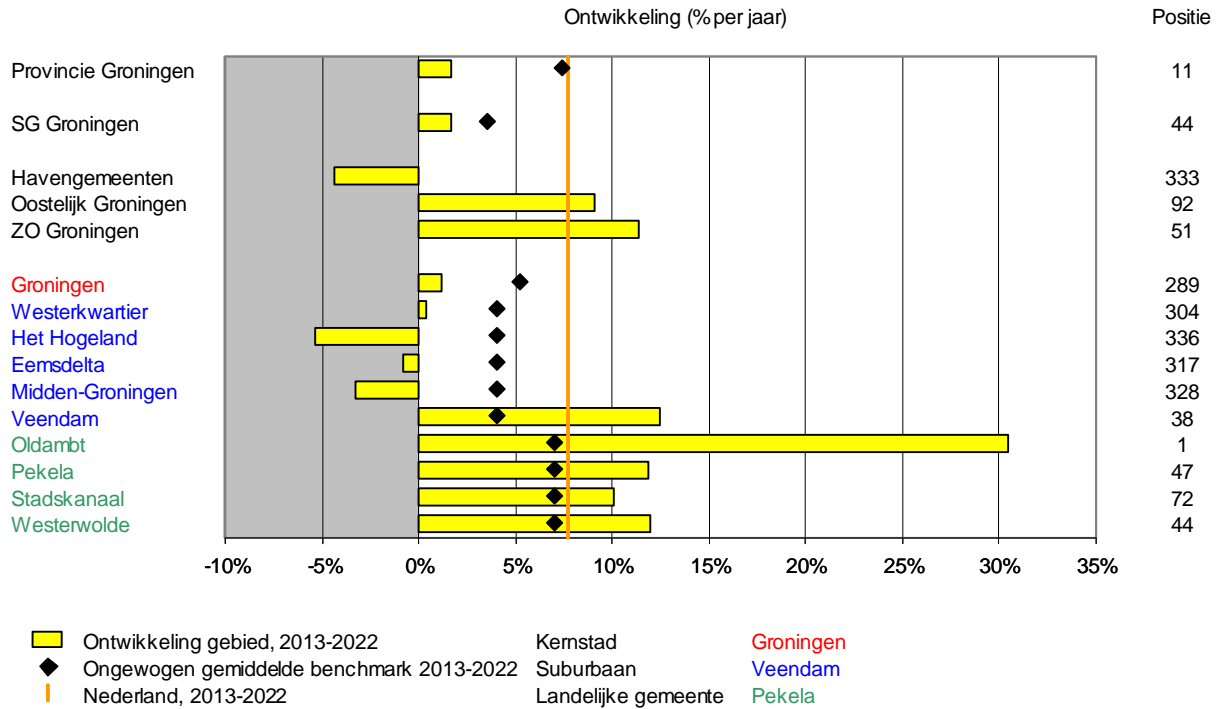
Figuur 5.23 Ontwikkeling toegevoegde waarde per gebied, 2013-2022, Transport

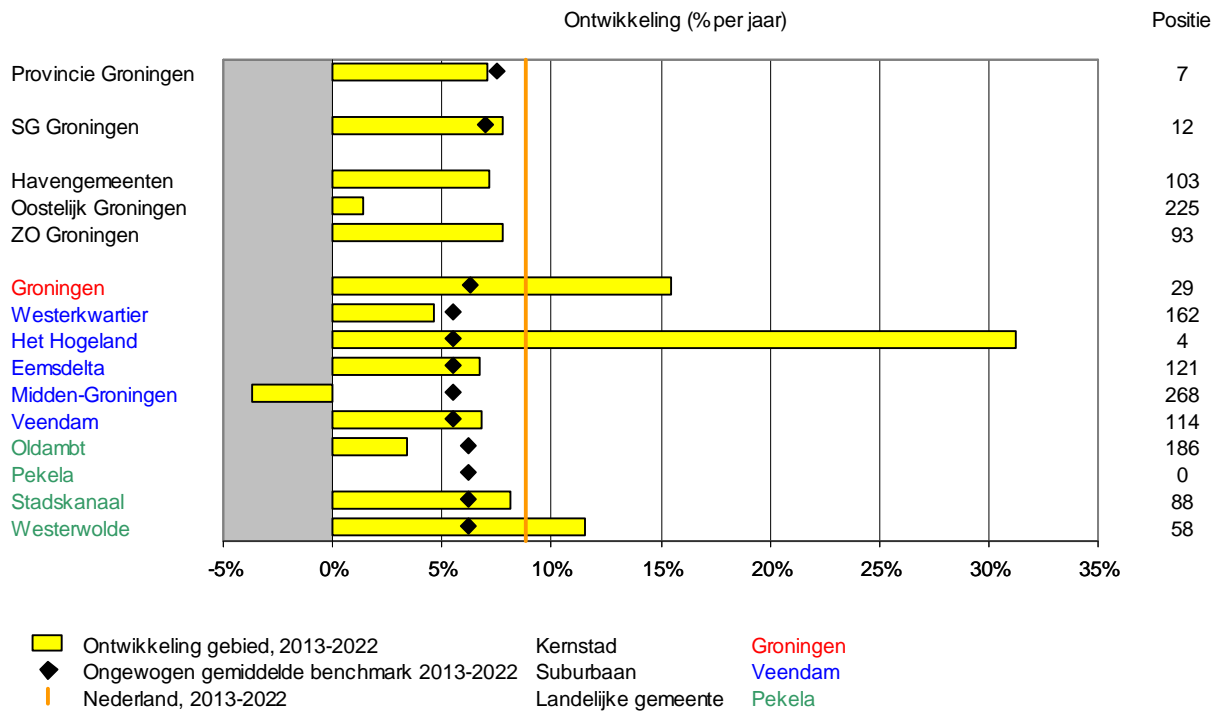
Figuur 5.24 Ontwikkeling toegevoegde waarde per gebied, 2013-2022, Energie

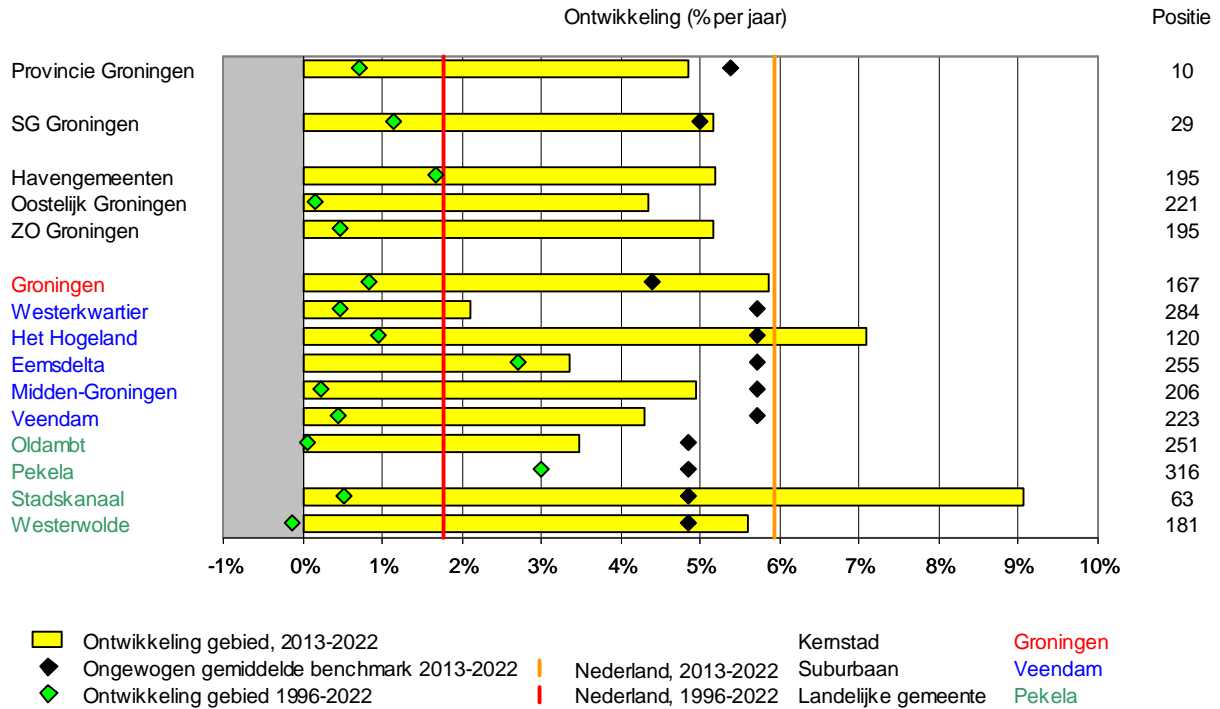
Figuur 5.25 Ontwikkeling toegevoegde waarde per gebied, 2013-2022, ICT

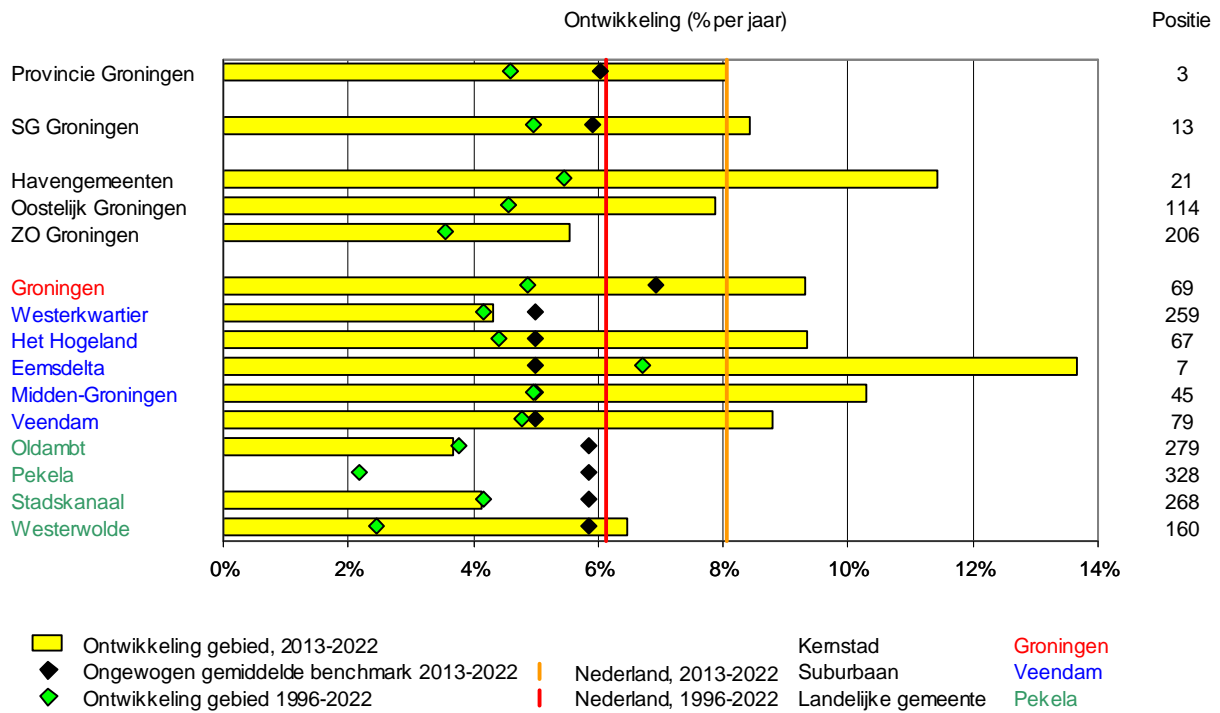
Figuur 5.26 Ontwikkeling toegevoegde waarde per gebied, 2013-2022, Chemie

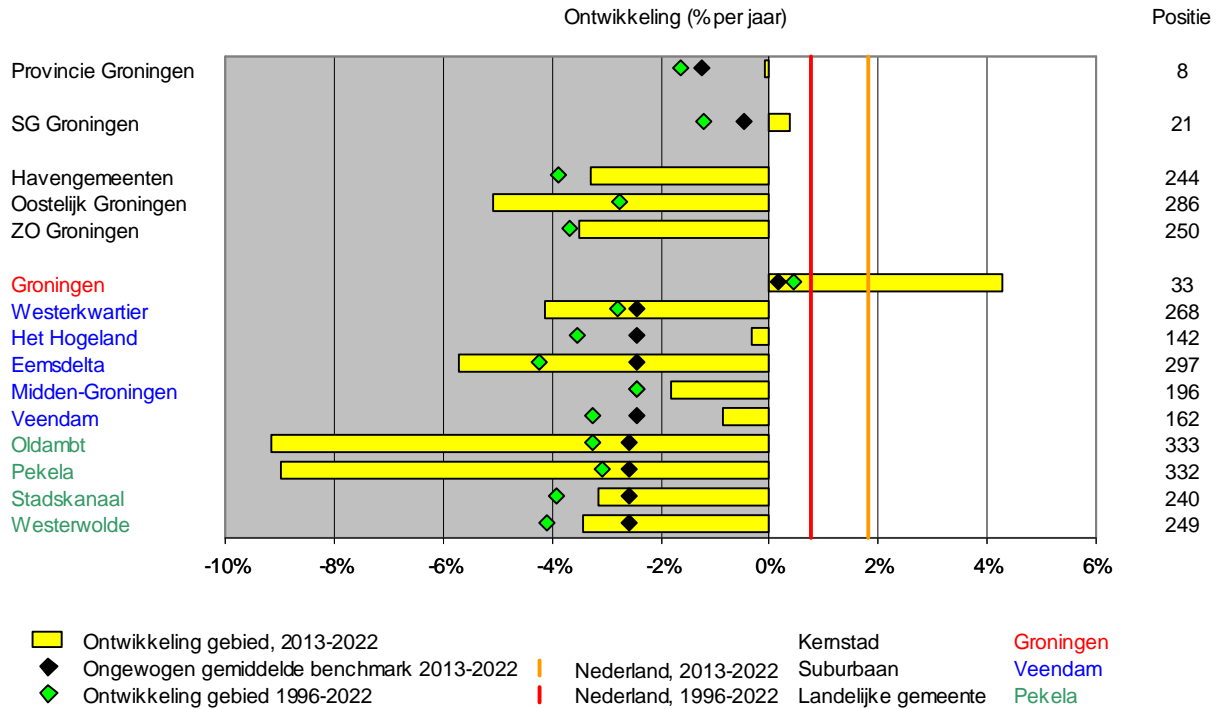
Figuur 6.1 Ontwikkeling starters per gebied, 2013-2022, Industrie

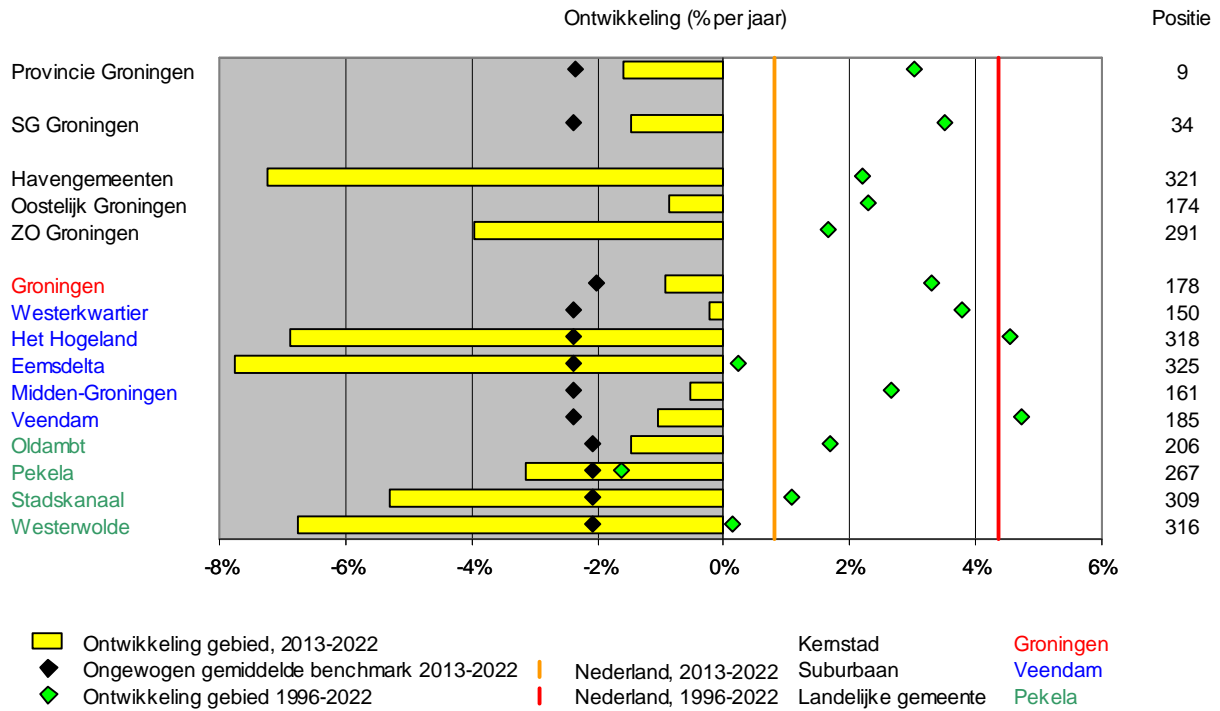
Figuur 6.2 Ontwikkeling starters per gebied, 2013-2022, Bouw

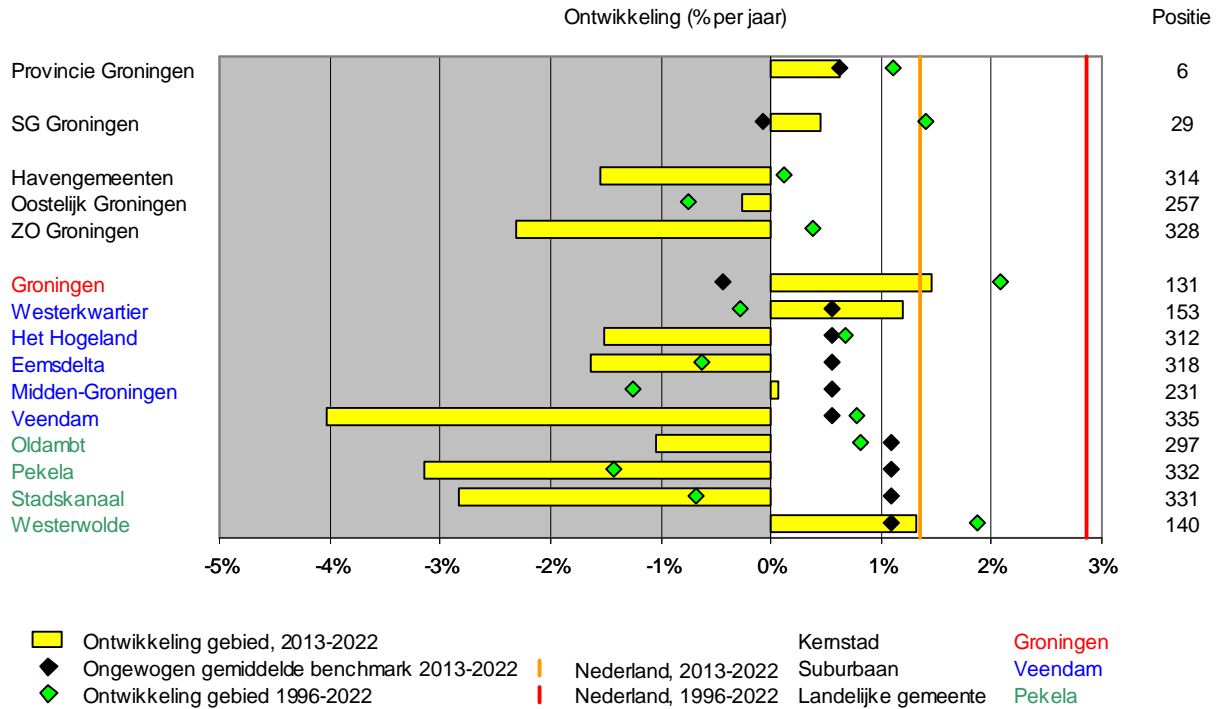
Figuur 6.3 Ontwikkeling starters per gebied, 2013-2022, Distributie

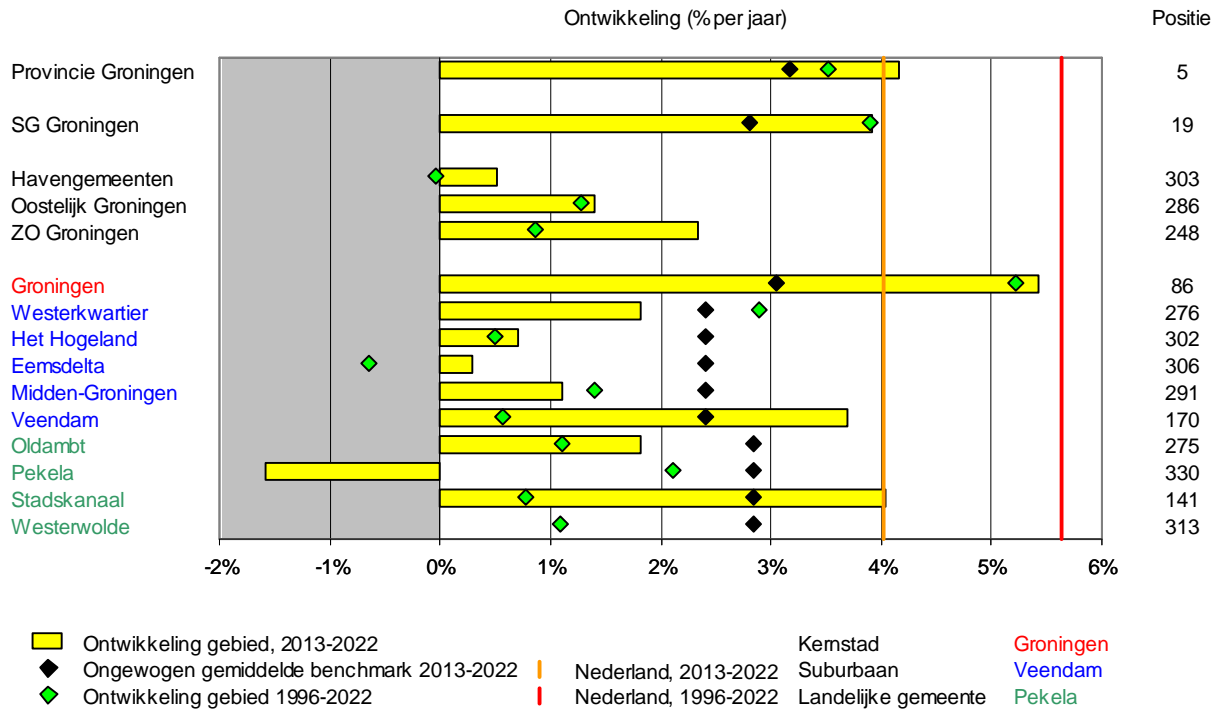
Figuur 6.4 Ontwikkeling starters per gebied, 2013-2022, ICT

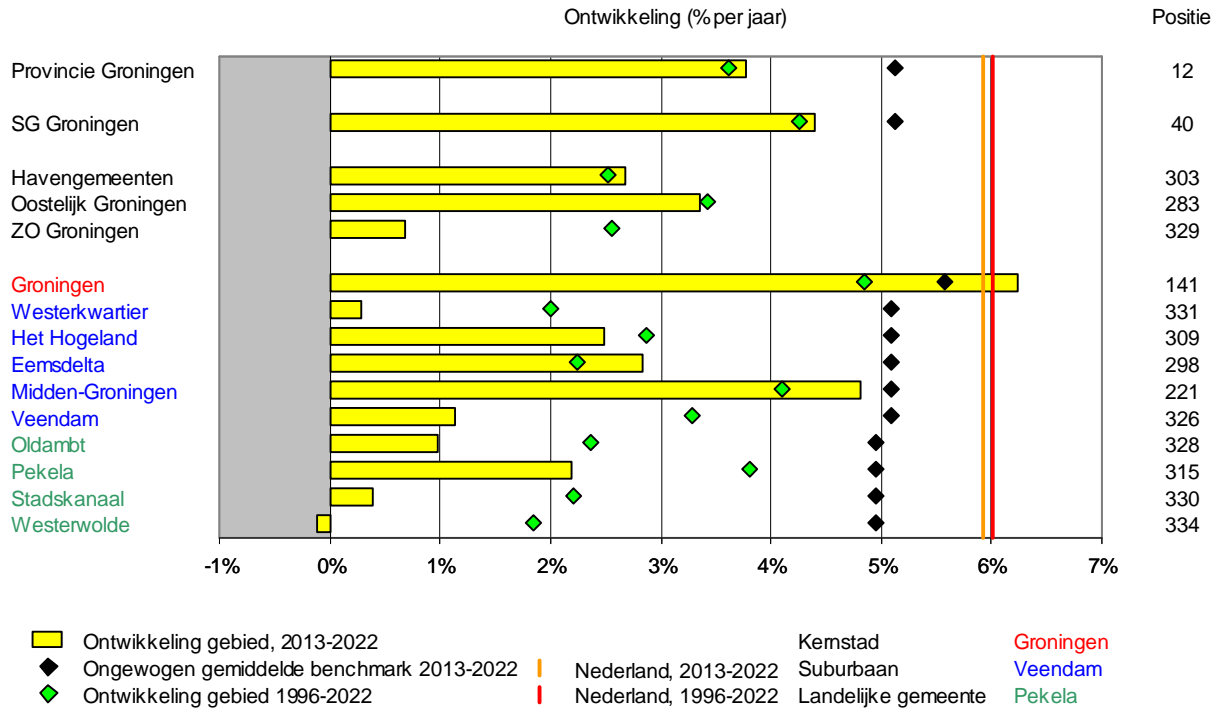
Figuur 6.5 Ontwikkeling starters per gebied, 2013-2022, Zakelijke/ financiële diensten

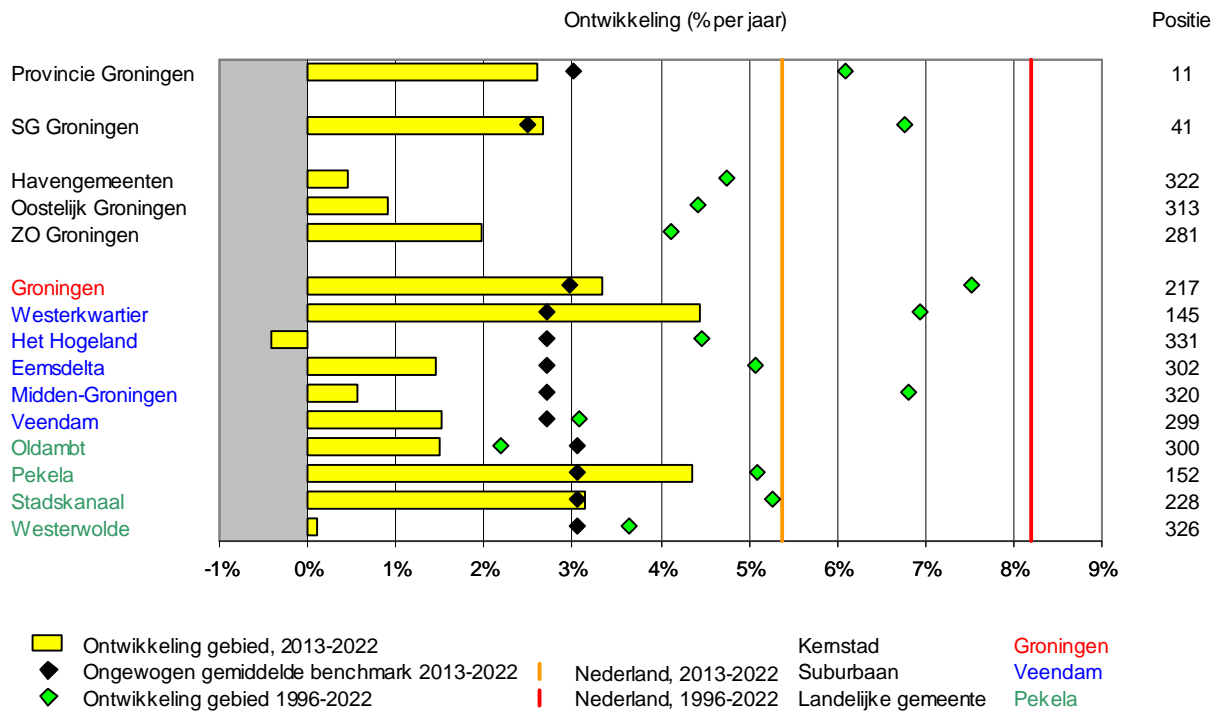
Figuur 6.6 Ontwikkeling starters per gebied, 2013-2022, Horeca

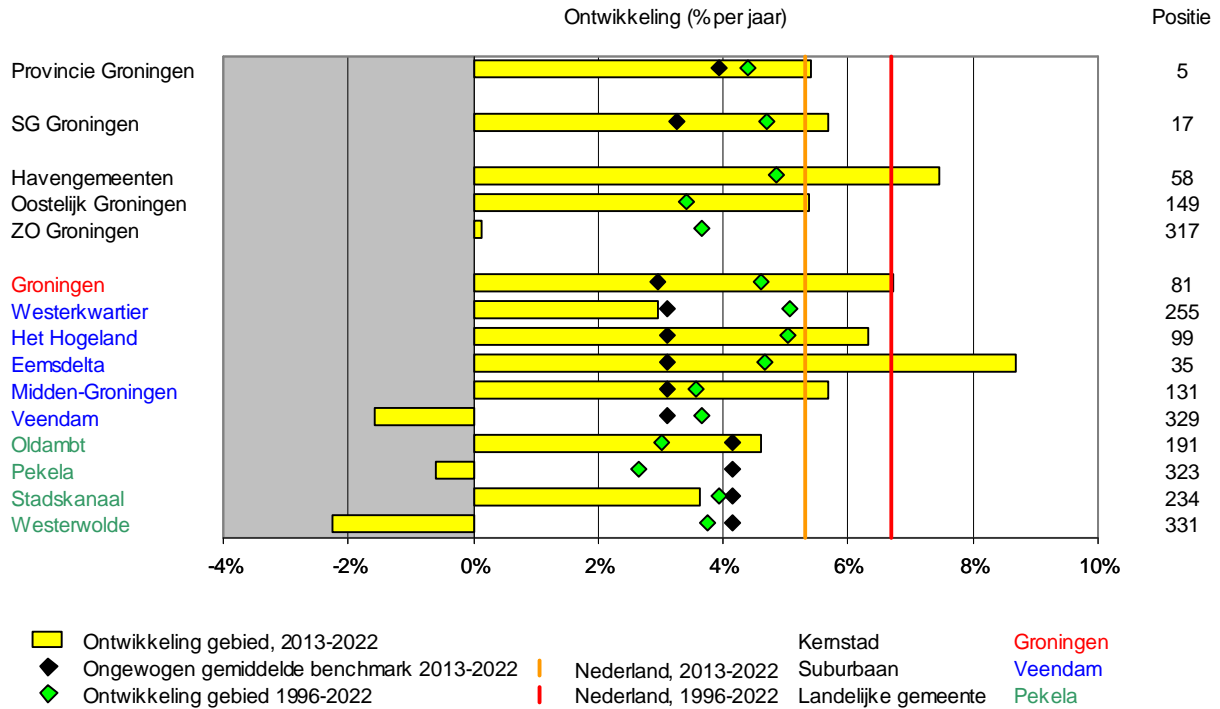
Figuur 6.7 Ontwikkeling starters per gebied, 2013-2022, Detailhandel/ reparatie

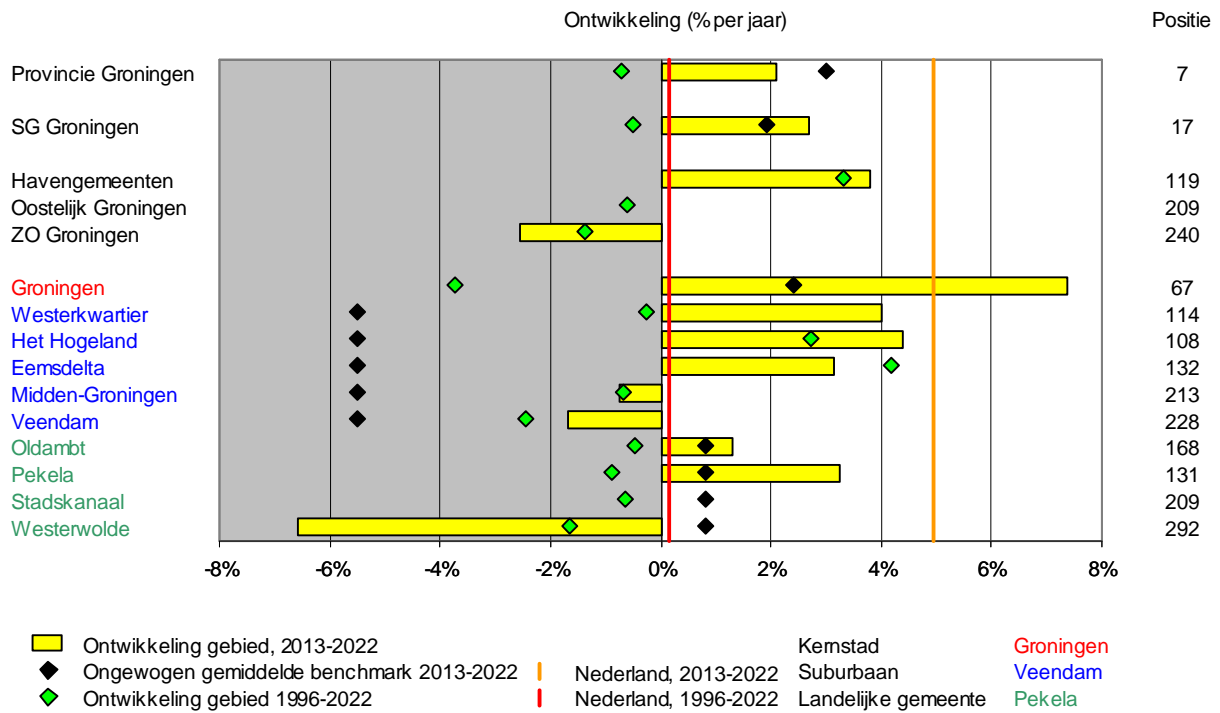
Figuur 6.8 Ontwikkeling starters per gebied, 2013-2022, Persoonlijke diensten

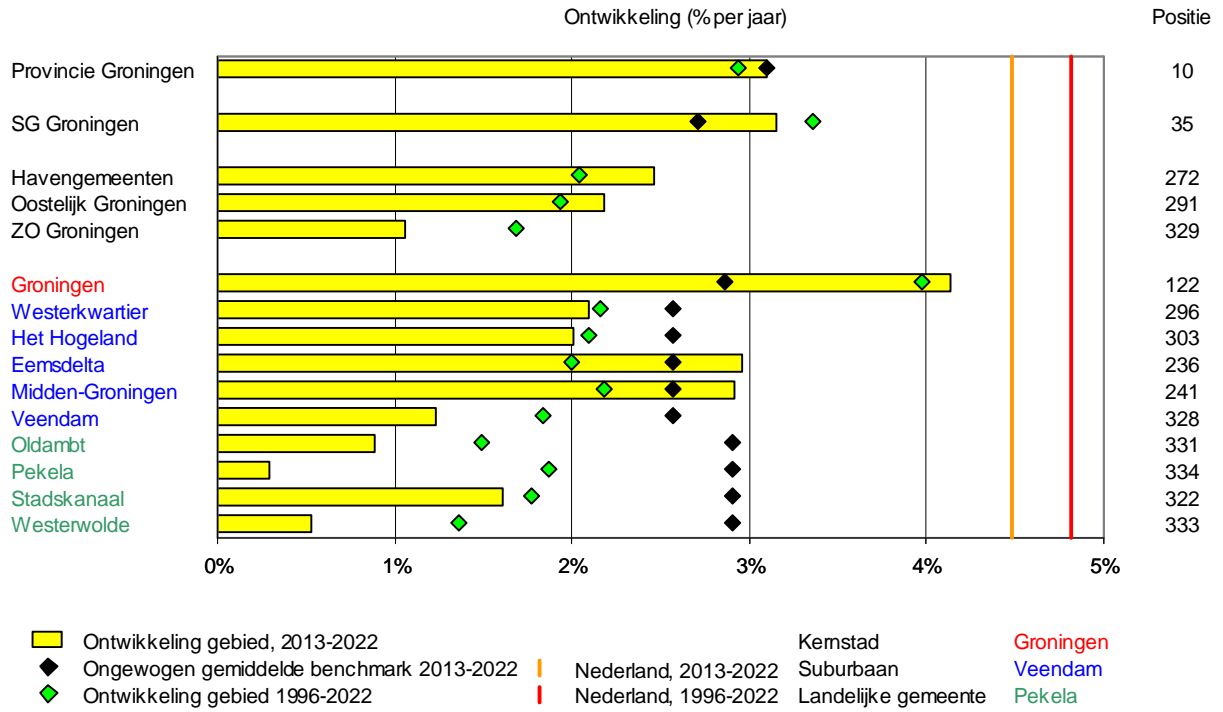
Figuur 6.9 Ontwikkeling starters per gebied, 2013-2022, Facilitaire diensten

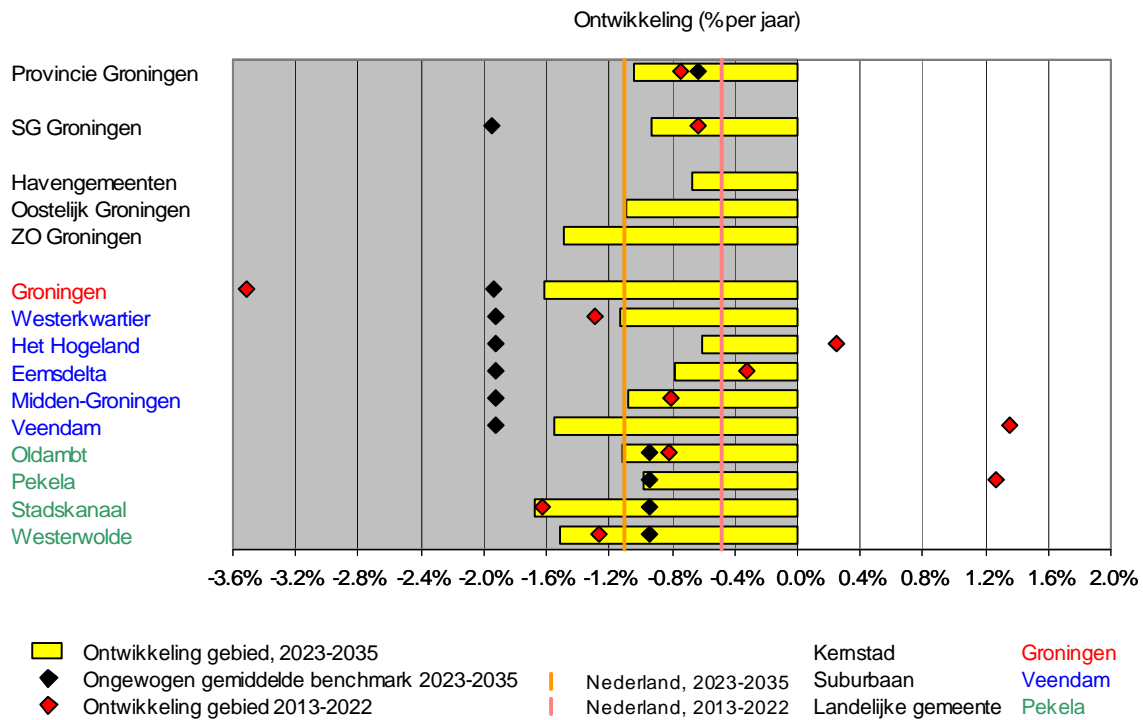
Figuur 6.10 Ontwikkeling starters per gebied, 2013-2022, Landbouw

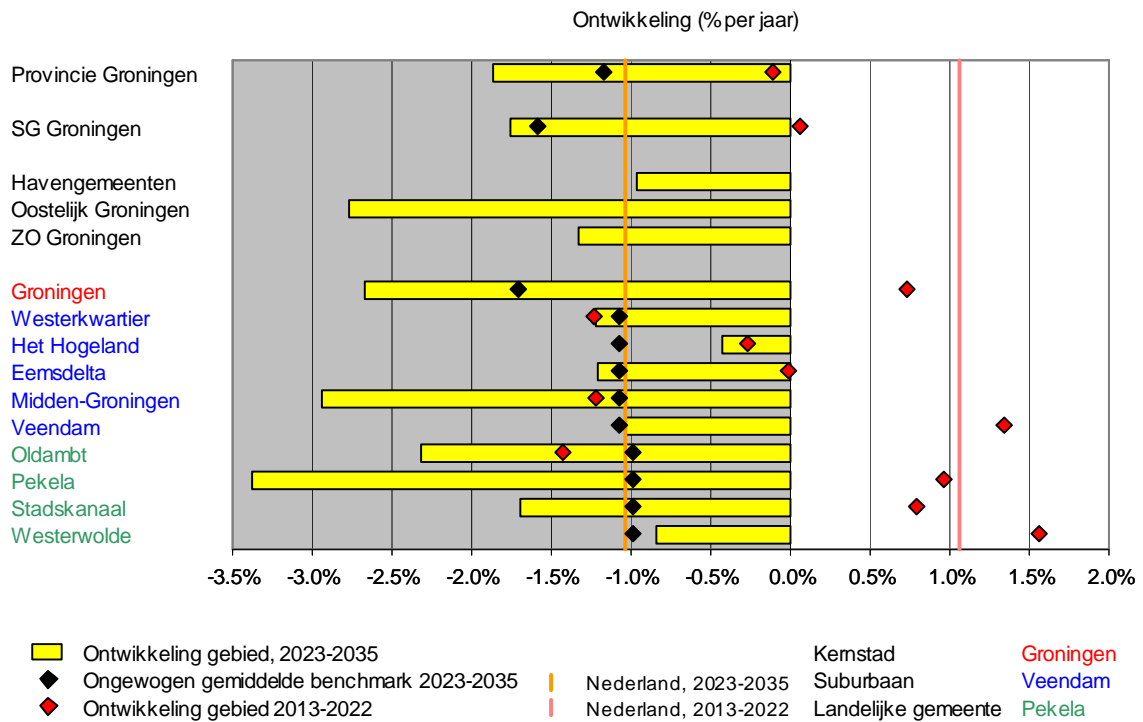
Figuur 6.11 Ontwikkeling starters per gebied, 2013-2022, Totaal

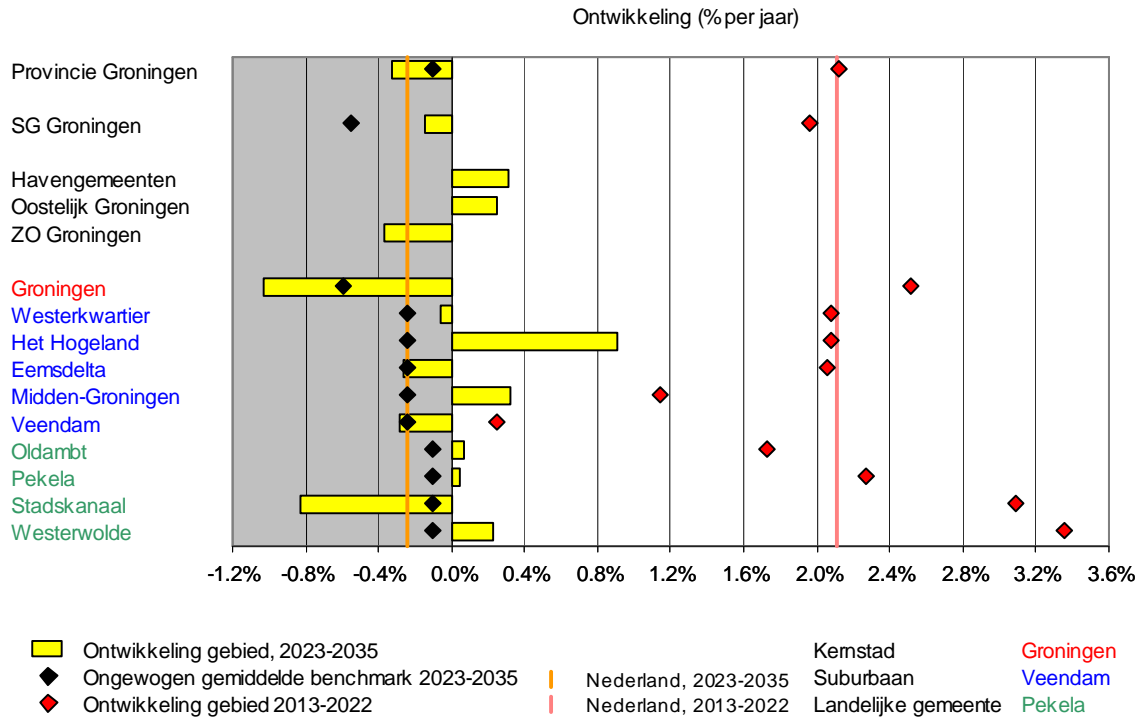
Figuur 7.1 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per gebied, 2023-2035, Landbouw

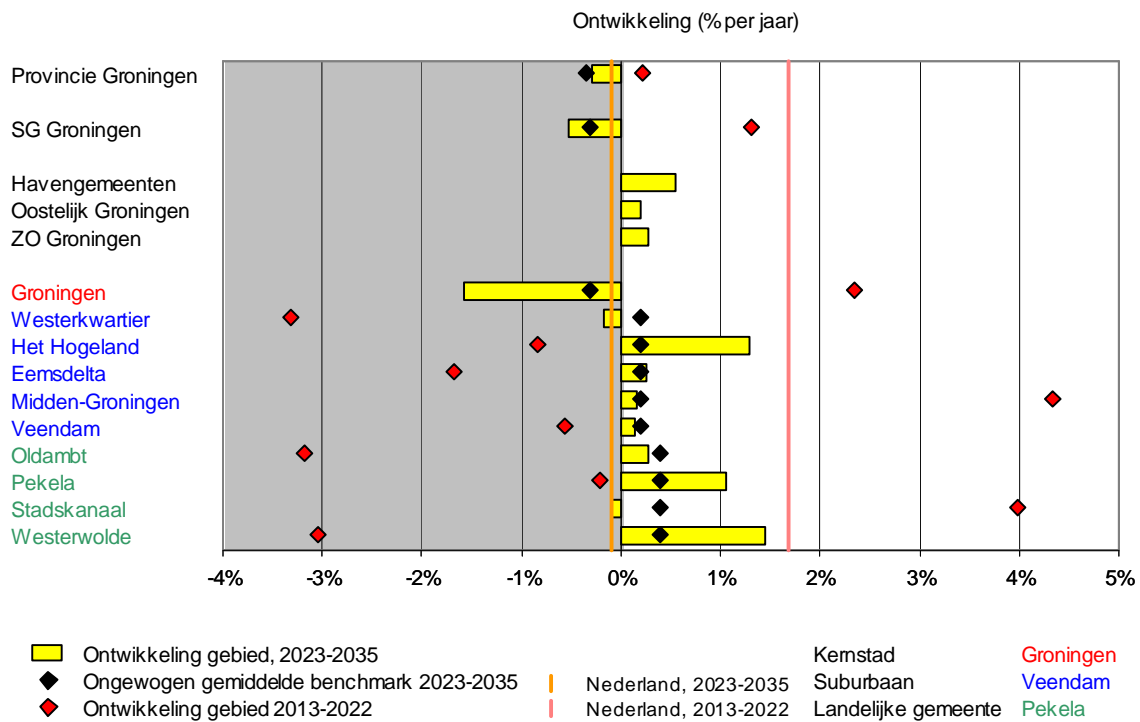
Figuur 7.2 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per gebied, 2023-2035, Industrie

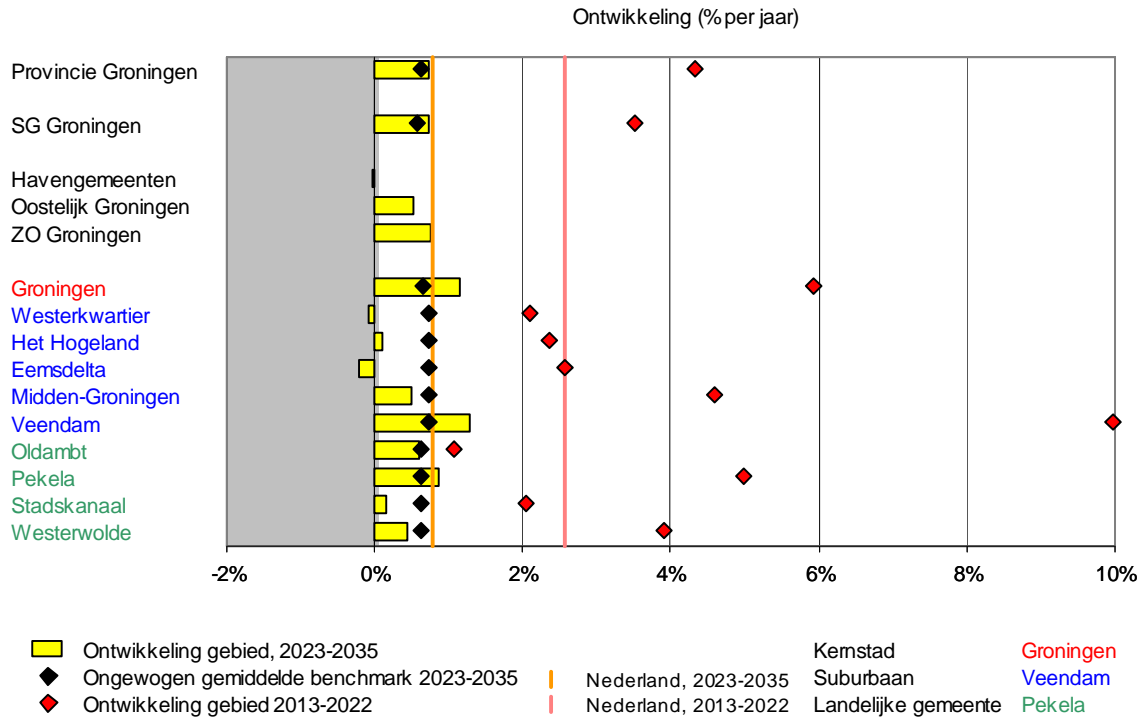
Figuur 7.3 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per gebied, 2023-2035, Bouwnijverheid

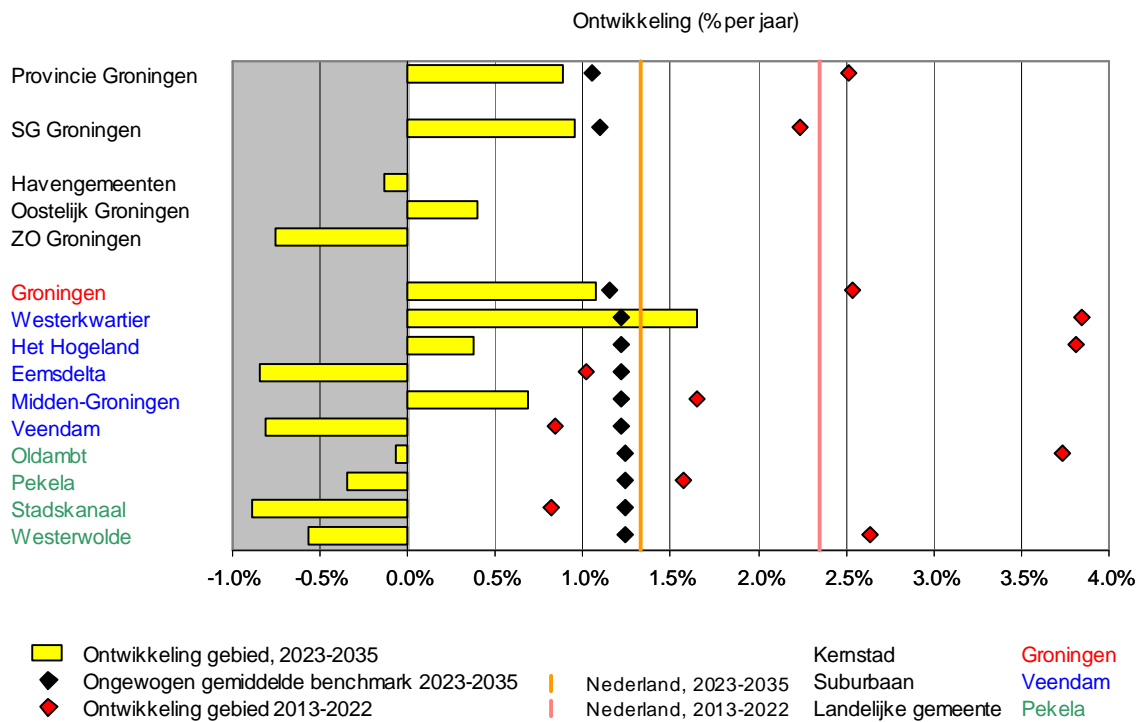
Figuur 7.4 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per gebied, 2023-2035, Transport

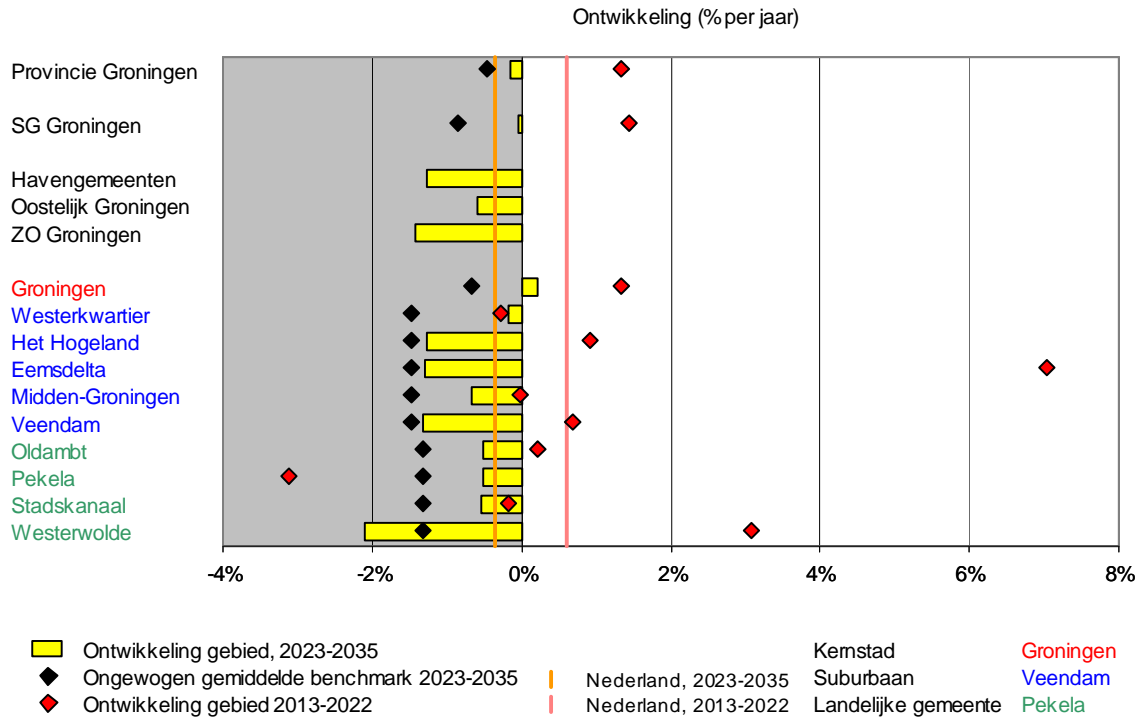
Figuur 7.5 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per gebied, 2023-2035, Groothandel

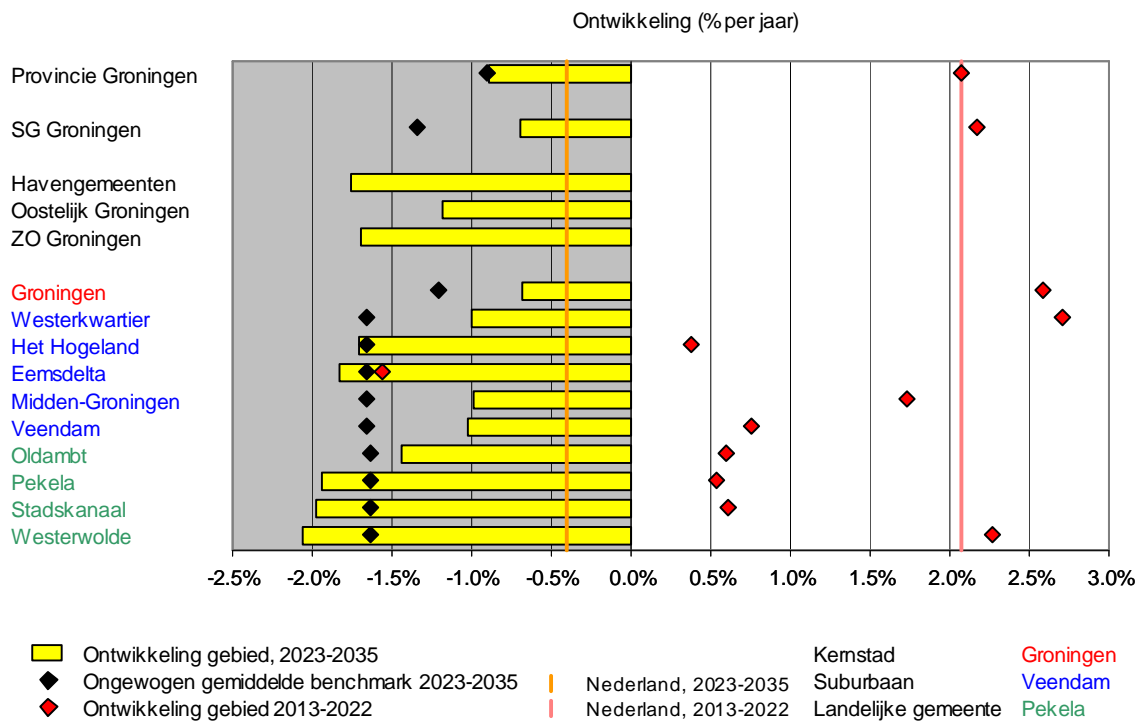
Figuur 7.6 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per gebied, 2023-2035, Kennisdiensten

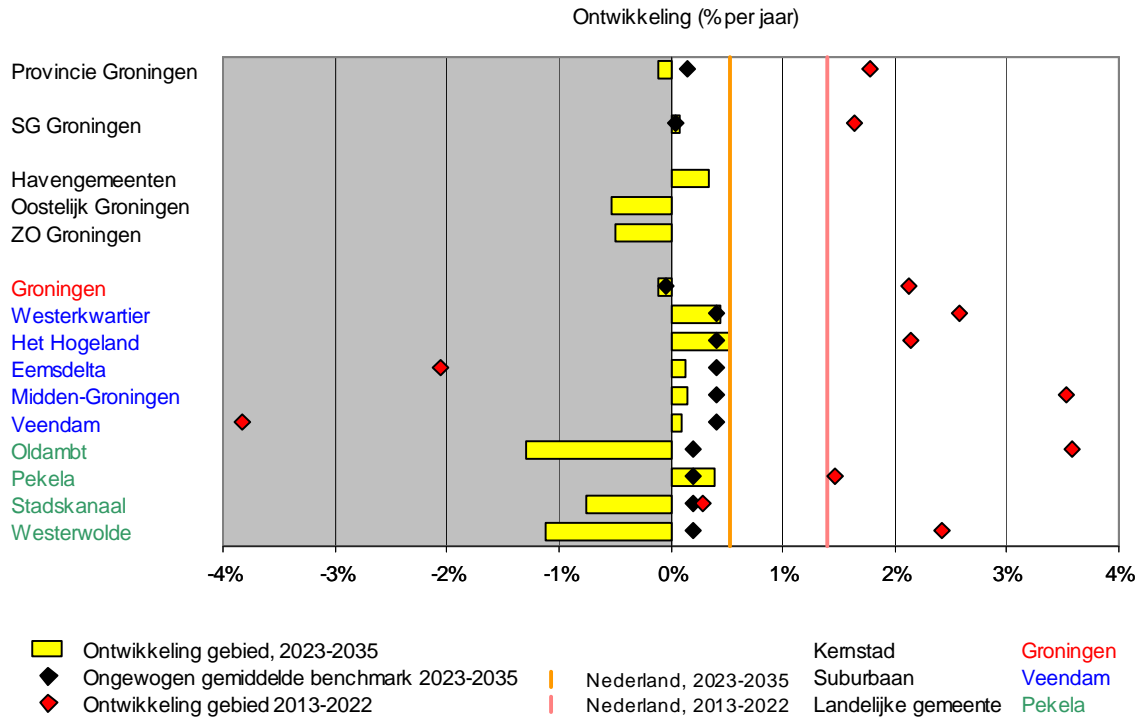
Figuur 7.7 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per gebied, 2023-2035, Openbaar bestuur

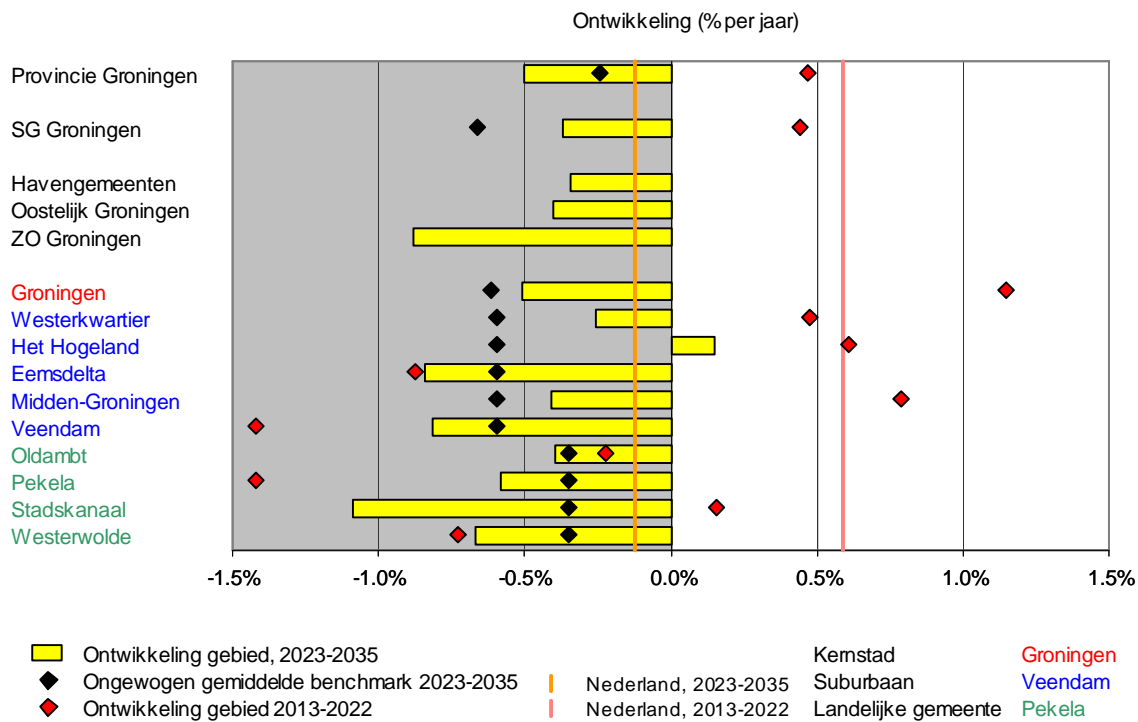
Figuur 7.8 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per gebied, 2023-2035, Onderwijs

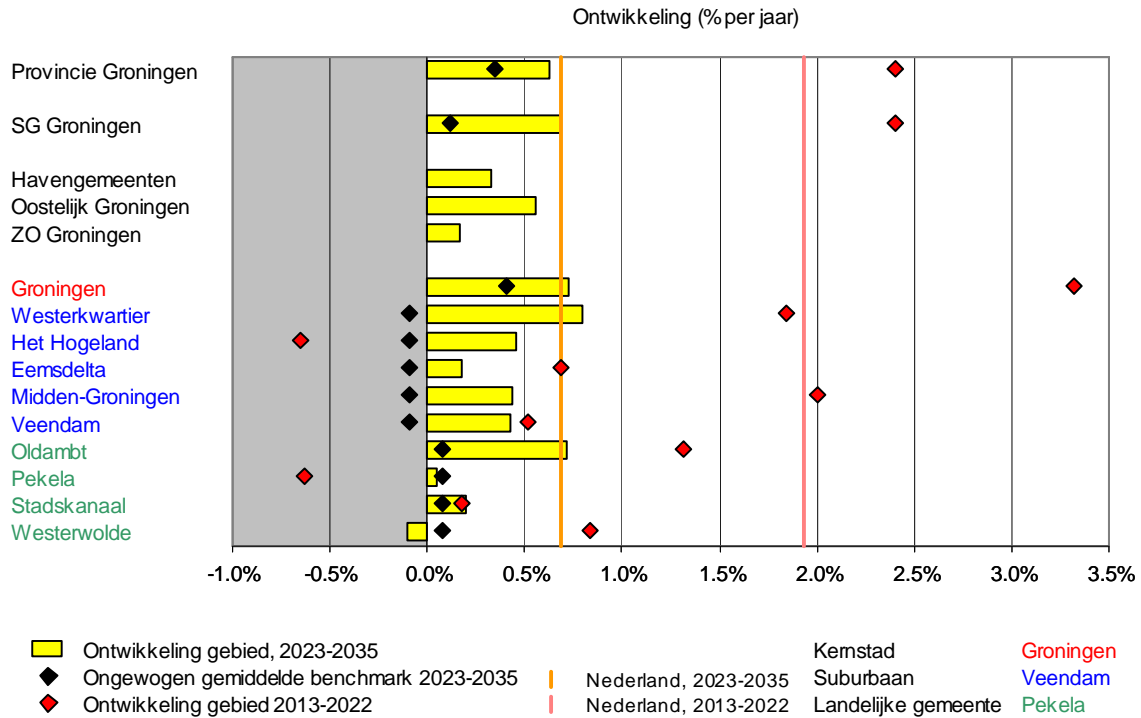
Figuur 7.9 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per gebied, 2023-2035, Zorg en welzijn

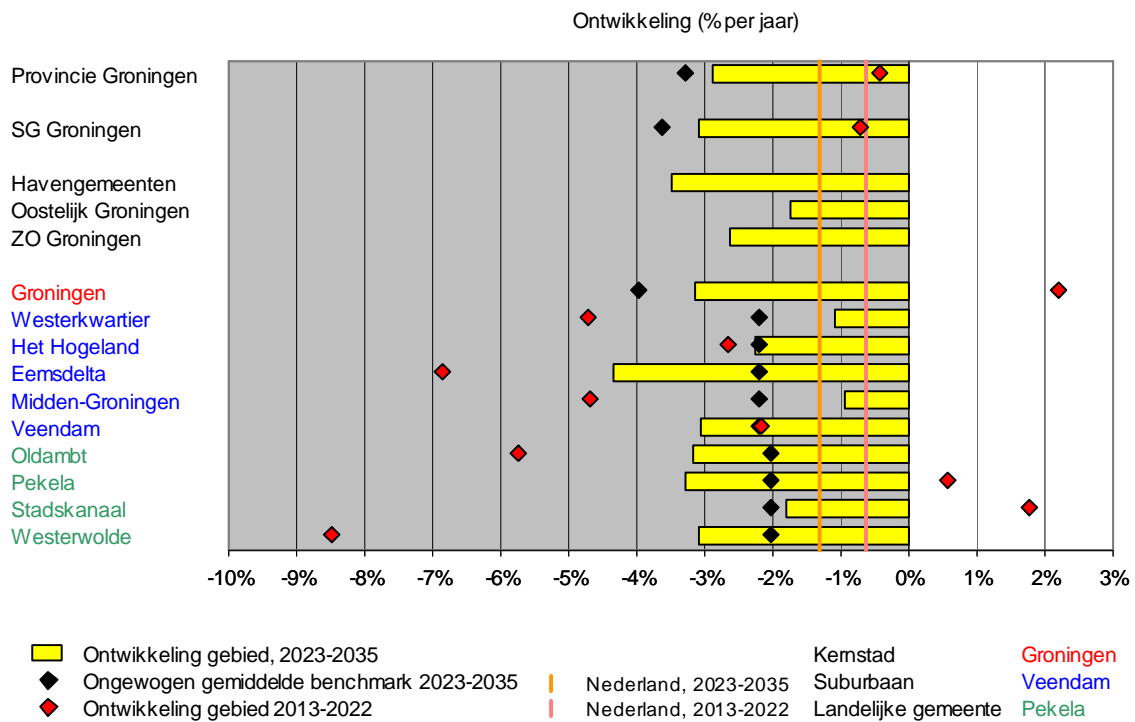
Figuur 7.10 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per gebied, 2023-2035, Detailhandel

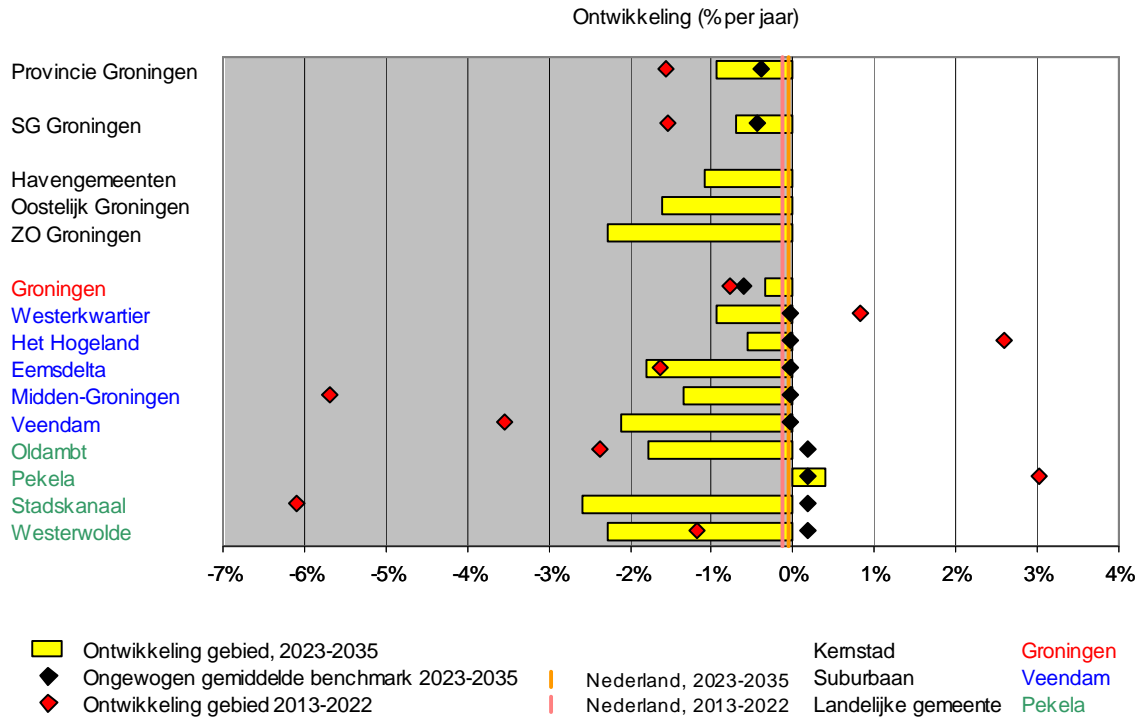
Figuur 7.11 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per gebied, 2023-2035, Vrijtijdsactiviteiten

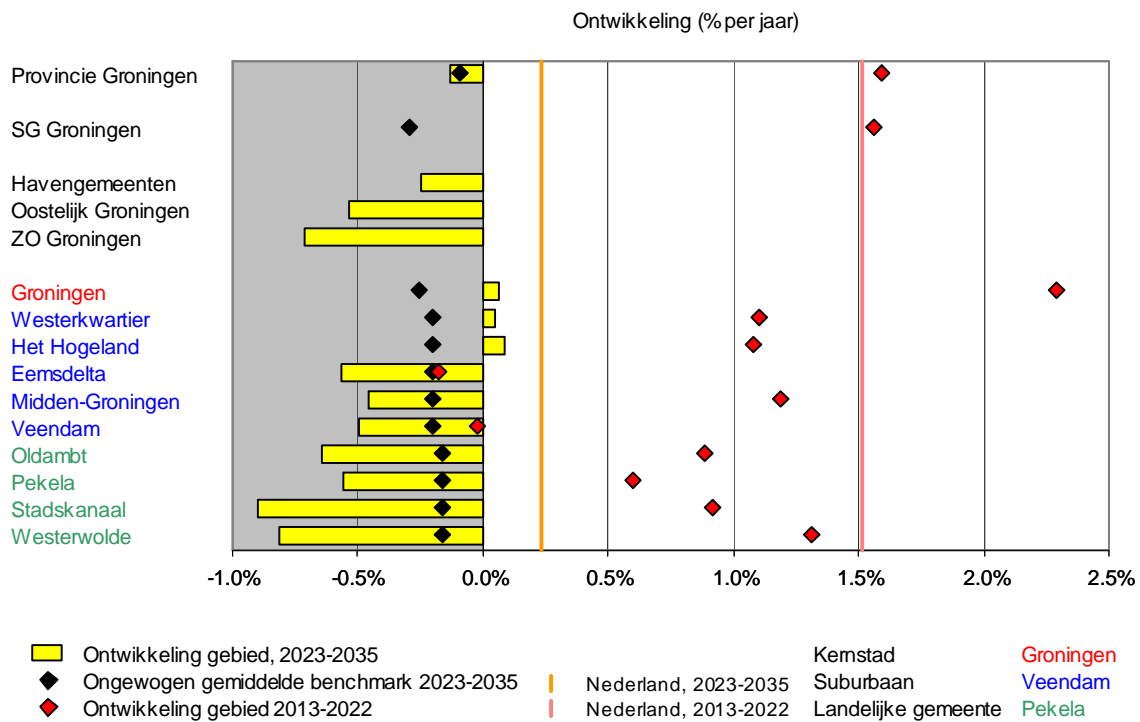
Figuur 7.12 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per gebied, 2023-2035, Financiële diensten

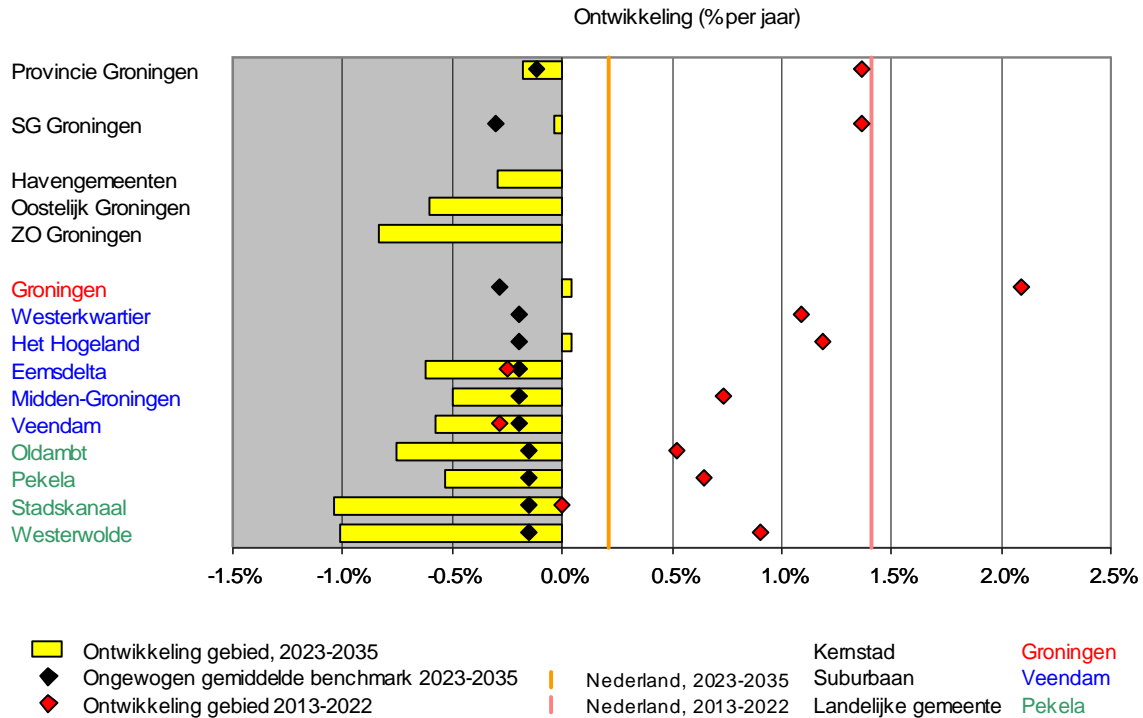
Figuur 7.13 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per gebied, 2023-2035, Ambulante activiteiten

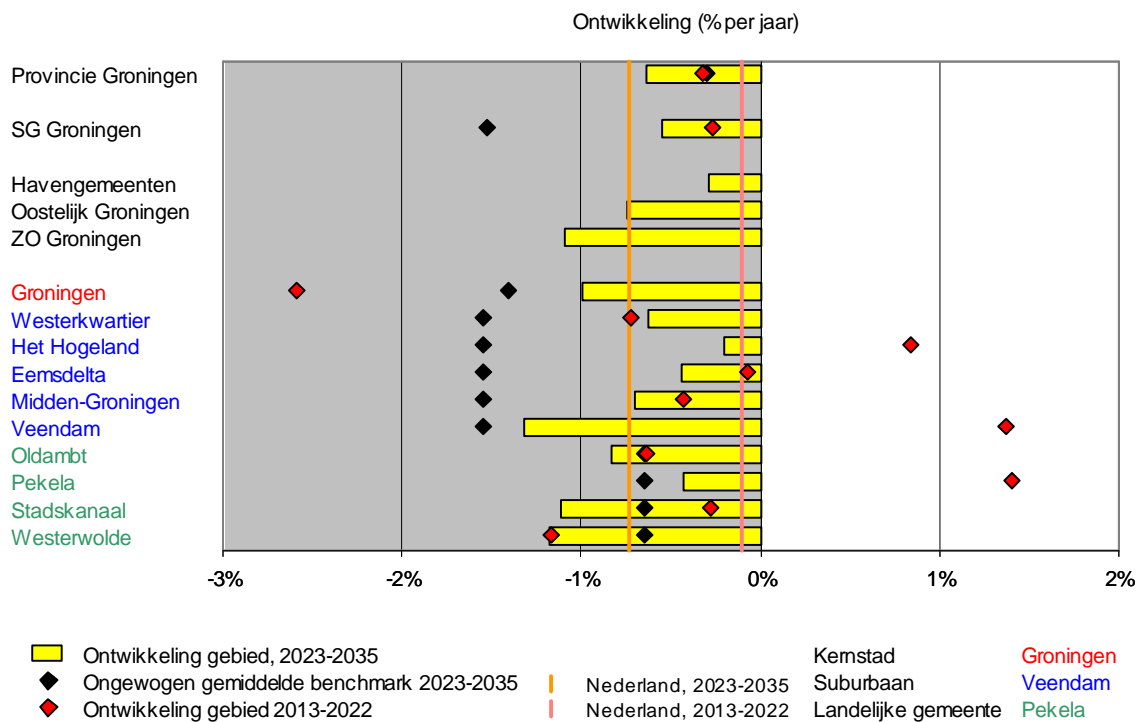
Figuur 7.14 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per gebied, 2023-2035, Totaal exclusief ambulanten

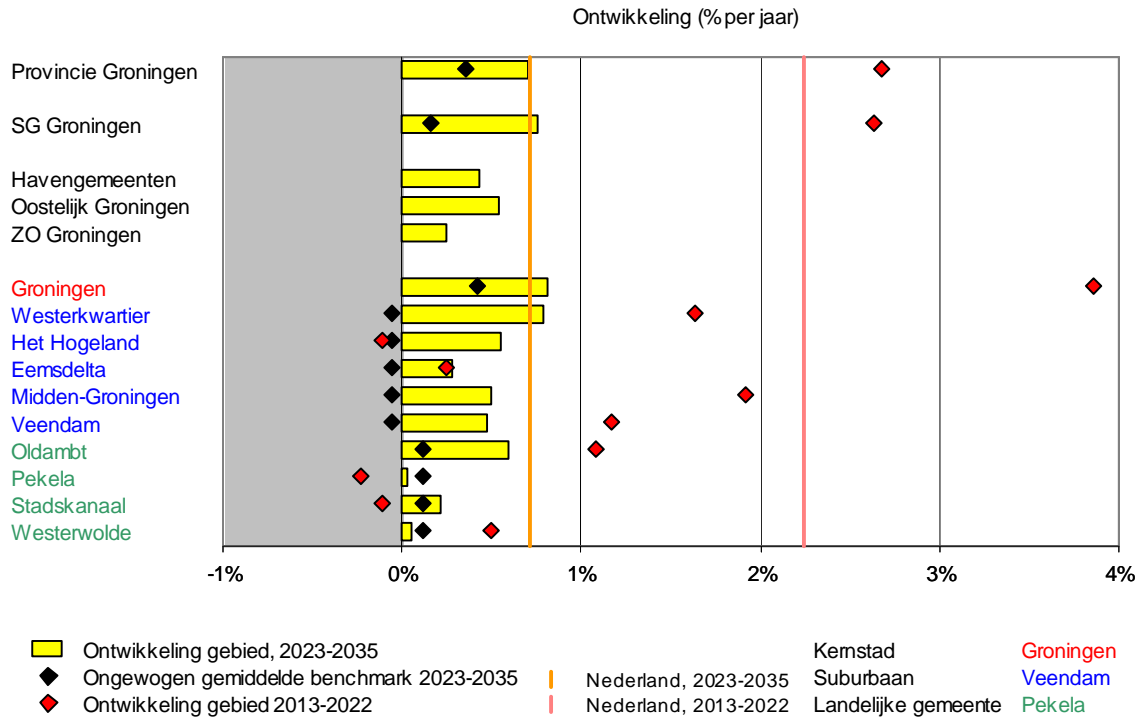
Figuur 7.15 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per gebied, 2023-2035, Totaal

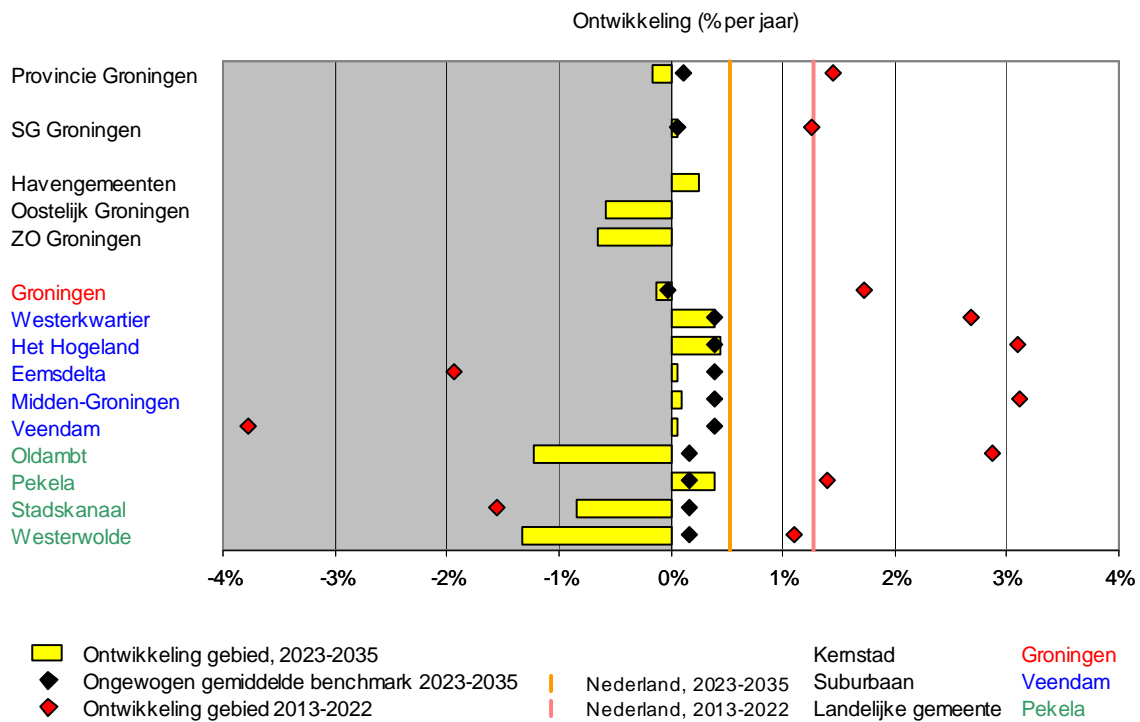
Figuur 7.16 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per gebied, 2023-2035, Agrarische sector

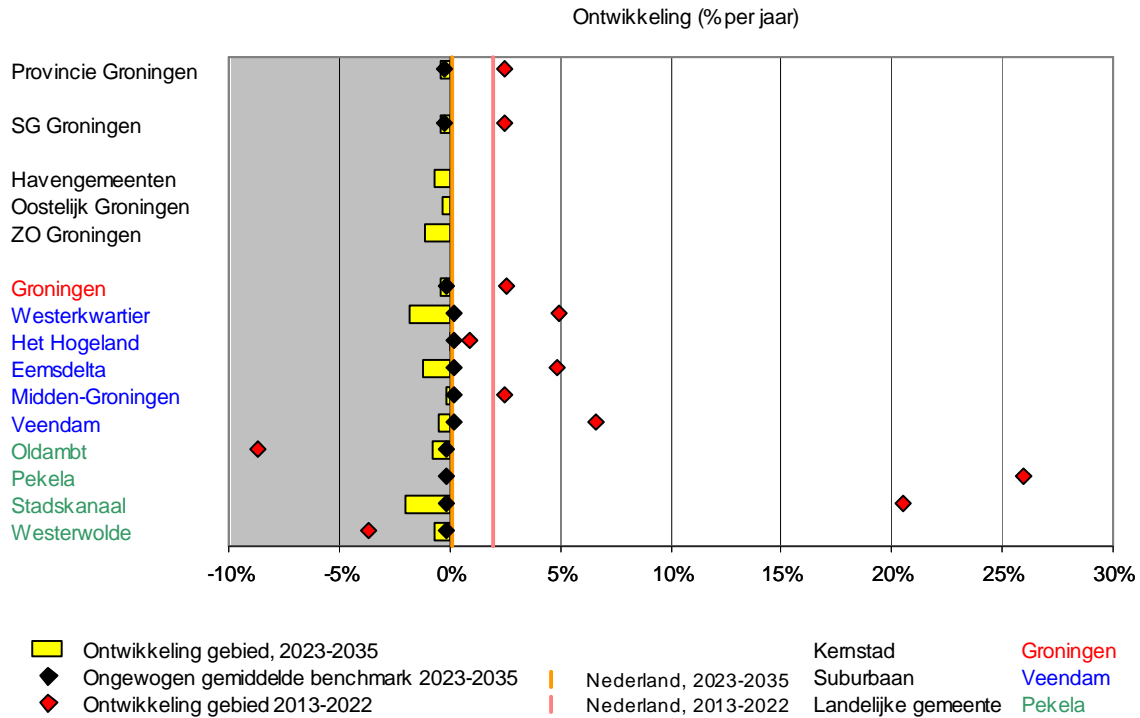
Figuur 7.17 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per gebied, 2023-2035, Vrijtijdseconomie

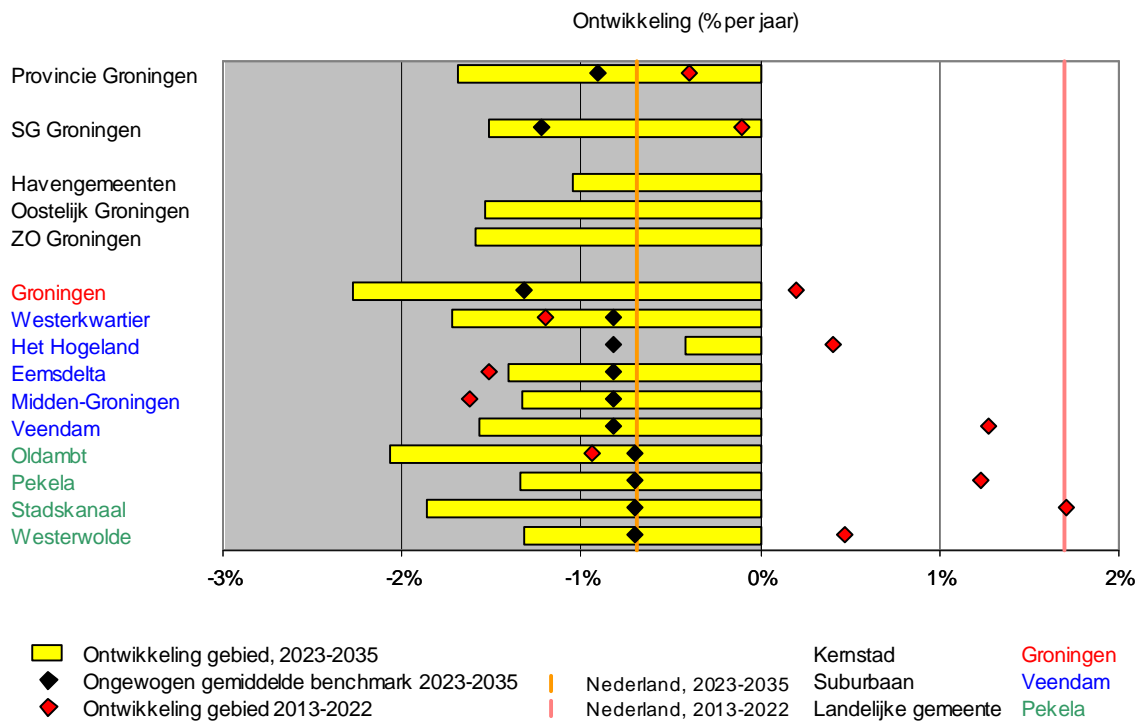
Figuur 7.18 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per gebied, 2023-2035, Zorg en welzijn

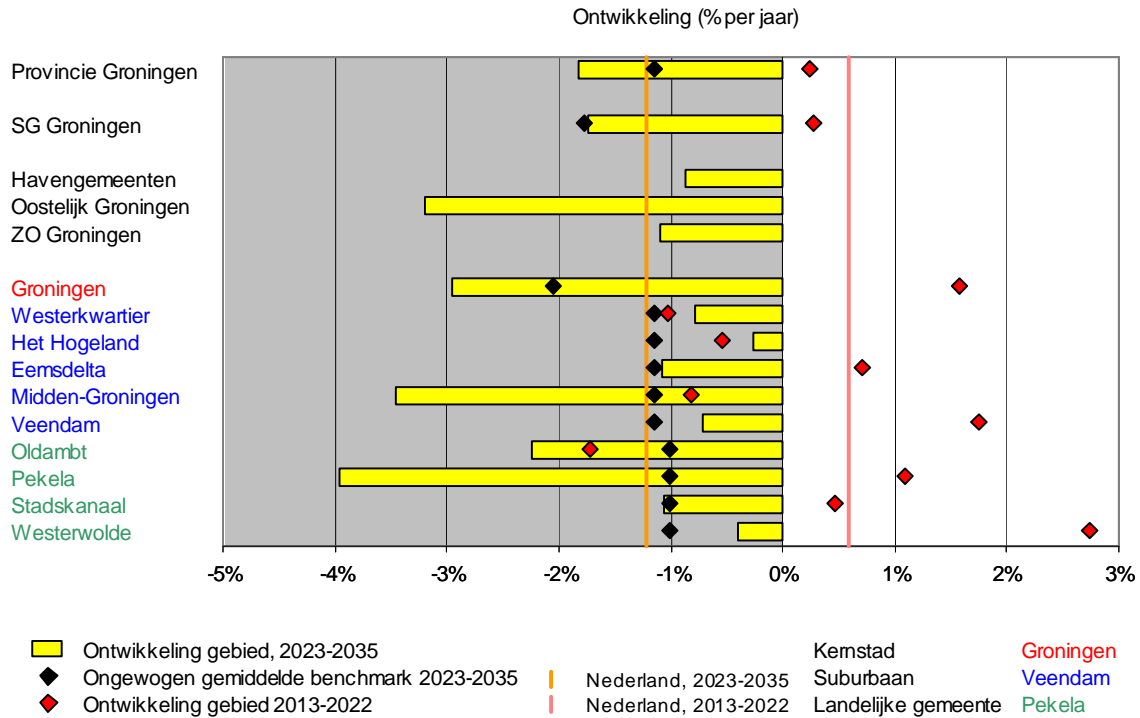
Figuur 7.19 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per gebied, 2023-2035, Medisch cluster

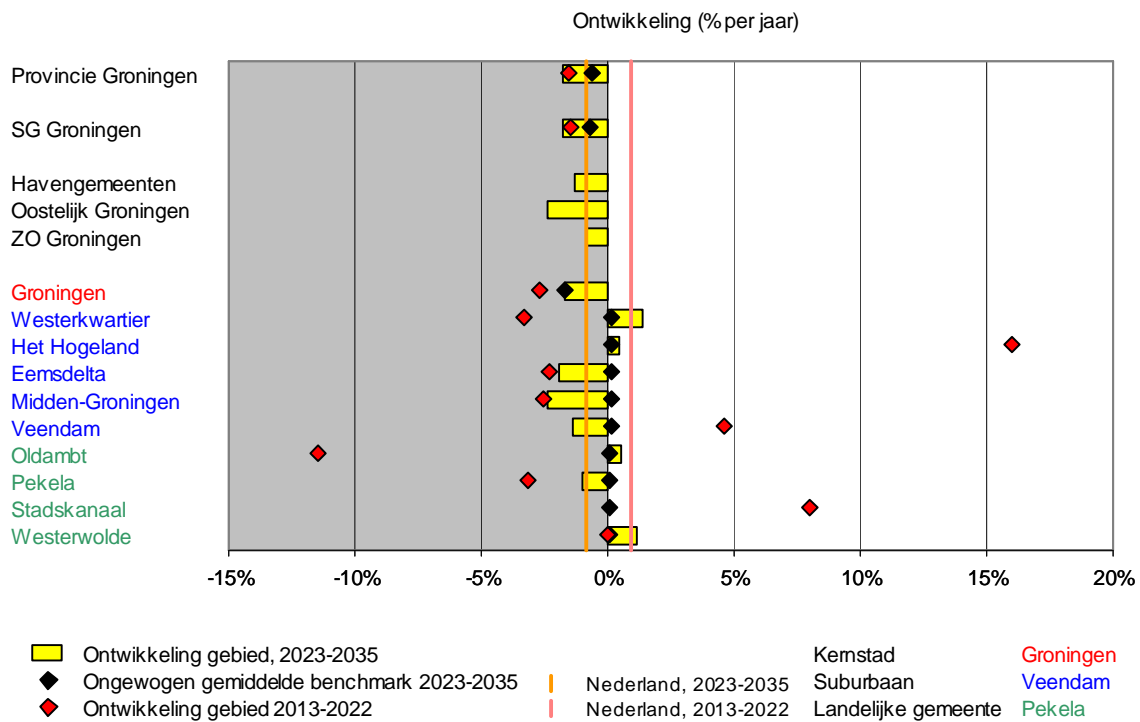
Figuur 7.20 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per gebied, 2023-2035, Maakindustrie

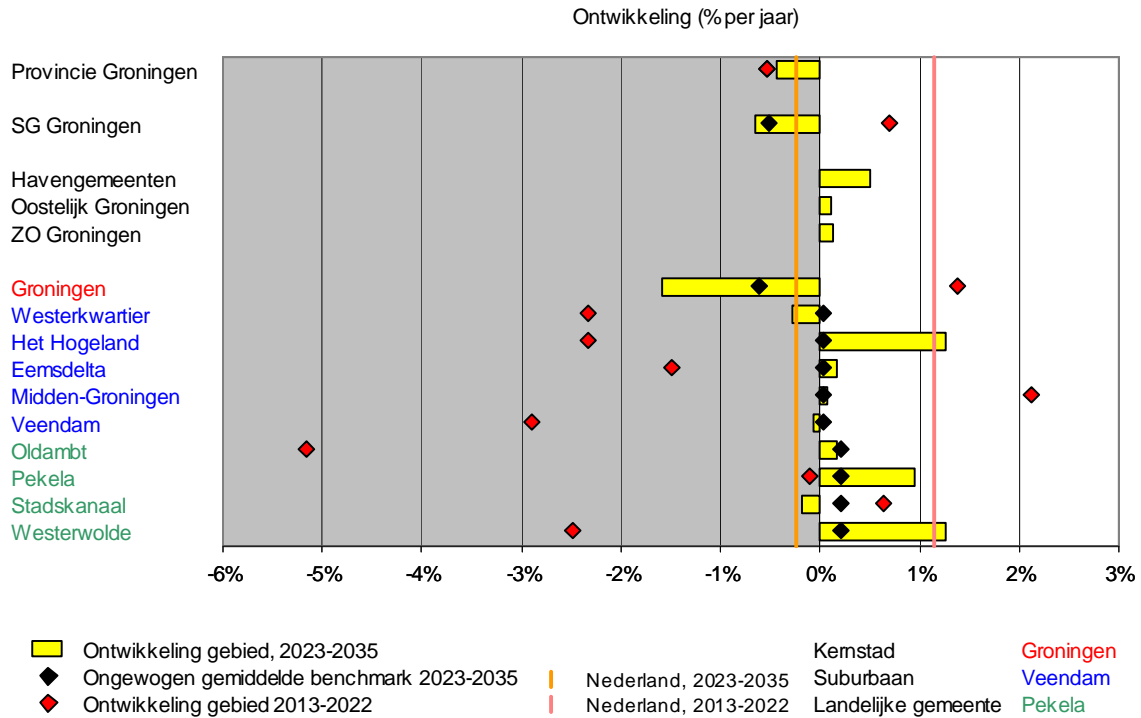
Figuur 7.21 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per gebied, 2023-2035, Procesindustrie

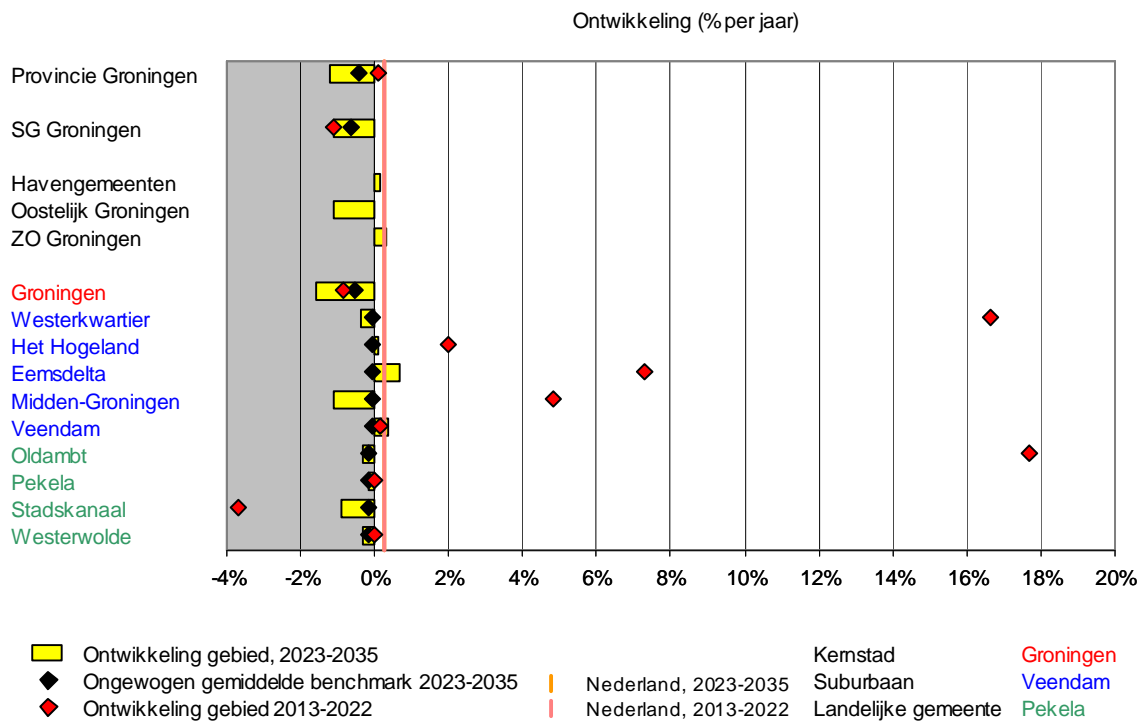
Figuur 7.22 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per gebied, 2023-2035, Scheepsbouw

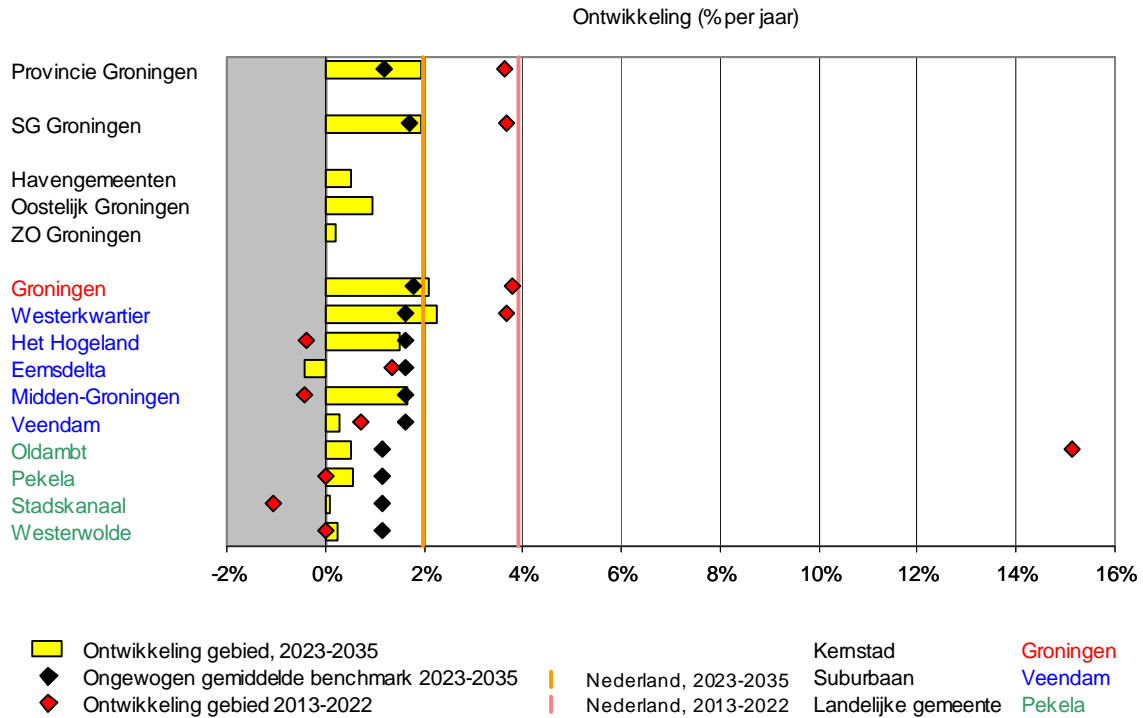
Figuur 7.23 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per gebied, 2023-2035, Transport

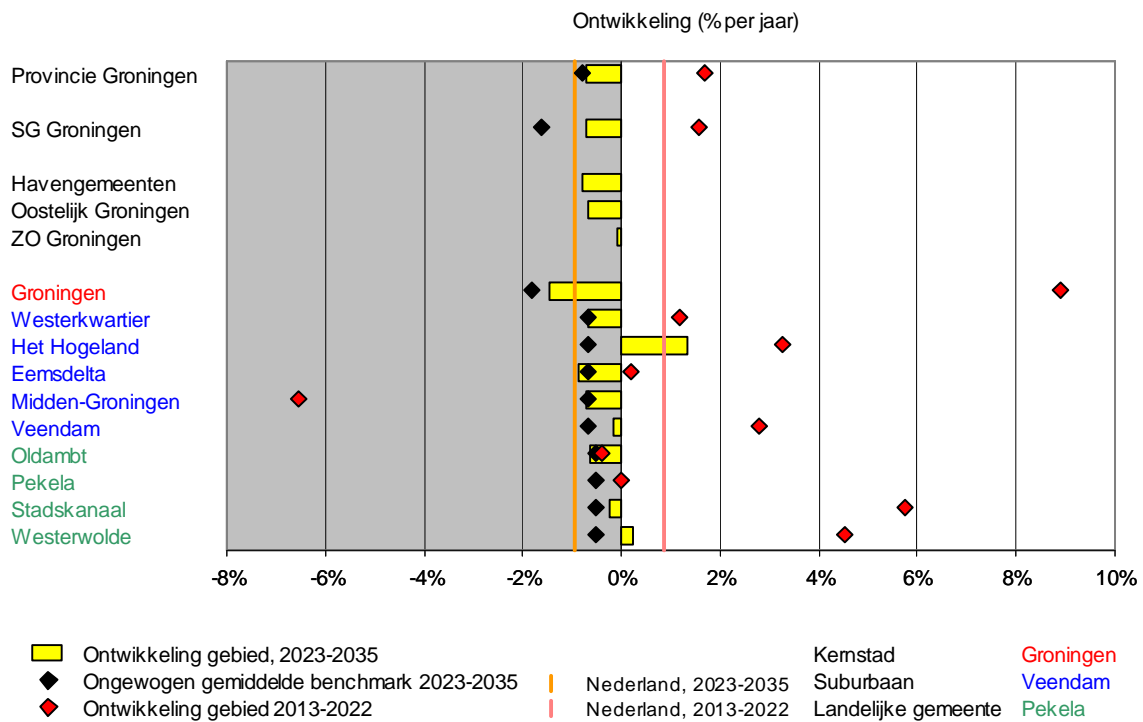
Figuur 7.24 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per gebied, 2023-2035, Energie

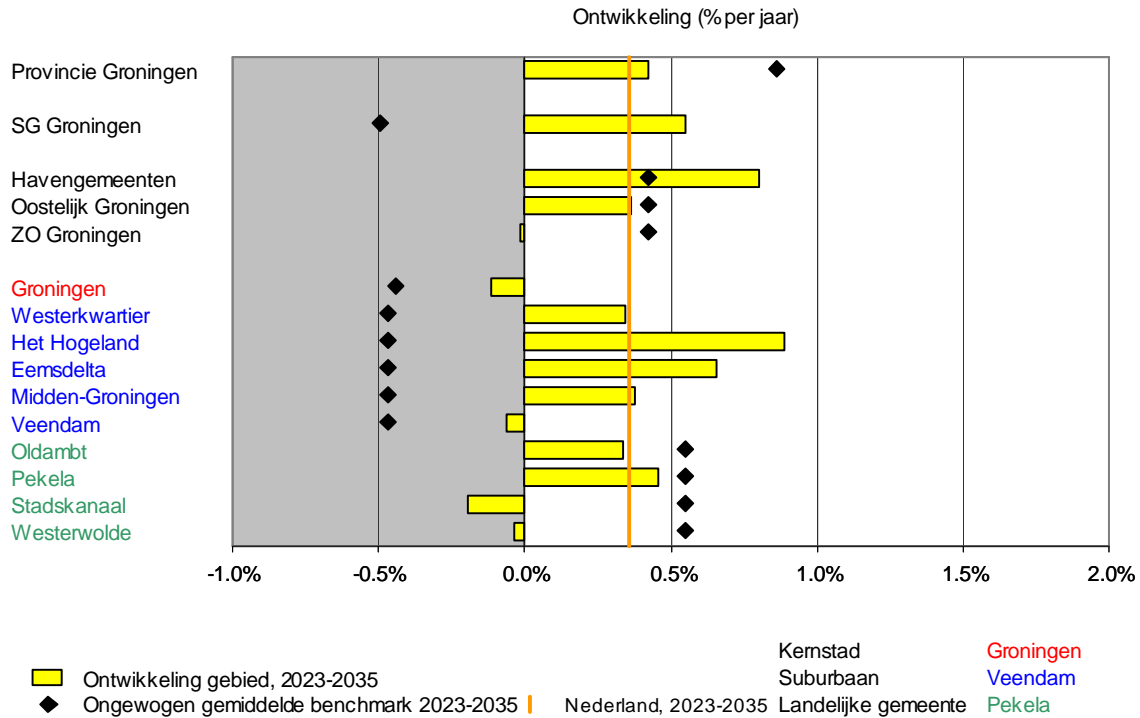
Figuur 7.25 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per gebied, 2023-2035, ICT

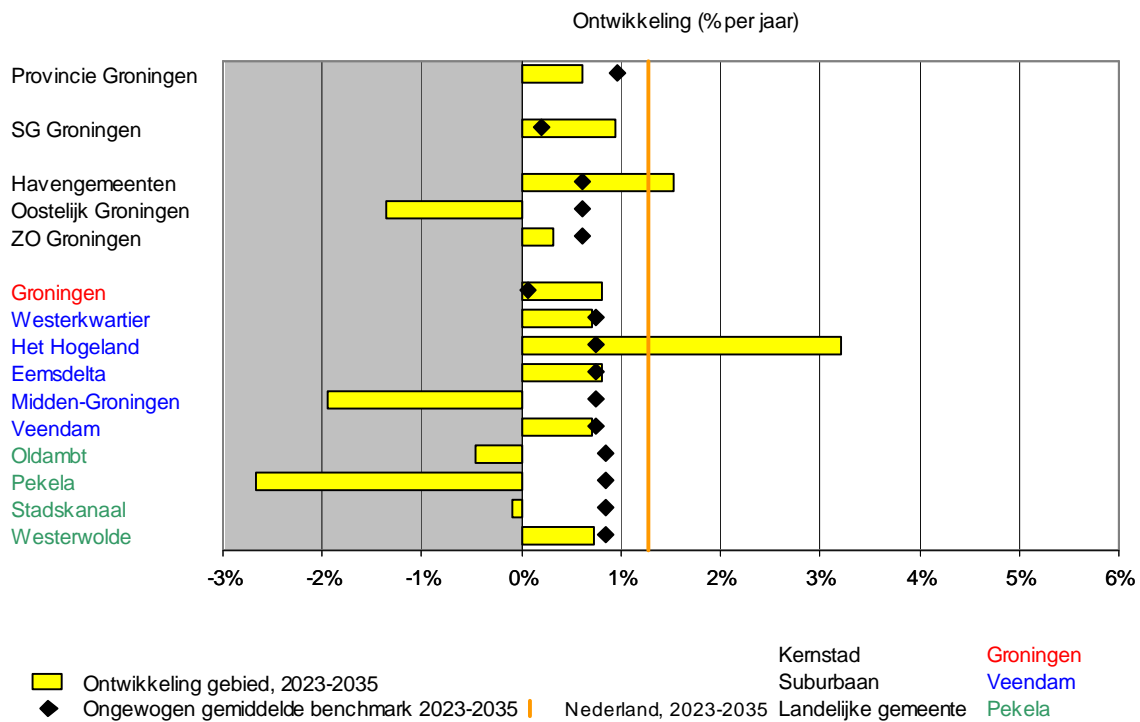
Figuur 7.26 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per gebied, 2023-2035, Chemie

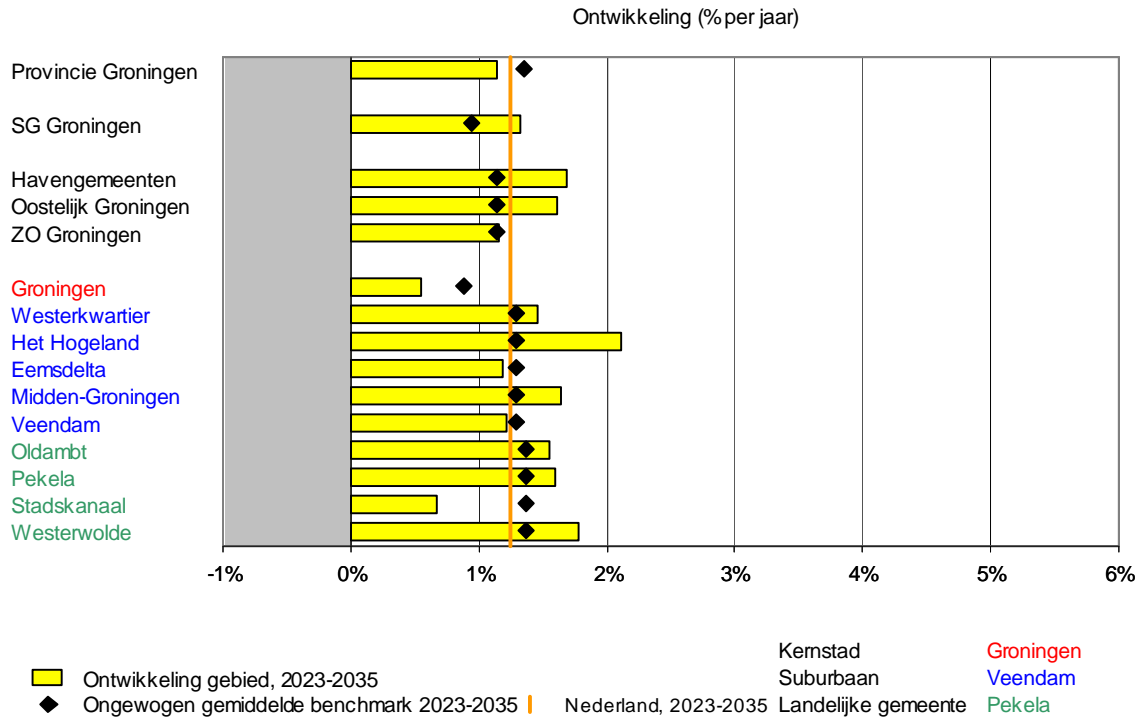
Figuur 8.1 Ontwikkeling toegevoegde waarde per gebied, 2023-2035, Landbouw

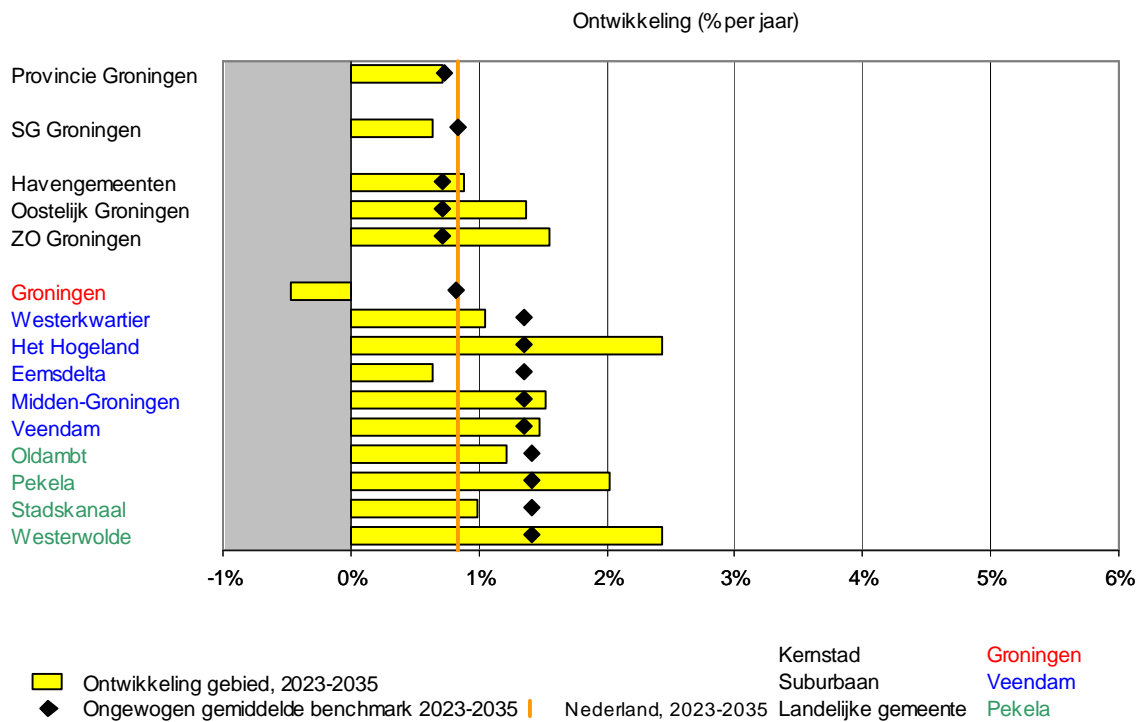
Figuur 8.2 Ontwikkeling toegevoegde waarde per gebied, 2023-2035, Industrie

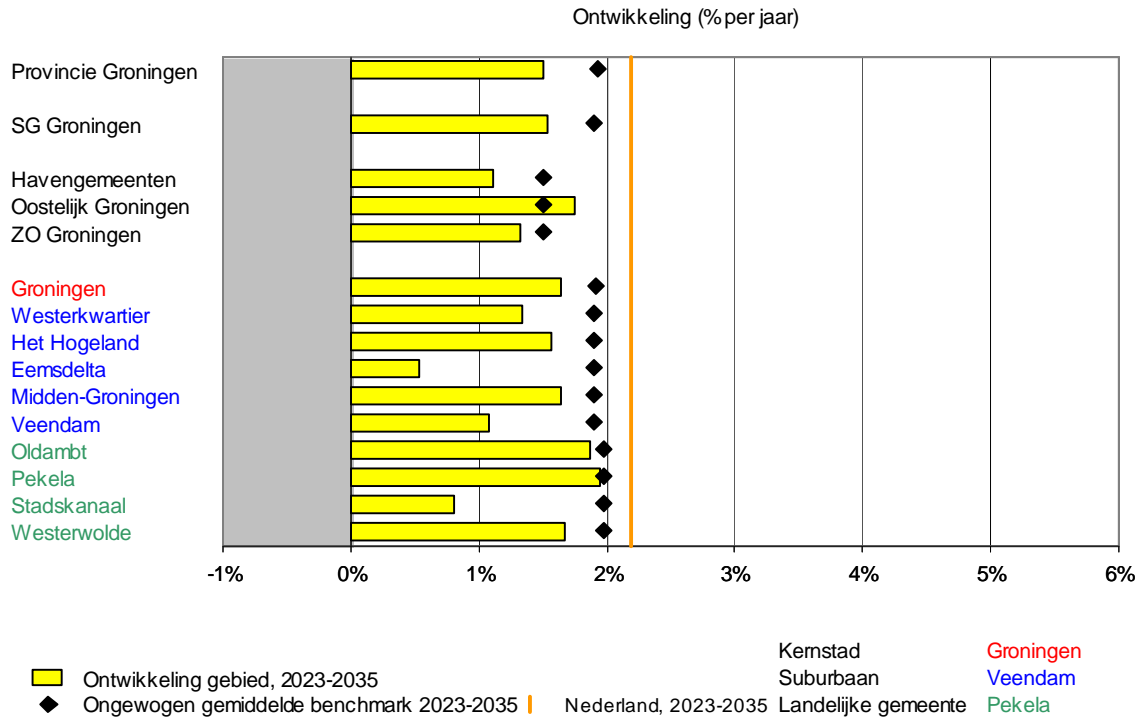
Figuur 8.3 Ontwikkeling toegevoegde waarde per gebied, 2023-2035, Bouwnijverheid

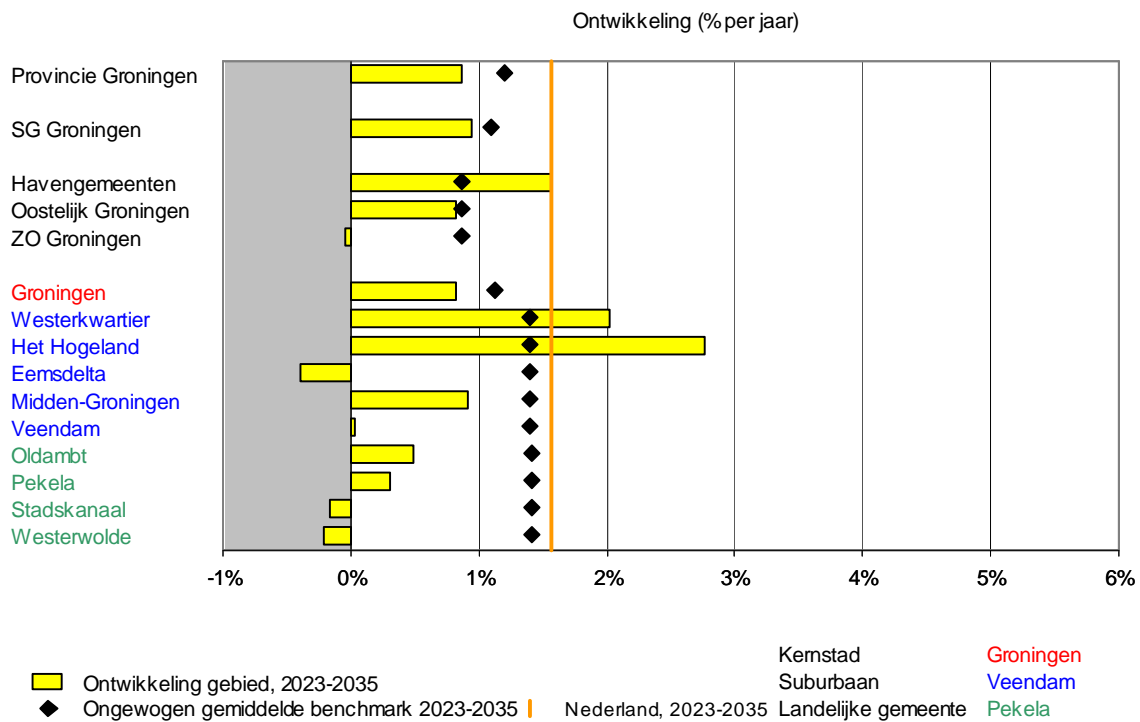
Figuur 8.4 Ontwikkeling toegevoegde waarde per gebied, 2023-2035, Transport

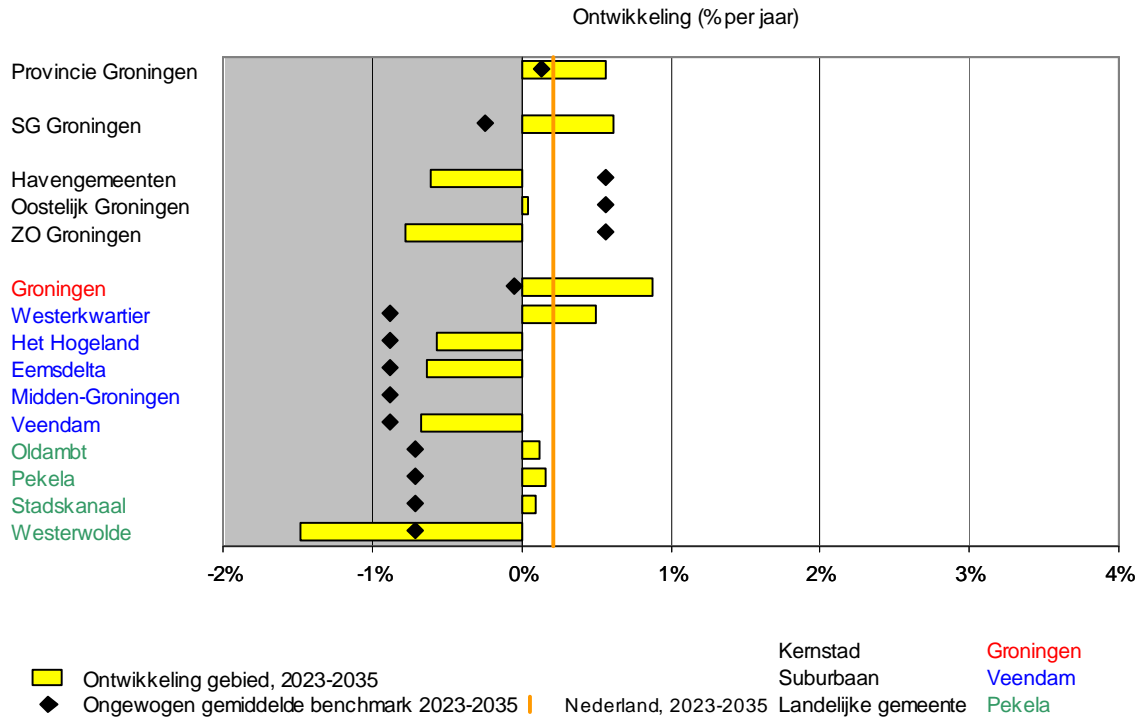
Figuur 8.5 Ontwikkeling toegevoegde waarde per gebied, 2023-2035, Groothandel

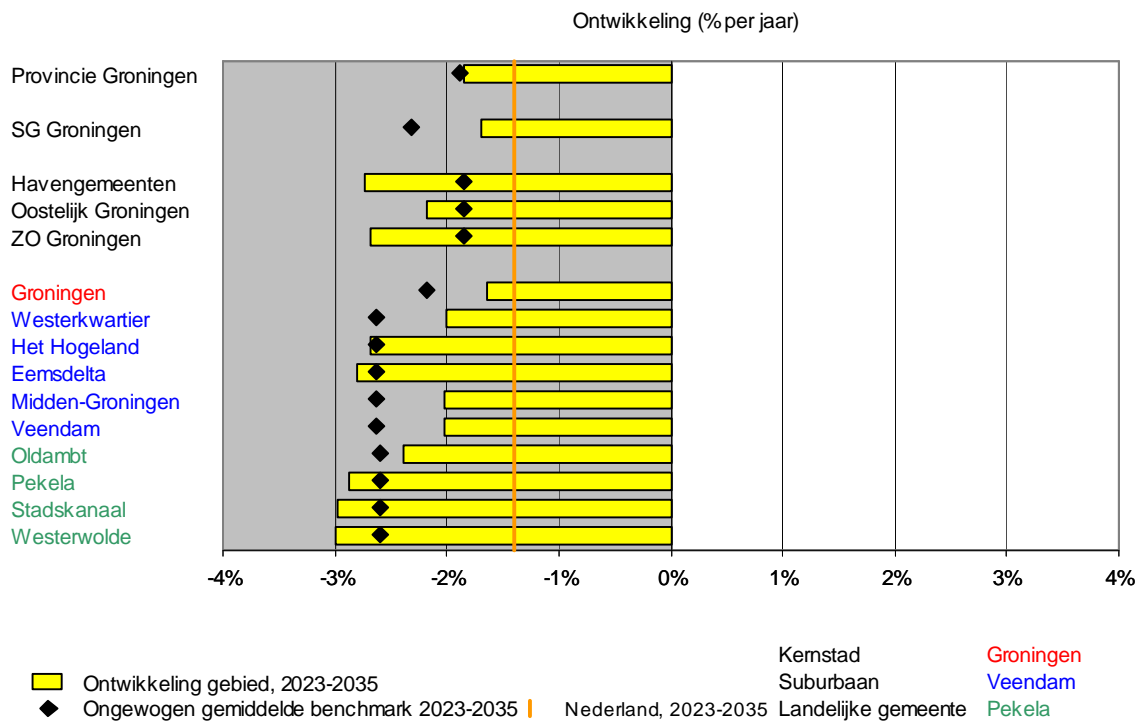
Figuur 8.6 Ontwikkeling toegevoegde waarde per gebied, 2023-2035, Kennisdiensten

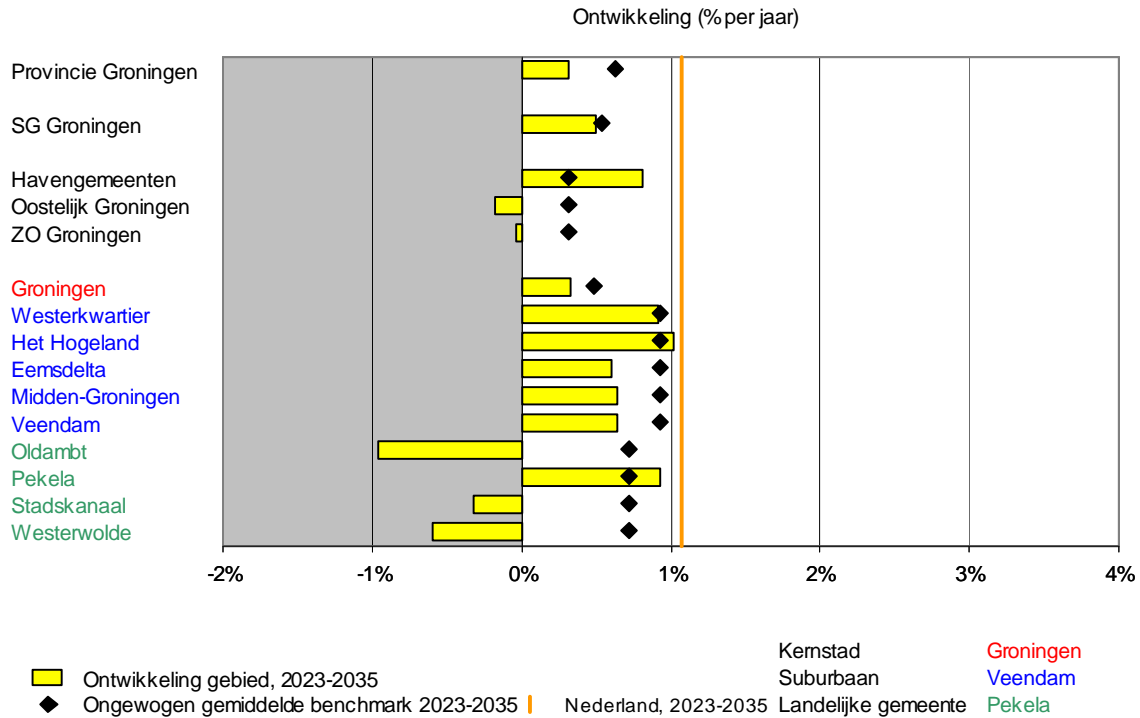
Figuur 8.7 Ontwikkeling toegevoegde waarde per gebied, 2023-2035, Openbaar bestuur

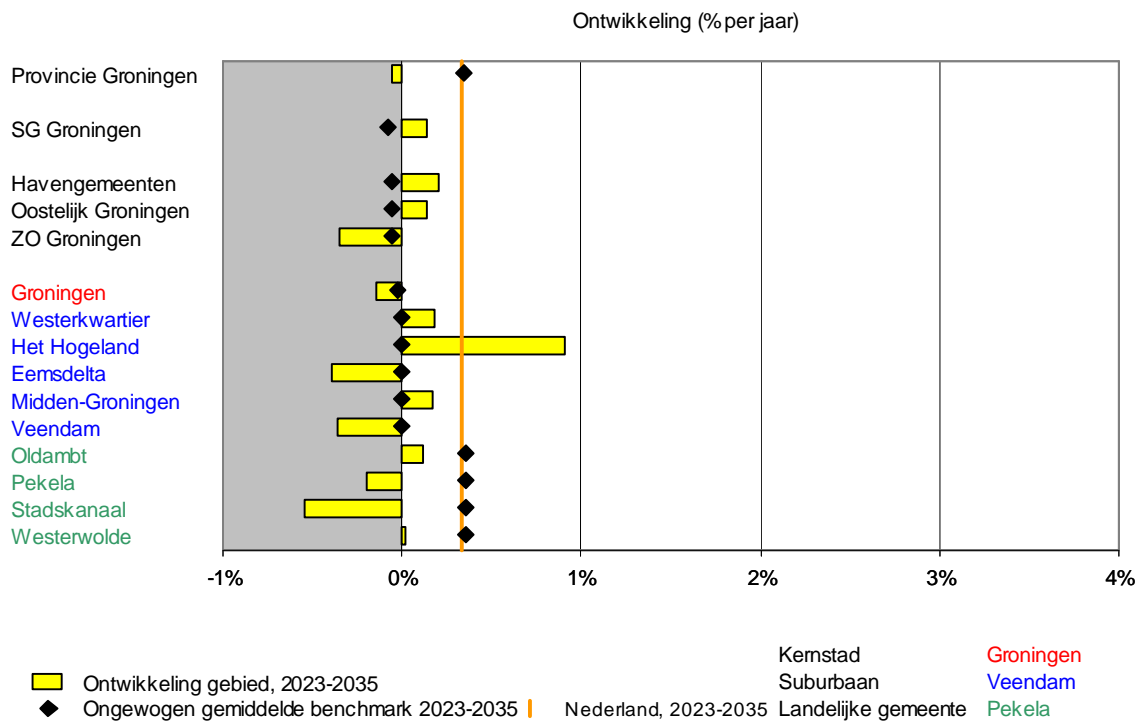
Figuur 8.8 Ontwikkeling toegevoegde waarde per gebied, 2023-2035, Onderwijs

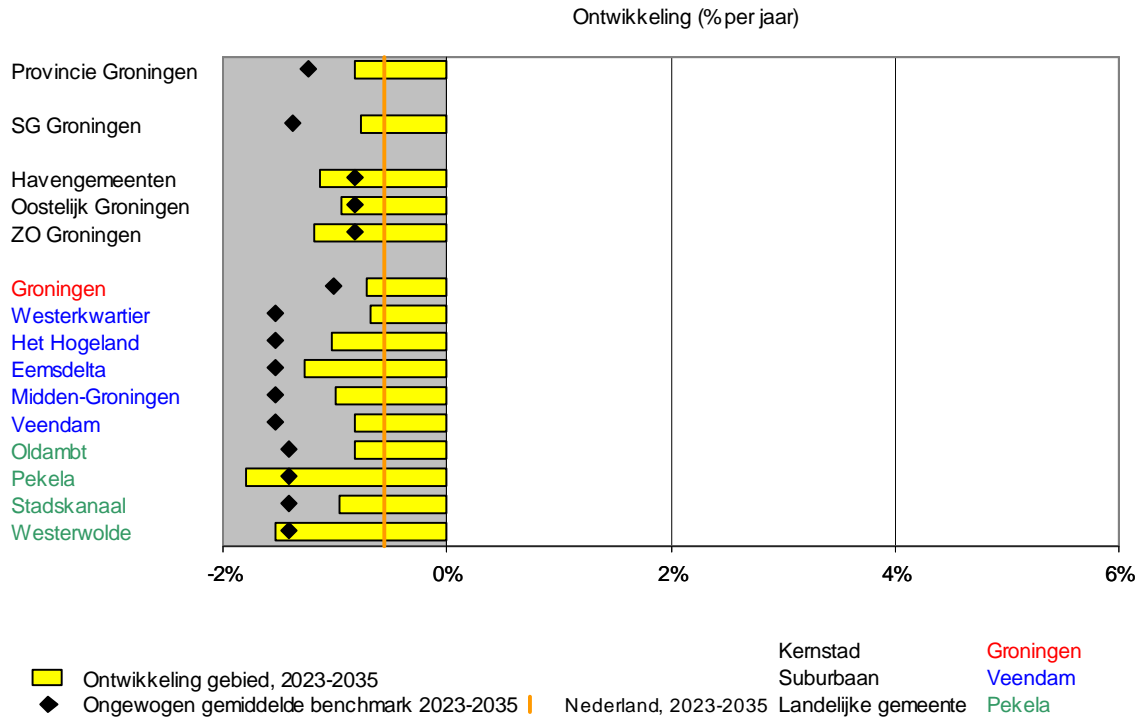
Figuur 8.9 Ontwikkeling toegevoegde waarde per gebied, 2023-2035, Zorg en welzijn

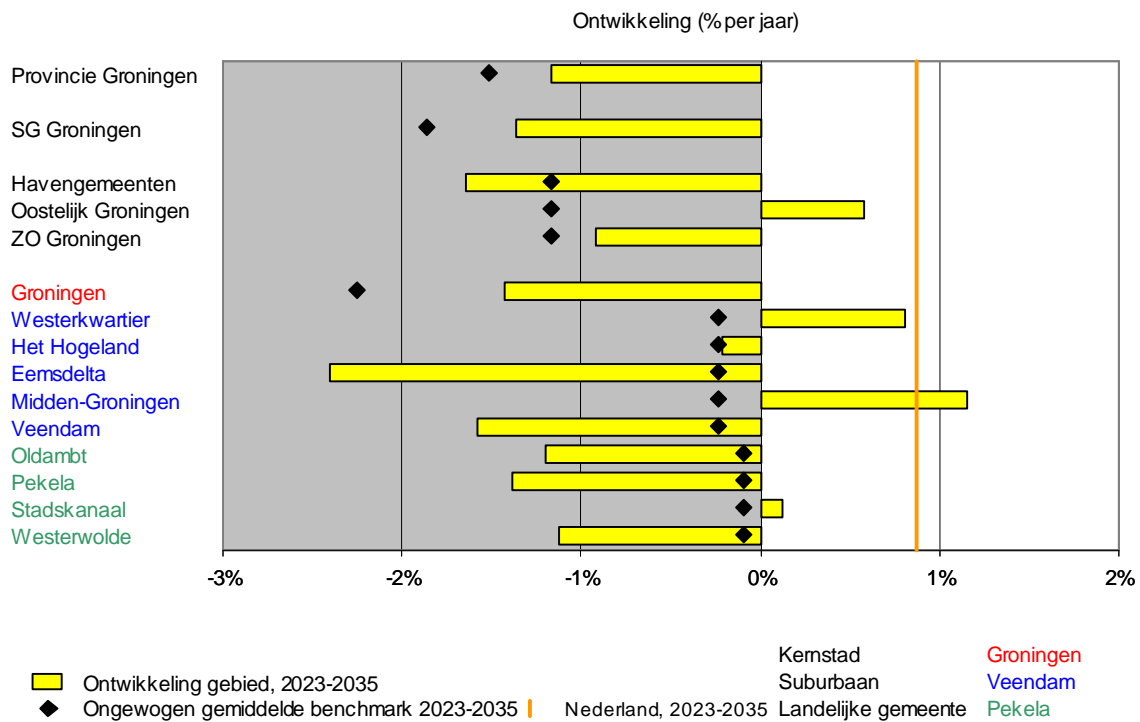
Figuur 8.10 Ontwikkeling toegevoegde waarde per gebied, 2023-2035, Detailhandel

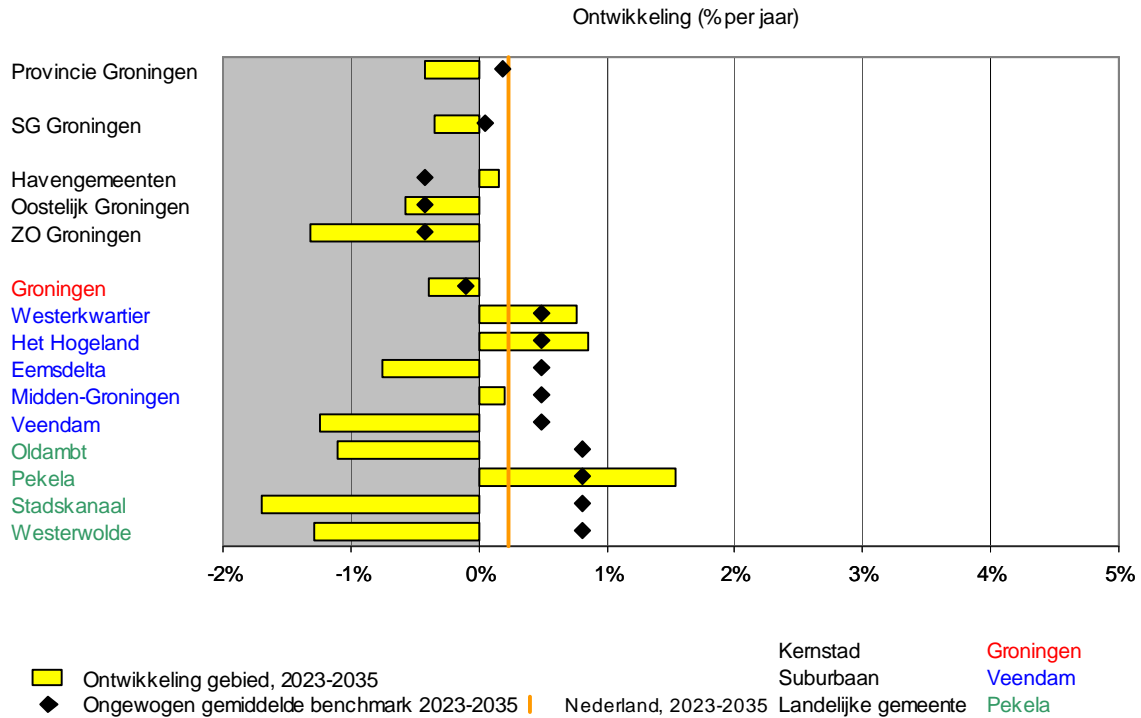
Figuur 8.11 Ontwikkeling toegevoegde waarde per gebied, 2023-2035, Vrijtijdsactiviteiten

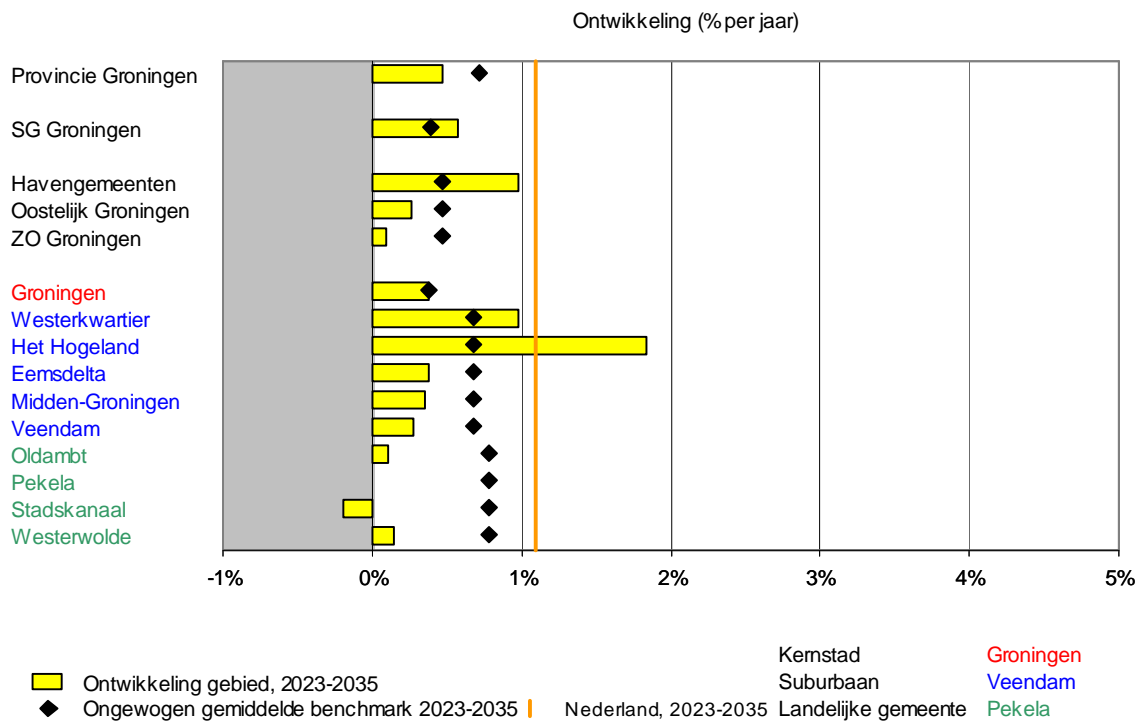
Figuur 8.12 Ontwikkeling toegevoegde waarde per gebied, 2023-2035, Financiële diensten

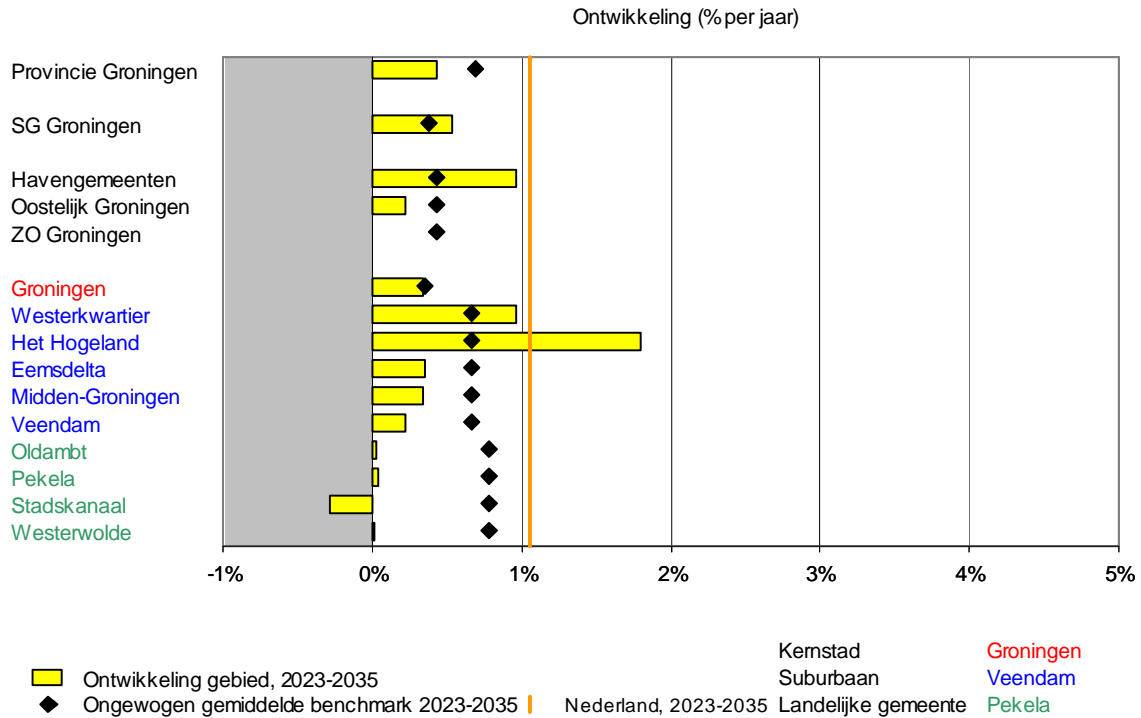
Figuur 8.13 Ontwikkeling toegevoegde waarde per gebied, 2023-2035, Ambulante activiteiten

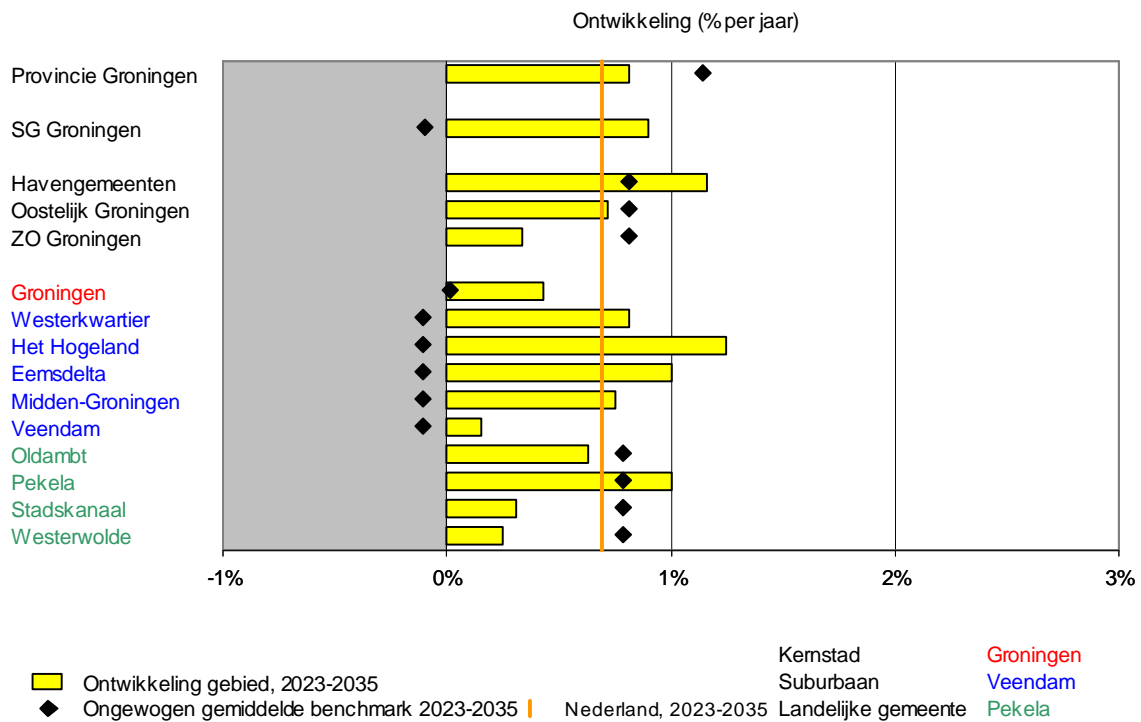
Figuur 8.14 Ontwikkeling toegevoegde waarde per gebied, 2023-2035, Totaal exclusief ambulanten

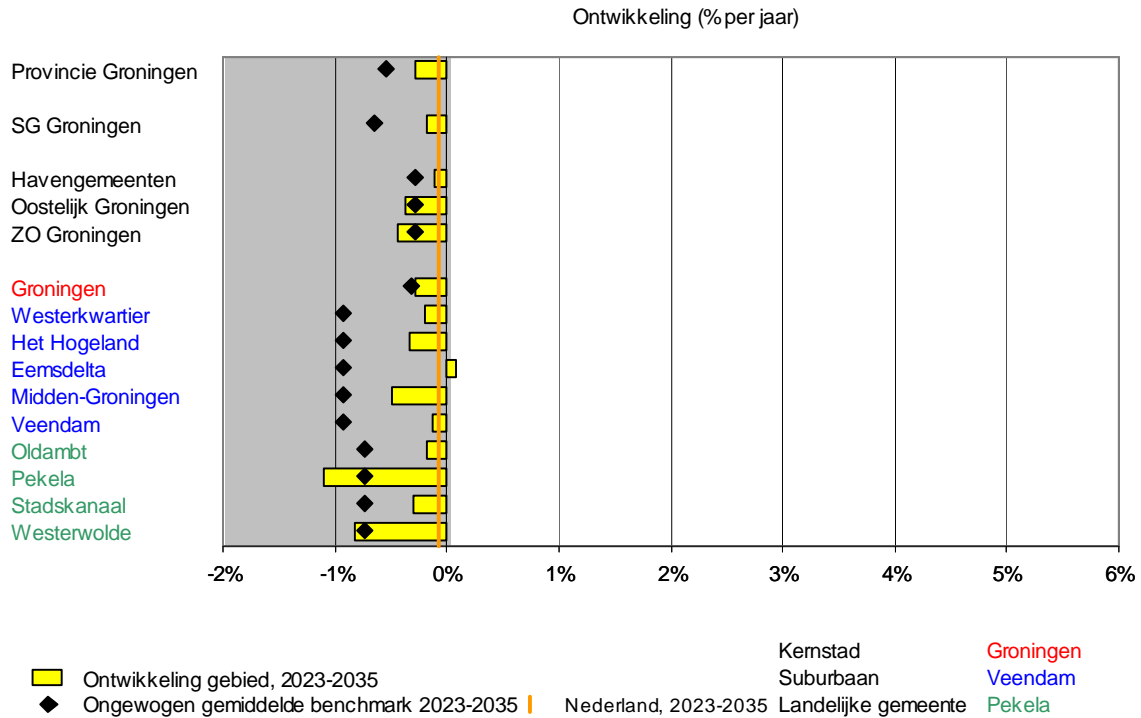
Figuur 8.15 Ontwikkeling toegevoegde waarde per gebied, 2023-2035, Totaal

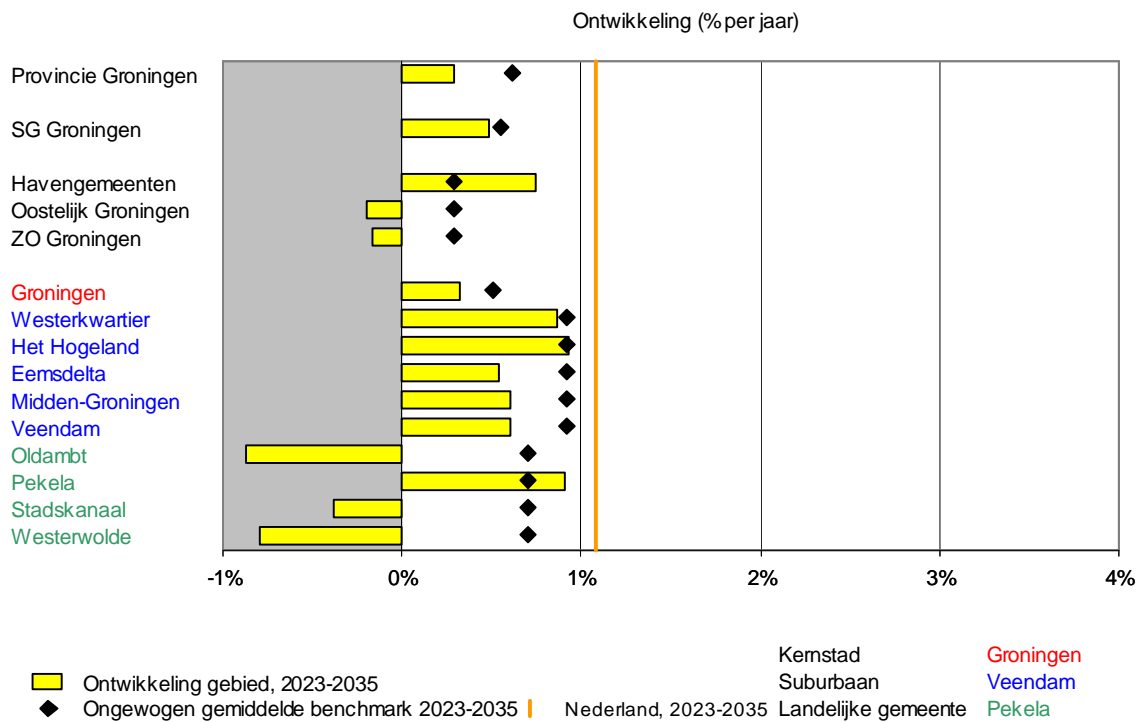
Figuur 8.16 Ontwikkeling toegevoegde waarde per gebied, 2023-2035, Agrarische sector

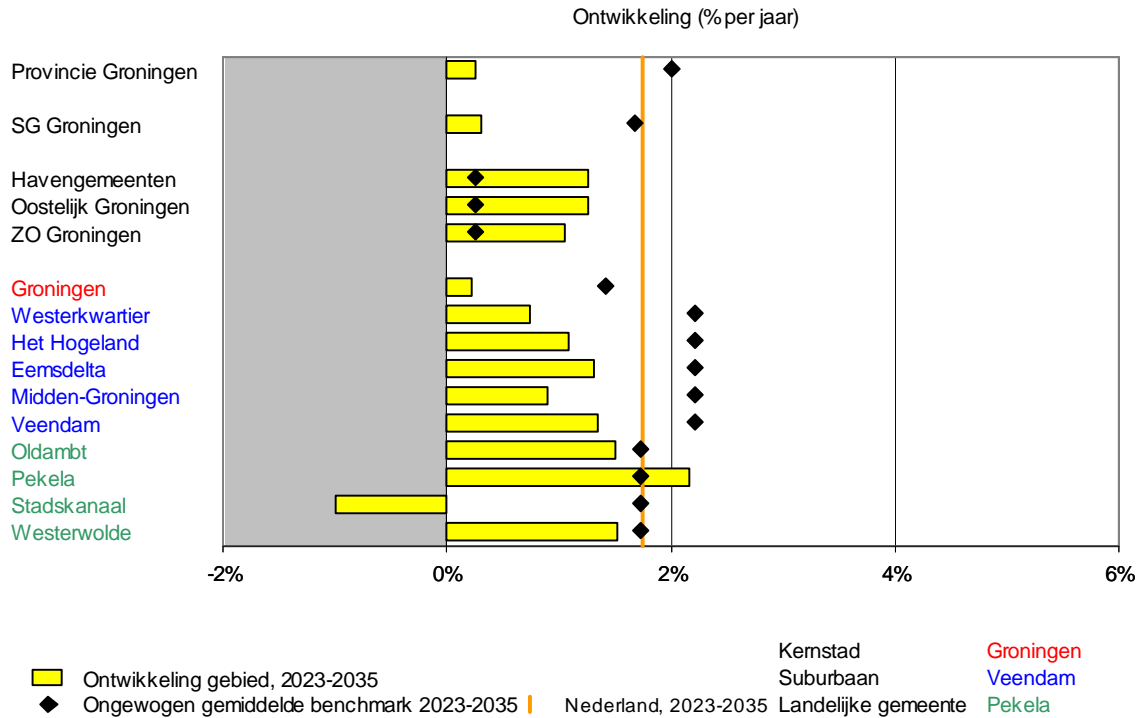
Figuur 8.17 Ontwikkeling toegevoegde waarde per gebied, 2023-2035, Vrijtijdseconomie

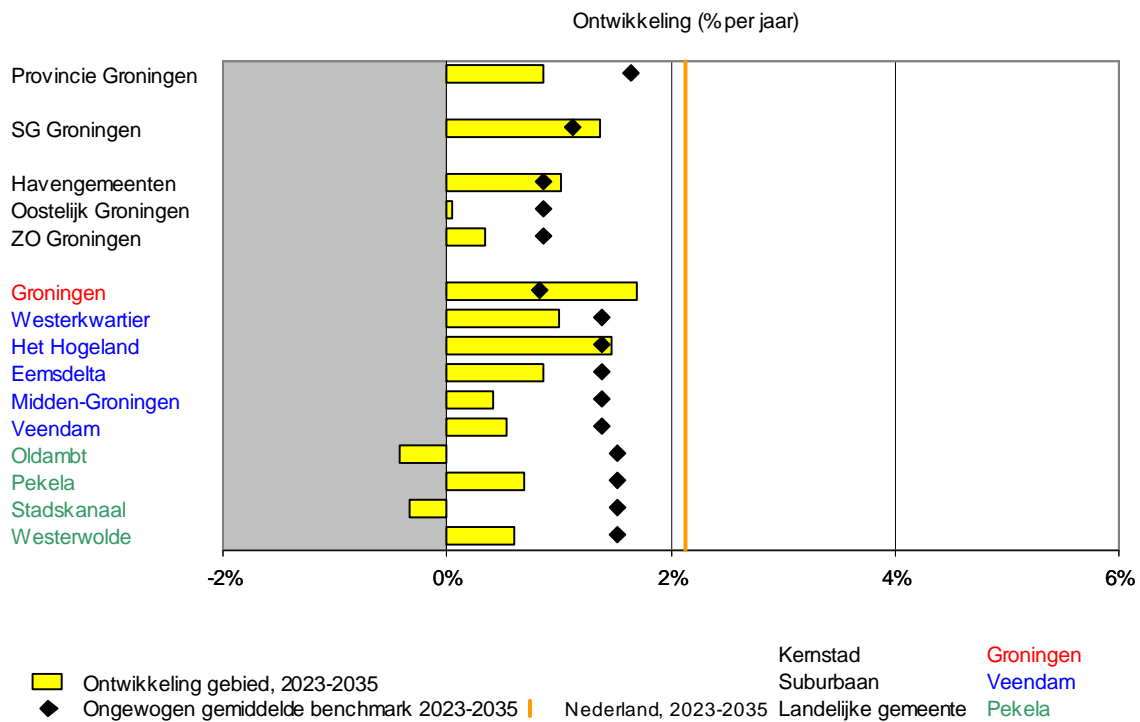
Figuur 8.18 Ontwikkeling toegevoegde waarde per gebied, 2023-2035, Zorg en welzijn

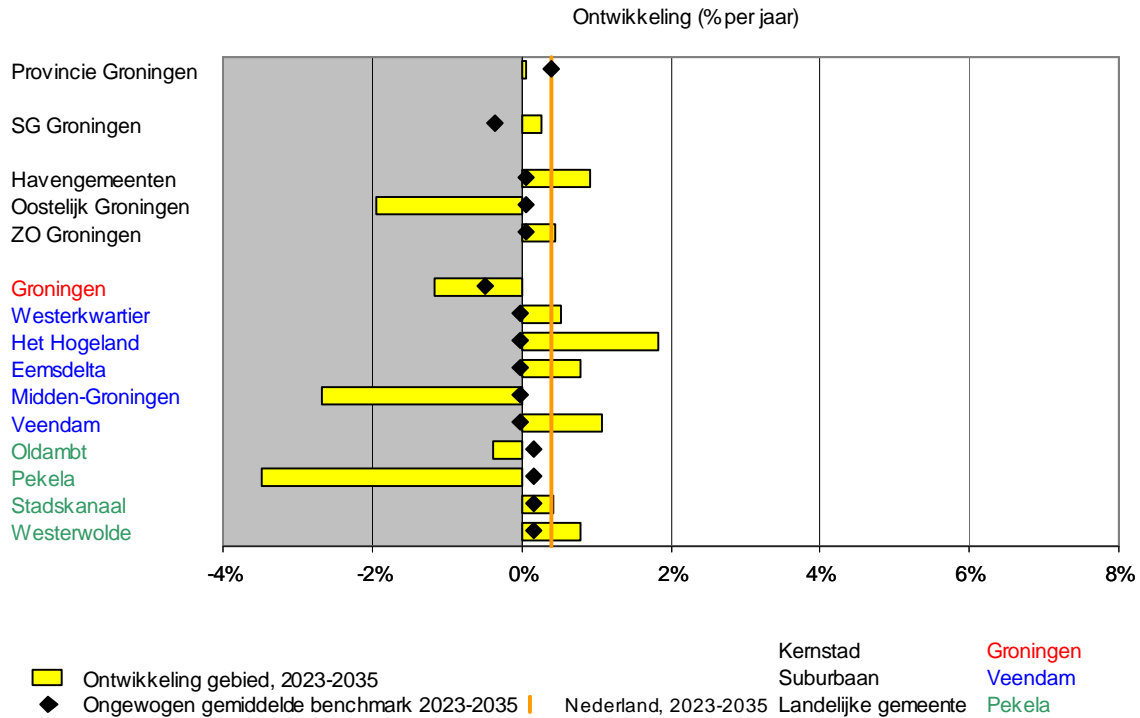
Figuur 8.19 Ontwikkeling toegevoegde waarde per gebied, 2023-2035, Medisch cluster

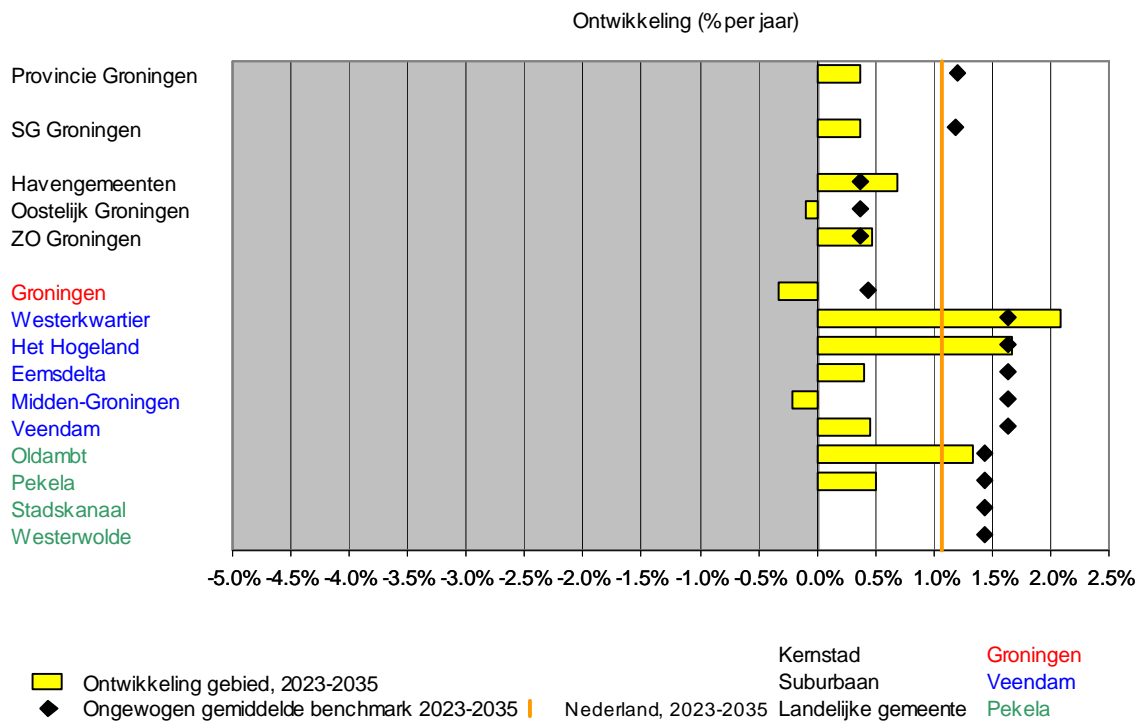
Figuur 8.20 Ontwikkeling toegevoegde waarde per gebied, 2023-2035, Maakindustrie

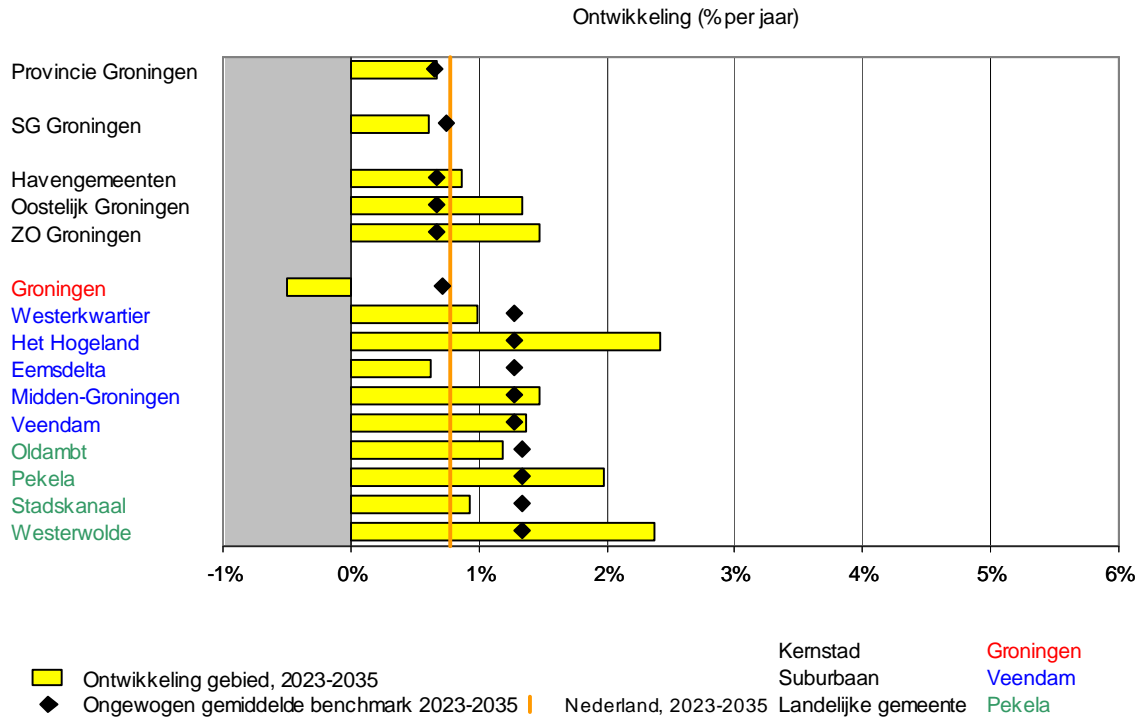
Figuur 8.21 Ontwikkeling toegevoegde waarde per gebied, 2023-2035, Procesindustrie

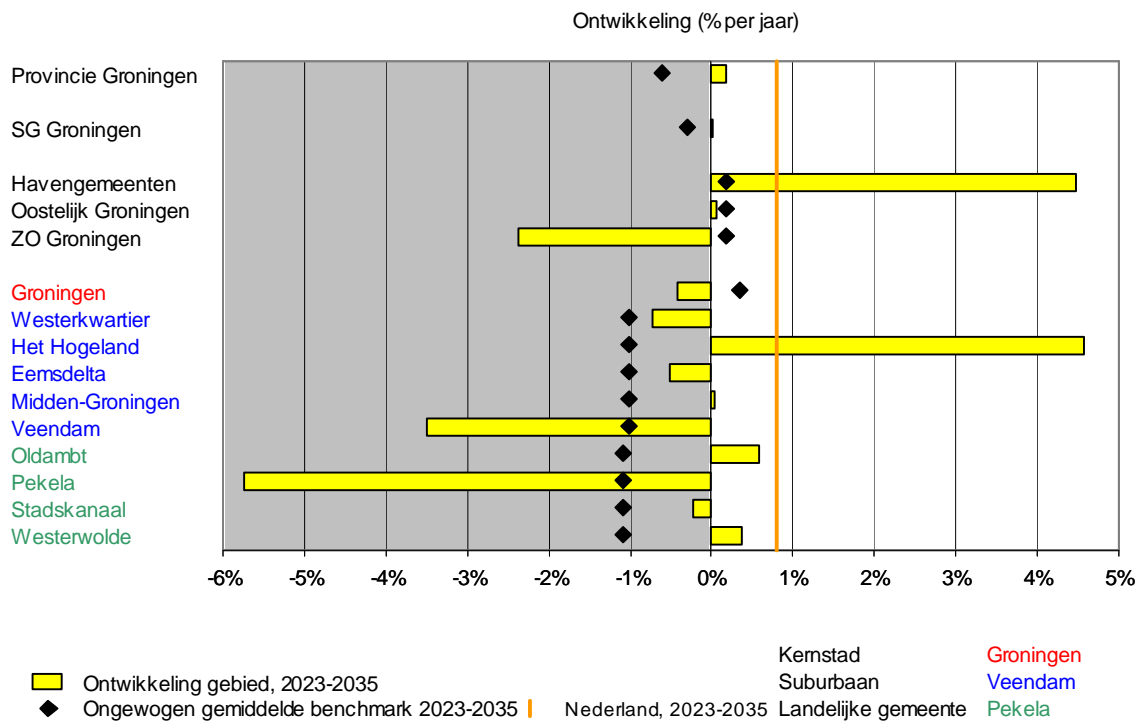
Figuur 8.22 Ontwikkeling toegevoegde waarde per gebied, 2023-2035, Scheepsbouw

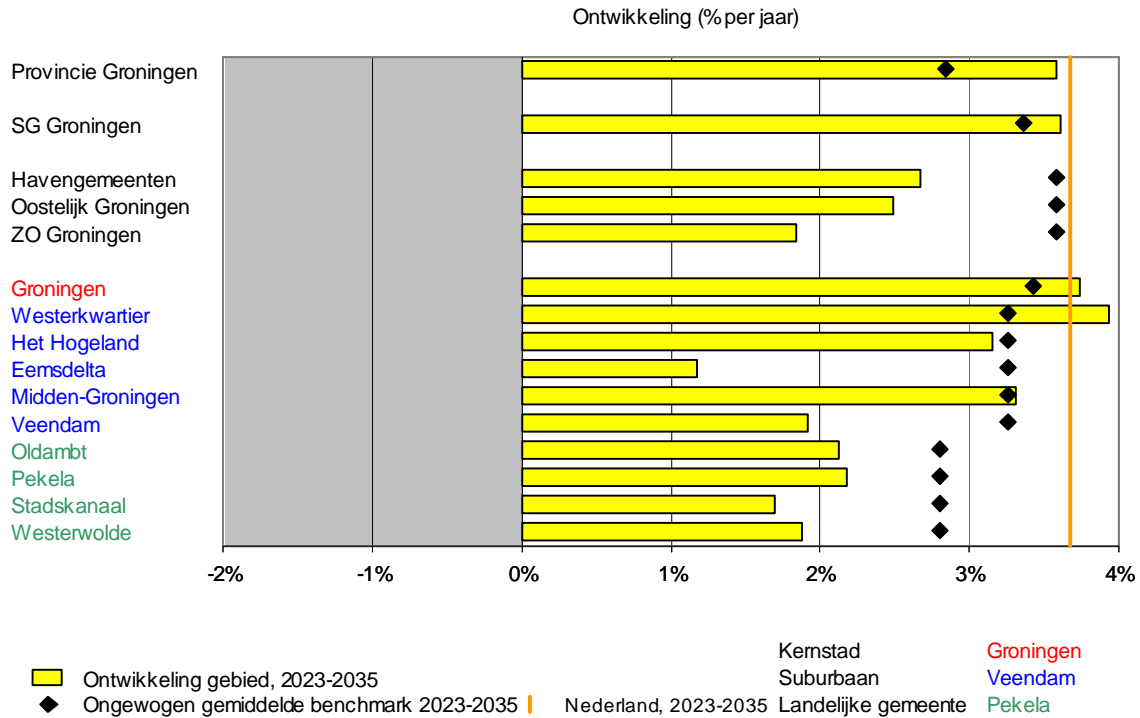
Figuur 8.23 Ontwikkeling toegevoegde waarde per gebied, 2023-2035, Transport

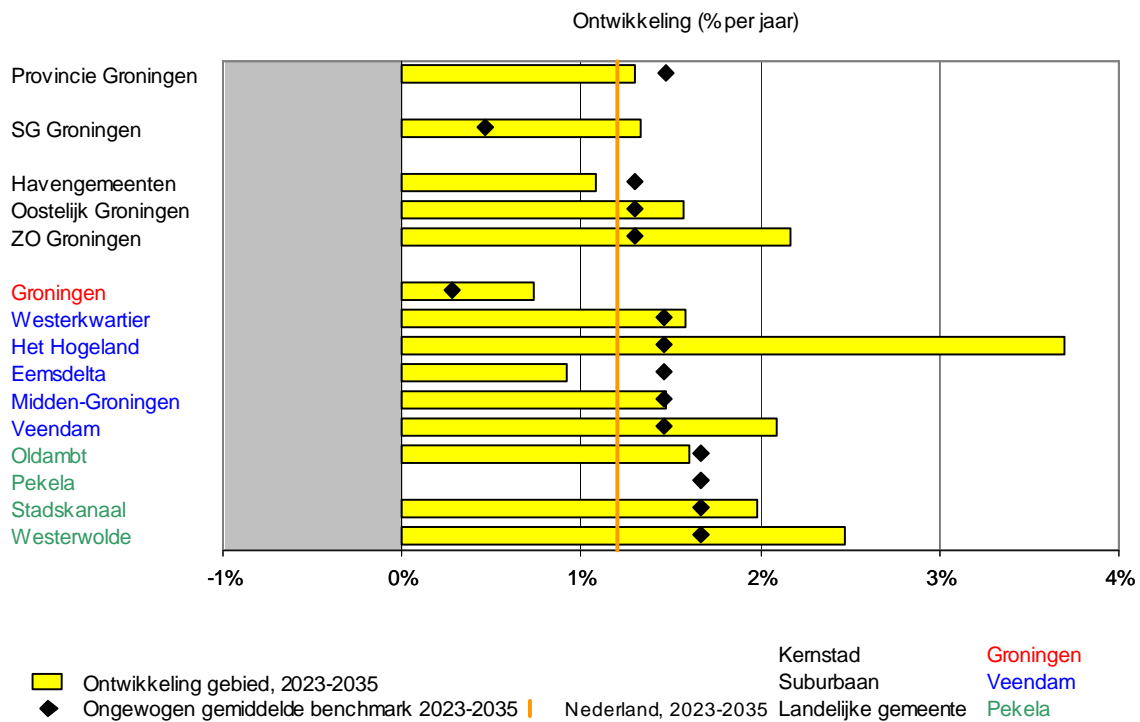
Figuur 8.24 Ontwikkeling toegevoegde waarde per gebied, 2023-2035, Energie

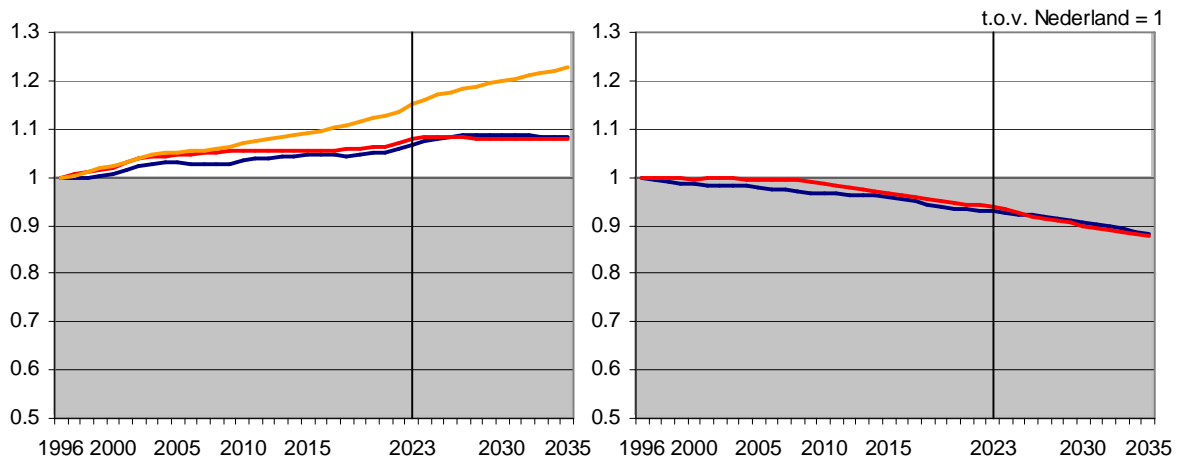
Figuur 8.25 Ontwikkeling toegevoegde waarde per gebied, 2023-2035, ICT

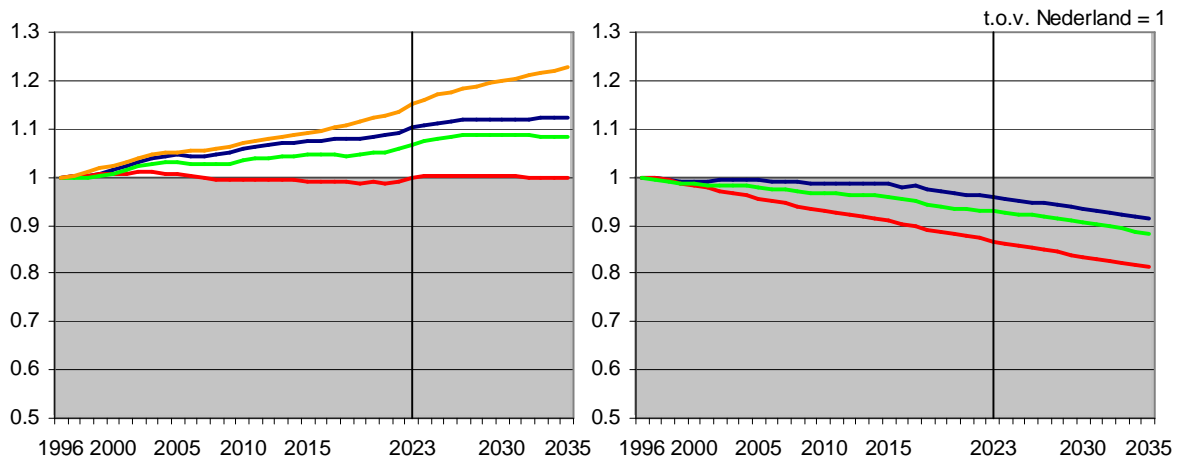
Figuur 8.26 Ontwikkeling toegevoegde waarde per gebied, 2023-2035, Chemie

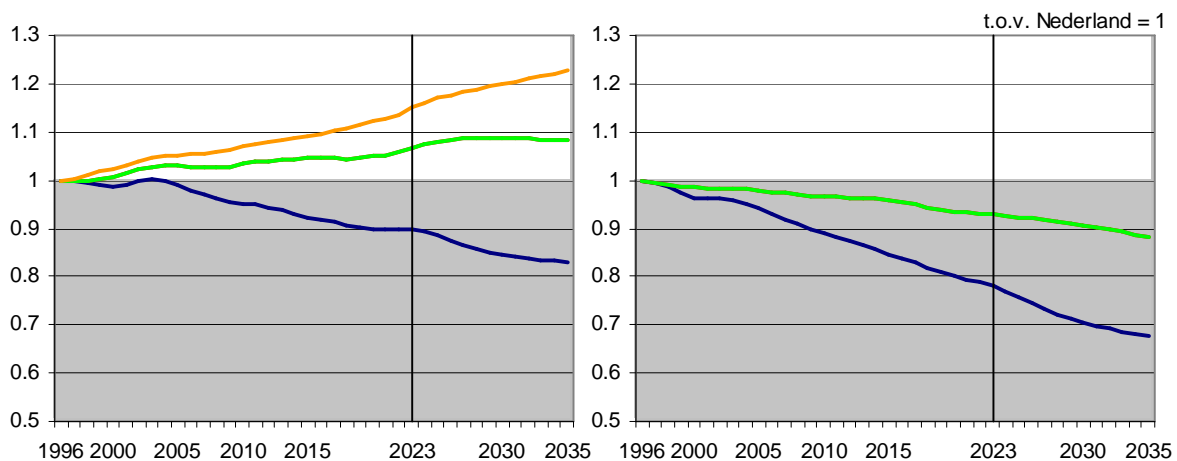
Figuur 9 Ontwikkeling aantal inwoners, 1996-2035

a. Provincie Groningen

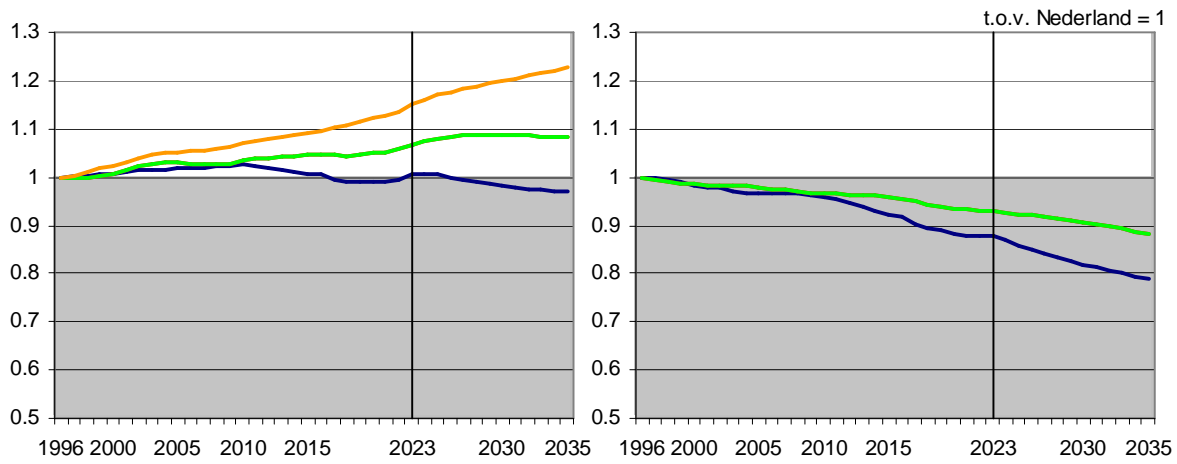
b. SG Groningen

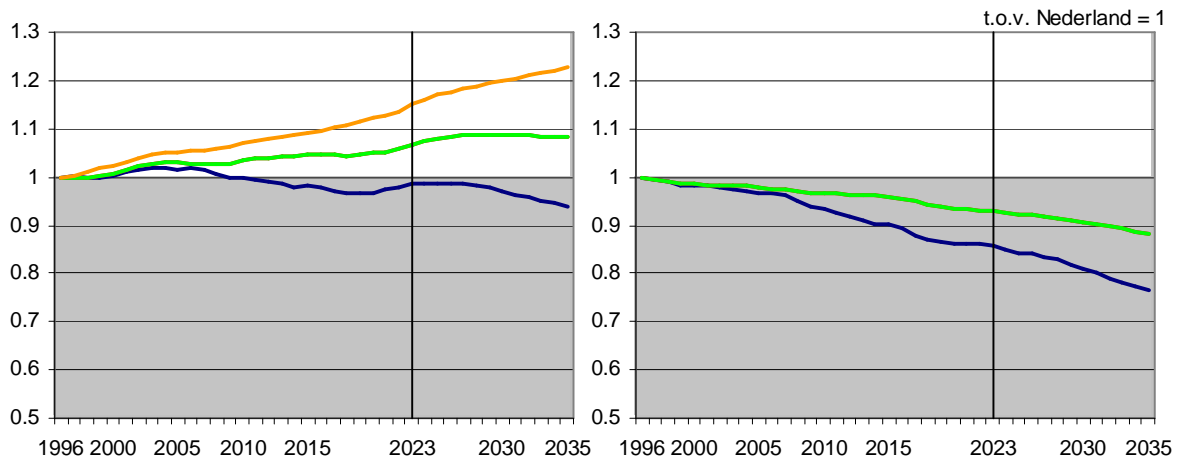
c. Havengemeenten

— gebied — benchmark — provincie — Nederland

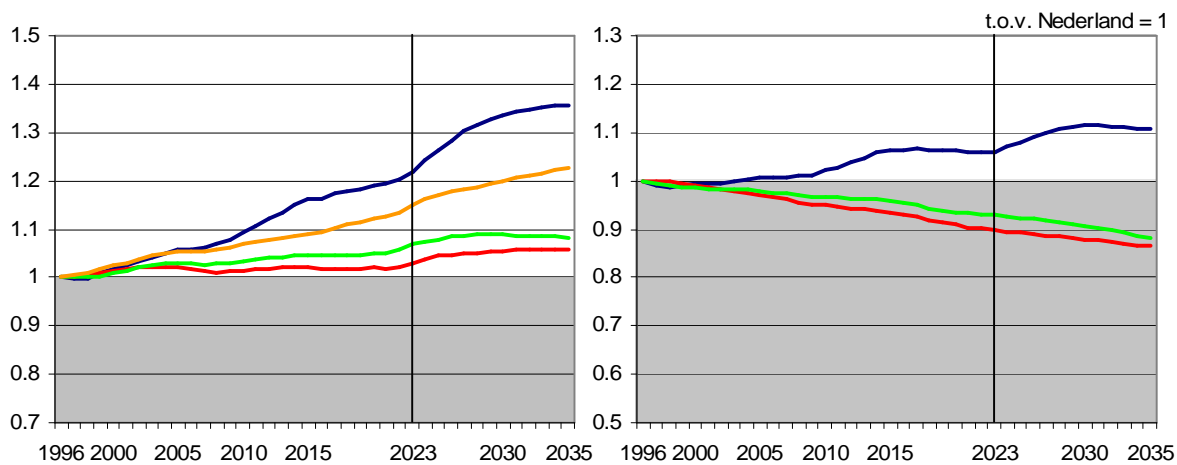
Figuur 9 Ontwikkeling aantal inwoners, 1996-2035, vervolg

d. Oostelijk Groningen

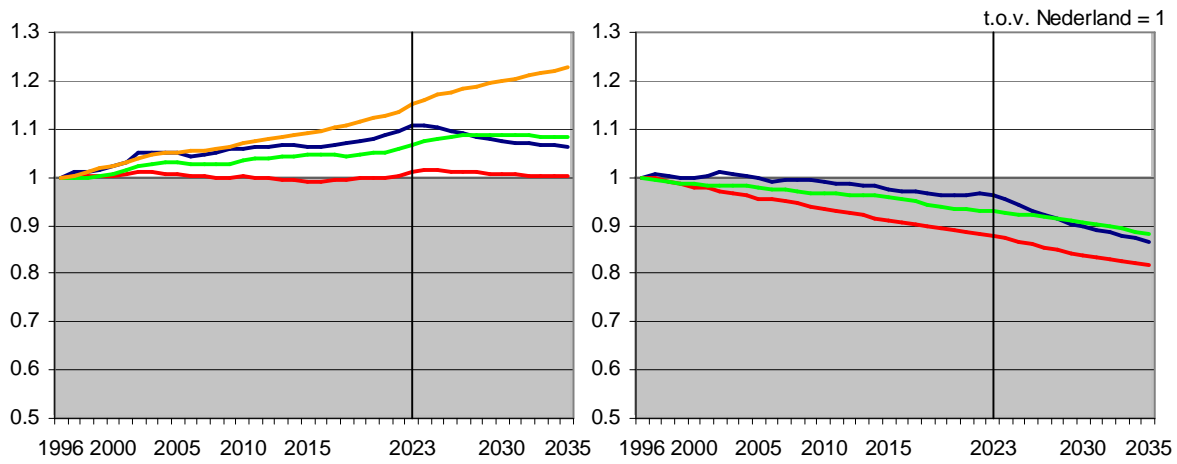
e. ZO Groningen

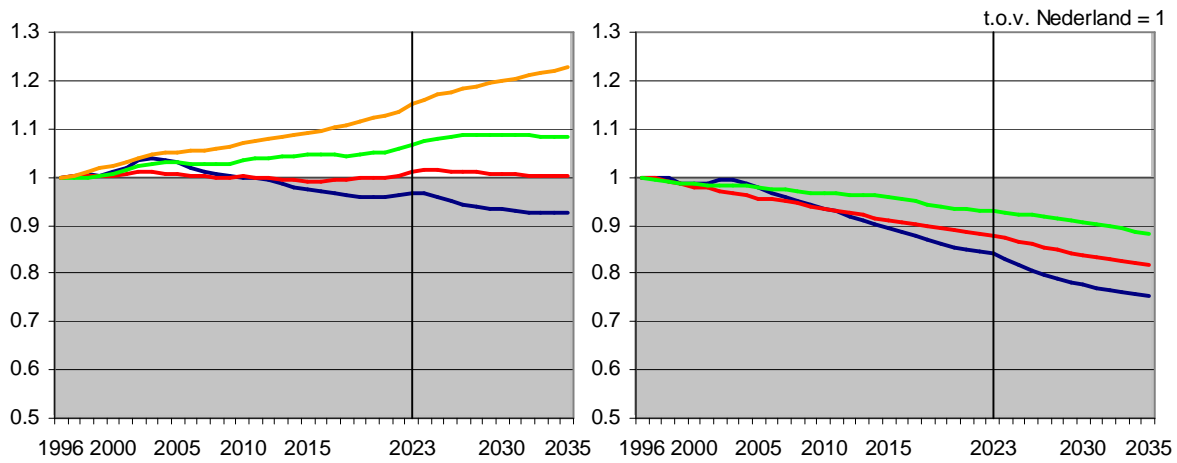
f. Groningen

— gebied — benchmark — provincie — Nederland

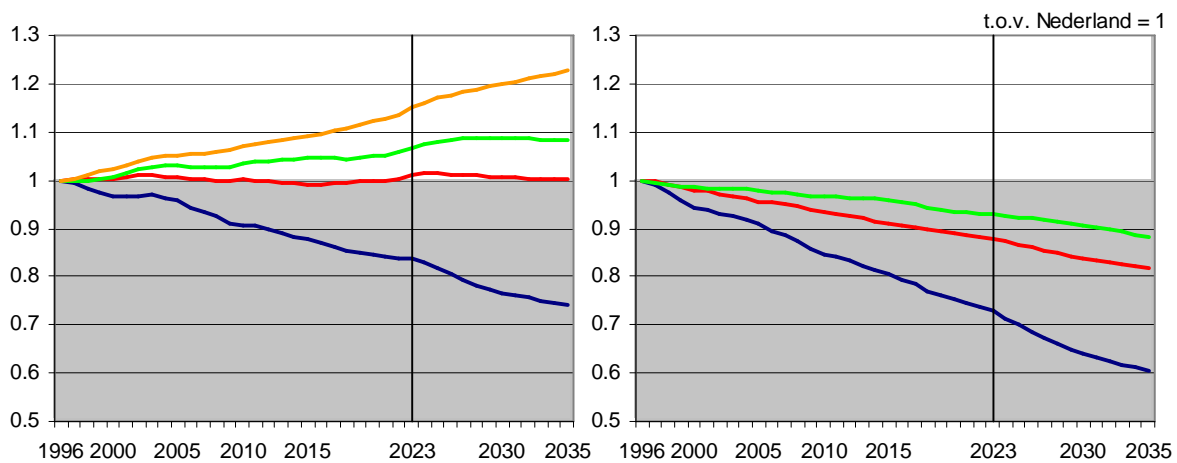
Figuur 9 Ontwikkeling aantal inwoners, 1996-2035, vervolg

g. Westerkwartier

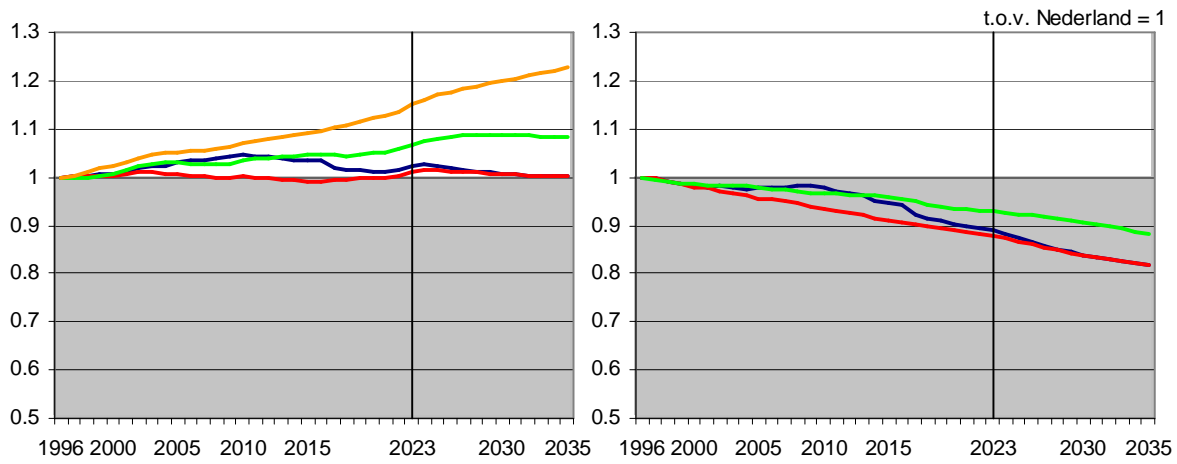
h. Het Hogeland

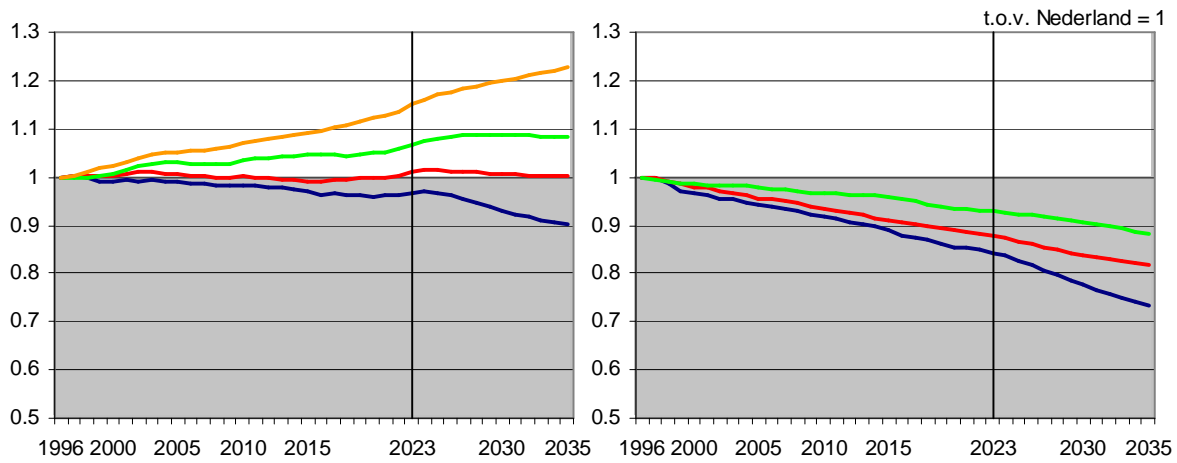
i. Eemsdelta

— gebied — benchmark — provincie — Nederland

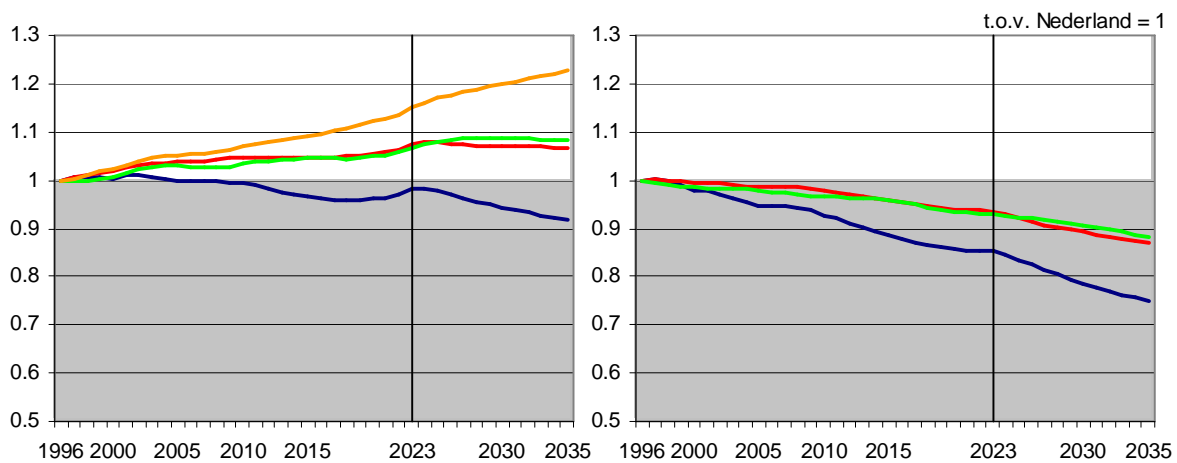
Figuur 9 Ontwikkeling aantal inwoners, 1996-2035, vervolg

j. Midden-Groningen

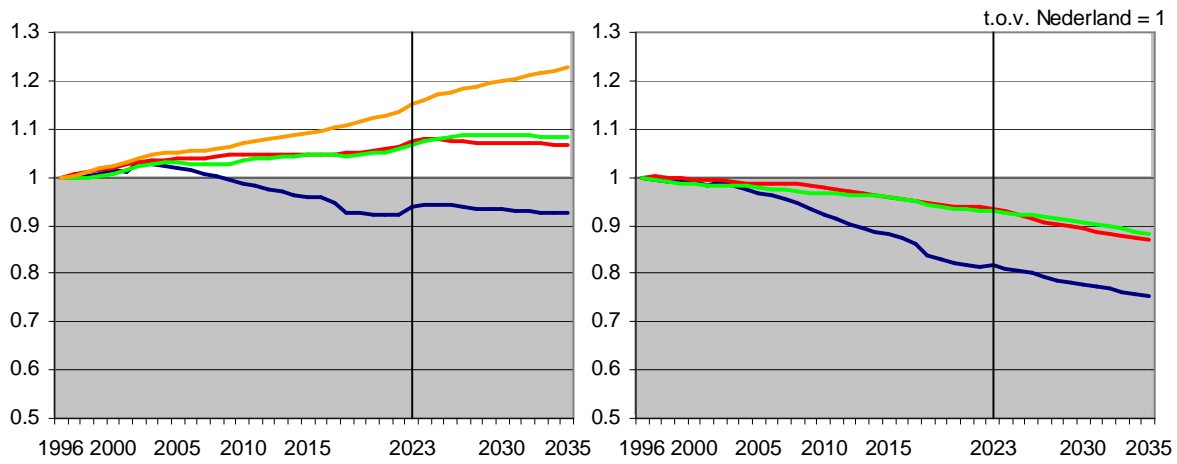
k. Veendam

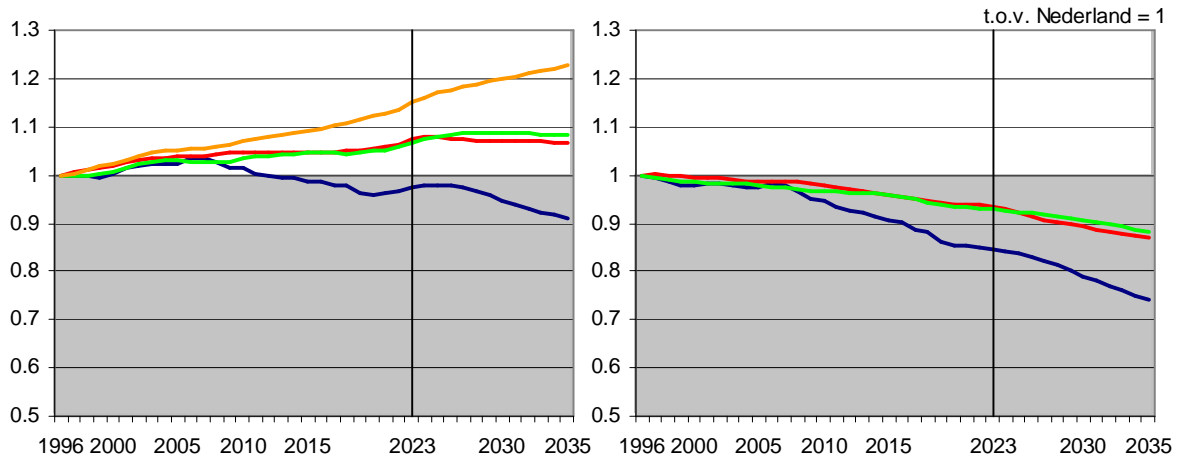
l. Oldambt

— gebied — benchmark — provincie — Nederland

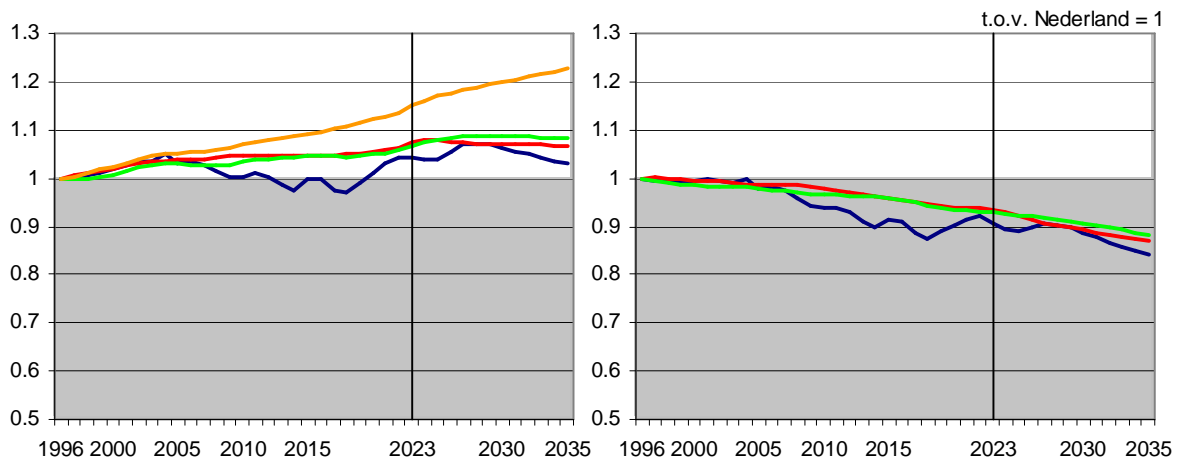
Figuur 9 Ontwikkeling aantal inwoners, 1996-2035, vervolg

m. Pekela

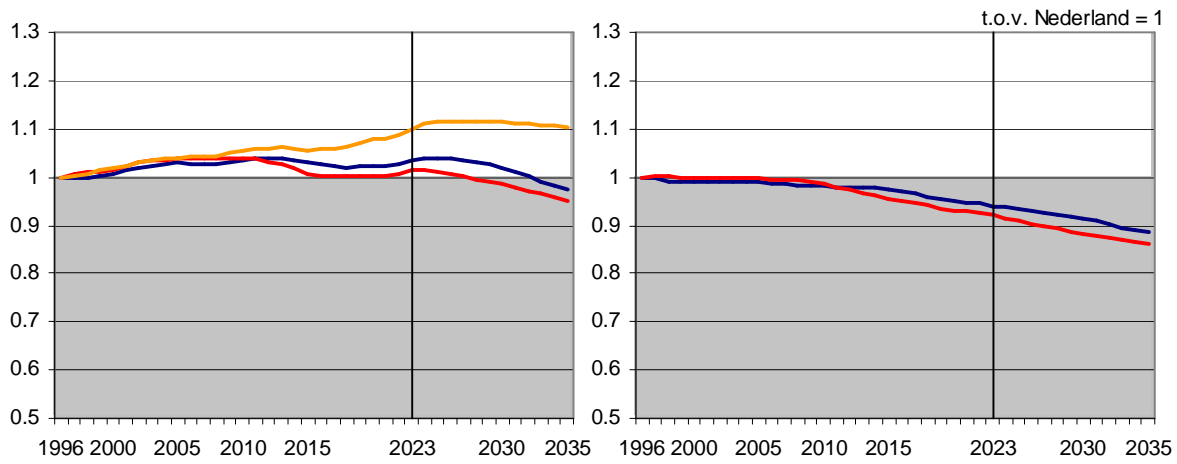
n. Stadskanaal

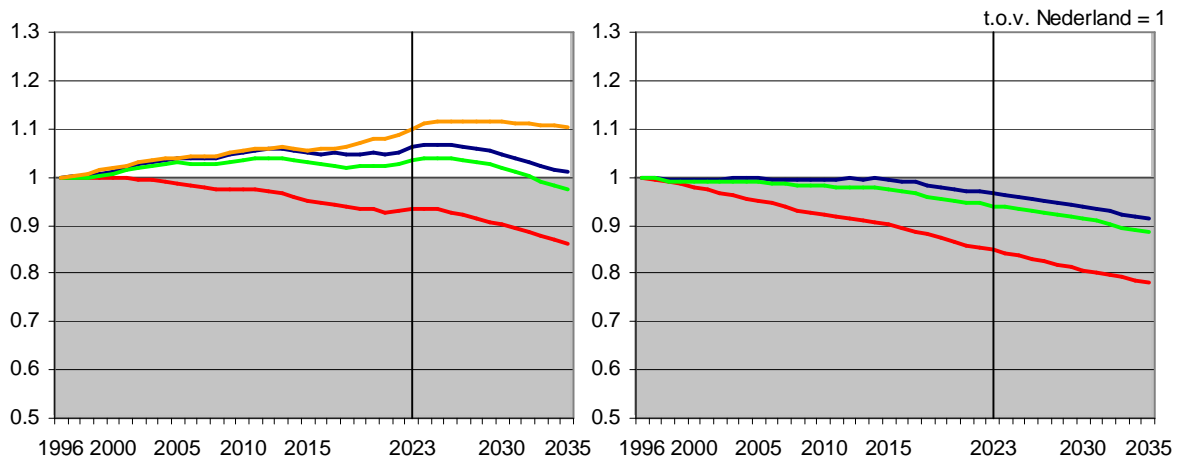
o. Westerwolde

— gebied — benchmark — provincie — Nederland

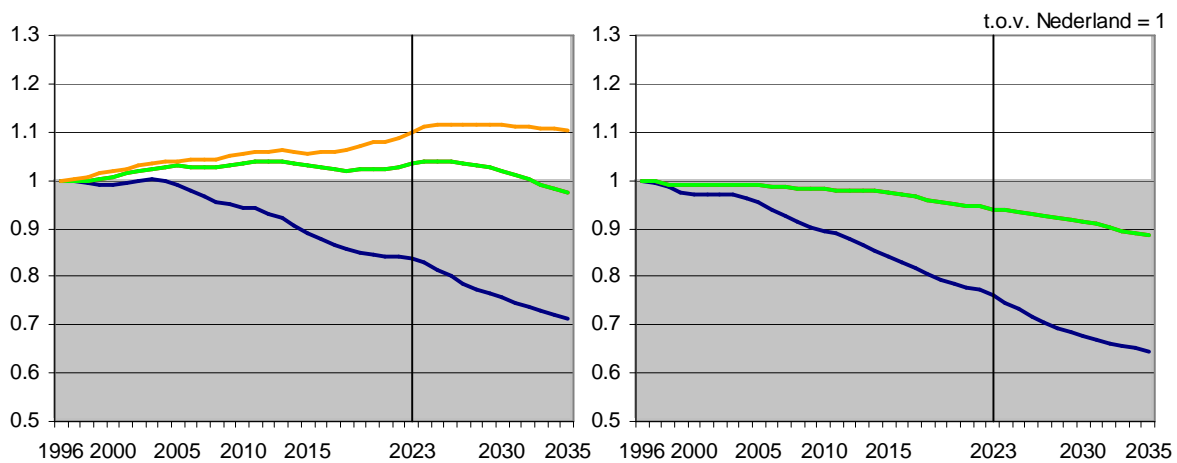
Figuur 10 Ontwikkeling aantal inwoners, 1996-2035 18-66 jaar

a. Provincie Groningen

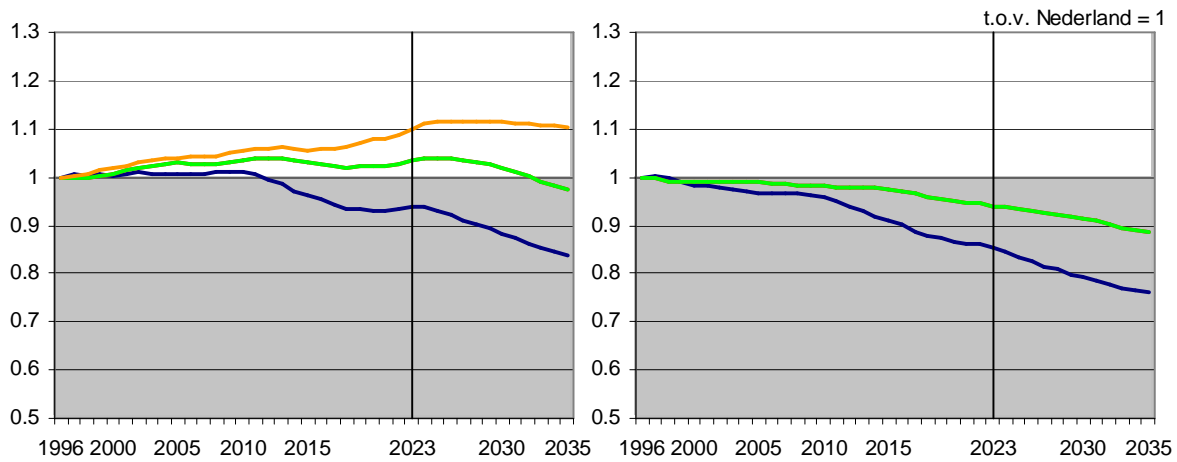
b. SG Groningen

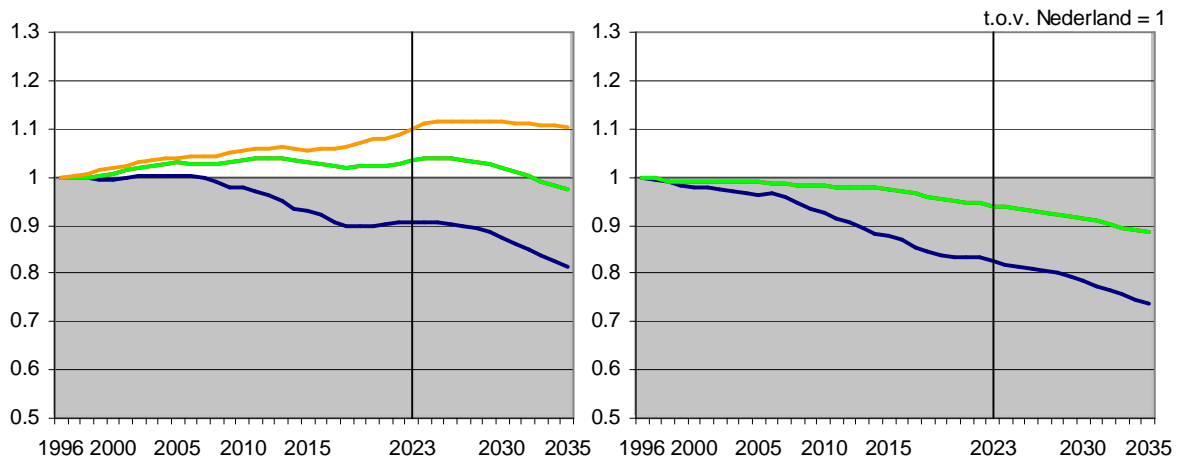
c. Havengemeenten

— gebied — benchmark — provincie — Nederland

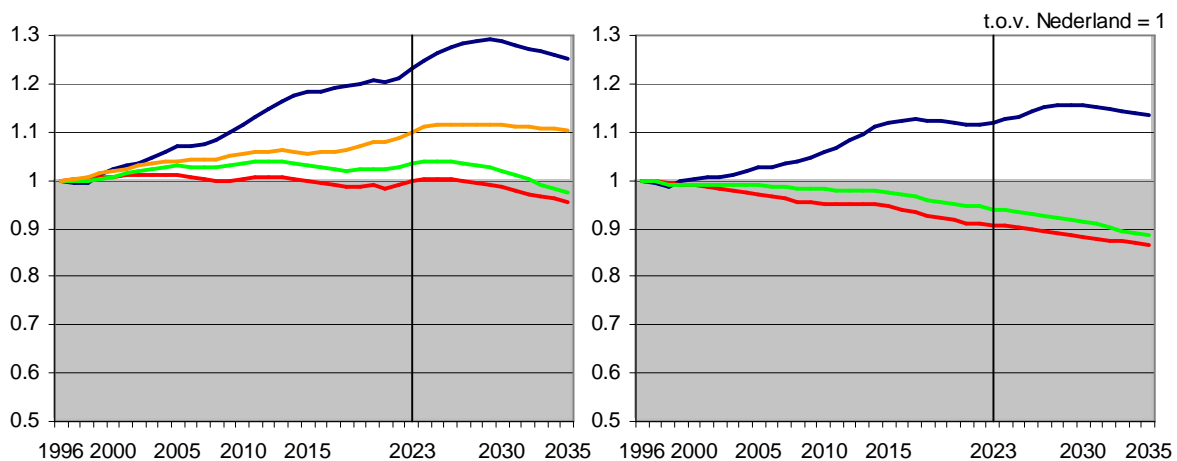
Figuur 10 Ontwikkeling aantal inwoners, 1996-2035 18-66 jaar, vervolg

d. Oostelijk Groningen

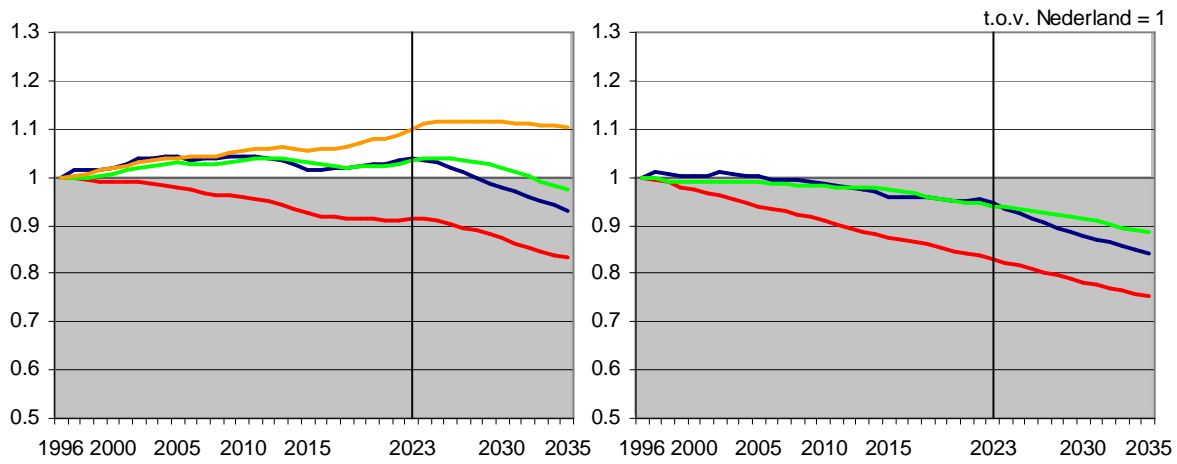
e. ZO Groningen

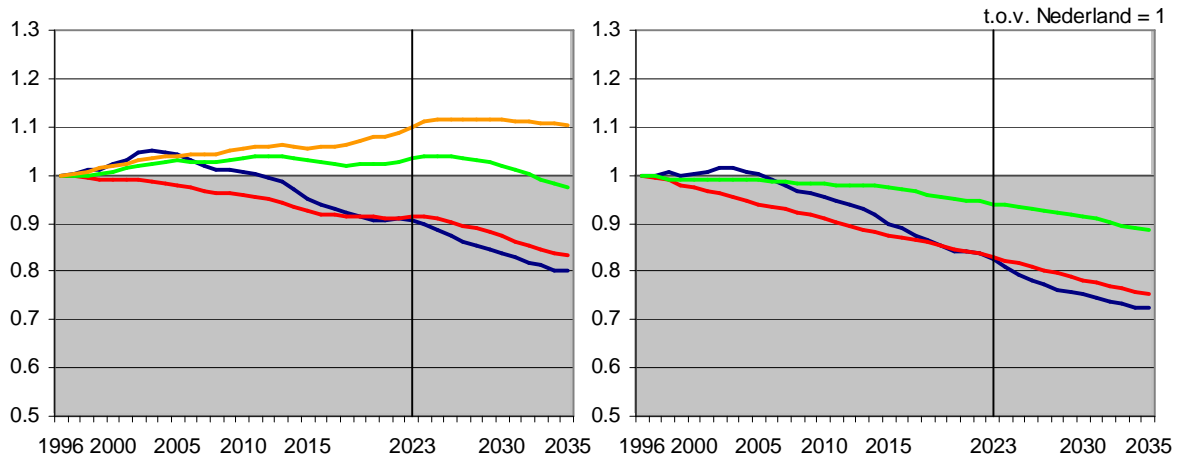
f. Groningen

— gebied — benchmark — provincie — Nederland

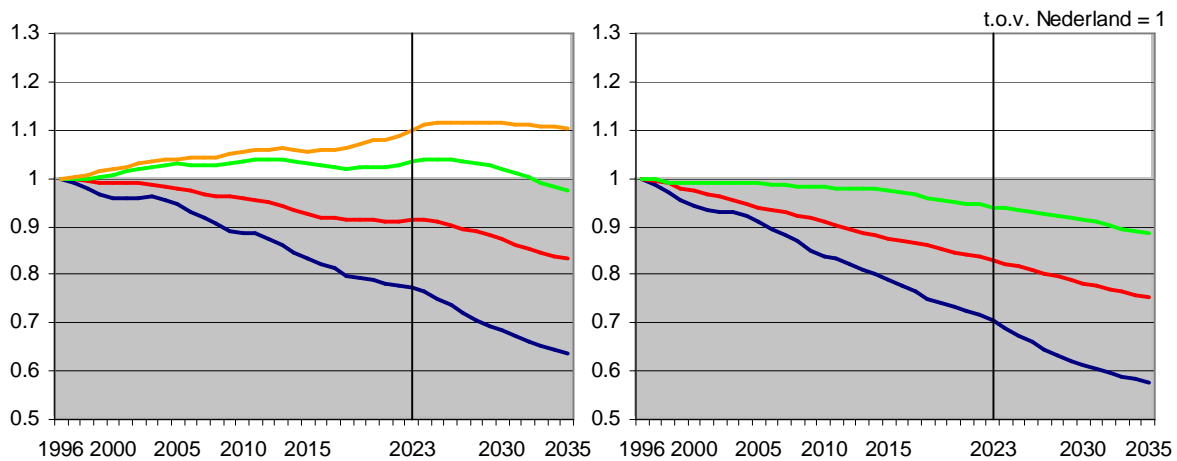
Figuur 10 Ontwikkeling aantal inwoners, 1996-2035 18-66 jaar, vervolg

g. Westerkwartier

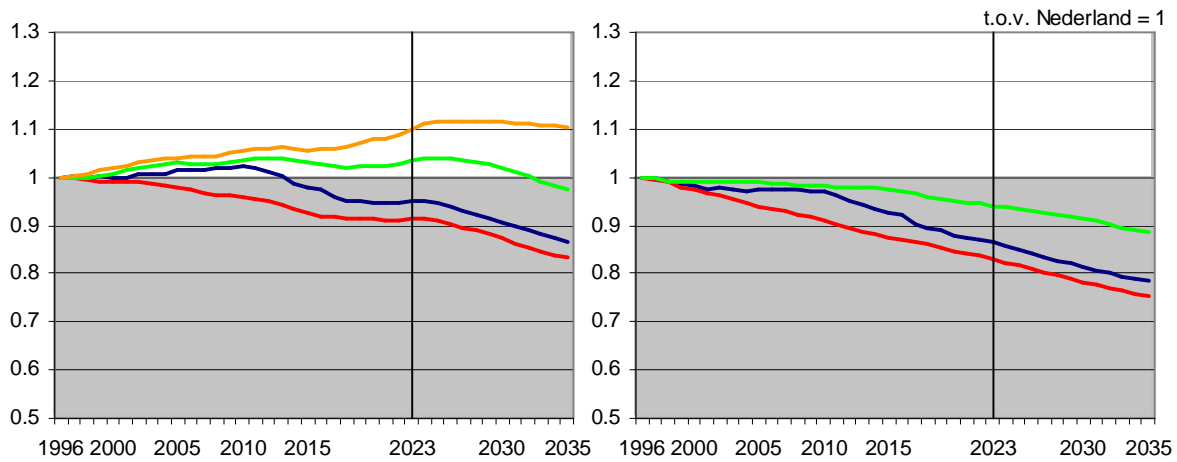
h. Het Hogeland

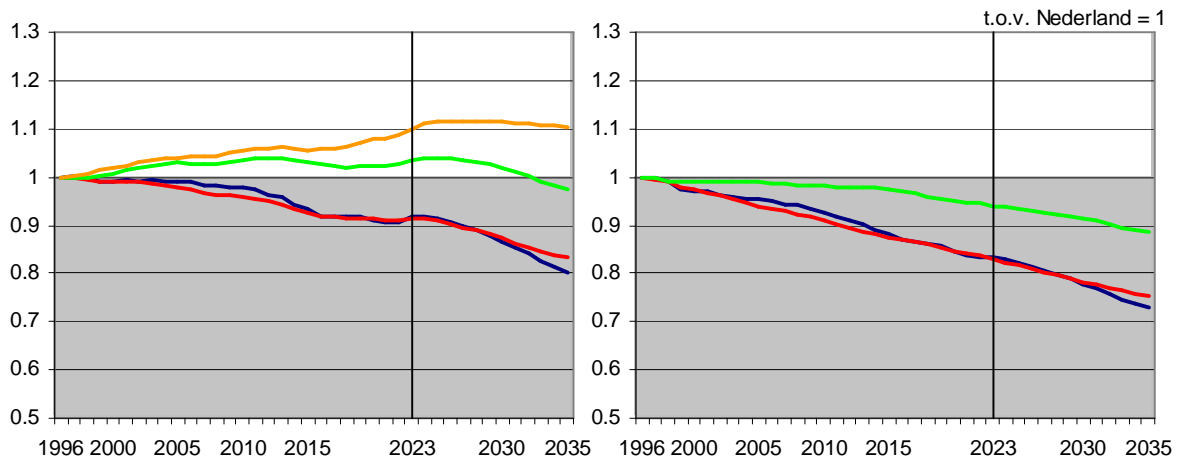
i. Eemsdelta

— gebied — benchmark — provincie — Nederland

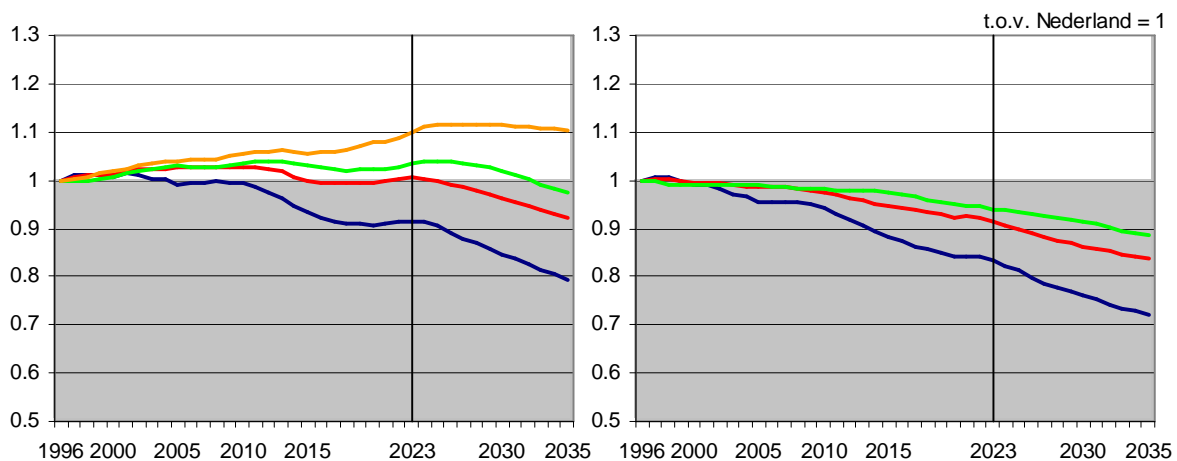
Figuur 10 Ontwikkeling aantal inwoners, 1996-2035 18-66 jaar, vervolg

j. Midden-Groningen

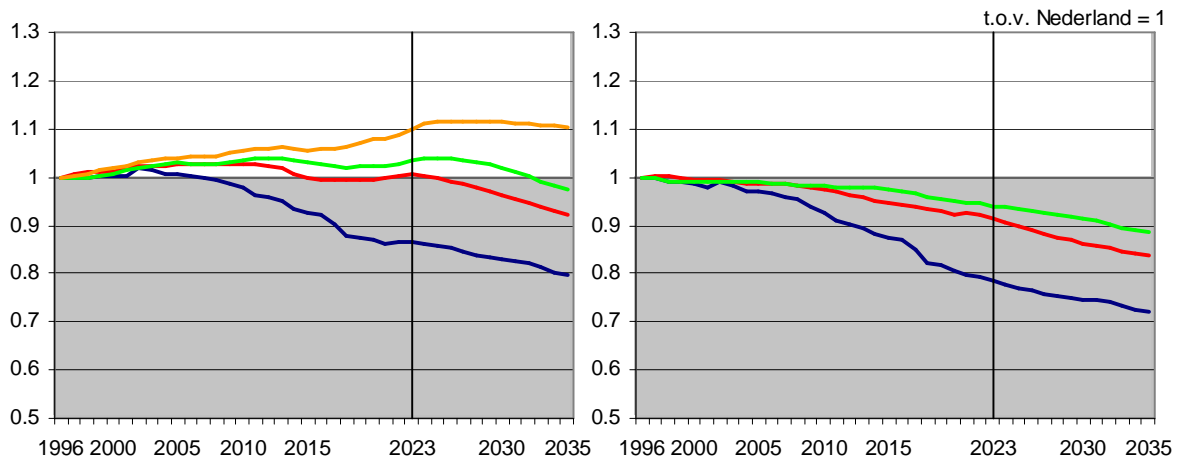
k. Veendam

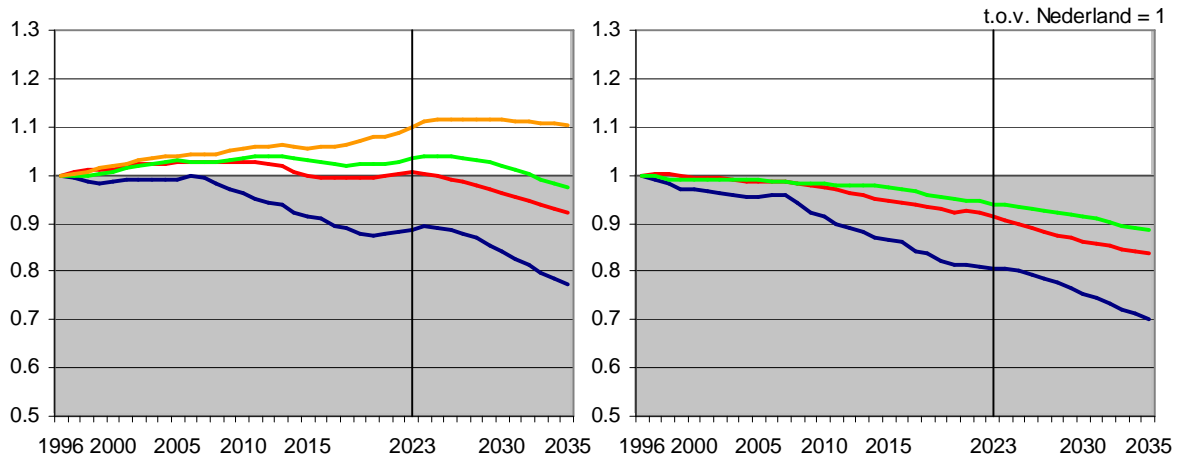
l. Oldambt

— gebied — benchmark — provincie — Nederland

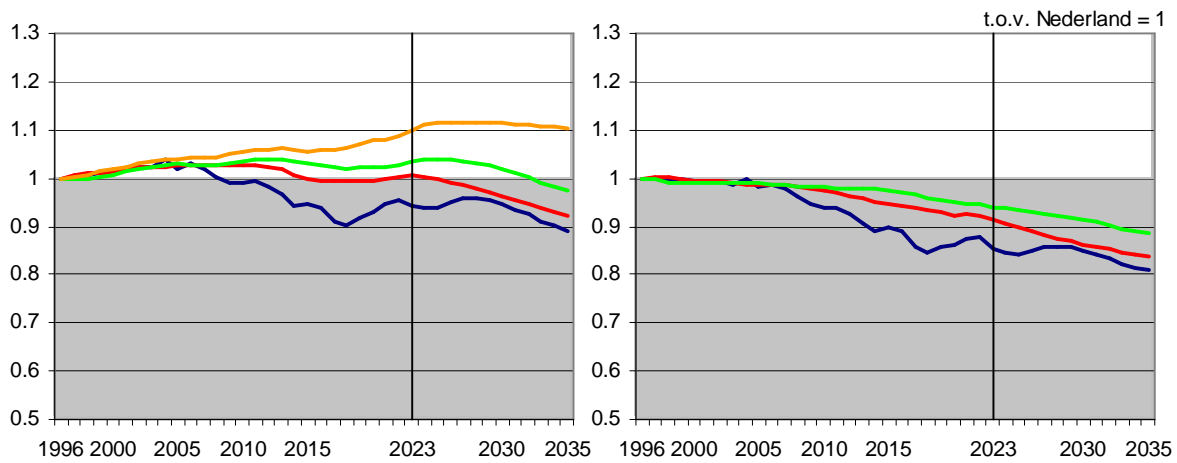
Figuur 10 Ontwikkeling aantal inwoners, 1996-2035 18-66 jaar, vervolg

m. Pekela

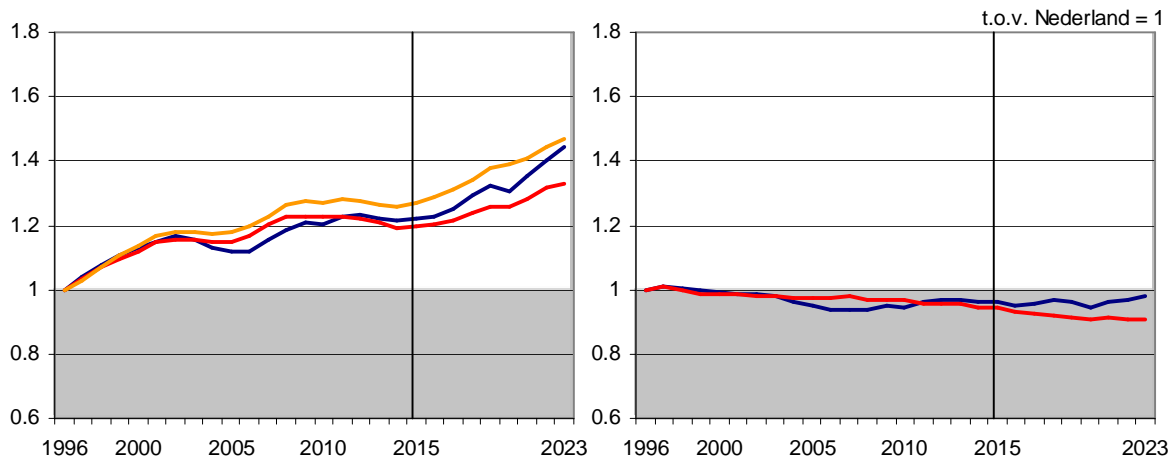
n. Stadskanaal

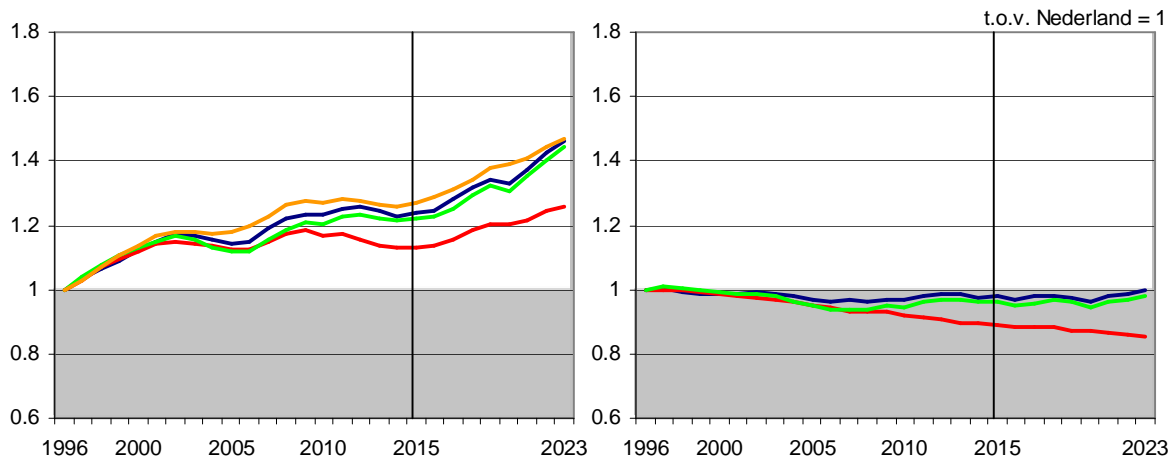
o. Westerwolde

— gebied — benchmark — provincie — Nederland

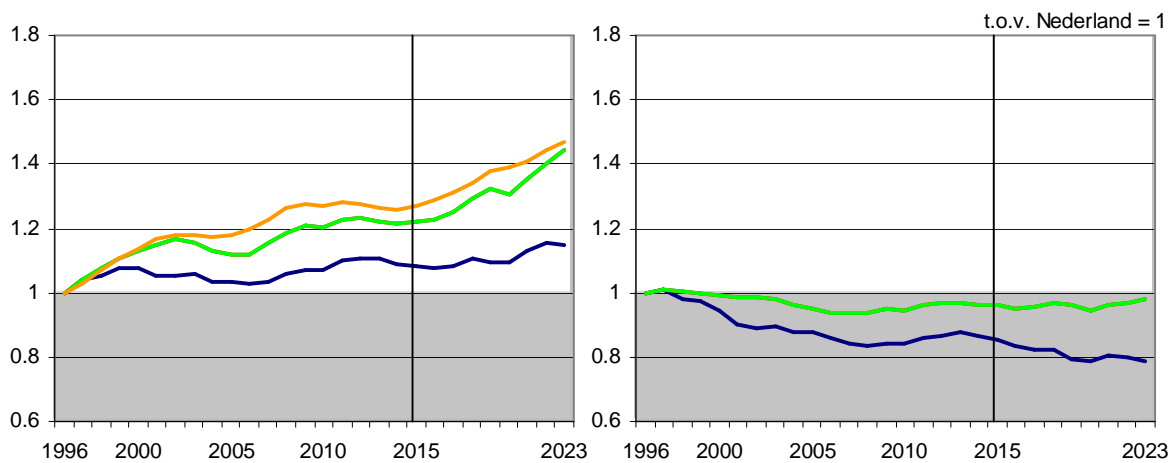
Figuur 11 Ontwikkeling aantal arbeidsplaatsen exclusief Ambulante activiteiten, 1996-2023

a. Provincie Groningen

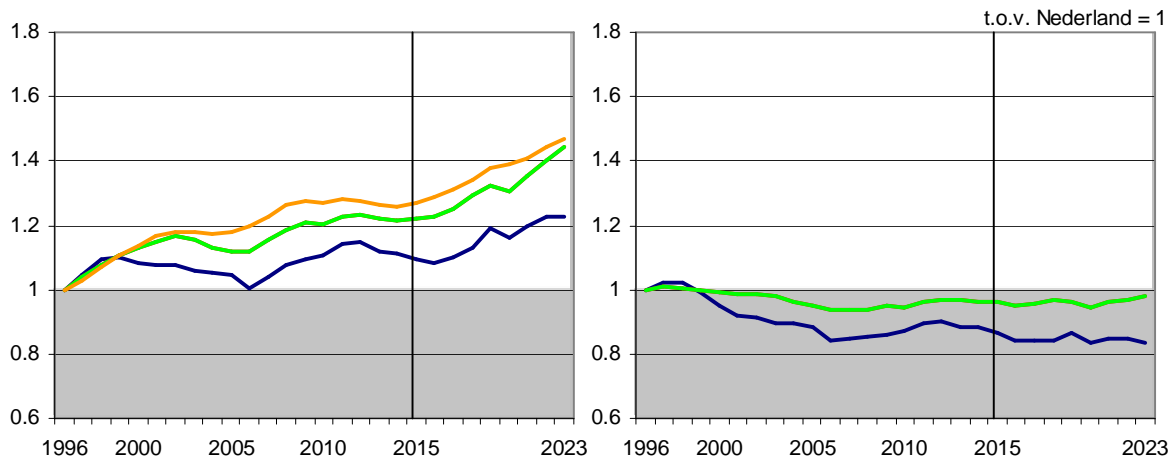
b. SG Groningen

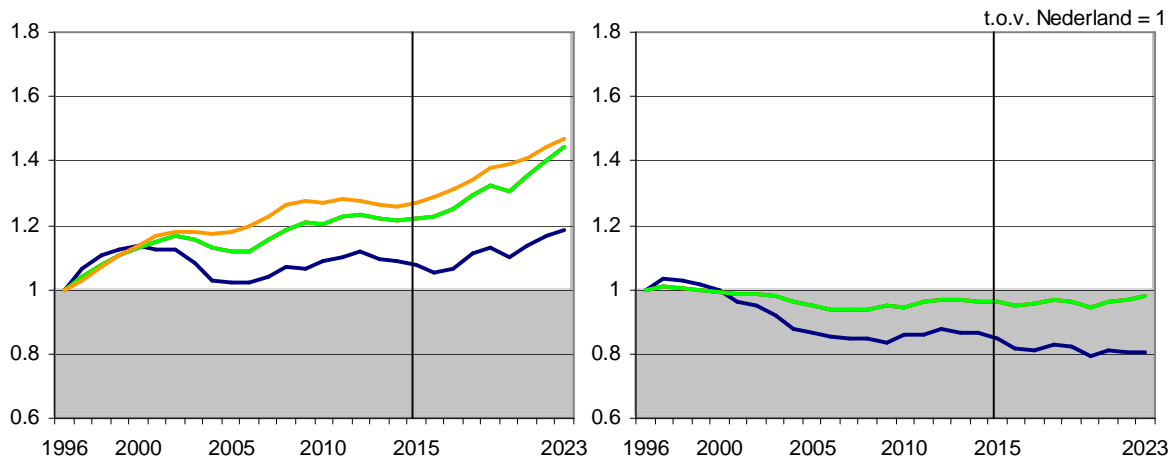
c. Havengemeenten

— gebied — benchmark — provincie — Nederland

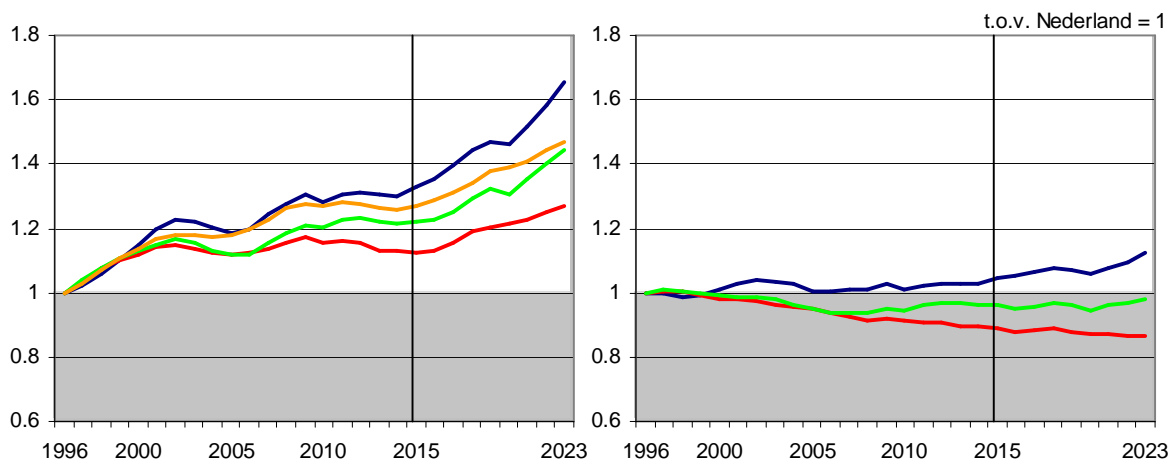
Figuur 11 Ontwikkeling aantal arbeidsplaatsen exclusief Ambulante activiteiten, 1996-2023, vervolg

d. Oostelijk Groningen

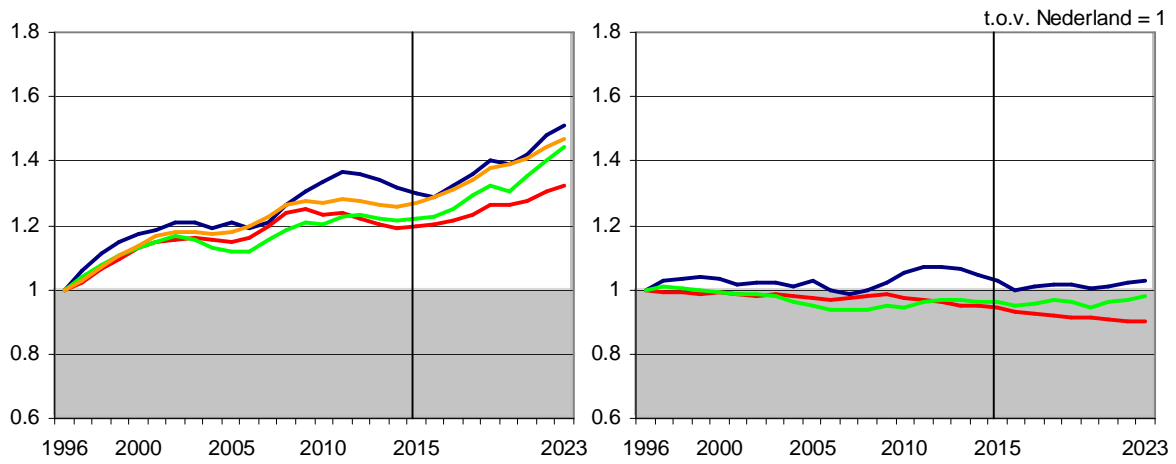
e. ZO Groningen

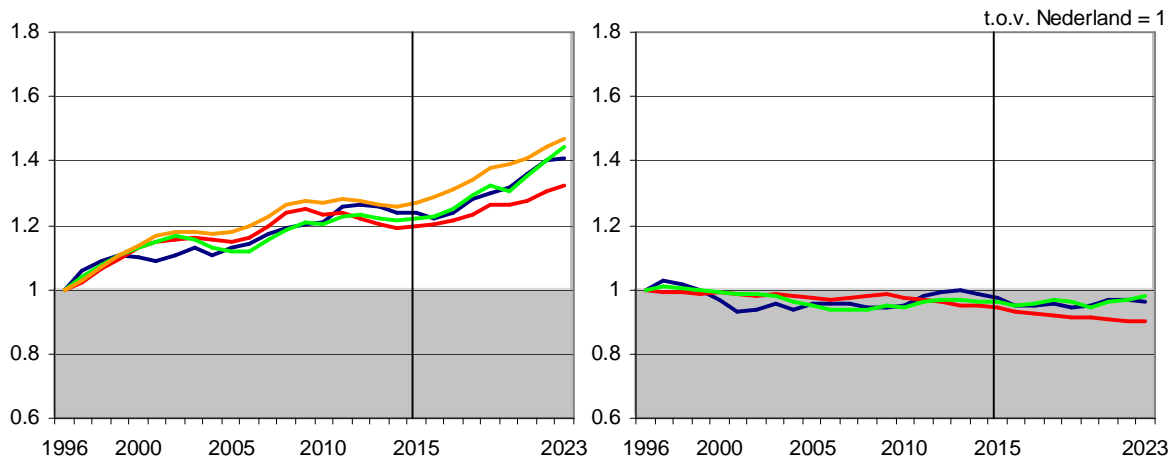
f. Groningen

— gebied — benchmark — provincie — Nederland

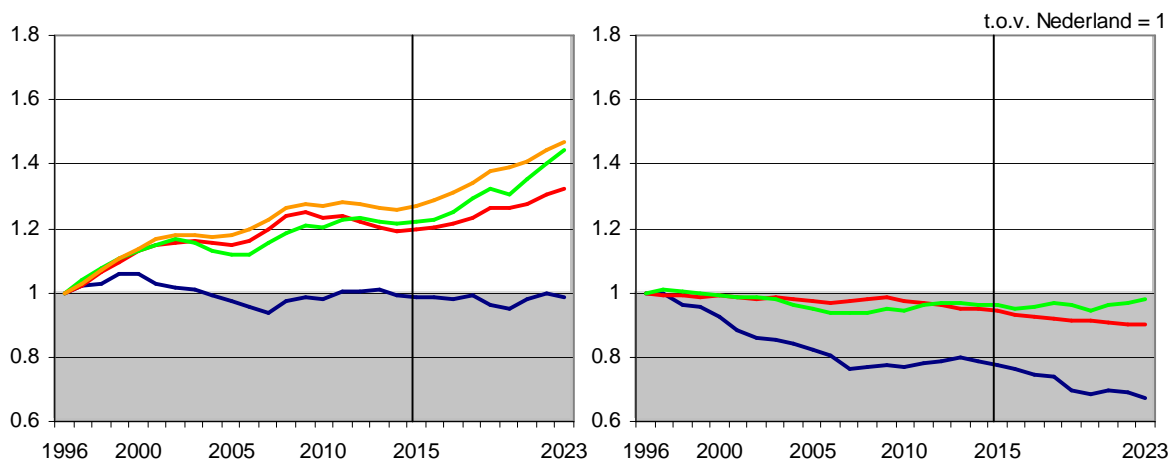
Figuur 11 Ontwikkeling aantal arbeidsplaatsen exclusief Ambulante activiteiten, 1996-2023, vervolg

g. Westerkwartier

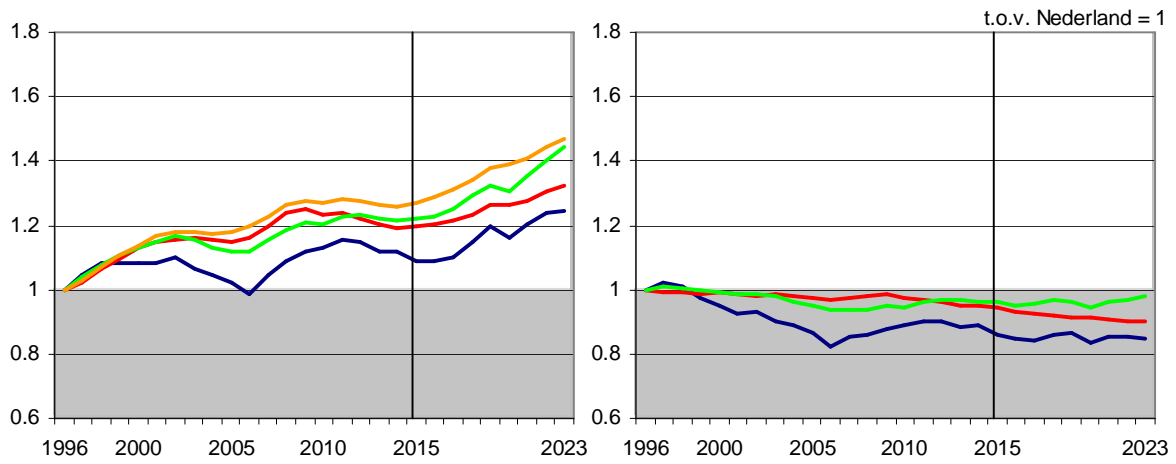
h. Het Hogeland

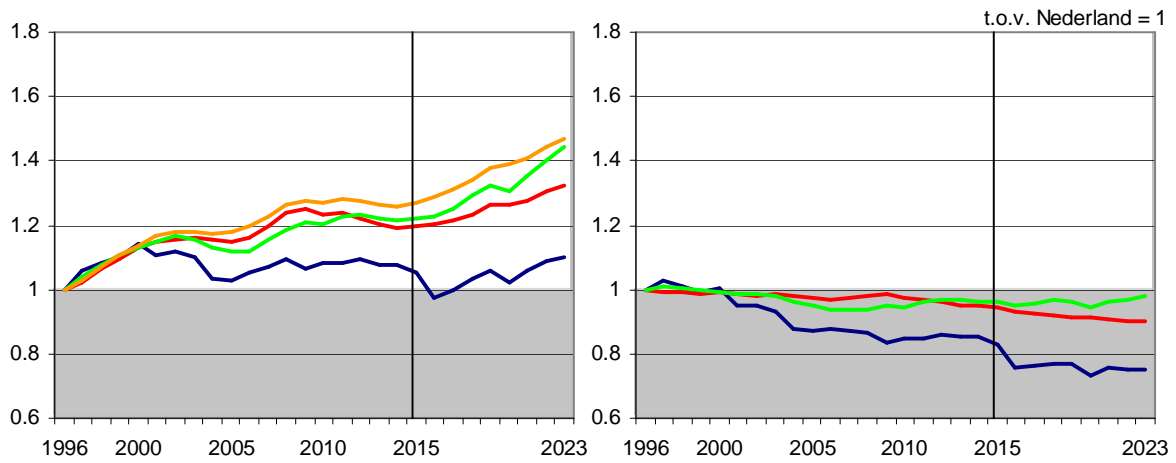
i. Eemsdelta

— gebied — benchmark — provincie — Nederland

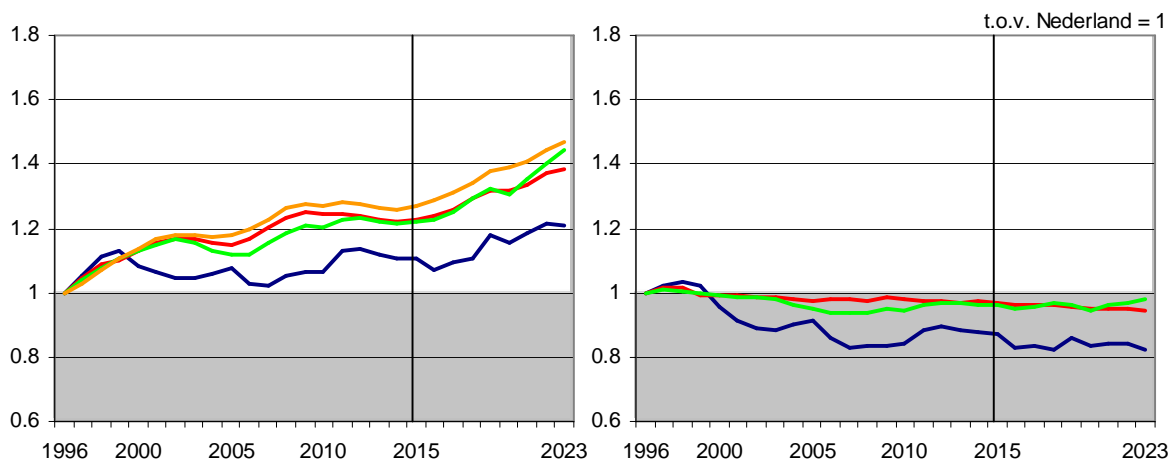
Figuur 11 Ontwikkeling aantal arbeidsplaatsen exclusief Ambulante activiteiten, 1996-2023, vervolg

j. Midden-Groningen

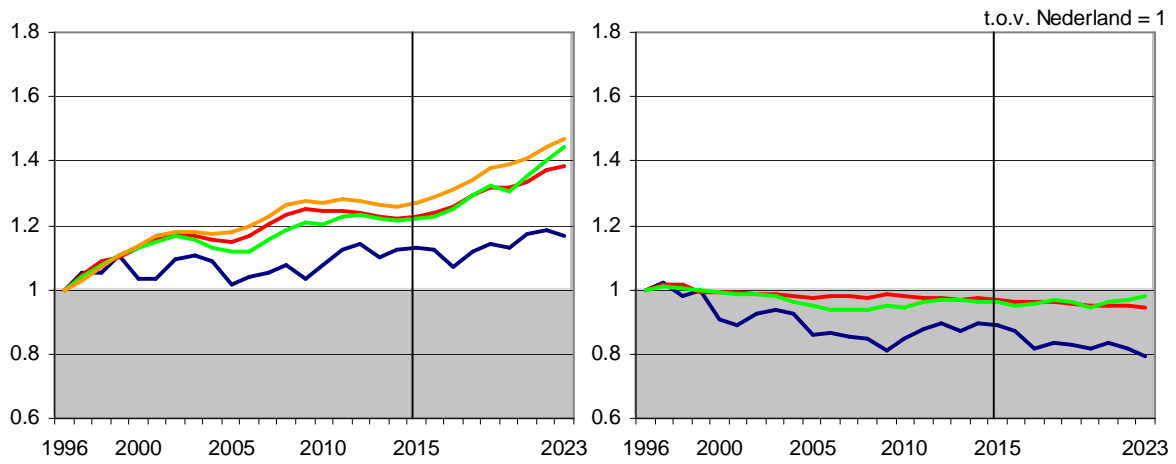
k. Veendam

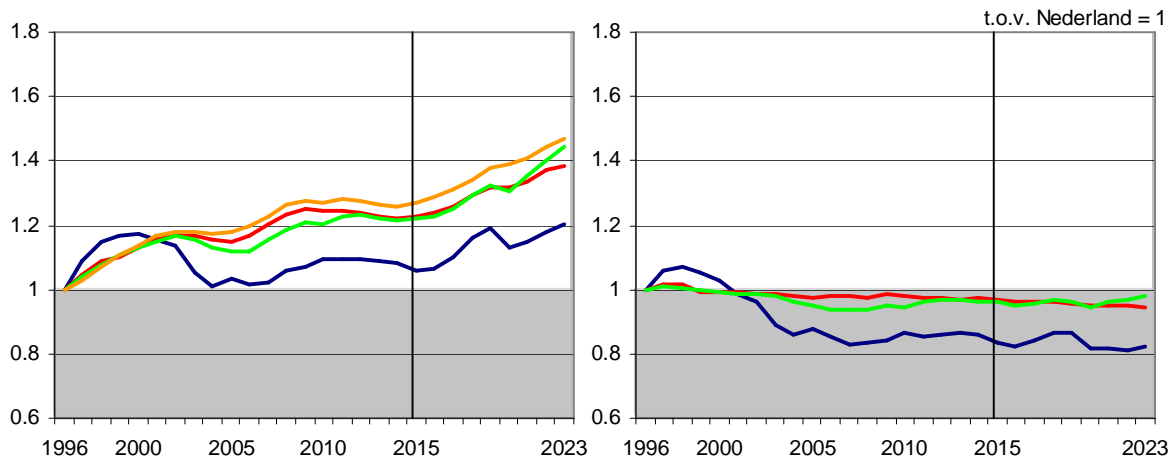
l. Oldambt

— gebied — benchmark — provincie — Nederland

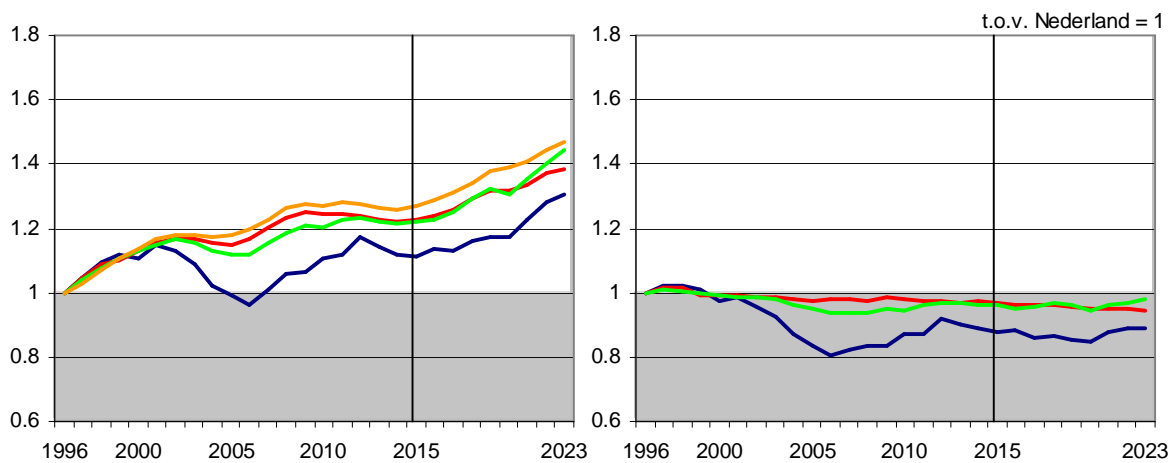
Figuur 11 Ontwikkeling aantal arbeidsplaatsen exclusief Ambulante activiteiten, 1996-2023, vervolg

m. Pekela

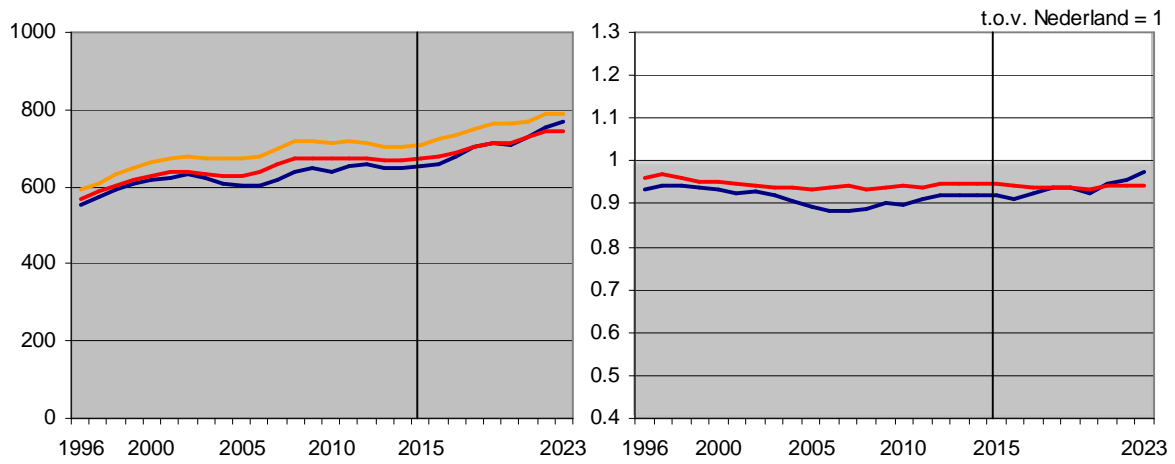
n. Stadskanaal

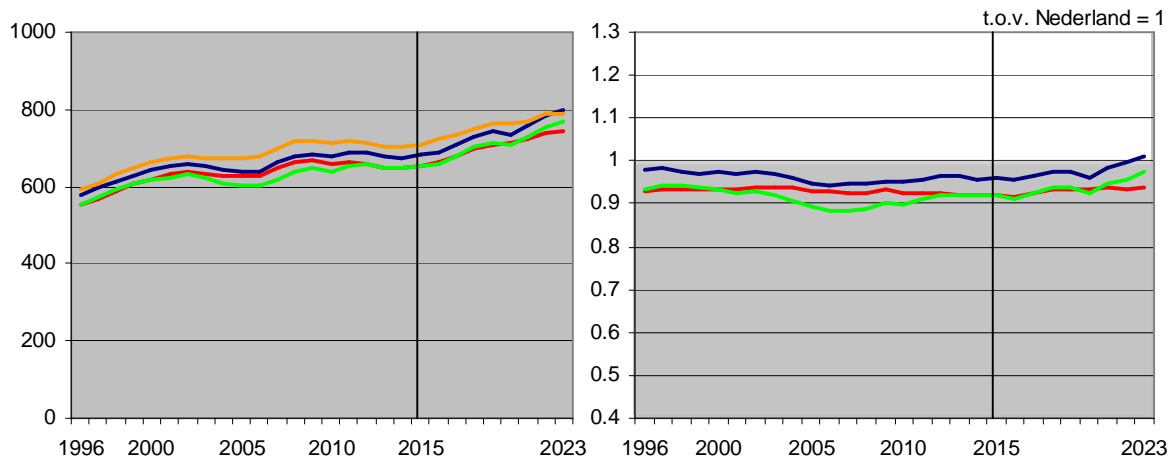
o. Westerwolde

— gebied — benchmark — provincie — Nederland

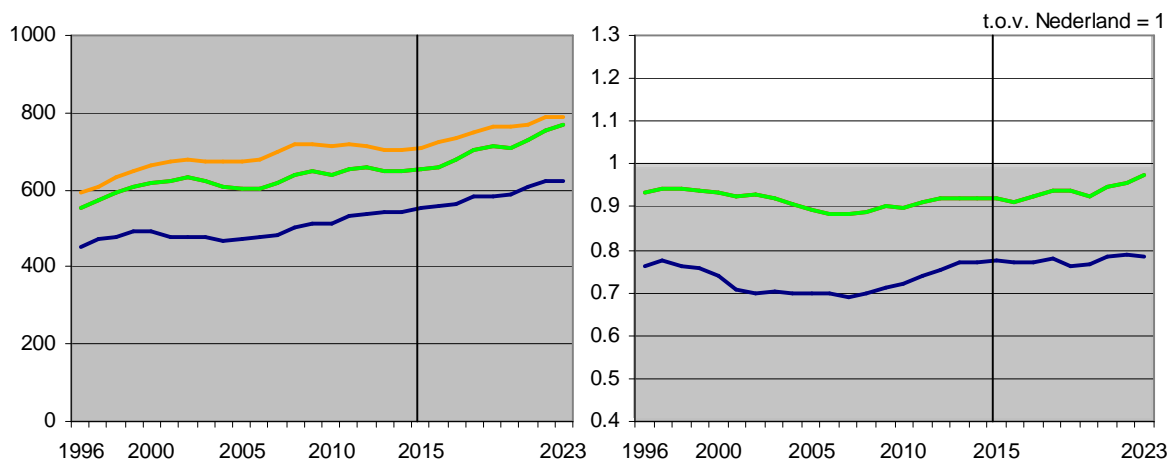
Figuur 12 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per 1.000 inwoners 18-66 jaar

a. Provincie Groningen

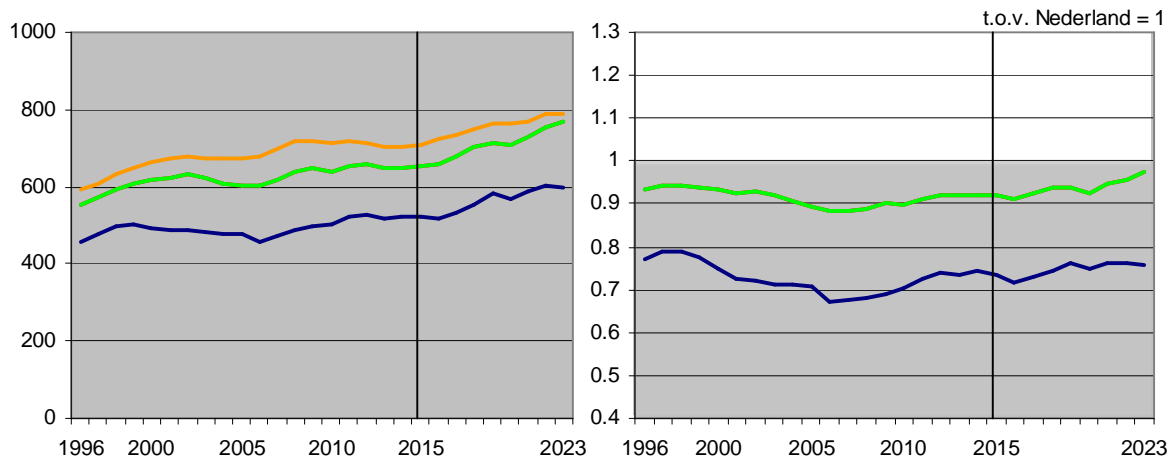
b. SG Groningen

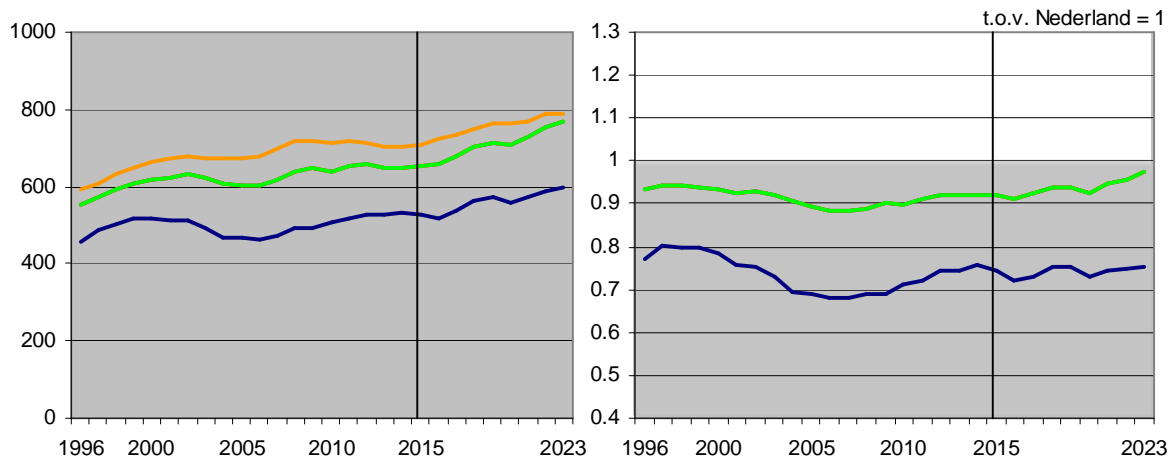
c. Havengemeenten

— gebied — benchmark — provincie — Nederland

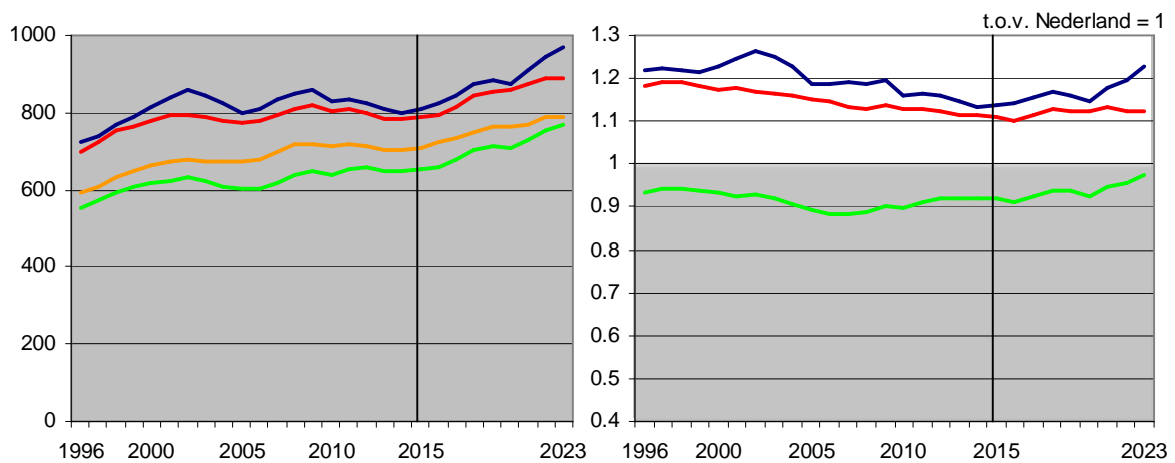
Figuur 12 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per 1.000 inwoners 18-66 jaar, vervolg

d. Oostelijk Groningen

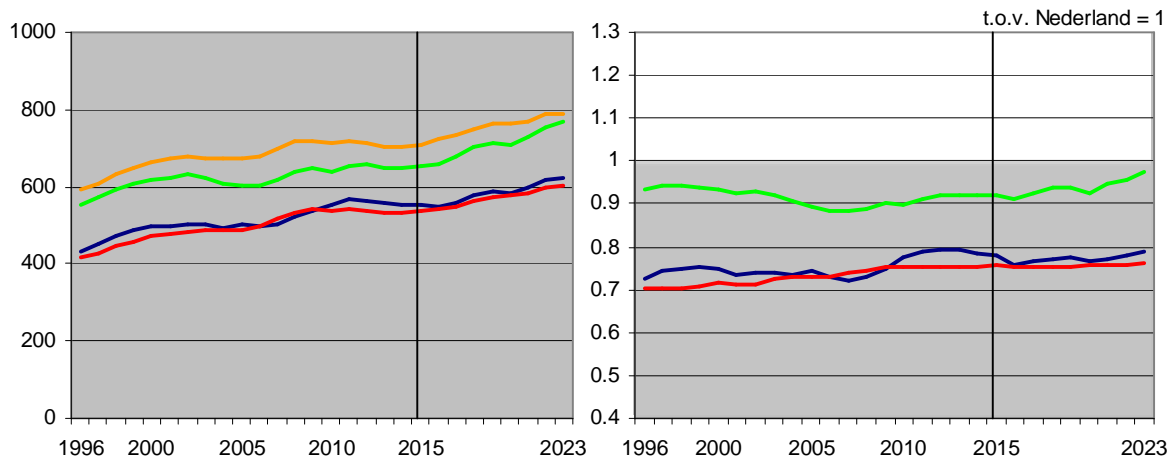
e. ZO Groningen

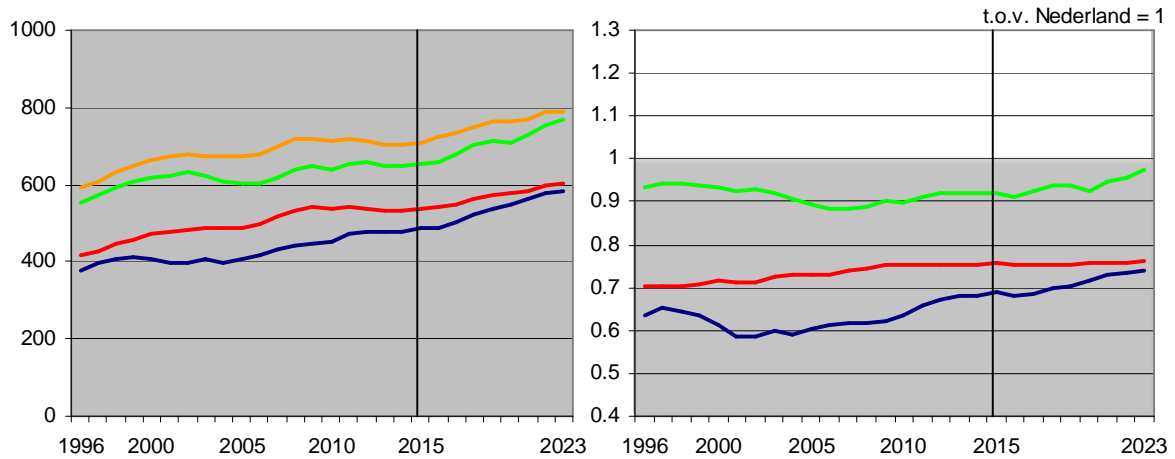
f. Groningen

— gebied — benchmark — provincie — Nederland

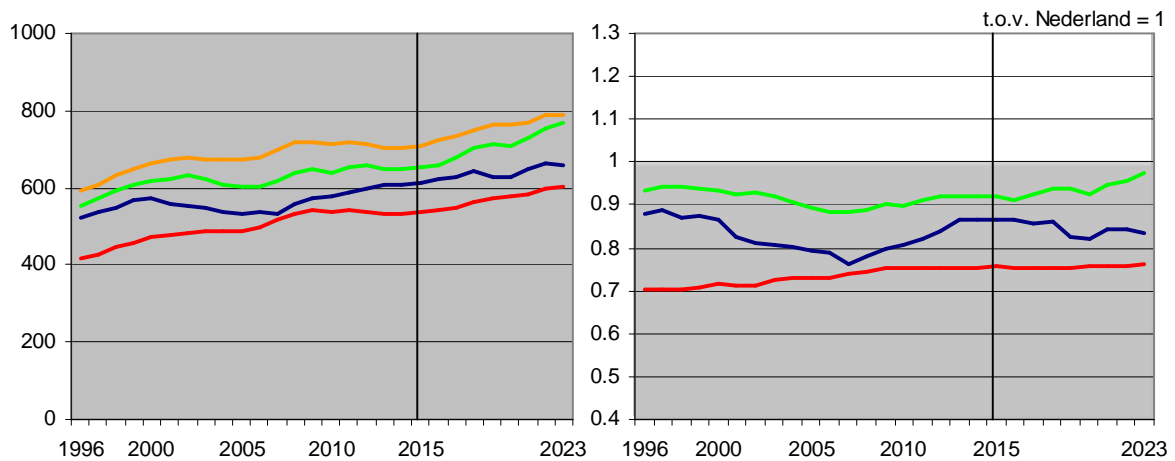
Figuur 12 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per 1.000 inwoners 18-66 jaar, vervolg

g. Westerkwartier

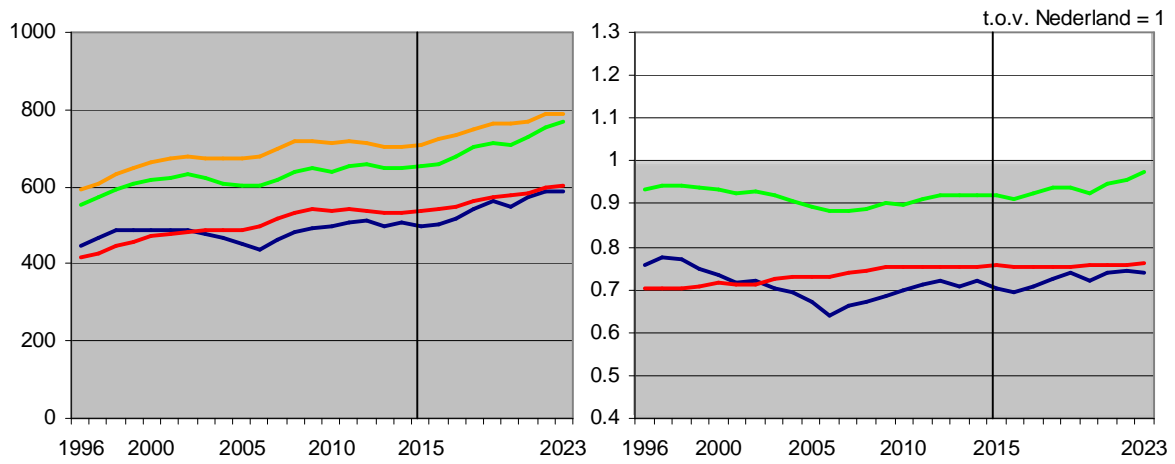
h. Het Hogeland

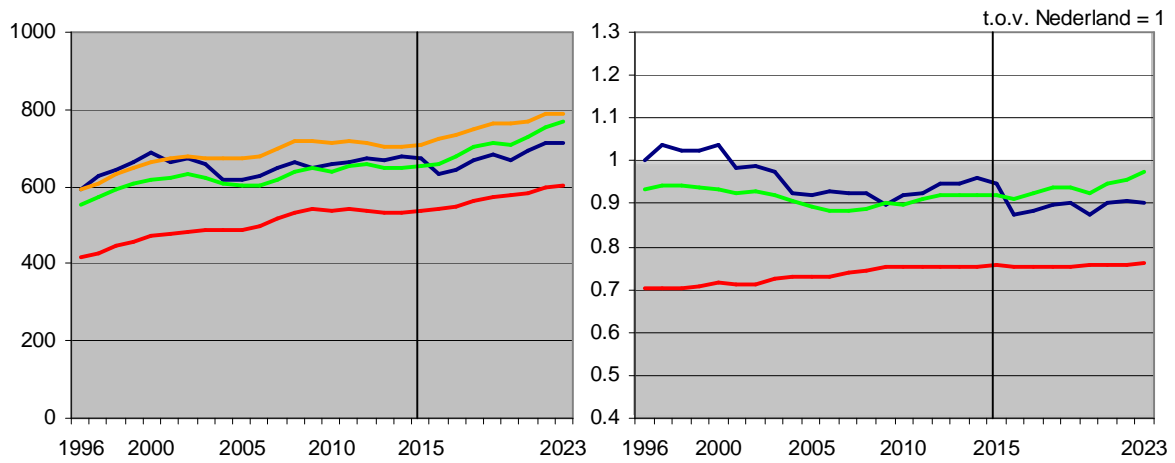
i. Eemsdelta

— gebied — benchmark — provincie — Nederland

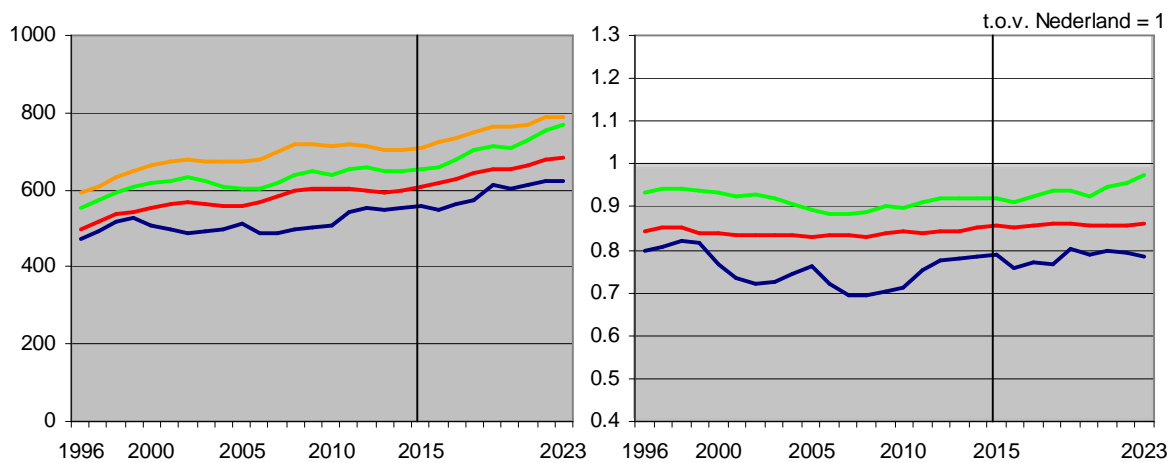
Figuur 12 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per 1.000 inwoners 18-66 jaar, vervolg

j. Midden-Groningen

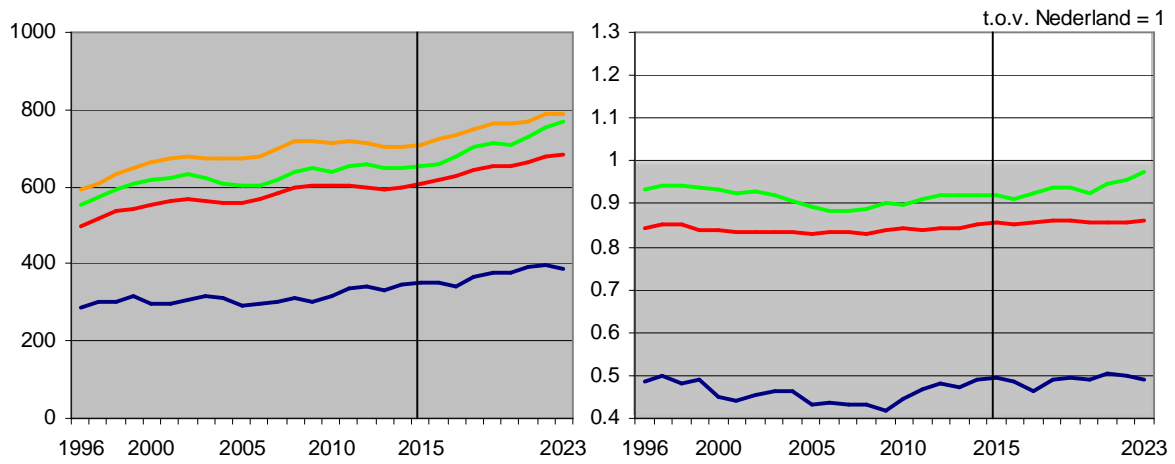
k. Veendam

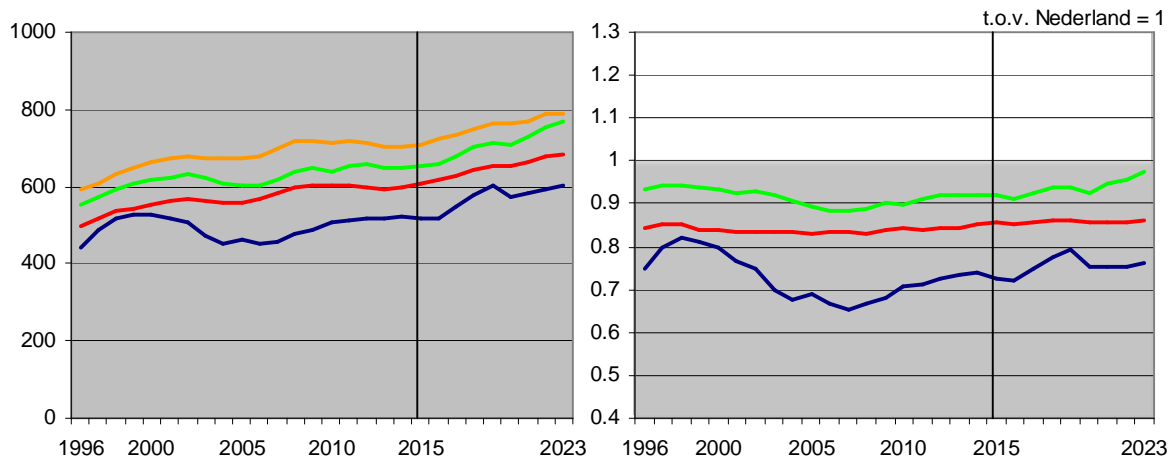
l. Oldambt

— gebied — benchmark — provincie — Nederland

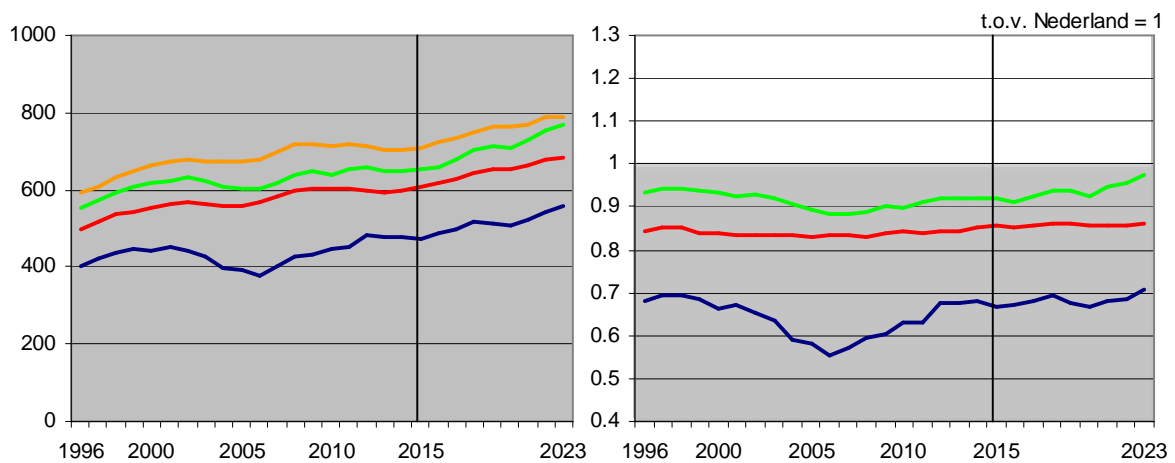
Figuur 12 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per 1.000 inwoners 18-66 jaar, vervolg

m. Pekela

n. Stadskanaal

o. Westerwolde

— gebied — benchmark — provincie — Nederland

Bijlage II Regio maal sector tabellen

In de hoofdstukken 4, 5 en 6 staan overzichtsfiguren waarbij voor bepaalde indicatoren aan de hand van kleuren is aangegeven hoe combinaties van gebied naar economische sector scores. Dat betreft relatieve vertegenwoordigingen in 2022 (van arbeidsplaatsen, toegevoegde waarde of startende bedrijven per duizend inwoners van 18-66 jaar, als index van Nederland = 1, de relatieve ontwikkeling in de periode 2013-2022 (in afwijking van het nationaal gemiddelde, in procenten per jaar) en de verwachte relatieve ontwikkeling in de periode 2023-2035 (ook in afwijking van het nationaal gemiddelde, in procenten per jaar).

De exacte scores staan in deze bijlage. De nummers van de tabellen corresponderen daarbij met de figuurnummers in de hoofdtekst. In de tabellen 4.3, 4.7 en 4.13 zijn scores hoger dan 1 (een relatieve oervertegenwoordiging ten opzichte van het nationaal gemiddelde) geel gemarkeerd en in de tabellen 5.3, 5.6, 5.9, 6.7, 6.8, 6.12 en 6.13 zijn ontwikkelingen boven de nationaal gemiddelde groei in een sector (een score hoger dan 0.0) geel gemarkeerd.

De afkortingen in de tabellen hebben de volgende betekenis:

Gr	Groningen (stad)
Ve	Veendam
Ee	Eemsdelta
Ol	Oldambt
St	Stadskanaal
Wk	Westerkwartier
Ww	Westerwolde
HH	Het Hogeland
MG	Midden-Groningen
Pe	Pekela
SG	Stadsgewest Groningen
PR	Provincie Groningen

Tabel 4.3 *Relatieve vertegenwoordiging arbeidsplaatsen 2022, gebied naar sector*

	Gr	Ve	Ee	OI	St	Wk	Ww	HH	MG	Pe	SG	PR
Landbouw	0.10	0.79	2.09	1.42	0.88	2.50	3.05	3.39	2.11	1.21	1.11	1.22
Industrie	0.45	1.80	1.88	0.96	0.64	1.02	0.88	0.68	1.46	0.88	0.77	0.85
Bouw nijverheid	0.72	1.00	1.11	0.77	1.35	1.25	0.82	0.91	1.03	0.77	0.86	0.90
Transport	0.46	0.70	1.68	0.51	0.94	0.47	0.29	0.64	0.50	0.35	0.61	0.59
Groothandel	0.67	0.73	0.48	0.64	0.43	0.79	0.52	0.73	0.62	0.50	0.68	0.65
Kennisdiensten	1.53	0.60	0.32	0.38	0.38	0.58	0.30	0.43	0.36	0.18	0.97	0.91
Financiële diensten	0.69	0.34	0.29	0.35	0.28	0.27	0.18	0.18	0.18	0.14	0.56	0.45
Openbaar bestuur	1.87	1.57	0.76	0.58	0.36	0.37	1.06	0.66	0.49	0.33	1.40	1.19
Onderwijs	1.92	0.77	0.53	0.67	0.90	0.59	0.56	0.59	0.59	0.39	1.19	1.20
Zorg en welzijn	1.76	0.85	0.81	1.23	0.85	0.85	0.84	0.74	0.77	0.42	1.34	1.25
Detailhandel	0.98	0.95	0.91	1.13	1.34	0.90	0.71	0.85	0.86	0.82	0.96	0.96
Vrijtijdsactiviteiten	1.38	0.48	0.59	0.66	0.50	0.58	0.64	0.70	0.58	0.27	1.02	0.93
Totaal	1.20	0.90	0.83	0.82	0.79	0.78	0.76	0.74	0.72	0.47	0.99	0.96
Agrarische sector	0.11	0.74	1.99	1.33	0.97	2.62	2.95	3.33	2.06	1.28	1.10	1.21
Vrijtijds-economie	1.33	0.56	0.55	0.71	0.49	0.61	0.61	0.68	0.56	0.26	0.99	0.91
Zorg en welzijn	1.68	0.79	0.74	1.39	0.87	0.79	0.96	0.74	0.73	0.39	1.28	1.21
Medisch cluster	6.71	0.21	0.06	0.20	0.42	0.35	0.36	0.03	0.24	0.07	2.91	3.08
Maakindustrie	0.44	1.35	0.95	1.00	0.76	0.70	0.61	0.49	1.24	0.32	0.65	0.68
Proces-industrie	0.45	2.02	2.96	0.90	0.52	1.44	1.22	0.75	2.16	1.57	0.92	1.07
Scheepsbouw	0.13	0.10	5.09	0.07	0.24	0.25	0.00	1.57	5.33	0.22	1.03	1.16
Transport	0.55	0.74	1.64	0.50	0.92	0.51	0.29	0.61	0.51	0.34	0.65	0.63
Energie	2.64	2.21	0.58	0.13	0.06	0.05	0.03	2.09	1.35	0.03	2.03	1.61
ICT	1.72	0.20	0.25	0.58	0.22	0.52	0.18	0.20	0.22	0.12	1.00	0.93
Chemie	0.45	3.42	6.06	0.95	0.43	1.56	1.17	0.14	0.37	0.00	1.09	1.13

Tabel 4.7 *Relatieve vertegenwoordiging toegevoegde waarde 2022, gebied naar sector*

	Gr	Ve	Ee	OI	St	Wk	Ww	HH	MG	Pe	SG	PR
Landbouw	0.08	0.55	1.58	0.98	0.63	1.86	2.18	2.53	1.63	0.87	0.82	0.91
Industrie	0.40	1.46	2.62	0.79	0.36	0.46	0.70	1.06	0.75	0.63	0.68	0.73
Bouw nijverheid	0.65	0.87	0.89	0.59	0.95	1.11	0.59	0.92	0.89	0.57	0.76	0.77
Transport	0.35	0.63	5.17	0.46	0.46	0.28	0.30	0.71	0.32	0.30	0.71	0.73
Groothandel	0.41	0.30	0.43	0.53	0.29	0.62	0.40	0.47	0.43	0.32	0.44	0.43
Kennisdiensten	1.42	0.73	0.40	0.31	0.38	0.38	0.25	0.42	0.57	0.15	0.90	0.86
Financiële diensten	0.55	0.15	0.24	0.17	0.10	0.19	0.07	0.12	0.11	0.06	0.41	0.32
Openbaar bestuur	1.11	0.71	0.34	0.26	0.16	0.22	0.48	0.41	0.28	0.15	0.89	0.67
Onderwijs	2.05	0.73	0.56	0.65	0.82	0.65	0.53	0.64	0.61	0.37	1.23	1.26
Zorg en welzijn	2.14	0.62	0.64	1.28	0.82	0.71	0.64	0.56	0.67	0.32	1.43	1.35
Detailhandel	0.76	0.79	0.85	0.87	1.11	0.73	0.57	0.63	0.64	0.70	0.76	0.76
Vrijtijdsactiviteiten	0.86	0.25	0.42	0.34	0.27	0.38	0.42	0.47	0.47	0.19	0.72	0.60
Totaal	1.03	0.72	1.00	0.56	0.49	0.51	0.49	0.60	0.55	0.32	0.83	0.79
Agrarische sector	0.09	0.52	1.53	0.94	0.69	1.97	2.11	2.46	1.61	0.93	0.82	0.91
Vrijtijds-economie	0.80	0.35	0.47	0.38	0.28	0.40	0.37	0.43	0.42	0.18	0.71	0.57
Zorg en welzijn	2.03	0.59	0.59	1.40	0.84	0.67	0.76	0.58	0.65	0.30	1.36	1.30
Medisch cluster	4.14	0.13	0.08	0.24	0.11	0.21	0.29	0.02	0.11	0.07	1.80	1.90
Maakindustrie	0.29	1.13	0.69	0.85	0.50	0.35	0.42	0.21	0.53	0.21	0.44	0.43
Proces-industrie	0.49	1.62	4.13	0.72	0.27	0.57	0.97	0.46	1.12	1.00	0.79	0.90
Scheepsbouw	0.09	0.11	3.69	0.11	0.24	0.17	0.00	1.07	2.32	0.17	0.60	0.68
Transport	0.38	0.64	5.12	0.46	0.46	0.29	0.30	0.70	0.32	0.30	0.72	0.74
Energie	6.90	0.44	0.63	0.23	0.12	0.09	0.07	4.52	3.54	0.04	3.88	3.82
ICT	1.00	0.13	0.04	0.44	0.14	0.26	0.13	0.11	0.11	0.08	0.54	0.53
Chemie	0.14	1.91	6.23	0.61	0.19	0.37	0.58	0.30	0.11	0.00	0.76	0.74

Tabel 4.13 *Relatieve vertegenwoordiging starters 2022, gebied naar sector*

	Gr	Ve	Ee	OI	St	Wk	Ww	HH	MG	Pe	SG	PR
Industrie	0.68	0.73	0.82	0.94	0.82	0.94	1.30	0.90	0.87	0.95	0.78	0.80
Bouw	0.53	0.81	0.98	0.61	0.71	0.69	0.79	0.84	0.90	0.51	0.64	0.67
Distributie	0.78	0.51	0.41	0.40	0.38	0.50	0.42	0.43	0.46	0.41	0.59	0.59
ICT	1.36	0.57	0.26	0.43	0.48	0.68	0.25	0.36	0.52	0.19	0.89	0.85
Zakelijke/ financiële diens	1.20	0.53	0.36	0.41	0.36	0.69	0.47	0.55	0.61	0.21	0.89	0.81
Horeca	1.57	0.56	0.43	0.53	0.49	0.53	0.42	0.52	0.47	0.27	0.96	0.96
Detailhandel/ reparatie	0.90	0.83	0.68	0.76	0.83	0.60	0.81	0.58	0.91	0.81	0.83	0.81
Persoonlijke diensten	0.94	0.52	0.51	0.61	0.60	0.67	0.54	0.51	0.64	0.54	0.78	0.74
Facilitaire diensten	0.95	0.42	0.60	0.42	0.59	0.64	0.41	0.56	0.65	0.43	0.74	0.73
Landbouw	0.29	0.49	1.64	1.05	0.79	1.48	1.15	1.86	1.05	1.46	0.76	0.84
Totaal	0.99	0.61	0.59	0.57	0.59	0.66	0.59	0.60	0.69	0.49	0.80	0.78

Bureau Louter, mei 2024

M23.018 Data-analyse provincie Groningen

Tabel 5.3 Ontwikkeling arbeidsplaatsen 2013-2022, gebied naar sector in afwijking van nationaal gemiddelde

<u>Bureau Louter sectoren</u>	Gr	Ve	Ee	Ol	St	Wk	Ww	HH	MG	Pe	SG	FR
Landbouw	-3.0	1.8	0.1	-0.3	-1.2	-0.8	-0.8	0.7	-0.3	1.7	-0.2	-0.3
Industrie	-0.3	0.3	-1.1	-2.5	-0.3	-2.3	0.5	-1.3	-2.3	-0.1	-1.2	-1.2
Bouw nijverheid	0.4	-1.9	-0.1	-0.4	1.0	0.0	1.2	0.0	-1.0	0.2	-0.1	0.0
Transport	0.7	-2.2	-3.4	-4.9	2.3	-5.0	-4.7	-2.5	2.7	-1.9	-1.4	-1.5
Groothandel	3.3	7.4	0.0	-1.5	-0.5	-0.5	1.3	-0.2	2.0	2.4	2.1	1.8
Kennisdiensten	0.2	-1.5	-1.3	1.4	-1.5	1.5	0.3	1.5	-0.7	-0.8	0.2	0.2
Financiële diensten	2.8	-1.6	-6.2	-5.1	2.4	-4.1	-7.9	-2.1	-4.1	1.2	0.7	0.2
Openbaar bestuur	0.8	0.1	6.5	-0.4	-0.7	-0.8	2.5	0.3	-0.6	-3.7	0.8	0.7
Onderwijs	0.5	-1.3	-3.6	-1.5	-1.5	0.6	0.2	-1.7	-0.4	-1.5	0.1	0.0
Zorg en welzijn	0.7	-5.2	-3.5	2.2	-1.1	1.2	1.0	0.7	2.1	0.1	0.3	0.4
Detailhandel	0.6	-2.0	-1.5	-0.8	-0.4	-0.1	-1.3	0.0	0.2	-2.0	0.1	-0.1
Vrijtijdsactiviteiten	1.4	-1.4	-1.3	-0.6	-1.8	-0.1	-1.1	-2.6	0.1	-2.6	0.7	0.5
Totaal	0.7	-1.7	-1.7	-0.9	-1.4	-0.3	-0.5	-0.2	-0.7	-0.8	0.1	0.0
<u>Groningse sectoren</u>												
Agrarische sector	-2.5	1.5	0.0	-0.5	-0.2	-0.6	-1.1	0.9	-0.3	1.5	-0.1	-0.2
Vrijtijds-economie	1.6	-1.1	-2.0	-1.2	-2.4	-0.6	-1.8	-2.4	-0.3	-2.5	0.5	0.4
Zorg en welzijn	0.5	-5.1	-3.2	1.6	-2.8	1.4	-0.2	1.8	1.8	0.1	0.2	0.2
Medisch cluster	0.6	4.6	2.9	-10.7	18.5	2.9	-5.6	-1.1	0.5	24.0	0.5	0.5
Maakindustrie	-1.5	-0.4	-3.2	-2.6	0.0	-2.9	-1.2	-1.3	-3.3	-0.5	-2.2	-2.1
Proces-industrie	1.0	1.2	0.1	-2.3	-0.1	-1.6	2.1	-1.1	-1.4	0.5	-0.3	-0.3
Scheepsbouw	-3.6	3.7	-3.3	-12.4	7.1	-4.2	0.0	15.1	-3.4	-4.1	-2.4	-2.4
Transport	0.2	-4.0	-2.6	-6.3	-0.5	-3.5	-3.6	-3.5	1.0	-1.2	-1.9	-1.7
Energie	-1.1	-0.1	7.1	17.5	-3.9	16.4	0.0	1.7	4.6	-0.2	-0.2	-0.2
ICT	-0.1	-3.2	-2.6	11.2	-5.0	-0.2	-3.9	-4.3	-4.4	-3.9	-0.4	-0.3
Chemie	8.0	1.9	-0.7	-1.3	4.9	0.3	3.6	2.4	-7.4	0.0	0.7	0.8

Tabel 5.6 Ontwikkeling toegevoegde waarde 2013-2022, gebied naar sector in afwijking van nationaal gemiddelde

Bureau Louter sectoren	Gr	Ve	Ee	OI	St	Wk	Ww	HH	MG	Pe	SG	FR
Landbouw	-2.3	-1.3	-1.6	-2.7	-3.8	-1.0	-3.2	0.3	-0.6	-0.5	-0.8	-1.3
Industrie	-2.4	-2.7	0.7	-2.3	-1.7	-3.0	-2.2	-3.8	-4.5	-1.8	-2.2	-2.2
Bouw nijverheid	-0.3	-0.5	-0.5	2.7	4.7	-1.1	5.6	0.5	-2.5	3.2	-0.7	-0.1
Transport	0.2	-0.2	3.7	1.2	3.6	-6.0	-0.5	0.0	1.3	1.5	1.6	1.6
Groothandel	0.1	4.8	3.6	-0.3	-3.1	0.4	-0.7	-1.0	2.4	4.0	0.7	0.5
Kennisdiensten	0.9	0.1	2.5	2.6	1.3	1.2	3.6	3.2	0.3	-6.9	1.0	1.0
Financiële diensten	-0.3	-4.1	1.4	-7.9	2.0	-9.3	-11.5	-3.9	-9.1	4.3	-1.8	-2.2
Openbaar bestuur	-3.2	-6.2	-5.2	-6.9	-7.1	-5.2	-4.0	-3.2	-5.4	-9.8	-3.7	-3.8
Onderwijs	0.4	-2.1	-4.6	-2.0	-2.7	0.4	-0.4	-1.9	-0.7	-2.1	-0.1	-0.2
Zorg en welzijn	0.5	-4.9	-3.4	4.4	-0.9	1.6	3.2	0.5	2.1	2.8	0.3	0.5
Detailhandel	0.4	-1.3	0.0	-0.2	0.8	0.3	-0.1	-1.0	-0.1	-1.3	0.1	0.1
Vrijtijdsactiviteiten	-1.5	-1.3	-2.2	0.8	-0.3	-1.6	1.4	-3.5	-0.7	-3.2	-1.6	-1.4
Totaal	0.0	-1.5	1.3	-0.4	-1.0	-1.1	-0.5	-0.6	-1.1	-1.3	-0.1	-0.2
Groningse sectoren												
Agrarische sector	-2.1	-1.6	-1.7	-2.9	-2.7	-0.8	-3.5	0.4	-0.5	-0.8	-0.9	-1.2
Vrijtijds-economie	-1.2	-0.5	-2.1	-1.1	-2.1	-2.0	-1.1	-4.4	-1.7	-4.5	-1.4	-1.6
Zorg en welzijn	0.3	-4.7	-3.3	3.7	-2.3	1.8	1.7	1.6	1.8	2.7	0.2	0.3
Medisch cluster	-0.8	11.8	7.8	-9.7	10.7	5.6	2.9	-4.7	-4.0	19.0	-0.7	-0.8
Maakindustrie	-3.2	-0.9	-5.1	-1.8	-1.2	-3.7	-0.6	-4.6	-7.5	-2.0	-4.0	-3.6
Proces-industrie	-2.0	-1.3	1.8	-2.6	-1.1	-2.9	-2.6	0.0	-3.4	-1.5	-0.6	-1.1
Scheepsbouw	-4.9	6.0	-2.5	-3.4	5.6	-5.5	0.0	14.9	-6.2	-5.3	-3.3	-3.2
Transport	-0.4	-1.3	4.1	-0.1	1.1	-5.3	0.1	-0.4	0.1	1.9	0.7	1.4
Energie	8.8	-4.0	10.1	29.8	10.2	22.9	0.0	0.7	5.9	-33.2	6.6	6.6
ICT	-6.6	4.7	-8.5	22.7	2.4	-7.4	4.2	-13.1	-11.0	4.1	-6.6	-6.1
Chemie	6.7	-2.0	-2.1	-5.4	-0.7	-4.2	2.7	22.4	-12.4	0.0	-1.0	-1.7

Tabel 5.9 Ontwikkeling starters 2013-2022, gebied naar sector in afwijking van nationaal gemiddelde

	Gr	Ve	Ee	OI	St	Wk	Ww	HH	MG	Pe	SG	FR
Industrie	-0.1	-1.6	-2.6	-2.5	3.1	-3.8	-0.3	1.2	-1.0	-5.9	-1.0	-1.1
Bouw	1.3	0.7	5.6	-4.4	-3.9	-3.8	-1.6	1.3	2.2	-8.1	0.5	0.0
Distributie	2.5	-2.7	-7.5	-11.0	-5.0	-6.0	-5.2	-2.1	-3.6	-10.8	-0.9	-1.9
ICT	-1.7	-1.9	-8.6	-2.3	-6.1	-1.0	-7.5	-7.7	-1.3	-3.9	-2.3	-2.4
Zakelijke/ financiële diens	0.1	-5.4	-3.0	-2.4	-4.2	-0.2	0.0	-2.9	-1.3	-4.5	-0.5	-0.7
Horeca	1.4	-0.3	-3.7	-2.2	0.0	-2.2	-4.0	-3.3	-2.9	-5.6	0.3	0.1
Detailhandel/ reparatie	0.3	-4.8	-3.1	-5.0	-5.5	-5.6	-6.1	-3.4	-1.1	-3.7	-1.6	-2.2
Persoonlijke diensten	-2.0	-3.8	-3.9	-3.9	-2.2	-0.9	-5.3	-5.8	-4.8	-1.0	-2.7	-2.8
Facilitaire diensten	1.4	-6.9	3.4	-0.7	-1.7	-2.4	-7.6	1.0	0.4	-5.9	0.5	0.1
Landbouw	2.4	-6.6	-1.8	-3.6	-4.9	-1.0	-11.5	-0.5	-5.7	-1.7	-1.7	-2.8
Totaal	-0.3	-3.2	-1.5	-3.6	-2.9	-2.4	-4.0	-2.5	-1.6	-4.2	-1.1	-1.4

Tabel 6.7 Ontwikkeling arbeidsplaatsen 2023-2035, gebied naar sector in afwijking van nationaal gemiddelde

Bureau Louter sectoren	Gr	Ve	Ee	OI	St	Wk	Ww	HH	MG	Pe	SG	FR
Landbouw	-0.5	-0.4	0.3	0.0	-0.6	0.0	-0.4	0.5	0.0	0.1	0.2	0.1
Industrie	-1.6	0.0	-0.2	-1.3	-0.7	-0.2	0.2	0.6	-1.9	-2.3	-0.7	-0.8
Bouw nijverheid	-0.8	0.0	0.0	0.3	-0.6	0.2	0.5	1.2	0.6	0.3	0.1	-0.1
Transport	-1.5	0.2	0.3	0.4	0.0	-0.1	1.5	1.4	0.2	1.2	-0.4	-0.2
Groothandel	0.4	0.5	-1.0	-0.2	-0.6	-0.9	-0.3	-0.7	-0.3	0.1	-0.1	-0.1
Kennisdiensten	-0.3	-2.1	-2.2	-1.4	-2.2	0.3	-1.9	-1.0	-0.6	-1.7	-0.4	-0.4
Financiële diensten	-1.8	-1.8	-3.0	-1.9	-0.5	0.2	-1.8	-0.9	0.3	-2.0	-1.8	-1.6
Openbaar bestuur	0.6	-0.9	-0.9	-0.1	-0.2	0.2	-1.7	-0.9	-0.3	-0.1	0.3	0.2
Onderwijs	-0.3	-0.6	-1.4	-1.0	-1.6	-0.6	-1.7	-1.3	-0.6	-1.5	-0.3	-0.5
Zorg en welzijn	-0.6	-0.4	-0.4	-1.8	-1.3	-0.1	-1.7	0.0	-0.4	-0.1	-0.5	-0.6
Detailhandel	-0.4	-0.7	-0.7	-0.3	-1.0	-0.1	-0.5	0.3	-0.3	-0.5	-0.2	-0.4
Vrijtijdsactiviteiten	0.0	-0.3	-0.5	0.0	-0.5	0.1	-0.8	-0.2	-0.2	-0.6	0.0	-0.1
Totaal	-0.2	-0.8	-0.8	-1.0	-1.3	-0.2	-1.2	-0.2	-0.7	-0.7	-0.3	-0.4
Groningse sectoren												
Agrarische sector	-0.3	-0.6	0.3	-0.1	-0.4	0.1	-0.4	0.5	0.0	0.3	0.2	0.1
Vrijtijds-economie	0.1	-0.2	-0.4	-0.1	-0.5	0.1	-0.7	-0.2	-0.2	-0.7	0.0	0.0
Zorg en welzijn	-0.7	-0.5	-0.5	-1.8	-1.4	-0.2	-1.9	-0.1	-0.4	-0.2	-0.5	-0.7
Medisch cluster	-0.5	-0.7	-1.3	-0.9	-2.1	-1.9	-0.8	0.0	-0.2	-0.1	-0.5	-0.6
Maakindustrie	-1.6	-0.9	-0.7	-1.4	-1.2	-1.0	-0.6	0.3	-0.6	-0.6	-0.8	-1.0
Proces-industrie	-1.7	0.5	0.1	-1.0	0.2	0.4	0.8	1.0	-2.2	-2.7	-0.5	-0.6
Scheepsbouw	-0.9	-0.5	-1.1	1.4	0.0	2.3	0.0	1.3	-1.6	-0.1	-0.9	-0.9
Transport	-1.3	0.2	0.4	0.4	0.1	0.0	1.5	1.5	0.3	1.2	-0.4	-0.2
Energie	-1.9	0.1	0.4	-0.6	-1.2	-0.6	-0.6	-0.2	-1.4	-0.4	-1.4	-1.5
ICT	0.1	-1.7	-2.4	-1.5	-1.9	0.3	-1.7	-0.5	-0.3	-1.4	-0.1	-0.1
Chemie	-0.5	0.8	0.1	0.3	0.7	0.2	1.2	2.3	0.2	0.0	0.2	0.2

Bureau Louter, mei 2024

M23.018 Data-analyse provincie Groningen

Tabel 6.8 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per inwoner 18-66 jaar 2023-2035, gebied naar sector in afwijking van nationaal gemiddelde

<u>Bureau Louter sectoren</u>	Gr	Ve	Ee	OI	St	Wk	Ww	HH	MG	Pe	SG	FR
Landbouw	-0.6	0.7	2.0	1.2	0.6	0.9	0.1	1.6	0.8	0.8	0.6	0.6
Industrie	-1.8	1.1	1.5	-0.1	0.5	0.8	0.7	1.7	-1.1	-1.6	-0.3	-0.3
Bouw nijverheid	-0.9	1.1	1.7	1.5	0.6	1.1	0.9	2.2	1.4	1.0	0.5	0.4
Transport	-1.6	1.4	2.0	1.6	1.2	0.9	2.0	2.5	1.1	1.9	0.0	0.3
Groothandel	0.2	1.6	0.7	1.0	0.5	0.1	0.1	0.4	0.5	0.8	0.4	0.5
Kennisdiensten	-0.4	-1.0	-0.5	-0.2	-1.1	1.3	-1.4	0.1	0.2	-1.0	0.1	0.1
Financiële diensten	-2.0	-0.7	-1.4	-0.7	0.7	1.1	-1.3	0.1	1.2	-1.3	-1.4	-1.1
Openbaar bestuur	0.5	0.2	0.8	1.1	1.0	1.2	-1.3	0.2	0.5	0.6	0.8	0.7
Onderwijs	-0.4	0.5	0.3	0.2	-0.4	0.4	-1.2	-0.2	0.2	-0.8	0.2	0.0
Zorg en welzijn	-0.8	0.7	1.3	-0.6	-0.1	0.9	-1.2	1.1	0.4	0.6	0.0	-0.1
Detailhandel	-0.5	0.4	1.0	0.9	0.2	0.8	-0.1	1.3	0.5	0.3	0.2	0.1
Vrijtijdsactiviteiten	-0.1	0.9	1.2	1.3	0.7	1.1	-0.3	0.9	0.6	0.1	0.5	0.5
Totaal	-0.3	0.3	0.9	0.2	-0.1	0.7	-0.8	0.9	0.1	0.0	0.2	0.1
<u>Groningse sectoren</u>												
Agrarische sector	-0.4	0.5	2.0	1.1	0.8	1.1	0.0	1.6	0.8	1.0	0.6	0.6
Vrijtijds-economie	0.0	0.9	1.3	1.1	0.7	1.0	-0.2	0.9	0.6	0.0	0.5	0.5
Zorg en welzijn	-0.8	0.7	1.2	-0.6	-0.2	0.8	-1.4	1.0	0.4	0.6	0.0	-0.2
Medisch cluster	-0.7	0.5	0.4	0.3	-0.9	-1.0	-0.3	1.0	0.6	0.6	-0.1	-0.1
Maakindustrie	-1.7	0.2	1.0	-0.2	0.0	-0.1	-0.2	1.4	0.2	0.1	-0.4	-0.5
Proces-industrie	-1.8	1.6	1.8	0.2	1.3	1.4	1.3	2.0	-1.4	-2.0	-0.1	-0.1
Scheepsbouw	-0.9	0.7	0.7	2.7	0.0	3.3	0.0	2.4	-0.7	0.6	-0.4	-0.4
Transport	-1.5	1.3	2.1	1.6	1.2	0.9	2.0	2.6	1.1	1.9	0.0	0.3
Energie	-2.0	1.2	2.2	0.6	0.0	0.4	-0.1	0.9	-0.6	0.3	-0.9	-1.0
ICT	0.0	-0.6	-0.7	-0.3	-0.7	1.3	-1.2	0.6	0.5	-0.7	0.4	0.5
Chemie	-0.6	1.9	1.8	1.5	1.9	1.2	1.7	3.4	1.0	0.0	0.6	0.7

Bureau Louter, mei 2024

M23.018 Data-analyse provincie Groningen

Tabel 6.12 Ontwikkeling toegevoegde waarde 2023-2035, gebied naar sector in afwijking van nationaal gemiddelde

<u>Bureau Louter sectoren</u>	Gr	Ve	Ee	OI	St	Wk	Ww	HH	MG	Pe	SG	FR
Landbouw	-0.5	-0.4	0.3	0.0	-0.6	0.0	-0.4	0.5	0.0	0.1	0.2	0.1
Industrie	-0.5	-0.6	-0.5	-1.7	-1.4	-0.6	-0.6	1.9	-3.2	-3.9	-0.3	-0.7
Bouw nijverheid	-0.7	0.0	-0.1	0.3	-0.6	0.2	0.5	0.9	0.4	0.3	0.1	-0.1
Transport	-1.3	0.6	-0.2	0.4	0.2	0.2	1.6	1.6	0.7	1.2	-0.2	-0.1
Groothandel	-0.6	-1.1	-1.7	-0.3	-1.4	-0.9	-0.5	-0.6	-0.6	-0.2	-0.7	-0.7
Kennisdiensten	-0.7	-1.5	-1.9	-1.1	-1.7	0.5	-1.8	1.2	-0.6	-1.3	-0.6	-0.7
Financiële diensten	-2.3	-2.5	-3.3	-2.1	-0.7	-0.1	-2.0	-1.1	0.3	-2.3	-2.2	-2.0
Openbaar bestuur	0.7	-0.9	-0.9	-0.1	-0.1	0.3	-1.7	-0.8	-0.2	0.0	0.4	0.3
Onderwijs	-0.3	-0.6	-1.4	-1.0	-1.6	-0.6	-1.6	-1.3	-0.6	-1.5	-0.3	-0.5
Zorg en welzijn	-0.7	-0.4	-0.5	-2.0	-1.4	-0.2	-1.7	-0.1	-0.4	-0.1	-0.6	-0.8
Detailhandel	-0.5	-0.7	-0.7	-0.2	-0.9	-0.2	-0.3	0.6	-0.2	-0.5	-0.2	-0.4
Vrijtijdsactiviteiten	-0.2	-0.3	-0.7	-0.3	-0.4	-0.1	-1.0	-0.5	-0.4	-1.2	-0.2	-0.3
Totaal	-0.7	-0.8	-0.7	-1.0	-1.3	-0.1	-1.0	0.7	-0.7	-1.0	-0.5	-0.6
<u>Groningse sectoren</u>												
Agrarische sector	-0.3	-0.5	0.3	-0.1	-0.4	0.1	-0.4	0.6	0.1	0.3	0.2	0.1
Vrijtijds-economie	-0.2	0.0	0.2	-0.1	-0.2	-0.1	-0.7	-0.3	-0.4	-1.0	-0.1	-0.2
Zorg en welzijn	-0.8	-0.5	-0.5	-1.9	-1.5	-0.2	-1.9	-0.2	-0.5	-0.2	-0.6	-0.8
Medisch cluster	-1.5	-0.4	-0.4	-0.2	-2.7	-1.0	-0.2	-0.6	-0.8	0.4	-1.4	-1.5
Maakindustrie	-0.4	-1.6	-1.3	-2.6	-2.5	-1.1	-1.5	-0.7	-1.7	-1.4	-0.8	-1.3
Proces-industrie	-1.6	0.7	0.4	-0.8	0.0	0.1	0.4	1.4	-3.1	-3.9	-0.1	-0.3
Scheepsbouw	-1.4	-0.6	-0.7	0.3	0.0	1.0	0.0	0.6	-1.3	-0.6	-0.7	-0.7
Transport	-1.3	0.6	-0.2	0.4	0.2	0.2	1.6	1.6	0.7	1.2	-0.2	-0.1
Energie	-1.2	-4.3	-1.3	-0.2	-1.0	-1.5	-0.4	3.8	-0.8	-6.5	-0.8	-0.6
ICT	0.1	-1.8	-2.5	-1.6	-2.0	0.3	-1.8	-0.5	-0.4	-1.5	-0.1	-0.1
Chemie	-0.5	0.9	-0.3	0.4	0.8	0.4	1.3	2.5	0.3	0.0	0.1	0.1

Bureau Louter, mei 2024

M23.018 Data-analyse provincie Groningen

Tabel 6.13 Ontwikkeling toegevoegde waarde per inwoner 18-66 jaar 2023-2035, gebied naar sector in afwijking van nationaal gemiddelde

<u>Bureau Louter sectoren</u>	Gr	Ve	Ee	OI	St	Wk	Ww	HH	MG	Pe	SG	FR
Landbouw	-0.6	0.7	2.0	1.2	0.6	0.9	0.1	1.6	0.8	0.8	0.6	0.6
Industrie	-0.6	0.6	1.2	-0.5	-0.2	0.4	-0.1	3.0	-2.4	-3.2	0.1	-0.2
Bouw nijverheid	-0.8	1.1	1.7	1.6	0.6	1.2	1.0	2.0	1.2	1.1	0.5	0.4
Transport	-1.4	1.8	1.5	1.6	1.3	1.2	2.1	2.7	1.5	1.9	0.3	0.4
Groothandel	-0.7	0.0	0.0	0.9	-0.2	0.1	0.0	0.5	0.3	0.5	-0.2	-0.2
Kennisdiensten	-0.9	-0.4	-0.3	0.1	-0.6	1.4	-1.3	2.3	0.2	-0.5	-0.2	-0.2
Financiële diensten	-2.4	-1.3	-1.6	-0.9	0.4	0.9	-1.5	0.0	1.1	-1.5	-1.8	-1.5
Openbaar bestuur	0.5	0.2	0.8	1.1	1.1	1.3	-1.2	0.3	0.6	0.7	0.9	0.9
Onderwijs	-0.4	0.5	0.2	0.2	-0.5	0.3	-1.1	-0.2	0.2	-0.8	0.1	0.0
Zorg en welzijn	-0.9	0.7	1.3	-0.8	-0.2	0.8	-1.2	1.0	0.4	0.6	-0.1	-0.2
Detailhandel	-0.6	0.4	1.0	1.0	0.3	0.8	0.2	1.7	0.7	0.2	0.3	0.1
Vrijtijdsactiviteiten	-0.3	0.9	1.0	0.9	0.8	0.8	-0.5	0.6	0.4	-0.5	0.2	0.2
Totaal	-0.8	0.3	1.0	0.2	-0.2	0.9	-0.6	1.8	0.1	-0.3	-0.1	-0.1
<u>Groningse sectoren</u>												
Agrarische sector	-0.4	0.6	2.0	1.2	0.8	1.1	0.0	1.6	0.9	1.0	0.7	0.6
Vrijtijds-economie	-0.3	1.1	1.9	1.1	1.0	0.8	-0.3	0.8	0.4	-0.3	0.3	0.3
Zorg en welzijn	-0.9	0.7	1.2	-0.7	-0.3	0.8	-1.4	0.9	0.3	0.6	-0.1	-0.3
Medisch cluster	-1.6	0.8	1.3	1.0	-1.6	0.0	0.3	0.4	0.0	1.2	-1.0	-1.0
Maakindustrie	-0.6	-0.5	0.4	-1.3	-1.3	-0.2	-1.1	0.4	-0.9	-0.7	-0.3	-0.7
Proces-industrie	-1.7	1.8	2.1	0.4	1.2	1.1	0.9	2.5	-2.3	-3.2	0.3	0.2
Scheepsbouw	-1.5	0.6	1.1	1.5	0.0	2.0	0.0	1.7	-0.4	0.2	-0.2	-0.2
Transport	-1.4	1.7	1.6	1.6	1.3	1.2	2.1	2.8	1.5	1.9	0.3	0.4
Energie	-1.3	-3.2	0.4	1.0	0.2	-0.6	0.1	4.9	0.1	-5.8	-0.3	-0.1
ICT	-0.1	-0.6	-0.8	-0.3	-0.8	1.2	-1.3	0.6	0.5	-0.8	0.4	0.4
Chemie	-0.6	2.1	1.4	1.7	2.0	1.4	1.8	3.6	1.1	0.0	0.5	0.6

Bijlage III Afbakening vijf economische kernzones

Figuur III.1 Eemshaven

Figuur III.2 Oosterhorn

Figuur III.3 Ter Apel-Zuid Groningen

Figuur III.4 Westpoort Groningen

Figuur III.5 A7/N33 zone

